

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA  
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE  
CENTRUL DE STUDII ȘI CERCETĂRI ALE ISTORIEI  
ȘI CIVILIZAȚIEI ZONEI MĂRII NEGRE  
(SECOLELE XIX-XXI)

**VALENTIN CIORBEA**



# evoluția Dobrogei

între 1918-1944

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA PROBLEMELOR  
GEOPOLITICE, ECONOMICE, DEMOGRAFICE,  
SOCIALE ȘI ALE VIEȚII POLITICE ȘI MILITARE

[www.ziuaconstanta.ro](http://www.ziuaconstanta.ro)



EX PONTO

# ACADEMIA ROMÂNĂ



## premiul Mihail Kogălniceanu VALENTIN CIORBEA

pentru **lucrarea:** *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare.*

*Dat în București la* 19.XII.2007

*Nr.* 12/1



*Președinte,  
Mihail Kogălniceanu*

*Secretar General,  
Valentin Ciorbea*



**VALENTIN CIORBEA**

---

**EVOLUȚIA DOBROGEI  
ÎNTRE ANII 1918-1944**

Carte receditată cu prilejul împlinirii a 130 de ani de la  
unirea Dobrogei cu România (noiembrie 1878 – noiembrie 2008)

UNIVERSITATEA „OVIDIUS“ CONSTANȚA  
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE  
CENTRUL DE STUDII ȘI CERCETĂRI ALE ISTORIEI  
ȘI CIVILIZAȚIEI ZONEI MĂRII NEGRE  
(SECOLELE XIX-XXI)

VALENTIN CIORBEA

## EVOLUȚIA DOBROGEI ÎNTRE 1918-1944

*CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA PROBLEMELOR  
GEOPOLITICE, ECONOMICE, DEMOGRAFICE, SOCIALE  
ȘI ALE VIEȚII POLITICE ȘI MILITARE*

*Ediția a II-a revăzută și reîntregită*



EX PONTO

Constanța 2008

[www.ziuconstanta.ro](http://www.ziuconstanta.ro)

Coperta: Leonard Vizireanu  
Corectura: Ecaterina Nicolescu

Coperta I – Sigla Dobrogei  
Coperta IV – Harta Dobrogei – 1928

© Reproducerea sub orice formă a lucrării  
fără acordul autorului intră sub incidența  
legii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României  
CIORBEA, VALENTIN

Evoluția Dobrogei între 1918 – 1944/  
Valentin Ciorbea. – Constanța: Ex Ponto, 2005  
ISBN: 978-973-644-825-6

338(498.8) "1918/1944"

94(498.8) "1918/1944"

© Ex Ponto – 2005  
ISBN: 978-973-644-825-6

# CUPRINS

Cuvânt înainte .....	9
Prefață .....	11

## CAPITOLUL I

<i>DOBROGEA LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL</i> .....	29
--	----

I.1. De la regimul ocupației inamice la ocupația militară aliată (1917-1919) .....	29
I.2. Bătălia diplomatică și științifică pentru apărarea drepturilor României asupra Dobrogei .....	62
I.3. Reinstalarea administrației românești între Dunăre și Marea Neagră și problema reparațiilor .....	76

## CAPITOLUL II

<i>ECONOMIA DOBROGEI ÎNTRE ANII 1918-1944</i> .....	88
---	----

II.1. Progresele industriei și transporturilor. Situația porturilor .....	88
Industria .....	88
Industria alimentară .....	89
Subramura morărit .....	90
Subramura panificație și paste făinoase .....	93
Subramura prelucrării materiilor prime .....	94
Apele gazoase .....	96
Industria metalurgică .....	98
Subramura construcțiilor și reparațiilor mecanice .....	98
Subramura atelierelor mecanice .....	100
Subramura de ambalaje metalice .....	101
Subramura producătoare de energie electrică .....	102
Industria textilă și a pielăriei .....	102



Subramura textilă .....	103
Industria materialelor de construcții .....	105
Subramura extractivă .....	107
Industria chimică .....	109
Industria prelucrării lemnului .....	110
Industria artelor grafice .....	110
Transporturile .....	113
Porturile maritime .....	118
Portul Constanța .....	118
Portul Mangalia .....	124
Portul Balcic.....	128
Portul Cavarna .....	130
Porturile fluviale .....	131
Portul Turtucaia .....	131
Portul Siliștra .....	132
Portul Ostrov .....	133
Portul Oltina.....	134
Portul Cernavodă .....	134
Punctul de încărcare Dunărea .....	135
Portul Hârșova .....	135
Portul Măcin.....	136
Portul Isaccea .....	136
Portul Tulcea .....	137
Portul Sulina .....	138
Portul Chilia Veche .....	140
Preocupări privind realizarea Canalului Dunăre – Marea	
Neagră în perioada interbelică .....	140
II.2. Agricultură dobrogeană între anii 1918-1944 .....	145
Aplicarea reformei agrare în județele	
dintre Dunăre și Marea Neagră .....	145
Colonizările rurale în Dobrogea .....	163
Structura proprietății, producția	
și rentabilitatea agriculturii .....	176
Creșterea animalelor .....	199
Viticultura .....	201

Horticultura.....	203
Apicultura și sericultura.....	204
Piscicultura .....	205
II.3. Comerțul, instituțiile de credit și turismul .....	215
Comerțul .....	215
Instituțiile de credit .....	221
Turismul.....	227

### **CAPITOLUL III**

<b><i>DINAMICA ȘI STRUCTURA SOCIO-PROFESIONALĂ A POPULAȚIEI. ACȚIUNI PENTRU ÎMBUNĂȚĂȚIREA CONDIȚIILOR DE MUNCĂ ȘI SALARIZARE</i></b> .....	235
--	-----

III.1. Dinamica și structura socio-profesională a populației dobrogene (decembrie 1918 – septembrie 1940) .....	235
III.2. Structura socio-profesională .....	252
III.3. Dinamica populației și structura socio-profesională (septembrie 1940 – august 1944) .....	265
III.4. Acțiuni pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și salarizare .....	287

### **CAPITOLUL IV**

<b><i>VIAȚA POLITICĂ. ACTIVITATEA ORGANIZAȚIILOR PARTIDELOR POLITICE ȘI A PARLAMENTARILOR DOBROGENI</i></b> .....	316
---	-----

Activitatea organizațiilor Partidului Național Liberal (P.N.L.) .....	318
Partidul Național Liberal – Gh. Brătianu în Dobrogea .....	343
Activitatea organizațiilor Partidului Țărănesc, Partidului Național, Partidului Național Țărănesc și Partidului Radical Țărănesc în regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră .....	348
Partidul Național Român în Dobrogea (P.N.R.).....	357
Activitatea organizațiilor Partidului Țărănesc – dr. N. Lupu.....	385

Partidul Radical Țărănesc între Dunăre și Marea Neagră .....	389
Liga Poporului și Partidul Poporului în viața politică a Dobrogei .....	391
Activitatea Partidului Conservator și a Partidului Conservator Democrat între Dunăre și Marea Neagră.....	400
Partidul Conservator Democrat.....	402
Crearea și activitatea organizațiilor dobrogene ale Partidului Naționalist N. Iorga și Partidului Național Agrar .....	403
Uniunea Agrară .....	406
Acțiunile Dreptei între Dunăre și Marea Neagră. Primele manifestări .....	408
Partidul Național-Creștin în Dobrogea.....	410
Activitatea Mișcării Legionare între Dunăre și Marea Neagră .....	412
Frontul Românesc .....	428
Activitatea organizațiilor de Stânga și Extremă Stânga .....	429
Organizațiile din Dobrogea ale Partidului Social-Democrat (P.S.D.) .....	452

## CAPITOLUL V

### *SEPTEMBRIE 1940: CIUNTIREA TERITORIALĂ*

#### *A DOBROGEI. TRATATUL DE LA CRAIOVA*

*(7 septembrie 1940)* ..... 456

## CAPITOLUL VI

### *ACȚIUNI MILITARE DESFĂȘURATE*

#### *ÎN SPAȚIUL DINTRE DUNĂRE*

*ȘI MAREA NEAGRĂ (1941-1944)* ..... 488

Concluzii .... 545

**Dobrudja (1918-1944). Contributions to the knowledge  
of the (geo)political, economic, demographic, social  
and military life of the region**..... 549

Bibliografie selectivă ..... 574

## CUVÂNT ÎNAINTE

*Apariția unei noi ediții este semnul cel mai sigur al valorii unei cărți. Recenziile elogioase pot fi suspectate de subiectivism, de părtinire. Epuizarea unui tiraj este însă dovada reacției publicului cititor, a cărei diversitate este, prin ea însăși, garanția unei judecăți obiective, când este vorba de o lucrare științifică precum cea a d-lui profesor Valentin Ciorbea, despre Dobrogea în anii 1918-1944.*

*Monografia de față este încununarea unui remarcabil efort de investigație de mai multe decenii, desfășurat de un autor cu vocație și abnegație: vocația istoricului autentic și abnegația cercetătorului, identificat cu profesia sa. Dl. profesor Valentin Ciorbea a acumulat o informație impresionantă despre Dobrogea în perioada interbelică și în anii celui de-al Doilea Război Mondial, pe care a valorificat-o în această carte cu ascuțit spirit critic și într-o cuprinzătoare perspectivă istorică. Domnia Sa se dovedește a fi la curent cu noile direcții de cercetare din istoriografia contemporană și abordează fenomenul istoric din multiple unghiuri de vedere: demografic, economic, social, politic, militar, cultural, etc. În toate aceste variate domenii, autorul este – dacă mi se permite cuvântul – „acasă”, adică stăpânește documentația și o analizează cu siguranță și subtilitate. Din paginile cărții de față se desprinde imaginea fidelă a Dobrogei din anii 1918-1944, parte integrantă – desigur – a statului român, dar și o provincie cu trăsături distinctivă. Dl. profesor Valentin Ciorbea a înțeles perfect raportul dialectic dintre național și provincial și ne-a oferit istoria Dobrogei în dubla perspectivă a istoriei naționale și regionale.*

*Când am citit, în prima ediție, această carte mi-am amintit de observația atât de adevărată a unui istoric francez, care ironiza aerul de superioritate al autorilor de macroistorie, disprețuitori ai microistoriei;*

*În realitate, microistoria, adică istoria locală – sublinia el – este temelia adevărată și sigură a oricărei sinteze de istorie națională. Ancheta exemplară a d-lui profesor Valentin Ciorbea este una dintre cele mai convingătoare ilustrări a acestui adevăr. Dacă am dispune pentru toate provinciile României Mari de cercetări monografice pe provincii, precum cea asupra Dobrogei, am avea imaginea corectă a statului național român, după Marea Unire din 1918.*

*Prin cartea de față, dl. profesor Valentin Ciorbea aduce o nouă viziune în abordarea istoriei regionale: cercetarea interesată numai de istoria evenimentelor cedează locul unei anchete istorice care examinează zona de la geopolitică la cultură.*

*Valoarea remarcabilă a demersului de investigație al autorului este confirmată prin acordarea Premiului «Mihail Kogălniceanu» al Academiei Române volumului de față.*

*Sunt onorat să-mi asociez numele, prin acest cuvânt înainte, unei lucrări-jalon a istoriografiei române.*

***Acad. Florin Constantiniu***

## PREFAȚĂ

Perioada 1918-1944 este, fără îndoială, una dintre cele mai complexe și mai importante din istoria românilor. Jalonată de actul major al *Mării Uniri* de la 1 Decembrie 1918 și cotitura de la 23 august 1944, epoca a fost marcată de evenimente importante: făurirea României Mari, concretizată în cuprinderea în noile hotare a teritoriilor istorice românești, ceea ce a însemnat o creștere a suprafeței de la circa 137.000 km<sup>2</sup> la peste 295.000 km<sup>2</sup>, dublarea populației de la 7,3 milioane (Vechiul Regat) la peste 15 milioane, constituirea noii entități economice, lărgirea sistemului democratic, dramatica prăbușire a frontierelor din 1940, implicarea țării în cel de-al Doilea Război Mondial pentru reconstrucția statu-quo-ului național, lovitura de stat din 23 august 1944, aderarea României la coaliția „*Națiunilor Unite*” și modificarea regimului politic.

Istoriografia română și străină a consacrat numeroase articole, studii, volume de documente și monografii care ajută la înțelegerea evoluției României între acești ani. De remarcat bogata producție istoriografică de după 1989<sup>1</sup>, când, depășind restricțiile ideologice, de documentare, dar mai ales de publicare, istoricii specializați în istoria contemporană a României au lărgit aria de investigații, au reconsiderat fapte istorice în beneficiul cunoașterii.

Diversi cercetători au abordat numeroase aspecte care țin și de domeniul istoriei, locale și regionale. Stau mărturie afirmației de mai sus volumele „*Bibliografie istorice a României*”.<sup>2</sup> Deși rezultatele

---

<sup>1</sup> Vezi spre exemplu: *Bibliografia istorică a României*, vol. IX, 1994-1999, *Bibliografie selectivă*, Cluj-Napoca, 2000, pp. 296-329.

<sup>2</sup> *Ibidem*, pp. 357-382.

acestor cercetări par de un interes mai restrâns, în realitate aportul istoriografic contribuie nu numai la cunoașterea trecutului, dar constituie suportul atât de util istoricilor în realizarea lucrărilor de sinteză. Lucrarea de față se integrează acestor preocupări și obiective. Tema propusă spre cercetare abordează o problemă diversă. Demersul științific se justifică întrucât istoria Dobrogei, parte integrantă a trecutului spațiului carpato-dunăreano-maritim, este deosebit de bogată în evenimente și învățăminte pentru generațiile de astăzi și cele viitoare.

Într-adevăr, încă din cele mai vechi timpuri provincia transdunăreană a oferit spațiul optim pentru dezvoltarea civilizației umane. Totodată, prin dispunerea sa geografică, Dobrogea a fost regiunea în care, de-a lungul secolelor, s-au încrucișat mari și importante drumuri comerciale și culturale, dar și interese politice, care au marcat evoluția istorică a provinciei, au stimulat progresul, iar în anumite momente l-au frânat, au determinat apariția multor elemente specifice care își găsesc ecou până în epoca ce stă în atenția lucrării.

După o bogată viață materială și spirituală în preistorie, societatea din dreapta Dunării a înregistrat mari prefaceri economice, sociale, politice și culturale, atât sub influența factorului intern, cât și a celui extern reprezentat de civilizația grecească și îndcoșebi de cea romană. Dobrogea a devenit nu numai prima regiune intens romanizată, dar și zona de unde romanitatea a radiat spre regiunile de dincolo de Dunăre timp îndelungat întrucât „*Sigiliul Romei*“, după expresia lui N. Iorga, s-a prelungit multe secole pe meleagurile dintre Dunăre și Marea Neagră.

Cu toate greutățile inerente prin care a trecut în mileniul migrațiilor, al influenței și controlului Imperiului Bizantin, provincia s-a integrat procesului de formare a poporului român, de constituire și afirmare a formațiunilor prestatale întocmai ca și în stânga Dunării.

Deschiderea căilor maritime pontice pentru marinarii și comercianții italieni începând cu secolul al XIII-lea, care s-au așezat la Gurile

Dunării și pe litoralul vest-pontic, a modificat poziția geopolitică a Dobrogei care a constituit un segment important al spațiului Mării Negre, devenită „*placă turnantă*“ a comerțului est-european, principală verigă a schimbului dintre lumea mediteraneană și Asia.

Spre sfârșitul secolului al XIV-lea, Dobrogea a fost integrată de Mircea cel Bătrân, domnitorul Țării Românești (1386-1418), pentru ca în cursul secolului al XV-lea să intre sub stăpânire otomană, legăturile cu teritoriul din stânga Dunării nefiind întrerupte complet. Domnitori ca Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul au desfășurat acțiuni militare pentru redobândirea teritoriului din dreapta Dunării, iar alți voievozi, atât din Țara Românească, precum și din Moldova, au sprijinit activitatea culturală și religioasă a românilor transdunăreni.

Începând cu secolul al XV-lea, alături de românii dobrogeni au conviețuit, în urma colonizărilor efectuate și a mutațiilor demografice provocate de războaiele purtate pe aceste meleaguri de Imperiul Otoman și Rusia, turci, tătari, bulgari, lipoveni, ucraineni ș.a. Populația românească a continuat să reprezinte elementul etnic autohton și în anumite zone ale regiunii cel mai numeros.

Legăturile cu teritoriile din stânga Dunării s-au diversificat, ceea ce a permis Dobrogei să facă, la mijlocul secolului al XIX-lea, o orientare aproape directă spre Principate și apoi spre România.

Prin dorința și voința Europei, exprimată în documentele „*Congresului de Pace*“ de la Berlin din 1/13 iunie–1/13 iulie 1878, s-a realizat reunirea Dobrogei la România<sup>3</sup>, eveniment major cu profunde și benefice consecințe atât pentru străvechea provincie românească, dar

---

<sup>3</sup> Conform articolului 46 al „*Tratatului*“ de la Berlin, teritoriul cuprins între Delta Dunării, inclusiv, și linia ce pleca de la est de Silistra și ajungea la Marea Neagră la sud de Mangalia a fost reunit cu România. Fixarea acestei granițe s-a făcut fără consultarea statului român și a lăsat în afara noii frontiere sudul Dobrogei. (*Documente privind istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. 9, București, 1995, pp. 377).



și pentru statul român, căruia aceeași reuniune i-a confirmat independența națională în plan juridic internațional.

În mod justificat, acest moment istoric a fost apreciat de istoriografia română ca al doilea act pe linia făuririi statului național unitar. Dobrogea a revenit spațiului geopolitic căruia îi aparținea, provincia transdunăreană dând noi dimensiuni eforturilor României de progres și modernizare, de integrare în civilizația europeană.

Statul român, interesat să-și pună în valoare ieșirea directă la Marea Neagră, a conceput un adevărat plan politic și economic ce a realizat treptat sudura deplină și trainică a acestei regiuni cu teritoriul carpato-dunărean. S-a construit podul peste Dunăre „*Regele Carol I*”, s-au declanșat lucrările de modernizare a portului Constanța, s-a creat „*Serviciul Maritim Român*”. S-a schimbat regimul juridic otoman al proprietății în cel românesc, s-au făcut masive împrumutări, populația a sporit, iar în cadrul ei s-au produs treptat importante mutații socio-profesionale.

Dreptatea României, exprimată în legislație și o politică echilibrată, n-a cunoscut în provincia transdunăreană deosebiri de neam și religie, astfel că românii, turcii, tătarii, bulgarii, lipovenii, grecii, evreii au muncit împreună și au realizat un model interetnic pe care s-au clădit realizările, dar și raporturile dintre locuitori și atașamentul lor la statul român.

Prin „*Tratatul de la București*”, semnat la 10 august 1913, Dobrogea s-a reîntregit cu județele Caliacra și Durostor, atingând configurația geografico-istorică.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> Conform art. II al „*Tratatului*”, frontiera între România și Bulgaria se modifică pornind de la Dunăre, de la sud de Turtucaia, și debușează la Marca Neagră, la sud de Ecrene. (C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. VII, Editura Librăria Universală „Alcalay”, București, p. 243; Gheorghe Zbucă, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999, p. 180).

Cunoscută sub numele de „*Dobrogea Nouă*“, dar mai ales „*Cadrilater*“<sup>5</sup>, zona de sud a Dobrogei integrată statului român se întindea pe o suprafață de 7.726 km<sup>2</sup>, pe care trăiau peste 280.000 locuitori, turci, tătari, bulgari, ruși, sârbi, evrei ș.a., care conviețuiau din epoci diferite alături de populația românească. După o scurtă perioadă de tranziție necesară cunoașterii realităților din cele două județe transdunărene, s-au elaborat normele juridice ale încadrării acestora în România.<sup>6</sup> S-au creat astfel condiții pentru dezvoltarea Dobrogei întregite în cadrul statal unitar românesc, progresele fiind vizibile în perioada analizată, după cum cititorul va putea constata parcurgând lucrarea de față.

\*

Evoluția istorică milenară a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, poziția sa geostrategică și importanța economică pentru spațiul sud-est-european au făcut ca, începând cu epoca modernă, să se bucure de o atenție meritată din partea istoricilor, geografilor, economiștilor și specialiștilor din alte domenii, români și străini, care i-au dedicat monografiile, sinteze pe anumite probleme, numeroase studii și articole.

O privire de ansamblu asupra bibliografiei Dobrogei relevă celui interesat că cercetarea diferitelor epoci din istoria acestei regiuni nu s-a realizat din diverse motive, cu același interes. Mult mai bine sunt

---

<sup>5</sup> În opinia noastră, nici una dintre cele două denumiri nu cuprinde realitatea geografică și istorică a evoluției Dobrogei. În epocă, denumirea de „*Dobrogea Nouă*“ a semnificat zona recentă, nouă, venită în componența statului român. Denumirea de „*Cadrilater*“ a fost împrumutată din cartografia militară și a desemnat câmpul militar cuprins între cetățile Silistra-Ruscuiuc-Caliacra-Varna, cu centrul pe fortul de la Șumula, întărit de Imperiul Otoman pentru a închide culoarul dobrogean și debarșarea spre câmpia prebalcanică. Utilizarea celor două denumiri rupe zona de sud a Dobrogei, creând impresia, desigur falsă, că am avea de-a face cu o regiune distinctă, motiv pentru care nu optăm pentru folosirea lor decât în citate.

<sup>6</sup> Vezi *Legea pentru organizarea Dobrogei Noi din 1 aprilie 1914* (C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 54).

cercetate și cunoscute perioadele vechi.<sup>7</sup> Rezultatele istoriografice se explică prin bogatul material arheologic descoperit în cei aproape 125 de ani de campanii arheologice. Și celelalte epoci s-au bucurat de atenția cercetătorilor, fiind elaborate studii și articole ce clarifică aspecte importante ale istoriei meleagurilor dintre Dunăre și Marea Neagră.

Doi reputați cercetători constănțeni, Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu, au realizat în două ediții prima sinteză a istoriei Dobrogei<sup>8</sup>, ce acoperă peste 2.500 de ani de evoluție.

Analizând din punct de vedere istoriografic perioada 1918-1944 în funcție de structura lucrării noastre, se poate constata că informații și aprecieri corecte referitoare la situația Dobrogei în ultimii ani ai Primului Război Mondial și în perioada imediat următoare au adus Constantin Brătescu<sup>9</sup>, C. Ionescu-Dobrogianu<sup>10</sup>, Constantin Moisil<sup>11</sup>, Oreste Tafrali<sup>12</sup>, Constantin Kirițescu<sup>13</sup> ș.a. Înainte de 1989, informații

---

<sup>7</sup> Vezi Ștefan Cucu, *Arheologia și istoria veche a Dobrogei. Bibliografie selectivă adnotată*, Constanța, 1985, și *Bibliografia Dobrogei. Prezentare selectivă*, pe care Biblioteca Județeană Constanța „I.N. Roman” o realizează anual prin compartimentul de informare bibliografică.

<sup>8</sup> Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Marea Neagră. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979; Idem, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998.

<sup>9</sup> Constantin Brătescu, *De sub ocupația germană în Dobrogea*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. II, 1919, p. 116-133; Idem, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea. 15 mai 1917-15 februarie 1918*, în *Ibidem*, pp. 60-71.

<sup>10</sup> C. Ionescu-Dobrogianu (colonel), *Invazia barbară din anii 1916-1918 în județul Tulcea*, în *Ibidem*, pp. 153-212.

<sup>11</sup> Constantin Moisil, *Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei*, în *Ibidem*, vol. III, pp. 173-186.

<sup>12</sup> O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura „Ramuri”, Craiova, f.a.

<sup>13</sup> Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1918*, vol. III, ediția a 2-a, București, 1925.

inedite privind situația Constanței la sfârșitul Primului Război Mondial a publicat Ion Bitoleanu<sup>14</sup>, iar Adrian Stănescu și Stoica Lascu au adus în circuitul cunoașterii documente necunoscute privind comportamentul ocupanților Dobrogei în anii 1916-1918.<sup>15</sup> Un studiu cuprinzător asupra problematicii Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial a publicat în anul 1987 „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»” din Iași.<sup>16</sup> Istoriografia referitoare la situația Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial s-a îmbogățit după 1990 prin studiile, bazate pe izvoare inedite, realizate de cercetătorii constănțeni Constantin Cheramidoglu<sup>17</sup>, Lavinia Daciana Dumitrașcu<sup>18</sup>, Valentin Ciorbea<sup>19</sup>, Nicolina Ursu<sup>20</sup> și Angela Pop.<sup>21</sup>

---

<sup>14</sup> Ion Bitoleanu, *Situația economică și socială a orașului Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Studii și cercetări dobrogene*”, Constanța, 1971, pp. 163-1968.

<sup>15</sup> Adrian Stănescu, Lascu Stoica, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale (1916-1918)*, în „*Pontica*”, vol. XVII, 1984, pp. 178-185.

<sup>16</sup> Valentin Ciorbea, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XXIV/1, 1987, pp. 221-236.

<sup>17</sup> Constantin Cheramidoglu, *Regimul ocupației militare la Constanța*, în „*Analele Dobrogei*”, Serie nouă, an IV, nr. 1, 1998, pp. 95-101.

<sup>18</sup> Lavinia Daciana Dumitrașcu, *Dobrogea anului 1919. Breviar militar diplomatic*, în *Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu* (coordonator Horia Dumitrescu), Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp. 324-355.

<sup>19</sup> Valentin Ciorbea, *Aspecte privind problema reparațiilor în Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în *Ibidem*, pp. 356-362.

<sup>20</sup> Nicolina Ursu, *Dobrogea în negocierile de pace din martie-mai 1918*, în „*Anuarul Muzeului Marinei Române*”, Tom IV, 2001, Editura Companiei Administrației Porturilor Maritime S.A., Constanța, 2002, pp. 315-318; Idem, *Aspecte privind orașul Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Analele Dobrogei*”, Serie nouă, an VII, 2002, pp. 130-133.

<sup>21</sup> Angela Pop, *Lupta pentru menținerea Dobrogei în cadrul statului românesc*, în *Ibidem*, pp.155-181.

Date inedite privind situația județului Tulcea în anii 1916-1944 au fost incluse în lucrarea *File din istoria Dobrogei*, realizată de cercetătorii tulceni Iosif Colcer și Viorel Măgureanu.<sup>22</sup>

În ceea ce privește evoluția economică, mai precis a industriei între Dunăre și Marea Neagră, în unele lucrări de sinteză apărute între cele două războaie mondiale, cum este, de exemplu, cea semnată de N.P. Arcadian<sup>23</sup>, se găsesc succinte referiri și la structura acestei ramuri în provincia transdunăreană. Deși cuprind informații privind dezvoltarea industriei, îndeosebi în primul deceniu interbelic, articolele publicate de cercetători dobrogeni, între care amintim pe Octav Vălcanu și Ioan N. Ionescu<sup>24</sup>, N. Năsturaș<sup>25</sup>, precum și studiile incluse în volumul omagial „*Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*”<sup>26</sup>, realizat cu ocazia sărbătoririi semicentenarului reunirii Dobrogei cu România, își păstrează și astăzi utilitatea, prin datele puse în circuitul cunoașterii.

Preocupările privind evoluția industriei dobrogene s-au reluat la începutul anilor '80. Realizate de istoricii dobrogeni Valentina

---

<sup>22</sup> Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Tulcea, 1998.

<sup>23</sup> N.P. Arcadian, *Industrializarea României. Studiu evolutiv istoric, economic și juridic*, ediția a II-a, Imprimeria Națională, București, 1936.

<sup>24</sup> Octav Vălcanu, Ioan N. Ionescu, *Dobrogea economică, politică și socială*, Constanța, f.e., f.a.

<sup>25</sup> N. Năsturaș, *Industria alimentară dobrogeană*, în „*Dobrogea economică*”, an I, nr. 8 din decembrie 1922, pp. 9-16; Idem, *Industria textilă și a pielăriei în Dobrogea*, în *Ibidem*, an II, nr. 6 din iunie-iulie 1923, pp. 162-163; Idem, *Industria metalurgică în Dobrogea*, în *Ibidem*, nr. 5, pp.121-125.

<sup>26</sup> *Progresele realizate în Dobrogea în timp de 50 de ani de industrie și comerț, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei, Cultura Națională București, 1928, pp. 577-581.

Postelnicu<sup>27</sup>, Lascu Stoica<sup>28</sup> și Valentin Ciorbea<sup>29</sup>, noile studii pun în valoare izvoare istorice de arhivă, clarifică ponderea ramurilor de profil și aportul industriei dobrogene la dezvoltarea industriei naționale. Studiile respective au valorificat surse istorice din județele Constanța și Tulcea, dar și din fonduri de arhivă realizate de instituții centrale.

Articolele semnate de Victor Morfei<sup>30</sup> și George Măinescu<sup>31</sup> ne-au ajutat să clarificăm stadiul dezvoltării transporturilor feroviare și rutiere, sector economic important și pentru această zonă a țării. Situația porturilor maritime și fluviale din Dobrogea n-a făcut obiectul unei analize unitare din partea istoriografiei. Informații sumare privind starea și, în special, necesitățile porturilor fluviale mai importante precum Cernavodă, Tulcea, Sulina ori ale celor maritime ca Mangalia, Balcic și Cavarna apar în diferite periodice publicate în perioada interbelică. De o atenție mai mare s-a bucurat în aceeași perioadă evoluția portului Constanța, și aceasta datorită faptului că importanța lui în cadrul economiei regiunii și a țării a sporit considerabil în

---

<sup>27</sup> Valentina Postelnicu, *Aspecte ale vieții economice tulcene reflectate în documente de arhivă (1918-1944)*, în „Pontica”, XVII, 1984, pp. 199-205.

<sup>28</sup> Stoica Lascu, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (I)*, în „Pontica”, XIX, 1986, p. 203; Idem, *Mărturii documentare privind dezvoltarea industriei în județele Constanța și Tulcea în perioada 1978-1944*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu”, nr. 8, 1987, p. 64; Idem, *Date statistice privind stadiul dezvoltării industriei românești transdunărene*, în „Studii și articole de istorie”, LV-LVI, 1987, pp. 231-240.

<sup>29</sup> Valentin Ciorbea, *Industria Dobrogei între anii 1918-1944*, în *Profesorul Ilie Grămadă la 70 de ani*, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, 1984, p. 308.

<sup>30</sup> Victor Morfei, *Problema transporturilor dobrogene și interesele economiei provinciei transdunărene*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța”, XXX, nr. 6 din iunie 1927, pp. 6-12.

<sup>31</sup> George Măinescu, *Evoluția căilor ferate în Dobrogea de la 1877 până în zilele noastre din punct de vedere constructiv, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani...*, pp. 426-447.

perioada interbelică. Studiile publicate de K.H. Zambaccian<sup>32</sup>, Virgil Cotovu<sup>33</sup>, Direcția Porturilor Maritime<sup>34</sup> și în special documentata monografie a dr. Mircea Roșculeț<sup>35</sup> au adus în circuitul cunoașterii importante date, informații și concluzii privind evoluția principalului port maritim al României. Sinteza realizată în două ediții după 1990 valorifică, pe lângă bibliografia temei, surse inedite de arhivă și fixează evoluția și rolul portului Constanța în cadrul transporturilor maritime nu numai pentru perioada 1918-1944, ci și în cadrul altor epoci istorice.<sup>36</sup>

Studiile lui Jean Stoenescu-Dunăre publicate după Primul Război Mondial în „*Analele Dobrogei*”<sup>37</sup> sunt indispensabile înțelegerii preocupărilor pe linia proiectării și realizării Canalului Dunăre-Marea Neagră. Contribuții valoroase la cunoașterea subiectului pentru perioada ce ne preocupă a adus și documentatul istoric constănțean Lascu Stoica.<sup>38</sup>

---

<sup>32</sup> K.H. Zambaccian, *Portul Constanța și România Mare*, în „*Analele Dobrogei*”, an II, nr. 1 din 1920, pp. 310-313; Idem, *Activitatea portului Constanța în 1922*, Constanța, f.e., f.a.

<sup>33</sup> Virgil Cotovu, *Vederi asupra portului Constanța*, an IV, nr. 1 din ianuarie-martie 1923, pp. 50-62; Idem, *Portul Constanța*, an IX, vol. 2, 1928, pp. 216-226.

<sup>34</sup> *Evoluția portului Constanța, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani...*, pp. 455-483; *Vezi și Portul Constanța între tradiție, actualitate și perspective* (coord. prof. univ. dr. Valentin Ciorbea), Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime, Constanța, 2007 (*Passim*).

<sup>35</sup> Mircea D. Roșculeț, *Evoluția portului Constanța. Construcția și exploatarea lui*, Cartea Românească, București, 1939.

<sup>36</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Editura Europolis, Constanța; Idem, *Portul Constanța 1896-1996*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1996.

<sup>37</sup> „*Analele Dobrogei*”, nr. 3, iulie-septembrie 1922, pp. 338-410; nr. 8, 1927, pp. 149-161; IX, vol. 2, 1928, pp. 315-320; IX, fasc. 1-12, 1930, pp. 175-180.

<sup>38</sup> Stoica Gh. Lascu, *Mărturii documentare privind elaborarea unor proiecte ale Canalului Dunăre-Marea Neagră*, în „*Revista de istorie*”, Tom 37, nr. 6, 1984, pp. 534-555.

Cititorul va putea constata lecturând capitolul al II-lea al lucrării că agricultura a fost principala ramură a economiei Dobrogei. Aspecte ale evoluției acestei ramuri și-au găsit locul în studii publicate după Primul Război Mondial de specialiștii în agricultura regiunii. Între contribuțiile realizate în epocă se detașează teza de doctorat realizată de Constantin P. Rotaru<sup>39</sup> și documentatele studii ale lui C. Filipescu<sup>40</sup> și Toma Ionescu<sup>41</sup> care, prin datele publicate, rămân de interes și astăzi pentru cercetător.

Aplicarea de către statul român și după Primul Război Mondial în sudul Dobrogei a unei legislații speciale, menită să scoată proprietatea rurală de sub regimul juridic otoman și s-o încadreze în cel românesc, să creeze cadrul legal efectuării împrumuturilor și colonizărilor, a generat în epocă o controversă aprinsă între juriștii români și străini, mai cu seamă bulgari, concretizată în elaborarea unor studii și lucrări. Utile pentru cercetătorul problemei sunt cele semnate de A.N. Pineta<sup>42</sup>, A. De Lapradelle<sup>43</sup> și Th. Toșev<sup>44</sup>, care se evidențiază prin abordarea polemică a temei.

---

<sup>39</sup> Constantin P. Rotaru, *Reforme agrare din Dobrogea Veche (1878-1930)*, Teză de doctorat în Științe Economice, 1930.

<sup>40</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă*, Cultura Națională, București, 1928; Idem, *Dobrogea agricolă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani...*, pp. 485-525; Idem, *Agricultura Dobrogei Noi*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, vol. III, 1938, pp. 1-27.

<sup>41</sup> Toma Ionescu, *Asupra proprietății și colonizărilor din Dobrogea Nouă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani...*, pp. 263-294.

<sup>42</sup> A.N. Pineta, *Chestiuni dobrogene. Cetățenia în Dobrogea Nouă. Regularea proprietății rurale*, Balcic, f.e., f.a.; Idem, *Cetățenia română în Dobrogea Nouă*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, vol. III, 1938, pp. 138-166.

<sup>43</sup> A. De Lapradelle, *Legislația relativă la proprietatea funciară în Dobrogea Nouă (Dobrogea de Sud) și dreptul internațional*, București, f.e., f.a.

<sup>44</sup> Theodor Toșev, *Memoriu asupra articolelor din Legea pentru organizarea Dobrogei Noi, care sunt în contradicție cu Constituțiunea promulgată de înaltul decret regal nr. 1360 din 23 martie 1923 și publicată în Monitorul Oficial nr. 232 din 29 martie 1923*, Bazargic, f.e., f.a.; Idem, *Propriété fousier rurale dans Dobrodja de Sud*, Imprimeria Baginoff, Sofia, 1928.



Date fiind implicațiile deosebit de complexe ale colonizărilor rurale și pentru provincia transdunăreană ce au provocat o justificată preocupare din partea dobrogenilor și nu numai, diverșii cunoscători ai problemei, cum au fost, bunăoară, Vasile Th. Muși<sup>45</sup>, Ioan Vlădescu<sup>46</sup> ș.a., au încercat să explice complexul proces economico-demografic și consecințele sale.

Problematica producției și rentabilității agriculturii Dobrogei a fost abordată de C. Filipescu în lucrările citate mai sus. Studii speciale ce se înscriu ca realizări de seamă ale istoriografiei vechi au dedicat acestui aspect al agriculturii I.N. Duployen<sup>47</sup> și Gh. Ciulei.<sup>48</sup>

Istoriografia dinainte de 1990 nu a ocolit aspecte din evoluția agriculturii dobrogene. Reputatul cercetător ieșcan D. Șandru a publicat în 1972 un documentat studiu referitor la aplicarea reformei agrare în Delta Dunării, bazat pe punerea în valoare a unor izvoare istorice inedite.<sup>49</sup> Un studiu realizat pe investigații în izvoare din arhivele locale, ce abordează problematica aplicării reformei agrare, consecințele asupra structurii proprietății și rentabilității gospodăriilor rurale din județele Constanța și Tulcea, a fost publicat în 1987 de revista „Pontica” a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța.<sup>50</sup>

---

<sup>45</sup> Vasile Th. Muși, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea Nouă, 1925-1935, f.e., f.a.*

<sup>46</sup> Ioan Vlădescu, *Cadrilaterul. Ce este și ce ar trebui să fie. Colonizarea și naționalizarea lui*, Constanța, 1928.

<sup>47</sup> I.N. Duployen, *Regimul cerealelor*, în „*Dobrogea economică*”, an I, nr. 1 din mai 1922, pp. 2-16.

<sup>48</sup> Gh. Ciulei, *Organizarea și rentabilitatea gospodăriilor agricole în Dobrogea și Basarabia. Condiții de viață ale agricultorilor din aceste regiuni*, București, 1938.

<sup>49</sup> D. Șandru, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în Delta Dunării*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, IX, 1972, pp. 331-347.

<sup>50</sup> Valentin Ciorbea, *Aplicarea reformei agrare. Structura proprietății, producția și rentabilitatea gospodăriilor rurale din județele Constanța și Tulcea între anii 1918-1944*, în „*Pontica*”, XX, 1972, pp. 309-323.

Semnalăm cititorului că în periodicele (buletine) editate de camerele de comerț și industrie ce au funcționat în perioada interbelică în Dobrogea, precum și în ziare editate în dreapta Dunării, au fost publicate date interesante privind situația comerțului, instituțiilor de credit și finanțelor din cele patru județe transdunărene.

Studiile realizate de C. Brătescu<sup>51</sup> și de dr. Sabin Manuilă și D.C. Georgescu<sup>52</sup> sunt indispensabile cercetătorului interesat de dinamica și structura populației Dobrogei. Mișcările populației din sudul Dobrogei din vara anului 1940 au făcut obiectul unor cercetări atente după 1990, rezultatele fiind valorificate prin realizări istoriografice valoroase semnate de Adrian Trifan<sup>53</sup>, precum și de Dorel Bancoș<sup>54</sup> și Dumitru Șandru<sup>55</sup>, ultimii, istorici în cadrul unor analize istorice mai ample.

Condițiile de muncă și de trai din această parte a țării au preocupat puțini cercetători din epocă. Presa dobrogeană suplinește parțial lipsa studiilor sistematice prin inserarea a numeroase informații despre regimul muncii. O atenție mai mare s-a acordat muncii în portul Constanța. O contribuție notabilă referitoare la munca în porturi a realizat ziaristul Sever Cărpinișan.<sup>56</sup>

---

<sup>51</sup> C. Brătescu, *Populația Dobrogei, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani...*, pp. 201-257; Idem, *Populația Cadrilaterului între anii 1878-1938*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, vol. II, 1938, pp. 189-225.

<sup>52</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, București, 1938, pp. 455-600; Idem și D.C. Georgescu, *Populația Dobrogei*, M.O. Imprimeria Națională, București, 1937.

<sup>53</sup> Adrian Trifan, *Chestiunea retrocedării Cadrilaterului și a schimbului de populație din anul 1940, în Demistificarea sau remistificarea istoriei. Materialele Dezbaterilor Naționale, 26-28 aprilie, 1999*, Editura Pontos, Chișinău, 2000, pp. 102-116.

<sup>54</sup> Dorel Bancoș, *Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, Editura Eminescu, București, 2000.

<sup>55</sup> Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

<sup>56</sup> Sever Cărpinișan, *Munca în porturi*, în *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie. Volum festiv cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei*, an XXXIX, din 28 octombrie, 1928, pp. 93-122.

Activitatea organizațiilor partidelor politice și a parlamentarilor dobrogeni nu a făcut obiectul unor studii științifice în perioada interbelică. Informații și analize ocazionale au fost incluse în ziarele organizațiilor politice ori în cele independente apărute între Dunăre și Marea Neagră și în dezbaterile parlamentare. După al Doilea Război Mondial s-au realizat câteva studii istorice care au surprins aspecte din evoluția unor organizații transdunărene ale partidelor politice. Între contribuțiile apărute înainte de 1989 sunt de semnalat cele semnate de Ion Bitoleanu<sup>57</sup>, Valentin Ciorbea<sup>58</sup>, Lascu Stoica<sup>59</sup> și Gheorghe Dumitrașcu.<sup>60</sup>

Cantitativ s-a scris mai mult despre activitatea comuniștilor dobrogeni, în ton cu „cerințele” ideologice ale epocii. Dacă unele fapte și evenimente au fost corect prezentate, concluziile și exagerările ideologice caracterizează aceste studii, cunoașterea adevărului istoric fiind escamotat. După 1989, depășind barierele ideologice și ale cenzurii, subiectul a început să fie reluat și adevărul repus în drepturile sale. Între contribuții sunt de semnalat cele semnate de Valentin Ciorbea<sup>61</sup> și Dan Cătănuș<sup>62</sup> care a realizat un valoros volum de documente, referitor la activitatea iredentismului de sorginte comunistă

---

<sup>57</sup> Ion Bitoleanu, *Situația politică din județul Constanța la Sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Comunicări de geografie și istorie”, Constanța, 1971, pp. 67-74.

<sup>58</sup> Valentin Ciorbea, *Activitatea organizațiilor din Dobrogea ale partidelor politice burgheze între anii 1918-1921*, în „Cercetări istorice”, Seric nouă, an IX-X, 1978-1979, Iași, pp. 465-478.

<sup>59</sup> Lascu Stoica, *Contribuții la cunoașterea mișcării muncitorești dobrogene. Aspecte ale activității organizațiilor social-democrate în perioada interbelică*, în „Comunicări de istorie a Dobrogei”, 2, 1983, pp. 269-298.

<sup>60</sup> Gheorghe Dumitrașcu, *Contribuții la istoria Dobrogei (1932-1948). Organizațiile din Tulcea și Constanța ale Partidului Țărănist Radical*, în *Ibidem*, pp. 299-309.

<sup>61</sup> Valentin Ciorbea, *Organizații din Dobrogea de Sud ale partidelor politice*, în „România de la Mare”, an III, nr. 3-4 din 1994, Constanța, pp. 40-42.

<sup>62</sup> Dan Cătănuș, *Cadrilateralul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar, 1919-1940*, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000.

bulgară, implicarea „Cominternului” în destabilizarea activității în județele Caliacra și Durostor. Noi cercetări au îmbogățit în ultimii ani cunoașterea vieții politice dobrogene în perioada interbelică prin analizarea manifestărilor între Dunăre și Marca Neagră a „Mișcării Legionare”.<sup>63</sup> De semnalat, de asemenea, pentru cunoașterea de ansamblu a vieții politice dobrogene interbelice, deși prezentarea este sumară, capitolul dedicat vieții politice de prof. univ. dr. Ion Bitoleanu<sup>64</sup> în „Istoria Dobrogei”.

În ceea ce privește problemele „Tratatului de la Craiova” și consecințele asupra Dobrogei, alt subiect de nepublicat înainte de 1989, deși cercetări au existat, după 1990 a intrat în atenția istoricilor români, iar realizările n-au întârziat să apară în beneficiul adevărului istoric.<sup>65</sup>

---

<sup>63</sup> Puiu Bordeciu, Valentin Ciorbea, *Aspecte din activitatea desfășurată de Mișcarea Legionară în Dobrogea*, în *Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu* (coordonator Horia Dumitrescu), Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp. 493-516. O lucrare de referință pentru cunoașterea temei a publicat Puiu Dumitru Bordeciu, vezi *Mișcarea legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003.

<sup>64</sup> Vezi *Viața politică, organizațiile locale ale partidelor*, în Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op.cit.*, pp. 413-431.

<sup>65</sup> Au publicat articole și studii V. Ciorbea, *Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)*, în „*România de la Mare*”, nr. 3-4, 1994, pp. 55-56; Adrian Trifan, *op.cit.*; Gheorghe Zbucă, *Cadrilater, 1940*, în „*Studii și articole de istorie*”, LXV, 200, pp. 148-162; Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Pro Transilvania, București, 200, pp. 148-252. Deosebit de utile cercetărilor temei sunt documentele publicate recent de specialiști ai „*Centrului de cercetare și păstrare a Arhivelor Militare Istorice*”. Vezi Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *Anul 1940. Armata Română de la ultimatum la dictat. Documente*, volumul III, Editura Europa Nova, București, 2000 (*Passim*). Pentru negocierile româno-bulgare între martie 1933 – martie 1940 vezi lucrarea realizată pe baza documentelor diplomatice românești de Maria Costea, *România și Bulgaria – Diplomatie și conflict. Negocierile româno-bulgare privind problemele litigioase în perioada noiembrie 1933 – martie 1940, reflectate în documentele diplomatice românești*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004 (*Passim*). Semnalăm, de asemenea, lucrarea *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, Editura Lumina Lex, București, 2004, semnată de prof. univ. dr. Aurel Preda-Mătășaru. După ce realizează, pe

Aspectele situației militare în regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră au fost abordate de istorici înainte de 1989 în contextul derulării acțiunilor de luptă provocate de actul de la 23 august 1944.<sup>66</sup> După 1990 investigațiile s-au extins, fiind cercetate și probleme referitoare la începutul „*Campaniei din Est*”, precum și la rolul unor categorii de forțe dintre Dunăre și Marea Neagră pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial.<sup>67</sup>

Și după 1989 istoricii bulgari au continuat să dezvolte în istoriografia din țara vecină, prin diverse lucrări, studii, articole și manifestări științifice periodice «deja o disciplină autonomă „dobrogenistica”», în care și evoluția Dobrogei între anii 1918-1940 ocupă un loc aparte<sup>68</sup>. Toate producțiile istoricilor bulgari nu pun «la îndoială caracterul istoric „bulgăresc” al întregului teritoriu dintre Dunăre și Marea Neagră».<sup>69</sup>

---

parcursul a șapte capitole, o prezentare istorică succintă a relațiilor româno-bulgare și a ajutorului acordat de România edificării statului bulgar, autorul dedică ultimele trei capitole problematicii „*Tratatului*” de la Craiova și consecințelor sale contemporane. Valoarea acestei lucrări constă mai mult în documentele publicate, care ocupă, de altfel, partea cea mai consistentă din economia cărții.

<sup>66</sup> Valentin Ciorbea, Maria Păvăloiu, *Contribuția Marinei Române la desfășurarea operațiunilor insurecționale din sudul Munteniei și de pe Dunăre*, în „*Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XVI, 1979, pp. 125-138; Idem, *Aspecte din contribuția Dobrogei la mișcarea de rezistență*, în „*Revista de istorie*”, Tom 37, nr. 7, 1984, pp. 640-664.

<sup>67</sup> Idem, *Aspecte privind acțiunile desfășurate de Marina Militară la începutul Campaniei din Est*, în „*Gândirea militară românească*”, an IV, nr. 6, pp. 15-23; Dorin Mara, *Marina Regală a României în cel de-al Doilea Război Mondial*, Editura Economică, București, 2000; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *Glorie și dramă. Marina Regală Română*, Editura Ion Cristoiu, București, 2000; Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești. 1878-1999*, Editura Punct, București, 1999.

<sup>68</sup> Vezi prezentarea asupra «„interesului național” în istoriografia bulgară actuală» realizată de Constantin Jordan, *Minoritățile etnice în sud-estul european după Primul Război Mondial: dimensiunile unei probleme europene*, în Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 161.

<sup>69</sup> *Ibidem*, p. 163.

Opinăm că prezentarea principalelor contribuții istoriografice nu numai că oferă o imagine referitoare la nivelul și interesul cu care cercetătorii s-au aplecat asupra perioadei 1918-1944 din istoria Dobrogei, dar permite și câteva concluzii. Conchidem că istoriografiei românești nu i-au lipsit preocupările referitoare la evoluția societății transdunărene între anii precizați. Cercetările din perioada interbelică nu au fost nici sistematice, nici cuprinzătoare. Studiile publicate în epoca comunistă cuprind contribuții incontestabile, deși concluziile au fost marcate, la fel ca întreaga producție istoriografică românească, de „îndrumările” lui Nicolae Ceaușescu și „orientările” P.C.R. Nu s-a putut depăși intransigența cenzurii, astfel că multe subiecte, cum au fost cele referitoare la evoluția județelor Caliacra și Durostor, chiar dacă au fost studiate, n-au putut fi publicate. Subiectul a fost considerat sensibil în regimul comunist, fiind interzisă publicării pentru a nu afecta relațiile româno-bulgare, evoluția istorică a județelor Caliacra și Durostor în cadrul statului românesc reintrând, după 1990, în preocupările istoriografiei românești<sup>70</sup>.

Căderea regimului comunist și o dată cu el și a cenzurii, accesul mult mai deschis al arhivelor și fondurilor speciale ale bibliotecilor au permis cercetătorilor, după cum s-a văzut, să abordeze orice subiect referitor și la evoluția Dobrogei în delimitarea geografică a perioadei.

Bazată pe studiul atent al contribuțiilor istoriografice mai vechi și mai noi, al volumelor de documente și memorii publicate, dar mai ales pe valorificarea critică a unui bogat și divers material documentar păstrat în 54 de fonduri din arhivele locale și centrale, a peste 120 de periodice apărute între Dunăre și Marea Neagră, a dezbaterilor

---

<sup>70</sup> Vezi, Valentin Ciorbca, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român*, în *Valori ale civilizației românești în Dobrogea* (coordonatori Stoica Lascu, C. Vitanos), Constanța, 1993, pp. 363-374; Stoica Lascu, *Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României întregite*, în „*Revista istorică*”, Tom VI, nr. 11-12, 1995, pp. 957-975.

parlamentare, lucrarea de față prezintă, pentru prima dată în istoriografia românească, într-o abordare coerentă, științifică și monografică, evoluția Dobrogei între anii 1918-1944, cu dorința de a permite cititorului cunoașterea și înțelegerea problematicii complexe cu care s-a confruntat societatea românească dobrogeană între anii precizați.

Situația deosebit de grea și complexă prin care a trecut Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial, bătălia diplomatică și științifică pentru apărarea drepturilor naționale asupra străvechii provincii românești dintre Dunăre și Marea Neagră, starea economiei regiunii (a industriei, transporturilor, porturilor, agriculturii, comerțului, finanțelor, instituțiilor de credit, turismului), dinamica demografică și structura socio-profesională a populației, condițiile de muncă și viață, rolul sindicatelor, activitatea tuturor organizațiilor create în dreapta Dunării de partidele politice și a parlamentarilor dobrogeni, cadrul internațional care a dus la semnarea, la 7 septembrie 1940, a „*Tratatului de la Craiova*” și consecințele sale dramatice și acțiunile militare din anii 1941-1944 sunt principale subiecte la care cititorul va găsi răspunsuri, iar slujitorii muzei „*Clio*”, informații, concluzii și, de ce nu, argumente pentru a relua și adânci problematica abordată.

## CAPITOLUL I

### DOBROGEA LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Cunoașterea evoluției Dobrogei între anii 1918-1944, care face obiectul lucrării de față, impune, pentru început, o analiză mai amplă a situației regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră în ultimii ani ai primei conflagrații mondiale, îndeosebi a efectelor provocate de luptele succesive pentru apărare, a regimului instaurat de trupele de ocupație și a consecințelor acestuia asupra dobrogenilor, a acțiunilor de rezistență față de ocupanți, a prezenței trupelor aliate României în regiune și a eforturilor multiple depuse de oameni politici, diplomați și intelectuali români, dar și de prietenii din străinătate ai românilor, pentru apărarea dreptului inalienabil al statului român asupra străvechii provincii românești transdunărene în configurația geografică fircască în care s-a aflat după întregirea sa din vara anului 1913 cu județele Caliacra și Durostor.

#### **I.1. De la regimul ocupației inamice la ocupația militară aliată (1917-1919)**

Dintre regiunile românești devenite victime ale ostilităților militare, Dobrogea s-a aflat, la sfârșitul Primului Război Mondial, după mai bine de doi ani și jumătate de ocupație, într-o criză cu consecințe de-a dreptul dezastruoase, ca urmare a faptului că ea a fost, cum în mod corect s-a apreciat într-un periodic dobrogean, „*cea dintâi provincie călcată de dușman și tot ea a scăpat cea din urmă din mâna lui*”.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> „*Farul*” (Constanța), an I, nr.1, 1 mai 1919; Valentin Ciorbea, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XXIV/1, 1987, p. 221-236. (*Passim*); Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, pp. 384-386.



Într-adevăr, încă din primele zile după intrarea României în război, efectele operațiunilor militare s-au abătut cu putere și distructiv asupra dobrogenilor și a avutului lor. Crâncenele lupte dezlănțuite pe liniile de apărare, repetatele atacuri și bombardamentele declanșate de inamic<sup>2</sup> au produs numeroase victime în rândul trupelor române și aliate, dar și al populației civile.

Pe măsură ce bombardamentele de aviație, declanșate începând cu 20 august 1916, îndeosebi asupra orașului și portului Constanța, „*s-au repetat cu frecvență*”<sup>3</sup>, iar linia frontului a înaintat spre nord, distrugerile s-au înmulțit, cu toate că ostașii români, dintre care mulți erau locuitori ai Dobrogei, alături de care au luptat până la sacrificiul suprem și ostași ai Diviziei I sârbe<sup>4</sup>, s-au opus cu eroism deosebit pe liniile de apărare formate succesiv pe acest front.<sup>5</sup>

O dată cu înaintarea trupelor inamice, panica și îngrijorarea au cuprins populația și autoritățile. Un raport descoperit în Arhivele Militare Române referitor la situația din orașul și portul Constanța în perioada 16 august – 1 octombrie 1916 este deosebit de elocvent în acest sens. Referindu-se, bunăoară, la situația din ziua de 2 septembrie

---

<sup>2</sup> Ion Conea, *Luptele din Dobrogea în războiul pentru unitatea neamului, în 1878-1928. Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 359.

<sup>3</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia de Mare, dosar 18, f. 20 și urm.

<sup>4</sup> Într-un studiu referitor la luptele purtate de această mare unitate pe frontul dobrogean în intervalul 26 august – 12 octombrie 1916 se precizează că „*Divizia I sârbă voluntari a depus enorme sacrificii, însumând 8.331 de oameni sau 50% din totalul efectivului combatant*”. (Miodrag Milin, *Operațiile Diviziei I sârbe de voluntari în Dobrogea (august-octombrie 1916, după informații din arhivele iugoslave)*, în *Acta III. Al III-lea colocviu internațional de istorie militară București-Sibiu, 3-6.IX.1996. Anul 1916 în desfășurarea Primului Război Mondial. Intrarea României în război. Consecințe politico-militare*, București, 1997, p. 110.

<sup>5</sup> Const. Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*. Ediția a II-a. Refăcută în întregime și mult adăugită. Vol. I, Editura Casei Școlarelor, București, 1925, p. 444-445; 473-498. Vezi și *România în anii Primului Război Mondial. Caracterul drept, eliberator al participării României la război*, vol. V. *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea Independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988, p. 416-427; 431-435.

1916, documentul consemna că locuitorii Constanței „continuă a părăsi orașul în masă (...) spaima de aeroplane și zgomotul bubuiturilor de tun, luptele fiind la 25 km, ce se aud bine, i-a îngrozit”.<sup>6</sup> A doua zi, la 3 septembrie, în același document se nota: „Panica în populația civilă a ajuns la apogeu, toți se grăbesc de plecare și fiecare luând din casă câte un cufăr caută să plece cu trenul; gara este literalmente plină și de abia reușește a primi lumea aceasta, formând 2 trenuri cu vagoane de marfă și unul cu un vagon de persoane. La această extraordinară panică a contribuit și faptul că vasele rusești<sup>7</sup> aflate în port – probabil din cauza știrilor defavorabile de pe front – au început a-și îmbarca tot materialul așa ca să poată părăsi portul la prima ocazie. Cum parte din această pripită și ascunsă îmbarcare se face noaptea, pe furiș, poporul i-a dat o semnificație și mai mare. De aceeași panică au fost cuprinse și chiar autoritățile noastre deoarece multe din ele ca de exemplu: Primăria, Administrația financiară, Tribunalul, Judecătoria, etc., s-au închis deoarece toți funcționarii respectivi au fugit de la datoria lor. Moralul populației este foarte scăzut și la aceasta a mai contribuit încă câteva persoane cu sentimente patriotice dubioase care și parcă își face o plăcere a teroriza publicul, răspândind zvonuri alarmante”.<sup>8</sup>

Aprobarea pentru părăsirea Constanței de către autorități și populație a fost dată de generalul A.M. Zaionciovski, comandantul Corpului 47 rus dislocat în Dobrogea în data de 8 octombrie 1916. S-a dispus evacuarea răniților, apoi a convoaielor populației civile ce a decis să se refugieze cu puținul pe care l-a putut transporta și a

<sup>6</sup> A.M.R., *loc. cit.*, dosar 24, f. 32.

<sup>7</sup> vorba de escadra rusă numită „Forțele navale ruse în România”, care a sosit la Constanța în 16 august 1916, fiind compusă din cuirasatul „Rostislav”, 4 contratorpiloare, 6 submarine, 4 nave dragoare, 6 vedete antisubmarine și 2 vedete de transport, și a avut ca misiune apărarea litoralului maritim românesc. (*Ibidem*, dosar 18, f. 51); Conform unor surse recente, gruparea de nave rusești, la care se mai alătură o escadrilă de avioane maritime și o baterie antiaeriană (12 tunuri de 3,4 țoli) au alcătuit „Detășamentul cu Destinație Specială” comandat de contraamiralul P.I. Patton – Faton de Verraion. Vezi *Constanța – 1917* (traducere de Carolina Cornescu după „Poligon” nr. 4, 2001), în „Modelism International” nr. 4, 2004, p. 32.

<sup>8</sup> *Ibidem*, f. 34.

autorităților care au continuat părăsirea orașului până la mijlocul zilei de 9 octombrie 1916, practic sub bombardamentele artileriei inamice, cu foarte puțin timp înainte de intrarea trupelor Puterilor Centrale în Constanța.

După cum aflăm din însemnările ajutorului de primar al Constanței, I. Berberianu, unele fiind redactate sub formă de telegrame pentru informarea Ministerului de Interne, ultimul convoi de refugiați, „vreo 2000”, a ajuns la Anadachioi (astăzi cartier al Constanței) trecând „prin tirul artileriei inamice, multe (proiectile – n.n.) spărgându-se pe șosea și în apropiere de șosea”.<sup>9</sup> Convoiu s-a retras spre Tulcea, pe unde a trecut Dunărea în sudul Basarabiei. Cu sprijinul autorităților ruse, refugiații s-au deplasat spre Ismail, Bolgrad și Cahul, spre Galați și Brăila, iar de aici mulți au plecat spre Moldova unde au cunoscut, alături de cei care plecaseră mai devreme în stânga Dunării, greutățile refugiului. Un număr important de refugiați dobrogeni „din toate treptele sociale, s-a așezat în orașul Galați și în regiune de prin prejur și o parte, îndeosebi țărani, pe țărmul drept al Dunării, în fața Galaților, neocupat de inamic, unde și-au săpat bordeie pentru locuințe și familiile lor. Situația acestor prizoniți ai soartei era de plâns”.<sup>10</sup> (sic). Autoritățile gălățene au încercat, în limita posibilităților, să-i ajute pe refugiații dobrogeni. Deși orașul era suprapopulat, s-au străduit să le procure alimente la prețuri reduse și să găsească locuri de muncă muncitorilor veniți din regiunea dintre Dunăre și Mare.

Prefectul județului Constanța, O. Mumuianu, preciza într-un raport trimis din Hârșova, la 11 octombrie 1916, primului-ministru, miniștrilor de externe și de război din guvernul României, precum și Marelui Cartier General, cauzele care au determinat evacuarea pripită a populației și situația bunurilor publice din Constanța. Raportul arată că o parte a bunurilor mobile s-ar fi putut evacua dacă autoritățile ruse „ne-ar fi prevenit pentru aceasta (evacuarea – n.n.) la timp iar nu așa de târziu”. Documentul informa în continuare că „mare parte din averea statului și a armatei, precum și depozitele de petrol și benzină

---

<sup>9</sup> Adrian Stănescu, Lascu Stoica, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, Tom XVII, 1984, p. 178-179.

<sup>10</sup> Brutus Cotovu, *Însemnări din timpul refugiului*, în „Analele Dobrogei”, an X, 1929, fasciculele 1-12, p. 255.

(cu toate că am obținut în dimineața zilei de 9 octombrie ordinul de la generalul Zaionciovski ca să le dea foc însă amiralul vasului Rostislav<sup>11</sup> din port nu a vrut sub pretext că va scăpa Constanța), depozitele de aprovizionare, mașini și unelte din port, precum și tot mobilierul particularilor, al palatului județului, al autorităților, al funcționarilor a rămas pe loc. Mulți din noi am plecat luând numai un mic geamantan, alții nici atât, deoarece ne-am îngrijit înainte de toate să evacuăm pe răniții, apoi actele secrete, arhivele Consiliului și populația ce a voit să plece”.<sup>12</sup> Ofițeri de marină și grupuri de constănțeni care au obținut aprobarea s-au evacuat cu nave militare și civile pe mare spre portul Sulina, iar de aici mulți s-au îndreptat spre Galați.

Luptele pentru apărarea zonei centrale și de nord a Dobrogei au continuat până în ziua de 22 decembrie 1916/ 3 ianuarie 1917. Inamicul a desfășurat operațiuni pe apă, în aer și pe uscat. La 6 octombrie 1916, nava rusească de transport „Stareț” a fost atacată în dreptul punctului Portița de către 5 submarine germane, fiind lovită și scufundată.<sup>13</sup> La 24 octombrie, orașul Babadag a fost bombardat, fiind uciși trei bărbați, două fete între 10 și 13 ani, iar patru persoane au fost rănite.<sup>14</sup> Cu tot croismul depus de trupele de uscat și de către marinarii români, de militarii ruși și sârbi, inamicul a obținut și pe acest teatru de operații o victorie vremelnică. Eșecul s-a datorat disfuncționalităților „apărute în relațiile interaliatate chiar din primele zile ale campaniei românești,

---

<sup>11</sup> Amiralul Patton, comandantul Escadrei ruse, a transmis prin șeful său de stat major comandantului portului Constanța, căpitanul-comandor A. Frunzianescu, că portul nu va fi părăsit nici după evacuarea orașului. Escadra rusă a abandonat portul. La bordul crucișătorului „Rostislav” s-au îmbarcat și doi ofițeri români care, după sosirea navei la Sevastopol, au raportat amiralului Kolceak, comandantul Flotei ruse din Marea Neagră, situația produselor abandonate în portul și orașul Constanța. Amiralul Kolceak a dat ordin unei grupări de contratorpiloare să se deplaseze spre Constanța și să bombardeze rezervoarele din port. (Cornelia Ghinea, *Zile zbuciumate în Constanța. Bombardamentele din toamna anului 1916*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom V, 2002, p. 296).

<sup>12</sup> „Dobrogea jună” (Constanța), an XIV, nr. 3, 25 decembrie 1919.

<sup>13</sup> Echipajul navei, format din 80 de oameni, a fost salvat cu sprijinul pescarilor din Jurilovca. (Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, „File din istoria Dobrogei”, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Tulcea, 1998, p. 189).

<sup>14</sup> *Ibidem*, p. 188-189.

materializate în nerespectarea angajamentelor asumate de ceilalți membri ai coaliției Antantei”.<sup>15</sup> Până la 23 decembrie 1916/ 4 ianuarie 1917 s-au evacuat în stânga Dunării ultimele unități care luptaseră pe frontul dobrogean.

Orașul Tulcea a fost ocupat de cotropitorii bulgari în ziua de 22 decembrie 1916, ora 15.20, fiind predat militarilor bulgari de către câțiva fruntași conduși de Al. Calafeteanu.<sup>16</sup> Autoritățile tulcenc, armata și o parte a populației civile s-au refugiat în localitățile din Delta Dunării, îndeosebi la Chilia Veche. A rămas sub controlul autorităților românești o zonă importantă a Deltei Dunării, realitate cu semnificație națională, întrucât prin aceasta s-a demonstrat că „suveranitatea imprescriptibilă a statului român, respectiv dreptul de stăpânire românească asupra Dobrogei a fost păstrat neștirbit”<sup>17</sup>, „până la încheierea păcii de la Buftea București din martie 1918. Apărarea Deltei Dunării a fost asigurată de crucișătorul «Elisabeta» și de torpilorul «Smeul», dislocate la Sulina, de două baterii rusești dotate cu tunuri de 150 mm dispuse la intrare în canal, care a fost blocat de o escadră. Hidroaviația germană a efectuat mai multe misiuni de bombardament a portului Sulina, cărora li s-a răspuns cu foc puternic de către baterii și de la bordul navelor”.<sup>18</sup> De precizat că „Ministrul de Interne”, pe baza unui acord cu „Marele Cartier General”, „în scop de a combate cu eficacitate încercările inamicului în direcția propagandei și a spionajului, au înființat un Serviciu special de siguranță în Delta Dunării, cu misiunea de a lucra în aceste direcții”, organizat și condus de Mihail Moruzov.<sup>19</sup> „Serviciul de Siguranță al Deltei” a început să se organizeze la 24 martie 1917, iar primele rapoarte au fost trimise la Iași în cursul lunii iunie 1918.<sup>20</sup> Serviciul a fost organizat pe trei sectoare:

---

<sup>15</sup> *Istoria militară a poporului român*, p. 433.

<sup>16</sup> Ionescu Dobrogeanu, *Invația bulgară din 1916-1917 în județul Tulcea*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. II, 1919, p. 183.

<sup>17</sup> „*Lupta*” (Tulcea), an XXIV, nr. 49 din 6 decembrie 1936.

<sup>18</sup> A.M.R., fond 2366, dosar 23 (*Passim*.)

<sup>19</sup> Apud Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 195-196.

<sup>20</sup> Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informație al Armatei Române*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 42.

sectorul Sulina, sectorul Chilia Veche și sectorul Lascăr Catargiu. Sediul „*Serviciului de Contraspionaj*“, cum îl mai numea creatorul său, a fost stabilit la Ionicușul-Sulina „*unde voi conlucra cu șeful Statului Major al Armatei și al flotei de operații din Delta Dunării*“.<sup>21</sup>

Mihail Moruzov a găsit în Delta Dunării „*o stare excepțională*“, deosebit de periculoasă pentru interesele naționale ale României. Împotriva intereselor românești din această zonă a Dobrogei acționau numeroși dezertori români de etnie rusă, propaganda elementelor bulgare și germane între trupele ruse „*în favoarea bulgarilor*“<sup>22</sup>, precum și activitatea viceconsulului Prezanov, care se comporta ca un „*instigator foarte periculos (...) și nu voiește să audă de drepturile noastre de suzeranitate pe teritoriul Deltei*“.<sup>23</sup>

Împotriva acestor pericole, la care s-au adăugat altele, Mihail Moruzov și colaboratorii săi au acționat pe „*frontul dobrogean*“ cu profesionalism, aducând servicii deosebite țării și Dobrogei.<sup>24</sup>

Cu invadarea Dobrogei, trupele inamice cotorneau două treimi din teritoriul românesc pe care s-a instaurat administrația militară de ocupație. Regiunea din dreapta Dunării a fost izolată de restul teritoriului ocupat atât din punctul de vedere al administrației, cât și al exploatarei economice. Cum bine s-a observat, în Dobrogea, în prima etapă a ocupației „*s-a manifestat pregnant regimul de condominium exercitat de către Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia*“.<sup>25</sup>

---

<sup>21</sup> *Ibidem*, p. 213.

<sup>22</sup> *Ibidem*, p. 207.

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 210.

<sup>24</sup> Între realizările remarcabile, precizate de M. Moruzov într-un „*Istoric*“ al Serviciilor de Informație ale armatei, enumerăm: capturarea colonelului german Frederich von Mayer, șeful Serviciului informativ german din Dobrogea, și transportarea lui în Delta Dunării; capturarea și distrugerea unor puncte întărite din zona de ocupație de la Murighiol; deșeurarea oricăror acțiuni de distrugeri în Delta Dunării ale inamicului; împiedicarea încheierii unui acord între trupele rusești bolșevizate și trupele „*Puterilor Centrale*“ de pe frontul dobrogean, ș.a. (*Ibidem*, p. 267).

<sup>25</sup> Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial. Situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului vremelnic ocupat 1916-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 92.

Câteva luni de zile însă, provincia transdunăreană a fost cârmuită de bulgari, conducerea ei fiind încredințată prefectului poliției din Sofia, care a fost numit prefect al Dobrogei cu sediul la Constanța.<sup>26</sup> Teritoriul ocupat a fost împărțit în 6 subprefecturi. Acestea și primăriile au fost conduse de funcționari bulgari. Toate firmele românești au fost înlocuite cu cele bulgare.

La Constanța, pe frontispiciul primăriei a fost înscris în limba bulgară: „*Regatul Bulgariei. Comuna urbană Constanța. Administrația comunală*“.<sup>27</sup>

Ocupanții au organizat propria poliție. La Constanța aceasta a fost formată din 17 agenți conduși de un șef, desigur toți de origine bulgară.<sup>28</sup> Ca limbă oficială a fost introdusă limba bulgară.<sup>29</sup> Funcționarii Primăriei Constanța care rămăseseră la Brăila din dispoziții superioare au fost aduși la Constanța, însă numai trei au rămas în serviciu.

Administrația bulgară a introdus imprimare, ștampile și timbre fiscale cu text în limba bulgară. Impozitele s-au încasat după instrucțiunile bulgare. Școlile românești au fost închise.<sup>30</sup> În imobilele publice, în școli, hoteluri, în clădirile mari din oraș și din port ocupanții și-au instalat propriile servicii, cazărmi, dispensare ș.a. Toate aceste spații au fost supuse, din cauza lipsei de îngrijire, degradării care s-a accentuat prin jaful și distrugerile practicate.<sup>31</sup> Cu complicitatea unor

---

<sup>26</sup> „*Farul*“, an III, nr. 168 din 3 februarie 1922; Constantin Kirițescu, *op.cit.*, vol. 3, ediția a III-a, București, 1925, p. 135.

<sup>27</sup> I.I. Georgescu, *România sub ocupația dușmană, II. Exploatarea economică a țării*, București, 1920, p. 153; „*Farul*“, anul III, nr. 168 din 3 februarie 1922; Adrian Stănescu, Stoica Lascu, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, p. 178.

<sup>28</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Primăria Constanța, dosar 3/1917, p. 10; Emil Răcilă, *op.cit.*, p. 114.

<sup>29</sup> Un funcționar din Primăria Constanța, cunoscător al limbii bulgare, a fost nevoit totuși să-și procure un dicționar româno-bulgar întrucât întâmpina dificultăți cu corespondența și dispozițiile date în limba bulgară. (Constantin Cheramidoglu, *Regimul ocupației militare la Constanța*, în „*Analele Dobrogei*“, Seric nouă, an IV, nr. 1, p. 95).

<sup>30</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 64/1919, p. 235.

<sup>31</sup> Vezi și Dominte Paul, *1916 – Frontul din Dobrogea de Sud și ocuparea orașului Constanța de către Puterile Centrale*, în „*Studii și articole de istorie*“, LXXIII, 2008, p. 49 și urm.

localnici de origine bulgară, comitete mixte formate din civili și militari au „organizat în chip metodic devastările”.<sup>32</sup> Acestea s-au efectuat cu o violență deosebită. Un raport al comandamentului german, din 12 septembrie 1916, descria „brutalitatea și lipsa de scrupule întrebuițate de armatele bulgare la rechiziționarea completă a alimentelor și furajelor aflate în Dobrogea ocupată”.<sup>33</sup>

Trebuie precizat că jefuirea oficială a Dobrogei, ca de altfel și a celorlalte teritorii românești ocupate, a făcut obiectul unor înțelegeri între ocupanți, aceștia stabilind cheile de repartiții ale cotelor din produsele capturate ce reveneau fiecăruia.<sup>34</sup> Conform Convenției semnate la 2 decembrie 1916, la Sofia, „toate stocurile de cereale aflate la Constanța la 01.12 erau rezervate Turciei, care era obligată să organizeze cu rapiditate transporturile cu nave între Constanța și Constantinopol”.<sup>35</sup> Convenția prevedea de asemenea că celelalte cantități de cereale aflate în zona ocupată a Dobrogei erau preluate de Armata 3 bulgară ce era obligată să lase „populației hrană, semințele și vitele necesare muncilor agricole”<sup>36</sup>, obligație nerespectată după cum se va vedea în paginile următoare. Cantitățile ridicate de ocupanți trebuiau raportate bilunar la comandamentele de etapă germane, după instalarea acestora. Surplusurile din cursul unei luni trebuiau predate Turciei. Conform unui nou acord încheiat între reprezentanții Germaniei și Austro-Ungaricii, necesarul de cereale pentru Armata 3 bulgară trebuia asigurat „în măsura stocurilor existente”. Prin noua înțelegere se avea în vedere procurarea hranei „necesare trupelor de etapă germane și populației precum și semințele pentru noile culturi”. Produsele minerale urmau să fie predate Bulgariei și Turciei. Bulgariei i s-au repartizat benzina și petrolul, iar Germaniei benzina ușoară necesară avioanelor și submarinelor.<sup>37</sup> Autoritățile bulgare n-au

---

<sup>32</sup> Constantin Kirilșescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, ediția a II-a, București, 1925, p. 161.

<sup>33</sup> Apud Emil Răcilă, *op.cit.*, p. 312.

<sup>34</sup> *Ibidem*, p. 169.

<sup>35</sup> *Ibidem*, p. 311.

<sup>36</sup> *Ibidem*.

<sup>37</sup> Bulgaria a preluat următoarele cantități: „benzină 1000 tone, petrol 2500 tone, ulei de uns 305 tone, ulei pentru motoarele Diesel 300 tone. Pentru grupurile armate Mackensen și Bulow: benzină 460 tone, petrol 100 tone, ulei de uns 30 tone și ulei pentru motoare Diesel 300 tone”. (*Ibidem*, p. 311-312).



respectat cele convenite, iar prin regimul pe care l-au aplicat s-au îndepărtat de interesele aliaților lor în Dobrogea.

În consens cu izvoarele arhivistice sunt și aprecierile lui I.I. Georgianu făcute în anul 1920 referitoare la comportamentul și obiectivele ocupanților bulgari în Dobrogea care n-au „*urmărit nici un moment restabilirea ordinii, a liniștii și refacerii economice a țării ocupate, ci întreaga activitate desfășurată s-a extins numai pentru satisfacerea intereselor bulgarilor și în deosebi a funcționarilor administrativi care serveau ei înșiși ca intermediari la contrabanda de cereale și vite, la jafurile făcute în averea locuitorilor*“.<sup>38</sup>

Curând, în rândul ocupanților au apărut conflicte de interese și competență.<sup>39</sup> Reprezentanții Germaniei și Turciei în Dobrogea au afirmat opinii diferite de cele ale bulgarilor privind scopul ocupației și prioritatea intereselor. Astfel, reprezentanții Turciei și-au manifestat temerea că vor fi înlăturați de Bulgaria de la împărțirea prăzii. La rândul lor, bulgarii au adus acuze militarilor turci că încărcau în folos propriu cantități mai mari de produse decât li se repartizaseră, iar pe germani că efectuează transporturi pe Dunăre. În rândul autorităților militare germane s-a conturat opinia că administrația bulgară nu se ridica la așteptările aliaților, motiv pentru care au cerut introducerea propriei administrații.<sup>40</sup>

Instalarea administrației etapelor germane, cum a fost denumită, s-a mai datorat faptului că „*Turcii n-ar fi obținut nimic de la o administrație bulgară; iar pe de altă parte, Bulgarii, din cauza incapacității de organizare economică a lor, n-ar fi fost în stare să conducă cum trebuie aprovizionarea și să exploateze provincia cu folos. Mai intervenea apoi și strigătoarea nevoie de uleiuri minerale și de materii prime de război*“.<sup>41</sup> (sic). La aceste probleme economice, care constituiau „*nervul vital*“ pentru susținerea războiului, s-au mai adăugat „*neînțelegeri și lupte între bulgari și germani*“.<sup>42</sup>

---

<sup>38</sup> I.I. Georgianu, *op.cit.*, p. 153.

<sup>39</sup> *Memoriile generalului Ludendorff*. vol. I, București, 1919, p. 448.

<sup>40</sup> C.B., *De sub ocupația germană în Dobrogea*, în „*Arhiva Dobrogei*“, vol. 2, nr. 1, 1919, p. 119.

<sup>41</sup> *Ibidem*.

<sup>42</sup> *Ibidem*.

La 5 ianuarie 1917, centrul provinciei până la linia Ostrov – Topolog – Slava-Rusă și Jurilovca a fost încredințat *Etapei 262 germane (Deutsche Etappen Verwaittung in der Dobroudzcha)*, iar nordul și sudul Dobrogei au fost lăsate spre administrarea autorităților bulgare.<sup>43</sup> Operațiunea de înlocuire a administrației bulgare, care s-a încheiat la sfârșitul lunii februarie 1917, s-a desfășurat „cu multă greutate, după lungi tratative și cu mari nemulțumiri, care au făcut să se încordeze relațiile dintre tovarăși”, după aprecierea lui Constantin Kirițescu.<sup>44</sup> Cel mai ostil înlocuirii a fost prefectul bulgar cu reședința la Constanța, care nu dorea să renunțe la privilegiile pe care le avea.<sup>45</sup>

Administrația etapelor germane era condusă de „*Statul major*” ce avea în organizarea sa șase funcții de ofițeri, din care comanda a fost încredințată unui general de divizie ce îndeplinea și rolul de inspector. Al doilea organism era „*Statul major economic*”, compus din „*Comisia economică*”, cu șase ofițeri, dintre care trei îndeplineau funcțiile de șefi ai secțiunilor agricole, tehnice, materii prime industriale; urma apoi „*Serviciul materiilor prime de război*”, condus de un ofițer. În structura Etapei se mai aflau „*Serviciul administrației*”, cu șase ofițeri ce îndeplineau funcții de: intendent, șef al administrației civile, consilier de justiție și șef al serviciului sanitar.

Pentru o mai eficientă exploatare a zonei ce i-a revenit, administrația militară germană a organizat, cu rigoarea specifică, cinci comandaturi de etapă și economice, cu reședințe la Constanța, Medgidia, Caraormer (Negru Vodă), Cuzgun și Hârșova, precum și două comandaturi economice cu sediul la Hâsancea (Valu lui Traian) și Cogealac. La fiecare din aceste comandaturi era atașat câte un ofițer cu responsabilități economice. În Dobrogea s-a mai organizat, separat de restul teritoriului românesc ocupat, o structură polițienească subordonată, până în 15 iunie 1918, Administrației Etapelor, iar de la această dată până la evacuare a fost trecută în subordinea Oficiului de Poliție

---

<sup>43</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Constanța, dosar 64/1919, p. 5; „*Farul*” (Constanța), an III, nr. 168 din 3 februarie 1922; I.C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea, 15 mai 1917; 17 mai 1918*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. 2, nr. 1, 1919, p. 61.

<sup>44</sup> C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 162.

<sup>45</sup> „*Farul*”, an III, nr. 168 din 3 februarie 1922.

Centrală. Circumscripția centrală polițienescă Constanța a exercitat, pe lângă rolul coercitiv, și misiuni de spionaj și contraspionaj prin intermediul oficiilor polițienești din Cernavodă, Tulcea, Turtucaia și Bazargic.<sup>46</sup>

La 16 iunie 1917, „Administrația etapelor germane din Dobrogea” tipărea la propria tipografie din Constanța o broșură de 52 de pagini cu titlul, în traducere, „Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanții de etapă și comandanții însărcinați cu exploatarea, ofițerii cu aprovizionarea și comandanții de regimente și batalioane din regiune”.<sup>47</sup> Așa după cum reiese din document, care ne este cunoscut din analiza făcută după război de C. Brătescu, la „congres” au participat toți „reprezentanții administrației militare și ai serviciilor de exploatare economică a Dobrogei ocupate”.<sup>48</sup> Dată fiind problematica complexă dezbătută, ordinele și măsurile adoptate, care relevă cu limpezime obiectivele regimului de ocupație german, vom prezenta pe larg documentul.

Pe ordinea de zi a întrunirii, care a avut loc probabil în a doua decadă a lunii mai 1917, s-au aflat 16 puncte: 1. Sarcinile administrației etapelor germane față de aliați; 2. Starea economică a Germaniei și datoriile administrației etapelor germane; 3. Pregătirea secerișului, arăturile de toamnă, arendarea ogoarelor, procurarea lemnului; 4. Pescuitul; 5. Chestiunea alimentației; 6. Problemele secțiunii tehnice; 7. Uleiurile minerale; 8. Materiile brute de război; 9. Administrația comercială, finanțele, dările, școlile; 10. Căile de comunicație; 11. Dreptul civil și penal; serviciul despăgubirilor; 12. Serviciul sanitar; 13. Combaterea epizootiilor; 14. Regulamentarea circulației persoanelor civile; 15. Plata țiganilor; 16. Diverse.

Referindu-se la punctele 1 și 2, locotenent-colonelul Van den Bergh, șeful de stat major, preciza că „intrarea României în război a fost un noroc pentru noi. Fără aceasta, cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat anul acesta Austro-Ungaria, în ceea ce privește cerealele,

---

<sup>46</sup> C.B., *De sub ocupația germană în Dobrogea*, p. 117.

<sup>47</sup> *Ibidem*, p. 116.

<sup>48</sup> *Ibidem*.

*Germania în ceea ce privește uleiurile și toți aliații laolaltă în ce privește materiile prime de război*".<sup>49</sup>

Pe timpul dezbaterilor s-a precizat cu claritate că „scopul principal al prezenței etapelor germane în Dobrogea era procurarea de cereale și materii prime pentru industrie, mai ales pentru cea de război”.<sup>50</sup> S-a cerut participanților „întrebuințarea energiilor pentru sporirea producției și exploatarea provinciei, deoarece durata războiului nu se poate prevedea”.<sup>51</sup> În cadrul discuțiilor o atenție specială s-a acordat problemelor agricole. S-a precizat că tratativele cu armata bulgară pentru predarea utilajului agricol fără stăpân „n-a dus la nici un rezultat”. Secerișul se putea realiza numai dacă „se vor scoate la lucru toți oamenii capabili de muncă, precum și orășenii fără ocupație”. Pe ogoarele proprietarilor refugiați secerișul a fost asigurat „prin vinderea recoltelor acestor ogoare sau prin muncă forțată, impusă de comandatură”. S-au luat măsuri pentru efectuarea arăturilor de toamnă, în special pentru semănăturile plantelor oleaginoase „având în vedere lipsa cea mare de uleiuri și grăsimi din Germania”. S-a decis ca 2% din suprafața arată să fie cultivată cu rapiță de toamnă, punându-se la dispoziție 10 pluguri cu motor. Ogoarele părăsite trebuiau arendate țăranilor care nu se refugiaseră cu cel puțin 20 lei hectarul, preferențial germanilor, turcilor și bulgarilor.<sup>52</sup> S-a evidențiat că semănăturile erau slabe, muncile la câmp au început cu întârziere, multe sate au fost distruse, uneltele și mașinile deteriorate sau jefuite, iar bulgarii obstrucționau activitatea. Ca urmare, se impunea organizarea riguroasă a muncii pe bază de „tabele grafice ale muncii”, astfel încât fiecare soldat să primească o însărcinare.<sup>53</sup>

Din dările de seamă ale ofițerilor din zonele de etapă referitoare la situația concretă a reieșit că: nu s-a adunat întreaga recoltă de cireșe din subzona de etapă Cuzgun pentru folosul armatei, iar bulgarii din Tulcea refuză predarea sabelor pentru prășit. Exploatarea lemnului și cărbunilor de lemn trebuia făcută de români, țigani și prizonieri.

---

<sup>49</sup> *Ibidem*, p. 118.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 119.

<sup>51</sup> *Ibidem*, p. 120.

<sup>52</sup> *Ibidem*.

<sup>53</sup> *Ibidem*, p. 121.

O altă problemă dezbătută pe larg a fost aceea a alimentației, iar concluzia esențială prezentată participanților a fost că „*principiul suprem e să se procure hrană din Dobrogea*”. Rapoartele au evidențiat greutatea de transport, faptul că la Constanța s-au înregistrat plângeri asupra calității pâinii, că nu se vor putea trimite făină și fasole în Germania.

Pescuitul a fost, de asemenea, analizat cu atenție. Îndeletnicirea încetase datorită abuzurilor trupelor bulgare. La 25 ianuarie 1917, pescăriile statului român au fost puse sub conducere militară. Zona litoralului maritim a fost împărțită în două sectoare, cu centre la Jurilovca și Constanța, despărțite de Capul Midia. Din cantitățile pescuite în lunile aprilie și mai 1917 din Marea Neagră s-au repartizat 67.103 kg pentru militari, 88.807 kg pentru civili, s-au expediat în Germania 17.091 kg, 6.000 kg au fost trimise la Brăila, iar 51.623 kg au fost conservate prin sărare.<sup>54</sup> În privința pescuitului s-a decis supravegherea pescarilor pentru a nu ascunde peștele și s-a dat ordin ca trupele germane să nu se mai ocupe de pescuit.

Din referatul prezentat de secțiunea tehnică reiese că „*toate instalațiile industriale în zona etapelor germane sunt, sau complet inutilizabile, sau în parte distruse*”. Mai funcționau moara „Morelli” și instalația hidraulică din Basarabi. S-a precizat că s-a obținut acordul pentru procurarea de material tehnic din Germania. La Constanța s-au amenajat două ateliere pentru reparat mașinile și o turnătorie ce trebuia să execute lucrările necesare comandamentelor de etapă. Un atelier special amenajat construia 4 căruțe pe săptămână pentru transportul cerealelor.<sup>55</sup>

În cadrul consfătuirii s-a abordat și problema „*materiilor prime de război*”. S-a decis stabilirea unui tarif fix, pentru înlăturarea neîncrederii locuitorilor. S-a recomandat ofițerilor „*atenție față de încercările bulgarilor de a atâta populația și de a-și însuși ei aceste materii prime*”.<sup>56</sup> În raport s-au precizat și achizițiile efectuate până la

---

<sup>54</sup> *Ibidem*, p. 123.

<sup>55</sup> *Ibidem*, p. 124.

<sup>56</sup> Se achiziționaseră, până la 1 iunie 1917, 321 vagoane oleaginoase, 72 vagoane de turte oleoase, 39 vagoane blănuri și piei, 85 vagoane pentru argăscală. Vagonul a fost socotit la 10.000 kg. (*Ibidem*).

1 iunie 1917<sup>57</sup>, precum și faptul că autoritățile bulgare au cărat „foarte mult material peste graniță”, în special rapiță „care e răpită de bulgari fără plată”.<sup>58</sup>

S-a ordonat ridicarea clopotelor de orice tip, în primul rând de la români, a vaselor de aramă, a găleților și altor recipiente din metal, fără a le acorda vreo sumă.

O altă problemă analizată a fost cea referitoare la administrația comunală, finanțe și problema școlilor. Din raportul ofițerului care răspundea de acest sector reiese că după instalarea administrației etapelor germane „funcționarii bulgari au rămas încă un element supărător în provincie” care „ne îngreunează în mod evident administrația noastră prin agitațiile și activitatea lor secretă”.<sup>59</sup>

Conform precizărilor, administrația germană era condusă de Comandamentul etapelor, căruia i se subordonau comandaturile locale ca organe executive. Primarii din sate și orașe „erau organe auxiliare ale comandaturilor locale”.

La Constanța și Medgidia au fost numiți militari. Comandanții de etape „sunt stăpâni în districtul lor și pot organiza administrația după nevoile locale”, având posibilitatea să se adreseze comandamentului de la Constanța „decât în cazul când e necesară o dispoziție sau când e vorba de sarcini financiare mari”.<sup>60</sup> În lipsa funcționarilor s-a decis ca „dările să se perceapă pe comune, după capacitatea financiară a fiecăruia”, acestea urmând să fie strânse la trei luni. Comandanții de etape erau „instanța supremă în ce privește dările din districtul lor”.<sup>61</sup> Se avea în vedere ca toate cheltuielile să se acopere din veniturile provinciei.

Analizând situația școlii, în raport s-a precizat că după ocuparea Dobrogei „a încetat orice activitate școlară”. Pentru reluarea procesului de învățământ s-au luat următoarele decizii: reînființarea grădinițelor, redeschiderea școlilor germane, ca „o datorie ce înălța și sprijinea germanismul într-o țară administrată de germani”, urmând să

---

<sup>57</sup> Ibidem, p. 127.

<sup>58</sup> Ibidem.

<sup>59</sup> Ibidem.

<sup>60</sup> Ibidem, p. 128.

<sup>61</sup> Ibidem.

se aducă manuale din Germania. În ceea ce privește „școlile turcești, românești și rusești, n-avem nevoie să ne grăbim“, iar aprobarea funcționării școlilor comunităților românești și rusești urma să se dea „dacă nu ne răpesc prin aceasta, brațele copiilor necesare pentru activitatea economică“.<sup>62</sup>

Pentru îngrijirea drumurilor în lungime de 512 km, 200 km trebuiau reamenajați, fiind necesari 2.000 de lucrători și 700 de căruțe. S-a decis ca toate „brațele libere ale muncilor agricole“ să fie folosite în refacerea căilor de acces terestre. Nu erau scutite de muncă nici femeile. Ele au fost utilizate pentru spargerea pietrei necesare la diferite lucrări.

S-au modificat reglementările privind controlul circulației, s-au introdus noi acte și formalități, scopul dispozițiilor fiind acela de „a se evita spionajul“ și de a fixa forța de muncă.

Pe baza ordinelor primite de la comandamentul superior de la București, s-au luat măsuri de introducere a „muncii forțate“. Toți lucrătorii urmau să fie organizați după sex și vârstă, astfel încât bărbații de la 17 ani, iar femeile de la 18 să fie obligați să muncească „unde se va simți nevoie“. Copiii între 12 și 16 ani erau folosiți cu precădere la muncile agricole.<sup>63</sup>

În cadrul întâlnirii s-au prezentat și constatările unei comisii ce s-a ocupat de analiza situației din sectorul petrolier, unde prada ocupanților a fost de 232.000 tone. S-a raportat că 20.000 tone s-au pierdut în urma bombardamentelor asupra depozitelor petroliere din portul Constanța executate de flota rusă.

Din cantitățile repartizate, conform acordului din 12 decembrie 1916, nu s-au efectuat transporturi până în luna martie 1917 decât în cantități mici datorită unor cauze considerate de ocupanți obiective: lipsa vagoanelor-cisternă și a combustibilului pentru locomotive, mișcarea trupelor pe calea ferată și condițiile meteorologice nefavorabile.<sup>64</sup>

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, p. 129.

<sup>63</sup> *Ibidem*, p. 132.

<sup>64</sup> Conform statisticii întocmite de ocupant, în luna noiembrie 1916 s-au transportat 1.100 tone; în luna decembrie 3.500 tone; în ianuarie-februarie 1917 „prea puțin“; martie 1917 – 10.000 tone; în aprilie – 20.000 tone; mai – 25.000 tone. Până la 1 iunie 1917 s-a expediat din Constanța o treime din cantitatea capturată, iar în următoarele 6-8 luni trebuia transportat totul (*Ibidem*, p. 125).

Cei mai afectați de regimul de ocupație au fost locuitorii români care asistau neputincioși, lipsiți de orice protecție, la jaful practicat, la crimele și agresiunile fizice și psihice. Imaginea ce reiese din izvoarele istorice păstrate este de un dramatism deosebit. Astfel, într-un document de arhivă întocmit după revenirea în regiune a autorităților românești, se arată: „*Avutul cetățenilor era la dispoziția bunului plac al armatelor dușmane. Din bogățiile alimentare au făcut pradă de război iar din bogățiile mobile aflate în case și prăvălii pradă particulară a celui dintâi acaparator. Bulgarii care au intrat cei dintâi în oraș au declarat deposedați de avutul lor pe toți românii. Au pus în vedere tuturor bulgarilor din județ că sunt liberi să se facă stăpâni pe avutul românilor și oricare din ei care va ocupa o clădire cât de mare a unui român este și va rămâne așa pe veci proprietarul acestui imobil.*

*Prin această măsură orice haimana ori brută a intrat în casele comercianților de vază din oraș. Au luat orice au găsit în prăvălie, s-au ocupat proprietățile unde locuiau fruntașii orașului și le-au stăpânit unii trei luni, alții până la alungarea lor de către trupele franceze. Majoritatea locuințelor, cu prioritate cele deținute de români, au fost distruse, imposibil de a fi locuite. Numai o parte au fost protejate de prezența unor refugiați ce se adăposteau în unele locuințe.<sup>65</sup> Primăria Constanța, pentru care Primăria cheltuisese înainte de război 3 milioane lei, a fost degradată. Acoperișul unicei clădiri din zinc a fost jefuit. Spațiile așa numitelor «băi de mare» au fost distruse. O parte din biblioteca Primăriei a fost jefuită și predată arheologului bulgar Popov, cărțile fiind identificate în anul 1925 la Biblioteca Națională din Sofia”.*

Alte surse de arhivă ne precizează că toate mărfurile găsite în depozitele din oraș, dar și din portul Constanța au fost jefuite ca pradă de război. S-au ridicat astfel următoarele cantități de produse agricole: 10.340 tone grâu, 80 tone secară, 4.500 tone făină, 4.750 tone porumb, 1.775 tone ovăz, 415 tone fasole, 500 tone țărâțe, la care s-au adăugat 10 tone făină cumpărate din fondurile Primăriei pentru aprovizionarea constănțenilor.<sup>66</sup>

<sup>65</sup> Apud Stoica Lascu, *Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța*, în „*România de la Mare*”, an I, nr. 1, iunie 1992, p. 28.

<sup>66</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Constanța, dosar 48/1919, f. 20; dosar 45/1920, f. 35; dosar 6/1919, f. 68; „*Farul*”, an III, nr. 169 din 4 februarie 1922.



Potrivit unei statistici întocmite la sfârșitul războiului, de la comercianți și populație s-au rechiziționat alimente, mijloace de transport, animale de tracțiune, îmbrăcăminte, piese metalice, cu precădere din aramă, diferite motoare, unelte de muncă, material lemnos ș.a. Mobilierul din clădirile Curții de Apel, Tribunalului și Judecătoriei, arhivele acestora au fost fie distruse, fie vândute, atât de bulgari, cât și de germani.<sup>67</sup>

Așa după cum reiese din sursele cercetate, valoarea cerealelor din silozuri și magazii se ridică, în momentul pătrunderii inamicului în port, la circa o jumătate de milion de lei, iar a celor petroliere la 64 milioane lei. Dintr-un protocol întocmit de ocupanți pe data de 9 noiembrie 1916 aflăm că în port erau depozitate 133.000 tone benzină, 55.000 tone gaz, 27.800 tone catran, 21.390 tone ulei pentru motoare, 1.150 tone ulei mineral ș.a. La aceste pierderi s-au adăugat rechiziționarea și distrugerea instalațiilor portuare. Astfel, stația de petrol cu cele 14 rezervoare mari a fost jefuită de produse scăpate de bombardamentele flotei ruse. La silozul nr. 1, instalațiile au fost, în mare parte, descompletate. Cea de-a doua magazie a fost instalată până în anul 1918, fiind, la evacuarea ocupanților, jefuită de tot ceea ce se putea transporta. Navele din serviciul portuar au fost scufundate. Toate electromotoarele, instrumentele electrice de măsurat și control, aparatura navală, materialul rulat, bronzul, arama, cositorul, plumbul, diferite tipuri de oțel, milioane de tone de fier ș.a. au fost rechiziționate de inamic.<sup>68</sup> Cheresteaua găsită în port, aproximativ 100 mc, a fost de asemenea jefuită.

Locuințele și clădirile portului au fost transformate în grajduri și cazărmi. Conducta de petrol a fost ridicată și mutată spre Giurgiu, linia ferată Cernavodă–Constanța a fost deteriorată, iar uzina electrică portuară a fost distrusă în așa grad încât după război refacerea ei

---

<sup>67</sup> Arhiva Primăriei Constanța, „în cea mai mare parte salvată și transportată la Brăila” de autoritățile refugiate, a fost readusă la Constanța. Din ordinul autorităților germane, multe dosare au fost vândute comercianților, pentru ambalaje. (Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 29).

<sup>68</sup> D.J.C.A.N., fond Direcția Navigației Maritime (D.N.M.), dosar 7/1919, f. 5, 7, 39, 62; vezi lista integrală a materialelor jefuite, la Emil Răcilă, *op.cit.*, 188-189.

completă a durat 4 ani.<sup>69</sup> Cea mai mare parte a mașinilor și uneltelor de reparații au fost ridicate de inamic. Mai mult de jumătate din liniile ferate portuare au fost demontate de administrația inamică. Locuințele personalului portuar au fost transformate în grajduri și cazărmi.<sup>70</sup> Clădirile au fost jefuite de tot ce se putea transporta. Nu au scăpat jafului și distrugerilor nici instalațiile și clădirile din Canara (Ovidiu).<sup>71</sup> Dintr-un tabel păstrat în fondul de arhivă al Direcției Navigației Maritime aflăm că în timpul ocupației inamicul a executat unele lucrări în portul Constanța în interes propriu. Acestea au constat din două hangare de linie pentru hidroplane, două șoproane, câteva barăci, un local de baie, toate lucrările fiind evaluate, la sfârșitul perioadei de ocupație, la 155.000 lei. În cei peste doi ani de ocupație, traficul și mișcarea maritimă au încetat, portul fiind transformat în port militar.<sup>72</sup>

Cu deosebită furie s-au năpustit ocupanții asupra monumentelor orașelor dobrogene. Statuia poetului Ovidiu din piața cu același nume a orașului Constanța, simbol prețuit de constănțeni și turiști, a fost dărâmată de pe soclu încă din primele zile de ocupație, iar ulterior transportată spre sud împreună cu piese din muzeul arheologic din Hârșova, fiind recuperate în apropierea graniței. Statuia din fața Prefecturii Constanța, ridicată în amintirea evenimentelor din 1913, a fost dusă în Bulgaria. La Tulcea, frumoasele monumente ce împodobeau orașul, cum erau „*Monumentul Independenței*” și „*Monumentul lui Mircea cel Bătrân*”, au fost ridicate ca trofee, iar statuia lui Nenitescu, primul prefect al județului, a fost aruncată în Dunăre.

Orașul Hârșova a fost afectat în perioada ocupației la fel ca și celelalte centre urbane dobrogene. Centrul comercial, școala, primăria și majoritatea locuințelor au fost incendiate după ce mobilierul, alte bunuri și arhivele au fost fie distruse, fie rechiziționate. Conform

---

<sup>69</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*. Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1996, p. 85.

<sup>70</sup> Idem, *Contribuții la cunoașterea construcțiilor și instalațiilor portului Constanța în perioada interbelică*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XV, 1978, p. 177-178.

<sup>71</sup> Idem, *Portul Constanța 1896-1996*, p. 85.

<sup>72</sup> *Ibidem*.

ordinelor Comandaturii nr. 293, locuitorilor care au rămas în oraș li s-a impus să predea cantități fixe de pește, fructe, ouă, lână și furaje. După ce a exploatat intensiv moara din oraș, comandatura germană locală a cerut Primăriei Hârșova în anul 1918 s-o răscumpere. Întrucât Primăria nu dispunea de fonduri, moara a fost cumpărată de un grup de localnici.<sup>73</sup>

La Cernavodă, autoritățile militare au lichidat fabrica de ciment, instalațiile fiind vândute societății „Granitoid” din Bulgaria.<sup>74</sup> Și celelalte orașe dobrogene precum Mangalia, Techirghiol și Medgidia au fost afectate de luptele desfășurate și devastările provocate de ocupanți.<sup>75</sup>

Din județul Tulcea autoritățile de ocupație au ridicat 4.000.000 hl (măsură utilizată în izvorul istoric) orz, 1.300.000 hl grâu, 760.000 hl porumb, 750.000 hl ovăz și 425.000 hl secară.<sup>76</sup> Tribunalul Tulcea a fost transformat în grajd, clădirea Prefecturii și cele ale altor instituții au fost jefuite și lăsate în ruină. Conform unor statistici, 669 de case ale românilor tulcenii au fost distruse.

Pădurile Dobrogei au fost supuse aceleiași politici de jaf. Astfel, pădurea de la Hamangia (Baia), cu suprafața de 1.150 ha, compusă în majoritate din specia stejar, a fost exploatată „în mod vandalic, tăindu-se arborii de sus”.<sup>77</sup>

N-au scăpat jafului și devastărilor nici bisericile dobrogene. De la Catedrala „Petru și Pavel” din Constanța preoții au fost alungați, lăcașul fiind transformat în biserică pentru slujbele catolice. Majoritatea odoarelor și obiectelor de cult au fost jefuite, inclusiv cele trei clopote.<sup>78</sup> În vinerea Paștelui anului 1918, bulgarii au intrat în biserica „Adormirea Maicii Domnului” unde „au insultat pe preoți, au bătut pe

---

<sup>73</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 3/1918, f. 112.

<sup>74</sup> *Ibidem*, fond Fabrica de ciment Cernavodă, dosar 33/1918, f. 4.

<sup>75</sup> *Ibidem*, fond Primăria Constanța, dosar 64/1919, p. 120; dosar 25/1925, f. 68; fond Primăria Techirghiol, dosar 8/1918.

<sup>76</sup> Ionescu-Dobrogianu (colonel), *Invazia barbară din 1917-1918 în județul Tulcea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, p. 153.

<sup>77</sup> Victor Atanasiu (ș.a.), *România în timpul Primului Război Mondial*, București, 1979, p. 358.

<sup>78</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Constanța, dosar 45/1919, p. 8; dosar 64/1919, pp. 154, 267.

români, i-au alungat afară, au făcut privată din Sfântul locaş şi au închis-o”.<sup>79</sup> (sic).

Situația dramatică în care se găsea Constanța după ce trupele inamice au intrat în oraș este surprinsă și de către arhiepiscopul catolic Raymund Netzhammer<sup>80</sup> în însemnările sale, așa cum i-a relatat-o preotul Ladenbürger după revenirea din Dobrogea. Preotul i-a relatat superiorului său că orașul Constanța „a suferit foarte mult din cauza jafurilor și a stricăciunilor făcute de bulgari”.<sup>81</sup> Feldmareșalul Mackensen s-a arătat, de asemenea, contrariat de jafurile făcute de bulgari în muzeele din Adamclisi, Constanța și Ulmetum. El însuși constată la sfârșitul lunii aprilie 1918, cu ocazia vizitei făcute în Dobrogea, o realitate care l-a „tulburat”. La Constanța arhiepiscopul constata că „fuseseră jefuite în întregime prețioasele colecții ale muzeului orășenesc de antichități. În fața clădirii arhiepiscopul a descoperit, într-un morman de pietre rotunde, care urmau a fi transformate în pietriș pentru drum, un important monument funerar paleocreștin” pe care l-a salvat.<sup>82</sup>

Satele dobrogene, cele mai multe cu gospodării înfloritoare, au cunoscut dezastrul din plin, multe dintre ele fiind transformate în ruine.<sup>83</sup> Satul Casimcea a fost ars de Regimentul 73 infanterie din armata bulgară. Din cele 250 de case numai câteva au scăpat dezastrului.<sup>84</sup> În comuna Jijila ocupanții au devastat 220 de case, iar pe 80 le-au distrus complet. Localul primăriei din Văcăreni, biserica și școala au fost dărâmate.

---

<sup>79</sup> Apud Lascu Stoica, *Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic*, p. 29.

<sup>80</sup> Arhiepiscopul Raymund Netzhammer (19 ianuarie 1862 – 18 septembrie 1945); arhiepiscop de București (1905-1924); între preocupările sale multiple a fost și arheologia creștină din Dobrogea.

<sup>81</sup> Raymund Netzhammer, *Arhiepiscop în România*, București, 1993, p. 177.

<sup>82</sup> Nikolaus Netzhammer, *In verbo tuo: Raymund Netzhammer O.S.M. Arhiepiscop de București 1905-1924*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2003, p. 139.

<sup>83</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Sibioara, dosar 4/1920; fond Primăria Cogeaalac, dosar 2/1919; fond Primăria Gura Dobrogei, dosar 8/1922.

<sup>84</sup> C. Ionescu-Dobrogianu, *op.cit.*, p. 188; Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 193.

Aceste realități sunt surprinse și în însemnările sale de I.N. Roman, care arată că cele mai afectate de perioada de ocupație au fost comunele Starichioi (Crucea) unde au fost distruse 386 de case, Boascic (Dunărea) cu 229 de case, Carol I (Nicolae Bălcescu) cu 160, Peletlia (Săcele) cu 106 ș.a., numărul total estimat al distrugerilor de locuințe fiind apreciat, numai în mediul rural al județului Constanța, la peste 4.000.<sup>85</sup> Arhiepiscopul Netzhammer găsea în satul Culelia o situație dramatică: „spre cer se înălțau frontoanele caselor mistuite de incendiu”.<sup>86</sup>

Agricultura Dobrogei a cunoscut un regres deosebit. În zona etapelor germane, în anii 1916-1917 s-au cultivat numai 214.255 ha din aproximativ 525.181 ha, din care arături de toamnă 5,19%, iar de primăvară 35,61%.<sup>87</sup>

Din cauza secetei producția a fost deosebit de mică. S-au recoltat numai 64.466 tone. Cauzele diminuării suprafețelor însămânțate și ale reducerii producției agricole au fost multiple. Astfel, semănăturile din toamna anului 1918 au ocupat, după cum se preciza într-un periodic constănțean, „suprafețe foarte, foarte reduse din cauza lipsei de brațe și a animalelor de tracțiune”.<sup>88</sup> Dintr-un raport redactat de generalul de brigadă W.J. Ross, comandantul trupelor engleze dislocate la Constanța, datat 27 noiembrie 1918, aflăm că „ultima recoltă a fost absolut nulă din cauza lipsei de ploaie și că foarte des grăunțele coapte reprezintă de abia sămânța și că germanii au rechiziționat și luat cu ei 75% din această recoltă”.<sup>89</sup>

Cel mai dureros capitol din martiriul Dobrogei l-a trăit, în cei peste doi ani de ocupație, populația românească, atât cea care nu s-a

---

<sup>85</sup> Vezi Adrian Stănescu, Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 181-182; Informații detaliate referitoare la distrugerea localităților dobrogene și la V. Manca, *Odiseea unui sat dobrogean în războiul cel mare*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. II, nr. 3-4, 1919, p. 300; „*Farul*”, an I, nr. 142 din 22 septembrie 1919 și nr. 182 din 3 noiembrie 1919.

<sup>86</sup> Nikolaus Netzhammer, *op.cit.*, p. 137.

<sup>87</sup> C.B., *op.cit.*, p. 32.

<sup>88</sup> „*Farul*”, an I, nr. 163 din 13 octombrie 1919.

<sup>89</sup> Apud Nicolina Ursu, *Aspecte privind orașul Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Analele Dobrogei*”, scrie nouă, an VII, 2002, p. 133.

retras din fața inamicului și a rămas sub ocupație, dar și cea care luase drumul greu al refugiului.

La Constanța, ororile și barbariile ocupanților s-au produs încă din prima zi de ocupație. Cei câțiva infanteriști care „*țineau cale dușmanilor*” și care nu s-au mai putut retrage căzând prizonieri „*au fost masacrați îngrozitor. Unii cu capetele tăiate, alții cu ochi scoși și nasurile tăiate, făcuți bucățele de bandele bulgare au stat neîngropați zece zile pe străzile Constanței. Cei dintâi intrați în oraș, au fost bulgarii. Aceștia omorau pe oricine ieșea în cale și nu știau să vorbească limba bulgară sau turcă. Fiecare casă era vizitată, jefuită și femeile ori fetele până la vârsta de 4 ani violate. În starea aceasta de disperare, multe din victime au înnebunit, s-au sinucis pentru a pune capăt rușinii*”.<sup>90</sup> (sic). A fost începutul unei perioade de atrocități inimaginabile, revenită parcă din epoci istorice de barbarism demult apuse, la care românii dobrogeni au fost supuși. Cum se precizează în „*Memoriul asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța*”, citat deja în paginile anterioare, „*nici cea mai măiastră pană nu ar fi în stare să descrie ororile făcute aici de bulgari, turci și germani. Fiecare din acești dușmani aveau modul lor de a proceda*”.<sup>91</sup>

Brutalitățile împotriva populației feminine au continuat întreaga perioadă de ocupație. Așa după cum se precizează într-un document de epocă „*se pot cita cu miile cazurile de siluire*”, cele mai multe săvârșite cu sadism. Nu mai puține au fost cazurile de femei însărcinate care au fost „*spintecate de aceste bestii cu chip omenesc punând pariuri dacă pruncul din ele era băiat sau fată*”.<sup>92</sup> S-au consemnat cazuri când copii de 1-2 ani au fost smulși de la sânul mamelor și uciși. Numeroase au fost și cazurile de bărbați omorâți pentru că s-au opus batjocorii fiicelor, soțiilor și mamelor. Multora li s-au tăiat mâinile și picioarele, li s-au scos ochii ori au fost uciși.

De la populație s-au ridicat tot felul de bunuri: vite de tracțiune, mijloace de transport, echipament de cazare și îmbrăcăminte, obiecte din metal, în special aramă, motoarele folosite în micile ateliere, unelte

---

<sup>90</sup> *Ibidem.*

<sup>91</sup> Apud Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 29.

<sup>92</sup> Idem, *Memoriu asupra pagubelor*, p. 29.

de muncă, materiale de lemnărie și fierărie ș.a. Câteva exemple, deși acestea sunt destul de numeroase, sunt de un realism cutremurător. Astfel, un sergent din Regimentul 78 infanterie, evadat din prizonierat, a depus o mărturie, datată 28 august 1917, în care preciza: „(...) germanii au rechiziționat totul din Constanța, lăsând populației numai porumb. Nevoiașii care nu aveau nici porumb primeau câte o pâine de 800 grame și un kilogram de mălai pe patru zile, de persoană. Germanii au rechiziționat și toată fierăria, mașinile de treierat și cusut, ca și clopotele de la biserici”.<sup>93</sup>

O altă declarație a unui caporal din același regiment, datată 11 iulie 1917, este în aceeași tonalitate: „La Constanța germanii au scos de prin case scaune, pături, plăpumi, tablouri lăsând numai pereți. Acestea erau încărcate în vagoane și trimise (în Germania și Bulgaria – n.n.). Din magaziiile din port au luat ghindă pentru tăbăcărie (...) de asemenea și grâul Biroului britanic (...) s-au luat copii de la 3 la 8 ani și chiși în Germania. S-au trimis în Bulgaria bărbați de la 14 ani în sus (...) în Dobrogea armata bulgară și turcă au luat de la populația română bani, haine, vite și tot avutul, lăsând puțin porumb. Oamenii bogați care nu dădeau bani bulgarilor erau dezbrăcați și aruncați în zăpadă”.<sup>94</sup>

Un țăran din Luncavița, județul Tulcea, preciza că, după ocuparea satului, inamicul a „început să adune de pe la locuitori păsări, vite, căruțe, cereale și apoi alimente, astfel că toată lumea a rămas muritoare de foame. După aceea a început să adune și lucrurile din casă, ca velnițe, plăpumi, saltele, îmbrăcăminte și încălțăminte care era bună. Au fost cazuri când dezbrăcau oamenii de pe stradă și le luau îmbrăcăminte, iar la femei le luau broboadele și scurteicile și se îmbrăcau soldații turci și bulgari cu ele (...) în iarnă au ars toate ulucile de pe locuințe și la aproape majoritatea caselor au luat ușile și ferestrele și le-au ars”.<sup>95</sup> Bărbați, femei și copii, fruntași din localitățile ocupate au fost siliți, sub diverse motive, să stea „culcați în grajduri și lăsați să sufere de foame”<sup>96</sup> și obligați să predea diferite cantități de

<sup>93</sup> Apud Adrian Stănescu, Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 180.

<sup>94</sup> *Ibidem.*

<sup>95</sup> *Ibidem.*

<sup>96</sup> C. Ionescu-Dobrogianu, *op.cit.*, p. 183.

alimente. Conform ordonanțelor elaborate de comandatura germană, populația trebuia să predea cantitățile stabilite de pește, fructe, lână, furaje, ouă și găini.<sup>97</sup> Drept mijloc de constrângere pentru cei care nu se supuneau, toate ordonanțele se încheiau invariabil cu pedepse începând cu amenzi până la 10.000 de mărci și terminând cu închisoarea.<sup>98</sup> Pentru a-și asigura minimumul de hrană, care de altfel le fusese ridicată, „populația a fost obligată să plătească sume de bani”. Cu toate că Primăria Constanța a încheiat contracte de aprovizionare pentru diverse produse alimentare<sup>99</sup>, acestea s-au dovedit insuficiente, de altfel locuitorilor lăsându-li-se numai porumbul și peștele, carnea fiind destinată ocupanților. Situația a devenit atât de dramatică în anul 1918 din punctul de vedere al hranei, încât însuși generalul Mackensen a solicitat guvernului român să trimită alimente pentru dobrogeni, care împinși de „foamete și mizerie”, de disperare încercau să treacă în stânga Dunării.

Un alt capitol al politicii de distrugere a populației românești a fost cel referitor la epuizantele munci fizice, mult peste puterile celor obligați să le facă. Cei care refuzau să se supună ordinelor erau bătuți până la sânge. Spre a-i epuiza fizic pe români, s-a introdus obligația de a efectua zilnic, fără deosebire de sex și etate, un șanț de 2 m lungime, 1 m lățime și 1,60 m adâncime.<sup>100</sup>

Tabloul măsurilor aplicate de administrațiile ocupanților trebuie completat cu cele luate pentru obținerea fondurilor bănești. Nu a fost ocolită nici o posibilitate, nici o sursă ce putea aduce venituri. S-au aplicat amenzi, s-au vândut din bunurile confiscate, s-au ridicat sume de bani din casele primăriilor, fără nici o justificare. Populației, și așa sărăcită, i-au fost impuse impozite directe și extraordinare, care se încasau la trei luni.

---

<sup>97</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 3/1918, f. 74.

<sup>98</sup> *Ibidem*, dosar 1/1920, f. 4; dosar 2/1921, f. 256.

<sup>99</sup> După cum reiese din puținele documente de arhivă păstrate din perioada ocupației, în perioada 1 noiembrie 1916 – 16 aprilie 1917, Primăria Constanța a achiziționat 250.000 kg făină, 20.925 kg mălai și 53.070 kg porumb, pentru care s-a plătit suma de 78.740,68 lei. Sursele dau și alte cantități achiziționate (vezi Constantin Cheramidoglu, *op.cit.*, p. 96-97).

<sup>100</sup> C. Ionescu-Dobrogianu, *op.cit.*, p. 184.



Veniturile extraordinare au fost încasate de Comandatura etapelor germane, aceasta nelăsând documente asupra modului de utilizare. Dintr-un document păstrat în fondul de arhivă al Primăriei Tuzla aflăm că locuitorii au fost obligați să plătească 20 lei ha cultivabil, 5 lei pentru vita mare și 1 leu pentru vita mică scoase la pășunat, 10 lei pentru persoanele trecute de 16 ani. Orice deplasare în afara comunei era taxată cu 1 leu plus 10 lei garanție pentru reîntoarcere. Cei care sacrificau vite fără autorizație erau amendați cu 100 lei, iar carnea era confiscată. Întreaga comună a fost impusă la suma de 20.000 lei.<sup>101</sup> Prin astfel de procedee s-au încasat de la locuitorii orașului Tulcea 1.500.000 lei.<sup>102</sup> Modul de întrebuințare a veniturilor, ca de altfel și a surselor acestora era la „*bunul plac, execuția silită*“, finanțele fiind caracterizate prin risipă și afaceri aranjate cu diferiți întreprinzători.<sup>103</sup> Asemenea măsuri au avut efect dezastruos asupra finanțelor provinciei, acestea fiind, la sfârșitul perioadei de ocupație, practic dezorganizate și epuizate.<sup>104</sup> Realitățile cutremurătoare suportate de dobrogeni din partea ocupanților au fost surprinse la dimensiunea și dramatismul lor și de unele surse străine. Astfel, cotidianul francez „*Le Temps*“ din 7 octombrie 1917 relatează comportamentul ocupanților bulgari la Isaccea: „*Le spectacle qu'offre la ville d'Isaccea depuis l'occupation bulgare est offreux. Les Bulgares ont en leve toutes les provisions et tout les vêtements. Ils soumetent la population à toutes sortes de convées et de tortures. Les crimes et les voils surtout ne se comptent plus. Ils ont de plus sistematiquement pillé et demoli les maisons des Roumains et emporté tout le material. Ils ont obligé les citoyens roumains à s'enroler dans l'armée bulgare et ont executé quelques récalcitrants*“.<sup>105</sup>

---

<sup>101</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Tuzla, dosar 8/1919, f. 199.

<sup>102</sup> C. Ionescu-Dobrogianu, *op.cit.*, p. 188.

<sup>103</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Constanța, dosar 36/1919, f. 1; dosar 37/1919, f. 3; dosar 64/1919, f. 160-161; dosar 9/1923, f. 6.

<sup>104</sup> În casieria Primăriei Constanța autoritățile au găsit la întoarcere 58.303 leva, în monedă de hârtie, sumă care n-a putut fi utilizată nemaiaivând putere de circulație (Constantin Cheramidoglu, *op.cit.*, p. 98).

<sup>105</sup> Apud Adrian Stoica, Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 183.

Situația populației românești dobrogene și a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră a devenit și mai dramatică în urma evenimentelor politico-militare din Rusia, care au dus la ieșirea acesteia din conflict. Înconjurată de forțe armate considerabile ce-i amenințau teritoriul rămas liber și apărată cu eroism de ostașii români în vara anului 1917 la Mărăști, Mărășești și Oituz, de trupe rusești care însă se aflau în descompunere și care s-au dat în Moldova și Basarabia la acte de jafuri și grave manifestări de insubordonare, România a fost nevoită să trateze cu inamicul sub presiunea forței, iar împotriva bandelor bolșevice să acționeze pentru dezarmare și alungarea lor. Împotriva celor aproximativ 3.000 de marinari ruși răzvrățiți din porturile Ismail, Chilia, Vâlcov, monitoarele românești și un detașament de infanterie au acționat cu succes, între 15 ianuarie – 15 februarie 1918, reușind să reducă „*la tăcere activitatea inamică și silesc vasele inamice să se retragă*”, cum se preciza într-un raport.<sup>106</sup>

Încă de la primele discuții a reieșit cu claritate că, în pretențiile reprezentanților Puterilor Centrale desemnați să impună condițiile armistițiului și ale păcii cu România, un loc prioritar l-a ocupat Dobrogea. Cititorul trebuie să știe că după încheierea armistițiului dintre România și Puterile Centrale la 9 decembrie 1918, la Focșani, situația militară în zona Dunării de Jos și pe Marea Neagră a fost reglementată printr-o convenție specială semnată la 14 ianuarie 1918 la Brăila de președintele „*Comisiei de Armistițiu a Puterilor Centrale*”, viceamiralul Hopmann și președintele „*Comisiei româno-ruse*”, Constantin Bălescu. Prin ordin special acțiunile militare au încetat.<sup>107</sup> Spre sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 1918, nave austriece și germane au sosit în Deltă pentru controlarea zonci, efectuarea unor misiuni de dragaj pe canalul Sulina și asigurarea condițiilor optime de navigație.

Discuțiile generalului Averescu cu Mackensen și apoi cu miniștrii de externe ai Austro-Ungariei și Germaniei, Czernin, respectiv

---

<sup>106</sup> Vezi documentul nr. 60, „*Operațiunile flotei de Dunăre*”, în Florian Tănăsescu, ș.a., *Ideologie și structuri comuniste în România 1917-1918*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1995, p. 362-364.

<sup>107</sup> Nicolae C. Petrescu, *Marina Militară Română în războiul pentru reîntregirea României. File de istorie*, Editura și Tipografia Europroduct, 2004, p. 128.

Kuhlman, la Buftea, între 5/18-11/24 februarie 1918, prefigurau un viitor dramatic străvechii regiuni românești dintre Dunăre și Marea Neagră. Reprezentanții Puterilor Centrale au cerut cedarea în întregime a Dobrogei ce urma să fie, o perioadă, administrată în regim de condominiu, iar în viitor ocupații trebuiau să-i stabilească statutul. Conștienți că România nu va putea ceda ușor și că avea nevoie de ieșirea la Marea Neagră, i se promitea păstrarea unui drum comercial până la Constanța.

Cum bine s-a observat mai recent, cedarea în întregime a Dobrogei a fost „condiția sine qua non impusă guvernului român pentru începerea tratativelor”.<sup>108</sup> Aceași pretenție a fost susținută de Czernin în cadrul audienței pe care i-a acordat-o regele Ferdinand la 14/27 februarie 1918. Diplomatul austriac i-a cerut regelui aducerea la conducerea guvernului a lui Al. Marghiloman, cunoscut germanofil, garantându-se astfel ieșirea la Marea Neagră prin Constanța.

Situația dramatică în care se găsea statul român a fost analizată de Consiliul de Coroană în ședința sa din 19 februarie/4 martie 1918. După dezbaterile susținute s-a decis ca „pacea” să fie acceptată, subliniindu-se că în fond „era vorba de un dictat impus prin violență”.<sup>109</sup>

În cadrul întrunirii s-a stabilit ca Alexandru Marghiloman să preia conducerea guvernului în speranța obținerii unei condiții cât mai acceptabile. Discuțiile preliminare au continuat. Pe parcursul lor, Dobrogea a rămas constant în centrul pretențiilor teritoriale ale diplomaților Puterilor Centrale. Cu tot efortul depus de delegația română, în ciuda tuturor argumentelor prezentate ce dovedeau dreptul istoric al României asupra străvechii sale provincii dintre Dunăre și Marea Neagră, Dobrogea a fost cedată prin documentul preliminar semnat la 25 februarie/5 martie 1918 la Buftea.

Negociatorii români s-au străduit să obțină și să se consemneze în cele 9 puncte ale documentului unele drepturi și libertăți pentru populația românească dobrogeană referitoare la proprietate, cetățenie, scutirea pe 5 ani de serviciu militar, învățământ în limba română,

---

<sup>108</sup> Nicolina Ursu, *Dobrogea în negocierile de pace din martie-mai 1918*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom IV, 2001, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime S.A., Constanța, 2002, p. 211.

<sup>109</sup> *Ibidem*.

profesori români, religie ortodoxă, iar biserica română din dreapta Dunării să aparțină Episcopiei Dunării de Jos. Proprietatea rurală dobândită înainte de război de la stat să fie garantată, proprietarii beneficiind de scutire pe un an de rată și pe cinci ani de plata dobânzii. Cei care doreau să emigreze își puteau vinde proprietățile numai după achitarea ratelor.

Autoritățile de ocupație se angajau să asigure funcționarea băncilor populare, obștilor sătești și instituțiilor de credit, a societăților comerciale și industriale. Din datoria publică dobrogenei trebuiau să suporte partea aferentă cheltuielilor făcute pentru construcția portului, căii ferate, a podului peste Dunăre și a tuturor celorlalte lucrări de utilitate publică. În ultimul articol se stipula că în administrație și justiție, pentru români, trebuia utilizată obligatoriu limba română. Românii care optau pentru cetățenie bulgară puteau ocupa orice funcție publică. Legăturile poștale, telefonice, telegrafice între Dobrogea și România trebuiau repuse în funcțiune.<sup>110</sup>

Cu unele modificări, aceste prevederi s-au regăsit și în Tratatul de pace de la București. Semnat la Cotroceni în ziua de 24 aprilie/7 mai 1918 de către Al. Marghiloman pentru România, Von Kuhlman din partea Germaniei, St. Burion al Austro-Ungariei, V. Radoslavov și Ahmet Nessim-bey pentru Bulgaria, respectiv Turcia, tratatul prevedea, la articolele 10 și 11, raporturile teritoriale impuse României.

Dobrogea și crestele Carpaților reveneau Puterilor Centrale. Bulgaria primea județele Durostor și Caliacra și zona de sud a județului Constanța. Județul Tulcea și cea mai mare parte din județul Constanța au fost puse „*sub administrația comună a Puterilor Centrale pentru că nu s-a ajuns la o altă înțelegere*”<sup>111</sup> între ocupanți. Ca o consecință imediată a fost, cum s-a precizat mai sus, instituirea controlului Deltei Dunării de către Flota austro-ungară, iar Constanța a rămas sub control german. Bulgaria și-a manifestat nemulțumirea, ceea ce a determinat Germania și Austro-Ungaria s-o asigure că-i vor da părțile ce i-au revenit dacă își va soluționa diferendul cu Turcia. Între cele două țări care își disputau pretențiile asupra Dobrogei s-a ajuns la o stare

---

<sup>110</sup> *Ibidem*, p. 213-214.

<sup>111</sup> *Ibidem*.

conflictuală care a generat atacuri deschise.<sup>112</sup> Conflictul s-a aplanat la 25 septembrie 1918 prin semnarea la Berlin a unui protocol în baza căruia Dobrogea revenea în întregime Bulgariei.

În a doua jumătate a anului 1918, teatrele europene ale operațiilor militare au cunoscut modificări majore, cu importante consecințe și pentru România. Străpungerea frontului din Balcani de către Armata din Orient a Antantei și înaintarea trupelor acesteia spre Dunăre și Adrianopol au obligat Bulgaria să semneze capitularea la 29 septembrie 1918. La 31 octombrie 1918 Turcia a încetat ostilitățile, urmată la 3 noiembrie de Austro-Ungaria și la 11 noiembrie de Germania.

Armistițiul semnat de Bulgaria nu făcea referiri la Dobrogea. Conform unei înțelegeri, Bulgariei i s-a permis să mențină în Dobrogea două divizii. După retragerea trupelor germane, unitățile bulgare au ocupat principalele orașe și obiective dobrogene importante pe care le deținuseră subunitățile de etape germane. La 20 noiembrie/3 decembrie 1918, generalul Frachet D'Esperey informa printr-o telegramă Legația Franței de la Iași că „bulgarii urmau să evacueze Dobrogea la sud de linia de demarcație stabilită în 1913, iar până la Congresul mondial de pace, provincia era ocupată de trupele aliate”.<sup>113</sup>

Comandamentul Armatei Aliate din Orient a ordonat Brigăzii 228 infanterie britanice să se deplaseze din zona Varna – Burgas în Dobrogea. Bulgaria a fost somată să-și retragă unitățile dincolo de frontiera stabilită în anul 1913.<sup>114</sup>

Trebuie precizat că la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, la două zile de la reintrarea României în război cu Puterile Centrale, Marele Stat Major a aprobat Corpului 5 Armată și Corpului de Grăniceri să treacă trupe în Dobrogea pentru controlul acesteia. Un pluton debarcat la Tulcea a fost întâmpinat de artileria bulgară cu salve de foc, iar o companie din Regimentul 33 infanterie și un pluton de grăniceri ce primiseră aceeași misiune au fost nevoite să se retragă în fața

---

<sup>112</sup> Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 18/1918, f. 15.

<sup>113</sup> Dr. Ioan Munteanu, *Interferențele geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, Editura Pronostic, București, 1999, p. 128.

<sup>114</sup> Nicolina Ursu, *Aspecte privind orașul Constanța*, p. 131.

superiorității trupelor bulgare care nu aveau „*intenția de a părăsi prea curând provincia*“.<sup>115</sup>

La 24 noiembrie 1918 două batalioane s-au stabilit la Cernavodă și respectiv Medgidia. A doua zi, generalul W.J. Ross, comandantul brigăzii, cu statul său major și alte trupe s-au instalat la Constanța. Aici se afla comandamentul trupelor bulgare al generalului Kisselov. Acesta l-a informat pe generalul W.J. Ross că a primit ordin să-și retragă trupele la 12 km sud de linia ferată Cernavodă – Constanța, iar cartierul general la Dobrici. Dintr-un raport la generalului W.J. Ross aflăm că l-a rugat pe generalul bulgar să nu ridice materiale din oraș, să oprească distrugerea conductei „*pipe-line*“ din apropierea Medgidiei. În după-amiaza zilei de 25 noiembrie 1918, generalul Kisselov, deși „*foarte afectat de acest ordin*“, a hotărât să părăsească Constanța. Cu acordul generalului Ross, la Constanța au fost lăsați ofițeri bulgari și două companii cărora le-a dat ordin să execute instrucțiunile aliaților.<sup>116</sup>

Problema cea mai dificilă cu care s-au confruntat autoritățile militare engleze a fost aceea a alimentației. La 26 noiembrie, generalul Ross a organizat la Primăria Constanța o întâlnire cu comitetul reprezentanților populației și cu autoritățile bulgare, în cadrul căreia a ordonat să se ridice restricțiile impuse și să se permită reprezentanților românilor, grecilor, turcilor, armenilor și francezilor constănțeni să poată acționa liber pentru a-și procura hrana, să li se permită să revină în casele lor și să se organizeze o forță polițienească pentru menținerea ordinii. În Constanța locuiau circa 15.000-16.000 de locuitori, dar se aprecia că se așteaptă în viitor un aflux mare de populație. Dintr-un raport făcut de generalul Ross generalului francez Chretiène, căruia i se subordona, reiese că în scurt timp la Constanța urmau să se instaleze trupe franceze, iar în oraș trebuiau să revină și oficialitățile române. El solicită ca detașamentul de marină francez ce trebuia să fie dislocat la Constanța să aibă un efectiv de 400-500 militari „*pentru menținerea ordinii și nevoilor administrative*“.<sup>117</sup> Conform noilor ordine, trupele franceze au fost dislocate în zona centrală și nordică a Dobrogei, iar

---

<sup>115</sup> *Ibidem.*

<sup>116</sup> *Ibidem*, p. 132.

<sup>117</sup> *Ibidem*, p. 133.

cele engleze și italiene în sudul regiunii.<sup>118</sup> Trupele aliate au impus un regim restrictiv, au introdus cenzura, au închis localurile publice și școlile, adunările publice au fost de asemenea interzise, nu se putea tipări nimic fără aprobarea serviciului de cenzură, iar populației civile i s-a interzis portul armelor.<sup>119</sup>

După începerea procesului de reinstalare a administrației românești, trupele aliate „s-au trezit în fața unei situații extrem de complicate”, determinată, pe de o parte, de situația tensionată a relațiilor româno-bulgare ca urmare a comportamentului deosebit de dur în timpul ocupației, a unor atacuri provocate de grupuri înarmate bulgare în sudul Dobrogei și, pe de altă parte, de slăbiciunile funcționarilor români.<sup>120</sup>

Trupele franceze instalate la Tulcea și Constanța au constatat că bulgarii au provocat mari distrugereri și jafuri, că populația se confrunta cu mari lipsuri la alimente, îmbrăcăminte și semințele pentru însămânțări. Informat de situația din Dobrogea, generalul Berthelot a ordonat măsuri de prevenire a jafurilor provocate de bulgarii care se retrăgeau, asigurarea unor produse de strictă necesitate, instaurarea ordinii în zonele de responsabilitate și aplanarea conflictelor bulgaro-române de la graniță. Pe teren situația nu s-a rezolvat rapid și fără complicații. În unele localități, trupele franceze au manifestat o bunăvoință circumspectă față de bulgari, de activitatea spionilor acestora care operau în Dobrogea în uniforme aliaților.

În zona de sud a Dobrogei, zonă de responsabilitate a trupelor engleze, dată fiind situația complexă, a determinat Comandamentul britanic de la Varna să precizeze printr-o proclamație că se va reveni la situația de dinaintea războiului.

Autoritățile militare engleze s-au confruntat cu fanatismul bulgar, cu plângeri repetate ale acestora față de comportamentul autorităților românești. Dintr-un raport al locotenent-colonelului Căpităneanu, șeful

---

<sup>118</sup> Idem, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom III/2, 2002, p. 174.

<sup>119</sup> „Farul”, an I, nr. 3 din 3 mai 1919.

<sup>120</sup> Lavinia Dacia Dumitrașcu, *Dobrogea anului 1919. Breviar militar și diplomatic*, în *Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu* (coord. Horia Dumitrescu), Editura EMPRO, Focșani, 1999, p. 345.

biroului de legătură cu Divizia 23 engleză, reiese că trupele engleze erau nemulțumite de faptul că „*ei sunt întrebuințați pentru a face serviciul de poliție, ceea ce este contrar caracterului lor și menirii armate engleze*“.<sup>121</sup> În luna aprilie 1919, o parte din unitățile franceze dislocate în Dobrogea au fost înlocuite cu trupe italiene. Și acestea au avut un comportament duplicitar față de autoritățile române. Au sprijinit organizațiile iredentiste bulgare, au tolerat atacurile detașamentelor înarmate ale acestora împotriva autorităților și locuitorilor români și s-au pronunțat pentru cedarea teritoriilor în favoarea Bulgariei.<sup>122</sup> S-a ajuns, în aceste condiții, la relații încordate între autoritățile române și comandanții trupelor italiene dislocate în sudul Dobrogei.<sup>123</sup>

Urmare a solicitărilor autorităților române, la mijlocul lunii august 1919, trupele italiene au fost înlocuite de un detașament de 410 soldați și 10 ofițeri din Regimentul 14 tiraliori senegalezi din subordinea comandamentului francez.

Generalul Berthelot a aprobat reinstalarea unităților militare române în Dobrogea. La începutul lunii mai 1919 primele unități din subordinea Corpului 5 armată au revenit în dreapta Dunării. În zona de sud a provinciei, reinstalarea trupelor românești s-a încheiat la 28 septembrie 1919. Deși la 16 noiembrie 1919, la Bazargic, colonelul Rongier, reprezentantul trupelor aliate din Bulgaria, și colonelul Argeșanu, șeful de stat major al Diviziei a 10-a, au semnat un document, trupele aliate au părăsit Dobrogea treptat, staționarea lor prelungindu-se până la 10 decembrie 1919, dată la care s-a semnat Tratatul de Pace cu Bulgaria la Neuilly-sur-Seine.

În concluzie, se poate aprecia că, după capitularea Bulgariei, Dobrogea trebuia să revină automat și necondiționat în componența statului român. Bulgaria, aliată fidelă a Puterilor Centrale, nu trebuia avantajată și încurajată în pretențiile sale, ci obligată să-și retragă trupele și funcționarii la sud de frontiera fixată între cele două state în anul 1913. Generalul H.M. Berthelot recunoștea într-o telegramă

---

<sup>121</sup> *Ibidem*, p. 346.

<sup>122</sup> Nicolina Ursu, *op.cit.*, p. 178.

<sup>123</sup> Lavinia Dacia Dumitrașcu, *op.cit.*, p. 353.



adresată la 5 ianuarie 1919 premierului și ministrului de război al Franței, George Clemenceau, politica nedreaptă practică față de România în problema Dobrogei. Astfel, generalul Berthelot preciza: „din ziua semnării armistițiului cu Bulgaria a existat mereu o comportare nedreaptă față de români. În Dobrogea s-a tolerat ca dușmanii noștri – bulgarii – să rămână în teritoriul românilor – prietenii noștri. Încă și acum se îngăduie bulgarilor tot felul de șantaj și se ia partea lor contra românilor care nu au încă voie să trimită trupe într-o provincie care este a lor. Este absolut inadmisibil”.<sup>124</sup>

Menținerea trupelor aliate în Dobrogea a creat populației dobrogene refugiate o stare de profundă îngrijorare, iar autorităților române din stânga Dunării sentimente contrariante. Situația era greu de acceptat în condițiile în care România s-a aflat, la sfârșitul conflagrației, în tabăra învingătorilor. Autoritățile române au fost puse în situația nedreaptă de a nu putea controla o parte a teritoriului național, al cărui statut nu fusese modificat în tratatele internaționale aflate în vigoare.

## **1.2. Bătălia diplomatică și științifică pentru apărarea drepturilor României asupra Dobrogei**

Succesul revenirii Dobrogei în componența statului român și recunoașterea acestei realități pe plan internațional s-au datorat unei adevărate bătălii diplomatice, științifice și propagandistice pe care oamenii politici, diplomați, slujitori ai științei, români și prieteni ai României din străinătate, au dus-o pe multiple planuri. Cu argumente istorice, geografice, demografice și economice de necontestat s-au apărat drepturile românești asupra Dobrogei. S-a răspuns astfel politicii constante a bulgarilor de manipulare a opiniei publice și a factorilor de decizie internaționali. După cum s-a putut constata în paginile anterioare, regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră a jucat în culisele diplomației Puterilor Centrale rolul „notei de plată pe care o pretindeau bulgarii și din a cărei satisfacere ei făceau o condiție a rămânerii lor în alianță”.<sup>125</sup> Diplomația bulgară a presat Berlinul,

<sup>124</sup> D.A.N.I.C., fond Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), dosar 459/1919.

<sup>125</sup> Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 223-224.

susținând că numai cedarea „Dobrogei va fi baza viitoarei înțelegeri cu Bulgaria”.<sup>126</sup>

Neliniștea guvernanților bulgari a fost determinată de încheierea la 26 noiembrie/9 decembrie 1917 a armistițiului de la Focșani între România și Puterile Centrale. Bulgaria se temea că promisiunea făcută de aliații săi în anul 1915, aceea că îi va fi acordată Dobrogea, nu va fi respectată.<sup>127</sup>

Încă din anul 1915, cercuri bulgare au tipărit diverse lucrări și periodice la Berlin, Viena, Berna și Lausanne prin intermediul cărora s-a urmărit manipularea opiniei publice în direcția susținerii pretențiilor sale asupra unor teritorii din Peninsula Balcanică și a Dobrogei.

După ce autoritățile și trupele de ocupație bulgare s-au instalat în Dobrogea, campania propagandistică s-a intensificat și diversificat. Obiectivul central urmărit a fost acela de a „demonstra” că „Dobrogea nu este pământ românesc”<sup>128</sup> și, în concluzie, trebuia acordată Bulgariei.

Pentru a-și susține obiectivul, s-au inițiat acțiuni de „bulgarizare” a provinciei „pentru ca pretențiile de anexare a Dobrogei să se poată sprijini pe un pretins caracter etnic al provinciei”.<sup>129</sup>

Pe această linie s-a înscris primul „congres” al reprezentanților locuitorilor din Dobrogea, organizat între 16-17 decembrie 1917 la Babadag. Participanții au fost selecționați numai din rândul minorităților. Au participat 245 de bulgari, 15 turci și 10 ruși.<sup>130</sup> Cum se poate constata, nici un român nu a fost invitat să participe la această reuniune, dar nici la cea de-a doua, care s-a ținut în luna iulie 1918 tot la Babadag. Simplu și ingenios, în fața străinătății românilor nu existau în Dobrogea. Conform unui studiu făcut în luna octombrie 1917 de

---

<sup>126</sup> Virgiliu N. Drăghicescu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 218.

<sup>127</sup> Angela Pop, *Lupta pentru menținerea Dobrogei în cadrul statului român (1917-1919)*, în „*Analele Dobrogei*”, serie nouă, an VII, 2002, p. 155.

<sup>128</sup> Const. Moisil, *Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. III, 1919, p. 153.

<sup>129</sup> Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 163.

<sup>130</sup> N. Petrescu-Comnen, *La Dobrogea (Dobroudja). Essai historique, économique, ethnographique et politique*, Lausanne, 1918, p. 206.

„*Administrația etapelor germane*“ și publicat în 1918, situația demografică era următoarea: români - 135.000; bulgari - 65.000; tătari - 31.000; turci - 20.000; ruși - 20.000; greci - 10.000; germani - 8.500; țigani - 8.000; evrei - 4.500; armeni - 3.500; italieni - 2.000. Sursa mai menționează prezența în zona administrată de autoritățile de etapă germane a găgăuzilor, albanezilor, muntenegrenilor, macedonenilor, sârbilor, polonezilor, curzilor ș.a., fără a le preciza numărul.<sup>131</sup>

Pe timpul dezbaterilor de la Babadag s-a acreditat teza că, în afară de populația bulgară, „*nici o autoritate internațională nu avea dreptul de a hotărî asupra statutului politico-teritorial al Dobrogei*“.<sup>132</sup> Participanții la „*congres*“ au decis că Dobrogea aparține Bulgariei și că această „*realitate*“ trebuie recunoscută și în plan internațional. S-a cerut anexarea străvechii provincii românești la Bulgaria, amenințând că se vor opune cu armele revenirii autorităților române în stânga Dunării.

A fost împuternicit Consiliul Național Central al Dobrogei să alcătuiască un amplu memoriu în limba engleză, cu scopul de a susține pe plan internațional cu „*argumentele ocupanților drepturile*“ Bulgariei asupra Dobrogei. Memoriul, publicat la 7 ianuarie 1918, pornea de la teza, de altfel falsă, că „*Dobrogea este pământ bulgăresc și trebuie să rămână bulgăresc pentru totdeauna*“.<sup>133</sup> Documentul includea date istorice pe care autorii le-au interpretat „*pro domo*“. Cum în mod corect s-a apreciat într-un studiu recent, „*argumentele*“ autorilor erau menite să arate eventualilor cititori că „*Dobrogea, în totalitatea ei, a făcut parte sau a avut un destin comun cu Bulgaria*“.<sup>134</sup> Autorii documentului criticau decizia Congresului de la Berlin din anul 1878 care a aprobat revenirea Dobrogei la statul român. În mod fals se afirma că autoritățile românești n-au respectat drepturile și libertățile

---

<sup>131</sup> *Bilder aus der Dobroudjscha Herausgegeben von der Deutschen Etappen - Verwaltung in der Dobroudjscha. In eigen Verzog, Constanța, 1918, p. 281 și urm.*

<sup>132</sup> Angela Pop, *op.cit.*, p. 155.

<sup>133</sup> *Memoire from the Central National Council of Dobroudja to the representatives of the states called together to restore the peaces among the nations, Sofia, 1919, p. 38.*

<sup>134</sup> Angela Pop, *op.cit.*, p. 155.

minorităților. Mai mult, au dezamăgit Marile Puteri, întrucât nu și-au îndeplinit rolul asumat de apărare a Dobrogei.<sup>135</sup>

Documentul a fost înaintat reprezentanților Austro-Ungariei și Germaniei de la București. Informat asupra demersurilor cercurilor bulgare, generalul Averescu a respins cu fermitate pretențiile Bulgariei de anexare a Dobrogei.<sup>136</sup>

Sesizând manevrele bulgarilor, „*Journale de Genève*” menționează în numărul său din 7 martie 1918 că aceștia „*trag toate ițele în același timp invocând rând pe rând etnografia, istoria, strategia, să-și mascheze contradicțiile (în judecată) și să-și supraliciteze dreptul lor*”.<sup>137</sup>

Reacțiile românilor la aceste manevre politice ale bulgarilor n-au întârziat să apară. Ele s-au manifestat mai întâi în rândul refugiaților dobrogeni în stânga Dunării. La 26 octombrie 1918, în sala Teatrului din Galați s-a ținut o întrunire a refugiaților din dreapta Dunării, la care au participat și reprezentanți ai publicului gălățean, interesați „*fiind în dezbateri chestiuni însemnate de ordin național*”.<sup>138</sup> Adunarea a aprobat să se intervină pe lângă regele Ferdinand, corpurile legiuitoare și guvernul de la Iași, precum și pe lângă reprezentanții diplomați ai Statelor Unite, Franței, Marii Britanii și Italiei, cărora li s-a înmănat în zilele următoare un memoriu. În prima parte a documentului s-a prezentat succint situația dramatică a populației refugiate care „*se află astăzi în mizerie, așteptând cu nerăbdare îngăduința de a i se permite în toarcerea la vetrele sale din Dobrogea, fără a fi amenințate cu izgonire și fără a mai fi expusă la persecuții*”. În continuare se arăta că „*Hotărârile luate de bulgari în congresele din 17 decembrie 1917 și 23 septembrie 1918 ținute în orașul Babadag, au fost luate în lipsa celei mai mari părți din populațiunea dobrogeană de origine română care se găsește de 2 ani în pribegie dincolo de Dunăre.*”

<sup>135</sup> *Ibidem*, p. 156.

<sup>136</sup> Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 95.

<sup>137</sup> Apud Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru afirmarea statului național unitar*, Cluj-Napoca, 1980, p. 179.

<sup>138</sup> Brutus Cotovu, *op.cit.*, p. 256.

*Populațiunea română protestează cu energie contra procedurilor și insinuațiunilor autorităților bulgare, publicate în l'Echo de Bulgarie și contra rezoluțiunilor amintite mai sus, luate de cele două congrese sub auspiciile autorităților bulgare, în scop de a induce în eroare opinia publică europeană, prin afirmații false.*” (sic). Se solicita să se intervină pentru a se permite populației dobrogene „întoarcerea la vatră și reintegrarea în drepturile ei, lăsând această provincie la țara ei mamă”.<sup>139</sup>

La 12 noiembrie 1918, Henry Catargi, marșalul „Curții Regale”, comunica refugiaților dobrogeni de la Galați că moțiunile lor „*va reține întreaga atențiune și că, datorită frumoaselor împrejurări de astăzi să vă dea siguranța că grijile și suferințele populațiunii românești din Dobrogea se vor risipi cât de curând sub căldura binefăcătoare a soarelui libertății. Maj. Sa vă mulțumește pentru expresiunea sentimentelor D=voastră și pentru neadormita veghe cu care ați păzit interesele și demnitatea Dobrogenilor*”.<sup>140</sup> (sic). Membrii „Comitetului Național Dobrogean” au ascultat în picioare răspunsul regelui Ferdinand și au hotărât în unanimitate să continue lupta până la realizarea aspirațiilor de reîntoarcere în Dobrogea și revenirea provinciei în cadrul statal românesc.

Hotărârile congreselor de la Babadag au fost respinse nu numai de români, ci și de cetățenii români musulmani, ce și-au dovedit astfel deplina loialitate față de România. Mustafa Hagi Abduraman, fost profesor la seminarul musulman din Medgidia, publica în „Dobrogea Jună” din 30 noiembrie 1918 un protest intitulat: „*În numele musulmanilor din Dobrogea*”. Respectatul intelectual musulman sublinia în documentul dat publicității: „*Am crescut sub scutul României, care din propria pornire și resurse a întins asupra noastră lumina – ajutându-ne să avem școlile și geamiile noastre – cum puține alte state pretinse civilizate au făcut-o. Populațiunea musulmană din Dobrogea nu se poate, deci, solidariza cu acei câțiva inconștienți ori lași, care fie ademeniți, fie sub amenințări au putut semna memoriul*

---

<sup>139</sup> Ibidem, p. 257.

<sup>140</sup> Ibidem, p. 258.

*bulgarilor de la Babadag*".<sup>141</sup> O poziție corectă a adoptat și feldmareșalul Mackensen față de pretențiile exagerate ale bulgarilor. El a atras atenția asupra faptului că „*este exclus ca românii să nu aibă ieșire la Mare. N-ar putea trăi!*”. Mackensen a cerut cercurilor politice bulgare, inclusiv cneazului, să nu mai solicite drepturi asupra Dobrogei întrucât va determina România să adopte o atitudine revanșardă.<sup>142</sup>

Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei a înregistrat acțiuni diverse. La cele mai riscante s-au angajat românii patrioți dobrogeni, care cu riscuri mari au cules date și informații pe care le-au trimis în condiții dificile în stânga Dunării. Sunt numeroase cazurile în care acești patrioți au plătit cu viața hotărârea de a se pune în slujba patriei. Țăranii Tudor Ilie, Petre Gavrilă și Andrei Pașcanu din comuna Balabarcea (județul Tulcea) au fost împușcați sub acuzația de spionaj. Din comuna Sarichioi au fost spânzurați Teohit Mihai și Onofrei Leopat pentru motivul că au trimis scrisori peste Dunăre.<sup>143</sup> Din Hârșova și comunele apropiate, 48 de români au fost condamnați la o pedepsă cumulată de 881 de zile de închisoare.<sup>144</sup>

Împotriva agresivei propagande bulgare intelectualii români „*înarmați – după cum preciza Constantin Moisil – cu armele științei aceștia au trebuit să respingă rând pe rând toate învinuirile perfide (ale ocupanților – n.n) (...) ce căutau să inducă în eroare opinia publică contemporană*”.<sup>145</sup>

Nicolae Iorga a publicat la Iași, în anul 1917, o documentată lucrare cu titlul sugestiv: „*Droits nationaux et politiques dans la Dobrogea*”. Cu argumente istorice, etnografice și culturale, marele istoric demonstra drepturile statului român asupra teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră. Tot la Iași, în jurul periodicelor „*Neamul Românesc*” și „*Independența economică*” s-au grupat oameni politici

---

<sup>141</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIV, nr. 3 din 30 noiembrie 1918; vezi și Valentin Ciorbea, *Aspecte privind poziția populației musulmane la sfârșitul Primului Război Mondial față de problemele Dobrogei*, în Tahsin Gemil (coord. științific), *Tătarii în istorie și în lume*, Editura Kriterion, București, 2003, p. 244.

<sup>142</sup> Raymund Netzhammer, *op.cit.*, p. 179, 242.

<sup>143</sup> C. Ionescu-Dobrogianu, *op.cit.*, p. 196, 206.

<sup>144</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 3/1998, f. 42, 90.

<sup>145</sup> Constantin Moisil, *op.cit.*, p. 153.

și de cultură dobrogeni, care au luat atitudine în paginile acestora față de „congresele” de la Babadag, precum și față de onerosul articol 10 al Tratatului de la București, ce obliga România să cedeze Dobrogea. La 19 februarie/4 martie 1918, în numele Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman a înaintat Puterilor Centrale un documentat memoriu. Cu argumente științifice reieșite din izvoare istorice, pe baza concluziilor unor reputați istorici români și străini, memoriul prezenta adevărul referitor la evoluția Dobrogei în diferite etape istorice, starea regiunii la preluarea ei în anul 1878 de către România, realizările administrației românești, situația etnică, demografică ș.a. Memoriul concluziona că „faptele istorice și geografic-etnografice” demonstrează „lipsa de justificare a pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei”. Documentul se încheie cu evidențierea a „două motive politice care, în interesul păcii viitoare, se opun unei cedări a Dobrogei”. Primul se referea la necesitatea rezolvării problemelor teritoriale, cum susținuse la 25 februarie 1918 cancelarul Germaniei, preluând declarația președintelui S.U.A., W. Wilson, „în interesul și în favoarea populației respective și nu ca părți ale unui simplu compromis”. Cea de-a doua obiecție ridicată în memoriu atrăgea atenția asupra consecințelor geopolitice pentru Europa Centrală ce decurg din cedarea Dobrogei Bulgariiei, care urma să controleze toate cele trei legături cu Turcia.<sup>146</sup>

Câteva mii de bucureșteni constituiți într-un impunător cortegiu au manifestat pe străzile Bucureștiului „cu ocazia reîntrunirii conferinței româno-germane pentru pace, cerând restituirea Dobrogei”.<sup>147</sup> În rezoluțiile și moțiunile adoptate de organizațiile socialiste și sindicale din Moldova, în cadrul congresului din 1 iulie 1918, se protesta „împotriva înstrăinării unei părți din teritoriul României prin rășluirea munților și anexarea Dobrogei”.<sup>148</sup>

---

<sup>146</sup> Cele trei linii erau: Viena – Belgrad – Viș – Sofia; Viena – Vârciorova – București – Constanța; Berlin – Lemberg – Pașcani – Constanța. (Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea 1918. Documente adnotate și studiu introductiv de prof. univ. dr. Viorica Moisuc*. Departamentul Informațiilor Publice. Redacția Publicațiilor pentru străinătate, București, 1996, p. 240.)

<sup>147</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 1/1998, f. 16.

<sup>148</sup> *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1916-1921)*, București, 1966, p. 97.

Constantin Brătescu a publicat mai multe articole în ziarul „*Neamul Românesc*” referitoare la vechimea și prezența românilor în Dobrogea, iar reputatul geograf G. Vîlsan s-a ocupat de drepturile locuitorilor dobrogeni.<sup>149</sup> Remarcabilă a fost activitatea desfășurată de I.N. Roman, scriitor și om politic care „*se pusese în fruntea rezistenței dobrogene*”, după cum ne informează N. Iorga.<sup>150</sup> Pe lângă mai multe articole referitoare la trecutul Dobrogei, pe care le-a publicat în acele zile, I.N. Roman este autorul unui riguros memoriu înaintat guvernului Marghiloman și diplomaților acreditați la Iași, atât pentru cunoașterea realităților, precum și ca formă de protest împotriva cedării provinciei transdanubiene. Tipărit ulterior sub forma unei lucrări cu titlul „*Drepturile, sacrificiile și munca în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor*”, acesta cuprindea, cum s-a subliniat în epocă, „*toate argumentele ce pledau pentru drepturile românești asupra Dobrogei*”.<sup>151</sup>

Considerații pertinente asupra pretențiilor și manevrelor Bulgariei în jurul Dobrogei a publicat și ziarul „*Mișcarea*” ce apărea la Iași.<sup>152</sup>

O delegație de 30 de dobrogeni a înmănat prim-ministrului Alexandru Marghiloman un memoriu prin care cereau apărarea de către guvern a drepturilor românești asupra provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, susținerea materială a refugiaților care doreau să se întoarcă în Dobrogea și doreau să-și lichideze bunurile dar să-și păstreze cetățenia română.<sup>153</sup> Delegația s-a prezentat și la Ion I.C. Brătianu care le-a promis sprijinul său pentru cererile lor îndreptățite. La 16/29 iunie 1918 delegația a fost primită și de regele Ferdinand care a precizat că se va implica pentru rezolvarea pozitivă a situației Dobrogei și locuitorilor ei.<sup>154</sup>

---

<sup>149</sup> Constantin Moisil, *op.cit.*, p. 160.

<sup>150</sup> N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață așa cum a fost*, București, 1976, p. 532.

<sup>151</sup> Constantin Moisil, *op.cit.*, p. 166.

<sup>152</sup> Vezi Ion Agrigoroaici, *România în fața pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei (1917-1918)*, în *Dobrogea. Repere istorice* (coordonator Mihai Lupu), Editura Europolis, Constanța, 2000, p. 114-115.

<sup>153</sup> Angela Pop, *op.cit.*, p. 165.

<sup>154</sup> I.N. Roman, *Amintiri și documente privitoare la Dobrogea din anul frământărilor sufletești 1918*, în „*Analele Dobrogei*”, anul III, nr. 1, 1992, p. 8.



Câțiva intelectuali dobrogeni, îngrijorați de soarta îndrăgitei lor provincii, au retipărit „*Dobrogea Jună*”, prestigios cotidian dobrogean ce-și încetase apariția în anul 1916, ca organ al revendicărilor naționale ale dobrogenilor și cu scopul mărturisit de a acționa „*să se știe că nu vom admite nici în ruptul capului ca petecul nostru de pământ să se servească cumva sau cuiva obiect de târguială sau compensațiuni*”.<sup>155</sup>

În apărarea drepturilor teritoriale ale României s-a implicat și locotenent-colonelul Ion Antonescu care, pe lângă complexa activitate militară desfășurată, și-a găsit timp pentru a realiza și publica lucrarea „*Românii: Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*”.<sup>156</sup> Reprezentând momentele istorice esențiale din evoluția Dobrogei, Ion Antonescu atrăgea atenția asupra importanței geostrategice a provinciei.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918 un grup de personalități dobrogene, între care s-au aflat C.N. Sarry, George Benderli, I. Butănărescu, Mustafa Hagi Abduraman ș.a., au pus în cadrul unei audiențe la generalul Coandă, președintele Consiliului de Miniștri, problema statutului Dobrogei și au depus și un memoriu în care erau prezentate situația dramatică a populației și regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră, doleanțele și nevoile stringente ale dobrogenilor.<sup>157</sup> Generalul Coandă a dat asigurări delegației dobrogenilor că guvernul este preocupat de situația provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, precizând că „*nici un deget de pământ nu se va pierde din Dobrogea*”, însă a recomandat că în situația dată se impune prudență pentru a evita lupta armată și vărsarea de sânge, cu atât mai mult cu cât s-a obținut concursul trupelor aliate pentru înlăturarea trupelor bulgare începând cu 5 decembrie 1918. Primul-ministru a precizat membrilor delegației că speră ca în 2-3 săptămâni „*să punem posesiunea pe întreaga provincie de peste Dunăre*”, subliniind că în timpul acesta „*nu e prudent ca cineva să încerce să treacă în Dobrogea deoarece scăpând de refugiu riscă să fie masacrat*”.<sup>158</sup> Delegația dobrogenilor a înaintat documentul

---

<sup>155</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIII, nr. 1, 17 noiembrie 1918.

<sup>156</sup> Ion Antonescu, *Românii: Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, Editura Clio, București, 1990, p. 59-74, 89-91.

<sup>157</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIV, nr. 3 din noiembrie 1918.

<sup>158</sup> *Ibidem*.

și reprezentanților Marii Britanii, Franței și S.U.A., în România. Luând cunoștință de conținutul memoriului, ambasadorii Marilor Puteri și-au arătat disponibilitatea de a sprijini autoritățile române pentru rezolvarea problemei Dobrogei și sprijinirea aprovizionării cu alimente a locuitorilor ei.

Pe lângă activitatea desfășurată în țară pentru apărarea drepturilor asupra Dobrogei, o problemă care a preocupat intelectualii români patrioți a fost contracararea propagandei desfășurate în străinătate de adversarii României. În cursul lunii iulie 1917, „*Asociația generală a profesorilor universitari*” a decis trimiterea la Paris a zece prestigioase cadre pentru a milita pentru apărarea drepturilor României asupra teritoriilor ocupate de inamici. Din lipsă de fonduri, delegația nu a mai făcut deplasarea. Până la sfârșitul anului 1918 activitatea de propagandă în străinătate s-a îmbunătățit. Profesorul Oreste Tafrali, originar din Dobrogea, a publicat în ziarul „*La Roumanie*” articole prin care a combătut cărțile, articolele și moțiunile congreselor bulgărești de la Babadag.<sup>159</sup> Articolele sale nu au rămas fără ecou, atrăgând atenția Ministerului Afacerilor Străine al Franței. Oamenii de știință și cultură francezi și elvețieni, înțelegând că românii au dreptate în lupta lor, li s-au alăturat. Emanuel de Martonne a publicat la Paris o carte dedicată provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră<sup>160</sup>, prin care a făcut „*una din cele mai frumoase și mai juste pledoarii ale drepturilor noastre asupra Dobrogei*”.<sup>161</sup>

Corespondentul ziarului „*La Matin*” la București a publicat, de asemenea, „*La Dobroudja. Esquisse historique, géographique, ethnographique et statisque*”, în care, folosind argumente istorice și demografice, demonstra legitimitatea drepturilor românești asupra Dobrogei, scoțând în relief „*marile transformări care au avut loc în această provincie de când fusese realipită României*”.<sup>162</sup>

---

<sup>159</sup> O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, p. 31.

<sup>160</sup> Emanuel de Martonne, *La Dobroudja*, Paris, 1918.

<sup>161</sup> Const. Moisil, *op.cit.*, p. 180.

<sup>162</sup> Valentin Ciorbea, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, p. 228.

Oreste Tafrali a tipărit la Paris, în anul 1918, lucrarea „*La Roumanie transdanubienne (La Dobroudja). Esquisse géographique, historique, ethnographique et économique*“, pe care a expediat-o parlamentarilor și oamenilor de știință francezi, precum și ambasadurilor Marii Britanii, Italiei și S.U.A.<sup>163</sup> O altă lucrare care a servit propagandei românești a fost tipărită la Lausanne în anul 1918, intitulată „*La Dobroudja (Dobrogea). Essai historique, économique, ethnographique et politique*“, text completat cu zece hărți etnografice ale regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră. Lucrarea a fost un răspuns la albumul editat de profesorul bulgar Rizov la Berlin.<sup>164</sup>

Francis Lebrun a editat în capitala Franței o lucrare dedicată Dobrogei în care a făcut o retrospectivă istorică a Dobrogei și rolului jucat de civilizația bizantină între Dunăre și Marea Neagră.<sup>165</sup> Tot la Paris, D. Drăghicescu a publicat în 30.000 exemplare o broșură dedicată Dobrogei.

Aducerea în dezbaterea Conferinței de Pace a problemei Dobrogei a venit din partea Bulgariei care, după armistițiul de la Salonic, din 29 septembrie 1918, a făcut din viitorul statului provinciei românești dintre Dunăre și Marea Neagră, al situației Macedoniei și Traciei până la semnarea Tratatului de la Neuilly-sur-Seine problema centrală ce „*preocupa în mod deosebit cercurile politice bulgare*“.<sup>166</sup>

După deschiderea oficială, la 18 ianuarie 1919, a lucrărilor Conferinței de Pace, reprezentanții Bulgariei s-au străduit să obțină din partea Marilor Puteri un tratament special și preferențial în raport cu celelalte state învinse. Argumentul adesea invocat de reprezentanții Bulgariei pentru obținerea unor avantaje a constat în aceea că țara lor ar fi fost târâtă în război alături de Puterile Centrale împotriva dorinței poporului bulgar. Dorind să scape de responsabilitatea

---

<sup>163</sup> Oreste Tafrali, *Apărarea României transdanubiene în străinătate*, Tipografia „Victoria“, G.I. Georgescu, Constanța, 1921, p. 11.

<sup>164</sup> Angela Pop, *op.cit.*, p. 166.

<sup>165</sup> Francis Lebrun, *La Dobroudja. Esquisse historique, géographique, ethnographique et statistique*, Paris, 1918.

<sup>166</sup> Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale din sud-estul european: probleme ale păcii și cooperării (1919-1926)*, Editura All Educational, București, p. 39.

implicării în război, oamenii politici bulgari au încercat prin insinuări să-și estompeze realitatea, afirmând că politica de neutralitate a României și Greciei au influențat intrarea Bulgariei în tabăra inamică Antantei.<sup>167</sup> Cu toate că guvernele de la București și Atena au respins „argumentele” Sofiei, guvernul Bulgariei a continuat să ceară întreaga Dobroge ca o condiție pentru o „pace onorabilă” prin vocea premierului Teodor Teodorov în aprilie 1919.<sup>168</sup> Delegația bulgară la Paris a apelat la generozitatea marilor puteri, pentru a manifesta clemența față de Bulgaria și, mai mult, invocând principiul naționalităților așa cum fusese formulat de președintele Wilson, cercurile bulgare au continuat să revendice Dobrogea și Macedonia.<sup>169</sup>

Dintre Marile Puteri, îndeosebi S.U.A. au acordat o atenție mai mare zonei balcanice, susținând cererile teritoriale ale Bulgariei. Încă înainte de deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace, Departamentul de Stat a alcătuit un memorandum datat 21 septembrie 1918, în care „se formulau îndoieli asupra confirmării granițelor Dobrogei”, iar într-un document alcătuit de un grup de experți ce pregăteau documentația pentru delegația americană, aprobat de președintele Wilson, „se preciza expres o revenire la granița dobrogeană dinainte de 1913”.<sup>170</sup>

După deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace, experții americani, francezi, englezi și italieni s-au pronunțat pentru trasarea unei noi frontiere în Dobrogea.<sup>171</sup>

---

<sup>167</sup> U.S. Department of state foreign, the Paris peace conference 1919, vol. 2, Washington, 1942, p. 246.

<sup>168</sup> Constantin Iordan, *op.cit.*, p. 39.

<sup>169</sup> Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, p. 235.

<sup>170</sup> Ion Stanciu, *În umbra Europei. Relațiile României cu Statele Unite în anii 1919-1939*, Editura Silex, București, 1996, p. 13; Vezi și Drd. George Ungureanu, *Problema dobrogeană la finele Primului Război Mondial (1918-1919)*, în *Armata română și unitatea națională. Studii și comunicări*. Volum editat cu prilejul sărbătoririi a 88 de ani de la înființarea Arhivelor Militare Române (coord. comandor dr. Marian Moșncagu, locotenent-colonel dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă), Editura Delta Cart Educațional, Pitești, 2008, p. 100.

<sup>171</sup> *Ibidem*, p. 17.

La 3 martie 1919, au propus din nou să se retraseze frontiera între România și Bulgaria, cerând și delegației Marii Britanii să susțină cedarea sudului Dobrogei Bulgariei.<sup>172</sup>

Era evident că S.U.A. doreau să transforme Bulgaria într-un centru de sprijin al politicii sale în zonă, să facă presiuni asupra celorlalte state din regiune, în special asupra României.

Propunerea americană de a se ceda Bulgariei Dobrogea sau măcar sudul regiunii, județele Caliacra și Durostor, a fost respinsă, la 8 septembrie 1919, de Georges Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, pe baza a două principii: mai întâi că nu se poate lua un teritoriu de la un aliat și apoi că Bulgaria, ca țară învinsă, nu trebuia să găsească în tratatele de pace o sporire a teritoriului său.<sup>173</sup> De altfel, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace a stabilit ca frontiera româno-bulgară să urmeze linia existentă la 1 august 1914.<sup>174</sup> În documentul pe care delegația bulgară l-a remis lui Georges Clemenceau, referitor la observațiile sale la proiectul de tratat, s-a menținut „*printre altele revendicarea oficială a întregii Dobroge*“.<sup>175</sup> Delegația României a adresat Conferinței de Pace un memoriu în care își exprima convingerea că cererile Bulgariei vor fi respinse deoarece „*calitatea noastră de aliați și dreptul nostru anterior ne scutește de a intra în discuție cu un stat inamic, în legătură cu frontierele noastre dinainte de 1914*“.<sup>176</sup> (sic).

În răspunsul pe care Consiliul Suprem l-a remis delegației bulgare la începutul lunii noiembrie 1919 problema Dobrogei nu mai era menționată. La 27 noiembrie 1919, Puterile Aliate și Asociate au semnat la Neuilly-sur-Seine tratatul cu Bulgaria. Delegații României, Victor Antonescu și generalul Constantin Coandă, au semnat

---

<sup>172</sup> Victor Aelenei, *Retrospectivă istorică în istoria grânicerilor români și a Poliției de Frontieră Române*, Editura ProTransilvania, București, 2001, p. 123.

<sup>173</sup> Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (M.A.E.), fond 71/1914, vol. 2, f. 2, partea I, vol. 58 (Radiogramă din Paris semnată Victor Antonescu, 12 decembrie 1919).

<sup>174</sup> Constantin Iordan, *op.cit.*, p. 39.

<sup>175</sup> *Ibidem*.

<sup>176</sup> Arh. M.A.E., *loc.cit.*

documentul la 10 decembrie 1919.<sup>177</sup> Conform articolului 27, punctul 5, frontiera se fixa după cum urmează: „*De la Marea Neagră până la Dunărea frontiera asemănătoare cu cea care a existat la 1 august 1914*“.<sup>178</sup> Convenția de demarcare a frontierei româno-bulgare a fost semnată la București, la 26 august 1920.<sup>179</sup> Reglementarea frontierei cu Bulgaria și păstrarea întregului teritoriu al Dobrogei în componența statului român s-au datorat atât demersurilor diplomatice, cât și intensificării acțiunilor desfășurate în țară și străinătate pe întreaga perioadă a derulării lucrărilor Conferinței de Pace.

Îngrijorați de veștile ce veneau din străinătate legate de soarta provinciei transdunărene, numeroși locuitori ai Dobrogei (după informațiile presei locale, peste 20.000 – români, musulmani, greci și alții) au organizat la 26 mai 1919, la Constanța, un mare miting. În discursurile ținute s-a afirmat că „*ne cutremurăm numai la gândul că se mai poate discuta integritatea noastră teritorială*“.<sup>180</sup> Un document aprobat de participanții la adunare, în care se cerea reintegrarea Dobrogei în componența României, a fost expediat ambasadorilor Franței, Angliei, S.U.A. și Italiei din București. Lui Georges Clemenceau i s-a transmis de asemenea o telegramă în care se preciza că „*marea majoritate a populației (din sudul Dobrogei – n.a.) compusă din turci și tătari nu consimt la nici o trunchiere a acestui ținut stăpânit astăzi de România*“.<sup>181</sup> Mitingul s-a încheiat printr-o manifestație organizată în fața sediului Crucii Roșii americane și a Consulatului Greciei de la Constanța, cu care prilej s-a afirmat din nou dreptul României asupra Dobrogei.

Peste câteva luni, mai precis la 21 iunie 1919, populația Dobrogei și-a manifestat din nou atașamentul față de dreptul României asupra întregii regiuni dintre Dunăre și Mare. Reprezentanți din cele patru județe ale Dobrogei, reuniți într-un congres la Constanța, îngrijorați de

---

<sup>177</sup> *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților* (coordonator Viorica Moisuc). Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 397.

<sup>178</sup> „*Monitorul Oficial*“, I, nr. 135, 20 septembrie 1920.

<sup>179</sup> Victor Aelenei, *op.cit.*, p. 126.

<sup>180</sup> „*Farul*“, an I, nr. 31 din 1 iunie 1919.

<sup>181</sup> *Ibidem*.

zvonerile referitoare la statutul Dobrogei, au decis să facă cunoscut regelui Ferdinand „*voința lor neștrămutată de a rămâne pentru veci nedespărțiți de patria românească, protestând împotriva încercărilor de a răpi vreo fâșie din sudul regiunii*“.<sup>182</sup>

După deschiderea Conferinței de Pace, s-au continuat cu și mai mare intensitate acțiunile desfășurate în străinătate în vederea apărării intangibilității teritoriului românesc. Profesorul Oreste Tafrali a înmânat studiul său asupra Dobrogei participanților la Conferința de Pace și a ținut pe această temă o serie de conferințe la Nantes și Clermond-Ferrand.<sup>183</sup> La New York, Vasile Stoica, din cadrul misiunii românești, a acordat o atenție deosebită susținerii intereselor referitoare la Dobrogea. Contactul cu oamenii politici americani, editarea unei broșuri dedicate Dobrogei<sup>184</sup> în colecția „*The Romanians and Their Land*“ au reușit să intereseze opinia publică americană asupra problemelor regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră. Susținerea intereselor referitoare la Dobrogea în străinătate a reușit „*să câștige atât delegații la Congres cât și opinia publică*“, după cum sublinia profesor Oreste Tafrali, unul dintre cei mai avizați cunoscători ai problemei.<sup>185</sup> Rezultatul, după cum s-a văzut în paginile anterioare, a fost neincluderea Dobrogei în tratatul cu Bulgaria, succes atât al diplomației românești, cât și al complexei activități de propagandă desfășurată în țară și străinătate, în favoarea făuririi României Mari.

### **1.3. Reinstalarea administrației românești între Dunăre și Marea Neagră și problema reparațiilor**

Intervențiile autorităților românești, ca și cele ale delegațiilor dobrogenilor au determinat reprezentanții Puterilor Aliate să consimtă la rezolvarea unora dintre problemele Dobrogei. Într-o proclamație semnată de generalul Berthelot se făcea publică hotărârea Consiliului interaliat ca „*administrația bulgărească în Dobrogea să fie înlocuită prin administrația românească sub protecția controlului trupelor*

---

<sup>182</sup> *Ibidem*, nr. 83 din 23 iunie 1919.

<sup>183</sup> Angela Pop, *op.cit.*, p. 166.

<sup>184</sup> Vasile Stoica, *The Dobrogea*, New York, George H. Doran Company.

<sup>185</sup> Oreste Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, p. 35.

aliatelor”.<sup>186</sup> Totodată se cerea ca „familiile (dobrogene -- n.n.) istovite și înfometate”, ce așteptau prin diferite gări<sup>187</sup>, să se întoarcă la casele și proprietățile lor la patru zile de la instalarea administrației române: Tulcea la 29/12 decembrie 1918; Constanța 4/17 decembrie 1918; Durostor 9/22 decembrie și Caliacra 14/17 decembrie 1918, precizând că trupele aliate „nu vor tolera nici un fel de agitații”.<sup>188</sup>

Comandamentul Armatei de ocupație a Bulgariei s-a implicat în problema reînălării administrației românești. Printr-o telegramă s-a cerut ca „primarii din Dobrogea care ocupau această funcțiune înaintea războiului nu trebuie schimbați indiferent care este naționalitatea lor. Aceia care au fost numiți în timpul războiului de către Bulgari pot fi înlocuiți prin Români. Dl. General Gay trebuie să se bazeze pe acest principiu pentru a rezolva chestiunea primarilor”.<sup>189</sup> (sic).

Anunțarea retragerii administrației și armatelor Puterilor Centrale a determinat populația din unele localități să constituie comisii pentru menținerea ordinii până la sosirea autorităților române.

La Tulcea, comisia interimară a făcut la 26 noiembrie 1918, împreună cu locuitorii ai orașului, autorităților ce s-au întors cu vaporul „Vasile Lupu” „o primire din cele mai entuziaste”.<sup>190</sup> Funcționarii au fost nevoiți să se instaleze prin unele case ale particularilor, orașul fiind în ruină iar „edificiile publice au fost de asemenea distruse sau ruinate”.<sup>191</sup>

Prefectul Gh. Șerban n-a consimțit să-și reia în primire funcția decât „după ce guvernul l-a asigurat de deosebita sollicitudine pentru populația județului”.<sup>192</sup>

După un popas făcut la Cernavodă în noaptea de 28 spre 29 noiembrie 1918, grupul de funcționari ai județului Constanța a ajuns în orașul de reședință la 30 noiembrie 1918. La 1 decembrie 1918, Prefectura Constanța lansa populației un apel în care se preciza că

<sup>186</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 5 din 16 decembrie 1918.

<sup>187</sup> *Ibidem*, an XIII, nr. 7 din 10 martie 1919.

<sup>188</sup> *Ibidem*, an XIII, nr. 5 din 16 decembrie 1918.

<sup>189</sup> Apud Lavinia Dacia Dumitrașcu, *op.cit.*, p. 348.

<sup>190</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 4 din 9 decembrie 1918.

<sup>191</sup> *Ibidem*, an XIII, nr. 34 din 7/20 iulie 1919.

<sup>192</sup> „Lupta” (Tulcea), an IX, nr. 1 din 17 februarie 1919.



Dobrogea „*intră în legile țării noastre după o încercare grea, în care nu s-a clintit convingerea în dreptatea cauzei că provincia va fi readusă la corpul țării*“, solicitând calm și cu încredere că activitatea normală va fi reluată.<sup>193</sup>

Imaginea jalnică în care a fost găsită Dobrogea de autorități și populația reîntoarsă din refugiu a fost surprinsă și redată într-un articol de Constantin Brătescu publicat în „*Arhiva Dobrogei*“: „*Când m-am pornit în toamna anului 1918 din pământul de rezistență eroică al Moldovei, iarăși către țărmurile Mării Negre, spre a regăsi căminurile părăsite, noi nu știam de mai înainte că vom afla multă jale și pustiu în frumoasa noastră provincie dobrogeană. Dar, realitatea a întrecut cu mult așteptările noastre. Stâlpii uriași ai podului Borcea, lipsiți de cununa lor dantelată de oțel, peste care alergau din largile câmpii ale Țării spre malurile Mării și avuția și sufletul românesc, mărturiseau acolo, ca un simbol dureros, ruptura vremelnică a Dobrogei de trupul Patriei Mamă. Am trecut fluviul și lacrimi amestecate cu ură au răscolit sufletul nostru. Orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau uscate cu ochii scoși din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din fierăriile răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternute peste ele.*

*Satele noastre nu mai erau satele mulțumite și fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe dintre ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire vechi.*

*Și pe mulți dintre aceia care, prea legați de vatră, au rămas să îndure jugul unui dușman sălbatic, însuflețit de ură, de invidie neagră și de duhul distrugerii, nu i-am mai regăsit bucurându-se de lumina curată a cerului dobrogean. Am regăsit ogoarele năpădite de buruieni sălbatice, căminele sparte, mii de orfani pe drumuri, averile risipite și prăpădite, frigul și vânturile triste ale Mării șuierând peste stepă, pustiind peste ruine*“.<sup>194</sup>

---

<sup>193</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 29/1918, p. 103.

<sup>194</sup> C. Brătescu, *După război (Introducere)*, în „*Arhiva Dobrogei*“, vol. II, 1919, p. 1-2; Valentin Ciorbca, *Aspecte privind problema reparațiilor în Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Gh. Buzatu*, p. 358-359.

Numeroase documente aflate în arhivele locale, articolele din presa dobrogeană a vremii confirmă imaginea dezolantă a Dobrogei redată atât de plastic de reputatul profesor și publicist Constantin Brătescu.

Reveniți la 1 decembrie 1918 la Hârșova, funcționarii erau întâmpinați „*cu urale de populația aflată în localitate*”, fiind informați că orașul se găsește „*într-o stare de plâns*”.<sup>195</sup> Treptat, peste 600 de locuitori reveniți la casele lor au fost nevoiți să trăiască, după cum se precizează într-un document de arhivă, „*în cea mai neagră mizerie, lipsiți de îmbrăcăminte și hrană, îndurând greu timpul geros din care cauză epidemiile de gripă își fac ravagiile*”.<sup>196</sup>

La Medgidia, cetățenii reveniți în oraș constatau că Palatul comunal se găsea într-o stare „*încât nu poate fi locuit de primărie, judecătorie, poliție, administrația plasei și alte servicii*”.<sup>197</sup>

Odată ajunși în oraș, funcționarii Primăriei Constanța au constatat că nu pot găsi un spațiu cât de cât adecvat pentru a se putea instala și a-și relua activitatea.<sup>198</sup>

În cele din urmă, funcționarii Primăriei Constanța s-au instalat într-o casă particulară, fost hotel. Locuitorii reînțorși au fost nevoiți să-și încropească căminele în bordeie săpate între ruinele fostelor gospodării unde se îngrămădeau câte 10-15 cunoscuți.

La 1 februarie 1919, locotenentul Robert M. Green, sosit la Constanța pentru a activa ca ofițer portuar al misiunii „*Administrației Americane pentru Ajutoare*” (A.R.A.) a S.U.A., raporta că „*a găsit un oraș de aproximativ 35.000 de locuitori din care mai mult de jumătate sufereau de mizerie, lipsiți de hrană, combustibil și haine*”.<sup>199</sup> Într-un alt document de epocă, un raport al Primăriei Constanța, înaintat Ministerului de Interne la 11 februarie 1919, se preciza că numărul locuitorilor găsiți în oraș era de circa 29.000 locuitori. Tendința, se preciza în text, era în creștere atât cu cei veniți din refugiu, cât și cu

<sup>195</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Hârșova, dosar 29/1919, f. 25.

<sup>196</sup> *Ibidem*, p. 117.

<sup>197</sup> *Ibidem*, fond Primăria Medgidia, dosar 1/1919, f. 3.

<sup>198</sup> *Ibidem*, fond Primăria Constanța, dosar 6/1918, f. 9.

<sup>199</sup> Apud I. Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1996, p. 164.

locuitori ai satelor din împrejurimi care veneau și se stabileau în oraș, unde sperau să găsească adăpost și mai ales alimente.<sup>200</sup>

Condițiile mizerabile în care își ducea viața populația au favorizat apariția unor boli grave, cum a fost febra tifoidă. „Am putea spune – raporta medicul primar al orașului Constanța la 28 februarie 1919 – că aproape zilnic apar cazuri noi în condițiile apei tulburi, a lipsei de hrană, a spitalului ce nu poate face față”.<sup>201</sup>

Deosebit de grea era situația în mediul rural. Multe sate, fiind distruse, nu ofereau nici un fel de condiții de viață. La 10 februarie 1919, prefectul județului Constanța preciza unei delegații a băncilor populare „că astăzi putem înregistra cu durere numeroase cazuri mortale din cauza foamei”.<sup>202</sup>

Aprecierea unui cotidian local că, în perioada imediat următoare revenirii administrației românești, situația administrației românești era „într-adevăr disperată” era corectă și confirmată de numeroase izvoare istorice.<sup>203</sup>

În sudul Dobrogei, majoritatea populației musulmane, mai puțin 101 de notabili care au aderat printr-un apel la cauza Bulgariei, au „primit, în general, cu satisfacție reinstalarea stăpânirii românești”. Populația bulgară s-a manifestat împotriva reinstalării autorităților române. La Balcic, bunăoară, au alcătuit un lanț uman în fața primăriei, iar în alte localități atitudinea antiromânească s-a manifestat, prin acțiuni „deschis subversive, violente”.<sup>204</sup>

Problema prioritară pentru administrația Dobrogei a devenit asigurarea minimumului de hrană pentru populație. Produsele agroalimentare se găseau din ce în ce mai greu, iar atunci când apăreau la piață se vindeau cu prețuri de speulă ce depășeau posibilitățile financiare ale majorității populației. Situația dramatică în care trăia cea mai mare parte a populației reiese și din numeroasele cereri adresate de locuitori autorităților prin care solicitau insistent „hrană, îmbrăcăminte și încălțăminte”.<sup>205</sup>

---

<sup>200</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria orașului Constanța, dosar 27/1919, f. 29.

<sup>201</sup> *Ibidem*, dosar 5/1918, f. 23 și urm.

<sup>202</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 14 din 17 noiembrie 1919.

<sup>203</sup> „Farul”, an I, nr. 21 din 22 mai 1919.

<sup>204</sup> Drd. George Ungureanu, *op.cit.*, p. 102.

<sup>205</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria orașului Constanța, dosar 22/1919, f. 42.

Câteva delegații ale locuitorilor precizau autorităților locale, dar și centrale, că „*cel dintâi lucru de care avem nevoie*” erau alimentele.<sup>206</sup>

Situația dramatică a impus, desigur, luarea unor măsuri pentru asigurarea hranei. Astfel, văduvele și copiii orfani au fost repartizați pe lângă unitățile române dislocate în Dobrogea începând cu luna mai 1919. Au fost trimiși delegați în județele din nordul regiunii, precum și la Istanbul, în scopul „*procurării diferitelor articole de strictă necesitate pentru populația orașului nostru*”.<sup>207</sup>

Un sprijin major în aprovizionarea cu alimente a venit din partea misiunii A.R.A. a S.U.A. care a efectuat, între lunile februarie-iulie 1919, importante transporturi de produse alimentare prin portul Constanța. A.R.A. a organizat în Dobrogea 100 de cantine prin care a asigurat alimente pentru 35.000 de copii. Alimentele au fost livrate pe calea ferată Constanța–Cernavodă, cât și cu căruțele. După cum se precizează într-un raport al căpitanului E.W. Soucy din Corpul agenților comerciali A.R.A. la Constanța, care a avut și responsabilitatea organizării aprovizionării Dobrogei, în fiecare zi veneau în port căruțe din mediul rural care primeau cota săptămânală sau lunară de făină. Lunar au fost distribuite 2.000 tone.<sup>208</sup>

O altă problemă complexă pe care autoritățile au trebuit s-o rezolve a fost evaluarea consecințelor celor peste doi ani de ocupație, atât pentru a-și fundamenta solicitările de ajutor adresate autorităților centrale, cât și pentru a răspunde unei dispoziții a Ministerului de Interne care dorea să evalueze pagubele și jafurile realizate de inamic, în vederea stabilirii drepturilor ce trebuiau susținute de România în cadrul comisiei ce urma să dezbată „*problema reparațiilor*”.<sup>209</sup>

Un ordin al Ministerului de Interne cerea autorităților locale ca „*toate pagubele pricinuite să fie raportate și suportate de dușmanii noștri, ca urmare a inumanei și ilegalei lor purtări. Pentru acest*

---

<sup>206</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIII, nr. 4-5 din 16 decembrie 1918.

<sup>207</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 2/1919, f. 1 și urm.

<sup>208</sup> I. Ciupercă, *op.cit.*, p. 168; „*Dobrogea jună*”, an XIII, nr. 26 din 12/15 mai 1919; „*Farul*”, an I, nr. 60 din 30 iunie 1919.

<sup>209</sup> Vezi E. Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, 1979; Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 340-341.

*sfârșit, este necesar a avea datele referitoare la timpul ocupațiunii și la modul de a se purta al dușmanului, precum: capturi sau rechiziții de materiale și cereale, distrugerii pe uscat, pe apă și prin aer, devastări, furturi, jafuri, violente măsuri, omoruri și prejudicii cauzate instituțiilor și populațiunii, în genere, orice împrejurare care denotă barbariile și samavolniciile acelor care, pe unde au trecut, au înlocuit principiile de drept, umanitate și libertate, cu acela a bunului plac, a forței brutale și ale fărădelegilor”.*<sup>210</sup>

După cum se poate constata din acest ordin circular, autoritățile centrale doreau rapoarte cât mai exacte și complete, nu numai ale capturilor și rechizițiilor, dar și ale distrugerilor și diverselor forme de violență la care a fost supusă populația.

Conformându-se ordinului, Primăria Constanța a întocmit documentul: „*Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța*”, adresat la începutul anului 1919 Ministerului de Interne, pe care cititorul l-a cunoscut în paginile anterioare când ne-am referit la comportamentul trupelor și administrației inamice de ocupație.<sup>211</sup> Din document reiese că la Constanța în toate cartierele erau „*circa 1000 de construcții distruse*”, făcându-le nelocuibile.<sup>212</sup>

Întreg avutul școlilor constănțene a fost ridicat și dus în Bulgaria. Instalațiile de apă și energie electrică nu mai funcționau. Evaluând pagubele, comisia Primăriei Constanța a stabilit suma cuvenită reparațiilor pe baza distrugerilor provocate instituțiilor de stat, sistemului de alimentare cu apă și lumină, atelierelor și imobilelor particularilor la 79 milioane lei.<sup>213</sup>

După cum s-a văzut în paginile anterioare, portul Constanța a fost profund afectat de război și de regimul de ocupație. Stația de petrol era în cea mai mare parte distrusă. Uzina electrică a fost repusă cu greu în funcțiune. Navele portuare, remorchererele, drăgile erau fie scufundate, fie dispărute. Din atelierelor de reparație nu mai rămăseseră decât clădi-

<sup>210</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria orașului Constanța, dosar 46/1916, f. 37.

<sup>211</sup> Stoica Lascu, *Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic*, p. 28.

<sup>212</sup> *Ibidem*.

<sup>213</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria orașului Constanța, dosar 64/1919, f. 205 și urm.; Ion Bitoleanu, *Situația economică și socială a orașului Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial* (Extras), Constanța, 1971, p. 165.

riile, dar și acestea profund afectate. Locuințele, celelalte spații portuare au fost jefuite de tot ce se putea lua: uși, ferestre, dușumele. Cum aveau să constate funcționarii portuari, „*nu exista loc unde personalul tehnic și administrativ să se poată adăposti pentru reluarea activității*”.<sup>214</sup>

Comisia de anchetă pentru stabilirea abuzurilor săvârșite de inamic în timpul ocupației în județul Constanța preciza într-un raport realizat de autoritatea portuară că cea mai mare parte a instalațiilor preluate de inamic se găseau la Varna și Istanbul.<sup>215</sup> Sintetizându-și activitatea într-un raport intitulat „*Rezumatul estimativ al daunelor cauzate de armatele inamice instalațiilor și aparatelor Serviciului Porturilor Maritime*”, comisia a evaluat pagubele la 21.545.000 lei.<sup>216</sup>

Datorită devalorizării leului, sumele solicitate pentru reparații erau reactualizate și desigur mărite. Spre exemplu, pentru refacerea și completarea inventarului rezervoarelor de petrol, a magaziiilor pentru depozitarea mărfurilor generale, a silozurilor ș.a., ministrul Lucrărilor Publice solicita în ședința din 6 martie 1920 suma de 61,5 milioane lei.<sup>217</sup>

În comuna Tuzla, o comisie specială evalua pagubele la 32.750 lei.<sup>218</sup> Funcționarii de la Hârșova constatau că sediile primăriei, școlii, muzeului și alte 335 de locuințe erau distruse.<sup>219</sup> În anul 1920, Primăria Hârșova evalua suma despăgubirilor la 5 milioane lei.<sup>220</sup> Conform calculelor făcute de Primăria Constanța în anul 1923, pierderile în cadrul șeptelului județului se ridicau la suma de 173.731.000 lei.<sup>221</sup> Aceeași politică de jaf și distrugere a fost aplicată și în județul Tulcea, după cum s-a văzut în paginile anterioare. Comisia a evaluat în județul Tulcea cuantumul la 343.114.827 lei.<sup>222</sup>

---

<sup>214</sup> Cuvântarea d-lui Mircea Protopopescu, inginer șef al S.P.M., în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*”, nr. 5, 1924, p. 10.

<sup>215</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*, p. 85.

<sup>216</sup> D.J.C.A.N., fond D.N.M., dosar 7/1919, f. 74.

<sup>217</sup> *Dezbaterile Adunării Deputaților* (ședința din 6 martie 1920, p. 919-920).

<sup>218</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria comunei Tuzla, dosar 14/1921, f. 1.

<sup>219</sup> *Ibidem*, fond Primăria Hârșova, dosar 29/1919, f. 25.

<sup>220</sup> *Ibidem*, dosar 1/1920, f. 34.

<sup>221</sup> N. Negulescu, *Județul Constanța între anii 1916 și 1922/1923. Expunere prezentată Consiliului Județean Constanța*, 1924, p. 39.

<sup>222</sup> V. Atanasie ș.a., *România în timpul Primului Război Mondial*, p. 358.

Chiar și aceste sume nu redau pierderile dacă avem în vedere și stagnarea activității economice.

Dacă ținem seama de faptul că podul de peste Borcea era distrus, situația Dobrogei ne apare deosebit de gravă întrucât era izolată de restul țării. Iată de ce sunt pe deplin îndreptățite concluziile lui Constantin Kirițescu referitoare la starea provinciei transdunărene la sfârșitul războiului și ocupației de peste doi ani care „a dat înapoi cu mulți ani înfloritoarea provincie, semănând pe toată întinderea ei pustiul și sărăcia”.<sup>223</sup>

Moștenirea lăsată de război și ocupație a ridicat și pentru Dobrogea problema refacerii. Această chestiune a provocat în rândul dobrogenilor un interes justificat. S-au exprimat opinii privind căile pentru rezolvarea ei. Astfel, cel mai prestigios cotidian constantăean „Dobrogea jună” susținea că refacerea regiunii presupune „recuperarea a tot ce s-a pierdut, atingerea stadiului existent în zonele mai puțin afectate și numai după aceea pășirea pe calea progresului general”.<sup>224</sup> S-au adus argumente și de natură strategică. În același cotidian se arăta că refacerea se impunea nu atât din necesități locale, „cât mai ales pentru necesitatea de a se reface cât mai grabnic unica legătură a țării cu Occidentul”.<sup>225</sup> Soluționarea ei „va cere, desigur, serii întregi de măsuri și nenumărate mijloace”<sup>226</sup>, dar esențială era acordarea despăgubirilor de război „de care atârnă în mod hotărât însăși puțința restabilirii economice”.<sup>227</sup>

Problema refacerii economice a Dobrogei a făcut obiectul unor intervenții repetate la Guvernul României atât din partea reprezentanților administrației, cât și a delegațiilor locuitorilor dintre Dunăre și Marea Neagră care, conștiente de drepturile lor, „se mișcă și ministerele sunt zilnic asaltate de comisii și delegații”.<sup>228</sup> La 10 februarie 1919, o delegație a băncilor populare din județul Constanța solicita autorităților locale să intervină la guvern pentru obținerea unui

---

<sup>223</sup> Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 162.

<sup>224</sup> „Dobrogea jună”, an XIV, nr. 13 din 4 martie 1920.

<sup>225</sup> *Ibidem*.

<sup>226</sup> „Farul”, an I, nr. 26 din 27 mai 1919.

<sup>227</sup> *Ibidem*, nr. 1 din 1 mai 1919.

<sup>228</sup> *Ibidem*, nr. 26 din 27 mai 1919.

aconte de 25% din despăgubirile cuvenite, emiterea bonurilor de rechiziție pentru ca titularii să poată căpăta valoarea lor ș.a.<sup>229</sup> 500 de dobrogeni au semnat un memoriu care a fost expediat telegrafic la 9 martie 1919 regelui Ferdinand. După prezentarea lipsurilor mari cu care se confruntau și a faptului că au crescut și obligațiile cărora nu le pot face față, în text se mai precizează că „după cinci luni (de la revenirea autorităților – n.n.) nici o îndreptare”.<sup>230</sup> Se preciza că măsurile adoptate n-au avut efectul scontat, aprovizionarea cu produse alimentare se făcea greoi, se amâna nejustificat rezolvarea cererilor locuitorilor de constatare a pagubelor. În încheiere, memoriul solicita acordarea despăgubirilor întrucât, se sublinia în document, „suntem pe marginea prăpastiei”. În final, se cerea soluționarea de urgență a despăgubirilor ce nu depășeau 20.000 lei pe familie.<sup>231</sup>

Repetatele cereri venite și din alte zone ale țării au determinat guvernul să dispună constituirea, la sfârșitul lunii mai 1919, a unei comisii centrale care să studieze problema despăgubirilor cuvenite. Conform structurii comisiei, Dobrogea a fost împărțită în trei sectoare, fiecăruia fiindu-i fixată o comisie ce avea sarcina de a lucra cu comisiile constituite pe localități. Comisiile le-au soluționat problemele așteptate, ceea ce explică continuarea acțiunilor de cereri ale ajutoarelor prin intermediul memoriilor și delegațiilor.

Locuitorii localității Topraisar solicitau că sumele alocate fiecărei familii, de 4.000 lei, nu-i pot ajuta pe cei îndreptățiți întrucât pagubele suportate depășesc cu mult 20.000 lei.<sup>232</sup> În cursul lunii iunie 1919, proprietarii din Techirghiol afectați de război și ocupația inamică au cerut guvernului încadrarea localității lor în aceeași categorie cu stațiunea Călimănești, ceea ce ar fi permis familiilor îndreptățite să obțină suma de 50.000 lei.<sup>233</sup> O delegație a meseriașilor dobrogeni a prezentat în cursul aceleiași luni secretarului de stat, Mihai Pherekyde, un memoriu pe care și-au pus semnătura câteva sute de mici întreprinzători. Dezamăgiți, reprezentanții acestei categorii arătau că

---

<sup>229</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 14 din 17 februarie 1919.

<sup>230</sup> *Ibidem*, nr. 17 din 10 martie 1919.

<sup>231</sup> *Ibidem*.

<sup>232</sup> *Ibidem*, nr. 29 din 2/15 iunie 1919.

<sup>233</sup> *Ibidem*, nr. 31 din 16/29 iunie 1919.



„după șapte luni de la reocuparea Dobrogei nu avem nici unele din cele strict necesare“. Meseriașii criticaau modul în care se repartizaseră ajutoarele, că „mai ales cu noi s-a făcut o excepție“, avertizând în finalul documentului că situația „actuală nu mai este de suportat“. <sup>234</sup>

La începutul lunii iulie 1919, dobrogenii au adresat un nou memoriu regelui Ferdinand, prin care monarhul era informat că, de la precedenta intervenție, foarte puține din solicitări au fost rezolvate, iar procentele din sumele primite „sunt minime, putem să zicem ridice“. <sup>235</sup> Semnatarii documentului cereau să li se acorde 20% din sumele cuvenite.

Memoriul atrăgea regelui atenția asupra izolării regiunii de restul țării ca urmare a faptului că podul de peste Borcea nu a fost reparat, situație care „dăunează cu totul avutului nostru al dobrogenilor și este dăunător intereselor generale ale țării“. <sup>236</sup> Se cerea suveranului refacerea podului „oricare ar fi sacrificiul“. <sup>237</sup>

În cursul lunii februarie 1920, după mai multe întruniri publice desfășurate la Constanța, s-a decis ca o delegație de 200 de dobrogeni să se deplaseze la București pentru a solicita din nou guvernului rezolvarea cererilor făcute în contul reparațiilor. Informat de prefectul județului Constanța de decizia locuitorilor, ministrul de Interne s-a grăbit să telegrafieze că cererile sunt pe cale de a fi soluționate. Delegația n-a ținut cont de telegrama ministrului și s-a deplasat la București, unde a expus guvernului situația gravă a Dobrogei. Informat de situație, generalul Alexandru Averescu a cerut lui Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor, să pregătească un proiect de lege pentru acordarea sumei de 500 lei tuturor agricultorilor din Dobrogea înscși pe tabelele întocmite pentru primirea despăgubirilor. <sup>238</sup>

---

<sup>234</sup> *Ibidem.*

<sup>235</sup> În primăvara anului 1919, Ministerul Finanțelor a limitat, din lipsa fondurilor, avansul în contul reparațiilor la 5%, suma pe care fiecare locuitor urma s-o primească se situa la 1.000 lei. Astfel de avansuri au fost alocate comunelor Anadalchioi – 140.000 lei; Caramurat – 40.000 lei; Topraisar – 500.000 lei; Topalu – 100.000 lei; Tuzla – 58.000 lei. („Monitorul județului Constanța”, an XXXVIII, nr. 13 din 24 septembrie 1919; „Farul”, an I, nr. 33 din 3 iunie 1919).

<sup>236</sup> *Ibidem.*

<sup>237</sup> *Ibidem.*

<sup>238</sup> „Dobrogea jună”, an XIV, nr. 10 din 12 februarie 1920.

Refacerea provinciei a fost ridicată din nou în fața regelui Ferdinand în cadrul unei primiri acordate unei delegații a Camerei de Comerț Constanța în cursul lunii august 1920. Expunând nevoile stringente ale regiunii, delegația a solicitat în primul rând că „*organizarea economică a Dobrogei și repararea în grabă a podului de la Borcea sunt factorii cei mai importanți și formează elementele fundamentale pentru un început solid de prefacere și întărire a vieții noastre economice*”.<sup>239</sup>

Că situația economică și materială a majorității locuitorilor Dobrogei se schimbaseră foarte puțin la un an de la revenirea administrației românești reiese și dintr-un raport al prefectului județului Constanța, Fr. Sachetti, adresat Ministerului de Interne, în care se recunoștea că, „*în afară de reparațiile făcute la orașe, la unele imobile a celor avuți, tot restul a rămas în aceeași stare dezolantă*”.<sup>240</sup>

Situația a rămas deosebit de gravă în mediul rural unde, așa după cum se arată într-un raport trimis în anul 1921 Ministerului Lucrărilor Publice de noul prefect al județului Constanța, C. Pariano, de la „*retragere (a inamicului – n.n) și până astăzi 7-8.000 de plugari locuiesc sub cerul liber ori în gropi săpate împrejurul gospodăriilor ce li s-au devastat sau distrus*”.<sup>241</sup>

Și în Dobrogea, ca și în alte regiuni ale țării, unii funcționari însărcinați cu repartitia despăgubirilor au profitat de poziție pentru a sustrage bunuri și fonduri, reușind să se îmbogățească, ceea ce a provocat alte motive de nemulțumire, dezamăgire și dezgust, îndeosebi în sânul populației nevoiașe.<sup>242</sup>

Problema refacerii vieții economice a Dobrogei, care s-a circumscris celei a întregii României, a rămas în preocupările presei dobrogene, ale oamenilor politici și reprezentanților organizațiilor partidelor politice care au reușit să-și trimită reprezentanții în Parlament mulți ani după război.

---

<sup>239</sup> *Ibidem*, nr. 26 din 23 august 1920.

<sup>240</sup> „*Farul*”, an III, nr. 34 din 20 august 1921.

<sup>241</sup> *Ibidem*.

<sup>242</sup> *Ibidem*.

## CAPITOLUL II

### ECONOMIA DOBROGEI ÎNTRE ANII 1918-1944

#### II.1. *Progresele industriei și transporturilor. Situția porturilor*

**Industria.** Date fiind consecințele deosebit de grele produse de război și de regimul instaurat de ocupații între Dunăre și Marea Neagră, cum s-a văzut în capitolul anterior, cele câteva ramuri ale industriei dobrogene ce se înfiripaseră după 1878 și care înregistraseră unele progrese<sup>1</sup>, fără însă să se fi „putut recupera în trei decenii întârzierea acumulată în câteva secole”<sup>2</sup>, au trecut în primii ani după încheierea ostilităților printr-o situație complexă. Cum în mod corect s-a apreciat într-un periodic local, „războiul a pus la ordinea zilei probleme noi, probleme de o covârșitoare importanță pentru viața comercială și industrială”<sup>3</sup>. Concret, nici o întreprindere, nici un atelier din dreapta Dunării n-au scăpat jafului, rechizițiilor și distrugerilor provocate clădirilor. Câteva exemple în acest sens sunt mai mult decât edificatoare. De la cunoscuta „Fabrică de ciment Portland” din

---

<sup>1</sup> Pentru dezvoltarea industriei dobrogene până în anul 1916 vezi: Gh. Dumitrașcu, *Dezvoltarea social-economică a Dobrogei între anii 1878-1900*, în *Momente din mișcarea comunistă și muncitorească în județul Constanța*, Constanța, 1971, p. 5-24; Idem, *Dezvoltarea economică a Dobrogei până la 1878 și problema apariției proletariatului*, în „*Revista de istorie*” Tom 31, nr. 6, 1978, p. 1009-1025; St. Lascu, *Mărturii privind istoricul Șantierului Naval Constanța (1892-1944)*, în „*Pontica*”, XVIII, 1985, p. 285-305; Adrian Rădulescu, Ion Bitolcanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 366-372.

<sup>2</sup> Stoica Lascu, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (I)*, în „*Pontica*”, XIX, 1986, p. 203; V. Ciorbea, *Industria Dobrogei între anii 1918-1944*, în *Profesorul Ilie Grămadă la 70 de ani*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1984, p. 308.

<sup>3</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXI, nr. 100 din 12 mai 1927.

Cernavodă, ocupanții au ridicat moara de piatră, un cuptor rotativ și un rezervor. La reîntoarcerea sa în Cernavodă, conducerea întreprinderii informa Inspectoratul Muncii Constanța, la începutul lunii ianuarie 1919, că „s-a găsit în fața unei fabrici în parte distrusă și incapabilă de a produce”.<sup>4</sup> Fabricii „Japy Weillard” din localitatea Saligny i-au fost distruse o parte din instalații, iar altele au fost transportate la Sofia și Constantinopol.<sup>5</sup> Din utilajele carierei de piatră din județele Tulcea<sup>6</sup> și Constanța nu a mai rămas nimic după retragerea ocupanților, totul fiind jefuit, iar cunoscuta mină de cupru Altân Tepe a fost inundată.<sup>7</sup>

Acestor cauze care au marcat refacerea acestei ramuri economice li s-au mai adăugat lipsa capitalului și slaba posibilitate de înzestrare tehnică. Cu puținele mijloace ce le-au stat la îndemână unii proprietari au reușit să-și reia activitatea, punând muncitorii să lucreze manual, iar alții au început să producă numai după ce și-au recuperat mașinile și instalațiile sustrase de ocupanți.<sup>8</sup>

Pe baza unor surse de arhivă din județul Tulcea s-a concluzionat că în anii 1919-1920 s-a produs „reluarea pe ansamblu a activității industriale, în special a ramurii alimentare, industriei pielăriei, extracției și a materialelor de construcție”.<sup>9</sup>

Beneficiind de materii prime din agricultură, de forța de muncă ce nu necesita o pregătire deosebită, de investiții mai mici decât erau necesare în alte sectoare, **industria alimentară** „și-a fixat locul de

---

<sup>4</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Inspectoratul Muncii Constanța (I.M.C.), dosar 9/1922, f. 217. Ioan T. Mușat, *Istoricul orașului Cernavodă*, București 1938, p. 92.

<sup>5</sup> *Ibidem*.

<sup>6</sup> Direcția Județeană Tulcea a Arhivelor Naționale (D.J.T.A.N.), fond Tribunalul Județean Tulcea, dosar 189/1926, f. 22-23.

<sup>7</sup> Nicolae Moghior, Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Editura Științifică, București, 1970, p. 284.

<sup>8</sup> N. Năsturaș, *Industria alimentară în Dobrogea*, în „*Dobrogea economică*”, an I, nr. 8 din decembrie 1922, p. 273; Octav Văleanu, Ion Ionescu, *Dobrogea economică, politică și socială*, Constanța, f.c, f.l, f.a, p. 27; *Industria alimentară în Dobrogea*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*”, an XXXV, nr. 8, 9, august-septembrie 1925, p. 36.

<sup>9</sup> Valentina Postelnicu, *Aspecte ale vieții economice tulcene reflectate în documentele de arhivă (1918-1944)*, în „*Pontica*”, XVII, 1984, p. 199.

întâietate printre celelalte feluri de industrii“ dobrogene în primul deceniu interbelic.<sup>10</sup> Din totalul forței motrice înregistrate în Dobrogea în anul 1922, de 13.207 CP, 6.507 CP aparțineau industriei alimentare. În cadrul acestei subramuri, ce avea înregistrate în același an 238 de firme, 196 erau mori, ceea ce însemna 79%, cu o capacitate de 1.600 tone zilnic. În același an, în județul Tulcea, conform unor documente de arhivă, erau 335 de mori puse în funcțiune, cele mai multe de forța vântului (250), de forța hidraulică, a aburului și benzinei.<sup>11</sup> Această realitate a justificat pe bună dreptate aprecierea că în cadrul industriei alimentare, **subramura morărit** „cuprindea în 1922, în întreaga regiune, un număr destul de însemnat de unități“.<sup>12</sup>

O imagine asupra activității morilor importante ne-o dau numărul de lucrători, personalul și producția realizată în 24 de ore. Astfel, în județul Tulcea, moara „Terente C. Lisevoi“ avea 8 salariați (5 lucrători, un tehnician și 2 funcționari) și producea zilnic între 5.000-6.000 kg. Moara „Alexe Avramide“ producea cu 63 de salariați (60 lucrători, 1 tehnician, 2 angajați pe posturi administrative) 3.000 kg. Cu 23 de salariați (20 lucrători, 2 tehnicieni și un funcționar) moara „Toma Dracopol“ producea 3.000 kg făină în 24 de ore. Moara „Alexe Sezonov“ avea încadrați 11 salariați (10 muncitori și un tehnician) și realiza 5.000-6.000 kg în 24 de ore.<sup>13</sup>

Un document din anul 1924 ne informează că în județul Tulcea erau 36 mori mai importante, repartizate după cum urmează: plasa Babadag – 7; plasa Casimcea – 6; plasa Cataloi – 4; plasa Sulina – 1; plasa Isacea – 3; plasa Măcin – 2; plasa Topolog – 5; plasa Tulcea – 8 fabrici de făină și ulei și 4 mori de făină și ulei.<sup>14</sup>

În județul Constanța cele mai mari mori se încadrau în categoria „mori sistematice mixte“, neexistând deci nici o moară complet automatizată.<sup>15</sup> „Moara Dobrogeană“ avea în anul 1928 un capital

<sup>10</sup> N. Năsturaș, *op.cit.*, p. 3.

<sup>11</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 200.

<sup>12</sup> Stoica Lascu, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele ramuri de profil din Dobrogea*, în „Pontica“, XIX, 1986, p. 215.

<sup>13</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Tulcea, dosar 463/1926, f. 8.

<sup>14</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 200.

<sup>15</sup> Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 215.

investit de 163.000 lei aur. În anul 1933 capitalul investit crescuse cu 5,3 milioane lei. Capacitatea maximă de producție era de 9.000 kg în 24 de ore. „*Moara Damadian*“ avea în 1928 capital investit de 50.000 lei aur și 6 lucrători. În 1934 numărul salariaților s-a mărit la 25. „*Moara Gloria*“, cu un capital de 200.000 lei aur și 4 lucrători, producea 20-25 tone în 24 de ore. La Cernavodă, cea mai mare moară era „*Industria Românească*“ ce avea un capital de 6 milioane lei și 7 lucrători. O moară importantă a funcționat la Lipnița („*Moara Olimpia*“) cu 2 milioane capital. Dintre morile de la Medgidia numai moara „*C. Kaizer*“ era încadrată la categoria mori sistematice.

La Bazargic funcționau câteva mori importante: „*Moara Dobrogea*“ ce avea 24 de angajați și o producție de 25 tone, „*Moara Nădejdea*“ producea 20 tone în 24 de ore cu 10 lucrători. Aceeași producție realiza și „*Moara Iancu Cuciuc*“ cu 10 lucrători. Două mori de aceeași capacitate, 20 tone/24 ore și 25 de angajați, funcționau la Balcic: „*Societatea Independența*“ și „*Moara Caliacra*“, ultima deschisă la 28 ianuarie 1926 de *Banca Chrissoveloni*. Tot la Balcic a mai funcționat moara *Băncii Dobrogeana* cu 5 lucrători și o producție de 10 tone/24 ore. Orașul Turtucaia avea o singură moară mai mare, ce aparținea „*Societății Turtucaia*“ și realiza o producție de 20 tone/24 ore.

Majoritatea morilor dobrogene se încadrau însă în categoria *mori țărănești*, după cum preciza în 1928 N. Năsturaș, inspector industrial regional.<sup>16</sup> Astfel, în județul Constanța măcinau peste 80 de mori cu o forță motrice de 2.690 CP, în județul Tulcea peste 40 cu 1.500 CP, în Durostor 70 cu 1.600 CP, iar în județul Caliacra 60 de mori cu 1.750 CP.

Criza economică din anii 1929-1933 avea să se resimtă încă din anul 1929 în subramura morăritului, care „*a primit o lovitură de grație*“ atât datorită recoltei mai slabe, dar mai ales creșterii prețului combustibilului ce a dus la închiderea multor mori.<sup>17</sup>

---

<sup>16</sup> N. Năsturaș, *Industria în Dobrogea*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*“. Volum festiv cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei, an XXXIX, din 28 octombrie 1928, p. 68-69.

<sup>17</sup> *Starea economică a județului Caliacra în cursul anului 1929*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie, secția Bazargic*“, an IV, nr. 3-4 din martie-aprilie 1930, p. 6.

După depășirea crizei, în subramura morăritului s-au înregistrat creșteri calitative. Morile din sudul regiunii și-au modernizat instalațiile prin dotarea cu valțuri, ceea ce a dus la creșterea productivității. Astfel, „Moara Saturn” din Hagichioi realiza o producție de 25.000 kg pe oră, iar „Moara Sideri” 20.000 kg/oră.<sup>18</sup> Morile județului Caliacra transformau în făină în jur de 30% din producția de grâu a zonei de sud a Dobrogei.<sup>19</sup> Și morile mari din celelalte județe ale Dobrogei și-au mărit capitalul investit, au îmbunătățit tehnologia și și-au sporit numărul de angajați, dovezi ale creșterii cifrei de afaceri. Câteva exemple sunt edificatoare: „Moara Gloria” din Constanța și-a ridicat capitalul investit la 7,7 milioane lei, iar numărul lucrătorilor la 12. „Moara Olimpia” din Lipnița avea în 1937 4 valțuri și 4 pietre și producea 55.000 tone făină cu 5 lucrători. La Tulcea, cea mai importantă moară menționată în statistica industrială din 1937 era „Moara Maslaev S. & Lisov T.”, cu o forță motrice de 100 CP, 8 lucrători și 1,9 milioane lei investiți.<sup>20</sup>

Deși între anii 1934-1938 se făcuseră progrese economice remarcabile, ceea ce a permis „*trecerea României de la stadiul de țară eminentement agrară la cel de țară agrară-industrială*”<sup>21</sup>, începând cu a doua jumătate a anului 1938 evoluția situației internaționale a influențat economia țărilor europene. După cum se arată într-un memoriu adresat Ministerului Economiei Naționale, și în această parte a țării situația internațională a avut „*o repercusiune nefavorabilă asupra întregii activități comerciale și industriale din regiunea noastră*” (Dobrogea – n.n.).<sup>22</sup>

Greutățile s-au accentuat în anii următori. Anul 1939 a fost apreciat ca „*fiind cel mai greu de la sfârșitul războiului mondial*”.<sup>23</sup> Ele se vor accentua în anul 1940. Cedarea, în septembrie 1940, a

<sup>18</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 27/1933, f. 308.

<sup>19</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie, secția Bazargic”, an XIII, nr. 2 din 28 februarie 1939, p. 12.

<sup>20</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 215.

<sup>21</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 100.

<sup>22</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie, secția Bazargic”, an XII, nr. 2 din 28 februarie 1939, p. 1-2.

<sup>23</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 30/1940, f. 12.

județelor Caliacra și Durostor Bulgariei a afectat toate ramurile economice ale Dobrogei. Pe de altă parte, unele întreprinderi și-au restrâns activitatea din lipsă de materii prime și combustibil, iar după intrarea țării în război situația s-a complicat și mai mult pentru producători. Una dintre cele mai mari mori constănțene, „Gloria“, și-a restrâns activitatea din cauza lipsei de materii prime.<sup>24</sup> În 1944, „Moara Dobrogea“ s-a închis, iar alte mori produceau foarte puțin, rezumându-se „în majoritatea cazurilor la lucrări de întreținere“, realitate ce s-a constatat și în alte sectoare.<sup>25</sup>

Dintr-o statistică referitoare la situația industrială a județului Tulcea aflăm că în vara anului 1944 funcționau 10 mori și prese de ulei, majoritatea în orașul Tulcea: „Afanase Egor“, „Avramid A. Adrian“, „Hrisofi Gheorghe“, „Hrisofi Grigore“, „Alexe Sezonov“, „Gh. Dichiardopol“, „S.A.R. Praga“ și Babadag: „Simion Sezonov“, „Carmilea D. Atanase“, „Epaminonda Varveri“.<sup>26</sup>

**Subramura panificație și paste făinoase** a fost, sub aspect numeric, destul de bine reprezentată în Dobrogea. În anul 1930, în județul Constanța funcționau 110 brutării și fabrici de paste făinoase, iar în Tulcea 60.<sup>27</sup> Cum s-a apreciat într-un documentat studiu, deja citat mai sus, ceea ce a caracterizat acest sector al industriei alimentare a fost, „în primul rând, gradul înapoiat al înzestrărilor tehnice“<sup>28</sup> și stadiul meșteșugăresc de producere a pâinii.

Cu toate că presa constănțeană semnala necesitatea producerii pâinii „după cerințele timpului, adică a unei pâini care să corespundă în același timp igienei, gustului și aspectului“<sup>29</sup>, investițiile au fost reduse. În anul 1928, Vasiliu Haralambie, un cunoscut comerciant constănțean, a construit o fabrică de pâine modernă, iar în anul următor, la Constanța s-a inaugurat o brutărie mecanizată.<sup>30</sup> Paste făinoase

<sup>24</sup> *Ibidem*, dosar 74/1940, f. 222.

<sup>25</sup> *Ibidem*, dosar 77/1944, f. 72.

<sup>26</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 201.

<sup>27</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 216.

<sup>28</sup> *Ibidem*.

<sup>29</sup> „Dacia“, (Constanța), an XV, nr. 172 din 15 august 1928.

<sup>30</sup> „Dobrogea jună“, an XXV, nr. 229 din 13 noiembrie 1929.



producea la Balcic „Societatea Anonimă Industrială“ într-o secție specială ce realiza zilnic 2 tone produse.

**Subramura prelucrării materiilor prime** a fost reprezentată în dreapta Dunării îndeosebi de „fabricile“ de ulei. Din cele 30 de „fabrici“ ce funcționau în Dobrogea, inginerul N. Năsturaș menționa, pe baza producției în 24 ore, a numărului de angajați și a forței motrice, 7. Cele mai multe funcționau la Tulcea: fabrica de uleiuri vegetale „Alexe Sezonov“ (45 CP, 8 lucrători, 5.000 kg); „M. Delly“ (12 CP, 7 angajați, 500 kg), „Avram Sezonov“ (15 CP, 4 lucrători, 800 kg), „Societatea Unirea“ (120 CP, 6 lucrători, 400 kg). La Constanța, această subramură a fost reprezentată de „Industria Agricole Dobrogea“<sup>31</sup> (20 CP, 32 angajați, 120.000 kg) și fabrica de ulei „Siefrienda Fii“ (22 CP, 24 de angajați, 1.500 kg), iar la Bazargic, fabrica lui „Hagi Suleiman“ (6 CP, 5 lucrători, 120 kg).

Ca urmare a recoltelor de oleaginoase deosebit de mari obținute de producătorii dobrogeni în anii 1927, 1928 și 1929, a faptului că prețul materiei prime a scăzut, a investițiilor realizate în unele fabrici, producția de ulei s-a menținut ridicată până în anul 1930. S-a detașat prin producția deosebită fabrica „Progresul“ din Bazargic căreia proprietarul i-a montat în anul 1928 instalații noi cu care a obținut 120 vagoane ulei de rapiță destinat consumului intern, iar „turtele“ rezultate în urma presării semințelor erau exportate în Germania și Austria.<sup>32</sup>

O investiție importantă, de 14 milioane de lei, a realizat la Silistra „Casa Autonomă a Monopolurilor“ în această subramură ce a constat din amenajarea primelor depozite moderne de fermentare a tutunului, ajungând la o producție de 500.000-600.000 kg tutun brut anual.<sup>33</sup> După

---

<sup>31</sup> A fost constituită din inițiativa a doi mari proprietari constănțeni, C. Oancea și C. Alimăneștian, la 1 decembrie 1919, ca societate anonimă, cu scopul de a prelucra materie primă din agricultură în produse semifabricate și finite. „Farul“ (Constanța), an I, nr. 208 din 7 ianuarie 1918; Romulus Seișan, *Dobrogea. Gurile Dunării și Insula Șerpilor. Schița monografică, studii și documente*, Tipografia ziarului „Universul“, 1928, p. 244.

<sup>32</sup> *Starea economică a județului Caliacra în cursul anului 1929*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic“, an IV, nr 3-4 din martie-aprilie 1930, p. 8.

<sup>33</sup> Aurel Al. Negoescu, P. Dimitriu, *Durostor. Cuvinte, fapte, icoane. Cu 133 clișee*, Călărași, f.e., f.a., p. 142.

unele surse, investițiile făcute numai în industria alimentară în sudul Dobrogei până în anul 1930 s-au ridicat la 70 milioane lei.<sup>34</sup>

Activitatea capacităților productive în subramura prelucrării materiilor prime s-a încadrat în perioada următoare în oscilațiile pe care le-a cunoscut și economia Dobrogei. Începând cu anul 1931, producția în „fabricile” de ulei, îndeosebi cele care foloseau materie primă rapița, s-a redus ca urmare a compromiterii recoltelor. De precizat că la Tulcea datele de arhivă puse în circuitul științific relevă că în vara anului 1944 funcționau 10 prese de ulei.<sup>35</sup>

O realizare remarcabilă a fost construcția abatorului de carne de la Constanța. Din decembrie 1931 ideea unei astfel de investiții a devenit, cum se precizează într-un periodic, „o preocupare de căpetenie a forurilor economice constănțene”<sup>36</sup>, carnea produsă fiind destinată exportului. După insistențe, la 18 aprilie 1932, Parlamentul a alocat 45 milioane pentru amenajarea unui abator și a unui târg de vite, atât pentru necesitățile de export, dar și pentru satisfacerea consumului local.<sup>37</sup> Abatorul a fost inaugurat la 31 mai 1936 în prezența oficialităților conducătoare ale țării, având o capacitate de export de 100.000 kg pe zi.

La Tulcea, câțiva oameni de afaceri au pus la 12 iunie 1919 bazele unei societăți anonime pentru prelucrarea și valorificarea peștelui, bogăție importantă a județului.<sup>38</sup> Din motive diverse, întreprinderea a „avut o existență de scurtă durată”.<sup>39</sup> La Constanța a funcționat cu intermitență și o fabricuță denumită „Jamaiker” ce prelucra zilnic circa 1.000 kg de pește.<sup>40</sup> Mezeluri se produceau numai într-o secție (12 CP) a „Industriilor Agricole Dobrogene”.<sup>41</sup> La Constanța și-a reluat, după Primul Război Mondial, producția fabrica de bere a fraților „Gruber”

---

<sup>34</sup> C. Budeanu, Alexandrina Petrescu, *Realizări tehnice și economice în Cadrilaterul dobrogean*, în „Analele Dobrogei”, an XIX, vol. III, 1938, p. 46.

<sup>35</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 201.

<sup>36</sup> „Dobrogra jună”, an XXVII, nr. 196 din 17 decembrie 1931.

<sup>37</sup> *Ibidem*, an XXVIII, nr. 65 din 27 aprilie 1932.

<sup>38</sup> D.J.T.A.N., fond Tribunalul Județean Tulcea, dosar 75/1919, f. 3.

<sup>39</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 199.

<sup>40</sup> N. Năsturaș, *Industria alimentară dobrogeană*, p. 278.

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 277.

care producea în anul 1922, cu 17 angajați și instalații de 15 CP, 250.000 litri anual. Fabrica a funcționat până în anul 1932, fiind dezafectată în 1936 și instalațiile sale vândute Uzinelor Reșița.

**Apele gazoase** se produceau în Dobrogea după Primul Război Mondial în câteva fabrici mai importante și numeroase centre de îmbuteliere. Dintre cele care au avut o producție mai mare, fiind reținute în diverse statistici, s-a situat fabrica de sifoane și apă mineralizată „*Minerala*”, înființată în anul 1921. Cu o instalație de 10 CP realiza lunar o producție de 3.000 litri sifoane și 500 sticle de limonadă. La 13 aprilie 1925 „*Minerala*” a inaugurat prima fabrică de ape mineralizate, dotată cu o instalație de ultimul tip, fiind apreciată ca adevărată „*capodoperă a industriei mecanice dobrogene*”.<sup>42</sup> A mai pus în funcțiune și o secție de gheață artificială. Cum ne arată o statistică din anul 1937, la Constanța gheața se mai producea și într-o secție a Abatorului Comunal și la fabrica de gheață „*Frigul*” al cărei proprietar, V. Vâlcu, investise 1,4 milioane lei, având instalații de 80 CP și 6 angajați.<sup>43</sup> Datele ne arată că la Constanța funcționau în luna mai 1921 fabrica de ape gazoase „*I. Spoială*” (12 CP) ce avea 3 instalații de umplere a sifoanelor și 2 de limonadă, iar în deceniul trei la Anadalchioi fabrica „*Delfinul*”. La Tulcea, după război și-a reluat activitatea fabrica de băuturi gazoase și mineralizate „*Unirea*”.<sup>44</sup> Afacerile prospere au permis proprietarilor să sporească capitalul investit la 16.000 lei aur în 1928. Avea totuși o putere instalată de numai 6 CP și 5 lucrători, cu care îmbutea zilnic 2.000 de sifoane.<sup>45</sup> În preajma războiului s-a confruntat cu probleme legate de aprovizionarea cu zahăr necesar preparării sucurilor.<sup>46</sup>

În perioada analizată, în Dobrogea au funcționat și fabrici de producere a dulciurilor și biscuiților. Cele mai importante capacități de producție au funcționat în orașul Constanța. Fabrica de rahat, halva și bomboane „*Bella Gusta*” producea în 1928 80 tone halva, 50 tone rahat

---

<sup>42</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIX, nr. 84 din 14 aprilie 1925.

<sup>43</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 217.

<sup>44</sup> S-a înființat la 17 mai 1907 ca societate anonimă pe acțiuni cu un capital de 20.000 lei (*Ibidem*).

<sup>45</sup> N. Năsturaș, *op.cit.*, p. 276.

<sup>46</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 217.

și 3 tone bomboane. Statisticile ne arată că în anul 1928 această fabrică avea o forță motrice de 20 CP, iar în 1933 de 73 CP, creștere datorată succesului în afaceri. A reușit să producă 100 tone de rahat, 200 tone de halva și 10 tone bomboane. Numărul angajaților a fost în creștere, la 27 în 1938 și 52 în anul 1941.<sup>47</sup> Fabrica de halva „Hamandjia Zade M. Zeky, D. Psaltidi” „era cea mai mare din branșa respectivă”.<sup>48</sup> Cu o forță motrice de 45 CP, 6 lucrători și 2,6 milioane capital investit realiza o producție de 380 tone halva și marmeladă. Cu un capital de 12.000 lei aur și 9 lucrători, fabrica „Mercur” din Constanța producea în 1928 150 tone marmeladă, 60 tone halva, 120 tone bomboane, 80 tone zahăr candel. În anul 1933 această fabrică s-a confruntat cu greutățile crizei, producția fiind diminuată la 30 tone rahat, 60 tone rahat, 30 tone marmeladă și 10 tone bomboane. În perioada următoare și-a sporit forța motrice la 37 CP și numărul angajaților la 10. La Constanța au mai funcționat fabrica de halva, bomboane și rahat „Venus”, fabrica de dulcețuri „Aurora” și fabrica de „zaharicale Horen” care în anul 1941 avea un capital social de 1,5 milioane și 12 salariați.<sup>49</sup> Cele mai cunoscute fabrici de biscuiți funcționau la Constanța și Tulcea. Fabrica de biscuiți „Luzitania” cu o forță motrice de 12 CP și 13 lucrători obținea o producție de 100 tone biscuiți. În 1937 și-a mărit forța motrice la 15 CP ca urmare a sporirii capitalului investit. Numărul de angajați a crescut de la 20 în 1937 la 65 în 1939, pentru ca în martie 1941 să scadă la 41.<sup>50</sup> Statisticile vremii mai consemnează fabrica „Hygeia” ce producea biscuiți și „Le Soleil” cu o capacitate de 100 tone. La Tulcea, cea mai mare unitate productivă din branșă era fabrica de pișcoturi rusești „Efrimov Frații”. Avea în anul 1933 un capital de 3,5 milioane, 17 angajați și producea 160 tone pișcoturi rusești și covrigi. În 1937 a cunoscut o restrângere a activității, numărul angajaților scăzând la 6. A continuat să funcționeze ca fabrică de paste făinoase până în 1944 ca proprietate a lui Efremov I. Gavriță.<sup>51</sup>

---

<sup>47</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 78/1941, f. 1 și 14; Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 218.

<sup>48</sup> *Ibidem.*

<sup>49</sup> *Ibidem.*

<sup>50</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 78/1941, f. 1; Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 219.

<sup>51</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 201.

În ramura industriei alimentare erau încadrate și fabricile de decorticare a orezului importat. „*Rizeria Rangoon*“ avea în 1933 un capital investit de 6,8 milioane lei, 115 CP, 12 lucrători și o capacitate maximă de prelucrare de 7.500 tone anual. A decorticat îndeosebi orezul importat din Italia. „*Rizeria Constanța*“ prelucra, cu un capital investit de 3,6 milioane, 105 CP și 13 lucrători, 1.200 tone pe an. Cea mai importantă fabrică din această branșă a fost „*Rizeria Românească S.A.R.*“ Avea în anul 1937 un capital social de 3 milioane lei, o forță motrice de 140 CP și 17 lucrători. Capacitatea maximă de decorticare era de 8.500 tone/an.<sup>52</sup>

Economia Dobrogei a înregistrat în perioada interbelică dezvoltarea și a altor ramuri. **Industria metalurgică** „*a cunoscut o dezvoltare aproape în exclusivitate în județul Constanța*“<sup>53</sup>, fiind reprezentată de mai multe subramuri.

**Subramura construcțiilor și reparațiilor mecanice** a fost reprezentată în Dobrogea de ateliere mecanice, din care „*două-trei întreprinderi mari aspirau la statutul de fabrică*“.<sup>54</sup> Astfel, o secție a marii întreprinderi bucureștene „*E. Wolff*“ producea la Constanța șarpante, subansamble pentru poduri, cazane și rezervoare în cantitate de până la 8.000 kg material prelucrat în 24 de ore. Conform datelor statistice, în anul 1928 atinsese o putere instalată de 268 CP și avea 250 de lucrători. A resimțit criza economică, proprietarii restrângând activitatea și reducând personalul angajat la 40 de lucrători în anul 1934. De altfel, din anul 1937 și-a sistat producția.<sup>55</sup> Ulterior, fabrica a beneficiat de comenzile de stat, care, spre exemplu, în februarie 1942 se ridicau la 50%.

Cea mai importantă unitate productivă din subramură a fost fabrica de șuruburi „*Japy Weillard, Herzog & Co*“.<sup>56</sup> Producea diverse subansamble mecanice, buloane, nituri, piulițe și șuruburi, capacitatea

---

<sup>52</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 220.

<sup>53</sup> Idem, *Mărturii documentare privind dezvoltarea industriei în județele Constanța și Tulcea în perioada 1878-1944*, în „*Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu*“, nr. 8, 1987, p. 64.

<sup>54</sup> Idem, *Din istoricul industriei interbelice*, p. 207.

<sup>55</sup> *Ibidem*, p. 211.

<sup>56</sup> A fost înființată în 1908 de către întreprinzători francezi.

de producție proiectată fiind de 2.500 tone pe an. În anul 1933 a produs 411 tone și a vândut 505 tone. Puterea instalată atinsă era de 280 CP, iar numărul angajaților a variat în funcție de necesități: în 1920 erau 120; în 1925 – 209; 1932 – 74; 1940 – 123.<sup>57</sup>

În anul 1920, „Societatea Anonimă de Transport Constanța – S.T.C.” a înființat mai multe ateliere de reparații mecanice, confecționarea de mobilă, tâmplărie mecanică, topitorie și vopsitorie, care a fost bine cunoscută în epocă sub denumirea de „Fabrica Getta”. A rămas „în istoria industriei dobrogene în primul rând prin faptul că aici s-au construit, în 1925-1926, primele hidroavioane din România (patru)”.<sup>58</sup> După proiectele inginerului Radu A. Stoica, în două luni și jumătate cu personal românesc și materiale indigene s-a realizat primul hidroavion românesc „Getta S.T.C. Tip R.A.S.-1”. La 17 august 1925, în prezența unor oficialități și a asistenței, hidroavionul „Getta” a realizat cu succes primul zbor, care „justifică speranța de a vedea, de a se stabili la Constanța o nouă industrie”, după cum sublinia o gazetă belgiană.<sup>59</sup>

Neputând să realizeze producția de serie, conducerea fabricii a reprofilat producția pe lucrări de tâmplărie mecanică, șalupe pentru marina militară și în timpul celui de-al doilea război a executat diverse accesorii pentru armată, deși s-a confruntat cu „greutăți de tot felul pentru promovarea diferitelor materiale cum și a mâinii de lucru ce se găsea cu multă anevoie”.<sup>60</sup> Cu toate acestea, numărul angajaților crescuse de la 14 în 1938 la 233 în 1943.

La 20 august 1920, mai mulți mescriași constănțeni s-au asociat punând bazele Cooperativei „Energia” ca „societate de producție, întreprinderi și instalații mecanice”, cu un capital social inițial de 60.000 lei.<sup>61</sup> Prin intermediul atelierelor de mecanică, strungărie, cazangerie, lăcătușărie, fierărie și tâmplărie se executau reparații la vapoare, motoare, diverse mașini.<sup>62</sup> A avut o putere instalată de 45 CP, numărul angajaților variind (33-40) în funcție de comenzi.

<sup>57</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 207.

<sup>58</sup> Idem, *Mărturii documentare privind dezvoltarea industriei*, p. 65.

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 66.

<sup>60</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 93/1942, f. 17-18.

<sup>61</sup> *Ibidem*, fond Cooperativa Energia, dosar 7/1922-1937, f. 23.

<sup>62</sup> *Ibidem*, p. 77.

Cele mai importante ateliere de reparații au fost cele ale „*Diracției Porturilor Maritime*” din portul Constanța. Profund afectate de jafurile și distrugerile ocupanților, atelierele și-au reluat cu greu activitatea. Treptat, s-au făcut investiții, s-au construit ateliere noi prin intermediul cărora se puteau executa reparații curente la nave, se înlăturau avariile mai puțin grave ș.a.<sup>63</sup> În anul 1936, inginerul șef al „*Atelierelor S.P.M.*”, cum erau cunoscute în epocă, a întocmit un proiect pentru reorganizarea atelierelor, menit să constituie viitorul șantier naval Constanța. Conform planului, șantierul naval trebuia să se construiască în jurul docului, în limita sumei de 20 milioane. Construcțiile bazinului docului plutitor au început la 20 septembrie 1936, docul de 8.000 tone fiind importat din Germania. Lucrarea a fost încheiată la 1 februarie 1938. În anul următor s-au mai construit halele de mecanică, construcții metalice și navale, tâmplărie, electrică și lăcătușărie.<sup>64</sup> Începând cu 1 aprilie 1942, atelierelor s-au numit „*Șantierul Naval Constanța*”, având cel mai mare număr de angajați – 2.684.

În **subramura atelierelor mecanice** izvoarele istorice dobrogene mai menționează: „*Atelierul mecanic turnătorie D. Davidsohn*” care avea în 1937 16 CP, 9 lucrători și un capital investit de 958.000 lei. Produce piese turnate, ca bușe, plite pentru sobe sau piese de rezervă pentru mașini. „*Atelierul mecanic Progresul agricol*” din Cobadin avea în 1927 12 CP și 55 de lucrători care efectuau reparații la mașini agricole, executând și diverse construcții, vânturători, batoze, pluguri și căruțe. „*Atelierul mecanic Reihman Robert & C. Gogonea*” a fost înființat în anul 1919. Avea 12 mașini-unelte.

La Medgidia a funcționat fabrica pentru unelte agricole „*Oprică Voicu*”. Cu un capital de 1,5 milioane lei, o forță motrice de 27 CP și un personal variabil a realizat diverse mașini agricole, piese ș.a. Singurul atelier mecanic mai important din Tulcea a fost „*Șt. Cazacov*”, unde cu 10 lucrători executa sobe și cazane din tablă.<sup>65</sup>

---

<sup>63</sup> Vezi pe larg „*Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu*” St. Lascu, *Mărturii privind istoricul Șantierului Naval Constanța (1892-1944)*, în „*Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu*”, an XVIII, nr. 3, 1981, pp. 61-69.

<sup>64</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*, Editura Fundației „*Andrei Șaguna*”, Constanța, 1996, p. 108-109.

<sup>65</sup> Stoica Lascu, *Din istoricul industriei românești interbelice*, p. 211.

Majoritatea societăților petroliere care aveau afaceri în Constanța au înființat după Primul Război Mondial așa-numitele „*fabrici de bidoane*”, ceea ce a făcut ca **subramura de ambalaje metalice** să fie bine reprezentată în principalul port maritim al țării, de „*așa-numitele «fabrici de bidoane» ale societăților petroliere ce aveau la Constanța stații de petrol*”.<sup>66</sup> La sfârșitul Primului Război Mondial, situația era dezastruoasă, însă datorită investițiilor alocate producția a fost reluată, produsele acestor „*fabrici*” fiind legate de exportul petrolului și produselor derivate prin portul Constanța. După unele calcule, în anul 1922 la Constanța s-au produs 2.318.654 bidoane și 623.018 lăzi de lemn pentru necesitățile pieței interne, dar și pentru export.<sup>67</sup>

În primii ani după război, „*Societatea Aquila Franco-Română*” avea o „*fabrică*” de bidoane cu putere instalată de 80 CP și o stație de pompare de 50 CP. Afacerile prospere ale „*fabricii*” se deduc din producția de 30.000 bidoane și 1.500 lăzi zilnic pe care o realiza cu 150 salariați.<sup>68</sup> Fabrica de bidoane a „*Societății Astra – Română*” înființată în 1911 și-a reluat activitatea după război, realizând în anul 1923, cu 160 de angajați, 4.000 de bidoane și 2.000 lăzi. Societatea mai avea la Constanța 27 rezervoare petroliere, numărul de angajați variind de la 102 în 1925, la 219 în 1929. În timpul crizei, „*fabrica*” a fost provizoriu demontată.<sup>69</sup> „*Societatea Concordia*” a început să producă ambalaje metalice în 1924. În lipsă de comenzi, în anul 1931 fabrica a fost transformată într-o mică anexă. În anul următor a reînceput să funcționeze, iar în 1933 a fabricat peste 100.000 de bidoane și 4.500 cutii de tablă. Puterea instalată a fabricii a crescut în anul 1941 la 1.000 CP, iar numărul salariaților la 349, din care 33 erau funcționari.<sup>70</sup> Cea mai importantă fabrică de ambalaje metalice a fost „*Tomis*”, înființată în anul 1906 de Solomon Israel. Avea în anul 1923 o putere instalată de 14 CP, iar în 1928 de 31 CP și 83 de angajați. Capitalul investit în 1928 era de 480.000 lei aur. Poseda 58 mașini diverse și 143 lucrători.<sup>71</sup>

---

<sup>66</sup> *Ibidem*.

<sup>67</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 56/1924, f. 64; Octav Văleanu, Ioan N. Ionescu, *op.cit.*, p. 29.

<sup>68</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 211.

<sup>69</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 56/1934, f. 64 și 116.

<sup>70</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 212-213

<sup>71</sup> *Ibidem*.



**Subramura producătoare de energie electrică** a înregistrat în Dobrogea, îndeosebi în județele Constanța și Tulcea, reale progrese, ceea ce a permis extinderea rețelilor electrice și creșterea numărului de abonați. „*Uzina comunală Constanța*“ avea în 1940 o forță motrice de 4.000 CP și distribuia circa 7 milioane kW anual (2.050 kW/24 ore). Numărul abonaților era de 8.300. *Uzina electrică a portului Constanța* avea în 1924 o forță motrice de 1.600 CP, ce asigura energia necesară instalațiilor portului și iluminarea pe timp de noapte. Avea în componența sa o instalație mecanică de 4 motoare „*Diesel*“ și 4 generatoare electrice.<sup>72</sup>

„*Uzina electrică comunală din Cernavodă*“ distribuia de fapt curentul primit de la Fabrica de ciment. În anul 1940 a primit 148.000 kW, repartizați în oraș la 390 de abonați. Uzine electrice mai existau la Movila, Techirghiol, Mangalia și Medgidia, ultima pusă în funcțiune în 1937. Localitățile Eforie Nord, Eforie Sud, Techirghiol erau de asemenea electrificate.

„*Uzina electrică din Tulcea*“ s-a refăcut după distrugerile din primul război în anul 1926. Cu o forță motrice de 700 CP distribuia în 1940 980.000 kW la cei peste 1.000 de abonați. La Sulina funcționa o uzină electrică (montată în anul 1909) având în anul 1924 250 CP. Distribuia în 1940 120.000 kW.<sup>73</sup>

**Industria textilă și a pielăriei** a fost reprezentată în Dobrogea prin „*trei mari fabrici de tăbăcărie și pielărie*“ în județele Constanța și Tulcea.<sup>74</sup> La acestea se adaugă și cele existente în județele sud-dobrogene. „*Tăbăcăria Românească*“, societate anonimă, creată în 1879 la Constanța, producea după Primul Război Mondial 1.000 kg talpă. În anul 1928 deținea un capital investit de 80.400 lei aur, 206 CP și 30 de lucrători cu care producea 6.700 tone/an talpă și alte produse de pielărie. „*Tăbăcăria D. Caloyros*“ din Constanța a realizat aceeași producție cu o forță motrice mai mică de 60 CP și 18 lucrători. Cea mai mare întreprindere de pielărie din Dobrogea era

---

<sup>72</sup> *Evoluția portului Constanța, în 1878-1928. Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei, București, Cultura Națională, 1928, p. 467-468.

<sup>73</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 214.

<sup>74</sup> Idem, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (II)*, în „*Pontica*“, XX, 1987, p. 278.

„Fabrica de tăbăcărie Talpa“, sucursală a „S.A. Talpa“ din București, înființată în anul 1919. Conform datelor de arhivă, realiza „o producție săptămânală de 10.000 kg talpă, 5.000 kg piele, 5.000 perechi opinci“ și avea în anul 1926 86 de lucrători.<sup>75</sup> A avut până la intrarea României în război un rol primordial în activitatea economică a județului Tulcea, absorbind un număr important de lucrători de pe piața muncii și diminuând substanțial șomajul. În anul 1940 avea 400 de angajați, mulți dintre ei fiind încadrați după începerea războiului. Treptat, situația fabricii s-a înrăutățit din cauza lipsei materiei prime. În luna mai 1944 și-a redus activitatea, iar în septembrie 1944 s-a închis, muncitorii fiind transferați la București.<sup>76</sup> O producție modestă de 200 kg produse din piele realiza în primul deceniu interbelic tăbăcăria „Iosif Melamed“ din Bazargic. În statistica industriei județului Caliacra pe anul 1935, la capitolul pielăriei se consemna că fabrica era închisă, dar avea o forță motrice de 25 CP.<sup>77</sup> În ceea ce privește județul Durostor, aceeași sursă ne precizează că în anul 1935 funcționa o singură întreprindere de pielărie cu o forță motrice de 25 CP, 6 angajați și o valoare a producției de 210.000 lei.<sup>78</sup>

**Subramura textilă** a fost reprezentată de ateliere de dărăcit, de produs dimie țărăncască, postav și covoare ce au întrebuințat ca materie primă lâna ce se găsea din abundență în Dobrogea. O întreprindere mai importantă, înființată în anul 1921 la Bazargic, „A. Gudeff“ poseda 3 ateliere cu o forță motrice de 35 CP cu care producea stofă de calitate inferioară și articole tricotate pentru locuitorii satelor din împrejurimi.<sup>79</sup> „Societatea Anonimă Industria Textilă“ din Bazargic avea un atelier de postav cu o forță motrice de 25 CP, 28 de angajați și o valoare de 748.000 lei.<sup>80</sup> La Silistra, în anul 1935, funcționa numai o fabrică de pânzeturi de bumbac. La începutul anilor '20 „Societatea Industriilor Unite Dobrogeane“ a înființat o secție cu 38 de războaie mecanice (50 CP și 70 lucrători) unde produce diverse sortimente de pânză din cânepă în cantități de 10.000 m/24 ore. În primul deceniu interbelic

---

<sup>75</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 200.

<sup>76</sup> *Ibidem*, p. 201.

<sup>77</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, p. 107.

<sup>78</sup> *Ibidem*, p. 185.

<sup>79</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 1/1926, f. 235.

<sup>80</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, p. 107.

a funcționat în orașul Constanța și fabrica „*Spirul Macri*” ce a produs țesături și frânghii.<sup>81</sup>

„*Cooperativa Sănătatea*” a înființat la începutul anilor '20 o țesătorie. În anul 1928 avea un capital investit de 200.000 lei, 110 CP și 40 de angajați.<sup>82</sup> În anul 1921 „*Banca Maritimă*” a înființat o fabrică de frânghii, „*Odgonul*”, unde angajase 22 lucrători.

Fabrici de postav în județul Constanța s-au mai înființat la Murfatlar (Basarabi) denumită „*Frații Steinke*”, cu un capital investit de 53.000 lei aur, 25 CP și 5 lucrători. Din inițiativa unor crescători de vite, în anul 1926, pe malul Lacului Tăbăcăriei s-a înființat o fabrică de postav care n-a funcționat decât câțiva ani. În statisticile vremii mai era menționată și țesătoria „*D. Constantinidi*” ce avea în anul 1934 20 de salariați. La 1 aprilie 1941 și-a sistat activitatea.<sup>83</sup>

În statistica referitoare la situația industriei județului Constanța pe anul 1935 erau menționate 3 fabrici textile cu 101 CP, 58 de angajați și o valoare a producției de 6,8 milioane lei.<sup>84</sup>

Pe baza „*Legii pentru încurajarea și îndrumarea culturii, industrializării și valorificării plantelor textile*”, „*S.A.R. Dobrogeana*”, cu sediul în București, a înființat o fabrică dată în funcțiune la 10 august 1938.<sup>85</sup> Afacerea a pornit cu un capital de 10 milioane lei, mărit în anul 1941 la 40 milioane. Producția de saci, pânză de saci și saltele a fost în anul 1939 de 380 tone. Investitorii sperau să valorifice producția în proporție de 10% în județul Constanța, iar 90% în alte zone ale țării.<sup>86</sup> În anii războiului, producția a scăzut datorită faptului că nu s-a mai putut importa iută din India. În anul 1941 producția a fost de 171 tone, iar în 1944 a scăzut la 120 tone. A avut o forță motrice de 304 CP în 1938 și 522 CP în anul 1941. A fost dotată cu 76 de războaie, 5 mașini de filat, câte o mașină de dărăcit, tors, răsucit, importate din Germania și Anglia.<sup>87</sup>

---

<sup>81</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 8/1923, f. 124; dosar 1/1921, f. 1.

<sup>82</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 277.

<sup>83</sup> *Ibidem*.

<sup>84</sup> *Enciclopedia României, vol. II*, p. 155.

<sup>85</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 2/1937-1938, f. 13.

<sup>86</sup> *Ibidem*, dosar 8/1938, f. 2.

<sup>87</sup> Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 277-278.

Singura întreprindere ce s-a înființat în județul Constanța după intrarea României în război a fost fabrica „*Fuiorul Dobrogean*” din Mangalia, filială a „*S.A.R. Südstropa*”, ce și-a început activitatea la 4 mai 1942. Prelucra producția de în din regiune.<sup>88</sup>

În anul 1922, la Tulcea s-a înființat fabrica de covoare „*D.A. Cosmetto*” ce a valorificat forța de muncă feminină din oraș. Avea în 1928 un capital investit de 15.000 lei și 40 lucrători. În același an, 1922, se înființa tot la Tulcea o fabrică de frânghii numită „*E. Vladimirov*” cu 16.000 lei aur capital și 6 lucrători. O fabrică de postav și dimie numită „*I. Pandrea*” a funcționat la Topolog având un capital investit de 26.000 lei, 8 CP și 4 lucrători.<sup>89</sup>

Un aport la ponderea subramurii textilelor l-au avut în perioada analizată și micile ateliere de țesut covoare de lână, mai numeroase în sudul Dobrogei. În județul Caliacra existau 12 mari ateliere de produs covoare care se exportau pe piața Bucureștiului și Galațiului. Între cele mai importante erau: „*Garabet Atamian*” cu 15 războaie, „*Nefşerluna Nazarian*” cu 12 războaie și 13 lucrători și „*Frații Boimanoglu*” ce era dotat cu 14 războaie la care lucrau 30-35 de angajați.<sup>90</sup>

Una dintre ramurile cele mai bine dezvoltate în județele transdunărene în perioada analizată a fost cea a **materialelor de construcții**, care valorifica materia primă din regiune, precum argila, piatra de calcar, granit, caolin, nisip ce se găsea din abundență, cum sublinia N. Năsturaș.<sup>91</sup>

Cea mai reprezentativă întreprindere a acestui sector a fost „*Fabrica de ciment Cernavodă*”, ce aparținea „*Societății anonime de cimenturi din Europa Orientală (Portland artificial)*”.<sup>92</sup> Proprietarii au ridicat valoarea capitalului investit de la 2,5 milioane la 5 milioane în anul 1919. Producția a crescut de la 12.300 tone în anul 1920, la 20.000

---

<sup>88</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 9/1942, f. 88.

<sup>89</sup> Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 276.

<sup>90</sup> *Starea economică a județului Caliacra în cursul anului 1929*, p. 9.

<sup>91</sup> N. Năsturaș, *Industria în Dobrogea*, p. 69.

<sup>92</sup> Sediul societății era la Anvers. Fabrica de la Cernavodă a fost înființată la 10 iulie 1899. Vezi pe larg, Stoica Lascu, *Din istoricul industriei românești a materialelor de construcții. Fabrica de ciment Cernavodă (1899-1954)*, în „*Pontica*”, XVIII, 1985, pp. 285-305.

tone în 1921 și 31.631 tone în anul 1922, cantitate care aproape a egalat-o pe cea a anului 1915. În anii următori, producția a fost în creștere, evoluând astfel: 1926 - 36.000 tone, 1929 - 51.000 tone, 91.000 tone în 1939, 65.000 tone în 1942, 66.000 tone în anul 1943. Creșterea producției s-a datorat unei dotări tehnice de nivel european. Numărul salariaților a evoluat în funcție de creșterea producției. În 1929 erau 182 de angajați, iar în 1939 numărul s-a ridicat la 203. Fabrica a fost afectată în timpul crizei de scăderea dramatică a vânzării produsului finit, fiind nevoită să-și reducă activitatea în anul 1931 la 4 ore pe zi. Forța motrice în 1936 era estimată de 3.675 CP.<sup>93</sup>

O pondere în cadrul subramurii au avut-o în Dobrogea și fabricile de cărămizi. La începutul anilor '20, la Cernavodă funcționa „*Fabrica de țiglă și cărămidă Frații Pușchilă*” ce avea un capital de 800.000 lei, o forță motrice de 46 CP și 32 lucrători ce produceau 600.000 cărămizi și 350.000 țigle anual. În Hârșova și-a reluat după război, lucrând mai întâi manual, fabrica de țiglă „*Duțu Papuc*”. În anul 1928 avea o dotare de 35 CP. Tot manual a lucrat în primul deceniu interbelic și fabrica „*Ovidiu*”.<sup>94</sup> Din 1928 producea tuburi de ciment și bazalt. La Constanța, în anul 1935, a început să funcționeze fabrica de sobe și teracotă „*M. Anghelescu*”, cu 8 salariați. Una dintre cele mai mari fabrici de profil din Dobrogea, dar și din țară, a funcționat la Medgidia „*Fabrica de Cărămizi Refractare și Tuburi de Bazalt*”. În anul 1928 avea 80 CP, 25 de lucrători și 6 mașini pentru prelucrarea materiei prime. Numărul salariaților a crescut, în anul 1938 în fabrică lucrând 106 salariați.<sup>95</sup> În comuna Murfatlar (Basarabi) a funcționat o „*fabrică de cretă*”, proprietatea lui Tache Manicatide. Avea în anul 1928 un capital de 30.000 lei aur și 10 lucrători.<sup>96</sup> În acest sector mai consemnăm „*Societatea Turtucaia*” din orașul Turtucaia ce producea zilnic circa 15.000 cărămizi și țigle.<sup>97</sup> La Balcic, câțiva oameni de afaceri români și bulgari au înființat societatea anonimă „*Progresul*

---

<sup>93</sup> Idem, *Din istoricul industriei românești interbelice II*, p. 182.

<sup>94</sup> N. Năsturaș, *Industria ceramică în Dobrogea*, în „*Dobrogea economică*”, an III, nr. 3-5, 1924, p. 11.

<sup>95</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 34/1936, f. 45.

<sup>96</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 283.

<sup>97</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 9/1924, f. 1.

*Balcicului*", cu scopul înființării unei fabrici de cărămizi. De precizat că Enciclopedia României nu a consemnat pentru anul 1935 nici o fabrică de acest tip în județele Caliacra și Durostor.

În județul Tulcea „cărămidării și numeroase cuptoare se găseau presărate peste tot”<sup>98</sup>, dar aveau o producție modestă, destinată consumului local.

**Subramura extractivă** a cunoscut în perioada interbelică o frumoasă dezvoltare datorită faptului că „Dobrogea a fost înzestrată cu toate varietățile de roci ce se pot industrializa, dar și prin aceea că majoritatea acestor cariere sunt în apropierea căilor de comunicație, lucru ce prezenta o foarte mare importanță pentru exploatarea rentabilă a lor”.<sup>99</sup> Această realitate era demonstrată de numeroasele cariere deschise de-a lungul Dunării, de la Turtucaia până la Mahmudia, în care se exploatau granitul, marmura și materiale pentru construcții.

În județul Tulcea, granitul, calcarul, gresia și șisturile verzi au fost exploatare de „Societatea Anonimă Granitul” și „Calea” care au fuzionat în anul 1924 în „Societatea Anonimă Minieră Română”. Cea mai mare exploatare de granit a fost cea de la Iacob-Deal, ce deținea în anul 1925 o suprafață de 106 ha în care lucrau 106 salariați.<sup>100</sup> Cariere importante au funcționat la Muntele Greci (12 ha), Baba Rada II (29 ha), Valea cu Tei (7 ha), Dealul Pană (12 ha), Pietra Îmbulzită (29 ha), Dealul Țugulea (16 ha) ș.a. Pe baza „Legii minelor” din 28 martie 1929, s-au mai deschis noi exploatare la Valea Sulucului, Căprăriile Mari și Valea Cheii. Cariere importante au mai funcționat la Aiorman (5 ha), unde se extrăgea calcar marmorean, Denis-Tepe (30 ha) unde se exploata gresie, iar de la Pecineaga (30 ha), șisturi verzi.<sup>101</sup> În comuna Măcin funcționau carierele „Vițelaru nr. 1”, „Cheia nr. 1” și „Valea Budurului” din care se extrăgeau caolin și pavele.<sup>102</sup> Suprafața carierelor s-a mărit în județul Tulcea la 1.200 ha. S-a detașat prin

---

<sup>98</sup> P. Dimitriu-Tulcea, *Mișcarea economică a județului Tulcea*, Tulcea, 1944, p. 38.

<sup>99</sup> Gh. D. Cochino, *Mine și cariere din Dobrogea, în 1878-1928. Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, p. 385.

<sup>100</sup> Valentina Postelnicu, *op.cit.*, p. 202.

<sup>101</sup> *Ibidem*, p. 202-203.

<sup>102</sup> Niculae Mureșanu, *De la Arrubium ... prin Vicina ... la Măcin*, Editura Eficient, București, 2002, p. 246-249.

productivitate „*Societatea Turcoaia-Granit*“, ce era dotată cu instalații moderne de exploatare, ca perforatoare mecanice cu aer comprimat, planuri înclinate ș.a.<sup>103</sup>

Urmare a lucrărilor de refacere și investiții făcute de „*Societatea Creditul Minier*“, după 1919 a reînceput exploatarea cuprului la Altân-Tepe. În anul 1926, mina de la Altân-Tepe a fost concesionată „*Societății Creditul Minier*“ pe timp de 50 de ani, care pe lângă exploatare s-a ocupat și de valorificarea cuprului. Din cele 3 puțuri și 27 de galerii s-au extras, în medie, 90 tone minereu cu o compoziție de 5% cupru, 4,3% fier și 15% sulf. Comparativ cu alte mine de cupru din lume,<sup>104</sup> mina Altân-Tepe „*se poate număra printre minele bogate în cupru și este de notat că media obținută până acum rezultă fără nici o selecțiune sau preparațiune mecanică*“.<sup>105</sup> În anul 1939 a produs 25.108 tone minereu. Din 1940 mina de la Altân-Tepe a fost singura din țară care mai producea pirita necesară fabricilor care produceau acid sulfuric.

În județul Constanța, la Hârșova în anul 1922 funcționau 4 cariere.<sup>106</sup> Cea mai importantă carieră din județul Constanța a fost cea de la Canara (Ovidiu) ce aparținea „*Direcției Porturilor Maritime*“, în care s-au investit, între cele două războaie mondiale, 699.377.973 lei. Piatra extrasă, „*de cea mai bună calitate ce o avem în țară*“, a fost utilizată în principal la lucrările de construcție a portului Constanța, dar și pentru alte obiective din județ.<sup>107</sup>

Statistica publicată de Enciclopedia României pentru anul 1935 nu menționează pentru județul Durostor nici o carieră. În județul Caliacra din aceeași sursă aflăm că funcționau cariere de argilă în comuna Stan Poetaș și de piatră pentru construcții în localitățile Opancea, Seidali și

---

<sup>103</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 21/1931, f. 8.

<sup>104</sup> Minele din Norvegia dădeau un procent de cupru de 1,7-3,5%, mina Bor din Serbia avea un procent de 5-7%, iar la o importantă mină din S.U.A. de lângă Lacul Superior minereul de cupru extras era de 2,5-3% cupru (Gh. D. Cochino, *op.cit.*, p. 388.)

<sup>105</sup> *Ibidem.*

<sup>106</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, dosar 2/1922, f. 23.

<sup>107</sup> *Ibidem*, fond Direcția Navigației Maritime (D.N.M.), dosar 2/1927, f. 104; dosar 31/1941, f. 43-44; Gh. D. Cochino, *op.cit.*, p. 387.

Bazargic. La Constanța a funcționat timp de 13 ani o fabrică de sticlă ce a aparținut societății „*Cristalul Dobrogei*“. A început să producă în anul 1923, cu o forță motrice de 60 CP și 80 de lucrători, moment apreciat de un periodic local ca începutul unei industrii „*ce are meritul că pune în valoare materia primă din județul nostru*“. <sup>108</sup> În anul 1936 a fost dezafectată, iar instalațiile au fost vândute ca fier vechi uzinelor Reșița. <sup>109</sup>

În perioada analizată, **industria chimică** a fost destul de modest reprezentată în Dobrogea, deși în regiune se găsea materie primă din abundență, „*pentru fabricile de culori de pământ și ocruri avem dealuri întregi de astfel de pământ colorant, iar fabricile de sulfat și acid sulfuric din țară se aprovizionează cu pirită din Dobrogea*“ <sup>110</sup>, după cum preciza un cunoscător. În comuna Delcea (Mircea Vodă) funcționa „*o fabrică de culori de pământ și ocruri*“ ce realiza în anul 1924 două tone pe zi de ocru, oxid de fier, caolin și cretă, produse „*ce pot rivaliza cu materiale similare aduse din străinătate*“. <sup>111</sup> Pe lângă fabrica „*Tomis*“ din Constanța, a fost creată o secție în care se realizau lacuri și diferite vopsele, iar la Anadalchioi (Constanța) într-un atelier ce utiliza o forță motrice de 31 CP se produceau 15 tone clei. <sup>112</sup> La Constanța se produceau anual 45 vagoane dextrină, săpun, diferite unsori și creme în întreprinderea „*Salo Lichtenberg*“ ce avea un capital de 200.000 lei. Săpun și lumânări produceau „*Industriile Unite Dobrogene*“, societatea „*Industria Românească*“ din Cernavodă și „*Progresul*“ din Silistra. <sup>113</sup> Societatea „*Columbia*“, creată înainte de război, avea la Cernavodă o „*rafinărie de petrol*“ care prelucra în anul 1922, cu o forță motrice de 830 CP, 29,3 milioane tone țiței în diverse produse derivate ca benzină, petrol, ulei și păcură. În anul 1927, valoarea producției realizate a fost de 206.706.936 lei. Cu toate acestea, după 1929 societatea „*Columbia*“ a fuzionat cu „*Aquila Franco-Română*“, rafinăria de la Cernavodă a înregistrat o restrângere a

---

<sup>108</sup> „*Dacia*“, an X, nr. 139 din 22 iunie 1923.

<sup>109</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 283.

<sup>110</sup> N. Năsturaș, *op.cit.*, p. 67.

<sup>111</sup> Gh. D. Cochino, *op.cit.*, p. 387.

<sup>112</sup> Octav Văleanu, Ioan N. Ionescu, *op.cit.*, p. 32.

<sup>113</sup> *Ibidem*, p. 33.



activității, iar în 1930 și-a încetat practic activitatea. „*Industria Românească din Cernavodă*“ producea, pe lângă făină și ulei comestibil, 3.500 kg săpun pe zi și 4.000 kg lumânări.<sup>114</sup>

**Industria prelucrării lemnului** în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră era apreciată în anul 1928 ca fiind „*în curs de dezvoltare*“.<sup>115</sup> În județul Tulcea, două fabrici de cherestea erau mai importante. La Tulcea a funcționat fabrica „*Alexe Avramide*“ ce avea în 1928 un capital investit de 62.000 lei aur, 30 de lucrători și o forță motrice de 275 CP. În anul 1930 producea 46 m<sup>3</sup> cherestea în 24 ore, o parte a producției fiind exportată în Siria, Egipt și alte țări din nordul Africii.<sup>116</sup> La Isaccea a funcționat fabrica de cherestea „*Șt. Boroș*“, ce avea un capital investit de 79.000 lei, 27 lucrători și 45 CP.

Mai multe ateliere de tâmplărie și mobilă, denumite în epocă „*fabrici*“, funcționau la Constanța. Între acestea, demne de semnalat sunt fabrica „*Stanciu Bucioiu*“ (79.000 lei aur capital, 4 lucrători, 52 CP), fabrica de tâmplărie „*M. Gârbă*“ (14 salariați) ș.a.<sup>117</sup>

Deși au existat unele intenții și încercări de prelucrare a uneia dintre marile bogății ale Dobrogei, stuful, datorită piedicilor venite din partea producătorilor de hârtie care foloseau ca materie primă lemnul, acestea practic nu s-au finalizat.<sup>118</sup>

Cum în mod corect s-a subliniat, **industria artelor grafice**, prin „*ramura tipografică a fost foarte bine reprezentată în județele dobrogene*“.<sup>119</sup> Cele mai importante și mai mari tipografii au funcționat la Constanța. După primul război și-a reluat activitatea tipografia „*Albina*“ (1915) și s-au înființat altele, după cum urmează: „*Speranța*“ (1922), „*Dobrogea jună*“ (1923), „*Lucrătorii Asociați*“ (1923), „*Modernă*“ (1937) și „*Tiparul*“ (1937). În județul Tulcea au funcționat câteva tipografii, dintre care mai importante erau: „*Dobrogea*“, care funcționat până în anul 1935, „*Modernă*“ (1941-1948), și „*Curierul*

---

<sup>114</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 279.

<sup>115</sup> N. Năsturaș, *op.cit.*, p. 66.

<sup>116</sup> Valentina Popescu, *op.cit.*, p. 201.

<sup>117</sup> Vezi pe larg Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 279.

<sup>118</sup> *Ibidem*, p. 280.

<sup>119</sup> *Ibidem*, p. 284.

Tulcei“ (1925-1935). De asemenea, în orașul Bazargic sunt consemnate câteva tipografii.<sup>120</sup>

Stadiul dezvoltării industriei în județele dobrogene poate fi evaluat și prin „evidențierea câtorva indicatori de bază”.<sup>121</sup> Astfel, valoarea producției industriale în cele patru județe dobrogene era de 708 milioane lei în 1929 și de 1,2 milioane în anul 1937.<sup>122</sup> Județul Constanța a realizat o valoare estimată a producției de 391 milioane lei, situându-se pe locul 27 între județele țării. În județul Tulcea, valoarea era apreciată la aproximativ 100 milioane lei, ceea ce îl situa pe locul 54. Caliacra realiza o producție industrială de 170 milioane, iar Durostorul de 48 milioane lei.<sup>123</sup>

În anul 1929, industria județului Constanța dispunea de o forță motrică de 7.000 CP, iar în 1935 era de 6.405, fără a fi incluse exploatarea miniere, petrolifere, carierele, uzinele de apă și electricitate.<sup>124</sup> Județul Tulcea în anul 1929 totaliza 700 CP, iar în 1935 forța motrică era de 752 CP. În Caliacra, în anul 1935, forța motrică era de 1.165 CP, iar în județul Durostor de 735 CP, în sursă neincluzându-se, ca și în cazul județului Constanța, exploatarea miniere, petrolifere, carierele, uzinele de apă și electricitate.<sup>125</sup>

În finalul analizei evoluției industriei dobrogene în perioada analizată se impun câteva concluzii și aprecieri. Cum s-a observat în epocă, regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră „a întrunit condiții bune pentru dezvoltarea industriei”.<sup>126</sup> Oamenii de afaceri, politicieni, ziariști și analiști ai procesului de industrializare au scos în evidență posibilitățile de dezvoltare pe care le aveau în dreapta Dunării,

---

<sup>120</sup> *Ibidem*, p. 284-285; N. Năsturaș, *Industria în Dobrogea*, p. 70.

<sup>121</sup> Stoica Lascu, *Dezvoltarea industriei românești transdunărene (1919-1944)*, în „*Studii și articole de istorie*”, LV-LVI, 1987, p. 234.

<sup>122</sup> N.P. Arcadian, *Industrializarea României. Studiul evolutiv-istoric, economic și juridic*, București, 1935, p. 244; Nic. Ștefan, *op.cit.*, p. 1. În aceeași perioadă erau județe care singure produceau mai mult: Ilfov – 8,7 miliarde lei; Prahova – 8,4 miliarde lei; Brașov – 3,1 miliarde lei; Brăila – 1,4 miliarde lei.

<sup>123</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 235.

<sup>124</sup> *Enciclopedia României*, p. 155.

<sup>125</sup> *Ibidem*, p. 107, 155, 185 și 483.

<sup>126</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 114 din 31 iunie 1923.

îndeosebi acele ramuri industriale ce puteau utiliza materie primă din agricultură<sup>127</sup>. S-a subliniat de asemenea că bogatele cantități de pește și stuful din Delta Dunării ofereau „în largă măsură condițiile unei ample dezvoltări industriale“.<sup>128</sup>

Concurența și lipsa de capital au afectat în deceniul trei activitatea micilor industriași. În anul 1925, „*Uniunea regională a micilor industriași din județul Constanța*“ arăta într-un memoriu adresat parlamentarilor că lipsa de capital și concurența a determinat ca 18% din ateliere să-și înceteze activitatea, iar 53% să și-o reducă.<sup>129</sup>

Structura și repartitia teritorială a subramurilor industriale în Dobrogea a fost disproporționată. Între județele transdunărene, Constanța a deținut întâietate, fiind urmat de Tulcea. În ceea ce privește județele Durostor și Caliacra, procesul de industrializare a început după reintegrarea la România, fără a se putea recupera în cele două decenii rămânerea în urmă.

În anul 1924, Inspectoratul Muncii Constanța consemna pe raza sa de activitate existența a 22 de capacități industriale în Constanța, 6 la Cernavodă, 7 la Bazargic, 6 la Silistra și 3 la Turtucaia.<sup>130</sup> O statistică din anul 1928 menționa în județele transdunărene 64 de fabrici mai importante, din care 23 erau concentrate în Constanța, iar restul în Cernavodă, Tulcea și Bazargic.

Statistica realizată în anul 1935 pe întreprinderile ce dețineau mai mult de 5 CP forță motrice și 20 de angajați (fără a fi incluse exploatarea miniere, petroliere, carierele și uzinele de apă și electricitate) ne precizează pentru județele dobrogene următoarea situație: Constanța – 33, Tulcea – 9, Caliacra – 8 și Durostor – 7.<sup>131</sup>

Evoluția industriei în regiunea transdunăreană nu s-a realizat separat de cea a întregii țări. Așa cum o demonstrează diversele surse istorice, aceasta s-a făcut în consens cu evoluția de ansamblu a industriei naționale, resimțind atât etapele de progres, cât și pe cele de criză.

---

<sup>127</sup> „*Farul*“, an II, nr. 152 din 13 iunie 1920.

<sup>128</sup> Șt. Boroș, *Posibilități economice viitoare ale Dobrogei*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*“, volum festiv, p. 32.

<sup>129</sup> *Ibidem*.

<sup>130</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 9/1924, f. 12 și 56.

<sup>131</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, p. 107, 155, 185 și 483.

Începând, bunăoară, cu anii 1929 și în special 1930, criza ce cuprinsese și economia celorlalte regiuni istorice ale țării a avut în cele 4 județe transdunărene „efecte dezastruoase în toate ramurile de activitate”.<sup>132</sup>

În preajma războiului, fenomenele de criză au fost resimțite și de industria dobrogeană. Anul 1939 a fost considerat ca „fiind cel mai greu de la sfârșitul războiului”.<sup>133</sup> Greutățile s-au accentuat din septembrie 1940, o dată cu cedarea județelor Caliacra și Durostor Bulgariei, Dobrogea diminuându-și simțitor capacitatea productivă. Au apărut dificultăți de aprovizionare, industria dobrogeană găsindu-se, după cum se sublinia într-un document al vremii, „în completă stagnare întrucât fabricile nu au materii prime pentru prelucrat”.<sup>134</sup>

După intrarea țării în război, alți factori s-au adăugat celor menționați mai sus. Întreaga economie a Dobrogei „a suferit mult din cauza evenimentelor dezastruoase ale războiului”.<sup>135</sup> Aprovizionarea cu materii prime și mâna de lucru, desfacerea produselor, precum și efectele bombardamentelor au determinat multe întreprinderi dobrogene să-și închidă porțile.

Se poate conchide că industria regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră a înregistrat creșteri însemnate față de etapa anterioară și moștenirea lăsată de război, dar posibilitățile existente pentru industrializare nu s-au valorificat, Dobrogea situându-se din acest punct de vedere între zonele slab industrializate ale țării.

**Transporturile.** La fel ca celelalte sectoare economice, și căile și mijloacele de comunicații dobrogene au fost puternic afectate de război. Liniile ferate, parcul rulant, gările, podurile, precum și porțiuni însemnate din șoselele și drumurile județene au suferit mari distrugerii. Căpitanul E.W. Soucy din corpul agențiilor comerciale a S.U.A., care a răspuns de misiunea A.R.A. la Constanța, își informa superiorii într-un

---

<sup>132</sup> C.N. Sarry, *Cum s-ar putea rezolva criza economică. Modeste contribuțiuni*, Constanța, 1931, p. 16; Octav O. Șcitan, *Dobrogea. Date statistice (1928-1930)*, Constanța, f.a., p. 12.

<sup>133</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 30/1940, f. 12.

<sup>134</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 1719/1941, f. 111.

<sup>135</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 72/1941, f. 21.

raport că „*problema transportului a fost cea mai dificilă*“.<sup>136</sup> Din aceeași sursă aflăm că la începutul lunii februarie 1919 mai erau în funcțiune 5 locomotive cu 110 vagoane închise.

În comparație cu alte regiuni ale țării, situația Dobrogei era mult mai rea, întrucât ea era izolată de restul țării datorită distrugerii tablierelor metalice ale podului peste Borcea și avariilor parțiale ale tablierelor viaductului peste Baltă și ale podului „*Regele Carol I*“, „*lăsându-se căile ferate din Dobrogea complet izolate de cele din vechiul regat*“.<sup>137</sup> După război, principala problemă ce a trebuit rezolvată a fost legată de refacerea podului și a liniei transdunărene. Cu toate că dobrogenii, și nu numai ei, au atras, după cum s-a precizat în primul capitol, atenția în repetate rânduri asupra necesității rezolvării problemei,<sup>138</sup> datorită lipsei fondurilor și complexității tehnice a lucrării, abia în anul 1921 s-a încheiat un contract cu „*Uzinele Reșița*“ care au efectuat reparațiile în limita sumei de 12 milioane lei.<sup>139</sup> Până la refacerea liniei transdunărene, transporturile pe calea ferată s-au putut face numai până la Cernavodă unde mărfurile erau descărcate și transbordate peste Dunăre cu șlepurile.

Necesitatea aprovizionării cu lemne a orașului Constanța a impus refacerea și redeschiderea, la 1 august 1919, a liniei ferate Medgidia – Hamangia care fusese distrusă total de inamic.<sup>140</sup>

O problemă deosebit de importantă pentru orașul Tulcea și a zonei de nord a Dobrogei a constituit-o conectarea la sistemul de căi ferate. Situația devenea gravă pe timp de iarnă când datorită înghețului transportul pe Dunăre se întrerupea. După multe insistențe, în luna iunie 1923 guvernul a aprobat un credit de 30 milioane pentru construcția liniei Hamangia – Babadag. Lucrarea a început la 15 septembrie 1923,

---

<sup>136</sup> I. Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași, 1996, p. 167.

<sup>137</sup> George C. Mănescu, *Evoluția căilor ferate în Dobrogea de la 1877 până în zilele noastre din punct de vedere constructiv, în 1878-1928. Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, p. 437.

<sup>138</sup> D.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 11/1920, f. 5-6.

<sup>139</sup> Constantin Botez ș.a., *Epopeea feroviară românească*, Editura Sport-Turism, București, 1977, p. 285.

<sup>140</sup> George C. Mănescu, *op.cit.*, p. 442.

fiind finalizată la 1 octombrie 1925, când s-a inaugurat. Tulcenii au continuat să solicite pe diverse căi prelungirea liniei ferate până în orașul lor. Din diverse motive, în primul rând financiare, lucrarea a fost finalizată abia la 1 martie 1939, momentul căpătând „*pentru populația orașului Tulcea proporțiile unui eveniment epocal*”.<sup>141</sup>

Nici județele din sudul Dobrogei nu se aflau într-o situație mai bună din punctul de vedere al căilor de comunicație, în special al căilor ferate. De altfel, județul Durostor n-a fost conectat la sistemul feroviar, situație care a blocat multe proiecte de dezvoltare „*din lipsa de mijloace de comunicație și ca urmare greutățile și scumpetea*”.<sup>142</sup> În timpul războiului linia ferată Mircea-Vodă – Bazargic a fost complet distrusă. Datorită sumelor alocate și organizării șantierului pe loturi, linia a fost refăcută într-un timp record, deși s-au executat lucrări pe 120,500 km.

Linia Constanța – Carmen Sylva (Movila) cu ramura spre Techirghiol Sat, deosebit de importantă pentru turiști și proprietarii de vile de la Techirghiol – Movilă, s-a dat în exploatare pe data 5 iunie 1927. După un an și jumătate de funcționare „*se constată că această linie rentează mai mult ca orișicare linie din Dobrogea. Binefacerile aduse sunt colosale: lumea nu mai este la discreția șoferilor și căruțașilor, sezoniștii sunt scutiți de supliciul înghițirii prafului și zdruncinăturii de pe șosea, atât bogatul cât și săracul se urcă seara la București în vagonul de Carmen Sylva (Movila) și dimineața la orele 8 se dă jos pe un peron curat și spațios în stația Carmen Sylva, la o palmă de loc de mare, băi și de camera angajată*”.<sup>143</sup> În timpul războiului, administrația germană a construit o linie ferată de 21,828 km cu ecartament îngust (0,60 m) de la Hamangia până la mina de la Altân-Tepe pentru exploatarea cuprului. Lucrările de restaurare au început în anul 1919, dar din lipsa fondurilor acestea s-au finalizat la 30 iunie 1925.

---

<sup>141</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 14 din 9 februarie 1939.

<sup>142</sup> Laurențiu S. Bacalbașa, *Ce este și ce ar trebui să fie „Coasta de Argint”. Frumusețile și bogățiile Dobrogei necunoscute și neexplicate*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, 1928, nr. 2, p. 50.

<sup>143</sup> George C. Mănescu, *op.cit.*, p. 450.

În 1928, când s-au împlinit 50 de ani de la reunirea Dobrogei cu România, provincia dintre Dunăre și Marea Neagră beneficia de o rețea de 10 linii de cale ferată în lungime de 396,343 km pentru care statul cheltuisese 3,5 miliarde lei. Aceste linii erau: 1. Linia Fetești – Cernavodă – A. Saligny – 25,716 km; 2. Saligny – Constanța și Palas – Constanța – Port – 60,389 km; 3. Linia Constanța – Port – Canara (Ovidiu) – 21 km; 4. Linia Oborul de vite Anadolchioi – 5 km; 5. Linia Magaziile de cereale – 3 km; 6. Linia Constanța – Mamaia – 15 km; 7. Linia Medgidia – Babadag – 104,500 km; 8. Linia Mircea-Vodă – Bazargic – Nova-Botievo – 120,500 km; 9. Linia Constanța – Carmen Sylva Eforie – Techirghiol-Sat; 10. Linia îngustă Hamangia – Altân-Tepe.<sup>144</sup> Cum s-a observat însă în epocă, cu aceste linii „nu se poate face față necesităților Dobrogei și mai ales celor ale țării”.<sup>145</sup> La 28 martie 1935, directorul comercial al Direcției Generale C.F.R. aprecia că Dobrogea „stă mai prejos decât alte provincii” în ceea ce privește liniile ferate, dar problema construcției de noi căi ferate „preocupă în cel mai înalt grad organele de conducere”, însă din lipsă de fonduri până în anul 1937 nu s-a construit nimic.<sup>146</sup> În anul 1938 s-a autorizat prelungirea liniei ferate Eforie – Mangalia – Balcic. Printr-un decret regal semnat de Carol al II-lea și patriarhul Miron Cristea se autoriza construirea liniei care a fost declarată „utilitate publică” și „de urgență în interesul apărării naționale”,<sup>147</sup> lucrările primului tronson s-au executat rapid și la 17 iulie 1938 s-a inaugurat linia Eforie – Mangalia.<sup>148</sup>

Situația căilor de comunicație rutiere era în anul 1938 următoarea: județul Caliacra avea o rețea de drumuri de 667,450 km, din care drumuri naționale 135,800 km, drumuri județene 251,850 km, iar drumuri comunale 379,80 km. Județul era străbătut de 2 drumuri naționale: Constanța – Bazargic – Frontieră și Silistra – Bazargic – Balcic. Județul Constanța dispunea de 4.128,474 km drumuri, din care

---

<sup>144</sup> *Ibidem*, p. 454.

<sup>145</sup> Șt. Boroș, *Posibilitățile economice viitoare ale Dobrogei*, p. 32.

<sup>146</sup> „Dobrogea jună”, an XXXI, nr. 71-72 din 26 martie 1935.

<sup>147</sup> *Ibidem*, an XXXIV, nr. 53 din 15 martie 1948.

<sup>148</sup> Constantin Botez ș.a., *op.cit.*, p. 276.

naționale 315,380 km pietruți și pavați, drumuri județene 584,066 km din care 478 km erau pietruți și 3.229,028 km drumuri comunale. Trei drumuri naționale străbăteau județul Constanța: Hârșova – Constanța; Silistra – Cobadin – Constanța; Tulcea – Constanța – Bazargic. Durostorul avea 1.614,959 km de căi rutiere, din care drumuri naționale 150,940 km pietruți, drumuri județene 407,928 km din care 313,629 km pietruți și drumuri comunale nemodernizate, în lungime de 1.056,097 km. Prin județul Durostor treceau 2 drumuri naționale: Oltenița – Silistra – Călărăși și Silistra – Bazargic. Județul Tulcea era străbătut de o rețea de drumuri de 974,260 km, din care naționale 155,135 km – amenajate erau 147,282 km, drumuri județene 646,544 km, din care 447,174 km pietruite, iar drumurile comunale se întindeau pe 172,581 km. Prin județul Tulcea treceau 2 drumuri naționale: Măcin – Tulcea – Constanța și Tulcea – I.C. Brătianu.<sup>149</sup> Câteva localități importante ale Dobrogei, Balcic, Bazargic și Constanța, aveau aeroporturi deservite de avioanele LARES.

În toamna anului 1941, cu excepția șoselelor Constanța-Mangalia (încă neterminată), Măcin-Tulcea și Tulcea-Babadag, „care erau drumuri bune“, celelalte căi de comunicație din regiune erau „într-o situațiune din cele mai lamentabile“. Cauzele acestei realități au fost explicate prin lipsa fondurilor, dar și prin lipsa „de energie și de inițiativă a foștilor gospodari – exponenți ai partidelor politice“.<sup>150</sup>

O situație aparte o prezentau comunicațiile în Delta Dunării, unde nu era decât un singur drum între Periprava și C.A. Rosetti, „nisipos și mlăștinos, imposibil de utilizat în perioada inundațiilor și a înghețurilor“.<sup>151</sup>

Dacă pe brațele Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe deplasările între localități pe timp călduros și rece (până când fluviul îngheța) se efectua în condiții mai bune, legăturile dintre celelalte așezări se puteau realiza numai cu bărcile pescarilor și necesitau de multe ori zile întregi, iar pe timp de iarnă acestea se întrerupeau, delta Dunării cunoscând perioade lungi de izolare.

<sup>149</sup> Enciclopedia României, vol. II, p. 107, 157, 185, 484.

<sup>150</sup> Virgil Coman, Dobrogea anului 1941 văzută de un funcționar al Ministerului de Interne, în „Anuarul Muzeului Marinei Române“, Tom IX, 2006, p. 405.

<sup>151</sup> Ibidem, p. 413.



Dacă în privința liniilor de comunicație feroviare și a transporturilor terestre situația Dobrogei n-a fost din cele mai bune, în schimb, datorită poziției și porturilor sale, maritime și fluviale, ea deținea prioritatea în transporturile pe apă, care constituia cea mai importantă ramură de activitate a acestui sector.

**Porturile maritime. Portul Constanța.** Progresele realizate de portul Constanța după reunirea Dobrogei cu vechea Românie au fost profund afectate de război. Starea dezastruoasă a infrastructurii sale, precum și întreruperea legăturii pe cale ferată a Dobrogei cu restul țării au făcut ca portul să nu mai poată „*servi în mod util interesele economiei naționale*“.<sup>152</sup>

Atât reprezentanți ai autorităților locale, cât și centrale, cărora li s-au și adăugat oameni de afaceri constănțeni au solicitat fonduri pentru refacerea instalațiilor portuare, dotarea cu utilaj modern de manevrarea mărfurilor ș.a. Semnificativă în acest sens ni se pare opinia lui K.H. Zambaccian, unul dintre cei mai importanți oameni de afaceri ai Constanței, care atrăgea atenția că „*nu este îngăduit a îndrepta eforturile noastre locale decât în primul rând asupra înzestrării portului cu tot utilajul necesar*“.<sup>153</sup>

Paralel cu eforturile făcute în direcția refacerii care s-a prelungit până în anul 1925, activitatea în această direcție depinzând nemijlocit de fondurile alocate, s-au făcut studii și proiecte pentru modernizarea portului și extinderea prin construirea spre sud de noi bazine și docuri.<sup>154</sup>

---

<sup>152</sup> Dr. Mircea Roșculeț, *Evoluția portului Constanța. Construcția și exploatarea lui*, Editura Cartea Românească, București, 1939, p. 68. Alte informații și surse bibliografice privind evoluția portului Constanța pot fi găsite la volumul: *Portul Constanța între tradiție, actualitate și perspective* (coord. prof. univ. dr. Valentin Ciorbea), Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime, Constanța, 2008; Mariana Cojoc, *Constanța – port internațional. Comerțul exterior al României prin portul Constanța (1878-1939)*, Editura Cartea Universitară, București, 2006.

<sup>153</sup> K.H. Zambaccian, *Activitatea portului Constanța în 1922*, Constanța, f.a., p. 6.

<sup>154</sup> Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 85.

În anul 1928, la 50 de ani de la instalarea administrației românești în Dobrogea, „*Direcția Porturilor Maritime*“ publica un studiu în care preciza progresele remarcabile realizate: „*în locul micului port găsit în 1878, cu 170 m de cheu de lemn, un dig de apărare de 200 m și o suprafață de apă adăpostită de 4 ha, avem acum un port modern cu 2.994 m diguri de închidere pentru adăpostirea bazinurilor, 4.622 m cheuri în exploatare: 60 ha suprafața bazinurilor interne cu fund de 8,20 m și 9,10 m și 14 ha suprafața anteportului, cum și o platformă recâștigată în cea mai mare parte în mare, cu o suprafață de 130 ha ceea ce dă mari posibilități de dezvoltare viitoare a portului*“.<sup>155</sup> (sic). Cele 11 cheuri aveau 44 dane specializate în principalele produse de trafic portuar. Capacitatea anuală de trafic era de 3.700.000 tone, din care 2.500.000 tone produse petroliere, 600.000 tone produse cerealiere prin silozuri și 600.000 tone mărfuri diverse. La cheuri, în dană simplă puteau opera 37 nave.

Principalele instalații ale portului erau în *instalații pentru export*: 1. Două magazine cu silozuri, celelalte fiind în diferite faze de construcție; 2. Instalații pentru exportul produselor petroliere: „*Stația de primire*“ și „*Stația de depozitare*“ cu 56 de rezervoare, „*Casa pompelor*“ care asigura încărcarea tancurilor petroliere, instalația pentru încălzirea rezervoarelor și trenurilor pentru produse vâscoase. „*Uzina Electrică Centrală*“, magazinele pentru mărfuri diverse, 63 km cale ferată și 8,3 km șosele completau infrastructura portuară. Aceștia li se adaugă „*Cariera Canara*“ (Ovidiu) de unde se aducea piatra necesară construcțiilor, ateliere de reparații, cala cu plan înclinat pentru nave până la 1.000 tone, 4 locomotive și 114 vagoane, „*Serviciul de pilotaj*“ cu 3 remorhere, „*Serviciul de salvare și incendiu*“ dotat cu o șalupă și un remorcher, grupă de scufandri și o dragă pentru menținerea adâncimii în bazine și 253 apartamente pentru personal. Portul avea, de asemenea, instalații pentru aprovizionarea vapoarelor cu apă.<sup>156</sup> Creșterea exportului produselor cerealiere a determinat executarea de noi lucrări în anii 1929-1933 pentru satisfacerea traficului. S-a

---

<sup>155</sup> *Evoluția portului Constanța, în 1878-1928. Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, p. 460.

<sup>156</sup> *Ibidem*, p. 461 și urm.

completat cu instalații cea de-a treia magazie-siloz, iar în anii 1931-1932 s-a construit „*uscătoria de porumb*” care a îmbunătățit substanțial calitatea acestui important produs de trafic și export.

Mărirea fondurilor destinate investițiilor a permis continuarea executării de lucrări hidrotehnice și de dotare cu instalații prevăzute în planul general de dezvoltare. Până în anul 1936 cheurile s-au mărit cu 738 m, s-a dotat portul cu 9 macarale, s-au cumpărat nave noi destinate activităților portuare. La 31 mai 1936, cum s-a precizat în paginile anterioare, s-a dat în exploatare „*Abatorul de carne*”, iar în luna iunie 1937 s-a pus piatra de temelie a clădirii „*Bursei de mărfuri*”. Începând cu anii 1938-1939, o bună parte din fonduri au fost orientate spre pregătirea portului pentru caz de război.

Situația dramatică în care s-a găsit portul la sfârșitul anului 1918 a făcut ca traficul să fie reluat numai prin activitatea de import. Conform surselor de arhivă, în 1918 s-au importat 46.294 tone mărfuri, în majoritate alimente. În anul următor, s-a reluat și exportul, dar cu numai 12.825 tone, iar importul a fost de 80.384 tone. Pe total cifră, import-exportul a fost de 93.209 tone, ceea ce a situat traficul total la nivelul anului 1892.<sup>157</sup> Situația aceasta se explică prin criza generală a economiei românești, precum și prin izolarea Dobrogei de restul teritoriului românesc ca urmare a distrugerii podului de peste Borcea.

O activitate de intrare și ieșire prin portul Constanța a produselor agroalimentare a organizat misiunea A.R.A. Între 4 februarie și 15 iunie 1919 au fost descărcate în portul Constanța, din 15 nave, 82.383.972 kg de făină, fasole, zahăr, cacao, lapte, carne de porc, porumb și secară pentru depășirea gravei crize agroalimentare.

După instalarea misiunii A.R.A. la Constanța, portul a fost împărțit „*între americani, francezi și români. Controlul militar al portului aparține francezilor. S-a acordat misiunii A.R.A., 3.800 picioare de spațiu portuar și pentru depozite cu o capacitate totală de 15.000 tone*”.<sup>158</sup> (sic). În cea mai mare parte, aceste ajutoare au fost transferate spre porturile Galați și Brăila cu navele „*Iași*”,

---

<sup>157</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Editura Europolis, Constanța, f.a., p. 239-240.

<sup>158</sup> *Raportul misiunii A.R.A. în România (februarie-iulie 1919)*, apud, I. Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, p. 164-165.

„Dobrogea“, „Bucegi“ și „Oltenia“ întrucât navele americane, fiind de tonaj mare, n-au putut intra pe Dunăre.<sup>159</sup>

Reechilibrarea traficului de export și revenirea portului Constanța pe primul loc în cadrul traficului general al porturilor românești s-a datorat creșterii exportului petrolului și derivatelor sale. În anii 1924-1928, media exportului produselor petroliere a fost de 1.040.233 tone, pentru ca în anul 1935 să atingă cifra de 5.492.646 tone, ceea ce a reprezentat 92% din producția totală a țării destinată piețelor externe. Cerealele au reprezentat între cele două războaie mondiale, după petrol, a doua marfă de trafic a portului. În perioada 1924-1928, media exportului de cereale a fost de 251.724 tone, cifră care s-a situat sub cea a anului 1911, când statisticile consemnează cel mai mare export de cereale, de 556.900 tone. Cea mai mare parte a exportului de cereale din portul Constanța se efectua începând cu luna septembrie până în martie. Ca produse cerealiere destinate exportului au predominat porumbul, orzul, ovăzul, grâul, meiul, floarea-soarelui ș.a. provenite din județele dobrogene, în proporție de circa 60%, dar și din cele din stânga Dunării. Cantitățile au crescut până în anul 1936, când s-au înregistrat 545.095 tone, maximul perioadei analizate.

O anumită pondere în traficul portului au avut-o și produsele animaliere, precum și animalele vii căutate pe piețele țărilor Orientului Apropiat. De precizat că în traficul portului după 1919 au intrat și alte produse ale pieței interne, ca fructe, tutun, sare ș.a.

Importul a cunoscut în perioada 1918-1944 o evoluție sinuoasă, dar în creștere față de perioada dinainte de război. S-au importat produse finite, mașini, unelte, diverse tipuri de uleiuri, fier brut, fontă, oțel, așa-numitele „coloniale“ (cafea, cacao, lămâi, smochine, stafide, ceai, piper ș.a.), produse farmaceutice ș.a. În anul 1920, totalul importului a fost de 90.637 tone, în 1926 de 234.128 tone, pentru ca în 1928 să fie de numai 13.942 tone. Până în anul de trafic 1940/1941, vârful din 1926 la import nu a mai fost depășit, deși s-au înregistrat creșteri, cum a fost cazul în anul 1938/1939 de 191.025 tone. În anul 1940/1941, statisticile au consemnat la import 274.958 tone, iar în anul

---

<sup>159</sup> *Ibidem*, p. 171.

1941/1942 277.654 tone. În anii următori, datorită condițiilor de război, importurile s-au redus. Spre exemplu, în 1943/1944 s-au descărcat 131.221 tone.<sup>160</sup>

Nu au lipsit din traficul portului nici pasagerii, al căror număr era în creștere îndeosebi după anul 1933. Cei mai mulți călători proveneau din țările nord-europene și se îmbarcau în special pentru porturile est-mediteraneene. S-a înmulțit însuși numărul amatorilor de călătorii pe mare.

La capitolul trafic total, în anul 1926 s-au înregistrat 1.865.613 tone, depășindu-se anul 1911, când statisticile arată 1.400.686 tone, cantitatea de vârf a perioadei de până la Primul Război Mondial. Cea mai mare cifră înregistrată la totalul traficului a fost consemnată în exercițiul 1936/1937, de 6.551.776 tone. Începând cu exercițiul următor, 1937/1938, curba traficului total a scăzut ca urmare a efectelor crizei politice internaționale și a războiului. În anul 1939/1940 s-au înregistrat 3.421.067 tone, iar în 1943/1944 de numai 295.915 tone.

Mișcarea maritimă a fost în consens cu evoluția traficului, cele două activități portuare esențiale condiționându-se reciproc. În anul 1920, numărul navelor intrate și ieșite din portul Constanța a fost de 597, în 1926 de 1.186, iar în 1933 de 1.716. Din 1918 și până în 1935, portul Constanța a primit în danele sale 20.090 nave, deci o medie de 802 vapoare pe an.<sup>161</sup> Statisticile întocmite în deceniul al patrulea referitor la navele intrate în portul Constanța arată că pe primul loc s-a situat pavilionul italian, urmat, în ordine, de cel englez, român, grec, norvegian.<sup>162</sup>

Portul Constanța avea legături cu majoritatea porturilor mediteraneene menținute de linii constante, dar și cu porturi nord-europene. Un rol important în susținerea acestor căi maritime l-au avut și navele „*Serviciului Maritim Român*” (S.M.R.). Astfel, în anul 1932 S.M.R.-ul, companie de stat, asigura legătura între portul Constanța și alte porturi, după cum urmează:

---

<sup>160</sup> Pentru analiza detaliată a traficului prin portul Constanța vezi Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 134 și urm.; Idem, *Portul Constanța 1896-1996*, p. 104 și urm.

<sup>161</sup> Idem, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, p. 241 și urm.

<sup>162</sup> Vezi pe larg, *Ibidem*, p. 157 și 159.

#### A. Nave de poștă rapidă:

1. Linia: Constanța – Istanbul – Pireu – Beirut – Haiffa – Alexandria deservită de nava „Dacia“ ce efectua două curse pe lună;
2. Linia: Constanța – Alexandria pe care au navigat de două ori pe lună, cu escale în porturile Istanbul și Pireu, nava „România“ și de două ori pe lună nava „Dacia“, conform itinerarului indicat;
3. Linia: Constanța – Varna – Istanbul – Salonic pe care a navigat „Principesa Maria“, cu două voiaje pe lună;

#### B. Nave mixte:

1. Linia: Dunăre – Constanța – Varna – Istanbul – Pireu – Malta (oprire facultativă) – Alger – Valencia sau Barcelona – Marsilia – Genova – Napoli – Messina sau Catania, pe care a navigat „Ardeal“ cu o cursă dus-întors la 45 de zile;
2. Linia: Dunăre – Constanța – Egee (Istanbul – Pireu – Vala) deservită de nava „București“;
3. Linia: Dunăre – Constanța – Levant pe care navigau navele „București“ și „Dobrogea“.<sup>163</sup>

Un moment de referință pentru legăturile portului Constanța cu alte porturi asigurate cu nave românești a avut loc în luna septembrie 1938, când au intrat în dotarea S.M.R.-ului pasagerele moderne „Transilvania“ și „Basarabia“ care au asigurat linia: Constanța – Alexandria – Haiffa – Beirut – Pireu – Istanbul – Constanța.<sup>164</sup>

Progresele realizate au situat portul Constanța între principalele porturi europene precum Calais, Marsilia, Le Hâvre, fiind depășit prin trafic și venituri de Rotterdam și Anvers.

După intrarea României în război la 22 iunie 1941, portul Constanța a fost afectat direct de ostilități. Activitățile militare au devenit prioritare. Mișcarea navelor militare române, germane și italiene a crescut. Pe de altă parte, portul a fost supus unor repetate bombardamente de către aviația sovietică, care au produs pagube substanțiale. Traficul și mișcarea maritimă obișnuită s-au diminuat simțitor, după cum s-a precizat mai sus. Ieșirile și intrările de nave

---

<sup>163</sup> Idem, Carmen Atanasiu, *Flota Maritimă Cernavodă Română. Un secol de istorie modernă 1895-1995*, Editura Fundației „Andrei Șaguna“, Constanța, 1995, p. 126.

<sup>164</sup> *Ibidem*, p. 130.

militare, transporturile de militari și diverse materiale s-au făcut în sprijinul frontului de răsărit până la 23 august 1944. S-au efectuat numeroase transporturi de trupe germane și române spre Sevastopol și dinspre acest port spre Constanța. Numai în luna mai 1944 au sosit în port, în cadrul „Operației 60.000“, 18.557 ostași români, 25.871 germani și 3.059 civili evacuați din Crimeea.<sup>165</sup>

În anul 1941 s-a înființat „Serviciul de apărare a portului“ cu secții de observare, alarmare, stingere a incendiilor, ridicarea dărâmurilor ș.a. De altfel, majoritatea lucrărilor efectuate în anii războiului au fost destinate înlăturării efectelor bombardamentelor ș.a. Din punct de vedere militar, responsabilitățile au revenit „Comandamentului Portului și Zonei Constanța“. Sub aspectul veniturilor obținute, portul Constanța a fost una dintre cele mai rentabile întreprinderi ale statului. Câteva date sunt mai mult decât elocvente. Astfel, dacă în anii 1918 și 1919 veniturile au fost de 85.627 lei, respectiv 1.219.984 lei, iar cheltuielile au fost mai mari ridicându-se în 1918 la 921.773 lei, respectiv 2.978.371 lei, din anul 1920 situația s-a schimbat. Veniturile au fost de 6.209.992 lei, iar cheltuielile au fost de 5.397.639 lei. În anii următori, veniturile obținute au fost substanțiale. În anul 1926 s-au ridicat la 156.776.472 lei, iar cheltuielile la 43.336.410 lei. Veniturile cele mai mari până la război s-au obținut în anul 1938/1939, când suma a fost de 379.696.796 lei, iar cheltuielile de 121.328.581 lei.<sup>166</sup>

**Portul Mangalia.** După Primul Război Mondial, reluarea activității portului Mangalia a fost marcată de situația dificilă în care s-a găsit orașul ca urmare a distrugerilor provocate de război, a lipsei spațiului pentru locuit și pentru desfășurarea programului de lucru al angajaților. Cu mare greutate salariații „Căpitaniei portului Mangalia“ au găsit un imobil pe care să-l închirieze, pentru a putea să-și instaleze birourile.<sup>167</sup>

Mișcarea maritimă s-a reluat în anul 1919, când registrele „Căpitaniei Mangalia“ ne arată intrarea a 12 nave, din care 7 sub

---

<sup>165</sup> Vezi detalii la Dorin Mara, *Marina Regală a României în cel de-al Doilea Război Mondial*, Editura Economică, București, 2000, p. 129-130.

<sup>166</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, p. 240.

<sup>167</sup> D.J.C.A.N., fond Căpitania Portului Mangalia (C.P.M.), dosar 2/1919, f. 127-128.

pavilion turcesc, 4 românești și o navă bulgărească fără să descarce sau să încarce mărfuri.<sup>168</sup> În anul următor, în portul Mangalia au acostat 13 nave care au încărcat 3.469.766 kg, grâu și orz, cumpărate de comandamentul Corpului V Armată și aduse la Constanța.<sup>169</sup> La 19 aprilie 1923 s-a solicitat aprobarea pentru acostarea unor nave sub pavilion britanic pentru a încărca ovăz și porumb de export. În același an au mai intrat nave sub pavilion grecesc, bulgăresc, rusesc și persan, totalul fiind de 55 nave, cel mai mare din perioada interbelică, care au descărcat 895.000 kg mărfuri diverse și au încărcat 3.096.000 kg produse cerealiere.<sup>170</sup>

O problemă deosebită cu care s-a confruntat conducerea portului și administrația orașului Mangalia a fost legată de faptul că în zona de „vest a portului, în fața actualului Palat al Vămii și o parte a Grădinii publice a orașului, din cauza malurilor care se surpă mereu și marea înaintază în uscat distrugând șoseaua ce trece prin fața Vămii și Grădinii publice amenințând serios și Palatul Vămii, care este de o necesitate capitală pentru port și o valoare mare pentru țară”. Într-un raport al Primăriei Mangalia adresat „Ministerului Lucrărilor Publice” se solicita în continuare „să se ia măsuri pentru consolidarea malului în această parte a portului pe o distanță de 200 de metri liniari spre a feri Vama și Grădina publică de distrugere sigură”.<sup>171</sup> Răspunsul „Ministerului Lucrărilor Publice” a fost transmis Primăriei Mangalia la 1 octombrie 1924 și preciza că, nedispunând de 60.000 lei, la cât se ridica costul lucrărilor, și întrucât și timpul era înaintat spre a se mai executa lucrarea, se propunea amânarea pentru anul următor. Un proiect complet de efectuare a tuturor lucrărilor necesare pentru protejarea malurilor și repararea celor două debarcadere unde acostau navele a fost estimat la 250.000 lei. Repararea digurilor de nord și de sud, precum și executarea unui dig de protejare a malurilor și oprirea surpării platformelor produse de valurile mari au fost evaluate la 750.000 lei. Șeful Diviziei a II-a din Direcția Tehnică a Porturilor

---

<sup>168</sup> *Ibidem*, dosar 4/1919, p. 36.

<sup>169</sup> Octav Vălcănuș, Ioan I. Ionescu, *Dobrogea economică, politică și socială*, p. 42.

<sup>170</sup> D.J.C.A.N., fond CPM., dosar 6/1923, f. 156, 158.

<sup>171</sup> *Ibidem*, fond Direcția Navigației Maritime (D.N.M.), dosar 10/1923-1925, f. 66.



Maritime aprecia aceste lucrări ca absolut necesare îmbunătățirii exploataării portului Mangalia.<sup>172</sup> Guvernul a aprobat „*Direcției Porturilor Maritime*” să execute lucrările de reparații necesare în portul Mangalia, punând la dispoziție în mod gratuit piatra necesară dintr-o carieră a statului de pe malul lacului Mangalici.<sup>173</sup>

O altă problemă cu care s-a confruntat portul Mangalia, așa după cum reiese dintr-un document de epocă, datat 26 septembrie 1926, a fost legată de lucrări de dragaj neefectuate de 15 ani, astfel că „*înnisiparea a progresat de la cota -6 metri la -3 metri în bazin*”. Cum se arată în izvor, fenomenul de împotmolire a portului s-a datorat „*faptului că digurile de apărare ale bazinului nu sunt terminate astfel că în situația actuală portul este expus furtunilor de sud și sud-est care produc înnisiparea portului. A executa din nou dragaje fără a termina mai întâi construirea digului de sud (...) ar însemna să ne expunem la cheltuieli inutile*”. După cum se precizează în continuare, „*pentru a face din Mangalia un port adăpostit și ferit de împotmolire, este necesară terminarea digului de sud care, actualmente, este executat numai pe o lungime de 200 de metri liniari și trebuie prelungit conform proiectului cu încă 200 de metri*”.<sup>174</sup> Costul lucrărilor a fost estimat la 25 milioane lei, „*sumă considerabilă astfel că aceste lucrări vor trebui amânate pe un număr de mulți ani în raport cu posibilitățile bugetare*”.<sup>175</sup>

Traficul a fost apreciat ca fiind „*sub nivelul satisfacerii unui comerț echitabil și deopotrivă profitabil*”, portul fiind frecventat din cauza adâncimilor mici de nave „*de foarte mic tonaj*”.<sup>176</sup> Această realitate a fost subliniată și într-o adresă a „*Camerei de Comerț și Industrie Constanța*” din 1926 adresată „*Direcției Navigației Maritime*” în care se arăta că din „*cauza pietrișului și pământului adus de apele mării, portul Mangalia a devenit impracticabil pentru vasele*

---

<sup>172</sup> *Ibidem*, f. 111.

<sup>173</sup> *Ibidem*, f. 131.

<sup>174</sup> *Ibidem*, dosar 5/1926, 1927, f. 6.

<sup>175</sup> *Ibidem*.

<sup>176</sup> *Ibidem*, f. 13, 15.

de tonaj mai mare“.<sup>177</sup> Fiind lipsit și de legătură cu linia ferată, care a fost realizată abia în luna iulie 1938, cum s-a subliniat în paginile anterioare, portul Mangalia a înregistrat un trafic modest. Din datele „Căpităniei Portului Mangalia“ reiese că în 1924 numărul navelor intrate a fost de 13, în 1925 de 22, în 1927 de 32, în 1928 de 30, iar în 1930 de 20 nave mici, în principal corăbii.

În 1925 importul a fost de 604.000 kg, iar exportul de 164.536 kg, în 1927 s-a înregistrat un import de 1.463.000 kg, iar exportul de 156.903 kg. Cea mai mare cantitate importată a fost înregistrată în 1929, de 1.543.000 kg, an în care exportul s-a diminuat la 12.000 kg.

În anul 1931 s-a aprobat un credit de 2.940.000 lei pentru efectuarea reparațiilor la infrastructură necesare îndeosebi ca urmare a distrugerilor provocate de furtuna deosebit de puternică ce a avut loc în decembrie 1929.<sup>178</sup> Se avea în vedere și realizarea prelungirii digului de sud pe o lungime de 300 metri pentru a opri înnisipările.<sup>179</sup> S-au executat puține lucrări, iar împotmolirea bazinului a rămas și în anii viitori o problemă deosebită. La 29 noiembrie 1934, „Yacht Clubul Regal Român“ atrăgea atenția „Administrației Comerciale a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Ape“ că portul Mangalia „se află actualmente complet împotmolit, cele mai mari funduri nedepășind 2,20 metri. Acest adăpost este foarte important pentru canonierele militare, cabotaj pentru vasele pescărești și pentru ambarcațiunile de plăcere“.<sup>180</sup> Peste câteva luni, la 5 februarie 1935, Primăria Mangalia solicită „Ministerului Comunicațiilor“ să „dați ordin ca dragele din Constanța să lucreze la adâncirea portului nostru în acest an“.<sup>181</sup>

Șeful Diviziei a III-a însărcinat cu efectuarea sonajelor în bazinul portului Mangalia raporta „Direcției Porturilor și Căilor de Comunicație pe Ape“ în 1935 că „pentru a avea o adâncime suficientă, avem onoarea a vă aduce la cunoștință că pentru a asigura intrarea și staționarea în port a vaselor de cabotaj, canoniere etc., de o lungime

---

<sup>177</sup> Ibidem, f. 4.

<sup>178</sup> Ibidem, fond D.N.M., dosar 7/1930, 1931, f. 13, 19.

<sup>179</sup> Ibidem, dosar 7/1931, 1932, f. 31.

<sup>180</sup> Ibidem, dosar 13/1934, 1935, f. 104.

<sup>181</sup> Ibidem, dosar 20/1934, f. 7.

de maxim 70 metri și un pescaj de 3,5 metri, trebuie adâncită pe o arie de 65.000 metri<sup>2</sup>. Devizul a fost estimat la 2,8 milioane pentru dragarea a 80.000 m<sup>3</sup> cu draga „Constanța” pentru a se realiza o adâncime de 4 m.<sup>182</sup> Același document preciza că pentru ca navele să poată staționa în bazinul portului Mangalia, incinta trebuia închisă prin prelungirea digului de sud cu încă 470 metri, costul lucrărilor fiind estimat la 19 milioane lei. În final se solicita amânarea lucrărilor de dragaj cu încă un an întrucât nu se putea aduce draga „Constanța” la Mangalia.

Portul avea o infrastructură modestă dacă avem în vedere că în anul 1937 dispunea de două pasarele de 20 metri lungime, 3 geamanduri, instalații de semnalizare, un far cu o vizibilitate până la 12 Mm montat lângă digul de apărare al malului portului și un far situat la capătul digului, ce avea o lumină vizibilă de la 4 Mm.<sup>183</sup>

Începând cu anul 1932, traficul a fost în scădere până la stagnare totală. Numai 8 nave au intrat în acest an, descărcând 239.000 kg diverse produse. În anii 1933 și 1935 statisticile nu au înregistrat nici o intrare de nave și, în consecință, traficul a fost la cota zero. În anul 1936 s-a consemnat intrarea a 6 nave ce au descărcat 35.000 kg. Din 1932 și până în anul 1940 nu s-a înregistrat nici un fel de trafic de export prin portul Mangalia, dovadă clară că nu a mai contat în transportul produselor regiunii.

După izbucnirea războiului, portul Mangalia a resimțit impactul atât prin stagnarea traficului, cât și prin adoptarea, la 19 februarie 1941, de către „Căpitanie” și „Comandantul militar al portului”, a unor măsuri și de control al celor ce lucrau pe raza portului orașului.<sup>184</sup>

**Portul Balcic.** După reintegrarea județului Caliacra, în vara anului 1913, la România, nu a mai fost nici timp, nici fonduri nu s-au alocat pentru efectuarea unor lucrări în acest port. Singura instalație de care dispunea era o estacadă de 40 metri, la capătul căreia apa avea o adâncime de 2,50 metri. Portul era neîndiguit, având aspectul unui port natural. Până la război, „Durostor” și „Principesa Maria”, nave ale S.M.R.-ului, au desfășurat operațiuni în acest port. După război, abia în

---

<sup>182</sup> *Ibidem*, dosar 16/1935, f. 12.

<sup>183</sup> *Ibidem*, dosar 87/1937, f. 49.

<sup>184</sup> *Ibidem*, dosar 34/1941, f. 203.

anul 1922 a fost consemnată intrarea a 21 nave care au încărcat peste 11,8 milioane kg produse, ca orz, făină, porumb, fasole, tărâțe și au descărcat 437.070 kg lemne de foc și cherestea.<sup>185</sup> Operațiile de transport al mărfurilor se executau cu „*mahoane*”<sup>186</sup>, sistem apreciat pe bună dreptate „*cu totul primitiv*”.<sup>187</sup> Pe timp nefavorabil traficul se întrerupea, fiind „*discontinuu și costisitor*”.<sup>188</sup>

Debarcaderul, nefiind reparat, s-a degradat, a devenit nepracticabil și trebuia refăcut, necesitate semnalată în mai multe rânduri „*Direcției Porturilor Maritime*” care avea în atribuțiile sale și întreținerea instalațiilor din celelalte porturi maritime. În august 1923 s-au adus o serie de materiale cu nava „*Durostor*” pentru efectuarea reparațiilor.<sup>189</sup>

În anul 1929, la „*Ministerul Domeniilor*” se studia un proiect de înființare a unui nou port la Balcic pentru nave de tonaj mic care puteau încărca produse cerealiere. Un periodic local preciza că de realizarea lucrării era interesată și Casa Regală.<sup>190</sup> Guvernul a aprobat printr-un jurnal special ca „*Direcția Porturilor Maritime*” să execute un punct de îmbarcare și adăpost în fața palatului regal pentru șalupele utilizate de membrii familiei regale la efectuarea croazierelor pe Marca Neagră. Costul lucrărilor s-a ridicat la 1,2 milioane lei.<sup>191</sup> Concomitent cu executarea acestor lucrări la estacade, care s-au derulat pe o lungime de 80 metri, s-a început și construcția unui dig.

În ceea ce privește vechiul debarcader care asigura încărcarea cerealelor, în luna iulie 1933 se raporta că „*nu mai poate rămâne în serviciu deoarece este în pericol de a se dărâma sub încărcătura cu*

---

<sup>185</sup> A.B. Plopul, *Mangalia, Cavarna, Balcic. Importanța lor pentru economia națională*, în „*Dobrogea economică*”, an I, nr. 8 din decembrie 1922, p. 290.

<sup>186</sup> *Mahoane* – ambarcațiuni cu fundul plat, folosite la transportul mărfurilor la (sau de la) navele aflate în radă.

<sup>187</sup> *Din Cadrilater*, în *Ibidem*, nr. 5, septembrie 1922, p. 196.

<sup>188</sup> Ing. Virgil Cotovu, *Instalațiile pentru navigație maritimă pe coastele Cadrilaterului*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, vol. III, 1938, p. 55.

<sup>189</sup> D.J.C.A.N., fond D.N.M., dosar 10/1923, 1924, 1925, f. 28.

<sup>190</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXV, nr. 61 din 17 martie 1929.

<sup>191</sup> D.J.C.A.N., fond D.N.M., dosar 47/1934, f. 126; Ioan Th. Serghi, *Mișcarea economică în portul Balcic*, în „*Dobrogea economică*”, an II, nr. 6 din iunie 1933, p. 225.

oameni ce transporta saci cu cereale la mahoane".<sup>192</sup> (sic). Starea instalației fiind precară, s-a alocat suma de 430.000 lei pentru reparațiile urgente.

În anul 1934 s-a întocmit un proiect de modernizare a portului Balcic prin construirea a două diguri, unul de 550 metri și altul de închidere, de 450 metri. S-au alocat fonduri de 2 milioane ce au permis ca, din septembrie până în decembrie 1934, să se execute 100 metri de dig. Până în 1936 s-au mai construit încă 166 metri. Pentru navele mici ce făceau cabotaj s-au amenajat o platformă de piatră și o pasarelă de 12 metri.<sup>193</sup> În anii următori s-au alocat noi fonduri pentru continuarea lucrărilor, astfel că în 1939 portul Balcic avea un dig de apărare de 365 metri, o platformă de 5.000 m<sup>2</sup>, o estacadă pentru acostarea navelor cu pescaj de până la 4-5 m.<sup>194</sup> Realizarea lucrărilor a fost favorizată și de faptul că portul Balcic era ferit de vânturi, fiind amenajat într-un golf natural.

În ceea ce privește curba traficului și a mișcării maritime, aceasta a fost sinuoasă. Până în anul 1930 s-au încărcat, în principal, cereale. În primii 15 ani, media anuală a traficului a fost de 600 vagoane cereale anual. Au fost ani ca 1921, 1930, 1935 „când operațiunile au fost nule”.<sup>195</sup> Statisticile anilor 1931 și 1935 nu consemnează nici un fel de trafic și datorită faptului că importante cantități de cereale se transportau spre Constanța pe linia ferată Bazargic – Constanța.<sup>196</sup>

**Portul Cavarna.** Era situat la peste 2 km de orașelul cu același nume, de care era legat printr-o șosea. Portul prezenta o importanță deosebită pentru regiunea înconjurătoare, producătoare importantă de cereale.

După război, portul n-a putut satisface cerințele de trafic și mișcare maritimă întrucât era într-o stare de dotare rudimentară, fiind

---

<sup>192</sup> D.J.C.A.N., dosar 16/1933, f. 218.

<sup>193</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie, secția Bazargic”, an X, nr. 10 din 30 noiembrie 1936.

<sup>194</sup> D.J.C.A.N., fond D.N.M., dosar 44/1939, f. 132.

<sup>195</sup> Ing. Virgil Cotovu, *op.cit.*, p. 55.

<sup>196</sup> „Dobrogea jună”, an XXXV, nr. 70 din 11 august 1939.

complet lipsit de diguri, cheuri și linie ferată.<sup>197</sup> Dispunea de estacadă în lungime de 65 metri, unde apa avea o adâncime de 2,50 metri.<sup>198</sup> Însă și aceasta era degradată, având nevoie de reparații urgente.<sup>199</sup> Întrucât adâncimea apei era insuficientă pentru nave de tonaj mai mare, operațiunile de trafic s-au efectuat, la fel ca și în portul Balcic, prin mahoane. În ceea ce privește produsele de trafic, peste 85% le-au format cerealele, restul constituindu-l produsele lemnoase și mărfurile diverse.

**Porturile fluviale.**<sup>200</sup> Ca și înainte de Primul Război Mondial, în deceniile trei și patru au funcționat pe lângă așezările fluviale dobrogene o serie de porturi și puncte de încărcare prin care s-au scurs importante cantități de produse din zonele înconjurătoare. De cele mai multe ori, activitatea de trafic se desfășura din primăvară până în toamnă, mai rar pe timp de iarnă, când, datorită înghețului, navigația pe Dunăre se reducea ori se întrerupea.

**Portul Turtucaia.** Deși se confunda cu localitatea, portul era legat cu orașul Turtucaia printr-o șosea foarte bine întreținută de primărie. Ca infrastructură avea un ponton principal pentru traficul pasagerilor și al mărfurilor și mai multe puncte de încărcare „*la malul natural*“.<sup>201</sup> Pentru zona de sud-vest a Dobrogei, portul Turtucaia a avut o importanță majoră întrucât asigura „*legătura cea mai directă între capitală și Cadrilater prin Oltenița*“.<sup>202</sup> Nave ale Navigației Fluviale Române (N.F.R.) efectua prin intermediul unui serviciu specializat curse regulate spre și dinspre portul pereche de pe malul stâng al Dunării, Oltenița. Pe lângă acest serviciu, investitorii particulari au

---

<sup>197</sup> Portul Cavarna, în „*Buletinul porturilor și căilor de comunicație pe apă*“, an III, nr. 4 din aprilie 1933; A.B. Plopu, *op.cit.*, p. 289.

<sup>198</sup> Romulus Seișan, *op.cit.*, p. 244.

<sup>199</sup> D.J.C.A.N., fond D.N.M., dosar 10/1923, 1924, 1925, f. 27.

<sup>200</sup> Vezi Valentin Ciorbea, *The fluvial ports and (un) loading points on the Danube in the region Dobruđa between the wars (1918-1939)*, în „*Romanian Naval Museum Yearbook*“, volume VII, 2004, pp. 149-156.

<sup>201</sup> *Ibidem*, Căpitănia portului Constanța, dosar 9/1932, f. 67.

<sup>202</sup> *Ibidem*.

amenajat pontoane proprii de acostare a șalupelor, bacurilor și bărcilor. Transportul produselor era asigurat de căruțașii locali, pe baza avizului Căpităniei. Încărcarea și descărcarea erau realizate de către muncitori specializați ce semneau contracte de muncă.

Principalele produse încărcate au fost cerealele, operațiunile se efectuau prin două dane amenajate în amonte de pontonul de debarcare și printr-o a treia dană organizată în aval. Portul dispunea de o magazie unde „*Regia Monopolului Statului*” putea stoca circa 25 vagoane produse.

Pentru ca cititorul să-și facă o imagine asupra traficului de mărfuri și pasageri prin portul Turtucaia, redăm datele pentru anul 1932, așa cum reies dintr-un raport statistic întocmit de „*Căpitănia portului Constanța*”.<sup>203</sup> S-au încărcat 33.983 tone, din care 33.914 tone cereale, restul fiind produse diverse, și s-au descărcat numai 376 tone. Au debarcat 20.166 de pasageri și s-au îmbarcat 14.583. Numărul total al vapoarelor a fost de 777, din care 712 sub pavilion român și 65 sub pavilion străin au intrat în port, și au ieșit 660, din care 610 românești și 61 străine.

**Silistra.** Situat pe malul drept al Dunării la km 375, portul Silistra a avut o mare importanță pentru județul Durostor care, nefiind legat prin cale ferată, a efectuat transportul mărfurilor și al pasagerilor prin acest port. Din acest motiv presa l-a apreciat ca fiind „*cel mai important port al Dobrogei Noi la Dunăre*”.<sup>204</sup>

După ce județul Durostor a revenit statului român în anul 1913, portul „*Silistra a fost găsit într-o stare deplorabilă*”. Din lipsă de fonduri nu s-au făcut lucrări „*prea costisitoare*”, factorii responsabili au decis construirea „*de capete de pod pentru debarcader; șosele de acces și platforme neînundabile*”.<sup>205</sup> În anul 1930, aceste lucrări au fost completate cu o platformă neînundabilă de 12.000 m<sup>2</sup> apărată pe o lungime de 200 metri de un pereu de piatră susținut de piloți, construcția costând 1.256.137 lei.<sup>206</sup> Portul mai dispunea de două

---

<sup>203</sup> *Ibidem*, p. 68-69.

<sup>204</sup> „*Semănătorul*”, an III, nr. 45-46 din 3 noiembrie 1934.

<sup>205</sup> *Dare de seamă a Regiei Porturilor și Căilor de Comunicații pe Ape*, în „*Buletinul porturilor*”, p. 8.

<sup>206</sup> *Ibidem*.

pontoane pentru acostarea navelor. La malul natural al Dunării se organizau două dane pentru încărcarea și descărcarea navelor. Pentru depozitarea mărfurilor, portul dispunea de 8 magazine, din care două erau proprietatea statului, celelalte fiind ale particularilor. Capacitatea lor de înmagazinare era de 1.000 vagoane.

Portul Silistra era legat printr-un drum județean de Turtucaia și Constanța și prin alte două drumuri de Bazargic.

De la data de 24 noiembrie 1924, N.F.R.-ul a organizat la Silistra un birou ale cărui afaceri au fost în creștere. Dacă în anul 1924 încărcările N.F.R.-ului la Silistra au fost de 2.720.275 lei, în 1932 valoarea a urcat la 10.930.772 lei.<sup>207</sup>

Din punctul de vedere al traficului local, „*aproape toate aprovizionările de manufactură și coloniale se fac din porturile Galați, Brăila și Călărași pe calea apei*“.<sup>208</sup> Prin port se expediau cereale pentru Brăila, iar piatra și nisipul erau transportate spre portul Oltenița, iar de aici la București. În apropierea portului, două drăgi lucrau zi și noapte la scoaterea acestor materiale pentru construcție.

Conform unei statistici, în anul 1932 s-au descărcat în portul Silistra 9.620 tone produse diverse și s-au încărcat 84.297 tone, din care 52.387 cereale, diferența constituind-o pietrișul și nisipul. La capitolul pasageri, statistica arată că au debarcat 43.199 și s-au îmbarcat 38.750. Mișcarea navelor este, de asemenea, ilustrativă pentru activitatea portului Silistra dacă avem în vedere că au acostat 1.030 și au ieșit 1.031 vapoare.<sup>209</sup> Trafic se desfășura din primăvară până ce Dunărea îngheța. În această situație, „*Silistra cu hinterlandul său rămân izolate*“.<sup>210</sup>

**Portul Ostrov.** A fost organizat pe canalul Ostrov la 1 km de localitatea cu același nume și 8 km de cursul Dunării. Portul avea o lungime de 770 metri, o platformă pietruită și un ponton. Portul a avut după război o activitate redusă, datorită unor bancuri de nisip din fața portului. Când apa Dunării scădea „*încetau și cursele de vapoare care*

<sup>207</sup> Aurel Al. Negoescu, P. Dimitriu, *Durostor*, p. 15.

<sup>208</sup> D.J.C.A.N., fond Căpitănia portului Constanța, dosar 9/1932, f. 71.

<sup>209</sup> *Ibidem*, f. 72-73.

<sup>210</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXI, nr. 4-5 din 4 ianuarie 1936.



*fac legătura Călărași – Silistra*".<sup>211</sup> Lucrări de amenajări și dragaj nu s-au executat, deși atât locuitorii Ostrovului, cât și firmele care făceau afaceri au solicitat acest lucru. În traficul portului s-au înregistrat încărcări de lemne, vinuri, alimente și sfeclă de zahăr. În anul 1932 s-au încărcat 2.676 tone și s-au descărcat 509 tone. Numărul pasagerilor îmbarcați a fost de 2.641, iar 2.726 a fost cifra celor care au debarcat în portul Ostrov. Numărul navelor intrate și ieșite a fost de 399.<sup>212</sup>

**Portul Oltina.** Organizat pe Dunăre la km 335 și 3,5 km de comuna Oltina, portul avea o lungime de 650 metri din care accesibili pentru nave erau circa 300 metri, unde se improvizau la malul natural, temporar, dancle la care puteau opera 3-4 șleपुरi. Portul dispunea de un ponton pentru pasageri. Zona fiind inundabilă nu s-au făcut alte amenajări. În comună exista o magazie cu o capacitate de circa 200 vagoane cereale.

Principala activitate a acestui punct a fost încărcarea cerealelor în șleपुरi, în special orz și porumb, aduse de producători de pe o rază de 20-25 km. Din împrejurimi se mai încărcau pește și lemn de salcie. În plină campanie de recoltare a cerealelor, la Oltina se încărcau 25-30 vagoane pe zi. În anul 1932, în portul Oltina au fost descărcate 624 tone și s-au încărcat 18.669 tone cereale. Numărul pasagerilor a fost de 1.558 care au debarcat și s-au îmbarcat 1.769. Au acostat 346 nave, din care 323 sub pavilion român.<sup>213</sup>

**Portul Cernavodă.** După Primul Război Mondial, importanțele lucrări portuare existente „*au rămas completamente în părăsire*”, portul fiind într-o stare deplorabilă, realitate semnalată de presă și oamenii de afaceri.<sup>214</sup> Portul dispunea de un cheu de 185 metri lungime și o platformă de 940 m<sup>2</sup> unde s-au organizat numai două dane, restul incintei nefiind utilizabilă datorită depunerii aluviunilor. Spre deosebire de alte porturi fluviale dobrogene, Cernavodă avea o bună legătură cu sistemul de căi ferate prin două linii. În port puteau fi garate pe 6 linii

<sup>211</sup> *Ibidem*, an XVI, ediția a II-a, nr. 204 din 12 septembrie 1922.

<sup>212</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, f. 80-81.

<sup>213</sup> *Ibidem*, f. 83-84.

<sup>214</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 129 din 9 iunie 1923; „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*”, an XXXV, din 2 februarie 1924.

230 vagoane. O șosea națională lega Cernavodă de Constanța, iar prin două drumuri județene avea legătură cu Silistra și respectiv Hârșova.

Principalele mărfuri de trafic au fost cimentul și cerealele. Conform statisticii întocmite de „Căpitănia portului Constanța”, în anul 1932 au fost încărcate 25.683 tone, din care 15.687 tone ciment, 9.438 tone cereale, restul alte produse și s-au descărcat 15.061 tone. Numărul pasagerilor a fost de 6.695 la îmbarcare și 6.621 la debarcare. Au intrat 417 nave, 375 cu pavilion român și 42 străine și au ieșit 410.<sup>215</sup>

În portul Cernavodă își aveau sedii birourile următoarelor autorități: Căpitănia, Vama și Agenția N.F.R.

**Punctul de încărcare Dunărea.** În dreptul comunei Dunărea s-au operat „încărcări de cereale în timpul sezonului de vară”. Traficul era

modest având în vedere că în 1936 erau înregistrați numai doi muncitori calificați la „Căpitănia portului Cernavodă”, de care depindea punctul Dunărea.<sup>216</sup>

**Portul Hârșova.** Se confunda cu orașul de care era legat prin 4 străzi pavate. Dispunea de un cheu de 585 m unde se puteau forma până la 7 dane la care acostau 3-4 nave la fiecare dană. N.F.R.-ul dispunea de un ponton pentru pasageri. În port se aflau magazine pentru cereale ce puteau depozita până la 350 vagoane, o magazie din lemn a N.F.R.-ului și alte câteva magazine mai mici proprietăți ale „Administrației Pescărilor” statului. Datorită faptului că platforma era pietruită, în port se putea lucra în orice anotimp.

Principalele produse de trafic au fost piatra, nisipul, piatra de var, argila și cerealele. În anul 1932 au fost încărcate 59.953 tone, din care 44.065 tone materiale pentru construcție și 15.820 tone cereale. Au fost descărcate 1.429 tone. La capitolul mișcarea navelor s-au consemnat 473 intrate și 469 ieșite, majoritatea sub pavilion român.<sup>217</sup> Nu s-a înregistrat, cel puțin în anul 1923, trafic de pasageri. În port funcționau birouri ale Căpităniei și Vamei.

---

<sup>215</sup> D.J.C.A.N., fond Căpitănia portului Constanța, dosar 9/1932, f. 87.

<sup>216</sup> *Ibidem*, fond I.M.C., dosar 8/1936, f. 50.

<sup>217</sup> *Ibidem*, fond Căpitănia portului Constanța, dosar 9/1932, f. 93.

**Punctele de încărcare de la Topalu, Ghindărești, Zătoaca, Vadu Oii** preluau, de asemenea, o parte din produsele din zonă, cereale și materiale din carierele de piatră.

**Portul Măcin.** S-a organizat pe brațul cu același nume, fiind legat de oraș printr-o șosea foarte bine întreținută. În port se afla un singur cheu de piatră în lungime de 30 m la care nu s-a mai putut opera, fiind înnisipat. Există un ponton pentru traficul pasagerilor. Operațiunile de încărcare se făceau la malul natural „unde se pot așeza și câte 4 vase la dană”.<sup>218</sup> Portul nu dispunea de spații de depozitare. Principalele produse de trafic au fost piatra de construcție, cerealele și lemnul. În anul 1932 au fost încărcate 111.870 tone piatră, 14.893 tone cereale și 5.450 tone lemn. La capitoul cereale a predominat orzul, urmat de porumb și ovăz, cantitățile variind în funcție de recoltă. În anul 1929 s-au încărcat 3.185.417 kg de orz, iar în 1933 8.488.979 kg. La porumb s-au înregistrat, în 1929, 295.773 kg, iar în 1933, 5.104.573 kg. În cea mai mare parte, aceste produse s-au încărcat în șlepuri sub pavilion belgian, francez și grec.<sup>219</sup> Au fost descărcate numai 1.757 tone de diverse produse. Statistica consemnează 1.094 nave intrate și 1.012 ieșite. Sursele istorice consemnează, pentru anul 1930, 350 șlepuri încărcate cu porumb, 350 cu grâu, 275 cu orz, 225 cu ovăz, 205 cu piatră, în total 1.405 nave fluviale. „Societatea Granit” a încărcat 85 șlepuri, „Societatea Turcoaia” – 100, iar „Societatea Cheia-Granit” – 20 șlepuri. „Căpitania portului Măcin” consemna pentru anul următor, 1931, următoarele produse și cantități: 1.406 tone cereale, 334 tone coloniale, manufactură, fierărie – 402 tone, produse lemnoase – 121 tone, cărbune și sare – 1.190 tone și 8.443 capete oi.<sup>220</sup>

Aceleași produse, desigur în cantități mai mici, se mai încăreau și prin **punctele Iglita, Pecineaga, Turcoaia și Frecăței.**

**Portul Isaccea.** Dispunea de 4 dane organizate la cheu și malul liber, un ponton pentru navele de pasageri și platforme de 5.000 m<sup>2</sup>. La capitoul trafic s-au înregistrat încărcări cu lemne de foc, piatră, tutun,

---

<sup>218</sup> *Ibidem*, f. 103.

<sup>219</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Tulcea”, an XX, nr. 9-10-11 din septembrie 1930, p. 78 și nr. 1-2 din septembrie-octombrie 1936, p. 131-132.

<sup>220</sup> Niculae Mureșan, *op.cit.*, p. 250.

vin, fructe și cereale. În anul 1932, „Căpitănia portului Constanța” consemna 32.674 tone, din care 32.325 tone piatră pentru construcții, 1.127 tone cereale și 7.958 tone lemn. La capitolul mișcarea navelor, în portul Isaccea au intrat 1.213 și au ieșit 1.209.<sup>221</sup> În portul Isaccea funcționau birouri ale Vamei, N.F.R.-ului și S.R.D.-ului.

**Portul Tulcea.** În comparație cu celelalte porturi fluviale dobrogene, cel din Tulcea a fost mult mai bine amenajat datorită faptului că, fiind lipsită de cale ferată, viața economică a zonei de nord a provinciei s-a concentrat „sub diferite aspecte în port sau în apropierea acestuia”.<sup>222</sup> Dunărea avea în fața portului o adâncime de 35 m, iar suprafața portuară era de 19.255 mp, din care pavată numai pe 2.255 mp. Portul era îndiguit pe 2.114 m. În port se organizau 3 dane pentru nave maritime și 4 dane pentru șleपुरi.

Capacitatea totală a cheurilor, a platformelor, a punctelor de la malul natural, accesibile operațiunilor de trafic, precum și de depozitare se ridică la circa 6.000 vagoane anual. În perioada maximă de activitate a portului se puteau opera între 100-120 vagoane. Zilnic, din portul Tulcea plecau 4 curse de nave de pasageri, mărfuri și colete și 4 curse speciale pe săptămână pentru mărfuri grele.

O pondere importantă în traficul portuar au avut-o cerealele, îndeosebi orzul. Conform statisticilor întocmite de „Camera de Comerț și Industrie Tulcea”, între 1 august 1922 și 15 ianuarie 1923, au fost exportate 28,1 milioane kg orz, în 1929 37,6 milioane, în 1936 20,3 milioane kg, iar în 1937 30,5 milioane kg. Din trafic nu au lipsit porumbul, fasolea, meiul, turtele de rapiță, semințele de in ș.a.<sup>223</sup> Cantități apreciabile de orz exporta firma „T.E.M. Halpera” în Marea Britanie, iar „Banca Marmaroch Blank” în Belgia și Olanda. În traficul general al portului Tulcea pe anul 1932, care a fost din 59.829 tone

---

<sup>221</sup> *Ibidem*, f. 124.

<sup>222</sup> Matilda Stocnescu, *Monografia orașului Tulcea*, p. 22.

<sup>223</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Tulcea”, an XIII, nr. 10 din iunie 1923, p. 10; nr. 2 din iulie 1927, p. 8; nr. 1-2 din ianuarie-februarie 1930, p. 75; nr. 1-2 din septembrie-octombrie 1936, p. 129-131; *Monografia Camerei de Comerț și Industrie. Circumscripția XI Tulcea întocmită cu ocaziunea aniversării a 50 de ani de la realipirea Dobrogei la patria mamă*, Tulcea, 1928, p. 20-21.

încărcate, 49.605 tone le-a deținut piatra. La capitolul pasageri s-au consemnat în același an 51.846 îmbarcați și 48.512 debarcați, iar la mișcarea navelor, 1.990 intrate și 1.997 ieșite.<sup>224</sup> În port au avut birouri următoarele autorități: Căpitănia, Agenția N.F.R. și Agenția S.R.D., fiecare deținând pontoane proprii. Agențiile maritime internaționale „*Fraissinet*“, „*Antipos*“ și „*Dendricos-Cahvilas*“ au avut birouri de reprezentare la Tulcea.

**Portul Sulina.**<sup>225</sup> Datorită dispunerii sale la gura brațului cu același nume, Sulina și-a păstrat rolul de principal *port fluvio-maritim*. În perioada analizată, în afara legăturii pe șosea cu Mila 3 și localitatea Letea printr-un drum județean ce se afla în construcție în 1932, Sulina a avut ca unică legătură cu restul țării și porturile maritime românești numai portul. Acesta se întindea pe 2,5 Mm la malul drept și 3 Mm la țărmul stâng al canalului „*Carol I*“ care fusese amenajat la sfârșitul secolului XIX pe 34 Mm. Se puteau amenaja 18 dane la malul drept și 31 la cel stâng, la care puteau acosta circa 400 nave. Portul nu dispunea de magazii, ci numai de spații împrejmuite neacoperite, cu o capacitate de 10.000 tone. La malul stâng, prin inițiativă privată, s-au instalat macarale, grui și a., instalații moderne de manevrare a mărfurilor.

După Primul Război Mondial, prin grija „*Comisiei Europene a Dunării*“ au continuat, până în anul 1931, lucrări la diguri și operațiuni de dragaj pentru asigurarea navigabilității prin canal. O problemă care a continuat să afecteze navigația a fost scăderea „*barei de la Sulina*“ sub 19 picioare, situație ce ducea la blocarea navelor. La 29 mai 1929, „*Dobrogea jună*“ anunță că din această cauză se aflau imobilizate 20 de vapoare încărcate.

Portul Sulina și-a păstrat până în anul 1939 regimul de porto-franc<sup>226</sup>, statut ce i-a conferit „*nu numai un rol important la import și*

---

<sup>224</sup> D.J.C.A.N., *loc.cit.*, f. 130.

<sup>225</sup> Pentru istoria portului și orașului Sulina vezi: Petre Zaharia, *Sulina-porto-franc (1879-1939)*, în „*Peuce*“, VIII, 1977-1978, p. 515-529; Georgeta Borandă, *Porturi dunărene - Sulina. Scurt istoric*, în Mihai Lupu (coord.), *Dobrogea. Repere istorice*, Editura Europolis, Constanța, 2000, p. 33-37; Petre Covacef, *Cimitirul viu de la Sulina*, Editura Ex Ponto, 2003.

<sup>226</sup> La Sulina, regimul de porto-franc a început să se aplice încă din 1856, statutul fiind întărit juridic de Imperiul Otoman la 29 aprilie 1970, iar după unirea Dobrogei, de guvernul român la 15 februarie 1880. (Petru Zaharia, *op.cit.*, p. 520).

export, dar și de intermediar în cadrul relațiilor de schimb între țările occidentale și întreaga zonă a Dunării de Jos, escale pentru produsele europene spre regiuni ca Transilvania, Ungaria, Serbia și Bulgaria și în oarecare măsură, piață de valorificare a produselor acestor provincii sau țări”.<sup>227</sup>

Operațiunile de încărcare ori descărcare se executau din șleपुरi în vapoare sau invers. Conform datelor consemnate reiese că între anii 1921-1939 au ieșit prin Sulina 34.662.757 tone mărfuri, din care 25.638.858 tone cereale, 7,6 milioane tone lemn și 1,3 milioane mărfuri diverse. În ceea ce privește mișcarea navelor, acesta a fost în creștere de la an la an fără a se depăși perioada dinainte de 1916, situație ce poate fi explicată prin îmbunătățirea „celorlalte căi de comunicație pe uscat și aeriene, cât și unor piedici naturale și politice ce au stat în calea navigației pe Dunăre”.<sup>228</sup>

Activitățile portului Sulina „n-au putut să se sustragă influenței conjuncturii economice generale cu manifestările ei din primăvara și toamna anului 1939”.<sup>229</sup> După intrarea României în război, activitatea portului Sulina a fost redusă „datorită faptului că majoritatea vaselor care au trecut prin portul nostru au făcut transporturi militare și numai o mică parte au făcut manipulări în port”.<sup>230</sup> În anul 1943, bunăoară, s-au descărcat 87.539 tone piatră, 3.725 tone cărbune și 891 tone lemn. Traficul și mișcarea navelor au fost susținute, în ordine, de vapoarele ce purtau pavilionul grec, italian și român în deceniile trei și patru.<sup>231</sup>

La Sulina funcționau, în 1932, birourile Comisariatului Maritim, agențiilor maritime: „S.M.R. ”, „România”, „Gattorno”, „Wattson & Youll”, „Troinos Brothers”, „Kiriakides N.S. Theodoridi”, „Lloyd” și „Fraissinet”.<sup>232</sup>

---

<sup>227</sup> *Ibidem*, p. 526.

<sup>228</sup> Iulian Cârțână, Ilie Sefciuc, *Dunărea în istoria poporului român*, Editura Științifică, București, p. 227-228.

<sup>229</sup> „Dobrogea jună”, an XXXVI, nr. 77 din 4 august 1940.

<sup>230</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 58/1943, f. 184.

<sup>231</sup> Dan Boțescu, *Aspecte privind politica României la Dunărea maritimă (1936-1948)*, în „*Peuce*”, an I, 1971, p. 352 și urm.

<sup>232</sup> D.J.C.A.N., fond Căpitania portului Constanța, dosar 9/1932, f. 142.

**Portul Chilia Veche.** A funcționat în perioada analizată ca port natural, „mai mult pescăresc”.<sup>233</sup> Portul nu dispunea de magazii și alte posibilități de legătură decât pe brațul cu același nume. Era legat de oraș printr-o șosea care pornea de la pontonul de acostare.

Traficul a fost modest. Bunăoară, în anul 1929 s-au descărcat 64 tone cereale și s-au încărcat 94 tone diverse produse. Au intrat 64 de nave și au ieșit 43.<sup>234</sup>

**Preocupări privind realizarea canalului Dunăre – Marea Neagră în perioada interbelică.** Primele preocupări privind realizarea unei legături pe apă între Dunăre și Marea Neagră, pe Valea Carasu, se situează în primii ani ai deceniului 4 al secolului XIX. Până în anul 1918 s-au elaborat mai multe proiecte, străine și românești. Oameni politici și diverse organe de presă din România și Transilvania s-au pronunțat asupra acestor inițiative.<sup>235</sup>

În perioada interbelică, presa dobrogeană, Primăria Constanța și specialiștii ce-și desfășurau activitatea între Dunăre și Marea Neagră, dar și din alte zone ale țării au propus noi proiecte și au susținut construirea canalului, prezentând avantajele ce ar rezulta prin realizarea acestei importante lucrări atât pentru întreaga țară, cât mai ales pentru Dobrogea.

Debutul dezbaterilor asupra problemei canalului l-a realizat ziarul constănțean „*Farul*” din 30 octombrie 1921, care a găzduit un articol

---

<sup>233</sup> *Ibidem*, dosar 5/1929, f. 26.

<sup>234</sup> *Ibidem*.

<sup>235</sup> Pentru evoluția inițiativelor și proiectelor vezi: P. Cernovodeanu, *Românii și primele proiecte de construire a canalului Dunăre – Marea Neagră (1836-1856)*, în „*Revista de istorie*”, tom. 29, nr. 2, 1976, p. 189-209; Stoica Gh. Lascu, *Mărturii documentare privind elaborarea unor proiecte ale Canalului Dunăre – Marea Neagră*, în *Ibidem*, tom 37, nr. 6, 1984, p. 534-555; Dumitru P. Ionescu, *Construirea și răscumpărarea liniei ferate Constanța – Cernavodă*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, XXV, 1988, partea a II-a, p. 205-206; Ana-Maria Diana, Cecilia Pașca, *Proiecte românești de realizare a unei căi navigabile între Dunăre și Marea Neagră*, în „*Analele Dobrogei*”, Serie nouă, an IV, nr. 1, p. 111-118.

pe această temă scris de C. Irimescu.<sup>236</sup> Ulterior, același autor a reluat dezbaterile asupra canalului în alt cotidian constănțean.<sup>237</sup> În anul 1922, Jean Stoenescu-Dunăre publica în prestigioasa revistă științifică și de cultură „*Analele Dobrogei*” primul său studiu intitulat „*Canalul navigabil Cernavodă-Constanța. Putința de a realiza această lucrare*”<sup>238</sup>, pe care în anii următori inginerul constănțean l-a revăzut și îmbunătățit.<sup>239</sup>

După cum o demonstrează sursele, 1923 a fost anul interbelic cu cele mai multe luări de poziții publice și inițiative referitoare la problematica canalului. Inginerul constănțean Virgil Cotovu și-a publicat opiniile asupra unui „*proiect ungiuresc*” elaborat în anul 1917, în care a văzut interesul european arătat posibilităților de realizare a acestei lucrări.<sup>240</sup> „*Comisia interimară*” a Primăriei Constanța a convocat la 4 noiembrie 1923 o întrunire la care au participat prefectul județului, profesor Nicolae T. Negulescu, ingineri, primarii localităților de pe Valea Carasu, alte oficialități și ziariști. Obiectivul dezbaterii a fost „*găsirea celor mai bune mijloace pentru construirea canalului Cernavodă - Constanța*”.<sup>241</sup> După cum reiese din articolul publicat în „*Buletinul Municipal al Orașului Constanța*”, pe timpul consfățuirii s-a evidențiat importanța canalului care putea aduce „*un aport*

---

<sup>236</sup> „*Farul*”, an III, nr. 95 din 30 octombrie 1921.

<sup>237</sup> „*Dacia*”, an X, nr. 256 din 7 noiembrie 1923.

<sup>238</sup> J. Stoenescu-Dunăre, *Canalul navigabil Cernavodă – Constanța. Putința de a realiza această lucrare*, în „*Analele Dobrogei*”, nr. 3, iulie-septembrie 1922, p. 338-410.

<sup>239</sup> Idem, *Canalul navigabil de la Cernavodă la Constanța între Dunăre și Mare (II)*, în *Ibidem*, nr. 8, 1927, pp. 149-161; Idem, *Canalul navigabil de la Cernavodă la Constanța între Dunăre și Mare (III)*, în *Ibidem*, IX, vol. 2, 1928, p. 315-320; Idem, *Canalul navigabil de la Dunăre la Mare (Cernavodă – Constanța) și perspectiva unei Baze navale la lacul Tașaul*, în *Ibidem*, XI, fasc. 1-12, 1930, p. 175-180.

<sup>240</sup> V. Cotovu, *Un proiect ungiuresc pentru canalul Cernavodă – Constanța*, în *Ibidem*, IV, nr. 3, iulie-septembrie, 1923, p. 312-315.

<sup>241</sup> Stoica Gh. Lascu, *op.cit.*, p. 544.



*incomensurabil în economia națională*”, dar și la nivel continental.<sup>242</sup> În favoarea realizării canalului s-au mai pronunțat Virgil Andronescu, personalitate politică a vieții politice constănțene<sup>243</sup>, Nicolae Dașcovici, reputat profesor de drept internațional, precum și deputatul Nicolae Fleva.<sup>244</sup>

În anul 1924, inginerul L. Erbiceanu, directorul „*Direcției Porturilor Maritime*”, a studiat cu multă atenție problema construirii canalului, publicându-și propunerile în „*Buletinul Municipal al Orașului Constanța*”.<sup>245</sup> Un moment deosebit, prin modul în care a fost abordată chestiunea canalului, s-a produs la Congresul Camerelor de Comerț și Industrie din România, desfășurat la Oradea în zilele 8-10 septembrie 1924 „unde în problema transporturilor la punctul zece s-a propus «Deschiderea canalului»”.<sup>246</sup> T. Oancea, președintele „*Sindicatului Agricol Constanța*”, s-a pronunțat într-un articol intitulat „*Canalul Carassu*”<sup>247</sup> împotriva celor care manifestau scepticism, îndeosebi a inginerului M. Cioc, referitor la realizarea practică a canalului.<sup>248</sup>

Problematica construirii canalului și implicațiilor sale a continuat și în anii următori să fie în atenția presei dobrogene, dar și a specialiștilor. Astfel, două reputele periodice, „*Dacia*” în nr. 87 din 18 aprilie 1925 și „*Progresul Tulcei*” nr. 49 din 14 martie 1926, relevau consecințele ce le putea aduce realizarea canalului pentru dezvoltarea comerțului românesc, dar și îngrijorarea că în Bulgaria se studia un proiect de canal între Dunăre și Varna.<sup>249</sup> Jean Stoenescu-Dunăre a

---

<sup>242</sup> *Consfătuirea de la 4 noiembrie 1923, ținută la Palatul Comunal, pentru înfăptuirea Canalului Cernavodă – Constanța*, în „*Buletinul Municipal al Orașului Constanța*”, I, nr. 1, 1923, p. 51.

<sup>243</sup> „*Liberalul Constanța*”, an VIII, nr. 32 din 9 decembrie 1923.

<sup>244</sup> Stoica Gh. Lascu, *op.cit.*, p. 545-546.

<sup>245</sup> L. Erbiceanu, *Memoriu asupra Canalului Cernavodă – Constanța*, în „*Buletinul Municipal al Orașului Constanța*”, II, nr. 2, 1924, p. 33-35.

<sup>246</sup> Apud Lascu Gh. Stoica, *op.cit.*, p. 545.

<sup>247</sup> I. Oancea, *Canalul Carassu*, în „*Dobrogea Economică*”, an III, nr. 1-2, 1924, p. 7.

<sup>248</sup> Ingerul M. Cioc și-a publicat opiniile în periodicul „*Plutus*”, nr. 47, 6 decembrie 1923, p. 3 (Apud Lascu Gh. Stoica, *op.cit.*, p. 546).

<sup>249</sup> *Ibidem*, p. 565.

supus atenției constructorilor macheta traseului canalului în vitrina unui magazin, inițiativă apreciată elogios de presă.<sup>250</sup>

În luna septembrie 1927, după cum în mod corect s-a apreciat, „*cel mai important și detaliat studiu, (...) de o mare valoare tehnică*“, care s-a întocmit în perioada ce ne stă în atenție, a fost publicat în anul 1929 de către inginerii Aurel Bârglăzan și Octavian Smigelschi, absolvenți ai „*Școlii Politehnice*“ din Timișoara.<sup>251</sup> Pe parcursul a peste 130 de pagini, autorii au propus soluții tehnice, au estimat costurile și implicațiile complexe asupra Dobrogei pe care le putea produce realizarea canalului.<sup>252</sup>

În cadrul preocupărilor privind realizarea unui port la Tașaul s-a apelat la specialiștii Amiralității britanice, care au propus și realizarea unui canal pe traseul Cernavodă – Constanța – Tașaul, proiectul fiind supus de Consiliul Superior al Armatei regelui Carol al II-lea în anul 1930.<sup>253</sup>

În anii următori, ideile inginerilor Aurel Bârglăzan și Octavian Smigelschi au continuat să fie susținute public de profesorul Pompiliu Nicolau de la Politehnica din Timișoara care și-a prezentat opiniile în periodicele „*România de la Mare*“ și „*Buletinul Societății Regale Române de Geografie*“.<sup>254</sup>

Spre sfârșitul anilor '30, „*Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor*“ a efectuat studii în teren pe Valea Carasu, iar inginerul Ovid Cotovu, subdirector al „*Direcției de studii P.C.A.*“, a întocmit un

---

<sup>250</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXIII, nr. 221, 12 octombrie 1927.

<sup>251</sup> Lascu Gh. Stoica, *op.cit.*, p. 548.

<sup>252</sup> A. Bârglăzan, Oct. Smigelschi, *Studiu unui canal navigabil Cernavodă – Constanța*, în „*Bulletin scientifique de L'école Polytechnique de Timișoara*“, Tom 2, fasc.1-2, 1929, p. 43-174.

<sup>253</sup> Lascu Gh. Stoica *op.cit.*, p. 550-551; pentru problematica bazei navale la Tașaul vezi I. Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 1996, p. 85-103.

<sup>254</sup> P. Nicolau, *Canalul Constanța – Cernavodă, singura soluție pentru asigurarea ieșirii Dunării la mare*, în „*România de la Mare*“, an II, nr. 106 din 9 decembrie 1935; Lascu Gh. Stoica, *op.cit.*, p. 548.

proiect al canalului în care a propus ca soluție de debușare în zona de sud a portului Constanța.<sup>255</sup>

În anul 1938, comandorul Alexandru Dumitrescu<sup>256</sup> se pronunța asupra importanței Canalului Dunăre – Marea Neagră, iar în periodicul „*Dobrogea economică. Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*” s-a luat în dezbateră aceeași problemă, autorii propunând soluții pentru asigurarea forței de muncă din regiune.

În condițiile deteriorării relațiilor internaționale și ale presiunilor Bulgariei, în anul 1939, „*Ministerul Apărării Naționale*” și Rezidența Ținutului „*Marea*” au realizat un studiu referitor la posibilitatea construirii unui canal în sudul Dobrogei. „*Direcția de Fortificații*” a efectuat studii, propunând și două trasee: I- Cadichioi – Balagea – Ecrene; II- Bugeag – Bazargic – Balagea – Ecrene. Suma estimată în prima parte a anului 1940 pentru construcția canalului era de 600 miliarde lei.<sup>257</sup>

Administrația P.C.A. a continuat și în anii următori să studieze Valea Carasu și să întocmească proiecte, rezultatele fiind publicate de inginerul Virgil Cotovu în 1943.<sup>258</sup>

Se poate conchide că problematica realizării canalului Dunăre – Marea Neagră a preocupat în deceniile trei și patru ale secolului XX cercuri diverse, economiști, ingineri, oameni politici și ziariști. Toate propunerile și proiectele au evidențiat importanța geopolitică și strategică a unei asemenea lucrări complexe atât pentru întreaga țară, dar mai ales pentru Dobrogea. Lipsa de capital și de resurse tehnice a fost cauza esențială ce a făcut ca toate opiniile și proiectele să rămână la stadiul de propuneri și proiecte.

---

<sup>255</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*, p. 97-98.

<sup>256</sup> „*Revista Aeronauticii și Marinei*, an XII, septembrie 1938, p. 78-95; „*Dobrogea economică. Buletin al Camerei de Comerț și Industrie Constanța*”, XLVII, nr. 94 din 1 august 1938.

<sup>257</sup> Vezi pe larg Lieutenant-colonel Cornel Carp, PhD, Cornel Țucă, Ionel Burlacu, *Un canal hypothétique au sud de Dobrogea*, în „*Romanian Naval Museum Yearbook*”, volume VII, 2004, pp. 189-194.

<sup>258</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 551.

## II.2. *Agricultura dobrogeană între anii 1918-1944*

În perioada ce stă în atenția lucrării, agricultura a continuat să fie principalul sector economic al Dobrogei „pe care se rezimă celelalte ramuri de activitate a acestei provincii”.<sup>1</sup> (sic).

***Aplicarea reformei agrare în județele dintre Dunăre și Marea Neagră.*** Cu toate mutațiile produse în structura proprietății rurale a provinciei transdunărene ca urmare a aplicării înainte de 1914 a unor norme juridice destinate numai acestei regiuni<sup>2</sup>, datorită circulației bunurilor rurale și deposedărilor efectuate de stat, s-a produs „o fărâmițare a proprietății în decursul vremii”,<sup>3</sup> astfel că, la fel ca în restul țării, țărănimea dobrogeană resimțea necesitatea înfăptuirii reformei agrare. Pe de altă parte, în județele Durostor și Caliacra verificarea și confirmarea proprietăților rurale, conform prevederilor capitolului VI al „Legii pentru organizarea Dobrogei Noi”, din 1 aprilie 1914, nu s-au putut realiza datorită războiului, ceea ce a creat o situație confuză ce trebuia depășită prin clarificarea problematicii agrare complexe.

În Dobrogea, reforma agrară s-a aplicat numai în județele Tulcea și Constanța.<sup>4</sup> Aici s-au aplicat aceleași decrete ca și în Vechea

---

<sup>1</sup> Șt. Boroș, *Posibilitățile economice viitoare ale Dobrogei*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie. Volum festiv cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei*”, an XXXIX, din 28 octombrie 1928, p. 36.

<sup>2</sup> Vezi M. Stanciu, V. Ciorbea, *Aspecte ale problemei agrare în Dobrogea la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, în „*Anuarul de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XVII, 1980, p. 405-423; Marian Vicol, Gheorghe Dumitrașcu, *Legea agrară din 1882 din Dobrogea și implicațiile ei naționale*, în „*Comunicări de istorie a Dobrogei*”, nr. 2, 1983, p. 71-85; Liviu P. Marcu, *Reforme agrare din Dobrogea de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în context sud-est-european*, în *Ibidem*, p. 87-124; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 405-408.

<sup>3</sup> Constantin P. Rotaru, *Reformele agrare din Dobrogea Veche (1878-1930). Teza pentru doctorat în științe economice*, 1930, p. 88.

<sup>4</sup> Valentin Ciorbea, *Aplicarea reformei agrare. Structura proprietății, producția și rentabilitatea gospodăriilor rurale din județele Constanța și Tulcea între anii 1918-1944*, în „*Pontica*”, XX, 1987, p. 309.

România, prin care se stabileau atât principiile generale ale exproprierii, cât și suprafețele ce urmau a se expropria, precum și organele speciale ce trebuiau să se ocupe de aceste lucrări.<sup>5</sup> În majoritatea comunelor din aceste județe, țăranii erau fie lipsiți de pământ, fie dețineau suprafețe insuficiente. Spre exemplificare, menționăm că, în satul Bălăceanu din județul Constanța, 67 de locuitori posedau 32,30 ha, iar în comuna Ciobanu din același județ, 398 de săteni dețineau numai 270,45 ha. Din cele 14 comune ale „*Ocolului agricol Medgidia*” în patru – Boascic, Seimeni, Cochirleni și Rasova – majoritatea țăranilor aveau nevoie, pentru a-și asigura existența, de terenuri agricole și izlazuri.<sup>6</sup>

Începute la 1 ianuarie 1919, operațiunile de expropriere au cunoscut în județele Tulcea și Constanța unul din ritmurile cele mai lente din țară, cu desfășurare inegală de la zonă la zonă. Astfel, în județul Tulcea, până în decembrie 1921, au fost supuse exproprierii 26 mari proprietari ce au însumat o suprafață de 5.699,53 ha, din care în teren au fost trecute sub controlul autorităților 2.202,15 ha, restul de 3.497,38 ha rămânând în posesia foștilor proprietari.<sup>7</sup>

La fel ca și în restul țării, această operațiune a reformei agrare a determinat în rândul marilor proprietari din dreapta Dunării o atitudine de dezaprobare. Au avut loc numeroase luări de poziție prin care s-a încercat, în fond, apărarea proprietății. Astfel, Petre Grigorescu, important agricultor constănțean, într-o broșură dedicată exproprierilor din Dobrogea a pus motoul exprimat la o întrunire a marilor proprietari din județ, acela că „*exproprierile în Dobrogea sunt o crimă națională*”.<sup>8</sup> Se susținea în continuare că în această parte a țării proprietățile s-au constituit diferit față de cele din stânga Dunării, iar statul deținea teren suficient pentru a face împroprietăriți. Petre

---

<sup>5</sup> D. Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 47.

<sup>6</sup> Direcția Județeană Tulcea a Arhivelor Naționale (D.J.T.A.N.), fond Consiliatul Agricol al Județului Constanța, dosar 12/1920, f. 40; Stelian Popescu, *Reforma agrară în partea de mijloc a Dobrogei*, în „*Dobrogea economică*”, an II, nr. 5 din mai 1923., p. 135.

<sup>7</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Consiliatul Agricol al Județului Tulcea, dosar 9/1922, f. 19.

<sup>8</sup> Petre Grigorescu, *Memorii asupra exproprierilor în Dobrogea*, Constanța, 1921, p. 4.

Grigorescu preciza că în Dobrogea proprietatea funciară s-a format prin cumpărări, succesiuni, moșteniri și schimburi de terenuri cu statul. S-a afirmat, de asemenea, că întrucât înainte de război se efectuaseră improprietări pe 10, 15 și 25 ha, prin fixarea lotului de 5 ha, țăranul dobrogean va fi numai „încurcat și menținut într-o stare de sărăcie veșnică”.<sup>9</sup> Constantin Oancea, mare proprietar dobrogean, scria la începutul anului 1924 că în județul Constanța „sunt peste 40 de comune unde nu mai sunt și nici n-au fost moșii: tot malul Dunării, aproape întreaga plasă Ostrov, la fel plășile Hârșova, Cernavodă și o bună parte din plasa Traian”.<sup>10</sup> „Sindicatul Agricol Constanța”, ce reprezenta interesele marilor proprietari din agricultura constănțeană, s-a adresat sindicatelor similare din țară pentru a acționa în comun și a bloca „chestiunea proprietății care nu poate aduce decât dezbinare între plugari”.<sup>11</sup>

Neputând să-și impună aceste puncte de vedere, marii proprietari dobrogeni s-au folosit de diverse căi pentru a sustrage cât mai multe terenuri expropriilor. Unul din procedeele des întâlnite și în această parte a țării a fost acela al donării sau vânzării unor suprafețe soțiilor sau copiilor. Câteva exemple în acest sens sunt edificatoare. Proprietarul Gheorghe Aldea din comuna Gherengic (Pecineaga) a sustras exproprierii din proprietatea sa de 2.164 ha o suprafață de 1.552 ha pe care a lăsat-o la 7 moștenitori, fiindu-i expropriate numai 612 ha.<sup>12</sup> Din proprietatea lui Niță C. Stoian din comuna Sarighiol (Albești) au fost expropriate 404,8 ha. În urma contestației depuse de proprietar și a motivației că are moștenitori, i-au fost înapoiate 57,5 ha.<sup>13</sup>

Legea a permis celor care dețineau mari proprietăți în diviziune să-și păstreze, fiecare separat, o cotă neexpropriabilă. În fața instanțelor și proprietarii de mari suprafețe din Dobrogea au susținut că-și lucrează pământurile în comun cu rude și alte persoane. În acest mod a procedat, spre exemplu, I. Gh. Duca, cu proprietățile sale din Canara (Ovidiu) și Gherengic, reușind cu avizul „Comitetului agrar” să scoată în 1924 de

<sup>9</sup> „Dacia” (Constanța), an VI, nr. 27 din 25 iunie 1920.

<sup>10</sup> „Curierul Sindicatului agricol” (Constanța), an I, nr. 7 din 18 februarie 1923.

<sup>11</sup> *Ibidem*, nr. 4 din 4 februarie 1923.

<sup>12</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul Cadastral Constanța, dosar 349/1925, f. 6.

<sup>13</sup> *Ibidem*, dosar 339/1925, f. 22, 62.

sub expropriere 1.031 ha.<sup>14</sup> Alți proprietari au profitat de modul superficial în care unele comisii de expropriere și-au făcut datoria, reușind să păstreze importante suprafețe. Spre exemplu, G. Celiacov, posesor al unei moșii divizate în mai multe loturi, a scos de sub expropriere proprietatea de 42,78 ha, ce o deținea în comuna Cerna, pe motiv că suprafața era sub 100 ha.<sup>15</sup>

Posesorii de terenuri de pe malul Dunării și-au păstrat proprietățile sub motiv că sunt inundabile. Cazurile de sustragere de la expropriere prezentate mai sus, ele fiind desigur mult mai numeroase, demonstrează că și în cele două județe transdunărene mulți proprietari s-au folosit cu abilitate de excepțiile legii, reușind să rețină în posesie întinse suprafețe de terenuri.

După cum am precizat, în județele Tulcea și Constanța lucrările reformei s-au desfășurat destul de lent, ceea ce a determinat amânarea de la an la an a clarificării statutului unor importante suprafețe agricole. La această situație au contribuit și neînțelegerile dintre instituțiile agricole și autoritățile județene pe marginea interpretării și aplicării unor articole ale legii. În județul Tulcea, suprafața de cultură definitiv expropriată era, la 14 noiembrie 1925, de 2.536,80 ha, iar pe 10.177,48 ha lucrările erau în desfășurare. Situația era asemănătoare și la izlazarile comunale, unde expropriere se realizase numai pe 12.786,90 ha, pe 19.790,12 ha lucrările erau în curs de definitivare, iar pe celelalte terenuri nu se efectuaseră, din diverse motive, nici un fel de măsurători.

În ceea ce privește aplicarea reformei agrare în Delta Dunării, care ocupa circa 50% din suprafața județului Tulcea (862.600 ha), în istoriografia română s-au exprimat anumite puncte de vedere.<sup>16</sup> Pornind însă de la unele izvoare locale, putem aprofunda specificul derulării reformei agrare în această zonă a județului Tulcea și a Dobrogei. Dintr-un raport asupra situației generale a exproprierilor efectuate în județul Tulcea până la data de 28 decembrie 1922 reiese

---

<sup>14</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 104.

<sup>15</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 32/1925, f. 147.

<sup>16</sup> Vezi D. Șandru, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în Delta Dunării*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, Tom IX, 1972, p. 334. Idem, Valentin Ciorbea, *Piscicultura în Dobrogea între cele două războaie mondiale*, în *Ibidem*, Tom XX, 1983, pp. 380-396.

care era situația lucrărilor în Delta Dunării. La Sfântu Gheorghe nu se expropriase nimic, terenurile fiind trecute în rândul celor inundabile. Din grindurile și ostroavele mai înalte de la Chilia Veche s-au expropriat 3.340 ha, la Periprava 3.180 ha, la Sulina 420 ha ș.a.<sup>17</sup> Cele mai multe exproprieri s-au efectuat din terenurile „Casei Autonome a Pescărilor Statului” (C.A.P.S.) și „Administrației Pescărilor și Ameliorațiilor din Regiunea Inundabilă a Dunării” (P.A.R.I.D.), suprafața ridicându-se la 30.686 ha teren arabil și 46.593 ha pășune.<sup>18</sup> Se impune însă precizarea că atât P.A.R.I.D., cât și C.A.P.S. s-au arătat destul de refractare la lucrările reformei, străduindu-se să-și ferească de exproprieri atât terenurile inundabile, cât și cele neinundabile, spre nemulțumirea funcționarilor „Consilieratului Agricol” al județului Tulcea. Atunci când au trebuit să se supună prevederilor legii, reprezentanții celor două instituții ale statului au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a păstra și valorifica, de multe ori în interes personal, terenurile expropriate. În mai multe rânduri, „Consilieratul Agricol” al județului Tulcea a solicitat organelor superioare aplicarea articolului 29 al reformei agrare, care prevedea ca aceste tipuri de terenuri să fie administrate de „Casa Centrală a Împroprietăririi”, organismul responsabil cu aplicarea reformei agrare.<sup>19</sup> Organul agricol al județului Tulcea aprecia că în Delta Dunării s-au expropriat „terenuri atât de cultură cât și pentru pășune, îndeajuns, căutându-se pe cât posibil a se satisface cerințele sătenilor”.<sup>20</sup>

Conform datelor întocmite de responsabilii aplicării reformei în județul Tulcea, la data de 12 decembrie 1933 se încheiaseră lucrările pe 423 de mari proprietăți, suprafața expropriată fiind de 85.028,50 ha. Din acestea, 40.188 ha erau terenuri domeniiale. Mai rămâneau de efectuat diferite operații pe 800 de mari proprietăți.<sup>21</sup>

---

<sup>17</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 9/1922, f. 304-306.

<sup>18</sup> *Ibidem*, dosar 9/1925, f. 31.

<sup>19</sup> *Ibidem*, dosar 9/1922, f. 195.

<sup>20</sup> *Ibidem*, f. 306.

<sup>21</sup> *Ibidem*, dosar 38/1934, f. 3.



În județul Constanța au fost expropriate, într-o primă etapă, 270 de mari proprietăți în suprafață de 69.154 ha.<sup>22</sup> Ulterior, până la 31 decembrie 1941, s-au mai expropriat 449 de mari proprietăți, din care 365 erau definitiv parcelate, pe restul lucrările nefiind terminate datorită contestațiilor depuse de proprietarii lor. Suprafața totală expropriată de la mari proprietari s-a ridicat la 91.728,11 ha, la care s-au adăugat 58.476,77 ha de pe cele 213 terenuri domeniale expropriate pe cale administrativă.<sup>23</sup>

Pentru ca cititorul să-și facă o imagine cât mai corectă asupra rezultatelor operațiunilor de expropriere în județul Constanța, precizăm că în unele localități suprafețele rezultate erau insuficiente necesităților de împrumietărire, în timp ce în altele terenurile prisoseau. Astfel, în comuna Boascic se expropriaseră 219 ha, iar pentru împrumietărire mai erau necesare încă 835 ha. De asemenea, în comuna Seimeni, pentru a-i împrumietări pe sătenii îndreptățiți, organele agricole raportau că mai aveau nevoie de 1.534 ha, iar în comunele Peștera și Hăsancea prisoseau câte 4.032 ha și, respectiv, 2.053 ha.

Fixarea prețurilor pentru terenurile expropriate a declanșat și în județele Tulcea și Constanța demersuri ale proprietarilor care s-au străduit, pe de o parte, să obțină sume cât mai mari, iar pe de altă parte, să amâne lucrările reformei prin deschiderea de procese la instanțele de judecată, să blocheze expropriările și să-și păstreze pe această cale terenurile.<sup>24</sup>

Deși, în general, „Comisia centrală de fixare a prețurilor“ a dat satisfacție proprietarilor dobrogeni, aceștia au considerat sumele stabilite ca fiind „ridicole față de valoarea hanilor și că singurul criteriu ce trebuie luat în considerație la estimarea expropriierilor este venitul net al moșiei după ce s-au retras toate cheltuielile din producție“.<sup>25</sup>

Terenurile expropriate n-au fost trecute imediat în posesia țăranilor îndreptățiți. Pentru a lăsa timp de desfășurare proceselor

---

<sup>22</sup> Petre Grigorescu, *op.cit.*, p. 15.

<sup>23</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul Cadastral Constanța, dosar 1447/1938; dosar 1441/1938-1941, f. 4.

<sup>24</sup> *Ibidem*, fond Curtea de Apel Constanța, dosar 39/1923, f. 101 și urm.

<sup>25</sup> Petre Grigorescu, *op.cit.*, p. 8.

deschise, suprafețele expropriate au fost arendate obștilor sătești constituite pe comune sub îndrumarea „Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi”, cu scopul „de a lua în folosință, exploata și îmbunătăți până la definitivă împroprietărire terenurile expropriate”. Amânarea împroprietăririi care interesa pe țărani în cel mai înalt grad a fost explicată prin „încercarea guvernului liberal de a înlătura scăderea producției în faza de tranziție a proprietății, care se efectua într-o perioadă când economia țării era dezorganizată”.<sup>26</sup>

La fel ca și în alte județe ale țării, nici în Constanța și Tulcea nu s-au respectat întocmai instrucțiunile și recomandările referitoare la arendare, situație care a nemulțumit pe numeroși săteni. Astfel, mai mulți locuitori din comuna Jurilovca, invalizi, văduve, demobilizați, reclamau că de arendarea terenurilor au profitat funcționarii, în timp ce ei nu beneficiau de „nici o palmă de pământ de unde să ne scoatem existența”.<sup>27</sup> O altă situație care a creat nemulțumiri au constituit-o prețurile stabilite pentru terenurile arendate, îndeosebi de cei care începuseră să practice subarendarea. În unele comune din județul Tulcea prețurile au urcat până la 8,94% din valoarea terenului, ceea ce a îngrijorat pe țărani și nu puțini au fost accia care au cerut ca prețul hectarului arendat să fie de maxim 3.400 lei, și nu de 1.000-1.500 lei pe hectar la terenul arabil și 2.000-3.000 lei la hectarul de grădină.<sup>28</sup> După cum raportau organele agricole ale județului Tulcea, în anul 1934, suprafața terenurilor arendate se ridica la 20.900 ha, de care beneficiau 12.000 țărani. Numai din arendarea terenurilor statului în această zonă a Dobrogei, între 1924 și 1934, s-au obținut venituri de 31.216.204 lei.<sup>29</sup> Alte nemulțumiri s-au datorat faptului că multor țărani li s-au arendat terenuri slab productive.

Se poate aprecia că sistemul prelungit al arendării terenurilor a creat în rândul multor țărani din dreapta Dunării sentimentul nesiguranței și incertitudinii. Referindu-se la aceste aspecte, ziarul

---

<sup>26</sup> D. Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, p. 49.

<sup>27</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 14/1923, f. 16.

<sup>28</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 50; „*Curierul Sindicatului Agricol Constanța*”, an I, nr. 40 din 14 octombrie 1923.

<sup>29</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 38/1934, f. 12-13, dosar 78/1934, f. 59.

constănțean „*Foia plugarului*” nota într-unul din numerele sale din anul 1927 că de mai mulți ani „*stau zeci de mii de săteni fără rost*”, situație care s-a răsfrânt negativ asupra producției agricole.<sup>30</sup>

Se impune să semnalăm că de arendări au beneficiat în Dobrogea, acolo unde autoritățile și-au făcut datoria conform instrucțiunilor, și etnicii turci, tătarii și bulgarii care și-au făcut datoria față de țară în Primul Război Mondial, motiv de bucurie pentru care cei îndreptățiți „*au fost tratați (...) pe picior de egalitate cu românii*”.<sup>31</sup>

Prima activitate pe linia împrumutării efectuate de comitetele de ocol din județele Tulcea și Constanța a constat în alcătuirea tabelelor și încadrarea celor îndreptățiți la categoriile prevăzute de lege. A fost pentru mulți țărani un nou prilej de nemulțumire întrucât, din diverse motive, au fost eliminați deși erau capabili de muncă.<sup>32</sup> S-au semnalat de asemenea cazuri când sătenii au fost incluși la alte categorii decât la cele care aveau dreptul. Pe multe liste au fost trecuți în mod ilegal, cum s-a întâmplat la Hârșova bunăoară, „*meseriași, băcani, lăutari, cafegii și un avocat*”.<sup>33</sup> De pe listele altor localități au fost radiați țărani care aveau în perspectivă o moștenire ori au lipsit la data întocmirii tabelelor sau nu aveau situația militară clarificată.

Tabelele au fost supuse autorităților spre verificare și aprobare. Au fost situații când acestea au fost modificate, organele agricole radiind pe unii, înscriind pe alții în tabele ori trecându-i de la o categorie la alta, situație ce a creat noi motive pentru amânarea operațiilor de împrumutării. Incorectitudinea alcătuirii tabelelor s-a datorat și faptului, relevat în presă, că în comisii au fost numiți „*tot soiul de indivizi incapabili care n-au nimic cu agricultura*”.<sup>34</sup>

Cei mai mulți țărani cu drept de împrumutării înscriși în tabele s-au înregistrat în localitățile din zona Dunării, în timp ce cele mai mari suprafețe expropriate se aflau spre Marea Neagră.<sup>35</sup> Sesizând această

---

<sup>30</sup> „*Foia plugarului*” (Constanța), an I, nr. 33 din 30 octombrie 1927.

<sup>31</sup> „*Farul*” (Constanța), an I, nr. 192 din 14 noiembrie 1919.

<sup>32</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă*, Cultura Națională, București, 1928, p. 59.

<sup>33</sup> D.J.C.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Constanța, dosar 39/1922-1937, f. 76.

<sup>34</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 239 din 17 octombrie 1923.

<sup>35</sup> *Ibidem*, an XIX, nr. 272 din 1 decembrie 1925.

realitate, ziarul „Dobrogea jună“ atrăgea atenția cititorilor săi asupra complexității rezolvării împrumietării și a deplasării inerente a populației dinspre Dunăre spre zone mai apropiate de litoralul maritim.

Aplicarea în teren a împrumietării a căpătat, după cum preciza un cotidian constănțean, „proporția unui eveniment de reală importanță fiind vorba de rezolvarea unei probleme de ordin național aici în Dobrogea și de natură economică”.<sup>36</sup> Într-adevăr, după ani de așteptare, țăranii dobrogeni au primit cu bucurie declanșarea operațiilor de împrumietare. Lucrările au început în luna martie 1926 în comuna Peștera din județul Constanța, cu care ocazie peste 300 de țărani au primit, în prezența autorităților, titlurile de proprietate.<sup>37</sup>

Datorită insuficiențelor suprafețe pentru împrumietare, în multe comune s-a făcut excepție de la lege, loturile fiind micșorate sub 5 ha. Organele agricole au fost nevoite să-i împrumietărească pe cei îndreptățiți cu loturi mai mici, fie la distanțe mari ori, pur și simplu, să-i lase fără pământ.<sup>38</sup> În județul Tulcea au fost repartizate pentru împrumietare 19.126 ha teren arabil pe care trebuiau împrumietăriți 18.492 țărani.<sup>39</sup> Cu toate că loturile date țăranilor din comunele Turda, Mihai Bravu, Satu Nou, Sarichioi, Jurilovca au fost de numai 1,5-2 ha, n-au fost împrumietăriți decât cei înscriși în primele categorii din tabelele de împrumietare.<sup>40</sup>

O parte dintre cei ce n-au putut primi pământ în localitățile de reședință au fost împrumietăriți în alte comune, uneori la mare distanță, ceea ce a influențat punerea în valoare a acestor terenuri. Astfel, sătenii din Ostrov, județul Constanța, au primit loturi la Mircea-Vodă.<sup>41</sup> Alții au fost mutați „din loc în loc timp de 10 ani”, de pe un lot pe altul.<sup>42</sup>

---

<sup>36</sup> „Dacia”, an XIII, nr. 100 din 8 mai 1926.

<sup>37</sup> „Dobrogea jună”, an XIX, nr. 102 din 12 mai 1926; „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța. Circa a X-a”, an XXXVII, nr. 1-3, ianuarie, februarie, martie 1926, p. 12.

<sup>38</sup> D.J.C.A.N., fond Consiliatul Agricol al Județului Constanța, dosar 5/1921, f. 41; dosar 55/1921, f. 55.

<sup>39</sup> D. Șandru, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în Delta Dunării*, p. 334.

<sup>40</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 579/1932, f. 45.

<sup>41</sup> *Ibidem*, fond Consiliatul Agricol al Județului Constanța, dosar 5/1921, f. 141.

<sup>42</sup> *Ibidem*, dosar 69/1922-1938, f. 54.

Sătenii din Sf. Gheorghe au solicitat la 25 iunie 1931 sprijinul „Prefecturii Județului Tulcea” pentru a fi împrăprietăriți întrucât „riscă să devină muritori de foame dacă nu primesc câteva hectare în orice parte a Dobrogei”.<sup>43</sup> Invalizii de război din localitățile Mihail Kogălniceanu, Cataloi, Nălbat, Somova ș.a. din același județ au adresat „Ministrului Agriculturii” cereri prin care solicitau „a se lua măsurile cele mai severe pentru împrăprietărirea lor”.<sup>44</sup>

Nici după 10 ani de la acordarea primelor titluri de proprietate în comunele județului Tulcea, în Delta Dunării nu se efectuaseră împrăprietări, spre nemulțumirea celor îndreptățiți. Funcționarii P.A.R.I.D.-ului și C.A.P.S.-ului au manevrat cu abilitate printre prevederile legii pentru a amâna aplicarea reformei agrare și a valorifica terenurile, după cum s-a precizat mai sus, în folos propriu.<sup>45</sup> Pe de altă parte, responsabilii aplicării reformei în Delta Dunării doreau să soluționeze problema terenurilor inundabile. Între aceștia, C. Garoflid declara unui periodic tulcean „că nu face împrăprietărire în Deltă până nu pune în aplicare un plan mare ce-l are în proiect pentru aceste terenuri inundabile”.<sup>46</sup> Valorificarea acestor terenuri a rămas în atenția autorităților și a specialiștilor, totuși nu s-a „trecut pe planul realizărilor”, după cum se preciza în 1940 în periodicul „Dobrogea jună”.<sup>47</sup> Pe de altă parte, amânările acordării titlurilor de proprietate celor îndreptățiți din Delta Dunării le-au creat serioase probleme financiare întrucât au fost obligați să plătească anual sume mari în baza embaticării.<sup>48</sup>

Până în primăvara anului 1933, în județul Tulcea au fost împrăprietăriți 9.985 locuitori, între care s-au aflat, conform izvoarelor consultate, mulți reprezentanți ai minorităților, rămânând să primească terenuri 7.038 săteni, îndeosebi dintre cei care locuiau de-a lungul Dunării, între Isaccea și Măcin, unde erau 5.943 de îndreptățiți fără pământ.<sup>49</sup>

<sup>43</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 562/1931, f. 2.

<sup>44</sup> *Ibidem*, fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 19/1924, f. 213, 217.

<sup>45</sup> *Ibidem*, dosar 36/1934, f. 92-96.

<sup>46</sup> „Călduza plugarului” (Tulcea), an II, nr. 9 din decembrie 1930.

<sup>47</sup> „Dobrogea jună”, an XXXVI, nr. 113 din 6 decembrie 1940.

<sup>48</sup> *Ibidem*, an XXIV, nr. 242 din 8 noiembrie 1928.

<sup>49</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 17/1933, f. 134.

Operațiunile de împrăștiere s-au desfășurat și în județul Constanța într-un ritm la fel de lent. Într-un memoriu adresat „*Ministerului Agriculturii*” în anul 1929 de către deputatul constănțean Vasile Lepădatu, membru al „*Partidului Național Țărănesc*”, se preciza că până la 1 ianuarie 1929 lucrările de împrăștiere în 53 de comune din cele 107 ale județului erau în derulare, fiind definitive numai în 8 localități. În celelalte comune lucrările de împrăștiere erau la început, întrucât operațiunile de cadastrare „*au fost inaugurate abia în anul 1927, adică 6 ani mai târziu decât în restul țării*”, iar pentru continuarea lucrărilor erau necesare încă 12 milioane lei.<sup>50</sup> O parte din sumele alocate efectuării lucrărilor de cadastrare au fost cheltuite pentru a reface măsurătorile pe loturi repartizate în baza legislației dinaintea de Primul Război Mondial, situație care a întârziat lucrările și n-a dus decât la descoperirea, cum se arăta într-un periodic, numai a 700-800 ha acaparate de țărani.<sup>51</sup>

Din statisticile vremii aflăm că din cei 18.743 de țărani înscrși pe listele de împrăștiere 4.243 au rămas, din diverse motive, fără pământ, în unele localități numărul lor fiind destul de mare. Spre exemplu, prefectul județului Constanța constata cu ocazia unei vizite făcute în comuna Ovidiu că erau „*177 de familii care nu au pământ*”.<sup>52</sup>

Unii țărani au fost nevoiți să renunțe la loturi întrucât se compuneau din suprafețe de pe raza mai multor localități și, deși au solicitat efectuarea comasărilor necesare, organele agricole n-au dat curs cerințelor.<sup>53</sup> Nu puțini au fost țărani care au primit terenuri neproductive și, cu toată strădania proprietarilor, nu le-au putut lucra, solicitând schimbarea lor.<sup>54</sup> Alți țărani au fost dezavantajați de cei puși

<sup>50</sup> „*Dacia*”, an XVI, nr. 54 din 13 martie 1929.

<sup>51</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 243.

<sup>52</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 22/1939, f. 41; D. Șandru, *op.cit.*, p. 149.

<sup>53</sup> Spre exemplu, un locuitor din Băneasa informa în anul 1934 organele agricole că renunță la 4,84 ha întrucât erau situate pe suprafața a trei localități: Băneasa, Calacea (Făurei) și Ghiurvergea (Cărpiniș), aflate la distanțe prea mari una de alta. (D.J.C.A.N., fond Consilieratul Agricol Constanța, dosar 5/1921, f. 162).

<sup>54</sup> Doi țărani din Dobromir, județul Constanța, se adresau „*Ministrului Agriculturii*” arătând că au primit terenuri pietroase unde „*cu toată sudoarea noastră, fierul plugului nu intră nicidecum*” (*Ibidem*, fond Inspectoratul Cadastral Constanța, dosar 230/1925-1938, f. 230; dosar 237/1923-1936, f. 4.)

să aplice reforma întrucât aceștia și-au împrumutat rudele, prietenii, partenerii politici sau fruntași ai satelor. În cursul lunii iulie 1933, 50 de demobilizați din comuna Oltina arătau unui periodic constănțean că nu au primit nici un fel de teren, întrucât au fost împrumutați preoți și învățători în locul lor.<sup>55</sup> Schimbarea sătenilor de la o categorie la alta, de cele mai multe ori inferioară, modificarea loturilor, reducerea lor din lipsă suficientă de pământ, împrumutarea cu suprafețe în mai multe localități la distanțe mari sau acordarea de pământ neproductiv au fost cauzele care au făcut ca multe gospodării din județele Tulcea și Constanța să nu aibă o bază solidă de dezvoltare și producție.

Un alt aspect al aplicării reformei în Dobrogea, care a influențat negativ situația financiară a gospodăriilor țărănești, l-a constituit faptul că țăranii împrumutați au trebuit să plătească importante sume de bani pentru efectuarea măsurătorilor, a parcelărilor și a comasărilor. Astfel, 191 de săteni din comuna Ciobanu, județul Constanța, împrumutați cu 338,72 ha, au trebuit să achite suma de 208.712 lei la care s-au adăugat încă 76.120 lei pentru măsurători. În aceeași comună, sătenii care primiseră 1.175,8 ha din terenul domenal au trebuit să plătească 724.371 lei pentru pământuri și 260.700 lei, sumă ce a reprezentat contravaloarea lucrărilor de cadastrare.<sup>56</sup>

Autorii reformei agrare și-au propus să rezolve și problema izlazurilor comunale atât sub aspectul delimitării lor în localitățile unde lipseau, cât și al uniformizării cadrului juridic la nivelul țării.<sup>57</sup>

În Dobrogea, Decretul-lege din 22 septembrie 1921, ce reglementa crearea de izlazuri în sate și comune, a fost pus în aplicare în anul 1922. Precizăm că și sătenii județelor transdunărene au fost interesați să-și asigure condiții bune pentru întreținerea vitelor. Referindu-se la modul în care-și creșteau animalele sătenii din Dobromir, primarul acestei localități informa „Prefectura” Constanța în anul 1925 că în iarna trecută „ne-am vândut vitele, am vândut două ca să scăpăm una și restul brumei ce ne-a rămas le pierdem acum vara, căci au început să ne moară de foame (...) din cauză că nu avem unde să le scoatem la

---

<sup>55</sup> „Dobrogea jună”, an XXX, nr. 89 din 28 iulie 1933.

<sup>56</sup> *Ibidem*, dosar 12/1921, f. 68.

<sup>57</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 198.

pășune“.<sup>58</sup> Astfel de situații s-au întâlnit și în alte localități. La 9 mai 1926, prefectul județului Constanța era informat de locuitorii comunei Băneasa că localitatea era lipsită de izlaz, „astfel că vitele locuitorilor dacă nu vor fi învoite în pădurile satului, sunt expuse pierderii“.<sup>59</sup> Pretorul plasei Hârșova informa, la rândul său, că primarii i-au transmis că sătenii erau nemulțumiți față de „rezolvarea chestiei izlazurilor comunale, deoarece numărul vitelor s-a înmulțit și suprafețele destinate în acest scop s-au redus“.<sup>60</sup>

Pe măsură ce exproprierile se realizau, în unele zone s-a trecut la constituirea pășunilor comunale. Spre exemplu, „Comisia Ocolului Medgidia“ a decis la 21 octombrie 1922 să exproprieze 114,33 ha din proprietatea statului pentru izlazul comunei Cuza Vodă, „dat fiind că în comună existau la acea dată 910 vite mari, 469 mânzați și 111 vite mici“.<sup>61</sup>

Datele statistice de epocă relevă că și operațiunile de constituire a izlazurilor s-au desfășurat la fel de lent. În anul 1934 numai 67 de localități din județul Tulcea primiseră terenuri în suprafață de 36.470,72 ha pentru izlazuri; în celelalte, lucrările cadastrale erau în curs de desfășurare.<sup>62</sup> „Casa Pădurilor“ și „Direcția Pescăriilor“ s-au opus transformărilor în pășuni a terenurilor pe care le administrau în unele județe dobrogene, întrucât le arendau țăranilor tot pentru pășunat, contra unor sume substanțiale.<sup>63</sup> După cum sublinia în anul 1918 C. Filipescu, unul dintre bunii cunoscători ai problematicii agriculturii dobrogene, „chestia izlazurilor va fi veșnic pe tapet“.<sup>64</sup> Peste patru ani, situația de provizorat și confuziile caracterizau statutul pășunilor comunale, iar după cum s-a precizat în 1932 la o consfătuire a directorilor organelor agricole și a președinților „Camerelor de

---

<sup>58</sup> „Marea Neagră“ (Constanța), an II, nr. 216 din 16 mai 1925.

<sup>59</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 8/1926, f. 411.

<sup>60</sup> *Ibidem*, f. 191.

<sup>61</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Cadastral Constanța, dosar 561/1936-1942, f. 46.

<sup>62</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 36/1934, f. 115 și urm.

<sup>63</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 180-181.

<sup>64</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 59.



*Silvicultură*“ din Dobrogea, „nu s-a făcut nimic pentru reglementarea folosirii izlazurilor și mai ales pentru îmbunătățirea lor“.<sup>65</sup>

Referindu-ne în continuare la evoluția proprietăților rurale din județele Caliacra și Durostor, se impune precizarea că după 1918 situația a devenit deosebit de complexă. După cum am precizat, în cele două județe din sudul Dobrogei, Caliacra și Durostor, nu s-au aplicat prevederile reformei agrare din anul 1921. Aici trebuiau aplicate în continuare prevederile capitolului VI al „*Legii pentru organizarea Dobrogei Noi*“, dată publicității la 1/14 aprilie 1914.<sup>66</sup>

După reîntoarcerea în sudul Dobrogei, administrația românească constata că situația în domeniul proprietății agrare a devenit și mai complexă datorită consecințelor războiului și ocupației, care au provocat mișcări ale populației. Pe de altă parte, mulți proprietari și-au pierdut actele de proprietate, alții aveau actele de proprietate la Sofia, duse de ocupați, iar altele se aflau la Moscova, unde fuseseră evacuate împreună cu alte bunuri ale statului român.<sup>67</sup> În timpul ocupației, unii proprietari și-au vândut terenurile, act nepermis de legislația românească, ce prevedea că mai întâi trebuiau verificate proprietățile. Situația de echivoc nu putea să fie prelungită prea mult, astfel că la 26 iulie 1921, în timpul guvernării lui Al. Averescu, s-a adoptat „*Legea pentru organizarea Dobrogei Noi*“, urmată, la 20 septembrie 1921, de „*Regulamentul Legii pentru organizarea Dobrogei Noi*“.<sup>68</sup> În capitolul al VI-lea al legii, intitulat „*Despre drepturile și proprietatea imobiliară (art. 83-116)*“ s-au introdus noi prevederi față de cele cuprinse în Legea din 1 aprilie 1914. Astfel, nu s-a mai menționat nimic despre posesiunile de tip *mirie*<sup>69</sup> (loturi de cultură, fânețe, pășuni, vii și păduri care, conform legislației otomane, aparțineau ca proprietăți statului, iar

---

<sup>65</sup> „*Dacia*“, an XIX, nr. 43 din 27 aprilie 1932.

<sup>66</sup> „*Monitorul Oficial*“, nr. 1 bis, 1/14 aprilie 1914.

<sup>67</sup> C. Filipescu, *Agricultura în Dobrogea Nouă*, în „*Analele Dobrogei*“, an XIX, vol. III, 1938, p. 19; „*Dobrogea jună*“, an XVIII, nr. 109 din 15 mai 1924.

<sup>68</sup> A. de Lapradelle, *Legislația relativă la proprietatea funciară din Dobrogea Nouă (Dobrogea de Sud) și dreptul internațional*, București, f.a., p. 47.

<sup>69</sup> A.N. Pineta, *Chestiuni dobrogene. Cetățenia în Dobrogea Nouă. Reglarea proprietății rurale*, Balcic, f.a., p. 20

ca folosință particularilor, în virtutea unui act numit *tapiu*), măsură menită a accelera lucrările de verificare și confirmare a proprietăților rurale. Conform prevederilor legii, în termen de trei luni de la promulgare, toți cei care dețineau acte urmau să se prezinte la judecătoriile de ocol pentru verificări, după care, în termen de un an, li se schimbau actele cu titluri de proprietate definitivă. Celor care nu mai aveau acte din motivele precizate mai sus li se eliberau documente noi, cu caracter provizoriu, pe baza unei simple declarații făcute în fața autorităților, urmând ca după 10 ani, dacă nu apăreau persoane care să revendice terenurile, să devină proprietari deplin. <sup>70</sup> Aplicarea acestor prevederi a suscitat în epocă obiecții, imputându-se legiuitorilor că se putea deveni proprietar de terenuri agricole pe baza unor simple declarații. <sup>71</sup> Datorită faptului că guvernul Averescu a demisionat la 13 decembrie 1921, iar guvernul condus de Take Ionescu a guvernat țara de la 17 decembrie până la 19 ianuarie 1922, prevederile referitoare la rezolvarea regimului proprietăților agrare nu s-au mai aplicat. Noul guvern liberal prezidat de Ion I.C. Brătianu a acuzat guvernul Averescu că abandonase drepturile și interesele statului român în județele Caliacra și Durostor, creând avantaje prea mari minorităților în raport cu cetățenii români. La 11 aprilie 1922, controversatul capitol VI al Legii din 26 iulie 1921 a fost abrogat și s-au pus din nou în aplicare prevederile *Legii pentru organizarea Dobrogei Noi* din 1 aprilie 1914. <sup>72</sup> În anul 1923, articolele 111-114, 116-119, 125, 129 și 131, referitoare la atribuțiile instanțelor care verificau proprietatea, au fost modificate, iar la 22 aprilie 1924 legea a fost trecută prin Parlament. <sup>73</sup>

Conform noilor prevederi, deținătorii de terenuri erau obligați ca, în termen de 90 zile de la intrarea în vigoare a legii, să completeze declarații-tip în care trebuiau să specifice localitatea în care aveau terenul, întinderea, investițiile făcute după 1913 și beneficiile obținute.

---

<sup>70</sup> C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. IX-X, Editura Librăriei & Co., p. 905; A. de Lapradelle, *op.cit.*, p. 47.

<sup>71</sup> *Ibidem*, p. 71.

<sup>72</sup> C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 896.

<sup>73</sup> Vezi *Legea pentru modificarea unor dispozițiuni din Legea pentru organizarea Dobrogei Noi*, în C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. XIII-XIV, p. 763.

Formularele trebuiau depuse la comisiile de ocol ce aveau sediul în localitățile urbane, situație care a nemulțumit pe proprietarii care au fost obligați să se deplaseze în orașe într-o perioadă intensă a muncilor agricole.<sup>74</sup>

Legea prevedea că terenurile *mülk* (terenurile din interiorul localităților, cele sustrate din domeniul public, precum și loturile confirmate de legislația otomană ca proprietate absolută) rămâneau în totalitate în posesia deținătorilor. Terenurile *mirie* în suprafață de până la 5 ha erau recunoscute în proprietate deplină celor ce le dețineau, cu condiția ca proprietarii să facă dovada că sunt cetățeni români, că au avut în posesie aceste terenuri cel puțin 10 ani înainte de 1 septembrie 1904, că le-au cultivat și că le vor cultiva în continuare.<sup>75</sup> Pentru loturile mai mari de 5 ha, ce constituiau în județele Durostor și Caliacra majoritatea, legea recunoștea deținătorilor stăpânirea deplină pe două treimi din suprafața arabilă și pășune, restul urmând să fie preluat de stat. În cazul în care suprafața celor două treimi scădea sub 5 ha, se reducea partea convenită statului astfel ca proprietarul să rămână cu 5 ha.<sup>76</sup>

Un alt element de noutate al legii l-a constituit verificarea tuturor terenurilor intravilane care nu fuseseră supuse acestei obligații în legislația precedentă.<sup>77</sup> Se mai prevedea că, după ce se încheiau operațiunile de verificare și separare a treimii, suprafețele mai mari de 100 ha urmau să fie supuse reformei agrare din 1921. Prin aceste reglementări, guvernul Ion I. C. Brătianu a urmărit să clarifice situația proprietăților rurale din județele Durostor și Caliacra, să creeze o rezervă de terenuri pe care să se efectueze colonizări cu locuitori din alte zone ale țării, fie cu aromâni.

Neîncadrarea multor posesori de terenuri în termenul fixat de lege, complicarea situației datorită sosirii primilor coloniști au creat, cum arată un periodic din Silistra, „o serie întreagă de hărțuieli, procese interminabile și apoi cu un nesfârșit lanț de abuzuri”<sup>78</sup> din partea

---

<sup>74</sup> A. de Lapradelle, *op.cit.*, p. 48.

<sup>75</sup> C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 764; „Dobrogea jună”, an XVIII, nr. 109 din 15 mai 1924.

<sup>76</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 26.

<sup>77</sup> A. de Lapradelle, *op.cit.*, p. 52.

<sup>78</sup> „Cadrilaterul” (Silistra), an I, nr. 1 din 15 iunie 1929.

autorităților. Exproprierea treimii convenite statului a provocat o stare de nemulțumire în rândul populației bulgare. Înșiși reprezentanții *Partidului Național Liberal* din județele Durostor și Caliacra au solicitat modificarea legii, inițiind în aprilie 1927 și februarie 1928 proiecte de lege în acest sens, care nu s-au aplicat din cauza retragerii de la guvernare.

Situația complexă a proprietății rurale din sudul Dobrogei a preocupat și *Partidul Național Țărănesc*. Altfel, național-țărăniștii și-au „luat angajamentele cele mai solemne în favoarea dreptului de proprietate al populației țărănești din Dobrogea de Sud, pentru a suprima legea din 1924”.<sup>79</sup> Între primele măsuri luate de guvernul Iuliu Maniu, instalat la 10 noiembrie 1928, au fost suspendarea legii din 1924 și numirea unor comisii pentru anchetarea abuzurilor semnalate. În anul 1930 s-a inițiat un nou act juridic ce a fost numit „*Legea de completare*”.<sup>80</sup> Actul normativ acorda un nou termen de 30 de zile posesorilor pentru a depune declarațiile cu datele terenurilor ce le aveau. Nu se mai făcea referire la dreptul statului de a prelua o treime din terenurile embaticare, nici la terenurile *mirie*. Coloniștii așezați în județele Caliacra și Durostor au respins printr-un memoriu proiectul noii legi după ce acesta a fost dat publicității, pe motiv că se temeau că se va reveni la legile vechi și terenurile ce le stăpâneau vor fi redade foștilor posesori.<sup>81</sup> Autorii memoriului arătau că, prin aplicarea *Legii de completare*, se va redeschide „*pentru timp îndelungat întreaga chestiune agrară în acest ținut cu întreg complexul ei de dificultate în efectivă soluționare*”.<sup>82</sup> S-a solicitat menținerea legii din 1924 care, în

---

<sup>79</sup> A. de Lapradelle, *op.cit.*, p. 95.

<sup>80</sup> *Legea numărul 222 pentru completare. Legi pentru completarea legii pentru organizarea Dobrogei Noi*, în *Colecțiunea de legi și regulamente (1 ianuarie 1930 – 31 decembrie 1930, tom VIII, partea I. B. Legi (4 iulie - 31 decembrie)*, București, 1931, p. 1159.

<sup>81</sup> Vasile Th. Muși, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea Nouă. 1925-1935*, f. l., f.c., f.a., p. 26.

<sup>82</sup> *Săriți, români, că ni se fură Dobrogea Nouă. Reprezentanți ai neamului din adunările naționale, nu votați sceleratul proiect de lege pentru organizarea Dobrogei Noi*, *Memoriul coloniștilor din Dobrogea Nouă*, București, 1930, p. 8.

opinia autorilor memoriului, ținea cont de „*adevărată situație de drept și de fapt a proprietății rurale în Dobrogea Nouă*“.<sup>83</sup>

Guvernanții și Parlamentul nu au ținut cont de aceste solicitări ale proprietarilor rurali din sudul Dobrogei, legea a fost votată și completată cu un regulament referitor la măsurători, parcelări și comasări. Deși s-a apreciat că „*reglementarea proprietății a intrat în faza definitivă și poate fi considerată lichidată*“<sup>84</sup>, în realitate situația era departe de a fi clarificată, dovadă normele juridice referitoare la proprietățile coloniștilor ce au adus alte modificări în structura proprietăților din sudul Dobrogei.

Regulamentul din 1930 a fost apreciat pentru faptul că a impus comasarea loturilor, operație dorită de locuitorii județelor din sudul Dobrogei, ca unica soluție pentru a pune capăt neînțelegerilor asupra proprietăților și a clarifica punerea lor în valoare.<sup>85</sup>

Comisiile însărcinate cu efectuarea operațiunilor de comasare au desfășurat un volum mare de muncă dacă avem în vedere că în doi ani au analizat 50.000 de dosare. În teren, lucrările s-au desfășurat greoi, ele fiind considerate încheiate definitiv în anul 1935. După datele statistice reiese că din 732.317,43 ha, cât cuprindea suprafața agricolă a județelor Caliacra și Durostor, s-au efectuat comasări pe 597.772, 93 ha.<sup>86</sup>

Unii proprietari au reclamat abuzurile săvârșite de unele comisii, care le-au schimbat loturile repartizate inițial ori le-au repartizat suprafețe îndepărtate de localitățile în care locuiau și slabe din punct de vedere productiv, iar „*ei (membrii comisiilor – n.n.) ocupând loturile cele mai apropiate și bune*“.<sup>87</sup> Au fost și situații în care cei lipsiți de acte doveditoare au declarat în prezența a doi martori suprafețe mai mari decât aveau dreptul ori au depus declarații pentru loturi din domeniul statului.<sup>88</sup> La 6 februarie 1934, „*Serviciul Agricol al Județului Durostor*“

---

<sup>83</sup> *Ibidem.*

<sup>84</sup> *Ibidem.*

<sup>85</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Caliacra, dosar 4/1921, f. 45.

<sup>86</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Durostor, dosar 30/1934, f. 317; dosar 36/1934, f. 8.

<sup>87</sup> *Ibidem*, dosar 20/1934, f. 54.

<sup>88</sup> *Ibidem*, dosar 30/1934, f. 264.

a solicitat o lege cu un articol unic, în baza căreia să fie deposezați de terenuri toți cei care și le însușiseră fraudulos. O situație aparte s-a creat în acest județ începând cu 1926, când plasa Ostrov a fost încadrată în Durostor. Aici trebuia aplicată reforma agrară din 1921, însă până în anul 1934 nu se realizase nici o lucrare întrucât funcționarii s-au ocupat de celelalte plăși unde acționa legislația specială.<sup>89</sup>

Conform surselor istorice consultate, putem aprecia că modificarea sistemului juridic al proprietăților rurale s-a încheiat în anii 1935-1936 în județele Caliacra și Durostor pe cea mai mare parte a terenurilor agricole, ceea ce a creat în rândul proprietarilor sentimentul de siguranță. Până în anul 1940, când cele două județe au fost cedate Bulgariei, s-au mai efectuat măsurători, parcelări, arendări, vânzări și recuperări de terenuri, situație ce s-a întâlnit și în alte zone ale țării.

**Colonizările rurale în Dobrogea.** Evoluția agriculturii Dobrogei în perioada interbelică a fost marcată și de soluționarea complexei probleme a colonizărilor rurale<sup>90</sup> efectuate atât cu țărani din alte zone ale țării, cât și cu imigranți. Colonizările interne s-au impus ca o necesitate la nivelul întregii țări pentru asigurarea unei repartiții mai echilibrate a populației rurale, ameliorarea standardului de viață a sătenilor din zonele montane și deluroase și punerea în valoare a terenurilor agricole ce prisoseau în raport cu populația în zonele de câmpie.

Dacă raportul dintre terenul agricol și populația rurală a fost mai bun în județele Tulcea și Constanța, situația trebuia echilibrată și în județele Caliacra și Durostor, unde statul deținea importante suprafețe de teren, care s-au mărit, după cum s-a precizat în paginile anterioare, prin aplicarea legislației speciale.

Conform articolului 103 al reformei agrare, ce preciza mărirea loturilor de împrumietărire în Dobrogea, suprafețele de 25 ha „se rezervă exclusiv țăranilor care se colonizează”.<sup>91</sup>

---

<sup>89</sup> *Ibidem*, f. 263.

<sup>90</sup> Vezi capitoul IV, *Colonizările interne*, din documentatul studiu al cercetătorului ieșean D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași, 1980, p. 59-71.

<sup>91</sup> *Legea pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea*, Editura Ramuri, Craiova, f.a., p. 200.

În Dobrogea, colonizările s-au reluat după Primul Război Mondial<sup>92</sup> prin așa-numitele *colonii militare* întemeiate din inițiativa generalului Rasoviceanu care a comandat unități dislocate între Dunăre și Marea Neagră, și care luptaseră pentru apărarea acestui teritoriu în anul 1916. Pe o fâșie ce pleca din localitatea Șabla și se prelungea până la șoseaua Bazargic–Balcic s-au delimitat 13 zone de colonizare.<sup>93</sup> În zona localităților Armean-Cuius, Pariaș, Gurcova ș.a., s-au repartizat foștilor militari din „*Regimentul 40 Călugăreni*” și „*Regimentul 9 Vânători*” câte 25 ha.<sup>94</sup> În sudul Dobrogei, întemeierea primelor *colonii militare* a fost bine primită, în presă apreciindu-se că astfel se vor pune „*în joc forțe noi ce vor intensifica producția și întreaga bogăție națională*”.<sup>95</sup>

Până în anul 1928, în aceste *colonii militare* se stabiliseră 427 de familii cărora li se repartizaseră 9.000 ha și ajutoare financiare pentru a-și construi locuințe și a-și achiziționa inventar agricol.<sup>96</sup>

La începutul anului 1924 au început și în județul Constanța operațiunile de colonizare pe circa 34.000 ha aflate la dispoziția „*Consilieratului Agricol*”.<sup>97</sup> Coloniștii urmau să primească câte 6 ha teren arabil, 2.000 m<sup>2</sup> loc de casă și 1 ha pășune „*de preferință spre marginea mării și acolo unde nevoia de elemente românești este mai*

---

<sup>92</sup> În Dobrogea, pe baza unei legi speciale din 3 aprilie 1903 „*au fost împroprietăriți câțiva din veteranii din războiul de independență și insurăței*”. Mulți însă nu s-au stabilit pe loturi, alții, din motive diverse, le-au părăsit ori le-au arendat sau înstrăinat. În 1929, în județul Tulcea, din cei 2.312 veterani împroprietăriți pe 18.496 ha mai rămăseseră să primească loturi circa 400-500. De precizat că o parte arendaseră loturile. „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*” le-a fixat noi termene de mutare, „*însă nici unul nu s-a conformat*”, motiv pentru care, în 1942, 1.700 de veterani au fost deposedați de loturi. (D. Șandru, *op.cit.*, p. 67; vezi și Toma Ionescu, *Asupra proprietății și colonizărilor din Dobrogea, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928, p. 263-678.

<sup>93</sup> Apostol Culea, *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 243.

<sup>94</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIV, nr. 80 din 5 aprilie 1925; „*Dacia*”, an XII, nr. 17 din 23 ianuarie 1925.

<sup>95</sup> *Ibidem*, an IX, nr. 206 din 26 noiembrie 1922.

<sup>96</sup> „*Glasul agronomilor*”, an I, nr. 11, 1927, p. 5.

<sup>97</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVIII, nr. 138 din 18 iunie 1925.

*simțită*".<sup>98</sup> Acordarea titlurilor de proprietate coloniștilor urma să se facă după ce aceștia achitau contravaloarea ce era calculată pornind de la prețul arendei înmulțit cu 20. „*Sindicatul Agricol*“, care reprezenta interesele marilor proprietari constănțeni, a atras atenția prin câteva memorii trimise în anii 1923-1924 „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*“ că efectuarea colonizărilor înaintea efectuării operațiunilor de împroprietărire va afecta interesele țăranilor îndreptățiți să primească loturi.<sup>99</sup>

În primăvara anului 1924, în județul Constanța au fost colonizați 940 de coloniști. Până în anul 1928, numărul acestora a crescut la 1.715, cărora li s-au repartizat 75.434 ha teren arabil și 1.715 izlazuri.<sup>100</sup> Dintre acești coloniști numai 826 s-au instalat pe loturile lor. Neavând locuințe, majoritatea și-au amenajat la început bordeie. Conform datelor „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*“, în județul Constanța numărul coloniștilor veniți din 22 județe era de 1.829.

Deși organele agricole stabiliseră ca pe liste să fie înscrși numai săteni îndreptățiți a fi colonizați, care dispuneau de un minim de inventar agricol, au mai fost incluși și alți locuitori. În județul Constanța, situația colonizărilor s-a complicat întrucât multe familii au venit în județ fără să fi fost înscrise pe listele de colonizare.

Dezamăgiți că operațiunile de împroprietărire se amânau, câțiva țărani tulceni s-au adresat în anul 1926 „*Casei Centrale a Împroprietăririi*“, arătând că „*după ce am așteptat atât timp destul de lung (...) cu lacrimi în ochi vă rugăm a ne trece și pe noi printre acei coloniști care trec în județul Constanța*“.<sup>101</sup>

Analizând rezultatele primelor colonizări din județul Constanța, un ziar local aprecia că problema nu a fost îndeajuns studiată și pregătită, fiind executată „*în grabă de organele administrative nepregătite și necontrolate, cu mijloace financiare insuficiente și rău administrate*“.<sup>102</sup> În aceeași tonalitate, un alt periodic din județul

<sup>98</sup> *Ibidem*, an XIX, nr. 178 din 4 august 1925.

<sup>99</sup> „*Curierul Sindicatului Agricol Constanța*“, an I, nr. 9 din 4 martie 1923.

<sup>100</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă*, p. 65.

<sup>101</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 56/1926, f. 158.

<sup>102</sup> „*Dobrogea jună*“, an XIX, nr. 81 din 10 aprilie 1925.



Durostor sublinia că multe dintre problemele cu care s-au confruntat coloniștii s-au datorat „*nepregătirii funcționarilor pentru a îmbrățișa cu toată căldura și cu tot entuziasmul ce-l merită o astfel de operă națională*”.<sup>103</sup>

Problema principală cu care s-au confruntat coloniștii a fost insuficiența fondurilor alocate. În anul 1924 s-a apreciat că numai în județul Constanța, pentru a face față greutăților iernii și pentru efectuarea însămânțărilor, era necesară o sumă de circa 20 milioane lei.<sup>104</sup>

După cum ne arată statisticile vremii, operațiunile de colonizări interne s-au desfășurat într-un ritm inegal. În județul Tulcea, spre exemplu, în anul 1930 se stabiliseră, cum s-a precizat, numai 30 de coloniști din 27 județe.<sup>105</sup> În 1936 se fixaseră 36 de centre unde urmau să fie instalați 1.200 de coloniști.<sup>106</sup> Colonizările au continuat și în anii următori, cu precădere în Delta Dunării, unde coloniștii au fost împroprietăriți cu câte 5 ha.<sup>107</sup> Se impune precizarea că, și în cazul colonizărilor, unii funcționari au abuzat de pozițiile lor, obținând loturi de colonizare deși dețineau întinderi de 40 și 80 ha în alte localități tulcene.<sup>108</sup>

Un bilanț oficial realizat la 1 decembrie 1936 preciza că Dobrogea se situa pe primul loc la colonizările interne, cu 17.654 coloniști, urmată de Vechiul Regat, cu 12.108, și Transilvania, cu 5.218.<sup>109</sup>

În primăvara anului 1925, în județele Caliacra și Durostor au început pregătirile pentru realizarea colonizărilor cu familii de aromâni din Macedonia și Tracia Orientală, îndeosebi din zonele Veria, Vedena, Meglenia și Caterina, „*în cea mai mare parte crescători de oi*”, nevoiți să imigreze în România datorită mutațiilor demografice, provocate de războiul greco-turc din anii 1919-1922.<sup>110</sup>

---

<sup>103</sup> „*Acțiunea românească în Durostor*”, an III, nr. 22 din 5 mai 1928.

<sup>104</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIX, nr. 83 din 12 aprilie 1925.

<sup>105</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 65.

<sup>106</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXI, nr. 72-73 din 28 martie 1936.

<sup>107</sup> „*Dunărea*” (Tulcea), an I, nr. 7 din 1 februarie 1939

<sup>108</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 62

<sup>109</sup> *Ibidem*, p. 62

<sup>110</sup> Nicolae Cușa, *Macedonenii pe văile istoriei*, Editura Europolis, Constanța, 1990, p. 35-36.

Răspunzând solicitărilor venite din partea aromânilor, statul a preluat pregătirea operațiunilor de imigrare. În țară s-a constituit un comitet de inițiativă care s-a adresat guvernului Ion I. C. Brătianu.<sup>111</sup> La 25 martie 1925, A. Constantinescu, ministrul „*Agriculturii și Domeniilor*“, a dispus constituirea comisiilor la nivelul județelor Caliacra și Durostor, conduse de prefecti, care au avut ca obiectiv principal studierea posibilităților de colonizare a familiilor de aromâni. În prima ședință de lucru, desfășurată la începutul lunii aprilie 1925, s-au stabilit suprafețele disponibile și s-a evidențiat că terenurile puse la dispoziția coloniștilor „*vor fi redade agriculturii și avuției naționale*“.<sup>112</sup> Comisiile au propus să se acorde coloniștilor aromâni, ce urmau să fie stabiliți în apropierea graniței, câte 15 ha și 10 ha. S-a mai avansat propunerea ca fiecărei familii să i se dea și suma de 50.000 lei sub formă de credit pentru construirea locuințelor și înjghebarea gospodăriilor.<sup>113</sup>

Pe baza propunerilor venite de la comisiile județelor Caliacra și Durostor, A. Constantinescu a întocmit un raport pe care l-a prezentat guvernului. În document s-a precizat că statul dispunea în județele Caliacra și Durostor de 41.103 ha, pentru care s-au primit solicitări de împrumut atît din partea familiilor de aromâni ce au dorit să emigreze, dar și a multor locuitori din țară. A. Constantinescu a propus guvernului ca împrumutările cu coloniști din țară și din afara granițelor să se facă în proporții egale, fiecare colonist să primească, pe lângă suprafața de teren arabil, și 50 ari izlaz și 2.000 m<sup>2</sup> loc de casă. În raport nu s-a făcut nici un fel de precizare referitor la sumele cu care trebuiau creditați coloniștii. La 13 iunie 1925, guvernul a aprobat raportul ministrului Agriculturii.<sup>114</sup>

În legătură cu imigrarea aromânilor în sudul Dobrogei, trebuie precizat că au fost și voci care s-au opus așezării lor în această zonă a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră pe motiv că se vor amplifica conflictele cu bulgarii, că le lipsește experiența de a lucra pământul,

---

<sup>111</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 83.

<sup>112</sup> „*Viitorul Silistrei*“, an V, nr. 27 din 18 aprilie 1925.

<sup>113</sup> Vasile Th. Muși, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea Nouă 1925-1935*, f. 1., f. e, f.a., p. 32.

<sup>114</sup> *Ibidem*, p. 33.

Caliacra și Durostor „*trebuind să fie colonizate cu agricultori de elită*“.<sup>115</sup> Pe parcursul mai multor numere, cunoscutul periodic „*Dobrogea jună*“ atrăgea atenția cititorilor că îndeletnicirea principală a aromânilor este mai mult păstoritul decât lucrarea pământului.<sup>116</sup> C.N. Sarry, cunoscut ziarist și om politic constănțean, semnală că modul în care s-au pregătit operațiunile de colonizare a aromânilor „*prepară un nou dezastru și o nouă știrbire pentru demnitatea noastră națională. Aceeași nepregătire, aceeași neprevădere, aceeași mizerie, aceeași crimă de stat*“.<sup>117</sup>

Primele familii de aromâni au sosit la Constanța cu vaporul „*Iași*“ în ziua de 26 octombrie 1925. Până în luna aprilie 1926 au venit în Dobrogea 1.500 de familii de aromâni, mult mai multe decât erau așteptate, dar care au primit „*cu entuziasm chemarea care li s-a făcut de a popula pământul țării noastre*“.<sup>118</sup> Încrezători în promisiunile făcute, „*vechii frați latini*“<sup>119</sup> și-au părăsit așezările seculare din sudul Dunării, dar în țară i-a așteptat „*calvarul, scandalurile, omorurile, jafurile și reclamațiile*“.<sup>120</sup> Primele familii de aromâni au fost așezate în jurul Silistrei și Balciului. Pe măsură ce numărul coloniștilor sosiți din sudul Dunării a crescut, s-au stabilit noi centre de colonizare pe granița cu Bulgaria cărora li s-a dat câte 15 ha teren arabil și 15 ha pădure cu permisiunea de a le valorifica.<sup>121</sup> Nu toți cei aduși în sudul Dobrogei au primit terenuri cu toate că „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*“ a

---

<sup>115</sup> Ion Neicu, *O infiltrare românească în Dobrogea Veche. Colonizarea Dobrogei Noi cu macedoromâni*, în „*Buletinul Societății Regale Române de Geografie*“, an XLII, 1923, p. 98-99.

<sup>116</sup> „*Dobrogea jună*“, an XIX, nr. 201 din 6 septembrie 1925.

<sup>117</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 120 din 29 mai 1924.

<sup>118</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 71; Conform unor aprecieri, între octombrie 1925 și 1932 au sosit în țară 6.553 de familii, ceea ce, la o medie de cinci membri de familie, însemna „*un total aproximativ de 32.765 suflete*“, colonizate, în majoritate, pe baza Hotărârii „*Consiliului de Miniștri*“ în județele Durostor și Caliacra. (Nicolae Cușa, *Macedoromânii pe văile istoriei*, Editura Europolis, Constanța, 1990, p. 40).

<sup>119</sup> *Ibidem*.

<sup>120</sup> Ion Vlădescu, *op.cit.*, p. 70.

<sup>121</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 927/1931, f. 63.

cerut insistent pe lângă organele locale din județul Caliacra și Durostor să grăbească lucrările de verificare a proprietăților și preluarea „treimei”. Întrucât multe din terenuri fuseseră însămânțate s-a dispus amânarea deposedărilor până vor fi strânse recoltele. Profitând de lipsa de fermitate a organelor agricole, proprietari și-au însămânțat cu rapiditate terenurile ce urmau să fie preluate de stat „pentru că astfel să se amâne din an în an aplicarea unor dispoziții legale”.<sup>122</sup> Începând cu anul 1927, „după ce s-a constatat că alte mijloace au rămas infructuoase”, „Ministerul Agriculturii” a impus o arendă mare de 6.000 lei la hectar celor ce refuzau să elibereze terenurile.<sup>123</sup> Nici aceste măsuri nu au dat rezultate întrucât proprietarii au preferat să achite sumele pentru a-și păstra terenurile. A fost nevoie ca „Direcția Colonizărilor” să stabilească instrucțiuni speciale în baza cărora recolta aflată pe terenurile ce urma să revină coloniștilor trebuia împărțită între aceștia și vechii proprietari.<sup>124</sup>

Coloniștii aromâni care au dispus de bani au reușit să-și achiziționeze locuințe și terenuri suplimentare de la localnici devenind proprietari pe suprafețe între 50-70 ha.<sup>125</sup> Cei mai mulți coloniști au fost însă împrumpeți cu suprafețe insuficiente, fărâmițate în mai multe tarlale, după cum reiese din unele surse istorice. Astfel, într-un memoriu adresat la 13 ianuarie 1932 prefectului județului Durostor, coloniștii din Pirlui Nou arătau că încă din 1929, când s-a constituit așezarea, s-au confruntat numai cu „moartea, lipsa și mizeria”. Coloniștii se arătau nemulțumiți că li s-au promis 15 ha au primit numai 5-6 ha, restul urmând să li se acorde după efectuarea comasărilor.<sup>126</sup> În alte centre, coloniștii n-au primit nici un fel de terenuri, asaltând autoritățile județene cu cereri de parcelare și distribuire a loturilor promise.<sup>127</sup>

---

<sup>122</sup> Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), fond 71/Bulgaria 1925-1930, vol. 800, f. 241.

<sup>123</sup> *Ibidem*.

<sup>124</sup> „Dobrogea jună”, an XXV, nr. 173 din 22 august 1924.

<sup>125</sup> Vasile Th. Muși, *op.cit.*, p. 89.

<sup>126</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 17/1933, f. 271.

<sup>127</sup> *Ibidem*, dosar 8/1932, f. 246; dosar 13/1938, f. 126.

Aceste realități s-au răsfrânt negativ asupra condițiilor de viață ale multor coloniști, care s-au văzut lipsiți de mijloace de trai. În epocă s-au căutat explicații cu atât mai mult cu cât efectele economice ale colonizărilor din sudul Dobrogei nu s-au ridicat la cele așteptate. Presa vremii preciza că o cauză a efectelor negative apărute s-a datorat faptului că transferarea coloniștilor în sudul provinciei s-a făcut *„înainte ca proprietățile particulare să se fi clarificat și limitat prin verificare conform Legii Dobrogei Noi“*.<sup>128</sup> O altă cauză precizată în epocă a fost că valoarea coloniștilor sosiți din restul țării nu a fost cea necesară. *„Dobrogea jună“* acuza organele statului că n-au adus *„aici decât pe sârmanii proletari agricoli rămași fără nici o bucată de pământ (...). Ei vin aici, s-o spunem fără înconjur, umiliți și goi“*.<sup>129</sup> De altfel, în anul 1931, Kostache Lupu, director al *„Oficiului Național al Colonizării“*, recunoștea că în Dobrogea au fost colonizate elemente slabe *„din punct de vedere economic, dar și indivizi care nu corespundeau misiunii de colonizare“*.<sup>130</sup>

Întrucât presa locală și centrală a continuat și în anii următori să relateze aspecte grave și îngrijorătoare referitoare la situația coloniștilor din sudul Dobrogei, primul guvern național-țărănist, condus de Iuliu Maniu, a decis la 5 ianuarie 1929 să trimită în zonă o comisie care să cerceteze situația și să întocmească un raport. Documentul realizat în urma inspecției a încercat să estompeze realitatea, concluzionând că erau multe nemulțumiri printre coloniști *„dar nici pe departe situația nu era cea înfățișată în ziare“*.<sup>131</sup> În raport se mai arăta că situația era asemănătoare altor zone ale țării unde se efectuaseră colonizări. Raportul constata că până în decembrie 1928 în județul Caliacra sosiseră un număr de 5.966 coloniști din stânga Dunării, de unde trebuiau să mai sosească încă 1.638 locuitori ce primiseră aprobare și 972 familii de aromâni. În județul Durostor se stabiliseră 2.104 coloniști aromâni și 1.229 din restul țării. Din ultima categorie, 461 erau funcționari care au fost împrăștiți în Durostor.

---

<sup>128</sup> „Glasul agronomilor“, an I, 1927, p. 2

<sup>129</sup> „Dobrogea jună“, an XXII, nr. 70 din 28 martie 1926.

<sup>130</sup> „Cadriaterul“, an I, nr. 18 din 12 decembrie 1931.

<sup>131</sup> Vasile Th. Muși, *op.cit.*, p. 85.

Pentru a cunoaște situația din teren, la 11 mai 1929 Ion Mihalache, ministrul „Agriculturii și Domeniilor”, a făcut o vizită în sudul Dunării.<sup>132</sup> În așezările vizitate s-a constatat că acestea arătau „sub o înfățișare cât se poate de rea și umilitoare”, neexistând condiții minime de locuire.<sup>133</sup> O parte dintre coloniști „nu aveau nici un loc de casă unde să-și facă un bordei cu toate că prefectura (Caliacra – n.n.) îi adusesse să se stabilească în județ”.<sup>134</sup> Alții au reușit să-și amenajeze bordeie, în timp ce foarte mulți au fost cazați, la intervenția autorităților, în case ale bulgarilor și turcilor, situație ce a produs „veșnice neînțelegeri și scandaluri între populația macedoneană și mahomedană în special”.<sup>135</sup> În unele localități rurale au avut loc multe ciocniri între coloniști și locuitori, ceea ce a impus înființarea de noi posturi de jandarmi în comunele Garvăn, Cioara, Arabagilar, Chiose-Aidi, Frăsari ș.a. din județul Durostor.

În urma celor constatate și a discuțiilor cu reprezentanții administrației locale, Ion Mihalache a promis că va solicita guvernului să se ia măsuri și să aloce fonduri pentru rezolvarea problemelor stringente ale coloniștilor, precum alimentarea cu apă și construcția mai multor locuințe.

Pentru rezolvarea problemelor colonizării la nivelul întregii țări, guvernul a trecut prin Parlament, la 17 iulie 1930, „Legea nr. 241 asupra colonizării”.<sup>136</sup> Legiuitorul a fixat locul colonizării, aceasta fiind înțeleasă nu ca o simplă distribuție a pământului, ci ca pe o acțiune „de un superior interes național chemată să aducă o îmbunătățire a situației, motivând numeroși cetățeni”.<sup>137</sup> Legea preciza că operațiunile de colonizare se efectuau numai pe loturile disponibile, pe cele care rezultau din comasări și din aplicarea reformei agrare, precum și a legislației specifice sudului Dobrogei. Aceste terenuri

---

<sup>132</sup> „Cuvântul Nostru”, an II, nr. 99 din 28 mai 1929.

<sup>133</sup> Apostol Culea, *op.cit.*, p. 89.

<sup>134</sup> Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond Reforma Agrară din 1921 în județul Caliacra, dosar 5/1923-1928, f. 124.

<sup>135</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 6/1929, f. 225.

<sup>136</sup> *Colecțiunea de legi și regulamente (1 ianuarie 1930 – 31 decembrie 1930)*, p. 1399.

<sup>137</sup> Aurel Al. Negoiescu, P. Dumitriu, *op.cit.*, p. 63.

alcătuiau *fondul imobiliar pentru colonizare* ce putea fi sporit prin defrișări și achiziții. Pentru coordonarea operațiunilor de colonizare la nivelul întregii țări s-a creat „Oficiul Național al Colonizării” (O.N.C.).<sup>138</sup> Se reglementau condițiile în care puteau fi arendate loturile tip, modalitatea juridică (act de vânzare-cumpărare cu O.N.C.) prin care colonistul ce primise teren prin arendare devenea proprietar.<sup>139</sup>

În anii următori s-au adoptat noi reglementări juridice care au urmărit, în viziunea legiuitorilor, să întărească regimul proprietății agrare în județele Caliacra și Durostor. La 1 aprilie 1932 a fost promulgată „*Legea privitoare la vânzarea de teritorii către șefii de colonii militare din Dobrogea Nouă*” în baza căreia „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*” putea vinde câte 75 ha celor care dețineau suprafețele respective sub formă de arendă, dar numai proprietarilor ce se stabiliseră efectiv în Dobrogea și care lucrau pământurile.<sup>140</sup>

Reîntors la București, Ion Mihalache a decis să aloce 125 de milioane lei din fondurile „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”: 50 de milioane pentru județul Durostor și 75 de milioane pentru Caliacra. A mai alocat un fond de 15 milioane lei destinat prospectărilor și construirii fântânilor, mulți coloniști solicitând insistent organelor locale să le rezolve problema apei potabile.<sup>141</sup> O.N.C.-ul n-a putut construi până în anul 1936 decât 17 fântâni.<sup>142</sup> Din cauza lipsei apei, unele familii de coloniști au fost obligate să părăsească regiunea, abandonând loturile.<sup>143</sup>

Pentru construirea locuințelor, guvernele au alocat sume mici care n-au acoperit devizele, estimate în județul Constanța la 30.000-47.000 lei casa. Cei care au avut fonduri au construit, în multe localități, case fără a avea aprobarea autorităților, fără o concepție arhitectonică, „*cum i-a tăiat capul*”<sup>144</sup>, după cum se arăta într-un document de epocă.

---

<sup>138</sup> D. Șandru, *op.cit.*, p. 67.

<sup>139</sup> *Colecțiunea de legi și regulamente (1 ianuarie 1930 – 31 decembrie 1930)*, p. 1410.

<sup>140</sup> C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXII, 1932, *Legi uzuale*, p. 244.

<sup>141</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 8/1932, f. 246.

<sup>142</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXII, nr. 196 din septembrie 1936.

<sup>143</sup> „*Cadrilaterul*”, an I, nr. 1 din 12 decembrie 1931.

<sup>144</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Caliacra, dosar 1/1928, f. 1; „*Dobrogea jună*”, an XIX, nr. 83 din 12 aprilie 1925.

Cu fondurile primite coloniștii<sup>145</sup> au construit până în anul 1938, 6.723 locuințe. S-au mai adăugat încă 1.700 de locuințe, din care 600 ridicate de proprietari cu fonduri proprii, celelalte 1.100 fiind cumpărate de la populația musulmană care a emigrat în Turcia. Pentru cele peste 8.000 de locuințe s-au cheltuit din fondurile statului și ale coloniștilor 23.116.231 lei.<sup>146</sup> Construcțiile s-au realizat într-un ritm lent, nereușind să devanseze sosirea coloniștilor. Aprovizionarea cu materiale nu s-a efectuat întotdeauna ritmic. O.N.C. a decis în anul 1933 să acorde materiale numai coloniștilor care erau la zi cu „*plata arenzii datorate statului pe loturile de colonizare*“.<sup>147</sup> Izvoarele istorice ne arată că până în anul 1940, când județele Caliacra și Durostor au fost cedate Bulgariei, pentru mulți coloniști problema locuințelor a rămas nerezolvată. Spre exemplu, în județul Durostor în 1940 locuiau în bordeie și cocioabe 528 familii (2.142 suflete), iar 1.500 familii (7.148 suflete) nu aveau nici un fel de locuință.<sup>148</sup>

Trebuie precizat că cei mai mulți coloniști au contractat mari datorii atât pentru loturi, cât și pentru case. Referindu-se la datoriile și impozitele la care erau supuși coloniștii, „*Sindicatul Agricol Durostor*“ preciza că aceștia „*muncesc aproape numai pentru a plăti fel de fel de taxe*“.<sup>149</sup> Din această cauză „*mulți dintre ei n-au nici ce mai îmbrăca*“, după cum sublinia un raport militar.<sup>150</sup> La 28 aprilie 1933, guvernul Al. Vaidă-Voevod a încercat să-i liniștească pe coloniști printr-un nou act normativ ce s-a înscris pe linia celor aprobate anterior pentru reglementarea datoriile agricole. Conform legii, care avea un singur articol, coloniștii erau „*debitați față de stat cu valoarea construcțiilor, inventarului semințelor și orișice ajutorare ce le-au fost acordate*“ (sic).

---

<sup>145</sup> Devizul unei case a fost fixat la 50.000 lei, proprietarul primind 25.000 lei sub formă de credit, ceilalți 25.000 lei fiind plătiți din fondurile statului (*Ibidem*, an XXVIII, nr. 23 din 12 februarie 1930).

<sup>146</sup> Calculele au fost făcute după datele publicate de C. Filipescu în *Agricultura în Dobrogea Nouă*, p. 26.

<sup>147</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 33/1933, f. 224.

<sup>148</sup> *Ibidem*, dosar 15/1940, f. 92.

<sup>149</sup> *Ibidem*, dosar 34/1933, f. 24.

<sup>150</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 9/1931, f. 18.



Anuitățile se calculau fără dobândă, fiind repartizate, după valoarea terenului, în 60 de rate, urmând ca debitorii să achite datoriile după 4 ani de la intrarea în vigoare a legii.<sup>151</sup> Aceste măsuri n-au ameliorat situația financiară a coloniștilor întrucât în anul 1935 datoriile acestora se ridicau la 200 milioane, majoritatea dintre ei continuând să fie „datori vânduți și săraci”.<sup>152</sup>

Guvernele care s-au succedat la conducerea României au căutat, începând din anul 1930, și alte soluții pentru rezolvarea problemelor coloniștilor. În cursul anului 1930 până în luna septembrie 1931, colonizările au fost suspendate. O.N.C. a suspendat colonizările în sudul Dobrogei până la încheierea comasărilor terenurilor și verificarea coloniștilor pentru a-i depista pe cei care nu se instalaseră în localitățile stabilite deși aveau aprobare.<sup>153</sup> Cu toate aceste măsuri, numeroase familii de coloniști au continuat să sosească în sudul Dobrogei. În anul 1934, prefectul județului Durostor cerea conducerii O.N.C. să nu mai aprobe nici unui colonist să vină în județ întrucât „sunt încă o mulțime de coloniști care de un an așteaptă să li se dea loturi de împroprietărire”.<sup>154</sup>

Datorită diminuării suprafețelor alocate împroprietăririlor, ritmul colonizării a scăzut după 1933. În județul Durostor nu se mai puteau acorda terenuri decât pe graniță și numai după ce se efectuau lucrări de defrișat.<sup>155</sup> Pe graniță trebuiau împroprietăriți, de preferință, familii de tineri căsătoriți, prioritar celor în care bărbatul efectuase stagiul militar la unitățile de jandarmi și grăniceri dislocate în zonă, pentru a sprijini autoritățile să preîntâmpine trecerile frauduloase ale frontierei. O altă cauză a diminuării imigrărilor a constituit-o participarea a doi aromâni la asasinarea primului-ministru I.Gh. Duca, eveniment cu „învrăuriri directe și defavorabile asupra colonizării cu macedoneni”.<sup>156</sup> Din

---

<sup>151</sup> C. Hamangiu, *Codul general al României, vol. XXI, 1933. Legi uzuale*, p. 579.

<sup>152</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 30/1934, f. 227.

<sup>153</sup> „Dobrogea jună”, an XXIX, nr. 100 din 23 august 1933.

<sup>154</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 30/1934, f. 512.

<sup>155</sup> *Ibidem*, dosar 50/1933, f. 220.

<sup>156</sup> Vasile Th. Muși, *op.cit.*, p. 141.

3.258 de familii colonizate între anii 1934-1936, numai 556 au fost imigranți.

Pentru a asigura noi suprafețe destinate colonizării, guvernul a modificat și completat, la 18 decembrie 1934, articolul 18 din „*Legea pentru completarea legii pentru organizarea Dobrogei Noi*” prin care „*Ministerul Agriculturii*” obținea dreptul de preemțiune, la preț egal, la toate vânzările de proprietăți imobiliare rurale, pe termen de un an.<sup>157</sup> La 8 ianuarie 1936 acest drept a fost prelungit încă un an. Legiuitorul a urmărit nu numai să asigure noi suprafețe, dar să stopeze speculațiile cu terenuri, în special ale populației musulmane care emigra. În anul 1936, O.N.C., anunță că „*nu mai are terenuri disponibile, ceea ce a rămas este puțin, răspândit și de slabă calitate*”.<sup>158</sup>

Data fiind diminuarea suprafețelor pentru colonizări și în sudul Dobrogei, guvernul Tătărașcu a inițiat o nouă lege a colonizărilor care a intrat în vigoare la 7 aprilie 1936.<sup>159</sup> Conform noii legi, lotul pentru colonizare nu putea depăși 10 ha teren arabil și 2.000 m<sup>2</sup> loc de casă. Colonizările se puteau realiza numai pe terenuri deposedate sau dobândite de stat în baza drepturilor legale.

Până în anul 1938 în cele două județe din sudul Dobrogei au fost create 279 centre de colonizare, în care au fost așezați 18.965 capi de familie, în total 111.400 locuitori. Din totalul familiilor 12.432 au fost coloniști interni din stânga Dunării, iar 6.553 imigranți din Balcani. În județul Caliacra pentru cele 4.496 case construite pentru coloniști s-au alocat 146.863.842 lei, iar în Durostor, unde s-au ridicat 2.277 locuințe, cheltuielile au fost de 84.298.530 lei.<sup>160</sup> În primăvara anului 1940 au mai sosit în Dobrogea 640 de familii care n-au mai putut fi colonizate, atât datorită lipsei terenurilor, cât și deteriorării situației internaționale și pericolelor ce planau și asupra sudului provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, intrată în atenția revizionismului internațional. Data fiind situația incertă, „*Ministerul de Interne*” a dispus sistarea oricărui deplasări ale celor ce doreau să se colonizeze în județele Caliacra și

---

<sup>157</sup> C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. XXII, 1934, p. 838.

<sup>158</sup> Vasile Th. Muși, *op.cit.*, p. 128.

<sup>159</sup> C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. XXIV, partea I-a, 1936, p. 533.

<sup>160</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 26.

Durostor.<sup>161</sup> Pe ansamblu, colonizarea s-a desfășurat „în condițiuni mulțumitoare”, cum s-a apreciat în epocă.<sup>162</sup> Inițiatorii au văzut în popularea regiunii o parte însemnată a operei de civilizație pe care statul român a inițiat-o în Dobrogea după reunirea străvechii provincii cu statul român, cu consecințe naționale, economice și demografice însemnate pentru România.

În baza prevederilor „Tratatului de la Craiova” din 7 septembrie 1940, România a cedat Bulgariei județele Caliacra și Durostor. Consecința majoră căreia autoritățile române au trebuit să-i facă față a fost aceea a recolonizării cetățenilor români evacuați. Se mai poate conchide că reforma agrară și procesul colonizării au avut efecte multiple în evoluția agriculturii Dobrogei în perioada interbelică.

**Structura proprietății, producția și rentabilitatea agriculturii dobrogene.** Pe măsura derulării reformei agrare și a operațiunilor de colonizare, și în Dobrogea s-a produs o modificare sensibilă în structura proprietății funciare. Conform datelor publicate de inginerul agronom C. Filipescu, inspector general în „Ministerul Agriculturii”, deci un cunoscător avizat al agriculturii Dobrogei, în anul 1928<sup>163</sup>, situația în județele Tulcea și Constanța era următoarea: în județul Constanța proprietatea mică (1-10 ha) ocupa o suprafață de 222.192 ha, proprietatea mijlocie (10-100 ha) 144.202 ha, iar proprietatea mare (peste 100 ha) era de 84.495 ha. În județul Tulcea, proprietatea mică (1-10 ha) se întindea pe 191.293 ha, proprietatea mijlocie (10-100 ha) pe 106.390 ha, în timp ce marea proprietate (peste 100 ha) cuprindea o arie de 3.902 ha. Tulcea și Constanța „sunt printre cele dintâi județe în care proprietatea mică reprezintă chintesența agriculturii”.<sup>164</sup> În județul Tulcea aceasta reprezenta 63,4%, iar în Constanța 63,4%.

---

<sup>161</sup> D.A.N.I.C., fond Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), dosar 395/1940, f. 11, 17.

<sup>162</sup> I.N. Roman, *Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea. Condiția ei juridică în legislația otomană, română și bulgară, în 1918-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, p. 294.

<sup>163</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă*, Cultura Națională, București, 1928, p. 53.

<sup>164</sup> Idem, *Dobrogea agricolă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, p. 513.

Urma proprietatea mijlocie, repartizată în procente aproximativ egale, 31,6% în Constanța și 35,2% în județul Tulcea, în schimb diferențele la proprietatea de peste 100 ha erau deosebit de mari dacă avem în vedere că procentele erau de 1,4% în Tulcea și 19,6% în județul Constanța.<sup>165</sup>

Ulterior, numărul proprietăților mici s-a mărit. Astfel, în 1939, organele județului Tulcea raportau că din 60.000 de gospodării țărănești, 46.000 dețineau terenuri între 1-5 ha, iar 9.700 între 5-10 ha.<sup>166</sup> În județul Constanța, mai numeroase erau gospodăriile ce dețineau suprafețe între 5 și 10 ha, reprezentând un procent mai mare decât cel pe țară, unde au predominat gospodăriile între 1-3 ha. În ceea ce privește gospodăriile între 10 și 20 ha, județul Constanța înregistra procentul maxim pe țară, pentru ca la categoria celor între 20-50 ha în această parte a Dobrogei să se depășească de 10 ori media celorlalte regiuni. La gospodăriile cu suprafețe între 50-100 ha și cele peste 100 ha, procentele au fost de asemenea mult mai mari decât în restul țării.<sup>167</sup>

Și în sudul Dobrogei, reforma și, în special, colonizările au modificat sensibil structura proprietății. Coloniștii au deținut loturi tip de 5, 10 și 15 ha, iar foștii militari, loturi de 25 ha și prinarendă, „cu preț favorabil” (sic), 75 ha.<sup>168</sup> În județul Durostor, din 206.943 ha, suprafața arabilă, 8.154 ha, adică 3,95%, au reprezentat-o proprietățile peste 100 ha, iar 198.789 ha (96,5%) erau sub 100 ha. La Caliacra, din 304.310 ha, suprafața arabilă, proprietățile de peste 100 ha însumau 33.816 ha, ce a însemnat în procente 11,12%, iar 270.494 ha, adică 88,88%, erau deținute de proprietari cu terenuri până în 100 ha.<sup>169</sup>

A existat și în Dobrogea un număr însemnat de gospodării care, prin suprafața arabilă ce o dețineau, s-au situat sub limita posibilităților asigurării nevoilor de hrană ale unei familii mai numeroase. Din datele statistice alcătuite în anul 1931 de „Institutul de Cercetări Agricole” reiese, spre exemplu, că în județul Constanța, în 158 de gospodării, cu o

---

<sup>165</sup> Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 317.

<sup>166</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 898/1939, f. 8-10.

<sup>167</sup> Cresin Roman, *Recensământul agricol al României în 1941*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1943, p. 17 și urm.

<sup>168</sup> C. Filipescu, *Agricultura în Dobrogea Nouă*, p. 26.

<sup>169</sup> *Ibidem*, p. 4.

medie de 3 ha care au fost cercetate, reveneau pe persoană 2.920 m<sup>2</sup>, cu mult sub alte județe ale țării, astfel că în asemenea situație loturile „*nu satisfac nevoile familiale și cu atât mai puțin ale urmașilor acestora*“, după cum atenționa un periodic constănțean.<sup>170</sup>

Agricultura Dobrogei a constituit în perioada interbelică, cum în mod corect s-a observat în epocă, „*ramura de căpetenie pe care se reazimă celelalte ramuri de activitate a acestei provincii*“.<sup>171</sup> (sic). Ponderea ei în economia regiunii, dar și a țării, a depins de producția și rentabilitatea obținută, rezultatele fiind influențate atât de transformările prin care a trecut agricultura României în general, cât și de o serie de factori și fenomene de natură locală, în special de condițiile de climă și sol. Dată fiind dispunerea geografică a Dobrogei, productivitatea solului și vegetația plantelor au fost condiționate de precipitații. Analizând această problemă și consecințele ei, inginerul agronom C. Filipescu concluziona în anul 1928: „*Secetele neîntrerupte și din ce în ce mai potențate au sporit îngrijorarea agricultorilor dobrogeni. Toți se întreabă la ce mijloace s-ar putea recurge pentru a înlătura urmările dezastruoase ale acestui flagel. Irigațiile rezolvă această problemă radical, dar ele nu se pot face pe orice feluri de teren și, din lipsă de capital de investiție, nici atât de urgent, ca să aducă o ameliorare a actualei stări de lucruri*“.<sup>172</sup>

În primii ani postbelici, și în Dobrogea producția a fost mult diminuată ca urmare a ruinării gospodăriilor în anii războiului și ocupației. După revenirea autorităților românești în dreapta Dunării s-a constatat că majoritatea producătorilor „*n-au pluguri, n-au vite, n-au instrumente agricole, n-au sămânță, n-au nimic din ce le trebuie ca să stoarcă pământului bogățiile*“.<sup>173</sup> Țăranii au dorit însă cu ardoare refacerea gospodăriilor lor, după cum o demonstrează sutele de dosare depuse la judecătorii în vederea aprobării fondurilor.<sup>174</sup>

---

<sup>170</sup> „*Dacia*“, an XVIII, nr. 44 din 19 martie 1931.

<sup>171</sup> Șt. Boroș, *Posibilități economice viitoare ale Dobrogei*, p. 6.

<sup>172</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, p. 485.

<sup>173</sup> „*Farul*“, an I, nr. 21 din 21 mai 1919.

<sup>174</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Tuzla, dosar 10/1920, f. 34 și urm.

Neajunsurile enumerate mai sus, la care s-au adăugat pierderile de vieți omenești în anii războiului și refugiului, lipsa hranei care a produs alte victime în mediul rural, o serie de corvezi și interdicții la care au fost supuși țăranii din județele Caliacra și Durostor<sup>175</sup> și lipsa vitelor de muncă au constituit principalele cauze care au determinat ca în primii ani după război să se cultive foarte puțin. Cu excepția gospodăriilor germanilor și bulgarilor care dețineau vite de muncă „*relativ vorbind bune și multe*“, după cum se preciza într-un raport<sup>176</sup>, cea mai mare parte a gospodăriilor românilor nu mai dispuneau de animale. Pe ansamblu, Dobrogea a avut după război „*cel mai mic număr de vite cornute mari în raport cu suprafața*“, adică 10,8% capete la 1.000 km<sup>2</sup>.<sup>177</sup>

Constantin P. Rotaru, un bun cunoscător al evoluției agriculturii dobrogene, preciza într-o lucrare publicată în 1930 că „*în primii ani după război au rămas în pârloagă*“ mii de hectare.<sup>178</sup> Spre exemplu, în județul Constanța, din 553.122,9 ha teren cultură în primăvara anului 1919 s-au cultivat 2.000 ha cu grâu, 22 ha cu orz, 8.000 ha cu ovăz, 48.000 ha cu porumb și 3.000 ha cu fasole. Cu semănăturile de toamnă suprafețele însămânțate au totalizat în anul 1919 110.000 ha<sup>179</sup>, cu mult sub media anilor 1911-1915, care a fost de 429.385 ha.

O altă cauză a menținerii unor importante suprafețe arabile în afara circuitului productiv s-a datorat opoziției țăranilor din județele Tulcea și Constanța față de *obștile sătești* care trebuiau, conform legii, să pună în valoare terenurile după operațiunile de expropriere. În

---

<sup>175</sup> La 3 februarie 1921, administratorul plășii Acadânlar județul Durostor, informa prefectul că 200 de țărani au adresat o reclamație prin care se arătau nemulțumiți de muncile la care erau scoși zilnic, de drumurile pe care erau obligați să le facă și de starea de asediu care-i obliga la pierderea timpului pe la posturile militare pentru obținerea avizelor de lucru și deplasare. (D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 21/1921, f. 47; D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 331/1922, f. 6-8).

<sup>176</sup> *Ibidem*, dosar 165/1920, f. 3.

<sup>177</sup> Octav Văleanu, Ioan N. Ionescu, *Dobrogea economică, politică și socială*, p. 17.

<sup>178</sup> Constantin P. Rotaru, *Reformele agrare din Dobrogea Veche (1878-1930)*, 1930, p. 91.

<sup>179</sup> „*Farul*“, an I, nr. 162 din 13 octombrie 1919; „*Dacia*“, nr. 6 din 30 martie 1922.

județul Constanța, din circa 70.000 ha s-au pus în valoare 12.000 ha, iar în Tulcea, din 2.202,15 ha s-au arat numai 329,74 în anul 1922.<sup>180</sup> În ultimul județ s-au însămânțat în 1922, conform unei situații statistice publicate în anul 1923, 176.325 ha, din care 74.554 ha orz de primăvară, 37.045 ha porumb, 12.882 ha grâu de toamnă și 10.138 ha grâu de primăvară.<sup>181</sup>

Pentru asigurarea semințelor necesare, autoritățile au luat o serie de măsuri pentru a controla stocurile rămase din culturile anilor 1918 și 1919, consumul a fost limitat, iar valorificarea cerealelor fără autorizație a fost interzisă.<sup>182</sup> Verificările făcute în gospodăriile țărănești au arătat că dispuneau de „cantități mici, neînsemnate și insuficiente pentru ei”<sup>183</sup> (pentru țărani – n.n.) pentru a li se putea lua ceva pentru însămânțări.

După cum s-a subliniat mai sus, șeptelul Dobrogei după Primul Război Mondial scăzuse dramatic, situație cunoscută și de guvern. Această realitate explică de ce județelor dobrogene li s-au repartizat cu prioritate o parte din vitele recuperate din Bulgaria și Ungaria. În anul 1919, „Ministerul Agriculturii” a repartizat județului Constanța 1.302 bovine, 600 cabaline, 184 porcine, 1.500 oi, plata urmând să se facă de cei cărora li se repartizaseră animalele din avansul de 20% dat în contul reparațiilor ori în schimbul bonurilor de achiziție.<sup>184</sup>

Pentru a veni în sprijinul gospodăriilor complet lipsite de animale de muncă, s-a dat ordin comandanților unităților militare să pună la dispoziția orfanilor, văduvelor și invalizilor de război caii pentru

---

<sup>180</sup> D. Șandru, *Reforma agrară din 1921*, p. 52; D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 9/1922, f. 19.

<sup>181</sup> C. Țigău, *Expunerea situațiunii județului Tulcea pe anul 1922*, Tulcea, 1923, p. 159; vezi și Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 204.

<sup>182</sup> „Monitorul Județului Constanța”, an XXXVIII, nr. 2 din 12 iulie 1919.

<sup>183</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Tuzla, dosar 8/1919, f. 363.

<sup>184</sup> „Monitorul Județului Constanța”, an XXXVIII, nr. 5 din 2 august 1919; „Farul”, an I, nr. 108 din 18 august 1919. Numărul animalelor sosite în Dobrogea a fost, în realitate, mai mic datorită mortalității înregistrate pe timpul transporturilor. („Dobrogea jună”, an XVI, nr. 150 din 10 iulie 1922).

efectuarea de lucrări agricole. S-au autorizat județele Tulcea și Constanța să procure vite din sudul regiunii.<sup>185</sup>

Un sprijin important pentru refacerea gospodăriilor rurale mijlocii din județele Tulcea și Constanța a fost acordat de banca „*Casa de Gaj*” prin intermediul căreia s-au adus vite de muncă, unelte și mașini agricole, „și în consecință cu cât mai multe semănături”.<sup>186</sup> Astfel, s-a pus la dispoziția producătorilor rurali ce dețineau cel puțin 18-20 ha împrumuturi pentru procurarea de unelte și semințe. S-au acordat avansuri în bani ce s-au ridicat, între anii 1919-1923, la suma de 169.364.811 lei ce au fost garantați de beneficiarii „cu vitele ce se obligau a cumpăra și semănăturile ce se angajau a face”.<sup>187</sup> Cu fondurile alocate și unele beneficii obținute din valorificarea recoltelor s-au cumpărat 16.000 bovine mari și 29.800 viței, repartizați țăranilor constănțeni și tulcenii. Din județul Caliacra s-au procurat în anul 1921 120 vagoane grâu care au fost repartizate la 3.500 familii de țărani constănțeni, la prețul de 2,50 lei kg, iar în 1922 s-au procurat 120 vagoane orz, 20 vagoane porumb, atât pentru necesități de hrană, cât și pentru sămânța necesară.<sup>188</sup> Ca urmare a acestor măsuri și îndeosebi a eforturilor depuse de proprietarii agricoli dobrogeni, suprafețele însămânțate s-au mărit treptat, deși în anul 1922 se constata că „*încă nu s-au putut sparge toate pârloagele, încă nu s-au refăcut toate vitele și gospodăriile*”.<sup>189</sup> În anul 1920 s-au cultivat în Dobrogea 54.414 ha, ceea ce a însemnat, în procente, 22% din întreaga suprafață arabilă, iar în anul agricol 1921/1922 suprafața s-a mărit la 783.891 ha, adică 34,35% din terenul arabil.<sup>190</sup> Cu excepția județului Constanța, unde ponderea era favorabilă mării proprietăți, datele comparative sunt

---

<sup>185</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 19/1920, f. 3.

<sup>186</sup> Dr. Oct. Vălcănu, *Instituțiile de credit din județul Constanța*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*”. Volum festiv. Cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei, an XXXIX, 28 octombrie 1928.

<sup>187</sup> D.J.C.A.N., fond Primăria Constanța, dosar 8/1919, f. 177.

<sup>188</sup> *Ibidem*.

<sup>189</sup> „*Curierul Sindicatului Agricol Constanța*”, an I, nr. 1 din 24 decembrie 1922.

<sup>190</sup> Constantin P. Rotaru, *op.cit.*, p. 90; *Dobrogea în cifre*, în „*Dobrogea economică*”, an II, nr. 1-2 din ianuarie-februarie 1923, p. 4.



extrem de sugestive. Astfel, în județul Tulcea, micii proprietari au cultivat 172.281 ha, iar marii proprietari 1.881 ha, în timp ce în județul Constanța 281.187 ha au aparținut proprietăților mici, iar 322.222 ha erau terenurile marii proprietăți. Proprietarii mici și mijlocii din județul Durostor au cultivat 79.897 ha, iar marii proprietari 1.084 ha. În județul Caliacra s-au cultivat 153.079 ha de către proprietarii mici și mijlocii, iar marii proprietari 48.795 ha.<sup>191</sup>

În anul 1928, inginerul C. Filipescu publica un bilanț al realizărilor agriculturii Dobrogei la împlinirea a 50 de ani de la reunirea regiunii cu România. Pe baza datelor statistice pe care le-a alcătuit a constatat că prima dintre caracteristici este „*sporirea suprafețelor cultivate* (a inclus terenurile arabile, fânețele naturale și pășunile, precum și culturile de pomi fructiferi și arbuști – n.n) *față de cele necultivate și necultivabile*“.<sup>192</sup> În anul 1927, suprafața cultivabilă a Dobrogei Vechi a fost de 757.474 ha, din care 455.889 ha în județul Constanța și 301.585 ha în Tulcea. Creșteri au fost înregistrate și în județele sud-dobrogene. Astfel, în județul Durostor suprafața cultivabilă a fost de 217.718 ha, sporul fiind considerabil față de media anilor 1911-1915 când s-au înregistrat 96.444 ha. În Caliacra, totalul suprafeței cultivabile a fost de 354.830 ha în anul 1927, iar media anilor 1911-1915 a fost de 205.598 ha.<sup>193</sup>

În anii crizei economice din anii 1929-1933, agricultura Dobrogei a înregistrat anumite oscilații în ceea ce privește suprafețele cultivate, fenomenul fiind caracteristic județelor Durostor și Caliacra. Mulți producători agricoli n-au mai putut utiliza pentru lucrările agricole tractoarele datorită creșterii prețurilor produselor petroliere și deci ale combustibilului utilizat.<sup>194</sup> O altă cauză care a descurajat producătorii agricoli și le-a impus „*a lăsa câmpurile nelucrate*“<sup>195</sup> a fost scăderea

---

<sup>191</sup> *Ibidem*.

<sup>192</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, p. 487.

<sup>193</sup> *Ibidem*, p. 488.

<sup>194</sup> „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic*“, an IV, nr. 1-2 din ianuarie-februarie 1930, p. 18.

<sup>195</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 2/1932, f. 219.

îngrijorătoare a prețurilor. În unele zone limitrofe Dunării și în Delta Dunării, în primăvara anului 1932 nu s-a putut cultiva nici o suprafață de pământ datorită condițiilor climaterice.

Scăderea suprafețelor cultivabile a determinat organele administrative și agricole, precum și pe proprietari să caute soluții de diminuare a efectelor crizei. Prefectura județului Constanța a cerut organelor din subordine să depună eforturi pentru ca producătorii agricoli să mărească suprafețele agricole pentru a putea compensa scăderea prețurilor pe de o parte, iar pe de altă parte să creeze asociații de prelucrare și valorificare.<sup>196</sup> Într-o proporție mai mare „*plugarii* (județului Durostor – n.n.) *au căutat într-o măsură mai mare ca în anii trecuți sprijinul Camerei agricole*“.<sup>197</sup>

În anul 1938, *Enciclopedia României* a publicat date din care reiese că în județele Constanța și Durostor creșterea suprafețelor arabile a fost apreciabilă față de 1927, iar în Tulcea și Caliacra s-a înregistrat o scădere de câteva mii hectare teren arabil. Astfel, în județul Caliacra, ce avea o suprafață totală de 450.000 ha, în anul 1938 suprafața arabilă a fost de 286.227 ha, ceea ce a însemnat 63,60% din suprafața județului și 0,97% din cea a întregii țări, în vreme ce în anul 1927 terenul arabil al județului a fost de 294.646 ha. Din suprafața arabilă înregistrată în anul 1938, marea proprietate se întindea pe 42.386 ha (14,81%), iar mica proprietate pe 243.841 ha (85,19%).<sup>198</sup> În județul Constanța, ce avea o suprafață totală de 691.000 ha, terenurile arabile au însemnat 508.213 ha, adică 73,54% din suprafața totală și 1,72 % din cea a țării. În 1927, suprafața arabilă a fost de 397.759 ha. Marea proprietate se întindea pe 63.069 ha (12,41%), iar mica proprietate ocupa 445.144 ha (87,59%).<sup>199</sup> Județul Durostor s-a întins pe o suprafață de 322.600 ha, din care zona arabilă totaliza în 1938 209.172 ha, în creștere față de 1927, când statisticile arătau că s-au cultivat 169.477 ha. Suprafața arabilă ocupa în 1938 83% din cea a județului și 0,71% din cea a țării. Conform aceleiași surse, marea proprietate a deținut 8.632 ha (4,13%), iar mica

---

<sup>196</sup> *Ibidem*, p. 274.

<sup>197</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Durostor, dosar 50 1933, f. 175.

<sup>198</sup> *Enciclopedia României*, p. 104.

<sup>199</sup> *Ibidem*, p. 155.

proprietate 200.540 ha, adică 95,87%.<sup>200</sup> În județul Tulcea, din suprafața totală de 862.600 ha, terenurile arabile se întindeau pe 235.529 ha, adică 27,30% din totalul județului și 0,80% din cea a țării. În anul 1927, suprafața arabilă a fost de 240.191 ha. Marea proprietate a deținut, în anul 1938, 2.128 ha (0,90%), iar mica proprietate 233.401 ha (99,10%).<sup>201</sup>

Imaginea reală a agriculturii Dobrogei este relevată de evoluția producției. Principalele caracteristici ale producției agrare în primul deceniu interbelic le-au constituit, după cum precizează C. Filipescu: „sporirea cantitativă a producției în genere, cât și pe unitatea de măsură; îmbunătățirea calitativă a produselor, atât în ceea ce privește acuratețea cât și greutatea hectolitrică; îmbunătățirea terenurilor de cultură, care în prezent se pretează în chip deosebit la toate lucrările culturale, atât cu forță manuală animală, cât și mecanică; în succesul luptei pe care l-a avut și continuă să-l aibă agricultura dobrogeană contra tuturor inamicilor animalii și vegetali ai plantelor cultivate”.<sup>202</sup>

Cele mai elocvente date pentru succesele agriculturii dobrogene sunt „atât suprafețele însămânțate cât și producția rezultată, cel puțin la plantele principale”.<sup>203</sup>

Grâul a ocupat o pondere importantă în agricultura dobrogeană. Media culturii grâului pe anii 1920-1927 în județul Constanța a fost de 46.345 ha, de pe care s-au obținut 286.455 chintale, date care arată că atât în ceea ce privește suprafața, cât și producția rezultatele au fost sub media anilor 1911-1915, când s-au însămânțat 92.024 ha și s-a obținut o recoltă medie de 894.927 chintale.<sup>204</sup> În județul Tulcea, deși suprafața medie a crescut de la 27.653 ha (1911-1915) la 29.738 ha, în anii 1920-1927 producția a fost de 132.631 chintale față de 167.460 chintale, cât s-au obținut în anii 1911-1915. Suprafața cultivată cu grâu a scăzut de la 46.527 ha în 1914 la 42.416 ha în anul 1927; în schimb, producția aproape s-a dublat, de la 241.311 chintale ajungând la 463.047 chintale.

---

<sup>200</sup> *Ibidem*, p. 184.

<sup>201</sup> *Ibidem*, p. 483.

<sup>202</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 488.

<sup>203</sup> *Ibidem*, p. 489.

<sup>204</sup> *Ibidem*, p. 490.

Cultura grâului a înregistrat scăderi atât la suprafața cultivată, cât și la producție în anii luați ca segment de timp de cercetare. Suprafața a scăzut de la 114.925 ha (1914) la 108.376 ha (1927), iar producția s-a micșorat de la 969.958 chintale (1914) la 925.842 chintale (1927), deși „*pământul județului Caliacra și clima acestui ținut sunt mult mai prielnice culturii grâului*“.<sup>205</sup> Au fost și ani agricoli buni pentru cultura grâului în acest județ. Spre exemplu, în 1925 pe 82.659 ha s-au obținut 1.289.137 chintale. Situația se prezintă mult mai bine la cultura porumbului, ce s-a situat pe primele locuri ca producție. Astfel, în județul Constanța suprafața medie însămânțată a sporit de la 59.658 ha (1911-1915) la 79.543 ha (1920-1927), iar producția de la 576.510 chintale la 618.830 chintale. Media însămânțărilor de porumb în anii 1911-1915 în județul Tulcea a fost de 33.775 ha, iar între 1920-1927 de 50.910 ha, producția sporind de la 309.902 chintale la 410.912 chintale. Creșteri mult mai semnificative sunt în Durostor. Suprafața cultivată cu grâu a sporit de la 14.630 ha în 1914 la 35.214 ha în 1927, iar producția de la 214.176 chintale (1914) la 366.230 chintale (1927). Cultura porumbului a înregistrat o sporire simțitoare a suprafeței de la 10.629 ha la 24.850 ha, iar producția a înregistrat o scădere de la 129.476 chintale la 123.890 chintale, anul 1927 fiind „*detestabil pentru porumbul din acest ținut*“.<sup>206</sup>

Creșteri atât în ceea ce privește suprafața, dar și producția, s-au înregistrat și la alte culturi, cum au fost orzul, ovăzul și secara. Orzul s-a situat „*pe primul loc în țarina dobrogeană*“, planta pretându-se „*mai mult ca oricare alta, la clima și terenurile Dobrogei*“.<sup>207</sup> În județul Tulcea orzul a fost „*încă din 1894 planta de bază din punct de vedere al producției și rentabilității*“.<sup>208</sup> Media anilor 1911-1915, ca suprafață însămânțată, a fost de 66.608 ha, iar producția de 537.873 chintale. Între anii 1920-1927, suprafața medie pe care s-a cultivat a fost de 97.269 ha, dar producția a crescut la 577.022 chintale. Orzul a continuat să se cultive și în Constanța „*într-o măsură progresivă*“, condițiile pedo-

---

<sup>205</sup> *Ibidem*, p. 495.

<sup>206</sup> *Ibidem*, p. 494-495.

<sup>207</sup> *Ibidem*, p. 500.

<sup>208</sup> *Ibidem*, p. 492.

climatică (vegetația scurtă, coeficient de rezistență la secetă) fiind prielnice și în acest județ. Media anilor 1911-1915 a fost de 144.817 ha pe care s-au obținut 1.318.517 chintale, iar între anii 1920-1927 suprafața cultivată a fost de 159.373 ha, dar producția a scăzut la 865.032 chintale. Mult mai spectaculoase au fost creșterile înregistrate de cultura orzului în județele sud-dobrogene. În Durostor, în anul 1914 s-au cultivat 7.933 ha și s-a obținut o producție de 53.238 chintale, iar în 1927 suprafața a sporit la 22.533 ha, iar producția a fost de 296.970 chintale. În județul Caliacra, suprafața acestei culturi a crescut de la 41.840 ha în 1914 la 67.216 ha, iar producția a fost de 638.889 chintale.<sup>209</sup>

Sporuri apreciabile s-au înregistrat la producția de legume și plante industriale. În anul 1915 *legumele* (bobul, fasolea, linte, mazărea, năut, ceapă, cartofi ș.a.) au ocupat o suprafață cultivabilă pe 45.430 ha pe care s-au obținut 385.903 chintale, iar în 1927 suprafața cultivată a fost de 45.591 ha, în schimb producția a fost de 1.282.919 chintale, creșterea fiind de 33,3%. Cele mai multe suprafețe s-au cultivat în anul 1927, cu fasole (32.340 ha), pepeni (6.851 ha) și cartofi (2.304 ha). Cultura *plantelor industriale* (câneapă, in, tutun, floarea-soarelui ș.a.) a înregistrat sporuri atât în ceea ce privește suprafața, cât și producția obținută. În 1915 s-au însămânțat 15.196 ha și s-au obținut 73.312 chintale, iar în 1927 suprafața a crescut la 39.792 ha, iar producția la 437.017 chintale, ceea ce, la producție, a însemnat un spor de 59,6%. Cele mai mari suprafețe s-au înregistrat la cultivarea rapiței (22.434 ha), in (10.431 ha), tutun (3.896 ha) și sfeclă de zahăr (2.281 ha) care a început să se cultive între Dunăre și Marea Neagră după război.<sup>210</sup> Plantele industriale s-au cultivat pe suprafețe mai mari în județele Tulcea și Constanța. În județul Tulcea, suprafața însămânțată cu rapiță, in și bumbac a fost de 6.893 ha.<sup>211</sup> Deși în județele Caliacra și Durostor producătorii agricoli au arătat o atenție mai mare cultivării plantelor industriale, „*suntem încă departe de ceea ce ar trebui să fie*“.<sup>212</sup>

---

<sup>209</sup> *Ibidem*.

<sup>210</sup> *Ibidem*, p. 497.

<sup>211</sup> D.J.T.A.N., fond Camera Agricolă a Județului Tulcea, dosar 8/1933, f. 195.

<sup>212</sup> C. Filipescu, *Agricultura în Dobrogea Nouă*, p. 1.

Realizările prezentate mai sus s-au datorat și introducerii de soiuri productive și dotării gospodăriilor într-o proporție mai mare cu inventar modern, în special cu mașini agricole. Spre exemplu, coloniștii aromâni au cultivat în sudul Dobrogei o varietate de grâu sticlos foarte productiv și rezistent la secetă, numit „*cochino*”.

Referitor la dotarea cu mașini agricole, C. Filipescu constata în 1928, „*de unde înainte de război, nu se găsea decât câteva autopluguri, introduse mai mult pentru experiență, în prezent Dobrogea este investită cu un număr mare de autopluguri și autotractoare*”.<sup>213</sup> (sic). O situație mai bună s-a înregistrat în județele Caliacra și Constanța. Caliacra dispunea de 450 de tractoare ce aparțineau îndeosebi coloniștilor. În același județ se mai găseau 560 secerători simple, 70 cu aparat de legat, 650 semănători în rânduri, 160 batoze ș.a. Numărul tractoarelor în județul Constanța a fost de 135 tractoare. Agricultorii județului Durostor dispuneau de 60 tractoare, 160 secerători simple, 20 secerători cu aparat de legat, 250 semănători, 60 de batoze ș.a.<sup>214</sup> Proprietarii județului Tulcea se aflau, sub aspectul dotării cu mașini, pe ultimul loc.<sup>215</sup>

Dotarea cu mașini și inventar agricol a fost îngreunată de prețurile ridicate la care le valorificau sindicatele agricole care le importau. Astfel, o secerătoare „*Ambi*” se vindea la un preț de 26.600 lei, iar o treierătoare cu 240.000 lei.<sup>216</sup>

Cu toate dotările, inventarul agricol era insuficient în comparație cu suprafața arabilă. În județul Tulcea, la 13 ha reveneau un plug și o grapă. Dintre coloniștii stabiliți în județul Durostor numai 950 de familii dețineau inventar agricol complet cu care puteau lucra în condiții bune 14.250 ha, 6.250 familii aveau unelte și vite de muncă insuficiente, iar alții erau lipsiți total de inventar.<sup>217</sup> Principalele mijloace de muncă utilizate de agricultori au fost animalele. Conform

---

<sup>213</sup> Idem, *Dobrogea agricolă*, p. 502.

<sup>214</sup> *Ibidem*.

<sup>215</sup> „*Călăuza plugarului*”, an I, nr. 3 din iunie 1929.

<sup>216</sup> „*Curierul Sindicatului Profesional al Agricultorilor Constanța*”, an I, nr. 1 din 7 iunie 1925.

<sup>217</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 15/1940, f. 91.

unei statistici, în județul Tulcea, în anul 1936 se utilizau la muncile agricole 3.000 perechi boi și 23.000 cai.<sup>218</sup> În județul Durostor situația era mai bună; în 1936, la 10 ha se utilizau „ca forțe trăgătoare” 10 vite de muncă, în timp ce în Caliacra la aceeași suprafață se folosea, în medie, un animal de muncă.<sup>219</sup> Pe lângă lipsa de inventar suficient, agricultura Dobrogei, cu toate progresele înregistrate, s-a confruntat „cu lipsă de numerar suficient, cu enormitatea dobânzilor (...) cu fluctuațiile periculoase ale prețurilor”.<sup>220</sup>

În anii crizei economice 1929-1933, agricultura Dobrogei a cunoscut o evoluție contradictorie. S-au înregistrat și recolte record, cum s-a întâmplat în anul 1930, dar scăderea prețurilor la produsele agricole, cum s-a subliniat mai sus, a descurajat mulți producători care au fost nevoiți să-și micșoreze suprafețele cultivate. Valoarea datoriilor contractate de țărani dobrogeni depășea de 7-8 ori pe cea a propriilor gospodării.<sup>221</sup> După 1933 prețurile produselor agricole dobrogene s-au menținut, ca și în restul țării, mai scăzute. Producția a oscilat de la an la an și de la județ la județ. De semnalat că în județul Durostor s-au înregistrat cele mai mari scăderi ale suprafețelor cultivate. În anul agricol 1935/1936 s-au cultivat 54,25% din suprafața arabilă, iar în anul următor s-a însămânțat numai 35,58%.<sup>222</sup>

Majoritatea proprietăților rurale au fost exploatate în primul deceniu interbelic în sistemul „cereal bi și trienal, cu sau fără ogor sterp”<sup>223</sup>, operațiunile efectuându-se în regie și dijmă care s-a practicat pe circa 10% din suprafața arabilă a Dobrogei.

În 1928, C. Filipescu a analizat modul în care se efectua valorificarea proprietăților mari, mijlocii și mici, studiind câte o proprietate din fiecare zonă a regiunii. Astfel, cercetând gospodăria marelui proprietar I. Popea din comuna Peștera, în suprafață de 2.400 ha, a

---

<sup>218</sup> D.J.T.A.N., fond Consilieratul Agricol al Județului Tulcea, dosar 65/1936, f. 16-20.

<sup>219</sup> C. Filipescu, *Agricultura în Dobrogea Nouă*, p. 7.

<sup>220</sup> „Curierul Sindicatului Agricol Constanța”, an I, nr. 23 din 17 iulie 1923.

<sup>221</sup> „Dobrogea jună”, an XXX, nr. 150 din 18 august 1934.

<sup>222</sup> *Dare de seamă despre activitatea Camerei de Comerț și Industrie Silistra pe 1936*, p. 4.

<sup>223</sup> C. Filipescu, *Agricultura Dobrogei*, p. 502.

constatat următoarele: se cultivau 1.400 ha, 4 ha de vie erau pe rod, restul constituindu-l terenul de pășune și „*ogoare sterpe*“. Ca inventar viu, proprietarul dispunea de 10 cai, 84 boi, 75 vaci, 1.800 oi, 35 porci și 300 păsări. Proprietatea era înzestrată cu inventar agricol important: 4 tractoare, 4 treierători, 6 semănători, 24 pluguri, 16 grape, 30 care, 1 smântânătoare, 2 trăsuri, 1 automobil, 8 mașini de secerat și legat. Proprietatea mai dispunea de 6 grajduri pentru vite și oi, 1 cășcrie, 1 moară și 1 atelier de fierărie. Pentru cultivarea celor 1.400 ha proprietarul cheltuisese anual 4 milioane lei. Cultiva rapiță, grâu, orz, ovăz, in, porumb, fasole, mei, dughie și lucernă. Utiliza numai îngrășământ natural. Coeficientul de rentabilitate era de aproximativ 30%.<sup>224</sup>

Pentru o analiză comparativă, C. Filipescu prezintă proprietatea de 500 ha a lui M. Weiner din comuna Ceair, județul Caliacra. Proprietatea se compunea dintr-o casă, 2 grajduri, 1 moară sistematică ce producea 3 vagoane făină în 24 ore, 2 magazii de cereale ș.a. Ca inventar agricol dispunea de 2 tractoare, 8 căruțe, 18 pluguri, 6 mașini de secerat, 4 mașini de semănat, 11 grape ș.a. Ca inventar viu: 870 oi, 25 vaci, 30 iepe, 6 cai, 24 boi, 80 porci. Cultiva „*aproape în întregime în regie*“ grâu, porumb, orz, ovăz, rapiță ș.a. având un coeficient de rentabilitate de 35-40% pe an. Utilizează și munca sătenilor pe care-i plătea cu 60-100 lei pe zi pentru munca cu brațele, 150-250 lei cu carul, 260 lei pentru pogonul secerat cu vitele țăranilor și 300 lei pogonul lucrat fără animale de muncă.<sup>225</sup>

Referindu-se la caracteristicile principale ale valorificării proprietăților mijlocii în județele Tulcea și Constanța, C. Filipescu sublinia: „*participarea într-o măsură oarecare a brațelor și inventarului străin alături de al proprietarului gospodăriei. Cultivă ceva mai îngrijit pământul, face recurs la mașini proprii sau în colectivitate, se instruește, ține mai multă ordine, își comercializează direct produsele, locuiește o casă mai îngrijită, se hrănește și se îmbracă mai bine. În general are un nivel cultural superior*“.<sup>226</sup>

---

<sup>224</sup> *Ibidem*, p. 504-505.

<sup>225</sup> *Ibidem*, p. 507.

<sup>226</sup> *Ibidem*, p. 505.



Gospodăria săteanului Adam Ghetz din comuna Techirghiol de 40 ha a fost considerată tipică de C. Filipescu pentru categoria de exploatare mijlocie. Proprietarul avea o casă, 2 grajduri, 1 pătut mic pentru porumb. Ca inventar agricol: 1 plug, 1 mașină de secerat cu aparat de legat, 1 boroană, 1 grapă, 6 sape și 1 mașină de bătut porumb. Inventarul viu consta din: 4 iepe de rasă dobrogeană, 2 noateni, 2 vaci, 1 vițel, 3 scroafe și 1 porc, toate de „*rasă locală*“. Folosea izlazul comunal și miriștea proprie pentru pășunat. Cultiva 4 ha grâu, 25 ha orz, 3 ha ovăz, 3 ha porumb, 3 ha rapiță, 3 ha dughie. O parte a produselor era destinată consumului propriu, restul era valorificat treptat la oborul de cereale Constanța și consătenilor, ca sămânță. Din sumele obținute pe produse își achita dările către stat.<sup>227</sup> Ca gospodărie mijlocie din sudul Dobrogei, cercetătorul a ales pe cea a proprietarului Mitia Popov care deținea 56 ha din satul Ceamurlia Mică, județul Caliacra. În afară de casă, proprietarul avea 1 grajd, 1 cocină, 1 saivan de oi, 1 magazie de cercale. Inventarul viu consta din 80 oi, 2 vaci, 2 cai, 4 boi și 4 porci, iar ca inventar mort avea 3 pluguri, 2 căruțe, 1 mașină de secerat simplă, 2 grape ș.a. Cultiva grâu, orz, porumb, rapiță și puține legume.<sup>228</sup>

Caracteristica principală a proprietăților „*de exploatare mică*“ consta în faptul că proprietarul și familia „*își cultivă singur pământul, fără a mai face recurs la brațe și forțe străine. Nu face uz de mașini decât în colectivitate. De asemenea procurarea și vânzarea produselor o face tot în comun*“.<sup>229</sup>

Gospodăria săteanului Otho Klain din comuna Techirghiol se compunea din 2,5 ha, 1 casă, 1 grajd pentru 4 vite. Nu poseda unelte în afară de 2 sape. Ca inventar viu avea 1 cal, 1 vacă. Pentru consum propriu cultiva 1,5 ha cu orz și 1 ha porumb. Din recoltă nu vindea decât atât cât să-și achite dările. Pentru a-și asigura existența Otto Klain mai lucra cu ziua pe la proprietari înstăriți. Gospodăria „*de exploatare mică*“ a colonistului Gheorghe D. Modroi din centrul de colonizare

---

<sup>227</sup> *Ibidem*, p. 506.

<sup>228</sup> *Ibidem*, p. 508.

<sup>229</sup> *Ibidem*, p. 506.

Bejenari, județul Caliacra, se compunea din 1 casă, 10 ha, 2 cai, 1 plug, 1 grapă, 1 căruță și 1 grajd.

Comparând datele cercetate de C. Filipescu, se constată diferențieri importante atât în privința întinderii suprafețelor deținute și exploatare, cât și a inventarului pe diferite categorii de proprietăți.

O imagine a situației agriculturii pe județe în anul 1938 ne prezintă *Enciclopedia României*. Județul Caliacra era caracterizat ca „*eminamente agricol*”. Din totalul suprafeței arabile, cerealele se cultivau pe 219.234 ha, din care porumb pe 71.752 ha cu o producție de 538.501 chintale, producția medie înregistrată fiind de 7,5 chintale. Grâul se cultiva pe 64.379 ha cu o producție de 533.770 chintale, producția medie la hectar a fost de 8,3 chintale. Ovăzul era cultivat pe 19.009 ha (6,2 chintale producție medie la hectar) cu o producție de 277.538 chintale, iar orzul pe 51.206 ha (5,4 chintale la hectar) și o producție de 277.538 chintale. S-au mai cultivat secară pe 12.055 ha și mei pe 782 ha. Fânețele și culturile furajere ocupau o suprafață de 19.462 ha. Plantele alimentare s-au cultivat pe 7.971 ha, iar plantele industriale pe 27.777 ha, din care rapița a ocupat 22.894 ha, restul fiind însămânțat cu soia și floarea-soarelui.<sup>230</sup> În județul Constanța, cerealele s-au cultivat pe 414.517 ha. Pe primul loc s-a situat orzul pe 150.790 ha cu o producție de 646.482 chintale (producția medie la hectar a fost de 4,3 chintale), urmat de porumb cu 140.746 ha cu o producție de 608.772 chintale (producția medie 4,3 chintale), ovăzul pe 57.174 ha cu o producție de 271.065 chintale (producția medie 4,7 chintale), grâul pe 45.446 ha cu o producție de 204.804 chintale (producția medie 4,5 chintale). S-au mai cultivat secara pe 11.311 ha și meiul pe 9.050 ha. Fânețele cultivate au ocupat 19.171 ha, iar plantele alimentare 12.818 ha. Fasolea s-a produs pe 5.604 ha, pepeni pe 2.780 ha, mazăre pe 2.251 ha și cartofi pe 798 ha. Plantele industriale s-au cultivat pe 40.161 ha, din care rapița pe 18.555 ha, urmată de in, soia și floarea-soarelui.<sup>231</sup> Județul Durostor era caracterizat ca fiind „*mai ales agricol*”. Pe suprafețe întinse era produsă fasole, Durostorul situându-se pe locul întâi pe țară la cultivarea acestei plante erbacee. Cerealele s-au

<sup>230</sup> *Enciclopedia României*, p. 104.

<sup>231</sup> *Ibidem*, p. 155.

produs pe 166.014 ha, din care porumbul pe 59.917 ha cu producția de 671.070 chintale (producția medie 11,2 chintale), secara pe 57.101 ha cu o producție de 516.140 chintale (producția medie 9,0 chintale), grâul pe 23.241 ha cu o producție de 188.120 chintale (8,1 chintale), orzul pe 14.414 ha, producția fiind de 107.228 chintale (producția medie 7,4 chintale). Pe suprafețe mai mici s-au mai cultivat meiul, ovăzul ș.a. Fânețele amenajate au ocupat 10.123 ha. Plantele alimentare ocupau 27.000 ha, din care fasolea 22.499 ha și o producție de 193.262 chintale. Pe 4.688 ha s-au însămânțat plantele industriale (soia, tutun și bumbac).<sup>232</sup> În județul Tulcea, din totalul suprafeței arabile cerealele s-au cultivat pe 198.428 ha, din care orzul pe 89.205 ha, cu o producție de 435.723 chintale (producția medie 4,9 chintale), porumbul pe 69.186 ha cu o producție de 273.495 chintale (producția medie 4,1 chintale), grâul pe 15.180 ha și o producție de 65.335 chintale (4,3 chintale producția medie), ovăzul pe 14.221 ha cu o producție de 58.032 chintale (producția medie 4,1 chintale). S-au mai cultivat secară pe 5.905 ha și mei pe 4.727 ha. Fânețele însămânțate au ocupat 12.948 ha, plantele alimentare 5.560 ha, iar industriale pe 16.692 ha, din care rapița (12.036 ha) și inul (4.167 ha).<sup>233</sup>

La multe produse agricole productivitatea la hectar între Dunăre și Marea Neagră a fost mult mai scăzută decât în restul țării. După unele calcule, capitalul investit la hectar a fost de 13.351 lei, în timp ce „*în toate celelalte regiuni valoarea capitalului este cu mult superioară*”.<sup>234</sup> Față de importanța agriculturii pentru economia Dobrogei s-a apreciat că au existat prea puține preocupări pe linia modernizării, s-au creat prea puține ferme model și loturi demonstrative, puncte agronomice și școli agricole.

Începând din anii 1938-1939, agricultura României a început să resimtă recrudescența crizei agrare mondiale pe fondul deprecierei situației internaționale. O parte din săteni au fost concentrați. Mulți agricultori din județele Durostor și Caliacra și-au manifestat îngrijorarea față de evoluția relațiilor dintre România și Bulgaria, având

---

<sup>232</sup> *Ibidem*, p. 184.

<sup>233</sup> *Ibidem*, p. 483.

<sup>234</sup> Gh. St. Ciulei, *op.cit.*, p. 17.

rețineri în cultivarea pământurilor.<sup>235</sup> Autoritățile au fost nevoite să ia o serie de măsuri pentru efectuarea muncilor agricole. La 27 martie 1940, printr-o ordonanță „*Prefectura județului Durostor*” preciza că „*toate brațele valide de muncă aflate în comune, bărbați sau femei de la 12 ani în sus, plus utilajul, se rechiziționează în scopul folosirii pentru efectuarea semănăturilor de primăvară*”.<sup>236</sup> Cei care refuzau să se conformeze erau fie amendați cu sume între 20.000 și 50.000 lei ori cu închisoarea corecțională.

La 1 august 1940 „*Serviciul Mobilizarea și Organizarea Națiunii și Teritoriului*” din „*Marele Stat Major*” a întocmit un tabel cu stocurile de cereale și inventar agricol din județele Durostor și Caliacra care se putea evacua în condițiile preconizării unor discuții dintre România și Bulgaria referitoare la statutul sudului Dobrogei. Conform tabelului se puteau evacua: grâu 4.300 tone, porumb 5.800 tone, secară 820 tone și floarea-soarelui 820 tone. În aceste cantități nu era cuprinsă recolta nouă. Animalele de muncă: boi 17.500, vaci 4.300, cai 55.000, iar la categoria „*animale de rentă*”: vaci 22.000, boi 400, tauri 200, tineret 14.000, oi 520.000, capre 9.000, porci 25.000. Mașini și unelte agricole: mașini de semănat 950, prășitoare 3.700, cositoare 240, secerătoare 2.750, tractoare 350, batoze 490, locomobile 230, trioare 690, vânturătoare 3.200.<sup>237</sup>

Conform punctului 5 al „*Anexei 3*” a „*Tratatului de la Craiova*”, semnat la 7 septembrie 1940 între reprezentanții României și Bulgariei („*Acord privitor la modalitățile de evacuare și de transferare a teritoriului*”) s-au făcut precizări privind recoltele de porumb, bumbac și floarea-soarelui în condițiile evacuării.<sup>238</sup> Întrucât proprietarii terenurilor agricole care intrau în schimbul de populație nu puteau strânge recolta de porumb, bumbac și floarea-soarelui, s-au fixat subcomisii mixte care trebuiau să constate situația acestora în județele Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra.

<sup>235</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1.407/1939, f. 309

<sup>236</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 15/1940, f. 124.

<sup>237</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum la dictat. Documente*, vol. III, Editura Europa Nouă, București, 2000, p. 40.

<sup>238</sup> Valentin Ciorbea, *Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)*, în „*România de la Mare*”, nr. 3-4, 1994, pp. 55-56.

Până la 11 septembrie 1940 au fost evacuați din sudul Dobrogei 13.936 bovine, 8.388 cai, 16.018 porci, 245.938 oi, 288 batoze, 194 tractoare, 1.488 vagoane grâu, 540 vagoane furaje, 228 vagoane fasole și 682 vagoane grăunțe.<sup>239</sup> Cedarea județelor Caliacra și Durostor a diminuat suprafața Dobrogei și a țării cu 495.399 hectare, din care 224.690 ha suprafață agricolă.<sup>240</sup>

În afara problemelor legate de evacuarea populației ce a făcut obiectul schimbului, cedarea celor două județe sud-dobrogene a ridicat și alte chestiuni complexe de natură agricolă. La 31 august 1940 delegațiile română și bulgară au semnat un acord referitor la recoltele de porumb și bumbac. Subcomisii mixte urmau să constate în județele Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra suprafețe semănate cu porumb și bumbac „care nu sunt încă culese, aparținând persoanelor căzute în schimbul de populație”.<sup>241</sup> S-a convenit prin anticipație o cantitate forfetară de 1.500 kg de porumb la hectar și de 700 kg de bumbac la hectar. Cantitatea totală nerecoltată „va fi calculată înmulțindu-se suprafețele cultivate, așa cum ele vor rezulta din rapoartele subcomisiilor prin cifra forfetară în kg” convenită mai sus.<sup>242</sup> La 3 septembrie 1940, „Serviciul Evacuărilor” din Ținutul „Marea” preciza prefecturilor și preturilor din subordine noi dispoziții privind situația recoltelor de porumb, bumbac, floarea-soarelui și tutun. În fiecare comună trebuiau întocmite tabele cu situația reală a suprafețelor însămânțate, cantitatea deja recoltată de porumb și bumbac pe proprietari.<sup>243</sup> S-a transmis, de asemenea, modalitatea de apreciere a cantității recoltelor care n-au putut fi strânse la o „producție forfetară

---

<sup>239</sup> *Ibidem*, p. 248.

<sup>240</sup> Conform unei dări de seamă întocmite în anul 1948 de „Inspectoratul Agricol Regional Constanța”, populația românească evacuată din județele Durostor și Caliacra a abandonat 204.672 ha teren arabil și 18.760 gospodării agricole (Viorel Măgureanu, *Regimul proprietății funciare în Dobrogea, rezultat în urma aplicării Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940*, în „Revista arhivelor”, nr. 1/1993, p. 32); vezi și Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, pp. 225-234.

<sup>241</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 172.

<sup>242</sup> *Ibidem*, p. 173.

<sup>243</sup> Proprietarii trebuiau să primească din partea comitetului agricol o adeverință în care se precizau numele, felul recoltei și suprafața însămânțată. (*Ibidem*)

de 1.500 kg de porumb la hectar și 700 kg bumbac la hectar(...). Pentru floarea soarelui și tutun datele necesare se vor stabili ulterior”.<sup>244</sup> Comisia mixtă stabilea cantitatea rezultată ca sold, iar guvernul debitor urma să transfere celuilalt până la 1 martie 1941 printr-un port dunărean. Recoltele neevaluate intrau în posesiunea guvernelor României și Bulgariei.

„Tratatul de la Craiova între România și Bulgaria” a fost semnat la 7 septembrie 1940. „Anexa 3” a Tratatului a inclus documentul „Acord privitor la modalitățile de evacuare și de transferare a teritoriului”. La punctul 5 al respectivului document se precizau modalitățile de rezolvare a situației recoltelor de porumb, bumbac și floarea-soarelui, cum s-a relatat mai sus.<sup>245</sup> La 9 septembrie 1940 cantitățile forfetare s-au modificat: 900 kg de porumb la hectar și 600 kg de bumbac la hectar.<sup>246</sup>

Dintr-o situație întocmită de „Statul Major” al „Corpului 2 Armată”, datată 15 septembrie 1940, se poate constata care era situația evacuărilor bunurilor agricole<sup>247</sup>:

Denumirea	Ce trebuia evacuat	Ce s-a evacuat până la 11 septembrie
Vite	16.927	13.934
Cai	19.146	8.388
Porci	16.715	16.018
Oi	245.938	integral
Batoze	300	288
Tractoare	204	194
Grâu	2.300 vagoane	1.488 vagoane
Lemne	4.200 vagoane	650 vagoane
Furaje		540 vagoane
Fasole		228 vagoane
Grăunțe		682 vagoane

<sup>244</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 192.

<sup>245</sup> *Tratat între România și Bulgaria semnat la Craiova, 7 septembrie 1940*, Imprimeria Centrală, București, 1940, p. 10-11.

<sup>246</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 218.

<sup>247</sup> *Ibidem*, p. 248.

La 18 septembrie, generalul Nicolae Stoenescu, „delegatul guvernului român pentru evacuarea Cadrilaterului“, a întocmit un raport pentru generalul I. Antonescu, „Conducătorul Statului Român și Președintele Consiliului de Miniștri“, din care reiese că s-au evacuat vitele cornute, oile, porcii și mașinile agricole, cerealele aparținând românilor și cantitățile cumpărate la prețuri convenabile de la minoritari. Mai rămăneau de evacuat circa 55 de vagoane cu grâu și cantitățile ce se mai cumpărau, 2.400 vagoane lemne din totalul de 4.200 încă nescoase din păduri, datorită lipsei mâinii de lucru și a mijloacelor de transport. Recolta nestrânsă a fost predată autorităților bulgare.<sup>248</sup>

Suprafața de teren arabil rezultată în urma evacuării locuitorilor bulgari a fost următoarea: în județul Constanța au rămas 58.413 ha teren arabil și 5.506 gospodării rurale, iar în județul Tulcea 55.854 ha teren arabil și 6.268 gospodării rurale. Pe total, situația Dobrogei era: 114.267 ha teren arabil și 11.774 gospodării rurale.<sup>249</sup> Evacuarea ovinelor și bovinelor aparținând minoritarilor bulgari a început la 1 septembrie 1940 în turme și cirezi organizate pe una sau mai multe comune pe bază de tabele ce precizau numărul vitelor și proprietarul.<sup>250</sup>

Pe terenurile intrate în proprietatea statului prin evacuarea etnicilor bulgari și germani au fost așezați locuitori din sudul Dobrogei, care au primit suprafețe de 7 și 5 ha „cu titlu provizoriu“. „Comisariatul General“ n-a ținut cont, după cum se subliniază într-un raport, de „profesiunea colonistului, nici de numărul copiilor, nici de numărul capilor de familie, ci numai de fosta proprietate avută în Cadrilater“.<sup>251</sup>

Familii de evacuați din sudul Dobrogei au fost așezate și în Delta Dunării „fără ca mulți dintre ei să fie cel puțin pescari și fără ca cel puțin să li se dea uneltele necesare pentru pescărie sau pentru agricultură“.<sup>252</sup>

---

<sup>248</sup> *Ibidem*, p. 254.

<sup>249</sup> Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 32.

<sup>250</sup> *Ibidem*, p. 332-333.

<sup>251</sup> Virgil Coman, *op.cit.*, p. 428.

<sup>252</sup> *Ibidem*, p. 429.

Un alt neajuns l-a constituit aşezarea într-o locuinţă a unui număr cuprins între 5 și 9 familii colonizate, situație care, prin „*promiscuitate și devălmășie, unită cu provizoratul proprietății, dă nesiguranța lucrului muncit*“.<sup>253</sup>

Același raport concluziona: „Sistemul după care au fost distribuite loturile acestor refugiați, situația mizeră în care locuiesc, precum și inadaptarea lor încă la noul mediu în care au fost transplantați au zdruncinat și zdruncină viața locală dobrogeană – mai cu deosebire în ceea ce privește finanțele lor“.<sup>254</sup>

În consens cu măsurile dispuse de guvern, autoritățile din județul Constanța au luat măsuri pentru modificarea regimului muncii prin susținerea intensă, organizată și controlată a campaniei agricole din toamna anului 1940. Localitățile rurale au fost împărțite în sectoare cu 50-80 gospodării conduse de un comandament în fruntea cărora au fost instalați preoți, învățători și ofițeri de rezervă. S-au interzis deplasările spre orașe cu căruțele de luni până vineri, pe motiv că trebuiau utilizate la muncile câmpului. Proprietarii de căruțe se puteau deplasa la oraș sâmbăta și duminica și numai după ce obțineau avizul autorităților.<sup>255</sup> Pe lângă utilaje au mai fost „*mobilizate*“ toate mașinile agricole, iar în activitățile agricole a fost cuprinsă și populația activă evacuată din sudul Dobrogei. O problemă care a afectat muncile agricole s-a datorat mobilizărilor efectuate în interes militar. Spre exemplu, din cei 700 capi de familie, cât avea comuna Topalu, 400 au fost concentrați. Pentru a face față muncilor agricole „*Prefectura*“ Constanța a apelat la comandamentul Corpului 2 teritorial, solicitând 4.000 de soldați. Nu s-au putut repartiza decât 1.000.<sup>256</sup>

Toate operațiunile ce se efectuau în agricultură au fost coordonate de prefecuri prin comisiile județene de mobilizare cărora li s-au subordonat comitete locale. După intrarea României în război, măsurile luate pentru efectuarea muncii câmpului au fost mult mai ferme. La 23 septembrie 1941 „*Comisia Județeană Constanța*“ a transmis o

---

<sup>253</sup> *Ibidem*, p. 428.

<sup>254</sup> *Ibidem*, p. 435.

<sup>255</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 27/1940, f. 62.

<sup>256</sup> *Ibidem*, dosar 48/1941, p. 228; dosar 5/1942, f. 39.



dispoziție prin care cerea să se ia toate măsurile ca cel puțin 4 zile să se lucreze în câmp, iar țăranii lipsiți de vite de muncă să se asocieze pentru efectuarea lucrărilor.<sup>257</sup>

Pe lângă problemele legate de asigurarea brațelor de muncă, agricultorilor conștanțeni le-au lipsit și semințele, precum și fondurile necesare pentru procurare. Pentru însămânțările din anul 1940, județul Constanța a avut nevoie de 1.200 vagoane sămânță de grâu, „*Camera Agricolă*” nereușind să procure decât 1.000 vagoane, și acestea la un preț de 33-34 lei kg. După cum se preciza într-un document de epocă, aproape 30% din agricultorii conștanțeni „*nu au bani pentru procurarea semințelor*”.<sup>258</sup> La criza agrară din anii 1940-1944 au mai contribuit și insuficiența mașinilor agricole, lipsa pieselor de schimb și a combustibilului. În anul 1942 în județul Constanța funcționau 6 centre agricole dotate cu 21 tractoare, 11 batoze și 25 semănători. Pentru acoperirea cu mașini a lucrărilor mai erau necesare 4 centre dotate cu cel puțin 30 tractoare.<sup>259</sup> În județul Tulcea mai funcționau, în 1942, 25 tractoare și 8 batoze.<sup>260</sup> Aprovizionarea cu semințe și unelte a revenit constant în cererile agricultorilor adresate în anii 1941-1944 organelor administrative și agricole.

Suprafețele însămânțate au continuat să scadă. Datorită interzicerii lucrărilor de comasare a terenurilor repartizate populației evacuate din sudul Dobrogei acestea n-au fost redade circuitului agricol decât după 3-4 ani.<sup>261</sup>

Pe măsură ce frontul de Răsărit s-a apropiat de România, și în agricultură s-au resimțit efectele. S-au înmulțit raidurile și bombardamentele aviației Națiunilor Unite, iar rechizițiile și îndeosebi muncile obligatorii au scos din activitățile productive agricole importante brațe. Numai în județul Constanța s-au executat, în lunile iulie-septembrie 1944, 3.411 km tranșee.<sup>262</sup>

---

<sup>257</sup> *Ibidem*, dosar 59/1941, f. 64.

<sup>258</sup> *Ibidem*, dosar 11/1941, f. 153.

<sup>259</sup> *Ibidem*, dosar 24/1942, f. 13.

<sup>260</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1083/1942, f. 9.

<sup>261</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul General Administrativ, dosar 1/1944, f. 15.

<sup>262</sup> *Ibidem*, dosar 1/1944, f. 15.

La cultura grâului au predominat însămânțările de toamnă. Suprafețele însămânțate și producțiile au fost fluctuante, totuși anii extremi cercetați arată o creștere. În 1941 s-au însămânțat 59.850 ha de pe care s-au obținut 298.815 chintale, iar în anul 1944 suprafața a sporit la 79.236 ha, iar producția la 569.474 chintale.<sup>263</sup> Porumbul a fost însămânțat pe 211.867 ha în 1941 de pe care s-au obținut 2.705.511 chintale, iar în 1944 s-au cultivat 197.730 ha de pe care s-au strâns 1.690.478 chintale. Scăderi s-au înregistrat și la cultura orzului care în 1941 a ocupat circa 200.000 ha cu o producție de 1.410.550 chintale, iar în 1944 s-au însămânțat 160.890 ha, producția diminuându-se la 829.185 chintale.<sup>264</sup>

**Creșterea animalelor.** Această îndeletnicire a fost una dintre cele mai vechi și importante pentru locuitorii Dobrogei. După Primul Război Mondial, creșterea animalelor „a jucat și joacă și astăzi cel mai important rol”, constituind una dintre principalele surse de venit ale agricultorilor dobrogeni.<sup>265</sup> Configurația geografică, pășunile întinse și clima blândă au fost principalii factori favorizatori ai progresului zootehnicii Dobrogei.

Pe timpul ostilităților militare și al regimului ocupației inamice din anii Primului Război Mondial, șeptelul a fost, după cum deja s-a subliniat în paginile anterioare, sectorul unde pierderile au fost deosebit de mari.<sup>266</sup> După revenirea autorităților și a populației refugiate s-au făcut eforturi pentru asigurarea vitelor de muncă necesare și a celor destinate consumului. După cum reiese din datele statistice și aprecierile din epocă „pentru nici o specie cifra animalelor aflate în 1916 nu a fost încă atinsă în 1927”.<sup>267</sup> În anul 1916, în cele patru

---

<sup>263</sup> Date preluate și calculate după cele publicate în *Statistica agricolă a României în 1941-1944, vol. III*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1947, p. 10 și urm.

<sup>264</sup> *Ibidem*.

<sup>265</sup> Octav Văleanu, Ioan N. Ionescu, *op.cit.*, p. 17; P. Dimitriu-Tulcea, *op.cit.*, p. 22.

<sup>266</sup> Al. Bedeșanu, *Privire retrospectivă asupra creșterii animalelor în Dobrogea*, în C. Filipescu, *Dobrogea agricolă*, Cultura Națională, București, 1928, p. 89.

<sup>267</sup> *Ibidem*. Statistica animalelor domestice din județul Tulcea pe anul 1922 arată un total de 243.635 capete, din care 31.576 cai, 37.486 bovine, 128.945 ovine, 36.432 porcine. În gospodăria tulcene se mai aflau caprine, măgari și catări. (Iosif Colcer, Viorel Măgurcanu, *op.cit.*, p. 207).

județe ale Dobrogei erau 227.425 cai, iar în 1927 191.971, bovine 320.077 în 1916 și 243.127 în 1927, oi 2.266.235 în 1916 și 1.297.580 în 1927, iar numărul porcinelor pe care le aveau dobrogenii se ridica la 108.781 în 1916 și 108.826 în anul 1927.<sup>268</sup>

În anii următori, numărul animalelor n-a crescut pe măsura dorințelor. Statistica pentru anul 1935 publicată de *Enciclopedia României* demonstrează că față de 1927 s-au înregistrat progrese. În județul Caliacra erau 44.691 cai, 32.478 boi, 1.892 bivoli, 266.317 oi, 5.215 capre, 25.365 porci. Prin numărul de oi atingea „un procent ridicat al acestor animale față de celelalte județe”.<sup>269</sup> Județul Constanța prezenta pentru același an următoarea statistică: cai 74.574, 63.955 boi, 993 bivoli, 410.917 oi, 1.571 capre, 42.845 porci. Și județul Constanța s-a situat printre primele județe ale țării în ceea ce privește creșterea oilor.<sup>270</sup> În județul Durostor situația se prezenta astfel: cai 36.136, boi 31.489, bivoli 11.615, oi 213.363, capre 13.469, porci 16.583. Acest județ s-a remarcat îndeosebi prin numărul mare de bivoli și oi.<sup>271</sup> În județul Tulcea situația creșterii animalelor era următoarea: cai 47.739, boi 52.677, bivoli 312, oi 192.451, capre 12.333, porci 35.237.<sup>272</sup>

Pierderile înregistrate în perioada analizată s-au datorat epizootiilor, condițiilor neadecvate în care mulți crescători își adăposteau animalele, lipsei fondurilor și specialiștilor. Abia în anul 1933, „Ministerul Agriculturii” și-a propus să înființeze la Constanța un laborator de bacteriologie veterinară care urma să deservească întreaga Dobroge. S-au construit prea puține grajduri comunale. În anul 1938 erau în județele Tulcea și Constanța numai 16, iar pentru amenajarea altor 10, organele agricole din Tulcea aveau nevoie de 850.000 lei.<sup>273</sup>

La creșterea oilor județele Dobrogei s-au situat, după cum o demonstrează statisticile, pe primele locuri pe țară. Numeroase stâne și

---

<sup>268</sup> Al. Bodeșanu, *op.cit.*, p. 90.

<sup>269</sup> *Enciclopedia României*, p. 104.

<sup>270</sup> *Ibidem*, p. 155.

<sup>271</sup> *Ibidem*, p. 189.

<sup>272</sup> *Ibidem*, p. 483.

<sup>273</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 831/1938, f. 1.

cășării în care se produceau mari cantități de brânză și cașcaval de o calitate unanim recunoscută împânzeau regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră. Rasele crescute în Dobrogea au fost țigaia albă, carnabata, spanca, țurcana și merinos. După război și-au reluat activitatea „*Depozitul de Armăsari*” și „*Oieria Palas*” înființate în 1897 cu importul a 1.000 capete oi „*Merinos*”. În „*Oieria Palas*” s-au făcut experimente pentru obținerea unor noi rase și începând cu anul 1925 s-a obținut „*Merinosul de Palas prin încrucișarea oilor existente cu Merinosul Rombouillet și Merinosul precoce, s-a îmbunătățit cantitativ și calitativ producția de lână, iar prin infuzia Merinosului german Leutewitz s-au corectat defectele de exterior și greutate corporală*”.<sup>274</sup>

Pentru a-și apăra interesele crescătorii de oi s-au organizat în 1932 în „*Sindicatul crescătorilor de oi țigaie și spancă*”<sup>275</sup> ce a activat până în aprilie 1944.

După declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, ca urmare a masivelor rechiziții, șeptelul dobrogean s-a diminuat. „*Prefectura*” Constanța raporta că la nivelul județului în vara anului 1944 s-a înregistrat un deficit de 15.882 bovine, 82.731 ovine și 46.273 porcine.<sup>276</sup>

**Viticultura.** Cultivarea viței de vie în Dobrogea a fost favorizată de clima secetoasă și solurile formate pe depozitele sarmatice de calcar care „*sunt foarte prielnice culturii viței pentru producerea vinurilor superioare*”.<sup>277</sup> Pentru promovarea viticulturii moderne la Isaccea și Murfatlar statul a înființat înainte de 1916 două pepiniere. La Isaccea se producea material săditor, iar la Murfatlar s-au experimentat soiurile ce se pretau zonei de stepă a Dobrogei.

În perioada războiului și ocupației inamice „*majoritatea viilor au fost călcate de armatele dușmane, iar puținele care au rămas intacte au*

---

<sup>274</sup> 80 de ani de activitate, p. 14.

<sup>275</sup> „*Dobrogea jună*”, an XII, nr. 30 din 30 august 1944.

<sup>276</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 22 1943, f. 28.

<sup>277</sup> C. Filipescu, *Dobrogea agricolă, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, p. 516.

avut mult de suferit din cauza lipsei de îngrijire și tratament în contra boalelor”.<sup>278</sup> (sic).

De remarcat că pe măsura împrumutării țăranilor mulți dintre ei au cultivat pentru necesități proprii și o mai bună valorificare a terenurilor diverse soiuri de viță de vie.

În județul Tulcea zonele cele mai bogate, cunoscute ca producătoare de vinuri erau Sarica Niculițel, Isaccea, Babadag, Bădila, Turcoaia, Tulcea, Văcăreni, Măcin și Greci. Viile ocupau în 1927 6.090 ha, din care 4.480 ha vii pe rod și 1.610 vie în creștere. Pe circa 1.395 ha se cultivau soiuri locale: „*Somoveanca*”, „*Cornurata*”, „*Trăsnițoarea*”, „*Galbena*” ș.a. Din aceste varietăți se produceau vin și struguri de masă. Vița de vie altoită s-a cultivat pe 1.727 ha. Principalele soiuri erau „*în special cele franceze*” ca „*Chasselas*”, „*Pinot Noir*”, „*Muscat*” ș.a. În 1926 în județul Tulcea producția de vin a fost de 81.971 hectolitri, cu o medie de 25 hectolitri la hectar. Cultura viței de vie s-a făcut „*cât se poate de rațional și sistematic, cultivatorii având aproape întreg inventarul de care au nevoie*”.<sup>279</sup>

Conform datelor publicate de *Enciclopedia României* suprafețele cultivate cu vița de vie sunt mai mici, dar producția mult mai mare. Astfel, în anii 1935/1936, viile ocupau 4.196 ha, din care pe rod erau 3.540 ha cu o producție de 144.328 hl, producția medie la hectar a crescut la 40,8 hl, iar veniturile obținute din valorificarea viilor a fost de 52 milioane lei.<sup>280</sup>

Suprafața ocupată cu vii în județul Constanța a fost în 1927 de 1.482 ha. Cu un an înainte producția a fost de 53.982 hectolitri cu o medie de 27 hectolitri la hectar. Cantitatea produsă se consuma în județ fără a putea satisface cererile consumatorilor. Conform datelor *Enciclopediei României* suprafața cu viță de vie a sporit considerabil în anii următori la 4.468 ha, din care pe rod se aflau 3.300 de pe care s-a obținut o producție de 128.861 hectolitri (producția medie a fost de 39 hectolitri) a cărei valoare a fost de 27 milioane lei.<sup>281</sup> Situația cultivării

---

<sup>278</sup> *Ibidem*.

<sup>279</sup> *Ibidem*, p. 518.

<sup>280</sup> *Enciclopedia României*, p. 483.

<sup>281</sup> *Ibidem*, p. 155.

viței de vie în cele două județe din sudul Dobrogei era diferită. Astfel, în județul Durostor în anul 1927 vița de vie ocupa o suprafață de 2.317 ha, din care 876 ha erau plantate cu vie altoită pe care se produceau varietăți ca „*Riesling*“, „*Fetească*“, „*Tămâioasă*“ ș.a. Cele mai importante podgorii erau în Silistra, Ostrov, Turtucaia și Almalău. Peste câțiva ani vița de vie se plantase pe 3.167 ha, din care pe rod erau 2.575 ha cu o producție de 92.131 hectolitri (media la hectar era de 35,8 hectolitri) în valoare de 30 milioane lei.<sup>282</sup> În județul Caliacra, după constatările lui C. Filipescu publicate în 1928, „*abia în timpul din urmă s-a pornit o mișcare mai intensă în scopul cultivării viei*“.<sup>283</sup> În 1935-1936 cultura viței de vie ocupa 1.629 ha, din care 1.249 ha produceau 36.341 hectolitri cu o valoare de 8 milioane lei.

**Horticultura.** În primii ani postbelici horticultura n-a ocupat un loc prioritar în îndeletnicirile agricultorilor Dobrogei. C. Filipescu explica această situație prin faptul că producătorii rurali fiind preocupați „*de grijile mari ale plugăriei nu s-au gândit la sădirea pomilor, care, aici, în plină stepă, mai mult ca în orice altă parte, cer o deosebită și încontinuu grijă și preocupare, pentru a putea da rezultate mulțumitoare*“.<sup>284</sup> Comparativ cu alte regiuni ale țării, Dobrogea se afla pe ultimul loc la această ramură. Datele cercetate arată că pe lângă fiecare gospodărie se plantau pomi fructiferi, caiși, zarzări, piersici, gutui, meri, peri, nuci, vișini, cireși și pruni, a căror cultură s-a extins în mod deosebit după primul război. În județul Tulcea cultura prunului ocupa 104 ha, iar a celorlalți pomi fructiferi 513 ha. Constanța avea o cultură horticolă de 9 ha de pruni și 131 ha de alți pomi fructiferi. Cele mai mari creșteri s-au înregistrat în județele Durostor și Caliacra, îndeosebi la cultura prunului. În 1927 cultura prunului ocupa în Durostor 429 ha, iar suprafața cu alți pomi fructiferi era de 768 ha. În Caliacra prunul era cultivat pe 13 ha, iar alți pomi fructiferi pe 67 ha. În 1935 livezile de pruni ocupau 1.208 ha, cu o producție de 12.080 chintale și o valoare de 4 milioane lei.<sup>285</sup>

---

<sup>282</sup> *Ibidem*, p. 184.

<sup>283</sup> C. Filipescu, *op cit*, p. 519.

<sup>284</sup> *Ibidem*, p. 520.

<sup>285</sup> *Enciclopedia României*, p. 108.

În anii următori, cu sprijinul „Camerelor de Agricultură” s-au făcut eforturi pentru creșterea culturilor de caiși. Realizări deosebite s-au obținut de-a lungul liniei de cale ferată Constanța – Cernavodă unde începând cu 1934 și până în 1938 „s-au plantat 250.000 pomi fructiferi, în majoritatea caiși, ceea ce face aproape 1.000 ha”.<sup>286</sup> O problemă mai greu de soluționat a fost aceea a valorificării industriale a fructelor. S-a acționat, de asemenea, pentru crearea de livezi comunale, în acest sens s-au întocmit planuri pentru o perioadă de 5 ani. Realizările au fost modeste. Abia în anul 1939 în județul Tulcea s-a înființat o pepinieră pe 24,5 ha pentru sprijinirea cultivatorilor.<sup>287</sup>

**Apicultura și sericicultura.** Numărul apicultorilor era mai mare în nordul și sudul provinciei și mai mic în județul Constanța. În județul Tulcea unde pădurile de tei erau mai multe și flora era mai bogată și variată, în special în localitățile Cerna, Pecineaga, Greci, Turcoaia, Nălbant, Slava Rusă, Isaccea, Niculițel ș.a. se constata o „vie activitate, mereu crescând, an de an și cu rezultate din ce în ce mai strălucite în dezvoltarea acestor ramuri agricole”.<sup>288</sup> Că județul Tulcea oferea condiții propice albinăritului o demonstrează și faptul că apicultorii din Galați și sudul Basarabiei își aduceau aici stupii. În județul Constanța numărul stupilor era în 1927 de circa 2.200, marea majoritate sistematici, cei mai mulți înregistrați din zona Mangaliei. După aprecierile lui C. Filipescu, numărul stupilor în județul Durostor era de circa 5.000, din care numai 800 erau sistematici, iar în Caliacra de 8.000. Aici au existat câteva ferme apicole realizate prin investiții substanțiale.<sup>289</sup>

Sericicultura începuse o dezvoltare deosebită, dar războiul și cei doi ani de ocupație „au distrus tot ce era în formație sau în continuare” în acest domeniu.<sup>290</sup> Activitatea s-a reluat după Primul Război Mondial. În toate cele patru județe, de la an la an autoritățile „au distribuit gratuit sămânță de viermi de mătase în cantități din ce în

<sup>286</sup> „Dobrogea jună”, an XXXIV, nr. 156 din 29 august 1938.

<sup>287</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 80/1939, p. 107-108.

<sup>288</sup> C. Filipescu, *op.cit.*, p. 522.

<sup>289</sup> *Ibidem*, p. 523.

<sup>290</sup> *Ibidem*, p. 524.

ce mai mari”.<sup>291</sup> Dacă în 1923 s-au distribuit în toată Dobrogea 0,250 kg, în 1927 s-a ajuns la 3,544 kg. Dezvoltarea acestui domeniu era legată de cultivarea dudului, Dobrogea, „în special județul Constanța și Caliacra, sunt propice pentru această ocupație”. Rezultate deosebite au obținut coloniștii aromâni, apreciați ca „neîntreцуți crescători de viermi de mătase”.<sup>292</sup>

**Piscicultura.** Practicarea pescuitului a continuat să fie și după Primul Război Mondial o îndeletnicire de bază pentru mulți dobrogeni, îndeosebi pentru cei care locuiau la marginea apelor care înconjoară Dobrogea din trei părți: vest-nord-est. În baza legislației în vigoare, circa 90% din apele țării s-au aflat în proprietatea statului.<sup>293</sup> Statul era totodată proprietarul suprafețelor piscicole de pe văile curgătoare și Marea Neagră, pe care le exploata în regie, în concesiune sau prin arendare.<sup>294</sup>

Conform calculelor „Ministerului Agriculturii și Domeniilor” efectuate în anul 1939, Dunărea împreună cu bălțile sale au furnizat în perioada interbelică, în medie, 75% din recolta piscicolă a României, atingând în anii cu producții foarte bune cote de peste 82%, Marea Neagră contribuia cu 10%, restul fiind realizat din pescuitul în râuri, lacuri și heleștec, cu precădere din râurile și lacurile interioare.

Din suprafața de aproximativ 1.200.000 ha, cât cuprindeau pescăriile statului, 436.615 ha erau situate în Dobrogea, fiind compuse din ape curgătoare și lacuri dulci, salmastre sau sărate.<sup>295</sup> Din această întindere, numai Delta Dunării și marile lacuri Razelm, Dranov,

---

<sup>291</sup> *Ibidem*, p. 524.

<sup>292</sup> *Ibidem*, p. 525.

<sup>293</sup> Joseph Kamil, *La cooperatione en Roumanie*, Paris, 1932, p. 21.

<sup>294</sup> D. Șandru, V. Ciorbea, *Piscicultura în Dobrogea între cele două războaie mondiale*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, tom XX, 1983, p. 301.

<sup>295</sup> Vezi pe larg Dr. Gr. Antipa, *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, București, 1921, p. 63; *Idem*, *Pescăriile și regiunea inundabilă a Dunării în cadrul economiei naționale și mondiale*, București, 1933, p. 16; Alexandru Daia, *Pescăriile dobrogene, în 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească*, p. 5; Romulus Scișan, *Dobrogea. Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, p. 243.



Babadag ocupau o suprafață de peste 430.000 ha, zona Tulcei fiind cea mai însemnată din cele 6 regiuni piscicole ale României<sup>296</sup> prin faptul că furniza peste 50% din recolta piscicolă din spațiul fluviului românesc. Într-un an pescăresc bun se pescuiau 12 milioane kg pește, din totalul de 20 milioane kg ce se pescuiau pe lungimea românească a Dunării și a bălților, iar într-un sezon mai slab 10 milioane kg, din totalul de 15 milioane kg.<sup>297</sup> Restul suprafețelor piscicole din Dobrogea, de peste 20.000 ha, erau formate din lacurile Tașaul, Siutghiol, Tăbăcăria, Mangalia și altele, precum și din bălțile din dreapta Dunării. În același timp, Dobrogea poseda cea mai mare parte din litoralul românesc al Mării Negre.

La sfârșitul Primului Război Mondial și al regimului de ocupație s-a constatat că și sectorul pisciculturii fusese afectat ca urmare a degradării instalațiilor și inventarului de pescuit, precum și datorită desființării unor așezări de pescari. S-au mai adăugat slaba putere de cumpărare a pescarilor, creșterea prețurilor la uneltele de pescuit, lipsa fondurilor, precum și lipsa de preocupare a titularului fondului piscicol, „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*”, pentru refacerea și stabilirea unei politici coerente în acest domeniu.<sup>298</sup> După cum se preciza într-o prestigioasă publicație dobrogeană, și în acest sector se impunea „*încă multă muncă până ce se va putea restabili situația dinainte de război*”.<sup>299</sup>

În primii ani postbelici, producția piscicolă a Dobrogei s-a diminuat simțitor, fără a se reuși până în anul 1927 să se depășească vârful de 18.079.637 kg atins în anul piscicol 1906/1907. Conform datelor publicate în anul 1928 de Alexandru Daia, inspector tehnic la

---

<sup>296</sup> Stan Gligor, *Exploatarea peștelui și consecințele lui asupra vieții pescarilor din județul Tulcea în perioada 1919-1944*, în „*Peuce*”, Tom IV, 1973-1975, Tulcea, p. 295.

<sup>297</sup> Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *Realizări agricole, 1930-1940*, București, p. 125.

<sup>298</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIX, nr. 121 din 5 iunie 1921.

<sup>299</sup> *Pescuitul și pescăria în Dobrogea*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. III, 1920, nr. 1, p. 38.

„Administrația Generală a Pescăriilor“, din bălțile din dreapta Dunării și din Deltă s-au pescuit în anul 1919 o cantitate de 8.426.464 kg, în 1924 14.487.287 kg, iar în 1927, 9.700.718 kg.<sup>300</sup> Cea mai mare cantitate era pescuită din pescăriile județului Tulcea care, spre exemplu, au realizat în anul 1924 11.367.199 kg.<sup>301</sup> A fost un an de vârf dacă avem în vedere că în anii următori producția de pește a fost în 1931 de 6.202.992 kg, în 1932 de 10.019.248 kg, în 1934 de 8.362.208 kg, iar în 1935 de 6.718.717 kg.<sup>302</sup>

Dacă producția a fost oscilantă în primii ani postbelici, veniturile încasate atât de stat, cât și de pescari au crescut substanțial. În anul 1919 s-au încasat 36.070.334 lei, din care statului i-au revenit 10.872.631 lei, iar pescarilor 25.197.703 lei. În anul 1924 pe producția obținută s-au încasat 134.647.080 lei, din care statul a preluat 39.559.335 lei, iar pescarii 95.087.744 lei.<sup>303</sup> În anul 1927 pentru cantitatea pescuită s-au încasat 167.828.852 lei, din care statul a luat 51.787.407 lei, iar „partea pescarului“ a fost de 116.041.444 lei.<sup>304</sup> Pentru cantitatea de pește din anii 1931-1935 din județul Tulcea, care a fost de 41.840.931 kg, s-au încasat 610.897.110 lei, statului revenindu-i 217.599.216 lei, iar pescarilor 397.297.894 lei.<sup>305</sup>

După război, regimul pescuitului și al comercializării peștelui a fost modificat în baza legii din 7 iunie 1924 privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului.<sup>306</sup> Legea a scos, între alte bunuri ale statului, pescăriile de sub controlul administrației centrale, fără a face precizări referitoare la regimul de

---

<sup>300</sup> Alexandru Daia, *op.cit.*, p. 418; conform datelor, pescarii tulceni au pescuit, în anii 1919-1920, o cantitate de 609.916 kg, în 1920-1921 producția a crescut la 9.574.174 kg, iar în 1921/1922, datorită condițiilor nefavorabile, s-a pescuit o cantitate de 6.797.784 kg (Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 208-209).

<sup>301</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1148/1943, f. 19.

<sup>302</sup> Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 210.

<sup>303</sup> Alexandru Daia, *op.cit.*, p. 418.

<sup>304</sup> *Ibidem.*

<sup>305</sup> Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op.cit.*, p. 210.

<sup>306</sup> C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi noi de unificare, 1922-1926, vol. XI-XII*, p. 610-611.

valorificare a producției piscicole. Pescuitul și valorificarea produselor piscicole au fost concesionate societăți anonime „Frigul”<sup>307</sup>, iar transportul peștelui societății „Delta Dunării”.<sup>308</sup> Chiar din anul 1924, când a primit concesionarea comercializării peștelui, societatea a plătit sume mici pescarilor, stabilind în schimb pe piață prețuri cu mult peste cele de achiziție. Această practică a condus la diminuarea considerabilă a veniturilor pescarilor și la câștiguri fabuloase din partea societății. Pentru a-și apăra interesele, pescarii, la inițiativa sindicatelor agricole județene și a „Centralei Cooperativelor de Producție și Consum”, au trecut la înființarea unor cooperative. De la Hârșova la Reni, inclusiv pe Brateș, la sfârșitul anului 1924 se constituiseră și funcționau 28 de cooperative. Până în anul 1927 numărul cooperativelor sporise la 53.<sup>309</sup> Ca efect al „Legii pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului” cooperativele pescărești au fost subordonate societății „Frigul”. Aceasta a promovat un sistem de pescuit ce amenința să ducă la exterminarea unor specii, a creat dezavantaje și nemulțumiri atât pescarilor asociați în cooperative, cât și celor neasociați, dar și statului prin faptul că nu și-a onorat obligațiile prevăzute în contractul de concesiune.<sup>310</sup> Nemulțumite de monopolul societății „Frigul”, cooperativele de pescari din Delta Dunării, împreună cu cele din sudul Basarabiei au solicitat admiterea pescarilor asociați la comercializarea peștelui, fiind decizi să investească

---

<sup>307</sup> Societatea „Frigul” a fost fondată în anul 1919 cu un capital social de 3 milioane, cea mai mare parte fiind subscrisă de „Banca Marmorosch-Blank & Co” și câțiva demnitari, membri ai „Partidului Național Liberal”, ca societate producătoare de gheață artificială și posesoare a unor antrepozite frigorifice. În anul 1923 societatea „Frigul” și-a dublat capitalul social și a creat „Delta Dunării”, societate anonimă pentru transportul, comerțul și industria peștelui, cu sediul la Tulcea și un capital social de 10 milioane. (Vezi *Indicatorul industriei românești*, 1925, București, p. 306 și 377).

<sup>308</sup> *Ibidem*.

<sup>309</sup> Gr. Mladenatz, *Industrializarea și comercializarea fructelor prin cooperatii*, în „*Economia Națională*”, an XLVII, nr. 1 din ianuarie 1926, p. 11; Joseph Kamil, *op.cit.*, p. 121.

<sup>310</sup> „*Dobrogea jună*”, an XX, nr. 97 din 5 mai 1926; D.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 7/1925, f. 2.

500 milioane în unelte de pescuit, ambarcațiuni și nave fluviale și alte instalații pescărești. În anul 1925, într-un memoriu adresat regelui Ferdinand de către cooperativele de pescuit și desfacere în comun a peștelui din Dobrogea și Basarabia, se solicita monarhului sprijin pentru ca peștele să fie comercializat numai prin cooperativele de pescari. În schimbul participării la valorificarea producției piscicole, pescarii, membri ai cooperativelor, se angajau să îmbunătățească calitatea uneltelor, să intensifice pescuitul, să protejeze speciile, să înființeze fabrici de conserve, depozite frigorifice și magazine speciale de desfacere.<sup>311</sup> Memoriul reafirma, de fapt, o serie de dolanțe și propuneri ce fuseseră susținute și de participanții la cele două congrese ale pescarilor desfășurate la Tulcea în 10 martie 1920 și 11 iunie 1923, care au analizat valorificarea și industrializarea peștelui.<sup>312</sup>

În anul 1928, guvernul, constatând scăderea producției de pește și nemulțumirile multor pescari, a decis să se revină la vânzarea producției piscicole prin licitație publică.<sup>313</sup>

Practicarea pescuitului a fost afectată și de politica „Administrației Pescăriilor Statului”. Între măsurile spoliatorii aplicate de această instituție a fost și aceea a obligării pescarilor să-i plătească 50% din recoltă drept dijmă, impunere ce s-a extins ulterior și asupra cantității de pește fixată ca hrană pentru pescari. Pescarii din Sulina reclamau în anul 1926 prefectului de Tulcea că nu mai pot face față greutăților și impunerilor și că au datorii cuprinse între 8.000 și 20.000 lei.<sup>314</sup> Ca urmare a înmulțirii sesizărilor, la 29 septembrie 1927 „Prefectura Județului Tulcea” a solicitat „Ministerului Agriculturii și Domeniilor” să elimine perceperea dijmei pe cota pescarului, întrucât, se sublinia în document, „măsura pare nedreaptă, peștele de hrană a pescarului n-a fost supus niciodată vreunei condiții de dijmă”.<sup>315</sup>

---

<sup>311</sup> *Ibidem*.

<sup>312</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 479/1920, p. 8; „Dobrogea jună”, an XVI, nr. 131 din 12 iunie 1923.

<sup>313</sup> Dr. Gr. Antipa, *Pescăriile și regiunea inundabilă a Dunării în cadrul economiei naționale și mondiale*, p. 27-28.

<sup>314</sup> D.J.T.A.N, fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 36/1927, f. 88.

<sup>315</sup> *Ibidem*.

valorificare a producției piscicole. Pescuitul și valorificarea produselor piscicole au fost concesionate societăți anonime „*Frigul*”<sup>307</sup>, iar transportul peștelui societății „*Delta Dunării*”.<sup>308</sup> Chiar din anul 1924, când a primit concesionarea comercializării peștelui, societatea a plătit sume mici pescarilor, stabilind în schimb pe piață prețuri cu mult peste cele de achiziție. Această practică a condus la diminuarea considerabilă a veniturilor pescarilor și la câștiguri fabuloase din partea societății. Pentru a-și apăra interesele, pescarii, la inițiativa sindicatelor agricole județene și a „*Centralei Cooperativelor de Producție și Consum*”, au trecut la înființarea unor cooperative. De la Hârșova la Reni, inclusiv pe Brateș, la sfârșitul anului 1924 se constituiseră și funcționau 28 de cooperative. Până în anul 1927 numărul cooperativelor sporise la 53.<sup>309</sup> Ca efect al „*Legii pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului*” cooperativele pescărești au fost subordonate societății „*Frigul*”. Aceasta a promovat un sistem de pescuit ce amenința să ducă la exterminarea unor specii, a creat dezavantaje și nemulțumiri atât pescarilor asociați în cooperative, cât și celor neasociați, dar și statului prin faptul că nu și-a onorat obligațiile prevăzute în contractul de concesiune.<sup>310</sup> Nemulțumite de monopolul societății „*Frigul*”, cooperativele de pescari din Delta Dunării, împreună cu cele din sudul Basarabiei au solicitat admiterea pescarilor asociați la comercializarea peștelui, fiind decizi să investească

---

<sup>307</sup> Societatea „*Frigul*” a fost fondată în anul 1919 cu un capital social de 3 milioane, cea mai mare parte fiind subscrisă de „*Banca Marmorosch-Blank & Co*” și câțiva demnitari, membri ai „*Partidului Național Liberal*”, ca societate producătoare de gheață artificială și posesoare a unor antrepozite frigorifice. În anul 1923 societatea „*Frigul*” și-a dublat capitalul social și a creat „*Delta Dunării*”, societate anonimă pentru transportul, comerțul și industria peștelui, cu sediul la Tulcea și un capital social de 10 milioane. (Vezi *Indicatorul industriei românești*, 1925, București, p. 306 și 377).

<sup>308</sup> *Ibidem*.

<sup>309</sup> Gr. Mladenatz, *Industrializarea și comercializarea fructelor prin cooperatii*, în „*Economia Națională*”, an XLVII, nr. 1 din ianuarie 1926, p. 11; Joseph Kamil, *op.cit.*, p. 121.

<sup>310</sup> „*Dobrogea jună*”, an XX, nr. 97 din 5 mai 1926; D.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 7/1925, f. 2.

Pescuitul în Marea Neagră a constituit, după cum preciza ziarul „Dobrogea jună”, „*una din chestiunile care a preocupat foarte multă vreme forurile diriguitoare ale comerțului și economiei dobrogene*”.<sup>320</sup> Pescuitul maritim, atât cel de coastă, cât mai ales cel din larg, nu a avut între cele două războaie mondiale o pondere prea însemnată în recolta piscicolă a țării. Dacă apa Dunării și a bălților fluviale dădea o producție anuală cuprinsă între 150 și 250 kg la hectar, iar cea a heleștecelor sistematice, unde peștii erau hrăniți artificial, între 1.200 și 1.500 kg, producția obținută la hectar în Marea Neagră a fost de 2,5 kg.<sup>321</sup> S-au mai adăugat slaba dotare tehnică și insuficienta pregătire a pescarilor marini, cauze care au menținut în perioada analizată o recoltă de pește sub posibilitățile ei reale. De la Ecrene la Constanța s-au exploatat anual 350.000 kg pește, cantitate mică în comparație cu cea obținută de Bulgaria pe o porțiune similară de litoral, în aceleași condiții biologice, și care s-a ridicat, datorită dotării superioare cu unelte și instalații de pescuit, la 4-5 milioane kg.<sup>322</sup>

O problemă care a preocupat unele guverne a fost și aceea a îmbunătățirii legislației funcționării acestui domeniu. În martie 1927, Constantin Garoflid, titularul „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”, în guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, a supus dezbaterii „*Corpurilor Legiuitoare*” „*Proiectul de lege pentru exploatarea pescăriilor*”, prin care a încercat să pună capăt „*empirismului și intereselor vremelnice ce au condus administrația și exploatarea pescăriilor*”. „*Administrația Pescăriilor Statului*” a fost scoasă de sub tutela „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”, devenind autonomă. Actul normativ stipula ca pescuitul să fie efectuat numai de „*oameni de meserie*”, obligați să achite dijma ce varia în funcție de cantitatea și specia pescuită.<sup>323</sup>

Guvernul Iuliu Maniu a trecut prin Parlament o nouă lege promulgată la 11 iulie 1929, în baza căreia a realizat modificări în conducerea sectorului piscicol. A fost desființată „*Direcția Pescăriilor*”

---

<sup>320</sup> „Dobrogea jună”, an XXXI, nr. 30-31 din 13 februarie 1937.

<sup>321</sup> *Realizări agricole, 1930-1940*, p. 123.

<sup>322</sup> *Ibidem*.

<sup>323</sup> „Dezbaterile Adunării Deputaților” (ședința din 28 martie 1927, p. 2089-2090).

și s-a creat o nouă instituție, „*Administrația Pescăriilor și Ameliorațiilor din Regiunea Inundabilă a Dunării*” (P.A.R.I.D.) cu o autonomie sporită.<sup>324</sup> Legea cuprindea noi dispoziții referitoare la îmbunătățirea investițiilor în acest sector, astfel ca piscicultura națională „*să fie ridicată în scurt timp la valoarea ei adevărată, prin propriile ei puteri și fără a se recurge la nici un fel de concesiuni și monopoluri mascate*”.<sup>325</sup>

Deși s-a avut în vedere alocarea de importante fonduri pentru revitalizarea producției piscicole, datorită efectelor crizei economice și altor priorități pe care le solicita agricultura, nu s-au găsit sume suficiente pentru efectuarea unor lucrări de amploare.<sup>326</sup> Cu fondurile alocate s-au executat totuși lucrări în Delta Dunării, îndeosebi pentru curățirea nămolului unor gârle. Aceste lucrări, precum și noul sistem de comercializare a peștelui au contribuit la refacerea producției piscicole a Deltei Dunării, care a dus la depășirea producției piscicole dinainte de război și la înmulțirea speciilor de crap și șalău, solicitate pentru marea lor valoare alimentară și comercială.<sup>327</sup> În 1935, dr. Gr. Antipa, care deținea și funcția de președinte al „*Consiliului de Administrație al P.A.R.I.D.*”-ului, deci cunoștea în profunzime situația pisciculturii, aprecia că numai prin constituirea unui fond de rulment se puteau acoperi cheltuielile necesare rezolvării tuturor problemelor pescuitului.<sup>328</sup>

La începutul anului 1937 a fost întocmit un plan cincinal pentru punerea în valoare a terenurilor inundabile și pescăriilor statului. Acesta relua de fapt ideile dr. Gr. Antipa, referitoare la ameliorarea zonelor piscicole și modalități de exploatare și industrializare a peștelui.<sup>329</sup> S-au

---

<sup>324</sup> Const. I. Ciulci, *Îmbunătățirile financiare și comasarea pământurilor în regiunea Jijiei din nordul Moldovei*, București, 1940, p. 6.

<sup>325</sup> Dr. Gr. Antipa, *op.cit.*, p. 29.

<sup>326</sup> D. Șandru, V. Ciorbea, *op.cit.*, p. 306.

<sup>327</sup> Dr. Gr. Antipa, *op.cit.*, p. 28.

<sup>328</sup> Idem, *Măsurile și lucrările necesare pentru intensificarea producției pescăriilor și pentru produsele lor*, București, 1945, p. 13.

<sup>329</sup> Idem, *Țelurile politicii de stat pentru dezvoltarea, organizarea și punerea în valoare a pescăriilor României*, București, 1937, p. 14-17.

continuat lucrările de ameliorare în zona Deltei Dunării unde până în anul 1940 s-au realizat 125 km canale artificiale.<sup>330</sup>

În deceniul patru, în sectorul pescuitului maritim s-a înfăptuit mai puțin, astfel că în 1940 s-a apreciat pe bună dreptate: „*Avem un început de organizare a pescuitului de Mare și se studiază diferite probleme în legătură cu acest pescuit*“.<sup>331</sup> O realizare notabilă pentru pescuitul maritim a constituit-o crearea în anul 1937 a „*Școlii de Pescari*“ înființată „*cu scopul de a forma români la Mare, bărbați curajoși și pricepuți, în stare să înfrunte toate greutățile și riscurile pescuitului*“.<sup>332</sup>

Și în deceniul patru, pescarii s-au confruntat cu probleme, între care cea a cotelor și cea a investițiilor au fost cele mai importante. Pescarii care pescuiau la Marea Neagră erau obligați să dea statului 5% din speciile de pește de valoare alimentară scăzută, 25% din sturioni și 30% din icrele negre. Cei care pescuiau în Delta Dunării și în lacurile de pe litoral aveau obligația de a da statului o cotă ce varia între 30 și 50%, fiind siliți să execute și lucrări de întreținere a gârlilor alimentare cu apă. Întreaga cantitate pescuită trebuia predată birourilor statului din Constanța și Tulcea, care vindeau peștele prin licitație negustorilor ce-l desfăceau pe piețe.<sup>333</sup> În activitatea de valorificare se interpuneau cherhanagiii și colectorii, cei care îndeplineau oficiul de preluare a peștelui de la pescari și de transport către cele două centre. Datorită acestor intermediari prețul peștelui către populație creștea de câteva ori, diferențele fiind date de valoarea alimentară a fiecărei specii de pește. Spre exemplu, dacă la Jurilovca, județul Tulcea, pescarii primeau în toamna anului 1937 pentru un kg de pește 20 lei, prețul de desfacere pe piața Constanței ajungea la 160 lei pe kg<sup>334</sup>. Referindu-se la activitatea cherhanagiilor, Gr. Antipa preciza că se pretau la speculă și cămătărie, „*adeseori nerușinată*“, ceea ce le dădea posibilitatea să-și însușască

---

<sup>330</sup> *Realizări agricole, 1930-1940*, p. 126-128.

<sup>331</sup> *Ibidem*, p. 126.

<sup>332</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 20/1938, f. 230.

<sup>333</sup> Ion Vasiliu, *op.cit.*, p. 112.

<sup>334</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXIII, nr. 165-169 din 4 septembrie 1937.



venituri ce se cuveneau pescarilor și statului.<sup>335</sup> Valorificarea producției piscicole a continuat să rămână dezavantajoasă pentru pescari, în timp ce aprovizionarea piețelor urbane dobrogene era deficitară, „*de o anomalie care a dat și dă mult de gândit*“.<sup>336</sup> Pentru îmbunătățirea procesului de valorificare a peștelui, pescarii au adresat guvernului și regelui Carol al II-lea, în cursul anului 1937, câteva memorii prin care au solicitat cu precădere credite pentru „*a salva cât mai curând pescarii români de la desființare*“.<sup>337</sup>

După intrarea României în război, lucrări de ameliorare în Delta Dunării nu s-au mai efectuat, pescuitul a fost limitat la anumite zone, iar circulația ambarcațiunilor pescărești a fost restricționată și supusă unor controale severe.<sup>338</sup> Întrucât Germania s-a arătat interesată de achiziționarea unor importante cantități de pește din România, guvernul I. Antonescu a dat dispoziție conducerii P.A.R.I.D.-ului pentru a găsi soluții de intensificare a pescuitului. S-a alcătuit un plan realizabil în 10 ani ce avea ca obiectiv și crearea unei flote moderne de pescuit pe Dunăre și Marea Neagră.<sup>339</sup> S-a semnat o convenție cu Germania care se obliga să livreze României 17 nave de pescuit. Înțelegerea nu a fost onorată datorită evoluției evenimentelor militare.

---

<sup>335</sup> Dr. Gr. Antipa, *Măsurile și lucrările necesare pentru intensificarea producției pescarilor și pentru valorificarea produselor lor*, p. 13.

<sup>336</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXIII, nr. 168-169 din 4 septembrie 1937.

<sup>337</sup> *Ibidem*, nr. 194 din 14 februarie 1937.

<sup>338</sup> *Ibidem*, an XXXIX, nr. 87 din 5 decembrie 1943.

<sup>339</sup> *Ibidem*, an XXXIX, nr. 10 din 3 februarie 1942.

### II.3. Comerțul, instituțiile de credit și turismul

Evoluția instituțiilor de credit și turismul în Dobrogea, în deceniile trei și patru ale secolului XX, a fost determinată de situația din sectoarele productive, de posibilitățile de valorificare ale produselor finite, de puterea de cumpărare a populației, de acumulările de capital și investițiile făcute în aceste sectoare, precum și de interesul persoanelor particulare și autorităților pentru punerea în valoare a condițiilor oferite de litoralul maritim și alte zone ale provinciei dintre Dunăre și Mare pentru recreare și refacere.

**Comerțul.** După 1918, volumul activităților comerciale a fost, ca și în alte regiuni ale țării, mult diminuat. Datorită gravelor dificultăți economice și situației dificile din transporturi, a izolării regiunii ca urmare a distrugerii podului de peste Borcea, procesul de normalizare a activității s-a desfășurat și în acest sector destul de lent.

O parte dintre marii negustori și reprezentanți ai caselor comerciale ce derulau afaceri prin portul Constanța au fost nevoiți să-și închidă temporar reprezentanțele, traficul de export fiind mult diminuat.<sup>1</sup> Într-o situație și mai dificilă se aflau micii negustori care, așa după cum se preciza într-un buletin de epocă, „*nu mai sunt în măsură a-și agonisi existența și a suporta greutățile impuse de împrejurările actuale*“.<sup>2</sup>

Realizând în 1922 o anchetă referitoare la situația comerțului de cereale în principalele localități ale Dobrogei, ziarul „*Dobrogea jună*“ constata că la Constanța avea loc „*o stagnare extraordinară*“, la Bazargic „*comerțul cu cereale se desfășura greoi*“, la Silistra greutățile din sectorul transporturilor și atacurile comitagiilor bulgari stânjneau comerțul cu cereale, numai la Tulcea se desfășura o activitate mai intensă de valorificare a produselor agricole.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Șt. Boroș, *Posibilitățile economice viitoare ale Dobrogei*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*“, volum festiv, p. 13.

<sup>2</sup> Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond Casa Regală, dosar 11/1920, f. 5.

<sup>3</sup> „*Dobrogea jună*“, an XVI, nr. 121 din 5 iunie 1921.

Comercianții dobrogeni apreciau că nu atât greutățile întâmpinate în aprovizionarea cu produse era cauza principală care diminuea cifra de afaceri, ci prețurile maximale, taxele locale și cele impuse de guvern la export. Pentru depășirea dificultăților, comercianții au căutat soluții pe care le-au concretizat în memorii înaintate factorilor de decizie<sup>4</sup> prin intermediul instituțiilor și asociațiilor profesionale.

Societăți comerciale cu un capital mai important au funcționat în primii ani după război în județele Caliacra și Constanța. În județul Caliacra realizau afaceri două societăți comerciale cu un capital de 200.000 lei, iar în Constanța funcționa o singură societate al cărei capital era de 100.000 lei. Începând cu anul 1923, datele statistice consemnează o sporire a numărului societăților comerciale la 7, iar capitalul la 13.070.226 lei, pentru ca în anul 1927 cifra societăților să se ridice la 8, iar capitalul la 16.2000.000 lei.<sup>5</sup>

Fluctuația prețurilor în primul deceniu interbelic i-a determinat pe mulți producători de cereale să scoată pe piață cantități mai mici. Majoritatea opiniilor exprimate în epocă susțineau că numai prin creșterea prețurilor la cereale se putea înviora comerțul.<sup>6</sup> Nu puține sunt aprecierile că lipsa căilor și mijloacelor de comunicație în zona de sud a Dobrogei „face ca toate afacerile să stagneze, aducându-se însemnate prejudicii comerțului și producătorilor lor”.<sup>7</sup>

Unele măsuri adoptate de guvernele care au administrat țara după 1918 au afectat afacerile comerciale în Dobrogea. Bunăoară, standardizarea cerealelor a fost considerată de majoritatea comercianților

---

<sup>4</sup> Jean Stoenescu-Dunăre, Dr. Octav Văleanu, *Monografia Camerei de Comerț și Industrie, Bursei de Comerț și Camerei Arbitrale Constanța*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța”, volum festiv, p. 15.

<sup>5</sup> Hârjescu, *Societățile pe acțiuni în Dobrogea, în 1878-1928*, Dobrogea cincizeci de ani de viață românească, Editura Națională, București, 1928, p. 566-567.

<sup>6</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Tulcea”, an XVI, nr. 3, decembrie 1926, p. 4.

<sup>7</sup> *Starea șoselelor din circumscripția camerei noastre*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Balcic”, an I, aprilie, mai 1927, p. 18; I.N. Ionescu, *Comerțul cu cereale și importanța regiunii Caliacra*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Balcic”, an I, septembrie-octombrie 1927, p. 3.

dezavantajoasă și „inaplicabilă în situația de astăzi”.<sup>8</sup> Legislația financiară și fiscală adoptată de primul guvern național-țărănist a fost apreciată că „înăsprește și mai mult situația precară în care se află comerțul”, motiv pentru care o parte a comercianților din sudul Dobrogei au protestat împotriva prevederilor ei.<sup>9</sup> Dacă se are în vedere că în sudul Dobrogei atacurile comitagiilor au determinat menținerea aproape permanent a stării de asediu, realitate care a afectat viața economică, avem o imagine a condițiilor speciale în care a evoluat comerțul în județele Caliacra și Durostor.

Începând cu anul 1929, pe fondul crizei economice, prețurile produselor s-au diminuat la jumătate. S-a consemnat o situație paradoxală redată ca atare: „Suntem în situațiunea că cu cât exportăm mai mult cu atât câștigăm mai puțin”.<sup>10</sup> Deși în anii crizei economice producțiile agricole au fost bune, marii comercianți au procedat la stocarea cerealelor în speranța creșterii prețurilor, în timp ce țărani și-au valorificat produsele, „pentru a face față nevoilor strict familiale, extrem de dezavantajos”.<sup>11</sup> Nevalorificarea produselor la nivelul așteptărilor a atras după sine creșterea îngrijorătoare a datoriilor contractate de micii comercianți.

După cum reiese din datele statistice, devalorul a scăzut și la alte produse. În anul 1929, la produsele manufacturate și îmbrăcăminte vânzările au fost cu 70% mai mici. Cele mai multe din prețuri au scăzut între 50 și 70%. Pentru scurte perioade de timp, unele firme comerciale și negustorii au ridicat prețurile la unele produse de strictă necesitate, cu scopul de a obține sumele necesare acoperirii lipsei de valută. Singurele produse de proveniență dobrogeană valorificate avantajos au fost picile, lâna și ouăle exportate în Germania, Franța și Bulgaria.

---

<sup>8</sup> „Dobrogea jună”, an XXI, nr. 79 din 4 aprilie 1925.

<sup>9</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic”, an IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1930, p. 42

<sup>10</sup> Date asupra stării economice a regiunii, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrii Constanța”, an XXXIV, nr. 2, februarie 1932, p. 7-8.

<sup>11</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Prefectura Județului Durostor, dosar 50/1930, f. 354.

În perioada crizei, numărul falimentelor, lichidării afacerilor, cel al cererilor de concordate, precum și al solicitărilor adresate „Ministerului Finanțelor” pentru scăderea impozitelor au crescut și în Dobrogea.<sup>12</sup>

Scăderea veniturilor comercianților s-a reflectat și în diminuarea veniturilor „Camerelor de Comerț și Industrie”, care au înregistrat deficite până la 50% față de anii precedenți declanșării crizei economice. Anul 1934 n-a adus depășirea crizei în sectorul comerțului. Comerțul dintre Dunăre și Mare a continuat să treacă „*printr-o dureroasă accentuare a crizei (...) prin adâncirea intervenționismului de stat*”.<sup>13</sup> Modificările prea dese ale convențiilor comerciale, diversificarea regimului de import-export au menținut starea de nesiguranță și formalismul în afaceri și au împovărat comercializarea produselor și în această parte a țării. Reașezarea mai avantajoasă a impozitelor, renunțarea la politica introducerii de noi taxe au constituit și pentru comercianții dobrogeni o preocupare constantă. Conform datelor statistice, numărul firmelor înregistrate în registrele comerțului au fost în creștere. La 31 decembrie 1938, în județele Durostor și Caliacra funcționau peste 5.000 de „*stabilimente comerciale*”, majoritatea având ca obiect de activitate comercializarea produselor alimentare, deschiderea de localuri publice precum cârciumi, cafenele, prăvălii de diverse profiluri, depozite de lemn de foc și cherestea.<sup>14</sup> Cele mai multe au funcționat în orașe, unde concentrarea populației era mai mare, dar și în unele localități rurale, unde micii întreprinzători au înființat prăvălii, cârciumi, ateliere diverse de croitorie, cojocărie ș.a.

*Enciclopedia României*, la care s-a făcut apel în paginile anterioare, caracteriza succint situația comerțului din județele Caliacra și Tulcea, precum și din unele localități din celelalte județe, ceea ce ne permite să creionăm imaginea afacerilor comerciale. Despre județul Caliacra se preciza că se „*face comerț intens cu cereale, animale și produse*

---

<sup>12</sup> „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic*”, an V, nr. 3, martie 1930, p. 2-3.

<sup>13</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXI, nr. 21 din 29 februarie 1935.

<sup>14</sup> D.J.C.A.N., fond Camera de Comerț și Industrie Durostor, dosar 1/1938, f. 107.

animale, o parte din aceste produse fiind destinate exportului. Din Bulgaria se importă lemne, viță-de-vie, pământ argilos, caolin și piatră cioplită”.<sup>15</sup> În județul Tulcea predomina „comerțul cu cereale, animale, pește și cherestea. Export prin portul Sulina”.<sup>16</sup> La Babadag se făcea cu prioritate comerț cu cereale și pește. În fiecare joi se organiza un târg special. Isaccea se detașa prin comerțul cu pește, cherestea și cereale, iar Măcinul prin comercializarea cerealelor, a peștelui și a vinului. În fiecare an, pe 9 septembrie, se organiza un bâlci anual.

Modificările produse pe plan internațional începând cu anii 1939-1940, pierderea județelor Durostor și Caliacra, starea de nesiguranță și blocarea căilor comerciale pe uscat și pe apă au fost factori au influențat negativ afacerile și circulația mărfurilor dobrogene. Comerț exterior, sigur, nu s-a mai putut face decât cu Germania, situație ce a permis și unor comercianți dobrogeni să-și mărească cifra de afaceri.

Începând cu 25 februarie 1941 s-a interzis valorificarea cerealelor pe alte piețe, s-au blocat stocurile existente în silozurile portului Constanța, precum și a altor produse din alte depozite și s-a pus în vedere autorităților că cerealele trebuie puse la dispoziția armatei și exportului cu Germania.<sup>17</sup> Comerțul a mai fost afectat și de politica regimului antonescian de „românizare”, de mobilizarea comercianților și de efectele războiului care a provocat lichidarea unor afaceri, închiderea unor magazine și prăvălii. În județul Tulcea, din 2.493 de firme înregistrate în anul 1940, în 1942 mai funcționau 1.722, din care 1.207 erau în proprietatea românilor.<sup>18</sup>

La fel ca și în celelalte regiuni ale țării, și în Dobrogea afacerile comerciale au fost organizate pe circumscripții coordonate de camerele de comerț și industrie. În anul 1919 și-au reluat activitatea camerele de comerț și industrie din județele Tulcea și Constanța. Trebuie precizat că, după război, în județele Durostor și Caliacra au funcționat secții ale

---

<sup>15</sup> *Enciclopedia României, vol. II, Țara Românească*, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 107.

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 483.

<sup>17</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 105/1941, f. 23.

<sup>18</sup> *Ibidem*, dosar 111/1942, f. 12-13; dosar 1170/1943, f. 12.

„Camerei de Comerț și Industrie Constanța“, situație care impunea întreprinzătorilor din sudul Dobrogei deplasări și cheltuieli suplimentare. Ca urmare a unor cereri repetate adresate autorităților, secția din Silistra s-a organizat în cameră de sine stătătoare, iar în anul 1927, „în urma îndelungatelor insistențe pe lângă forurile superioare“, și în județul Caliacra și-a început activitatea o astfel de instituție.<sup>19</sup>

Funcționarea în fiecare județ transdunărean a câte unei camere de comerț și industrie a stimulat afacerile comerciale. Cu aprobarea acestor instituții puteau să se „organizeze și să facă să funcționeze în localitățile din circumscripția respectivă, acolo unde necesitățile impuneau acest lucru, oboare, târguri, piețe și zone pentru încărcarea cerealelor“.<sup>20</sup> În această direcție în Dobrogea s-au obținut rezultate notabile caracterizate în sporirea numărului oboarelor și târgurilor, dar și în sistematizarea și coordonarea activităților lor. Spre exemplificare precizăm că în anul 1930 în circumscripția Constanța funcționau 14 oboare pentru valorificarea cerealelor și a altor produse agroalimentare. Cele mai importante prin tranzacțiile ce se efectuau și numărul reprezentanților erau organizate la Constanța, Cernavodă, Cobadin, Hârșova, Medgidia și Oltina.

În Dobrogea și-au desfășurat activitatea numeroase firme comerciale concentrate îndeosebi în porturile regiunii. Bunăoară, la Constanța, în anii 1930-1931, erau implicate în exportul cerealelor 71 de agenții comerciale organizate de importante agenții străine și române, precum și de marile bănci românești. O prezență activă în comerțul dobrogean au avut-o și societățile petroliere: „Astra Română“, „Concordia“, „Româno-Americană“, „Unirea“, „Columbia“ și „Redevența“ care au exportat prin portul Constanța petrol și produse derivate.<sup>21</sup>

---

<sup>19</sup> „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic“, an V, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1930, p. 5.

<sup>20</sup> Marin Stanciu ș.a., *Îndrumător în arhivele statului: județul Constanța*, București, 1976, p. 145.

<sup>21</sup> Vezi detalii la Valentin Ciorbea, *Considerații asupra traficului și mișcării maritime din Constanța în perioada interbelică*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»“, tom XIV, 1977, p. 384.

Începând cu anii 1939-1940, și în comerțul dobrogean și-au făcut simțită prezența firme germane care au realizat, conform acordurilor româno-germane, schimburi comerciale pe bază de clearing.<sup>22</sup>

Activitatea comercială a fost strâns legată de cea a instituțiilor de credit prin intermediul cărora se asigurau finanțarea afacerilor și valorificarea diverselor produse, „contribuind într-o largă măsură la ridicarea provinciei din punct de vedere economic”.<sup>23</sup>

**Instituțiile de credit.** În anul 1928, dr. O. Văleanu, secretarul general al „Camerei de Comerț și Industrie” din Constanța, publica un articol referitor la instituțiile de credit din Dobrogea despre care preciza că „au luat toate clasica formă a societăților anonime”. După proveniența capitalului le-a clasificat după cum urmează: A– „cu capital dobrogean”; B– „cu capital din restul țării”. În prima categorie a inclus băncile comerciale și băncile cooperatiste, iar în cea de-a doua sucursalele unor bănci comerciale și filialele „Băncii Naționale” și „Casei de Gaj a Agricultorilor”.<sup>24</sup> Această clasificare relevă nu numai sursele de proveniență a capitalului, dar și dezvoltarea pe care au luat-o băncile în Dobrogea după Primul Război Mondial. Același specialist ne informează că, după 1918, în județul Constanța „avântul creării băncilor este și mai pronunțat și în afară de anul 1926, în toți ceilalți ani iau ființă bănci”.<sup>25</sup>

În anul 1928 funcționau în Dobrogea 31 de bănci comerciale repartizate astfel: Constanța 12, Tulcea 3, Durostor 7, Caliacra 9, ce dispuneau de un capital total de 138.641.000 lei. Din această sumă valoarea capitalului era de 121.251.000 lei, iar 17.390.000 lei reprezentau suma subscrisă de dobrogeni.<sup>26</sup>

Cele mai importante bănci comerciale care au funcționat în Dobrogea în perioada ce stă în atenția lucrării au fost: „Banca Dunărea-Tulcea”, înființată în anul 1890. Banca acorda nu numai

<sup>22</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul Muncii Constanța (I.M.C.), dosar 9/1941, f. 28.

<sup>23</sup> Hârjescu, *op.cit.*, p. 565.

<sup>24</sup> Dr. O. Văleanu, *Instituțiunile de credit în Dobrogea, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, București, Cultura Națională, 1928, p. 569.

<sup>25</sup> Idem, *Instituțiile de credit din județul Constanța*, p. 72.

<sup>26</sup> Idem, *Instituțiunile de credit în Dobrogea*, p. 569-570.



membrilor ei, ci și unei categorii mari de țărani sume pentru recolte. Tot la Tulcea au mai funcționat „*Unirea Plugarilor*“, „*Spiru Haret*“ și „*Banca Sfatul Negustoresc*“. La Constanța cea mai importantă bancă comercială era „*Banca Creditul Dobrogei*“, cunoscută până în anul 1921 sub denumirea de „*Banca de Scont din Constanța*“ sau „*Banca Mocanilor*“. S-au mai remarcat prin activitatea lor în acest județ și „*Banca Maritimă*“, „*Banca Centrală de Comerț*“ înființată în 1924, „*Banca Industriilor*“ și „*Banca Meseriilor Dobrogene*“ (1925), „*Banca Comerțului*“ ș.a. La Medgidia funcționau 2 bănci, cea mai importantă a fost „*Banca Medgidia*“ creată în anul 1925, iar la Cernavodă „*Banca Cernavodă*“, singura bancă cu capital local.<sup>27</sup> Dintre băncile cu capital dobrogean în județul Durostor s-au impus „*Banca Durostor*“, „*Banca Țăranilor din Durostor*“, „*Banca Creditul Dunărean*“ ș.a., iar în județul Caliacra: „*Banca de Industrie și Comerț Dobrogean*“, „*Banca Viitorul*“, „*Banca Caliacra*“ și „*Banca Sindicatul Agricol*“. Pe lângă finanțarea activităților comerciale, băncile din sudul Dobrogei s-au implicat în sprijinirea coloniștilor prin acordarea de împrumuturi și în afacerile cu proprietățile rurale ale populației musulmane care emigra în Turcia.<sup>28</sup>

Ca și în alte regiuni ale țării, și în Dobrogea băncile de tip cooperatist au fost „*alcătuite din societari țărani*“ și au avut ca obiectiv major „*crearea unei dependențe a pătorei noastre țărănești, dându-i în plus și posibilitatea desfacerii produselor, prin vânzările în comun în cele mai avantajoase condițiuni și a aprovizionării cu semințe și inventar agricol*“. În anul 1916, în județele Tulcea și Constanța s-au constituit filialele „*Federalei Băncilor Populare*“, cu scopul de „*a primi depunerile organizațiilor satești și a le acorda creditele necesare*“ și a realiza vânzarea în comun a produselor.<sup>29</sup> În județul Caliacra, la Bazargic, s-a înființat în 1925 „*Banca Federală*

<sup>27</sup> „*Munca*“, an II, nr. 2 din 18 octombrie 1920.

<sup>28</sup> Victor Morfeș, *Organizația de credit a Dobrogei sudice*, în „*Analele Dobrogei*“, an XIX, 1948, vol. III. *Cadrilaterul. 1913-1948*, p. 37.

<sup>29</sup> Dr. O. Văleanu, *Instituțiunile de credit din Dobrogea*, p. 571; D. Șandru, *Băncile populare satești din România de la 1918 până la criza economică din 1929-1933*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*“, tom XIV, 1977, p. 87.

*Cadrilaterul*", iar în 1926 la Silistra, în județul Durostor, „*Banca Federală Dobrogea*”.<sup>30</sup>

Băncile populare aveau în Dobrogea un capital de 3.997.926 lei repartizați după cum urmează: Constanța 573.704 lei, Tulcea 1.413.298 lei, Caliacra 573.704 lei și Durostor 1.437.220 lei. La sfârșitul anului 1927, funcționau în Dobrogea 243 de bănci populare cu 32.464 membri și un capital social de 62.163.067 lei.

Pentru a ne forma o imagine asupra activităților de vânzare realizate de aceste bănci sătești cooperatiste redăm un bilanț al „*Federalei Constanța*” pe anul 1927. Din document reiese că 45 de bănci și cooperative au vândut prin intermediul „*Federalei*” și al bursei din Constanța 6.625.600 kg orz, porumb ș.a. pentru care s-a obținut suma de 34.495.104 lei, prețul vagonului variind între 40.000 lei și 60.000 lei.<sup>31</sup>

„*Federalele*” s-au mai ocupat de aprovizionarea cu semințe selecționate, de procurarea de inventar agricol și a mărfurilor necesare. S-au acordat împrumuturi coloniștilor, a căror sumă „*numai în județul Constanța s-a ridicat la 60.345.600 lei*”.<sup>32</sup>

În anii crizei economice, foarte puține bănci populare au înregistrat o sporire a capitalului, cele mai multe și-au încheiat bilanțurile cu pierderi. Unele și-au lichidat afacerile, altele au făcut cu greu față consecințelor legilor de conversiune a datoriilor care le-au prejudiciat interesele.<sup>33</sup> Peste 13% din băncile comerciale din sudul Dobrogei și-au încetat activitatea.

Conform datelor incluse în *Enciclopedia României*, în 1934, în județul Caliacra funcționau 6 bănci de tipul societăților anonime, cu un capital de 203.820.285 lei. La 31 decembrie 1935 funcționau 25 bănci populare cu 5.218 membri și un capital social de 10.103.028 lei, iar

---

<sup>30</sup> Marian Moise, *Aportul finanțelor la modernizarea Dobrogei de Sud*, în „*România de la Mare*”, nr. 3-4, 1994, p. 43.

<sup>31</sup> Dr. O. Vălcanu, *op.cit.*, p. 572.

<sup>32</sup> Idem, *Instituțiile de credit din județul Constanța*, p. 79.

<sup>33</sup> D. Șandru, *Conversiunea datoriilor băncilor populare*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, an XIII, 1976, p. 246.

suma împrumuturilor acordate a fost de 44.669.736 lei; o cooperativă forestieră cu 106 membri, capital social vărsat de 202.343 lei, 5 cooperative de aprovizionări și vânzări în comun cu doar 716 membri, cu un capital social de 699.677 lei, și 5 cooperative de consum cu 716 membri și un capital de 699.677.<sup>34</sup>

În județul Constanța funcționau 5 bănci (societăți anonime) ce au înregistrat la 31 decembrie 1934 un capital de 63.041.799 lei. La 31 decembrie 1935 activau 116 bănci populare cu 14.605 membri, ce dispuneau de un capital social de 55.969.757 lei și împrumuturi acordate de 141.558.624 lei. Mai activau 9 cooperative de producție diverse cu 401 membri, capital social de 7.640.499 lei, o cooperativă forestieră cu 101 membri și capital social de 68.319 lei, 34 cooperative agricole de aprovizionare și vânzare în comun, cu 2.622 membri și un capital de 1.341.996 lei, și 8 cooperative de consum cu 688 membri, iar capitalul social era de 1.126.166 lei.<sup>35</sup> Județul Durostor a prezentat următoarele date: 5 bănci cu un capital de 59.089.386 lei la 31 decembrie 1934. Numărul băncilor populare care și-au prezentat bilanțul la 31 decembrie 1945 a fost de 47, cu 9.180 membri și un capital social de 21.365.337 lei, iar ca împrumuturi de 50.765.781 lei, o cooperativă de producție diversă cu 319 membri și un capital social de 606.279 lei, 2 cooperative forestiere cu 1.211 membri și un capital social de 1.415.726 lei, 7 cooperative agricole de aprovizionare și vânzare în comun cu 2.258 membri, iar capitalul social era de 1.530.011 lei și 8 cooperative de consum cu 2.161 membri, iar capitalul era de 3.404.757 lei.<sup>36</sup> În județul Tulcea funcționau 3 bănci cu un capital, la 31 decembrie 1934, de 73.136.848 lei, 74 de bănci populare cu 14.040 membri și un capital social de 26.014.672 lei, iar ca împrumuturi acordate 76.299.245 lei, 8 cooperative de producție diverse cu 958 membri și un capital social de 1.817.166 lei, 4 cooperative forestiere cu 498 membri și un capital de 841.012 lei și 5 cooperative de consum cu 768 membri și capital

---

<sup>34</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, p. 107.

<sup>35</sup> *Ibidem*, p. 157.

<sup>36</sup> *Ibidem*, p. 185.

social de 2.459.383 lei.<sup>37</sup> La 31 decembrie 1937, cea mai importantă instituție de valorificare a produselor agricole, piscicole și forestiere din județul Tulcea, „*Federala Gurile Dunării*“, era constituită din: 46 bănci populare ce derulau afaceri, 12 bănci în curs de lichidare, 5 cooperative de aprovizionare, producere și consum, o cooperativă piscicolă. Circa 75-80% din capitalul acestor bănci „era folosit în favoarea comerțului, restul în agricultură“.<sup>38</sup>

Așa după cum am precizat, activitatea financiară din Dobrogea a fost susținută foarte intens și de marile bănci ale țării ce au creat sucursale puternice ce au rulat credite puse la dispoziție de centrale. Cele mai multe erau concentrate la Constanța unde au funcționat, în 1927, 16 sucursale ale „*Băncii Naționale*“, „*Băncii Generale a Țării Românești*“, „*Băncii de Scont a României*“, „*Băncii Românești*“, „*Băncii Marmorosch*“, „*Blank&Co*“, „*Băncii Chrisoveloni*“ ș.a., care finanțau în principal traficul din portul Constanța.<sup>39</sup> În județul Tulcea activau 5 sucursale ale „*Băncii Naționale*“, „*Băncii de Scont*“, „*Băncii Comerciale a României*“ ș.a., în Caliacra 3 sucursale ale „*Băncii Naționale*“, „*Băncii Românești*“, „*Băncii Agricole*“, iar în Durostor sucursalele „*Băncii Naționale*“ și „*Băncii Franco-Române*“ cu sediile la Silistra și Turtucaia.<sup>40</sup>

Dintre sucursalele marilor bănci cele mai importante au fost cele ale „*Băncii Naționale*“, singura care a activat în toate județele Dobrogei. Majoritatea instituțiilor de credit din Dobrogea au beneficiat de consilierea „*Băncii Naționale*“. Bilanțurile sucursalelor „*Băncii Naționale*“ din Dobrogea arătau că sumele au fost în creștere. Spre exemplu, sucursala Constanța a înregistrat în 1919 4.027.122 lei, iar în 1927 valoarea operațiunilor se ridicase la 339.784.429 lei.<sup>41</sup> O altă sucursală cu activitate importantă în efectuarea importurilor și exporturilor prin portul Constanța a fost a „*Băncii Românești*“. Diverse

---

<sup>37</sup> *Ibidem*, p. 483-484.

<sup>38</sup> Cintian Bărbulescu, *Monografia orașului Babadag*, f.e., f.l., 1998, p. 164.

<sup>39</sup> Dr. O. Văleanu, *op.cit.*, p. 537.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 574.

<sup>41</sup> Idem, *Instituțiile de credit din județul Constanța*, p. 82.

firme constănțene, dar și din restul țării, au efectuat plăți la diferite articole de import ca: orez, bumbac, ulei, măsline, cafea, citrice, mașini, cât și la cele de export prin această bancă.

În fiecare județ transdunărean au funcționat, cu realizări economico-sociale deosebite, sucursalele „Casei de Gaj a Agricultorilor“. Activitatea acestora s-a intensificat începând cu anul 1919, fiind îndreptată spre două direcții: 1. refacerea gospodăriilor ruinate în perioada ocupației; 2. facilitarea desfacerii produselor la cele mai bune prețuri. Numai în județul Constanța a fost sprijinită refacerea a peste 6.000 gospodării țărănești, s-au procurat peste 22.000 capete bovine mari și mici și s-au semănat 222.000 ha.<sup>42</sup> „Casa de Gaj“ a avansat împrumuturi pe care beneficiarii le garantau cu vitele ce urmau a fi cumpărate și semănăturile pe care țăranii se angajau să le realizeze, dobânda fiind de 6%. S-au organizat vânzări în comun pe piața internă, dar și în străinătate, depozitari în silozuri ș.a. Din 1919 până în anul 1923 s-au acordat pentru refacerea gospodăriilor și procurarea de inventar 169.364.811 lei, suma ridicându-se până în 1927 la 200.979.811 lei. Coloniștilor constănțeni li s-au acordat în 1924-1925 7.400.000 lei, iar în 1923-1924 s-a organizat vânzarea a 81.470.312 kg produse agricole pentru care s-a obținut suma de 362.940.114 lei.<sup>43</sup> Începând cu luna martie 1938, la Constanța s-a deschis sucursala „Institutului Național de Credit Agricol“ care a acordat, de asemenea, împrumuturi pe bază de gaj agricultorilor.<sup>44</sup>

Activitatea de finanțare a fost profund marcată și în Dobrogea de evoluția evenimentelor interne și internaționale din anii 1938-1939 în sens restrictiv, iar cedarea celor două județe din sudul Dobrogei Bulgariei a determinat închiderea multor instituții de credit ori mutarea sediilor la București și Constanța, activitatea reluându-se cu mare dificultate datorită pierderilor înregistrate.<sup>45</sup>

---

<sup>42</sup> Idem, *Instituțiile de credit din Dobrogea*, p. 575.

<sup>43</sup> *Ibidem*.

<sup>44</sup> Marin Stanciu, *op.cit.*, p. 154-155.

<sup>45</sup> „Dobrogea jună“, an XXXVII, nr. 52 din 18 aprilie 1941.

În concluzie, se poate afirma că activitatea bancară în Dobrogea s-a dezvoltat progresiv în perioada interbelică, capitalul sporind considerabil. În anumite sectoare, lipsa de credit s-a făcut totuși simțită și nu de puține ori au fost semnale că acordarea creditelor s-a făcut pe criterii politice.

**Turismul.** În perioada interbelică au fost valorificate mai profitabil condițiile balneologice și turistice oferite de litoralul maritim, de zonele pitorești, traseele și obiectivele istorice din Dobrogea. Stațiunile de pe litoral, regiunea pitorească a „Coastei de Argint” din sud-estul provinciei ori zona din nordul județului Tulcea au fost frecventate, îndeosebi în sezonul estival, atât de turiști români, dar și străini, numărul estimat fiind de 100.000 anual. Posibilitățile de câștig din serviciile oferite turiștilor au determinat autoritățile locale, precum și unii întreprinzători să investească în hoteluri, vile, restaurante, să amenajeze „stabilimente de băi”, să dezvolte mijloacele de transport spre stațiuni ș.a. pentru atragerea și confortul turiștilor.

În județul Caliacra zona cea mai atractivă a fost „Coasta de Argint” prin care în epocă s-a înțeles „în mod convenit porțiunea din litoralul Cadrilaterului, îngustă, înaltă și abruptă, orientată est-vest, de la capul Caliacra până la Ecrene și din ce în ce mai înaltă în acea direcție”.<sup>46</sup> Numai două localități din acest județ au fost incluse în rândul stațiunilor balneare: Balcic și Ecrene. Balcicul, numit și „mărgăritarul Coastei de Argint”, a obținut statutul de stațiune în anul 1921.<sup>47</sup> A fost frecventată, comparativ cu alte stațiuni, de un număr mai mic de turiști, dar era preferată de importanți pictori ai vremii care au creat aici „Școala de la Balcic”. Pe pânzele lor au surprins aspectul oriental al localității dat de „căsuțe albe de lut, giamii, fântâni turcești, roze împletite peste pergale vechi și putrede, grădini atârinate, smochini, leandri înalți, măgăruși și cu femei tătare cu căldăruși la

---

<sup>46</sup> *Lucrările Congresului de Geografie din Bazargic (27-30 mai 1939)*. Extras din „Buletinul S.R.R. de Geografie”, tom I.XIII, p. 14.

<sup>47</sup> Ioan Petrescu, *Balcicul*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Bazargic”, an I, nr. 9-10 din septembrie-octombrie 1927, p. 9.

apă”.<sup>48</sup> După ce regina Maria a ridicat la Balcic cochetul palat, grădinile și biserica „*Stella Maris*”, atracția față de exotica stațiune a crescut considerabil. Autoritățile locale, dar și centrale, au făcut ca Balcicul să „*ajungă o stațiune balneară de mare la fel cu Mamaia, cu Carmen Silva și Mangalia*”, după cum scria poetul Emanoil Bucuța.<sup>49</sup>

Ecrene a fost o mică stațiune „*balneo-climatică marină*” care avea cea mai frumoasă plajă neamenajată de pe „*Coasta de Argint*”. Turiștii se puteau caza în Vila Krumei și la localnici, iar masa putea fi luată la un mic restaurant. În afară de plajă turiștii puteau face excursii la câteva puncte de interes turistic: „*Ialta-sei*”, „*Valea Batovei*”, pădurea „*Ceatarar*” și „*Mausoleul de la Teche*”. La circa 4 km se afla „*Lacul Tuzla*” ale cărui ape și nămol se apropiau prin proprietățile curative de cele ale Techirghiolului. Zona era slab frecventată din cauza lipsei amenajărilor. La Balcic și Ecrene sezonul începea oficial în luna iunie și se prelungea până toamna târziu, deși clima blândă din sezonul rece permitea celor interesați să viziteze „*Coasta de Argint*” și în lunile de iarnă.

Județul Constanța a avut în perioada interbelică cele mai multe stațiuni ce au oferit turiștilor condiții balneoclimaterice recomandate tratării afecțiunilor, plaje pentru „*băi de soare*” și posibilități de a efectua excursii pe diferite trasee turistice.

Constanța a fost apreciată ca fiind cea mai importantă localitate balneară de pe litoralul românesc. Într-un documentat ghid turistic ilustrat publicat în anul 1924 se preciza că: „*cel ce dorește să se repaوزهze, să-și vadă de sănătate sau doar să se distreze, nu va nimeri nicăieri mai bine – din toate punctele de vedere – o localitate balneară, decât Constanța, la Marea Neagră. Într-adevăr, cine se informează de aproape, asupra climatului, asupra efectelor terapeutice etc. nu găsește pe malurile Mării Negre o localitate care să rivalizeze cu Constanța.*”

---

<sup>48</sup> Dimitric Bogdan, Aurel Ghinca, *Călăuza drumețului pentru orașele: Arad, București, Balcic, Brăila, Brașov, Chuj, Constanța, Craiova, Cernăuți, Curtea de Argeș, Chișinău, Galați, Iași, Oradea, Sinaia, Sibiu, Timișoara*, Tipografia Imprimeriei Fundației Culturale „Principele Carol”, București, f.a., p. 81.

<sup>49</sup> Apud *Enciclopedia României, vol. II. Țara Românească*, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 107.

*Atracția și agrementul acestei stațiuni sunt sporite prin marea ușurință de comunicație ce posedă, prin poziția sa pitorească, prin viața distractivă ce se întâlnește aici cât și prin localitățile ce înconjoară*.<sup>50</sup> (sic). Turiștilor li se recomanda să viziteze monumentele importante ale orașului: „Statuia lui Ovidiu” din Piața Independenței, „bustul lui Ion Bănescu” așezat în fața „Bisericii Adormirea”, „Monumentul francez” ridicat în spațiul amenajat pe locul unde se aflase cimitirul vechi al orașului în memoria soldaților francezi decimați de holeră pe meleagurile constănțene în timpul războiului Crimeii (1854-1855), „Catedrala Episcopală”, „Biserica Adormirii Maicii Domnului”, „Biserica Catolică”, „Biserica greacă”, „Biserica bulgară”, „Biserica armeană” și cele două temple israelite, unul de rit spaniol, celălalt de rit occidental. Se mai puteau vizita geamiile orașului: „Moscheea Carol I”, „Geamia Sultan Azis”, „Geamia Azizie” și „Geamia Mufti”. Din traseul turistic al Constanței nu lipseau „Cazinoul Comunal”, „Sala de arme a Regimentului 34 Infanterie” transformată în capelă și muzeu unde erau expuse arme, trofee, fotografii ale eroilor unității, hărți ș.a. și „Monumentul Eroilor” din cimitirul orașului.

Principalele plaje frecventate de constănțeni și turiști erau „Tataia” „amenajată cu multă îngrijire”, ce dispunea de cabine „și o potecuță (ce) cobora din parcul Tataia la mare”.<sup>51</sup> Plaja „Duduia” amenajată în dreptul „Vilei Ghica” era „foarte mult frecventată în timpul sezonului” de cei care nu se puteau, din diverse motive, să se deplaseze la Mamaia. Dintr-o mică cabină se puteau închiria costume de baie la prețul de 5 lei. Coborând de la capătul străzii Tomis se putea ajunge la plajă.<sup>52</sup> Ulterior, s-au amenajat plajele „Trei Papuci” și „Modern”.

---

<sup>50</sup> *Constanța și Techirghiol. Ghid ilustrat 1924*, Institutul grafic „Albania” Constanța. f.a., p. 67, vezi și *Constantza*, Institutul de arte grafice al ziarului „Dobrogea jună”, 1931, p. 8 și 11.

<sup>51</sup> *Constanța și Techirghiol*, p. 79.

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 77.



Cea mai atractivă, frumoasă și apreciată plajă era cea de la Mamaia unde Primăria Constanța amenajase un „*admirabil stabiliment de băi cu numeroase cabine, bufet etc*”.<sup>53</sup> La Mamaia se putea ajunge cu 5 trenuri ce se puneau în mișcare începând cu 20 iunie, cu trăsura și o șalupă confortabilă și luxoasă, proprietate particulară, ce făcea curse din portul Constanța spre stațiune. Pentru sezonul anului 1924 taxa de baie pentru adulți era de 7 lei, iar pentru un copil de 7 ani de 4 lei. Pentru această sumă plătitorul putea beneficia și de o cabină, dar numai pentru o oră.

Turiștii se puteau caza în hoteluri și hanuri, ierarhizate în 4 clase: hoteluri de lux: „*Hotel Palace*” și „*Regnier*”; hotel de clasa I: „*Grand-Hotel*”, „*Regina*” și „*Boulevard*”; hoteluri clasa a II-a: „*Elita*”, „*High-Life*”, „*Metropol*”, „*Bristol*”, „*Regal*”, „*Comercial*”, „*Central*”, „*Princiar*” ș.a., și hoteluri de clasa a III-a: „*Transilvania*”, „*Aurel*”, „*Italia*”, „*Traian*”, „*Monastir*”, „*Babuși*”, „*Balcani*” etc. Prețurile la hotelurile de lux variaau între 115 lei pe zi pentru o cameră cu un pat și până la 240 lei pentru o cameră cu 2 paturi și baie. La hotelurile clasa I prețul camerei varia între 70 și 120 lei, la clasa a II-a, 35-50 lei, iar la categoria a III-a, între 25-50 lei. Proprietarii de hanuri nu puteau încasa mai mult de 10 lei de persoană, 10 lei pentru căruță și cal și 20 lei pentru o căruță cu doi cai.

La 20 km sud de Constanța s-au dezvoltat încă înainte de Primul Război Mondial două stațiuni „*balneologice și climaterice*”: „*Techirghiol-Sat*” și „*Carmen Sylva-Techirghiol-Movila*”.<sup>54</sup> Stabilementele de băi cele mai mari și un număr important de vile din Techirghiol-Sat erau valorificate de societatea anonimă pe acțiuni „*Techirghiol*”, cu un capital social de 5 milioane. Avea în proprietate două amenajări pentru plajă și băi: „*Speranța*” și „*Alexandrina*”. Dispunea de asemenea de importante spații de cazare în vilele de lux: „*Păpușica*” cu 18 camere și „*Speranța*” cu 22 camere. Pe lângă aceste spații de lux, se asigura cazare în vilele „*Alexandrina*” cu 13 camere, „*Maria*” cu 23 de camere, „*Zori de zi*” cu 22 camere și „*Adela*” cu 30 camere, categoria I. Alături de această societate, mai desfășurau

<sup>53</sup> *Ibidem*, p. 75.

<sup>54</sup> Vezi Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *Techirghiolul pentru Europa*, Editura Alma, Galați, 1999, p. 44-93; *Constanța și Techirghiol*, p. 209 și urm.

activități specifice și societățile „Cernat-Cretzu“, „Jeana“, „Papa Mihailopol“, „Silistra“ și „Vidrighin“. În Techirghiol-Sat, diverși investitori au ridicat mai multe vile care au purtat, în cea mai mare parte, numele proprietarilor.

Transportul turiștilor de la Constanța s-a făcut cu automobile, autobuze și trăsură. În legătură cu sosirea trenurilor s-a organizat un serviciu regulat de autobuze. Închirierea camerelor se putea face prin corespondență și sucursala „Băncii Agricole“. Sezonul închirierilor și al băilor începea în fiecare an la 15 mai și se încheia la 15 septembrie. Sezonul era împărțit în 4 serii: 1. 15 mai – 15 iunie; 2. 16 iunie – 15 iulie; 3. 16 iulie – 15 august; 4. 16 august – 15 septembrie.

Numărul turiștilor a fost în creștere de la an la an, realitate surprinsă și apreciată de presa constănțeană. Referindu-se la creșterea numărului de turiști la Techirghiol în anul 1924, periodicul „Marea Neagră“ sublinia: „zilnic sosesc vizitatori care fac vilele, hotelurile, casele particulare arhipline. Cu toată criza monetară ce bântuie astăzi, luxul se etalează la toate orele din zi, mai ales spre sfîntitul soarelui când țărnul mării și hulevardul este transformat într-o mare multicoloră, datorită multicolorismului costumelor și umbreluțelor de mătase ale sexului frumos“.<sup>55</sup>

Pentru distracția turiștilor era angajată fanfara „Regimentului 89 Infanterie“ care susținea două concerte pe zi într-un chioșc dispus în fața vilelor „Păpușica“ și „Adela“. S-a amenajat o sală de cinematograf unde, pe lângă proiecții de filme, se mai organizau periodic spectacole de teatru și baluri.

Mai multe dispoziții ale primăriei și instrucțiuni ale „Societății Techirghiol-Sat“ reglementau drepturile și obligațiile turiștilor, tarifele și taxele ce trebuiau plătite.<sup>56</sup>

După cum o demonstrează izvoarele istorice, până în anul 1930 la Techirghiol s-a amenajat o plajă de 6.000 m<sup>2</sup> cu 80 de cabine, iar pentru cazare 23 hoteluri și 318 vile cu 4.000 de camere. Veniturile pe sezon ale proprietarilor se ridicau la 3 milioane lei.<sup>57</sup>

<sup>55</sup> Apud Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *op.cit.*, p. 122.

<sup>56</sup> *Constanța și Techirghiolul*, p. 244-253.

<sup>57</sup> Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *op.cit.*, p. 166.

În anul 1932, patriarhul Miron Cristea a achiziționat o vilă modestă în mijlocul Techirghiolului, în jurul căreia s-au pus bazele sanatoriului preoteșc și ulterior, la 24 iulie 1939, ale unui schit de maici.

Stațiunea balneară și climaterică „*Carmen Sylva-Techirghiol-Movila*“ era situată între Marea Neagră și lacul Techirghiol. Exploatarea plajelor și a proprietăților curative ale lacului a realizat-o Societatea anonimă „*Movila Techirghiol*“, cu sediul în București. Sezonul se deschidea la 2 iunie și se închidea la 20 septembrie, fiind împărțit pe 4 serii: 1. 1 iunie – 29 iunie; 2. 30 iunie – 28 iulie; 3. 29 iulie – 26 august; 4. 27 august – 20 septembrie. Societatea dispunea în 1924 de trei mari hoteluri: „*Hotelul Movilă*“ cu 80 camere; „*Hotelul Băilor*“ cu 50 camere și „*Hotelul Nou*“ cu 32 camere. Cea mai modernă instalație pentru tratament a fost amenajată la parterul „*Hotelului Băilor*“.

În afara programului de plajă și tratament, turiștii puteau face plimbări prin parcul cu vedere spre lac, asistau la concertele fanfarei militare, la spectacole de teatru, puteau să ia parte la baluri și să facă sport.<sup>58</sup>

Condițiile de închiriere a camerelor, eliberarea biletelor de baie și plajă, utilizarea băilor, dar și interdicțiile impuse turiștilor erau precizate în „*Regulamentul Techirghiol-Movila*“, „*Dispozițiuni asupra ospitalizării la Techirghiol-Movilă*“ (sic) și „*Dispozițiunii generale*“.<sup>59</sup>

Între anii 1922-1927, stațiunea Carmen Sylva a aparținut de comuna Tuzla. La 1 ianuarie 1928 i s-a recunoscut statutul de stațiune balneară de sine stătătoare. Consiliul local a delimitat vatra așezării, propunându-și să ridice pe domeniul public noi localuri de băi, o școală și o biserică. Pentru dezvoltarea viitoare a stațiunii o importanță deosebită a avut-o decizia acționarilor Societății balneare „*Techirghiol-Movila*“ de a dona localității Carmen Sylva străzile și bulevardele pe care le amenajase și alte terenuri ce au constituit baza dezvoltării ulterioare a așezării.

În anul 1935, primarul stațiunii Carmen Sylva, N. Gheorghiu, prezenta într-un raport către Prefectură situația stațiunii: „*Astăzi această stațiune se întinde pe o suprafață de circa 340 ha începând de*

---

<sup>58</sup> *Constanța și Techirghiolul*, p. 255.

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 256-258.

la km 9 de pe bulevardul Ion Gh. Duca fostă șoseaua Constanța-Mangalia până la km 14 inclusiv și dispune de peste 300 vile, construcții moderne cu aproximativ 4.000 camere mobilate, cu confort modern, vizitată în fiecare sezon de vară aproximativ de 30.000 vizitatori din țară și străinătate (...). Transporturile se fac cu automobile și autobuzele, dar și pe calea ferată, curse de plăcere pe tot litoralul Mării Negre până la Balcic. În această stațiune se află Sanatoriu Militar care servește băile calde, Băile Societății Movilă-Techirghiol, cu instalații tot anul pentru băi calde și hotel deasupra băilor. Sanatoriul pentru combaterea tuberculozei la copii (C.T.C.) se află instalat pe malul mării, în partea de nord a stațiunii, pe o poziție frumoasă, prevăzută cu plantație de pin și brazi (...). Pentru promenadă această stațiune este înzestrată cu cazinou modern pe faleză, care începe de la Sanatoriu C.T.C. și merge până la Farul Tuzla. În fața cazinoului, pe coasta mării, se întinde o plantație pitorească. Pe mare se fac plimbări cu bărcile cu rame și cu motor ce se găsesc la dispoziția publicului în orice moment. La malul mării unde se fac băile reci și de soare există bărci de salvare angajate de comună și mai există și postul de Salvamar".<sup>60</sup> (sic).

La 28 august 1937, printr-un decret regal semnat de Carol al II-lea, lacul Techirghiol a fost declarat de utilitate publică și s-au stabilit perimetre de protecție atât pentru lac, cât și pentru stațiune, măsuri care au contribuit la protejarea ecosistemului din zonă.

Cea mai sudică stațiune a județului Constanța era Mangalia, caracterizată ca „stațiune balneo-climatică, marină, sulfuroasă și radioactivă”. Despre plaja de la Mangalia s-a scris că este „vastă, fină și curată, e îndreptată spre răsărit. Zece ceasuri din zi e cu soare. Aceste raze sunt binefăcătoare, tămăduitoare, miraculoase, pentru rahitism, debilitate, anemie, tuberculosă osoasă, ganglionară, boli femeiești, boli ale pielii, paralizie infantilă”.<sup>61</sup> (sic).

În hoteluri și case particulare se asigurau 2.000 camere pentru închiriat. Pe plajă instructorii predau lecții de educație fizică, gimnastică medicală și înot. Pe lângă „băile de soare” turiștii interesați puteau să facă tratament cu ape termale sulfuroase aflate la 1,5 km de

---

<sup>60</sup> Apud Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *op.cit.*, p. 206-207.

<sup>61</sup> Gh.. Mugur, *Două orașe Mangalia, Balcic*, Colecția Lumina Satelor, f.a., f.e., p. 28.

oraș. În stațiune, 4 medici balneologi asigurau consultații și recomandări pentru „*tratamente heliomarine sau termosulfuroase*“.<sup>62</sup> Cel mai important sanatoriu era al „*Societății pentru tuberculoză la copii*“.

Și în județul Tulcea au funcționat în perioada interbelică câteva stațiuni și zone turistice atractive. Sulina a fost declarată în anul 1932 stațiune balneară. Beneficia de o plajă „*foarte bună și mare; instalații balneare primitive*“.<sup>63</sup> (sic). Plaja a fost amenajată cu ajutorul „*Comisiei Europene a Dunării*“. În sezonul estival se organizau tabere de copii și școlari. Conform estimărilor, în jur de 3.000 de turiști își petreceau concediul la Sulina.<sup>64</sup> Pe lângă plajă, turiștii puteau să facă excursii cu bărcile în Delta Dunării și pe Marca Neagră. La 18 km sud-est de Tulcea, lacul Agighiol cu apă sărată, cloruro-sodică, sulfurată și nămol cu calități terapeutice era frecventat de turiști. Locuri de cazare se puteau asigura numai la localnicii din sat. Într-o zonă pitorească cu păduri și vii de la Sarica, la 12 km sud de Isaccea, și la Niculițel veneau tulcenii să petreacă zile de odihnă. Județul Tulcea oferea, de asemenea, prin Delta Dunării și mănăstirile Celic Dere și Cocoș, cu împrejurimile lor, importante și atractive zone turistice.

În preajma intrării României în război, dar mai ales în vara anului 1941, sezonul estival „*a fost închis, sau chiar dacă nu a fost, a corespuns marilor crize internaționale*“, provocând diminuarea drastică a veniturilor primăriilor, care n-au mai putut desfășura acțiunile gospodărești programate.<sup>65</sup>

Primele bombardamente desfășurate de bombardierele sovietice în 22 iunie 1941 „*au alungat, de bună seamă, turiștii sosiți în oraș*“. Prezența pe plajă era admisă între ore și în zone fixate de *Divizia a 9-a*, „*cu unele restricții impuse de folosirea de către armată a amplasamentelor militare*“.<sup>66</sup>

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, p. 30.

<sup>63</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, p. 484.

<sup>64</sup> Petru Zaharia, *Sulina – porto-franc, (1870-1939)*, în „*Peuce*“, an VIII, 1977-1978, p. 526.

<sup>65</sup> Apud Virgil Coman, *op.cit.*, p. 405.

<sup>66</sup> Vasile Bâțlan, *Constanța 1939-1945. Aspecte cotidiene*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2006, p. 45.

## CAPITOLUL III

### DINAMICA ȘI STRUCTURA SOCIO-PROFESIONALĂ A POPULAȚIEI. ACȚIUNI PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA CONDIȚIILOR DE MUNCĂ ȘI SALARIZARE

#### III.1. *Dinamica și structura socio-profesională a populației dobrogene (decembrie 1918 – septembrie 1940)*

Evoluția populației Dobrogei între anii 1918-1944 poate fi încadrată în două perioade istorice delimitate de evenimente majore pentru situația provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră. Prima etapă poate fi încadrată cronologic între începutul lunii decembrie 1918, când autoritățile române s-au reîntors în dreapta Dunării, și 7 septembrie 1940, dată care consemnează semnarea „*Tratatului de la Craiova*”. Pe de o parte, perioada poate fi caracterizată prin creșterea treptată a populației, proces determinat de o serie de factori obiectivi, între care se pot enumera: reîntoarcerea populației din refugiu, colonizarea grupurilor de români și aromâni, imigrarea de familii de bulgari și turci din Bulgaria și a unor familii de greci și aromâni din Turcia. Pe de altă parte, s-a produs o diminuare a numărului populației dobrogene, ca urmare a opțiunii unor grupuri de turci și tătari de a emigra în Turcia.

Cel de-al doilea interval de timp al evoluției populației Dobrogei, septembrie 1940 - august 1944 a debutat cu consecințele aplicării prevederilor „*Tratatului de la Craiova*” care au determinat dislocări masive de populație română și bulgară, urmare a cedării județelor Caliacra și Durostor Bulgariei și a schimbului impus de populație. Dacă se are în vedere că și etnicii germani dobrogeni au fost cuprinși de Hitler în procesul de reintegrare în Reich, precum și consecințele războiului, se poate înțelege de ce populația Dobrogei a înregistrat, începând cu 1940, un proces dramatic de diminuare.

Dinamica populației județelor transdunărene în perioada 1918-1944 poate fi mai bine înțeleasă dacă cititorul va cunoaște situația

statistică generală, dar și procentul pe naționalități, în anii premergători intrării României în Primul Război Mondial. Datele publicate de dr. Sabin Manuilă,<sup>1</sup> de Constantin Brătescu<sup>2</sup> și Romulus Seișan<sup>3</sup> sunt edificatoare în acest sens. Astfel, dr. Sabin Manuilă, directorul „Institutului Central de Statistică”, unul dintre cei mai avizați cercetători statisticieni ai evoluției populației României în general, și a Dobrogei în special în primele patru decenii ale secolului XX, ne face cunoscută situația din anii 1910 pentru județele Caliacra și Durostor și 1912 pentru județele Constanța și Tulcea. Romulus Seișan, într-o apreciată lucrare publicată cu ocazia semicentenarului reunirii Dobrogei, precizează situația populației în anul 1915, iar Constantin Brătescu în două documentate studii referitoare la evoluția istorică a populației Dobrogei, fără delimitarea datelor privind situația după originea etnică înainte de intrarea României în război.

**Tabelul I.\* Situația generală a populației și repartiția pe mediul de locuire**

Populația	Dobrogea	Caliacra 1910	Constanța 1912	Durostor 1910	Tulcea 1912
Total	662.000	116.705	148.404	177.106	169.785
Rural	512.981	88.905	148.025	150.802	125.240
Urban	149.019	27.800	50.379	26.304	44.536
Total 1915	729.190	149.106	223.638	173.341	183.105
Rural	525.686	120.068	171.190	114.360	120.068
Urban	153.697	29.038	51.678	22.972	50.009

<sup>1</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, în *La Dobroudja*, București, 1938, p. 456.

<sup>2</sup> C. Brătescu, *Populația Dobrogei, în 1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928, p. 235-236; Idem, *Populația Cadrilaterului între anii 1878-1938*, în „*Analele Dobrogei*”, an XIX, vol. II, 1938, p. 196.

<sup>3</sup> Romulus Seișan, *Dobrogea. Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, Editura Ziarului „Universul”, 1928, p. 29.

\* Tabel realizat după datele publicate de dr. Sabin Manuilă și Romulus Seișan.

**Tabelul II.\* Situația populației pe naționalități a județelor Caliacra și Durostor în anul 1912**

Naționalități	Caliacra	Durostor	Total
Români	1.288	5.314	6.602
Bulgari	68.307	53.618	121.925
Turci-Tătari	67.824	68.400	136.224
Țigani	6.299	4.725	11.024
Diverși	4.502	2.501	7.003
<b>Total</b>	<b>148.220</b>	<b>134.558</b>	<b>282.778</b>

**Tabelul III.\*\* Situația populației pe naționalități a județelor Constanța și Tulcea în anul 1913**

Nr.	Naționalitatea	Constanța	Tulcea	Total	%
1	Români	129.086	87.339	216.425	56,8
2	Bulgari	24.377	26.772	51.149	13,4
3	Ruși	2.349	33.510	35.859	9,4
4	Tătari	20.209	1.141	21.350	5,6
5	Turci	14.933	5.159	20.092	5,3
6	Greci	5.231	4.768	9.999	2,6
7	Germani	5.580	2.117	7.697	2,0
8	Evrei	1.602	2.971	4.573	1,2
9	Țigani	836	2.427	3.263	0,9
10	Armeni	2.424	770	3.194	0,8
11	Italieni	594	1.334	1.928	0,6
12	Diverși	2.350	2.551	4.901	1,4
13	<b>Total</b>	<b>209.571</b>	<b>170.859</b>	<b>380.430</b>	<b>100</b>

\* Tabel întocmit după datele publicate de C. Brătescu. Aceste date sunt acceptate și de istoriografia bulgară. (Vezi C. Pavlov, I. Ianev, D. Cain, *Istoria Bulgariei*, Editura Corint, București, 2002, p. 135.

\*\* Tabel alcătuit pe baza datelor publicate de C. Brătescu.



Deși sunt diferențe între datele generale și pe județe cuprinse în tabelele de mai sus, ele nefiind însă deosebit de mari, ne putem da seama că înainte de Primul Război Mondial în județele din sudul Dobrogei domina numeric populația musulmană, urmată de cea bulgară, iar în județele Constanța și Tulcea populația română se situa pe primul loc, urmată de cea musulmană și bulgară.

În anii războiului, populația Dobrogei s-a diminuat, cu precădere în județele Constanța și Tulcea. După cum s-a precizat în capitolul I, o parte a populației românești s-a refugiat în stânga Dunării, iar un procent, greu de stabilit din lipsa statisticilor, a pierit ca urmare a luptelor desfășurate între Dunăre și Marea Neagră.

Deși datele demografice păstrate în anii 1916-1918 sunt contradictorii\*, conform unei statistici publicate în anul 2001,<sup>4</sup> situația populației pe zone de ocupație era următoarea:

**Tabelul IV**

Zona Administrației germane	Români	Turci	Bulgari	Germani	Ruși	Alte naț.	Total
<b>Total</b>	86.030	29.452	29.188	5.430	5.954	6.810	<b>162.864</b>
Zona Administrației bulgare	36.830	3.918	49.898	3.064	28.633	7.600	129.943
<b>Total general</b>	122.860	33.370	79.086	8.494	34.587	14.410	<b>292.807</b>

\* Vezi și situația statistică publicată la pagina 64.

<sup>4</sup> Dan Cătănuș, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar 1919-1940*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 324-325.



Tabelul V

<i>Anii</i>	<i>Rural</i>	<i>Urban</i>	<i>Total</i>
1919	490.286	179.959	669.245
1920	492.692	178.041	670.733
1921	498.374	178.245	676.649
1922	510.644	180.026	690.670
1923	520.319	181.212	701.531
1924	534.441	183.040	717.481
1925	547.180	184.967	732.156
1926	559.650	186.718	746.368
1927	573.197	188.381	761.578
1928	584.061	190.140	774.201
1929	597.456	191.895	789.351

Pe baza datelor statistice realizate în luna iulie 1928, pe care C. Brătescu<sup>10</sup> le-a inclus într-un document studiu, putem constata care era situația demografică pe naționalități și răspândirea pe județe:

Tabelul VI

Naționa- litatea*	Tulcea	Constanța	Durostor	Caliacra	Dobrogea	%
Români	93.338	167.219	24.361	25.622	310.540	41,07
Bulgari	28.361	22.630	72.720	60.357	184.068	24,34
Turci, tătari	5.785	28.074	88.088	49.351	171.298	22,66
Ruși	34.812	3.055	916	854	39.637	5,24
Germani	2.428	8.257	16	373	11.092	1,47
Greci	2.263	6.996	-	1.636	10.895	1,44
Evrei	1.776	2.110	348	599	4.833	0,64
Diverși**	1.791	8.237	2.172	11.484	23.684	3,14
<b>Total</b>	<b>170.554</b>	<b>246.596</b>	<b>188.621</b>	<b>150.726</b>	<b>756.047</b>	<b>100</b>

<sup>10</sup> C. Brătescu, *Populația Dobrogei*, p. 243.

\* Se poate observa că la totalul general pentru anul 1928 cifra totală publicată de C. Brătescu, de 756.047, diferă de cea publicată de dr. Sabin Manuilă cu 18.420 locuitori.

\*\* La capitolul *Diverși* recenzenții au inclus: găgăuți - 6.738; armeni - 5.664; italieni - 1.993; maghiari - 1.057; albanezi - 1.057; iugoslavi - 1.045; polonezi - 187; austrieci - 197; cehoslovaci - 128; francezi - 110; belgieni - 25; țigani și alții - 5.425.

C. Brătescu a concluzionat în mod corect că „Românii au majoritatea absolută în cele două districte nordice: Tulcea și Constanța; Turcii au majoritatea relativă în județul Durostor, iar Bulgarii au majoritatea relativă în stepa Caliacrei, colonizată între anii 1878-1913” (sic).<sup>11</sup>

Datele referitoare la Dobrogea incluse în recensământul general al populației României, publicate în 1930, evidențiază, comparativ cu rezultatele recensămintelor prezentate mai sus, o creștere a populației la nivel județean, urban și rural, atât a românilor, cât și a minorităților.<sup>12</sup>

**Tabelul VII**

Populația	Dobrogea	Caliacra	Constanța	Durostor	Tulcea	%
<b>Total în 1930</b>	<b>815.475</b>	<b>166.911</b>	<b>253.093</b>	<b>211.433</b>	<b>184.038</b>	<b>100</b>
Rural	618.997	125.323	171.462	179.806	142.406	
Urban	196.478	41.588	81.631	31.627	41.632	
Români	360.572	37.640	167.568	40.088	115.276	44,2
Bulgari	185.279	70.797	22.560	72.412	19.510	22,7
Turci	150.773	38.430	17.114	90.595	4.634	18,5
Tătari	22.092	4.461	15.174	2.085	372	2,7
Germani	12.581	500	9.605	58	2.418	1,5
Greci	9.023	1.027	4.616	253	3.127	1,1
Ruși	27.426	1.000	3.832	216	22.372	3,4
Diverși	47.729	13.056	12.624	5.726	16.323	5,9

Între anii publicării recensămintelor înainte de Primul Război Mondial și cel din 1930 populația Dobrogei a crescut cu 153.475, ceea ce în procente a însemnat un spor de 23,2%. Cea mai importantă

<sup>11</sup> *Ibidem.*

<sup>12</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, p. 462.

creștere s-a înregistrat în județul Caliacra cu 43%, iar cea mai mic spor în județul Tulcea, de 8,4%.<sup>13</sup>

Comparativ cu celelalte provincii ale țării, Dobrogea a avut cea mai mică densitate a populației. La o suprafață de 23.262 km<sup>2</sup>, ceea ce însemna 7,9% din cea a țării, densitatea a fost, în baza datelor recensământului din anul 1930, de 34,9%. Bucovina cu o suprafață de 10.442 km<sup>2</sup> avea o populație de 854.000, din care 44,5% erau români, iar Oltenia la 24.078 km<sup>2</sup> avea o populație de 1.519.000 locuitori, din care 97,5% erau români.

Conform recensământului din 1930, Dobrogea avea 18 orașe repartizate pe județe, după cum urmează: Caliacra, 3 orașe: Balciac (6.396); Bazargic (30.106); Cavarna (5.086); Constanța cu 7 orașe: Carmen Sylva (872); Cernavodă (6.744); Constanța (59.164); Hârșova (3.665); Mangalia (2.764); Medgidia (6.466); Techirghiol (1.956); Durostor cu 3 orașe: Ostrov (3.113); Silistra (17.339); Turtucaia (11.175) și Tulcea cu 5 orașe: Babadag (4.626); Isaccea (4.576); Măcin (5.628); Sulina (6.399) și Tulcea (20.403). Deși unele orașe dobrogene au avut o populație redusă, iar „după înfățișare par mai curând sate”, aveau totuși administrații de comune urbane.<sup>14</sup>

Recensământul din 1930 ne arată că „*gospodăriile cele mai mari le găsim în satele din Dobrogea cu o medie de 4,8 suflete de fiecare gospodărie*”<sup>15</sup>, iar în mediul urban de 4,4 locuitori. Concluzia firească ce se desprinde este că sporul natural a fost mai mare în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră, comparativ cu celelalte provincii din stânga Dunării.

Interesantă este și proporția pe sexe a populației. Atât în mediul rural, cât și urban, „*proporția sexului masculin este superioară celei feminine*”. În mediul rural procentul era de 50,3%, iar în cel urban de 52,2%.<sup>16</sup> Din 815.475 de locuitori, 411.644 erau de sex masculin, iar 399.688 de sex feminin. În mediul rural numărul înregistrat de recenzenți al bărbaților a fost de 310.689, iar al femeilor 307.263. La

---

<sup>13</sup> *Ibidem.* p. 457.

<sup>14</sup> Idem. D.C. Georgescu, *Populația României*, p. 13.

<sup>15</sup> *Ibidem.* p. 14.

<sup>16</sup> *Ibidem.* p. 23.

orașe numărul bărbaților a fost de 100.955, iar al femeilor de 92.425.<sup>17</sup> La acest capitol al recensământului provincia dintre Dunăre și Marea Neagră era o excepție față de celelalte regiuni ale țării unde procentul populației feminine depășea 50%. Explicația raportului favorabil sexului masculin a fost găsită de specialiștii vremii în faptul că „Dobrogea este o provincie de colonizare și de imigrațiune, fapt care explică acest caracter particular”.<sup>18</sup>

Dinamica populației Dobrogei nu poate fi înțeleasă și apreciată în evoluția ei decât dacă analizăm și structura etnică. Din cei 815.475 de locuitori recenzați în 1930, 360.572 erau *români*, ceea ce în procente a reprezentat 44,2%, restul fiind reprezentat de minorități.

În județul Constanța procentul românilor la data prelucrării datelor era de 66,2%, iar în județul Tulcea de 62,6%. În județul Caliacra românii au reprezentat 22,6%, iar în Durostor 19% din totalul locuitorilor. Conform recensământului din anul 1930, românii dețineau majoritatea în județele Constanța și Tulcea și pe totalul regiunii și o majoritate relativă în județele Caliacra și Durostor.

Dacă pe ansamblul țării *bulgarii* ocupau cu un procent de 2% locul 5, în Dobrogea, cu 22,7% din total, se situau pe locul doi. De precizat că populația bulgară a fost în creștere în Dobrogea în perioada interbelică potrivit datelor statistice. Față de anul 1913 când totalul etnicilor bulgari era de 173.074, sporul până în 1930 a fost de 12.205 locuitori. Conform datelor recensământului din anul 1930, din totalul de 185.279 de locuitori bulgari 25,6% trăiau în mediul rural, iar 13,8% în orașe.<sup>19</sup> Cea mai numeroasă prezență a fost înregistrată în județul Durostor unde s-au declarat etnici bulgari 72.412 locuitori, urmat de Caliacra cu 70.797. În județul Constanța au fost înregistrați 22.560 bulgari, iar în Tulcea 19.510. În anul 1938, așa după cum reiese din statistica întocmită de C. Brătescu<sup>20</sup> pe baza datelor puse la dispoziție de prefectii județelor dobrogene, totalul populației bulgare era 229.818, ceea ce a însemnat, față de anul 1930, un

---

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 24-25.

<sup>18</sup> *Ibidem*, p. 23.

<sup>19</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>20</sup> C. Brătescu, *Populația Cadrilaterului*, p. 199.

spor de 44.539.<sup>21</sup> Pe județe situația etnicilor bulgari se prezenta astfel: Caliacra – 73.815 (41,11%), Durostor - 76.948 (40%), Constanța - 39.523 (8,9%) și Tulcea – 39.532 (18,29%).<sup>22</sup>

Importantă pentru configurația demografică Dobrogei interbelice a fost și evoluția populației de etnie musulmană. Conform datelor recensământului din ianuarie 1913, tătarii ocupau, cu 21.350 de locuitori, 5,6% din populația regiunii. Majoritatea locuiau în Dobrogea Veche, în special în județul Constanța unde au fost recenzați 20.209 locuitori, iar în Tulcea 1.141. În ceea ce privește pe etnicii turci a căror cifră a fost de 20.092 (5,3%), în județul Constanța locuiau 14.933, iar în Tulcea 5.159. Statisticile demografice realizate în anul 1912 în județele din sudul Dobrogei precizează, după cum s-a arătat, că numărul turco-tătarilor era de 136.224 locuitori din 282.778, ceea ce în procente a reprezentat 48%.<sup>23</sup>

Datele recensământului din 1930 precizează că turcii au reprezentat un procent de 0,9% din întreaga populație a țării. Marca majoritate locuiau în Dobrogea. Aici au fost recenzați 150.773 din totalul locuitorilor, adică 18,5%. În mediul rural au ocupat un procent de 20,1%, iar în orașe 13,5%. În județul Durostor au fost înregistrați 90.595 turci, constituind grupul cel mai numeros, iar în Caliacra s-au declarat de etnie turcă 38.430 locuitori. În celelalte județe numărul turcilor a fost mai mic. În județul Constanța locuiau 17.114, iar în județul Tulcea 4.634. Tătarii, în număr de 22.092 locuitori, au reprezentat 2,7% din populația Dobrogei. În Constanța au fost înregistrați 15.174, în Caliacra 4.461, în Durostor 2.085, iar în județul Tulcea 372.

---

<sup>21</sup> Este astfel greu de înțeles poziția istoricului bulgar P. Todorov care în lucrarea *Agrarnite otnoseniya e lujna Dobrodzja 1878-1944*, Veliko Târnovo, 1982 (passim), susținea că între 1919-1940 ar fi părăsit Dobrogea plecând în Bulgaria 35.000 de bulgari (!!). Statisticile românești din epocă nu confirmă o astfel de emigrare (vezi și Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 969).

<sup>22</sup> C. Brătescu, *op.cit.*, p. 199-200.

<sup>23</sup> Vezi Nicolina Ursu, *Turco-tătarii dobrogeni în recensăminte și statistici românești (1878-1916)*, în Tahsin Gemil (coord. științific), *Tătarii în istorie și în lume*, Editura Kriterion, București, 2003, p. 235; Mehmet Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1994, p. 103-105; Nuredin Ibram, *Comunitatea musulmană din Dobrogea. Repere din viața spirituală. Viața religioasă și învățământul în limba maternă*, Editura Kriterion, 1998, p. 52-53.

În anul 1930 tătarii „se găsesc exclusiv în Dobrogea și sunt rurali”.<sup>24</sup> Cu 22.092 locuitori și un procent de 2,7% au ocupat locul 5 în cadrul populației regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră și 0,1% între locuitorii României. Din total, 18.764 locuiau în mediul rural. Pe județe situația era următoarea: 15.174 trăiau în județul Constanța, 4.461 în Caliacra, 2.085 în Durostor, iar în județul Tulcea 372.<sup>25</sup>

După cum s-a precizat în paginile anterioare, în perioada interbelică numărul populației musulmane s-a diminuat treptat datorită fenomenului emigrării. Primele grupuri care au părăsit Dobrogea prin portul Constanța au fost înregistrate în anul 1919, procesul accentuându-se în anii următori. Conform surselor consultate, între anii 1919-1934 au emigrat prin portul Constanța 11.093 de musulmani din județele Caliacra și Durostor și 1.835 din județul Constanța.<sup>26</sup>

Emigrarea turcilor și tătărilor dobrogeni „agită de o bună bucată de vreme populația românească”, sublinia un periodic constănțean.<sup>27</sup> Fenomenul nu putea să treacă neobservat și să nu provoace luări de poziții. Presa dobrogeană, dar și engleză, a căutat și precizat cauzele emigrării populației musulmane.<sup>28</sup> S-au scris articole și s-a luat atitudine în Parlament. Pe bună dreptate, s-a subliniat că musulmanii constituiau un element „indispensabil Dobrogei ca factor de muncă și element ponderator” și din acest punct de vedere emigrația era apreciată ca „o problemă națională”.<sup>29</sup> Reputatul ziarist dobrogean C.N. Sarry sublinia că emigrația are cauze „mai speciale”: lipsurile materiale, omiterile de pe listele electorale, imposibilitatea multor proprietari rurali de origine musulmană din județele Caliacra și Durostor de a-și dovedi drepturile asupra terenurilor din lipsa actelor și excluderea de la împroprietărire a unor demobilizați aparținând acestui grup etnic.<sup>30</sup>

---

<sup>24</sup> Dr. Sabin Manuilă și D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 60.

<sup>25</sup> *Ibidem.*

<sup>26</sup> M. Roman, *Studiu asupra populației din Dobrogea și sudul Basarabiei*, în „*Analele Dobrogei*”, an XVI, 1936, p. 99.

<sup>27</sup> „*Dacia*”, an XVI, nr. 35 din 16 februarie 1929.

<sup>28</sup> *Ibidem.*

<sup>29</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVIII, nr. 226 din 3 octombrie 1924.

<sup>30</sup> *Ibidem.*



După schimbul de populație realizat între Turcia și Grecia conform prevederilor „*Tratatului de la Lausanne*“ din 24 iulie 1923, guvernul turc a fost interesat să primească emigranți și din alte țări. Așa a apărut „*mirajul Anatoliei*“, cum a fost denumit în presa dobrogeană. El a fost susținut de emisari din Turcia care au făcut propagandă în rândul populației musulmane din sudul Dobrogei, în special pentru a pleca în Turcia.<sup>31</sup>

Printr-un raport al „*Inspectoratului General de Siguranță*“, „*Circumscripția Constanța*“, adresat „*Prefecturii Județului Durostor*“ la 27 august 1924, se atrăgea atenția că „*printre populațiunea turcă din județul Caliacra circulă un puternic curent de emigrare. O mare parte a locuitorilor rurali se pregătesc să vândă averile*“.<sup>32</sup> Sumele obținute le-au încredințat unor delegați care le cumpărau pământuri în Turcia.

Intervievat asupra poziției oficiale a Turciei față de emigrarea musulmanilor dobrogeni, consulul acestei țări la Constanța, Haidar Mehmed Bey, preciza, pentru a nu leza autoritățile române, că turcii se bucură în România „*în majoritate de liberă exercitare a tuturor drepturilor politice și că sunt tratați tot așa de bine ca românii din naștere*“ și că „*nu numai că nu încurajează aceste emigrări din Dobrogea, dar le și dezaprobă*“.<sup>33</sup>

Parlamentarul Selim Abdulachim, reprezentant de seamă al populației musulmane dobrogene, atrăgea atenția la 5 decembrie 1924 de la tribuna Parlamentului că emigrația musulmanilor este „*un pericol național*“, subliniind că a fost determinată de faptul că „*n-a fost ținută seamă*“<sup>34</sup> de nici una din doleanțele minoritarilor turci. Deputatul a precizat că în rezolvarea problemelor Dobrogei s-a lucrat cu multă

---

<sup>31</sup> *Ibidem*, an XXX, nr. 93 din 30 mai 1934; M. Roman, *op.cit.*, p. 109.

<sup>32</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Prefectura Județului Durostor, dosar I/1924, f. 284.

<sup>33</sup> „*Dobrogea jună*“, an XVIII, nr. 267 din 21 noiembrie 1924.

<sup>34</sup> *Ibidem*, nr. 281 din 9 decembrie 1924. Despre activitatea lui Selim Abdulachim vezi: Stoica Lascu, *Primul avocat român de origine tătară – Selim Abdulachim (1886-1943)*, „*un frate al sufletului românesc*“, în *Tătarii în istoria românilor*, volumul II (coord. prof. univ. dr. Marian Cojoc), Editura Muntenia, Constanța, 2005, pp. 135-174.

ușurință, mulți turci au fost excluși de pe listele de împrumut, iar alții urmează să-și piardă proprietățile. Într-un document intitulat „Memoriu cu privire la emigrarea populației musulmane din Dobrogea”<sup>35</sup> se dau și alte explicații referitor la cauzele emigrației populației musulmane. O primă cauză „ar fi fricțiunile cu coloniștii macedoneni”. Întrucât autoritățile nu au pregătit procesul de colonizare în sudul provinciei, greutățile au fost suportate de populația musulmană în locuințele cărora au fost cazați coloniști. În județul Constanța mulți musulmani au fost excluși din listele de împrumut. Documentul exemplifică cu situația din plasa Mangalia „unde 95% din musulmanii demobilizați n-au fost împrumutați, iar toate repetatele demersuri ale acestora au rămas fără ecou”. Între alte motive ale emigrărilor s-au mai enumerat și nemulțumirile unor intelectuali turci și tătari de aplicarea „curbelor de sacrificiu”.<sup>36</sup> S-a subliniat, de asemenea, că acțiunile bulgarilor pentru dislocarea „blocului turcesc” din sudul Dobrogei, politică începută înainte de 1913, au constituit altă cauză a emigrărilor. După 1918 „tactica infiltrației elementului bulgar în masa compactă a turcilor” (sic), practică de „Organizația Revoluționară Internă Dobrogeană” (V.D.R.O.) care avea în program astfel de prevederi, s-a constituit în alt motive al emigrărilor.<sup>37</sup> Să precizăm că și atacurile comitagiilor bulgari asupra autorităților române și a populației au constituit acțiuni teroriste care au îngrijorat și înspăimântat locuitorii români și musulmani din sudul provinciei.

În vara anului 1934, „Prefectura Județului Durostor” informa „Ministerul de Interne” că, după schimbarea regimului politic în Bulgaria, politica de persecuție a populației turcești din satele limitrofe frontierei cu România s-a înăsprit, ceea ce i-a determinat pe mulți să se

---

<sup>35</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 1087/1934, f. 55.

<sup>36</sup> *Ibidem*. Un periodic dobrogean, analizând cauzele emigrării populației musulmane, preciza cititorilor că prin legislația de verificare a proprietăților rurale „nu s-a respectat un minim intangibil ceea ce a făcut ca turcii care aveau pământ puțin în loc să dea o treime la stat, ei au rămas cu o treime, iar celelalte două le-au cheltuit pe la judecăți”. („Semănătorul”, an II, nr. 13-14 din 13 iulie 1933).

<sup>37</sup> M. Roman, *op.cit.*, p. 109.

refugieze în Dobrogea. Prin grija „Consulatului Turciei“, cea mai mare parte a acestora au fost imbarcați pe nava „Ardeal“ cu destinația Istanbul.<sup>38</sup> Fenomenul refugierii turcilor din Bulgaria a continuat și în anii următori. Comandantul „Diviziei 1 Grăniceri“ raporta la 6 aprilie 1940 „Corpului 2 Armată“ că „a început o invazie de refugiați turci din Bulgaria care trec în mod fraudulos frontiera, în scopul că statul român să-i trimită în Turcia, motivând că în Bulgaria sunt persecutați“. Se informa că în județul Durostor erau aproximativ 400 de turci refugiați.<sup>39</sup> Pe baza unui ordin al „Mareșalului Stat Major“ refugiații turci din Bulgaria nu au fost trecuți înapoi peste frontieră, iar „Ministerul de Interne“ a dispus ca toți cei „ce vor sosi din Bulgaria să fie grupați în județele Durostor și Caliacra, unde vor sta sub protecția și cu ajutoarele ce urmează a li se acorda de către Ambasada Turcă, prin comunicațiile din Silistra și Bazargic, până la îndeplinirea formelor de expulzare în Turcia“, făcându-se intervenții și la „Ministerul Afacerilor Străine“.<sup>40</sup>

Cel mai mare număr de emigranți s-a înregistrat în anul 1935 când autoritățile au fost nevoite să introducă reglementări pentru a controla fenomenul. S-au organizat trei serii de emigranți și astfel au plecat spre Turcia 5.385 de suflete.

La 4 septembrie 1936, între guvernul României și cel al Turciei s-a semnat o convenție care a reglementat emigrările voluntare ale turcilor și tătarilor din Dobrogea.<sup>41</sup> Începând cu anul 1937, când s-au înregistrat numai 70 de cereri de emigrare, numărul musulmanilor care au părăsit Dobrogea s-a micșorat.

Evaluările avansate în sursele consultate de noi în legătură cu emigrarea populației turco-tătare sunt contradictorii. Pe baza informațiilor statistice ce i-au stat, cum precizează, „la îndemână“, C. Brătescu a

---

<sup>38</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 1/1934, p. 1; dosar 13/1934, f. 182.

<sup>39</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la dictat. Documente, volumul III*, Editura Europa Nouă, București, 2000, p. 4.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 24-25.

<sup>41</sup> Dimitrie Gherasim, *Schimbul de populații între state*, Imprimeria Națională, București, 1943, p. 70.

evaluat că din județul Caliacra au emigrat între 1930 și 1937 un număr de 17.794 turco-tătari, iar din Durostor 10.470 între 1936-1938, ceea ce a însemnat un total de 28.264 emigranți.<sup>42</sup> Conform altor surse, între anii 1930-1938 „s-a constatat plecarea a 41.800 de turci, aproape o treime a numărului total, plus 5.700 tătari plecați”.<sup>43</sup> (sic). Dr. Sabin Manuilă a precizat că au plecat din Dobrogea 48.146 turci și au imigrat 1.841, iar numărul tătarilor plecați a fost de 5.766 și au sosit 212.<sup>44</sup> Dimitrie Gherasim, într-o lucrare citată mai sus, precizează că între 15 aprilie 1936 – 15 aprilie 1941 au plecat în Turcia peste 70.000 de turci.<sup>45</sup> În urma emigrărilor turcilor și tătarilor, în anul 1938 în județele sud-dobrogene mai locuiau 96.869 (26,04%) musulmani, din care 38.686 (21,55%) în Caliacra și 58.183 (30%) în Durostor.<sup>46</sup>

La începutul lunii august 1940, în contextul discuțiilor referitoare la evacuarea zonei de sud a Dobrogei, cetățenii români de etnie turcă și-au manifestat deschis opțiunea pentru a rămâne în cadrul statului român. Într-un raport, datat 15 august 1940, rezidentul regal al Ținutului „Marea”, general de divizie adjutant Traian Er. Grigorescu, preciza că „delegații de turci s-au prezentat la prefecturi, cerând să fie și ei evacuați odată cu românii în teritoriul românesc”.<sup>47</sup> Într-o notă informativă din 22 august 1940, se relatează în același sens că „turcii și tătarii legați de pământul Dobrogei de Sud, nu de ieri de azi, vor totuși să emigreze și să se stabilească între frontierele românești. Comitete cetățenești, formate din turci și tătari, au luat ființă în satele județelor Caliacra și Durostor și toate acestea nu au decât scopul de a face intervențiile necesare pentru conașionali lor ce vor să se bucure și mai departe de protecția largă a statului român”.<sup>48</sup> (sic).

Pe fondul evenimentelor dramatice prin care a trecut Dobrogea, spre sfârșitul anului 1940 numeroși etnici turci și tătari și-ai vândut

---

<sup>42</sup> C. Brătescu, *Populația Cadrilaterului*, p. 199.

<sup>43</sup> P.P. Panaitescu, *Originea populației în Dobrogea Nouă*, p. 35.

<sup>44</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, p. 598.

<sup>45</sup> Dimitrie Gherasim, *op.cit.*, p. 70-72.

<sup>46</sup> C. Brătescu, *op.cit.*, p. 199.

<sup>47</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.* p. 71.

<sup>48</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 300.

bunurile și au venit la Constanța cu dorința de a emigra în Turcia, opțiune refuzată de autoritățile de la Ankara.<sup>49</sup>

De precizat că în primăvara anului 1944, în orașul Constanța și în comunele din județ s-a înregistrat o creștere a populației tătare cu refugiații din Crimeea și alte regiuni. Considerați periculoși de autoritățile constănțene, spre deosebire de tătarii dobrogeni, apreciați ca elemente „corecte și credincioase statului”, din ordinul mareșalului Antonescu au fost adunați din localitățile unde se așezaseră și predați lagărului german din Constanța, iar după 23 augusta 1944 tătarii crimeeni au fost predați autorităților sovietice, fiind repatriați.<sup>50</sup>

Un procent de 1,5% din locuitorii Dobrogei, adică 12.581 și-au declarat originea germană. Cei mai mulți, 10.102, locuiau în mediul rural. În județul Constanța au fost recenzați 9.605, în Tulcea 2.418, 500 în Caliacra și 58 în Durostor.<sup>51</sup>

Recensământul din 1930 a arătat că 9.023 locuitori, 1,1% dintre dobrogeni, erau greci. Cei mai mulți, 7.146, în proporție de 3,6%, locuiau în orașe. În județul Constanța au fost recenzați 4.616 greci, în Tulcea 3.127, în Caliacra 1.027, iar în Durostor 216.<sup>52</sup>

Țigani au fost recenzați 11.446 de locuitori, din care 7.291 aveau domiciliul la sate, iar 4.155 în orașe. Dr. Sabin Manuilă sublinia în studiul său referitor la populația Dobrogei, deja citat, că țiganii recunoșteau mai greu originea, preferând să se declare turci, bulgari, români, ruși sau unguri.<sup>53</sup> Găgăuți s-au declarat 7.126, iar evrei 3.795.

Interesante sunt și datele oferite de recensăminte referitoare la știutorii de carte. Din totalul populației, 52,9% dintre dobrogeni

---

<sup>49</sup> Virgil Coman, *Mărturii documentare privind tătarii din Dobrogea (6 septembrie 1940 – 6 martie 1945)*, în *Tătarii în istoria românilor* (coord. conf. univ. dr. Marian Cojoc), Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 154.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 158-159.

<sup>51</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population...*, p. 462-463. Pentru cunoașterea aportului germanilor la dezvoltarea regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră, vezi volumul *Germanii dobrogeni – istorie și civilizație* (coord. prof. univ. dr. Valentin Ciorbea), Editura Muntenia, Constanța, 2006, pp. 25-247.

<sup>52</sup> *Ibidem*.

<sup>53</sup> *Ibidem*, p. 462.

frecventaseră școala, Dobrogea situându-se în cadrul statisticii generale pe locul 7 între provinciile țării.<sup>54</sup> Constanța se situa pe primul loc cu 63,1%, iar Durostor pe ultimul loc cu 38,4%.

Comparativ cu datele recensământului din 1930, populația Dobrogei a înregistrat creșteri și în anii următori, fără ca cifrele să fie spectaculoase, după cum reiese din tabelul următor.<sup>55</sup>

Anii	Rural	Urban	Total
1931	622.393	193.915	816.308
1932*	635.517	195.291	830.808
1933*	649.988	197.008	846.996
1934*	665.339	198.639	863.978
1935*	677.264	200.196	877.460

În anul 1936 populația Dobrogei a sporit la 893.739, în 1937 la 907.588, iar la 7 ianuarie 1941 la 911.926 locuitori.<sup>56</sup> Creșterile sunt vizibile și la nivelul județelor. Astfel, în județul Caliacra populația „probabilă” la 1 iulie 1937 era de 183.293. Față de 166.911 locuitori recenzați în 1930 s-a înregistrat un spor natural de 16.781 locuitori în timp de șase ani și jumătate, ceea ce corespundea unei creșteri de 10%. În județul Constanța, în 1930 populația era de 253.093 locuitori, iar la 1 iulie 1937 de 281.583 locuitori. Sporul a fost de 28.490, ceea ce a însemnat o creștere de 12,7%. În județul Durostor, în 1930 s-au recenzat 211.433 locuitori, iar la 1 iulie 1937, populația a fost estimată la 230.309 locuitori. Rezultă o diferență de 18.876, apropiindu-se de un

<sup>54</sup> *Ibidem*, p. 488.

<sup>55</sup> *Idem* și D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 125-127.

\* Date provizorii conform precizărilor dr. Sabin Manuilă (vezi Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, p. 124-127).

<sup>56</sup> Const. Brătescu, *Românii și Bulgarii*, în „*Dobrogea Românească*” (lucrare îngrijită de Elsa și G. Dimitriu-Serea), Editura Acțiunea Românească, f.a., p. 68.

spor de 8,9%. În județul Tulcea, în 1930 trăiau 184.038 locuitori, iar la 1 iulie 1937 211.403. Diferența de 27.365 a reprezentat sporul natural, ceea ce reprezintă o creștere de circa 15%.<sup>57</sup>

### III.2. *Structura socio-profesională*

Progresele realizate de Dobrogea în perioada interbelică în principalele sectoare economice au determinat o cuprindere mai mare a populației în activitatea productivă, fenomen caracteristic de astfel întregii țări.<sup>58</sup> Stabilirea cu exactitate a numărului și structurii profesionale a populației active din cele patru județe transdunărene pe ani, până la publicarea datelor recensământului din 1930, constituie pentru cercetător o întreprindere dificilă datorită lipsei datelor statistice unitare și sistematizate.<sup>59</sup> Pe baza unor informații disparate, culese din diverse surse de arhivă, a celor cuprinse în studiile referitoare la evoluția economiei Dobrogei, se pot face totuși aprecieri privind dinamica structurii profesionale a populației dobrogene. Desigur, cele mai certe date sunt cele pe care ni le oferă recensământul din 1930. Din cei 815.475 de locuitori recenzați în 1930 în Dobrogea, populația ocupată era de 450.395, ceea ce procentual însemna 55,2%.

Pe domeniile de activitate cele mai importante, situația era următoarea:<sup>60</sup>

---

<sup>57</sup> *Enciclopedia României, vol. II*, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 103, 154, 185, 482.

<sup>58</sup> România, cu un procent de 58,4%, se situa „în fruntea țărilor cu cea mai ridicată populație activă; acest lucru se datorează în special structurii sale agrare caracteristice” (Dr. Sabin Manuilă, D.C. Georgescu, *op.cit.*, p. 71-72).

<sup>59</sup> Valentin Ciorbea, *Privire istorică asupra structurii socio-profesionale a populației dobrogene între anii 1918-1933*, în *Lucrări științifice. Științe sociale*, Institutul de Învățământ Superior Constanța, 1981, p. 67.

<sup>60</sup> Dr. Sabin Manuilă. *La population de la Dobroudja*, p. 493.

Clase profesionale	Total	Bărbați	Femei	Procente
<b>Total</b>	<b>450.395</b>	<b>262.802</b>	<b>187.593</b>	<b>100</b>
Exploatarea solului	350.869	181.530	169.339	77,9
Industrie și mine	24.641	21.237	3.404	5,5
Comerț și credit	12.576	10.237	2.465	2,8
Transporturi	10.410	9.924	486	2,3
Instituții publice	26.072	22.923	3.149	5,8
Sănătate publică, sport, divertisment	4.903	3.478	1.465	1,1
Alte categorii	20.924	13.639	7.285	4,6

După cum reiese și din tabelul de mai sus, în anul 1930, din cei 450.395 de angajați, 350.869, adică 77% „est occupée a l'exploitation du sol”,<sup>61</sup> realitate care s-a păstrat în perioada interbelică ce stă în atenția lucrării de față. Din cei 350.869 de locuitori ocupați în agricultură 181.530 erau bărbați și 169.339 femei.\* Majoritatea locuitorilor ce aveau ca îndeletnicire lucrarea pământului locuiau în mediul rural. Cifra acestora era 331.308 locuitori activi, iar din orașele dobrogene doar 19.561 își câștigau existența prin exploatarea solului.

Pe județe situația populației ocupate în agricultură era următoarea: județul Caliacra – 70.032 (din 114.347 total locuitori), județul Constanța – 88.305 (din 149.555), Durostor – 101.224 (din 164.954) și Tulcea – 71.747 (din 124.662), iar în mediul urban: Caliacra – 3.979 (din 7.161), Constanța 4.025 (din 6.751), Durostor – 4.222 (din 8.065) și Tulcea 7.335 (din 12.522).<sup>62</sup> Existența unui procent ridicat al

<sup>61</sup> *Ibidem*, p. 456. Pentru evoluția structurii profesionale a populației României în perioada interbelică vezi și D. Șandru, *Populația rurală a României*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași, 1980, pp. 89-110.

\* Trebuie precizat că în determinarea populației active din *agricultură* s-au recensat locuitorii de la vârsta de 13 ani împliniți, deși la sate pentru diverse munci se foloseau copii și mai mici (*Ibidem*, p. 90).

<sup>62</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, p. 496.



populației active în agricultură se explică prin ponderea dominantă acestei ramuri în economia regiunii, prin colonizările rurale și, desigur, prin sporul natural mai mare decât în mediul urban.

În rândul populației active dobrogene, în special al celor săraci și cu pământ insuficient, a persistat până la al Doilea Război Mondial fenomenul fluctuației. Neputând să-și asigure bugetul necesar existenței, o parte a acestora se angajau fie permanent, fie, în cele mai multe cazuri, câteva luni pe an, în funcție de cererea din alte sectoare, ca muncitori necalificați. Când necesarul de forță de muncă era mai mare, pentru efectuarea diferitelor munci se angajau și dintre locuitorii săraci ai orașelor dobrogene ce nu găseau de lucru, ori dintre cei veniți special din alte zone ale țării.

*Personalul industriilor dobrogene* număra în anul 1922 în cele patru județe transdunărene, conform datelor „*Inspectoratului Muncii Constanța*”, 2.825 lucrători, dintre care 1.157 erau încadrați în industria alimentară.<sup>63</sup> Peste doi ani, o gazetă constănțeană avansa cifra de 11.000 salariați încadrați în industriile dobrogene.<sup>64</sup> În 1924, inginerul N. Năsturaș preciza că în industria dobrogeană lucrează 4.001 lucrători, dintre care 1.200 în industria alimentară.<sup>65</sup> Întrucât majoritatea întreprinderilor din această ramură erau de dimensiuni modeste, numărul lucrătorilor era scăzut, aceștia fiind „*recrutați din săteni fără nici o pregătire*”, dar lipsiți de pământ, după cum se sublinia într-un document de arhivă.<sup>66</sup>

Personalul din industria dobrogeană a crescut în anii următori, realitate confirmată de datele recensământului din 1930 care ne prezintă „*o situație mai amănunțită a numărului angajaților din industrie*”.<sup>67</sup>

Tablelul următor este elocvent în acest sens:

---

<sup>63</sup> N. Năsturaș, *Industria alimentară în Dobrogea*, în „*Dobrogea economică*”, an I, nr. 8 din 1922, p. 273.

<sup>64</sup> V. Ciorbea, *op.cit.*, p. 68.

<sup>65</sup> Apud Stoica Lascu, *Date statistice privind stadiul dezvoltării industriei românești transdunărene*, în „*Studii și articole de istorie*”, an I.V-LVI, 1987, f. 237.

<sup>66</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul Muncii Constanța, (I.M.C.), dosar 21/1931, p. 22.

<sup>67</sup> Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 237.

Repartiția pe regiune și județe. Rural și urban*	Exploatare subsol	Industria metalurgică	Industria	Construcții	Textile și confecții	Industria alimentară	Industria chimică, hârtie și tipografie	Alte stabilimente	Total
<b>Dobrogea</b>	<b>1.051</b>	<b>5.306</b>	<b>3.311</b>	<b>2.253</b>	<b>8.474</b>	<b>3.417</b>	<b>528</b>	<b>303</b>	<b>25.641</b>
Rural	753	2.610	1.613	475	3.344	970	70	68	9.903
Caliacra	14	414	178	86	724	169	18	9	1.612
Constanța	218	1.009	540	179	1.194	361	12	25	3.538
Durostor	11	582	461	154	597	234	28	5	2.072
Tulcea	510	605	434	56	820	206	12	29	2.673
Urban	298	2.696	1.698	1.778	5.128	2.447	458	235	14.738
Caliacra	17	610	367	359	1.247	578	81	19	3.278
Constanța	180	1.340	652	1.129	2.081	1.078	256	142	6.858
Durostor	8	336	284	128	864	404	53	13	2.218
Tulcea	93	410	395	162	936	387	68	61	2.512

\* Tabel alcătuit după datele publicate de dr. Sabin Manuilă (Dr. Sabin Manuilă, *op.cit.*, p. 497-498).

Din cele opt grupe recenzate care aparțin ramurii industriei și nineritului, în Dobrogea a predominat cu 8.472 angajați *subramura extile și confecții*, urmată de sectorul *metalurgiei* cu 5.306 și *ubramura alimentară* cu 3.417. Pe județe, întâietatea a deținut-o udețul Constanța cu 10.396 recenzati, urmat de Tulcea cu 5.185, Caliacra cu 4.890 și Durostor cu 4.290.

Imaginea populației ocupate în Dobrogea, așa cum reiese din latele recensământului din anul 1930, impune prezentarea situației și lin celelalte sectoare recenzate:

Repartiția pe regiune și județe. Rural și urban*	Credit, reprezentanțe și agenții comerciale	Comerț	Transporturi	Instituții publice	Diverse	Nedeclarați
Dobrogea	981	11.595	10.410	26.072	23.572	2.255
Rural	127	3.262	1.116	7.484	6.331	569
Jud. Caliacra	15	545	181	1.781	1.009	70
Jud. Constanța	49	1.288	580	1.922	1.593	203
Jud. Durostor	30	5.48	127	2.245	1.575	137
Jud. Tulcea	33	881	228	1.536	2.154	159
Urban	854	8.333	9.294	18.588	17.241	1.686
Jud. Caliacra	158	1.530	879	2.890	4.351	317
Jud. Constanța	485	4.304	5.844	10.829	6.885	726
Jud. Durostor	109	1.210	714	2.284	2.771	260
Jud. Tulcea	102	1.289	1.857	2.585	3.234	383

Tabel alcătuit după datele publicate de dr. Sabin Manuilă.

Se poate observa din tabelul de mai sus că pe primul loc s-a situat grupa *Instituții publice* cu 26.072 încadrați, urmată de sectorul *Diverse* cu 23.572, *Comerț* cu 11.595 și *Transporturi* cu 10.410.

În ramura transporturi, dinamica cea mai importantă, atât sub aspectul sporului de angajați, dar și al profesionalizării, s-a înregistrat în sectorul portuar pe măsură ce investițiile în construcții au crescut, dar mai ales datorită creșterii traficului de mărfuri și a mișcării maritime.

Porturile dobrogene, ca de altfel și celelalte din restul țării, au constituit în special în perioadele cu trafic intens „*un câmp deschis unde oferta de muncă și cererea de muncă se înnod și se deznod la tot pasul*”.<sup>68</sup>

Cel mai puternic detașament muncitoresc din transporturi și din întregul sector lucrativ s-a constituit în principalul port maritim al țării și al Dobrogei, portul Constanța, unde se desfășurau activități multiple. O importantă parte a lucrătorilor portuari aparținea „*Direcției Porturilor Maritime*” ce realiza „*o activitate complexă de exploatare, întreținere, proiectare și executare de lucrări în legătură cu portul Constanța și celelalte porturi Mangalia, Cavarna, Balcic și Bugaz*”.<sup>69</sup>

Categoria cea mai numeroasă dintre cei care lucrau în port au constituit-o muncitorii ce s-au ocupat de încărcarea și descărcarea mărfurilor și care se împărțeau, după specializare, în docheri, manufacturiști, asistenți-epistați, cărbunari, petroliști, cantaragii, rujari, elevatoriști, chereștegi, lopătari și vaporeni.<sup>70</sup> Deși majoritatea dintre ei erau înscrși în registrele „*Căpitaniei portului Constanța*”, erau considerați lucrători permanenți, activitatea lor nu se desfășura în flux continuu, ea fiind determinată de un complex de factori, între care esențial a fost cuantumul traficului portuar. Lângă angajații permanenți

<sup>68</sup> N. Sever Cărpinișan, *Munca în porturi*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța*” volum festiv, p. 100.

<sup>69</sup> *Activitatea S.P.M.*, în „*Buletinul P.C.A.*”, an II, nr. 6 din 1932, p. 3.

<sup>70</sup> Gh. D. Deculescu, *Munca în porturi*, București, 1939, p. 80; Lazăr Maglașu, *Munca în porturi*, Ediția a II-a, Editura „*Uniunii Muncitorilor din Transporturi*”, București, f.a., p. 7.

lucrau și muncitorii sezonieri sau „*flotanți*“, cum erau denumiți în epocă, ce proveneau în mare parte din țărani săraci din Dobrogea și din stânga Dunării. Numărul lor a variat în funcție de oferta de muncă, el fiind în vizibilă creștere în momentele de trafic intens și campaniile de construcții.

În ceea ce privește desfășurarea muncii în celelalte porturi dobrogene, ea n-a atins specializarea celei din portul Constanța întrucât activitatea nu a fost nici complexă, nici continuă pe întreg parcursul anului. În principal, în porturile mai mici se întâlneau două categorii de muncitori: hamali și căruțași, care pe timpul reducerii ori stagnării traficului desfășurau alte activități, îndeosebi în agricultură.<sup>71</sup>

În oboarele Dobrogei, unde se derulau importante tranzacții cu produse agricole, în special cereale, care trebuiau manipulate, „*lucrează peste 1.000 lucrători manuali și căruțași*“, după cum se precizează într-un document de arhivă.<sup>72</sup>

O categorie cu o situație aparte o formau pescarii, al căror număr a fost, de asemenea, în creștere în Dobrogea în perioada interbelică. Dacă în anii după Primul Război Mondial numărul pescarilor era în județul Tulcea de 2.573, în anul 1930 numărul celor ce au practicat această profesie s-a ridicat la 12.273.<sup>73</sup> Creșterea numărului celor ce se ocupau cu pescuitul se explică și prin înființarea în plasa Gurile Dunării a noi așezări pescărești ca: Dranov, Ivancea, Lumina, Roșu ș.a.<sup>74</sup>

Interesantă pentru provincia dintre Dunăre și Marea Neagră este și structura personalului ocupat după originea etnică.<sup>75</sup>

---

<sup>71</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 14/1933, f. 64.

<sup>72</sup> *Ibidem*, dosar 11/1932, f. 142.

<sup>73</sup> Gligor Stan, *Exploatarea peștelui și consecințele acestuia asupra muncii și vieții pescarilor din județul Tulcea în perioada 1919-1944*, în „*Peuce*“, an IV, 1973, p. 295.

<sup>74</sup> *Ibidem*, p. 297.

<sup>75</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population...*, p. 577.

Exploatarea solului	246.678	130	8.974	19.906	153.519	74	1.602	157.087	47
Exploatarea subsolului	1.669	23	56	219	65	-	38	885	-
Metalurgie	5.299	50	443	183	2.759	238	290	4.828	-
Industria de bois	3.640	36	250	416	1.470	31	108	1.977	8
Construcții	2.880	133	200	223	1.522	45	270	1.139	-
Industria textilă	7.034	50	206	375	5.018	271	444	3.225	1
Industria alimentară	3.176	110	350	345	1.785	65	679	2.477	1
Industria chimică și papetărie	551	7	41	29	273	29	56	194	-
Alte industrii	312	9	21	39	42	14	33	102	-
Credit	1.302	9	22	35	363	223	144	163	-
Comerț	11.241	67	263	658	5.875	1.533	2.298	6.653	10
Transport	18.612	246	388	1.266	1.452	225	1.141	6.554	8
Instituții publice	33.846	1.151	500	983	3.026	497	298	4.844	4
Diverse	22.355	157	806	2.590	7.562	421	1.418	22.915	34
Nedeclarați	1.977	16	61	159	584	129	204	1.296	116

Așa cum reiese din tabelul de mai sus, românii au predominat numeric atât la total, cât și la majoritatea claselor profesionale recensate, mai puțin la sectorul *Diverse* unde *Turcii și alții* depășeau populația majoritară activă. Pe locurile următoare s-au situat turcii, bulgarii, rușii ș.a.

Deși pe ansamblul economiei naționale majoritatea ramurilor au înregistrat o diminuare a cifrei personalului străin ocupat, în dreapta Dunării numărul acestora a crescut. Conform datelor adunate de comisia însărcinată cu revizuirea străinilor, în orașul Constanța lucrau în luna iunie 1925, angajați ori pe cont propriu, 1.804 turci, bulgari, armeni și greci.<sup>76</sup> În anul 1930, numărul angajaților străini a crescut la 2.902 în județul Constanța, 363 în Caliacra și 130 în Durostor.<sup>77</sup>

Ilustrativ și interesant este și gradul de instruire și calificare a personalului ocupat. Cu toate că și în Dobrogea numărul școlilor s-a înmulțit și diversificat, învățământul nu a reușit să asigure pregătirea profesională necesară angajaților diferitelor sectoare economice. La zece ani de la Primul Război Mondial, numai 52,95% din locuitorii de peste 7 ani posedau o instrucție elementară, restul fiind analfabeți.<sup>78</sup>

În agricultura dobrogeană 51,8% din populația ocupată era neștiutoare de carte, 45,8% avea numai câteva clase, 1,4% studii secundare, iar 0,3% erau absolvenți ai unei școli profesionale. Procentul absolvenților învățământului superior s-a situat sub 0,1%. Dintre salariații industriei, 29,4% știau să scrie și să citească, 59,3% absolviseră școala primară, 7,6% treapta secundară, 2,1% profesională, 0,2% cursurile universitare și 0,1% alte instituții de învățământ superior. În sectorul transporturilor și comerțului 24,1% erau analfabeți, 56,8% absolviseră școala primară, 12,8% secundară, 4,1% profesională și numai 0,4-0,5% studii superioare.<sup>79</sup>

Analiza datelor statistice referitoare la pregătirea forței de muncă în perioada interbelică în județele transdunărene evidențiază că majoritatea lucrătorilor erau necalificați. Și în această parte a țării s-a

---

<sup>76</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 16/1925, f. 16-49.

<sup>77</sup> *Ibidem*, dosar 24/1930, f. 293.

<sup>78</sup> Dr. Sabin Manuilă, *op.cit.*, p. 486.

<sup>79</sup> *Ibidem*, p. 490.

resimțit cu acuitate „o criză de lucrători specializați”, fenomen însoțit în unele întreprinderi de o accentuată instabilitate a acestora.<sup>80</sup>

Creșterea numerică a celor angajați este demonstrată până în anul 1929 și de datele statistice întocmite de „Oficiile de Plasare” din Constanța și Bazargic, ce ne înfățișează situația de pe așa-numita „piață a muncii”. Numărul cererilor de muncă a crescut la ambele oficii, în timp ce ofertele, după o sporire apreciabilă în anul 1924, au scăzut în Constanța și au crescut în Bazargic. La Constanța, în anul 1922 s-au înregistrat 94 de oferte de muncă, 84 de cereri și 42 de plasări; în 1924 oferta a fost de 4.504, cererile de 1.584, iar plasările de 1.578. În 1928 ofertele au fost de 2.317, cererile de 3.276, iar plasările de 1.170. Oficiul Bazargic a înregistrat următoarea dinamică: 1924: oferte – 743, cereri – 565, plasări – 482; 1928: oferte – 1.006, cereri – 849, plasări – 959.<sup>81</sup>

Datele referitoare la șomaj arată că fenomenul a persistat, din diverse cauze, în întreaga perioadă analizată, procentul fiind însă diferit de la etapă la etapă și de la întreprindere la întreprindere.

Datorită grelelor consecințe ale războiului, după 1918 numărul celor fără lucru s-a menținut și în Dobrogea deosebit de mare. Depășirea unor greutăți, redresarea sectoarelor economice au mărit cifra populației ocupate, după cum s-a văzut, dar șomajul s-a menținut, iar cauzele ce au marcat fenomenul s-au diversificat. Spre exemplu, la începutul lunii iulie 1924, datorită greutăților de producție și valorificare, în atelierele din Constanța ale societăților petroliere lucrul a încetat și o parte dintre muncitori au fost concediați.<sup>82</sup> În cursul anului 1927, datorită crizei financiare, majoritatea întreprinderilor constănțene și „Direcția Portului Constanța” „în loc să-și mărească activitatea, concediază personalul”.<sup>83</sup>

Marea criză economică din anii 1929-1933, care a zguduit economia capitalistă pe plan mondial, a cuprins și România și s-a

---

<sup>80</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 4/1924; „Dacia”, an X, nr. 196 din 28 august 1923.

<sup>81</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 16/1925; „Dobrogea jună”, an XXVI, nr. 11 din 18 ianuarie 1930.

<sup>82</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 156 din 12 iulie 1924; D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 5/1925, p. 14.

<sup>83</sup> *Ibidem*, dosar 4/1927, f. 117.



concretizat în consecințe din cele mai grele în plan social. După cum s-a apreciat: „în agricultură, criza s-a soldat cu ruinarea a mii de gospodării mici și mijlocii, iar în industrie, cu amplificarea nemaiîntâlnită a șomajului (circa 300.000 șomeri totali sau parțiali în 1932), scăderea salariilor, creșterea impozitelor etc.“.<sup>84</sup>

Conectată la sistemul economiei naționale, cu un sector economic predominant agrar, Dobrogea a cunoscut efectele crizei atât în plan social, în ceea ce privește evoluția forței de muncă, cât și al creșterii șomajului. Încă de la începutul anului 1929 presa locală preciza că la Constanța se resimțea, ca urmare a scăderii traficului portuar, o mare lipsă de locuri de muncă.<sup>85</sup> Treptat, șomajul a cuprins și alte sectoare de activitate. Elocvente pentru amploarea acestuia sunt datele statistice alcătuite de diferite firme din Dobrogea, din care spicuiem pentru edificare câteva exemple. Numărul salariaților de la „*Steaua Română*“ a scăzut de la 219 în 1929 la 149 în 1931, iar cel al lucrătorilor de la „*Fabrica de Ciment*“ din Cernavodă de la 206 în 1927 la 118 în 1931. Societatea „*Energia*“ și-a redus personalul în anul 1931 cu 12 muncitori, iar întreprinderea „*E. Wolff*“ s-a închis complet.<sup>86</sup>

De cele mai multe ori, concedierile se efectuau fără anunțarea organelor însărcinate cu reglementarea raporturilor de muncă și „fără avizul prealabil de 15 zile, conform legii, ci după bunul plac“ al angajatorului.<sup>87</sup> Primii concediați au fost muncitorii înregistrați în sindicate, lideri ai acestora, de care patronii se grăbeau să se dispenseze.<sup>88</sup>

Situația pe clase de profesii întocmită de recenzorii care au prelucrat datele recensământului din 1930 arată că din totalul de 815.475 la categoria populație pasivă au fost înregistrați 365.080, din care 258.897 în mediul rural și 106.183 în mediul urban. Pe primul loc s-a situat județul Constanța cu 73.984 în mediul rural și 41.675 în orașe, urmat de județul Durostor cu 21.898 la sate și 17.967 în orașe. Județul

---

<sup>84</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX, 1918-1948*, Editura Paideia, 1999, p. 98.

<sup>85</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXV, nr. 35 din 15 februarie 1929.

<sup>86</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 7/1931, f. 149 și 157; dosar 41/1932, f. 184; „*Făclia*“ (Constanța), an II, nr. 4 din 27 ianuarie 1932.

<sup>87</sup> D.J.C.A.N., *loc. cit.*, dosar 51/1933, f. 20; dosar 55/1933, f. 57.

<sup>88</sup> *Ibidem*, dosar 1/1933, p. 98.

Tulcea a înregistrat la categoria populație pasivă 62.987 în localitățile rurale, iar 22.345 în cele urbane, iar Caliacra 50.078 în mediul rural și 24.206 în orașe.<sup>89</sup>

Cifra neangajaților s-a mărit în această perioadă cu cei veniți din restul țării, atrași îndeosebi de posibilitatea de a găsi de lucru la Constanța. Un periodic al vremii nota într-un număr din august 1931 că „oamenii mânați de foame din toate colțurile țării mărite își așteaptă norocul pe străzile Constanței”.<sup>90</sup>

Criza a afectat în mod serios și sectorul meșteșugăresc unde datorită scăderii produselor a fost dificil de rezistat concurenței marilor întreprinderi. Așa cum se constata într-un raport al „Inspectoratului Muncii Constanța” din 1930, meseriașii își „*reduc mult activitatea lor*”, iar o bună parte dintre lucrătorii acestui sector au îngroșat rândurile șomerilor.<sup>91</sup>

Conform datelor statistice ale oficiilor de plasare din Dobrogea, în anii crizei s-a produs o vizibilă scădere a ofertelor de lucru, paralel cu creșterea mai accentuată a cererilor de angajare. La „Oficiul de Plasare Constanța”, ofertele au scăzut de la 2.844 în 1930 la 2.252 în 1933, în schimb cererile de angajare au crescut între aceiași ani de la 2.977 la 3.297.<sup>92</sup>

Un alt fenomen s-a înregistrat în întreprinderile alimentare, textile, pielărie și tipografii, unde lucrătorii concediați au fost înlocuiți cu personal feminin și copii, proporția acestora apropiindu-se de 50%. Motivul unei astfel de practici s-a explicat prin faptul că femeile și minorii „*pot aduce un aport însemnat în câștigul lor (patronilor – n.n.) cu mai puțină cheltuială*”.<sup>93</sup>

Datorită efectelor crizei, o bună parte dintre lucrătorii concediați „*s-au întors în satele lor unde, pe lângă meseria lor, se ocupau și cu agricultura*”.<sup>94</sup> Scăderea traficului de mărfuri și pasageri a ridicat procentul concedierilor marinarilor de pe navele „*Serviciului Maritim*

---

<sup>89</sup> Dr. Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, p. 496.

<sup>90</sup> „*Ancora*” (Constanța), an I, nr. 1 din 20 august 1931.

<sup>91</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 24/1930, f. 62.

<sup>92</sup> *Ibidem*, dosar 56/1933, f. 143, 157.

<sup>93</sup> *Ibidem*, dosar 55/1933, f. 38.

<sup>94</sup> *Ibidem*, dosar 21/1939, f. 30.

Român“, în rândul cărora, de altfel, persista un șomaj cronic.<sup>95</sup> Șomajul a afectat funcționarii și cadrele didactice din Dobrogea. Presa informa despre existența a numeroase cazuri de cadre didactice fără catedre sau cu salarii neplătite de mai multe luni de zile.<sup>96</sup>

Începând cu anul 1934, efectele crizei au început să fie depășite, multe întreprinderi și-au lărgit activitatea, sporind și numărul angajaților. În vara anului 1939, în întreprinderile constănțene lucrau 3.026 salariați<sup>97</sup>, din care majoritatea erau muncitori. În portul Constanța erau înscriși în registre 715 muncitori permanenți cărora li se adăugau „flotanții“, totalul aproximativ fiind de 1.500. A crescut de asemenea numărul lucrătorilor și în unele porturi fluviale. Spre exemplu, în 1934 în portul Sulina erau înscriși 391 muncitori, iar în Tulcea 325. Investițiile mai mari făcute în sectorul construcțiilor și lucrărilor de întreținere în porturi s-au concretizat în creșterea numărului lucrătorilor încadrați de „Direcția Porturilor Maritime“ de la 450 în 1934 la 559 în campania de lucru din anii 1936-1937.<sup>98</sup>

În industria județului Caliacra, în sectorul alimentar, textil, metalurgic și pielărie la întreprinderile cu peste 5 CP și peste 20 lucrători în anul 1935 numărul personalului ocupat a fost de 153. Industria județului Constanța (alimentară, textilă, chimică, metalurgică, hârtie și arte grafice, pielărie, lemn și material de construcții) la aceeași categorie număra 1.615 personal ocupat. De remarcat că 1.109 lucrau în metalurgie, de fapt în mici ateliere. În Durostor s-au înregistrat în 1935 în industrie (alimentară, textilă și pielărie) 118 angajați, iar în județul Tulcea (alimentară, textilă, pielărie, lemn) 298 „personal ocupat“.<sup>99</sup>

În anul 1938 s-a înregistrat, sub aspect economic, „momentul de vârf al întregii evoluții a României“ în perioada interbelică.<sup>100</sup> Desigur, și Dobrogea a adus contribuția sa la obținerea acestei performanțe. În plan social, dezvoltarea s-a reflectat, între altele, prin creșterea

<sup>95</sup> „Dacia“, an XVII, nr. 99 din 7 iunie 1930.

<sup>96</sup> „Aurora Dobrogei“, an I, nr. 5 din 25 noiembrie 1932.

<sup>97</sup> D.J.C.A.N., *loc. cit.*, dosar 34/1934, f. 46; (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 1087/1934, f. 210.

<sup>98</sup> *Ibidem*, fond Direcția Navigației Maritime (D.N.M.), dosar 61/1934-1938, f. 110.

<sup>99</sup> *Enciclopedia României*, vol. II, p. 107, 155, 185 și 483.

<sup>100</sup> Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op.cit.*, p. 98.

populației active. Spre exemplu, în portul Constanța cifra lucrătorilor permanenți a crescut în anul 1937 la 868, iar în 1938 la 986. Împreună cu angajații temporari numărul celor care lucrau în port a sporit, după unele surse, la 1.800.<sup>101</sup>

Sporul personalului angajat după 1933 n-a cradicat fenomenele de șomaj și fluctuație a angajaților. Izvoarele istorice locale ne oferă numeroase exemple ce demonstrează cu prisosință aceste realități. În anul 1934 „*Uniunea Generală a Funcționarilor din România*“ a solicitat „*Ministerului Muncii*“ oprirea concedierilor funcționarilor de la birourile export cereale din Constanța, întrucât se „*aruncă în brațele mizeriei și șomajului zeci de familii*“.<sup>102</sup> Conform datelor „*Oficiului de Plasare Constanța*“, numărul șomerilor înregistrați oficial în perioada 1 septembrie 1934 – 1 septembrie 1935 a fost de 381.<sup>103</sup> La 16 ianuarie 1935, Societatea „*Concordia*“ anunța „*Inspectoratul Muncii Constanța*“ că „*din lipsă de lucru*“ concediază 34 de muncitori. La rândul său, „*Inspectoratul Muncii Constanța*“ raporta „*Ministerului Muncii*“ la începutul lunii mai 1935 că de la „*Fabrica de Ciment Cernavodă*“ se concediază o parte din muncitorii necalificați.<sup>104</sup> În sfârșit, cifra șomerilor constănțeni a crescut în perioada septembrie 1938 – septembrie 1939 la 794.

### **III.3. Dinamica populației și structura socio-profesională (septembrie 1940 – august 1944)**

Cea de-a doua etapă a evoluției populației Dobrogei se încadrează cronologic, cum s-a precizat, între semnarea „*Tratatului de la Craiova*“ (7 septembrie 1940) și actul de la 23 august 1944. După cum o demonstrează documentele de epocă, problemele populației românești din sudul Dobrogei și ale celei bulgare din județele Constanța și Tulcea au debutat la începutul lunii august 1940 în contextul discuțiilor și pregătirii negocierilor româno-bulgare.

---

<sup>101</sup> D.J.C.A.N., *loc. cit.*, dosar 51/1934-1938, f. 110.

<sup>102</sup> *Ibidem*, dosar 31/1934, f. 23.

<sup>103</sup> *Ibidem*, dosar 30/1935, f. 31.

<sup>104</sup> *Ibidem*, dosar 31/1935, p. 1.

Cu 11 zile înainte de deschiderea negocierilor româno-bulgare de la Craiova (19 august 1940), „Rezidența Ținutului Marea” a organizat prima convocare la care au participat prefecții din Caliacra, Constanța, Durostor și Ialomița, urmate de alte două întâlniri în zilele de 14 și 16 august 1940 „pentru stabilirea unor măsuri pregătitoare în vederea evacuării” populației românești din sudul Dobrogei.<sup>105</sup> Așa după cum ne precizează un document de epocă, „pregătirea evacuărilor a început de la data de 9 august 1940 când ținutul a întocmit un prim studiu” pus la dispoziția „Consiliului de Miniștri”, „Ministerului de Interne”, „Marelui Stat Major” și marilor unități militare care aveau responsabilități în Dobrogea. Au fost fixate principiile de bază care trebuiau avute în vedere în pregătirea și organizarea evacuării populației:

- plasarea populației românești evacuate și a resurselor numai în cadrul zonei de responsabilitate a „Ținutului Marea” pentru a se putea organiza pregătirea și efectuarea mai ușor. Deplasarea trebuia considerată provizorie, guvernul urmând să-i mute în localitățile de unde se evacua bulgarii sau în alte zone din țară;
- realizarea evacuării și plasării pe unități administrative - plase, comune – pentru a realiza unitatea de conducere a operațiunii;
- operațiunile trebuiau să se realizeze în cooperare strânsă cu unitățile militare din zonă;
- majoritatea populației și bunurilor se evacua în județul Ialomița și un procent mai mic în județul Constanța din cauza „servituților impuse de armată”<sup>106</sup>, aceasta neadmitând o concentrare masivă de populație în Dobrogea.

Marele Stat Major a pregătit prin „Secția a 2-a informații” două documente referitoare la problema evacuării românilor din sudul Dobrogei. Primul, datat 10 august 1940, a fost intitulat „Scurte note informative asupra chestiunii Cadrilaterului” în care, după prezentarea generală a situației și a proprietăților din județele Caliacra și Durostor, se avansau câteva sugestii pentru rezolvarea unor probleme ce decurgeau în cazul schimbului de populație.<sup>107</sup> Cel de-al doilea, „Note

---

<sup>105</sup> Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Pro Transilvania, București, 2000, p. 162.

<sup>106</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 290.

<sup>107</sup> *Ibidem*, p. 44-45.

informative", datat 12 august 1940, propunea „în vederea tratativilor dintre România și Bulgaria (...) câțva argumente asupra chestiunii însăși". În acest sens se arată că „în cazul când lucrările nu sunt deja hotărâte a priorii și urmează să fie fixate în discuțiile în curs, principiul pe care Guvernul Român, prin glasul domnului ministru de externe, l-a fixat ca punct de vedere al statului român, a fost etnicitatea și, ca o consecință logică a acestui principiu, metoda ce urmează a fi întrebuintată va consta în schimbul de populație, principiul pe care probabil l-a admis și cealaltă parte".<sup>108</sup>

La 14 august 1940, generalul de divizie adjutant Traian E. Grigorescu, rezidentul regal al „Ținutului „Marea" a înaintat forurilor interesate și implicate „Studiul asupra evacuărilor județelor Durostor și Caliacra", realizat în varianta cedării integrale a acestora.<sup>109</sup> Documentul enumera principii de bază pe care trebuia făcută evacuarea populației prin punctele Turtucaia, Silistra și Oltenița, în majoritate în județul Ialomița. S-a precizat că transportul populației urma să se realizeze pe jos, pe calea ferată și într-un procentaj mai mic cu navele. În document s-a propus ca românii din județul Durostor să fie mutați în județul Ialomița, iar din Caliacra locuitorii din trei plăși, Balcic, Casim și Ezibel, să fie evacuați în același județ, iar cei din Stejarul în județul Constanța. S-a cerut ca operațiunile de evacuare să se facă sub paza poliției și protecția armatei, căreia i s-a solicitat să detașeze câte un ofițer de stat major pe lângă prefecturi pentru a pregăti împreună cu organele administrative planurile de evacuare și a urmări aplicarea lor. O problemă asupra căreia s-a atras atenția în document a fost aceea a mijloacelor de transport, propunându-se aplicarea soluției rechiziționării, precum și pregătirea punctelor de trecere de la Turtucaia, Oltenița și Oltina prin mărirea capacității de acostare a navelor, de imbarcare a oamenilor și materialelor.

În baza Studiului, „Secția a I-a" din „Marele Stat Major" a propus generalului Florea Țenescu, șeful acestui organism, să aprobe desconcentrarea celor ce aveau domiciliu în județele Caliacra și Durostor, pentru a-și pregăti împreună cu familiile evacuarea. S-a

---

<sup>108</sup> *Ibidem*, p. 46.

<sup>109</sup> *Ibidem*, p. 57.

propus, de asemenea, ca operațiunile de evacuare să fie coordonate de Rezidența „Ținutului Marea”.<sup>110</sup>

Generalul de divizie adjutant Eremia Grigorescu, care conducea Rezidențiatul „Ținutului Marea” a solicitat la 15 august 1940 Comandamentul „Corpului 2 Armată” care avea în subordine trupele din Dobrogea, noi măsuri și pentru cazul când județele Caliacra și Durostor nu s-ar ceda în întregime, avansând ipoteza ca populația și administrația orașului Silistra să rămână pe loc. S-a atras atenția asupra mijloacelor de transport pentru bagaje, precizându-se că cei 27.000 de capi de familie din Caliacra și Durostor nu dispuneau decât de căruțe, dar în număr insuficient. Întrucât fiecare familie avea nevoie de câte trei căruțe, s-a apreciat că erau necesare 80.000 de căruțe și 150 de camioane. Deplasarea urma să se facă în coloane de circa 150 de căruțe conduse de ofițeri și păzite de soldați. Au fost transferate remorhere, șleपुरi, bacuri în punctele principale de trecere a Dunării la Turtucaia și Silistra și în cele auxiliare de la Cadichioi, Popina și Oltina.

S-au luat măsuri ca organele locale să întocmească tabele nominale cu cetățenii români și bulgari ce trebuiau evacuați; completarea „biletelor de liberă trecere” pentru a se evita plecările înainte de data ce urma a fi comunicată și a evita infiltrarea răufăcătorilor. Prefecții au primit dispoziții să desfășoare activități de propagandă în rândul locuitorilor ce trebuiau evacuați că vor primi tot ajutorul din partea autorităților și li se va da pământ în localitățile unde vor fi așezați.<sup>111</sup>

Până la data de 16 august 1940 s-au finalizat listele cu bunurile imobiliare și mobiliare, s-a stabilit valoarea lor, atât pentru românii din Caliacra și Durostor, cât și pentru bulgarii din județele Constanța și Tulcea.

Conducerea „Ținutului Marea” a întocmit prin „Serviciul evacuării” și transmis în teritoriu „Instrucțiuni în vederea evacuării Dobrogei de Sud (Cadriater)” prin care se detaliau dispozițiile ce trebuiau îndeplinite de organismele cărora le reveneau responsabilități în acest sens. Conform documentului, operațiunea de evacuare „se va executa numai la ordin special, în raport cu limita ce se va fixa ulterior

---

<sup>110</sup> *Ibidem*, p. 67

<sup>111</sup> *Ibidem*, p. 73.

și care se va comunica la timp”.<sup>112</sup> Conform „Instrucțiunilor”, autoritățile din subordine aveau obligația de a îndeplini cu răspundere următoarele sarcini:

- pregătirea evacuării în cele mai mici detalii;
- plasarea evacuaților și a resurselor în cadrul „Ținutului Marea” de unde guvernul urma să le stabilească domiciliul definitiv;
- evacuarea și plasarea pe unități administrative-plase, care pregăteau și conduceau operațiunea;
- realizarea operației de evacuare în cooperarea cu comandamentul „Corpului 2 Armată”, prefectii județelor și comandantii unităților militare din zonă.

Referitor la plasarea evacuaților și a resurselor în *Instrucțiuni* se preciza ca deplasarea să se facă de la plasă la plasă și de la comună la comună, iar autoritățile aveau obligația de a preciza, pe cât posibil, pe „biletul de trecere” localitatea de primire. Documentul fixa locurile de plasare a cetățenilor români după cum urmează:<sup>113</sup>

*Județul Durostor:*

- *Orașul Silistra* – populația și autoritățile județene la Călărași (autoritățile urmau să se contopească cu similarele lor); autoritățile orașului Silistra la Ostrov;
- *Plasa Turtucaia* – populația și autoritățile orașului Turtucaia, la Urziceni; populația plasei în plasa Urziceni; punct de trecere pe la Turtucaia.
- *Plasa Doimușlar* – populația se evacua în satele de la est și vest de orașul Călărași în afara comunelor Frășari și Aidemir care se instalau în comuna Rosetti. Trecerile se efectuau prin punctele Cadichioi și Popina, iar la nevoie și pe la Silistra.
- *Plasa Acadânlar* – în plasa Lehliu, populația și autoritățile trebuind să treacă prin Silistra – Călărași.
- *Plasa Ostrov* – populația supusă evacuării trebuia strânsă în zona de nord-est „pe fundul plasei Ostrov”. Se interzicea deplasarea la est în plasa Traian (județul Constanța) pentru a nu bloca trecerea de la Oltina.

---

<sup>112</sup> *Ibidem*, p. 97.

<sup>113</sup> *Ibidem*.



- *Plasa Curt Bunar* – populația evacuată se deplasa pe la traseul Silistra – Călărași spre plasa Fetești.

*Județul Caliacra:*

- *Orașul Bazargic* – populația se evacua pe la Slobozia; autoritățile județene și urbane la Constanța.
- *Plasa Stejarul* – populația și autoritățile treceau prin punctul Oltina spre plasa Căzănești, județul Ialomița.
- *Plasa Dragoș-Vodă* – populația trecea prin Oltina spre plasa Slobozia, județul Ialomița.
- *Plasa Casim* – populația se deplasa în plasa Negru-Vodă, județul Constanța.
- *Plasa Șabla* – populația era evacuată în plasa Mangalia, în zona de la nord de linia I.G. Duca - Domnița Elena.
- *Plasa Balcic* – populația se evacua de asemenea în plasa Mangalia, dar la sud de linia I.G. Duca – Domnița Elena, iar autoritățile în orașul Mangalia unde urmau să fie transportate cu navele destinate acestei misiuni.

În legătură cu resursele și ordinea în care trebuiau evacuate, *Instrucțiunile* precizau că se păstra ordinea fixată anterior:

- a) Turme de oi, vite, porci, lemne de tăiat, grâu, ovăz, orz, fasole, materiale grele și unelte agricole, familiile funcționarilor, „*evacuări ce se execută de îndată, pe îndelete, în ordine și fără a se produce panică*”.<sup>114</sup>
- b) Locuitorii din sate și orașe se evacuaau numai la ordin special. Răspunderea informării locuitorilor din sate, organizarea coloanelor de transport, a pazei acestora revenea pretorilor. Fixarea graficului de deplasare a coloanelor, a punctelor de staționare și deplasarea în zonele de sud ale punctelor de trecere, precum și traversarea Dunării și-o asumau prefecturile. Calculul distanței de deplasare a coloanelor s-a făcut ținând cont de cât se putea parcurge în prima zi de evacuare (Z 1) continuând cu Z 2, Z 3 etc. Punerea în mișcare a coloanelor urma să se facă în aceeași zi în toate plasele județelor Caliacra și Durostor.

---

<sup>114</sup> *Ibidem*, p. 98.

S-a cerut autorităților locale să se întocmească tabele privind etapele zilnice de parcurs, itinerariul, punctele de staționare și itinerariile de întoarcere a coloanelor, desigur, dacă se impunea aceasta. Pentru cei care aveau responsabilități în deplasarea coloanelor s-a precizat că la nord de Dunăre urmau să fie trecute numai căruțele locuitorilor care se evacuaau, nu și cele care fuseseră rechiziționate. În principalele puncte de trecere a fluviului a fost numit câte un „comisar regulator” ce se ocupa cu asigurarea ordinii, având în subordine un pluton de jandarmi. Comisarul trebuia să țină evidența trecerilor pe zile și ore. Pentru asigurarea fluidității, evitarea încrucișării coloanelor și a aglomerărilor, pe traseele de deplasare și în punctele principale se organizau posturi de circulație încadrate cu jandarmi. Autorităților locale li se recomanda să procedeze cu tact și calm în raport cu populația. Predarea satelor trebuia făcută de un comitet de trei locuitori de vază care încheiau un proces-verbal de predare cu reprezentanții bulgarilor care le luau în primire. „Instrucțiunile” făceau referiri și la hrana populației, furajele animalelor, măsurile sanitare și la pregătirea tuturor documentelor referitoare la operațiunile de evacuare.

Îngrijorat de posibilitatea organizării unor atacuri ale comitațiilor împotriva coloanelor care urmau să se deplaseze din sudul Dobrogei, profesorul Gh. Strat, subsecretar de stat la „Ministerul Economiei Naționale”, însărcinat de guvern cu coordonarea evacuării populației din teritoriile cedate, a solicitat la 29 august 1940 „Marelui Stat Major” întărirea dispozitivului militar de patrulare pe drumurile și șoselele din județele Caliacra și Durostor pentru asigurarea liniștii pe timpul deplasării coloanelor, pe care generalul A. Ioanițiu le-a aprobat.

La 3 septembrie 1940, prin circulara nr. 4544 „Rezidența Ținutului Marea” comunica prefecturilor și preturilor din subordine că aplicarea „Instrucțiunilor de evacuare” „se va face după ce se vor termina tratativele ce se duc la Craiova și pe baza convenției ce se va încheia. Timpul în care se va face evacuarea urmează a se comunica ulterior”.<sup>115</sup>

Se poate aprecia că timp de aproape o lună de zile, 8 august – 7 septembrie 1940, autoritățile administrative și militare au pregătit în

---

<sup>115</sup> *Ibidem*, p. 182.

detaliu și cu responsabilitate operațiile de evacuare a populației și au pus la dispoziția delegației Românicilor informații și sugestii în acest sens. Pe lângă organele administrației din „Ținutul Marea”<sup>\*</sup> și „Ministerul de Război” în pregătirea operațiilor de evacuare s-au implicat și alte ministere și organizații naționale.<sup>116</sup>

Pregătirile pentru efectuarea schimbului de populație româno-bulgară au creat în rândul celor afectați, îndeosebi al românilor, o stare de spirit deprimantă. După cum se preciza într-o „Notă informativă”, „evacuarea acestui teritoriu fără luptă a stârnit resentimente grele în sufletul românilor care – bărbați și femei – nu se sfiesc a vorbi despre «rușine și umilință» pe care trebuie s-o îndure. Oamenii noștri politici sunt acuzați de incapacitate”.<sup>117</sup> Starca de spirit a populației bulgare a fost contradictorie. Din informațiile obținute de serviciile specializate reiese că cel puțin până la 29 iunie 1940 guvernul Bulgariei a recomandat etnicilor bulgari din Dobrogea să-și continue activitățile „deoarece pentru moment nu este vorba de nici un transfer de populație”.<sup>118</sup> Autoritățile de la Sofia și-au motivat punctul de vedere prin faptul că „în Bulgaria nu trăiau atâția români cât îi pot înlocui pe bulgarii din Dobrogea”.<sup>119</sup> După ce au început pregătirile pentru evacuarea populației, iredentiștii bulgari și-au manifestat în mod deschis satisfacția că locuitorii români vor părăsi sudul Dobrogei. O altă poziție au avut-o bulgarii dobrogeni cu stare materială bună. Legați de afaceri cu români, ei se temeau că-și vor pierde sursele de venituri.

---

\* Rezidența Ținutului „Marea” s-a implicat în problema evacuărilor până la 22 septembrie 1940 când a fost desființată, sarcinile fiind preluate de „Comisarul general al guvernului”, funcție în care a fost numit Cola Ciometti (*Ibidem*, p. 296).

<sup>116</sup> Și-au mai dat concursul „Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor”; „Ministerul Sănătății”; „Ministerul Aerului și Marinei”; „Ministerul de Finanțe”; „Ministerul Economiei Naționale”; „Ministerul Agriculturii”; „Ministerul Educației Naționale”; „Ministerul de Interne”; „Comandamentul Străzii Țării” și „Comandamentul Gărzilor Partidului Națiunii” (*Ibidem*, p. 66).

<sup>117</sup> *Ibidem*, p. 168-169.

<sup>118</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 295.

<sup>119</sup> Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 103.

S-a manifestat teama că, după cedarea județelor Caliacra și Durostor, în regiune se va extinde comunismul. Mulți bulgari declarau că au în România un trai foarte bun, regimul politic a fost blând. Ceea ce i-a nemulțumit însă a fost, după cum au declarat, „*chestia macedoneană*”, mai precis raporturile pe care aromânii colonizați în sudul Dobrogei le-au avut cu iredentiștii bulgari.<sup>120</sup> Mult mai îngrijorați s-au arătat bulgarii din județele Constanța și Tulcea, care au intrat „*într-o continuă agitație, neputându-se acomoda cu ideea că trebuie să părăsească teritoriul românesc*”.<sup>121</sup>

La 7 septembrie 1940, la Craiova, Al. Crețianu și Henri Georges Meitani, pentru România, S. Pomenov și Th. Papazof pentru Bulgaria, au semnat documentele referitoare la cedarea județelor Caliacra și Durostor Bulgariei și chestiunile ce decurgeau din aceasta.<sup>122</sup>

Pentru ca cititorul să-și formeze o imagine clară asupra modului în care s-a făcut schimbul de populație româno-bulgar, vom prezenta în continuare conținutul articolelor din „*Tratat*” și anexe referitoare la această chestiune.

Conform articolului III al „*Tratatului*”: „*Înaltele Părți Contractante sunt de acord pentru a proceda într-un termen de trei luni cu începere de la schimbul instrumentelor de ratificare ale prezentului Tratat, la schimbul obligatoriu dintre supușii români de origine etnică bulgară din județele Tulcea și Constanța (acesta din urmă în delimitarea dinainte de 14 iunie 1925) și supușii români de origine etnică română din județele Durostor și Caliacra*”. Pentru cetățenii români și bulgari din alte regiuni ale României și Bulgariei „*imigrarea acestora în țara lor de afinitate etnică, rămâne facultativă, într-un termen de un an cu începere de la schimbul instrumentelor de ratificare ale Tratatului de față*”. Cele două guverne puteau să prevadă într-un decret „*emigrarea obligatorie în Bulgaria*” și „*emigrarea obligatorie în România*” a unui număr egal de cetățeni care doreau să emigreze din celelalte regiuni ale

---

<sup>120</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 167.

<sup>121</sup> Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 103.

<sup>122</sup> *Tratat între România și Bulgaria, semnat la Craiova, 7 septembrie 1940*, Imprimeria Centrală, București, 1940; Valentin Ciorbea, *Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)*, în „*România de la Mare*”, nr. 3-4, 1994, p. 55-56.

celor două țări, guvernele angajându-se a-i primi pe teritoriile lor.<sup>123</sup> „*Chestiunile tehnice*“ privind transferul de populație au fost prevăzute în „*Anexa C*“ a „*Tratatului*“ – „*Acord privitor la schimbul de populațiune română și bulgară*“ ce cuprindea 15 articole. În primul articol s-au reluat prevederile articolului III al „*Tratatului*“. Conform celui de-al doilea articol, „*persoanele care părăsesc România, respectiv Bulgaria, în virtutea Acordului de față, vor pierde deplin calitatea lor de cetățeni români sau bulgari în momentul plecării lor de pe teritoriul celor două Regate*“. Următorul articol, al III-lea, făcea precizări referitoare la cetățenii români și bulgari care au părăsit județele dobrogene începând cu 15 iunie 1940. Ei trebuie „*considerați ca fiind cuprinși în schimbul de populație prevăzut de Tratat*“.<sup>124</sup> Prin articolul IV s-a reglementat situația proprietăților imobiliare rurale care „*vor fi considerate ca bunuri abandonate*“, urmând să intre în proprietatea României și Bulgariei „*din momentul schimbului instrumentelor de ratificare*“. Cele două delegații au convenit ca proprietățile imobiliare să fie păstrate maxim trei luni. Proprietatea imobiliară urbană „*rămâne proprietatea privată a actualilor proprietari și în consecință supusă legilor țării unde se află situată*“.<sup>125</sup> Conform articolului V, guvernele României și Bulgariei luau în sarcina lor despăgubirea pentru bunurile rurale abandonate. Articolul VI stabilea că cetățenii care făceau obiectul schimbului „*păstrează proprietatea tuturor bunurilor lor mobile, corporale și incorporale*“, de orice natură, vite, inventar agricol ș.a. Transferul aurului și al monedelor urma să fie reglementat printr-un acord între „*Băncile de Emisiune*“ ale celor două state. Același articol stabilea că „*Înaltele Părți Contractante vor ușura transportul persoanelor care fac obiectul schimbului de populație cât și acela a bunurilor lor mobile*“. În articolul VII se preciza că „*nici o împiedicare, sub nici un motiv, nu va putea fi adusă plecării vreunei persoane aparținând populațiunilor de schimb*“. Guvernul României avea obligația, conform articolului VIII, de a stabili listele cu cei care făceau obiectul schimbului. Cei interesați

---

<sup>123</sup> *Tratatul între România și Bulgaria*, p. 4.

<sup>124</sup> *Ibidem*, p.15-16.

<sup>125</sup> *Ibidem*, p. 16.

întocmeau în dublu exemplar un inventar complet al bunurilor ce trebuiau prezentate unei „Comisii Mixte” „care vor înapoia interesatului unul din exemplarele legal certificate”. În cazul în care cei interesați nu se prezentau cu aceste documente, autoritățile locale aveau obligația de a întocmi ele inventarele. După schimbarea instrumentelor de ratificare, în baza articolului IX, în termen de cinci zile se alcătuia o „Comisie Mixtă” din câte doi reprezentanți ai celor două state. În caz de dezacord, se adresau „Comisiei Mixte”, compusă din trei reprezentanți ai României și Bulgariei, cărcia îi reveneau toate problemele referitoare la aplicarea „Tratatului” după cum prevedea articolul VI. „Comisiei Mixte” constituită conform „Anexei C” i s-au fixat prin articolul X atribuțiuni de a verifica inventarele, de a constata situația proprietăților imobiliare, de a stabili datoriile și creanțele, de a proceda la evaluarea bunurilor și a stabili valoarea proprietăților clădite și neclădite. „Comisia Mixtă” avea (articolul XI) „toată puterea de a convoca și a asculta pe cei interesați și să reglementeze toate contestațiunile”. Comisia avea „toată puterea de a stabili procedura de urmat”.<sup>126</sup> Articolele următoare (XII-XV) fixau modul de întocmire a documentelor, de stabilire a soldurilor, modalitățile de a apela la autoritățile administrative și cheltuielile de funcționare a Comisiei. S-a precizat, de asemenea, ca data de 7 septembrie 1940 să fie considerată ca momentul intrării în vigoare a „Acordului privitor la schimbul de populațiune română și bulgară”.<sup>127</sup>

Cum bine s-a observat, efectul imediat și cel mai important „l-a constituit schimbul de populație între părțile semnatare”.<sup>128</sup> Acesta trebuia realizat între 20 septembrie și 1 octombrie 1940 în patru etape, conform precizărilor din „Anexa B” („Acord privitor la modalitățile de evacuare și transferare a teritoriului”).<sup>129</sup>

---

<sup>126</sup> *Ibidem*, p. 16-17.

<sup>127</sup> *Ibidem*, p. 18.

<sup>128</sup> Adrian Trifan, *Chestiunea retrocedării Cadrilaterului și a schimbului de populații din anul 1940*, în *Demistificarea sau remistificarea istoriei. Materialele Dezbaterilor Naționale 26-28 aprilie 1999*, Editura Pontos, Chișinău, 2000, p. 102; vezi și Dorel Bancoș, *Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, Editura Eminescu, București, 2000, p. 85 și urm.

<sup>129</sup> *Tratatul de la Craiova*, p. 10.

Pentru evacuarea populației din județele Caliacra și Durostor, guvernul a înființat „*Comisariatul General al Dobrogei*“, pus mai întâi în subordinea *Ministerului Afacerilor Străine* și ulterior *Subsecretariatului de Stat al Colonizărilor*. Conform Decretului Lege nr. 3128 din 16 septembrie 1940, acest organism avea răspunderea evacuării populației dobrogene care făcea obiectul schimbului obligatoriu, a luării tuturor măsurilor care se impuneau pentru transferarea minoritarilor bulgari din județele Constanța și Tulcea. Comisariatul trebuia să evalueze bunurile populației bulgare evacuate și să analizeze în ce măsură din cele rămase libere puteau fi utilizate pentru acordarea unor compensații. De asemenea, răspundeau de executarea schimbului facultativ de ocupație din celelalte regiuni și-i revenea sarcina de a rezolva problemele economice, sociale, culturale și juridice „*ce decurgeau din reșezarea populației românești în teritoriile evacuate sau imigrate*“.<sup>130</sup>

„*Comisariatul General*“ și-a creat la începutul lunii octombrie 1940 trei comisii. Una s-a ocupat de identificarea și evaluarea proprietăților etnicilor bulgari, alta de determinarea exactă a proprietăților funciare, iar cea de-a treia de stabilirea etnicilor bulgari din județele Constanța și Tulcea. S-a colaborat cu serviciile „*Ținutului Marea*“ și secretariatelor generale de la Constanța și București. Operațiunile legate de schimbul de populație au fost urmărite în teren, „*mai ales după desființarea rezidențiatelor regale de către Comisia Mixtă alcătuită în baza prevederilor Tratatului de la Craiova, Anexa C*“ (sic).<sup>131</sup> Comisia și-a desfășurat activitatea conform cerințelor documentelor semnate la 7 septembrie 1940 la Craiova și ale unui „*Regulament special de aplicare a Acordului pentru schimbul de populații*“. Județele Constanța și Tulcea au fost împărțite în 20 de zone, iar Caliacra și Durostorul în 10 zone, în care s-au constituit „*una sau mai multe subcomisii, compuse fiecare din patru membri, doi români și doi bulgari*“.<sup>132</sup>

Evacuarea populației românești și a bunurilor sale mobiliare s-a desfășurat în etape, conform urgențelor aprobate de guvern. Între 17 și

---

<sup>130</sup> Adrian Trifan, *op.cit.*, p. 103.

<sup>131</sup> Dorci Bancoș, *op.cit.*, p. 86.

<sup>132</sup> *Ibidem*.

28 august 1940 au fost evacuați din județele Caliacra și Durostor ciobanii cu turmele de oi, porci, vite și familiile funcționarilor. După cum se precizează într-o dare de seamă asupra pregătirii, executării, evacuării și predării zonei de sud a Dobrogei către statul bulgar, conform „*Tratatului Româno-Bulgar*“ din septembrie 1940,<sup>133</sup> „*grosul evacuărilor – materiale și populația civilă – a fost deplasat până la data de 20 septembrie 1940*“.<sup>134</sup> Între 20 și 30 septembrie 1940 s-au evacuat din cele patru zone fixate prin „*Tratat*“ autoritățile administrative.

Imaginea convoaielor de români evacuați a provocat sentimente puternice în rândul locuitorilor din stânga Dunării. Importantul periodic „*Dobrogea jună*“ scria că pe ulițele satelor ialomițene se puteau vedea „*lungi convoaie de căruțe purtând obiecte sumare ale gospodăriilor părăsite, turme de oi și vite au venit pe izlazurile stepei (...)* Este impresionant acest convoi, dar mai important este sentimentul de milă și adâncă înțelegere românească cu care sătenii și sătencele întinselor câmpii citate de Odobescu îi primesc înghesuindu-se în locuințele lor“.<sup>135</sup>

Simultan cu derularea operațiunilor de evacuare a românilor din sudul Dobrogei a început întocmirea listelor cu bulgarii care trebuiau să părăsească județele Constanța și Tulcea. La 20 septembrie 1940, din ordinul „*Rezidentului Regal*“ al „*Ținutului Marea*“ au fost trimiși în teren 30 de magistrați care au definitivat listele, data finală de încheiere a acestor tabele fiind 2 octombrie 1940. La 9 octombrie 1940, „*Comisariatul General pentru Dobrogea*“ a întocmit și difuzat la instituțiile implicate „*Instrucțiunea numărul 4044 privitoare la transferul populației bulgare din județele Tulcea și Constanța*“ în care se preciza că cetățenilor români de origine bulgară „*la primirea prezentelor instrucțiuni li se va pune în vedere să se pregătească și să fie gata pentru deplasare*“.<sup>136</sup>

---

<sup>133</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 290.

<sup>134</sup> *Ibidem*, p. 292.

<sup>135</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXVI, nr. 89 din 13 septembrie 1940.

<sup>136</sup> *Ibidem*, p. 314.



Cei mai mulți dintre etnicii bulgari din județele Tulcea și Constanța au primit cu îngrijorare faptul că trebuiau să plece în Bulgaria și au încercat „*prin diferite acte și intervenții și chiar prin propagandă să nu părăsească România. În majoritate sunt amărâți că pleacă din România*“, se preciza într-un „*Buletin Informativ*“.<sup>137</sup> Astfel, nu puține au fost încercările acestora de a se sustrage schimbului de populație. Unii comercianți bulgari au încercat să obțină cetățenie română, ceea ce a determinat „*Legafia Bulgariei*“ de la București să-i avertizeze că li se vor anula pașapoartele, iar autorităților române li s-a cerut să nu dea curs unor astfel de cereri.<sup>138</sup> La unele primării s-au prezentat etnici bulgari cu certificate de origine etnică română pentru a nu fi trecuți pe tabele cu cei ce urmau să fie evacuați. Alți bulgari, îndeosebi în Constanța, au trecut în stânga Dunării în scopul de a se sustrage transferului. Avocatul Gorbov din Măcin, fost senator al „*Partidului Național Liberal*“, a declarat deschis „*că mort îl vor duce din România, dar viu nu pleacă*“. Din comuna Turtucaia s-a constituit o delegație de bulgari pentru a se deplasa la București și pentru a demonstra că nu sunt bulgari, ci găgăuzi veniți din Basarabia. Locuitorii bulgari au fost îndemnați să facă contestații, iar un membru bulgar al „*Comisiei mixte*“ ce funcționa în comuna Mihail Kogălniceanu din Tulcea a întârziat în mod premeditat efectuarea lucrărilor.<sup>139</sup>

La întocmirea listelor au apărut și situații neprevăzute în documentele „*Tratatului*“ de la Craiova. Astfel, s-au înregistrat numeroase contestații referitoare la domiciliul celor ce trebuiau evacuați. Cei care aveau domiciliul în afara Dobrogei au cerut să nu fie incluși în schimbul de populație. În astfel de cazuri, comisiile s-au orientat după prevederile „*Codului civil*“ în materie de domiciliu „*considerând drept domiciliu adevărat locul unde fiecare persoană își avea principala așezare*“, iar plecările temporare nefiind acceptate ca motiv de neinclușare sau radiere de pe liste.<sup>140</sup> Numeroase probleme au apărut în

---

<sup>137</sup> *Ibidem*, p. 324.

<sup>138</sup> Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 104.

<sup>139</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 322.

<sup>140</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 87.

cazul familiilor mixte, comisiile rezolvându-le de la caz la caz în lipsa stipulațiilor din documente. S-au semnalat însă și cazuri, în astfel de situații, când soluția aplicată a dus la dezmembrarea familiilor.

Conform celor convenite între reprezentanții guvernelor României și Bulgariei, transferul etnicilor bulgari s-a desfășurat între 5 noiembrie și 14 decembrie 1940. La 29 octombrie 1940, experții români și bulgari au definitivat programul de transport, iar la 30 octombrie, generalul Potopcanu, președintele delegației române în „*Comisia mixtă pentru schimbul populației*“, a aprobat instrucțiunile referitoare la transferul populației bulgare și programul evacuărilor, acestea urmând să fie aduse la cunoștința celor interesați la 2 noiembrie 1940.

Transferul bulgarilor domiciliați la sud de calea ferată Cernavodă–Constanța s-a realizat pe jos. Locuitorii bulgari din Constanța și din localitățile zonei gurilor Dunării au fost transportați cu navele. Pe Dunăre au fost evacuați etnicii bulgari din plasele Măcin, Topolog (numai cei de la vest de linia Ciucurova (exclusiv) -- Casimcea (inclusiv) și Dunărea de Jos. Restul locuitorilor care nu au fost cuprinși în grupurile de evacuare precizate mai sus au plecat pe calea ferată.<sup>141</sup>

Conform programului, la 1 noiembrie a început evacuarea pe jos a turmelor de ovine și bovine, la 5 noiembrie a convoaielor căruțelor și transporturilor pe Dunăre și Marea Neagră, iar pe 6 noiembrie 1940 transporturile pe calea ferată. Conducerea operațiunilor a avut-o generalul Potopcanu, ajutat de prefecti, pretori, primari, reprezentanții celorlalte organe implicate, „*Vama*“, „*Poliția*“ și „*Jandarmeria*“. S-au fixat itinerariile, condițiile de transport al bunurilor mobile, asigurarea hranei și a asistenței medicale. După cum reiese dintr-o scrisoare a generalului Potopcanu schimbul obligatoriu de populație s-a încheiat la 14 decembrie 1940<sup>142</sup>, așa cum se stabilise, deși între România și Bulgaria au continuat disputele referitoare la plafonul populației evacuate. Încă în perioada discuțiilor de la Craiova au apărut opinii diferite asupra plafonului. Reprezentanții României au avansat cifra de 60.000 etnici bulgari care trebuiau evacuați. Cifra nu a fost acceptată de delegația Bulgariei și după negocieri s-a convenit asupra plafonului de

---

<sup>141</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 150.

<sup>142</sup> *Ibidem*, p. 338.

56.000 de persoane.<sup>143</sup> Întrucât partea bulgară a încercat în perioada următoare să diminueze plafonul, disputele au continuat. La 23 octombrie 1940, „*Legăția României*” de la Sofia a stabilit că pe listele de evacuare au fost înscrși 75.000, dar guvernul dorea să se încheie un acord pentru 65.000 de evacuaibili. Discuțiile cu partea bulgară au fost contradictorii, dar în urma negocierilor, guvernul bulgar a acceptat plafonul de 60.000, iar surplusul rămas urma să fie rezolvat ulterior.<sup>144</sup> Tensiunile și disputele s-au menținut și în perioada următoare, întrucât membrii bulgari ai comisiilor mixte nu și-au îndeplinit obligațiile, iar presa bulgară aducea acuzații grave despre pretinse abuzuri ale autorităților române împotriva emigranților care nu s-au confirmat, după cum au constatat comisii mixte compuse dintr-un român și doi bulgari.

La 6 decembrie 1940, președintele „*Comisiei Mixte Româno-Bulgare pentru Aplicarea Tratatului de la Craiova*”, N. Dăianu, comunica la Sofia că până la 5 decembrie din județele Tulcea și Constanța fuseseră evacuate 57.000 persoane, în timp ce partea bulgară susținea că numărul celor ce ajunseseră în Bulgaria se ridica la 60.000, cerând evacuarea unui număr de 4.700 de români rămași în zona Turtucaia – Silistra.<sup>145</sup> În plasa Turtucaia mai rămăseseră 950 de familii, vechi coloniști basarabeni stabiliți în zonă înainte de 1913 și care n-au dorit să fie evacuați, solicitând guvernului bulgar să rămână pe loc.<sup>146</sup> Partea română a cerut evacuarea a încă 2.500 de etnici bulgari din satele Nuntași și Lunca pentru atingerea plafonului de 60.000. Reprezentanții Bulgariei au refuzat să-i primească și au deplasat o parte din români la frontieră în zona Oltenița – Ostrov, măsură de presiune. La rândul lor, autoritățile române au refuzat să-i primească. În cele din urmă, partea bulgară a acceptat la 14 decembrie 1940 pe cei 2.200 de bulgari, iar partea română a primit la schimb 78 de familii din sudul Dobrogei.<sup>147</sup>

---

<sup>143</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 88.

<sup>144</sup> *Ibidem*, p. 89-90.

<sup>145</sup> *Ibidem*, p. 91.

<sup>146</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 293.

<sup>147</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 92.

După 14 decembrie 1940, guvernul României a insistat pe lângă guvernul de la Sofia pentru rezolvarea prin negocieri a schimbului de bulgari și români rămași neevacuați. Guvernul bulgar a refuzat motivând că primise deja 63.000 de etnici bulgari, iar partea română refuza să-i primească pe cei 4.700 de români din zona Turtucaia. La începutul anului 1941, negocierile româno-bulgare s-au reluat și la 1 aprilie cele două părți au convenit asupra unui nou schimb de populație, protocolul fiind semnat la 11 aprilie. S-a convenit la efectuarea schimbului a 4.700 de români din Bulgaria și a 3.600 etnici bulgari. În cursul lunilor aprilie-mai au fost evacuați 3.078 etnici bulgari, iar 3.850 de români au fost trecuți în România. La cererea părții române, operațiile de evacuare s-au prelungit până la 10 iunie 1941, când practic s-au încheiat operațiunile schimbului obligatoriu de populație.<sup>148</sup>

Cercetătorul care va analiza datele statistice referitoare la schimbul total de populație româno-bulgară va constata că cifrele publicate de-a lungul timpului sunt contradictorii. La 4 decembrie 1940, „Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate” l-a informat pe generalul Antonescu că numărul românilor evacuați din Caliacra și Durostor se ridica la 106.000 persoane.<sup>149</sup> În două lucrări apărute sub egida guvernului Ion Antonescu, cifrele avansate sunt de asemenea diferite. În volumul dedicat realizărilor guvernului între 6 decembrie 1941 – 6 decembrie 1942 se precizează că numărul românilor evacuați din Caliacra și Durostor a fost de 23.175 capi de familie, ceea ce însemna 103.711 persoane.<sup>150</sup> În cea de-a doua lucrare se evaluează numărul românilor la 21.897 de familii, adică aproximativ 100.000 de suflete.<sup>151</sup> Primii cercetători care au analizat schimbul de

---

<sup>148</sup> *Ibidem*, p. 93; Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940 -- trecut și prezent*, Editura Lumina Lex, București, 2004, p. 95.

<sup>149</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 95.

<sup>150</sup> *Românizarea. Înfăptuiri, 6 decembrie 1941 - 6 decembrie 1942*, Subsecretariatul de Stat al României, Colonizării și Inventarului, Oficiul de Studii, Documentare și Îndrumare, București, f.a., p. 66.

<sup>151</sup> *Trei ani de guvernare, 6 septembrie 1940 - 6 septembrie 1943*, Monitorul Oficial și Imprimeria Statului, București, 1943, p. 143.

populație româno-bulgar au fost din afara granițelor țării, întrucât în regimul comunist abordarea unei astfel de teme, dar mai ales publicarea rezultatelor, era imposibil de realizat. Otilia Georgescu-Roegen, într-o lucrare referitoare la populația agricolă a României, publicată în anul 1953 la Washington, precizează că au venit din Caliacra și Durostor 15.800 familii, adică 77.728 suflete, și au plecat din județele Constanța și Tulcea 45.856 de etnici bulgari.<sup>152</sup> În anul 1954, prodigiosul istoric german Andreas Hillgruber și-a publicat valoroasa lucrare referitoare la relațiile germano-române între anii 1938-1944, în care a estimat că prin aplicarea „*Tratatului de la Craiova*“, 65.000 de etnici bulgari din județele Constanța și Tulcea și 110.000 români din sudul Dobrogei au făcut obiectul schimbului.<sup>153</sup>

După 1990, mai mulți cercetători români au avansat diferite cifre. În 1992, istoricul Mircea Mușat a aproximat că au părăsit județele Caliacra și Durostor circa 100.000 locuitori.<sup>154</sup> Istoricul constănțean Lascu Stoica aprecia în anul 1995 într-un documentat studiu că „*au părăsit județele sud-dobrogene circa 100.000 români (respectiv 23.173 familii)*“.<sup>155</sup> Tânărul cercetător Adrian Trifan, într-un studiu publicat într-un volum apărut în anul 2000 la Chișinău, a estimat pe baza izvoarelor consultate că din sudul Dobrogei au fost evacuați 22.118 capi de familie, reprezentând 100.022 persoane, iar din județele Constanța și Tulcea au plecat aproximativ 15.000 familii sau 61.000 persoane.<sup>156</sup> Doi renumiți cercetători bucureșteni au apreciat într-o lucrare dedicată dramei cunoscute de România în 1940 că din sudul Dobrogei au fost evacuați 102.093 etnici români, ceea ce în procente a însemnat 86,2% din totalul locuitorilor din județele Caliacra și Durostor.<sup>157</sup> Dan Cătănuș,

---

<sup>152</sup> Apud Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 104.

<sup>153</sup> Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 144.

<sup>154</sup> M. Mușat, *Drama României Mari*, Editura Fundației României Mari, București, 1992, p. 213.

<sup>155</sup> Lascu Stoica, *op.cit.*, p. 974.

<sup>156</sup> Adrian Trifan, p. 103-104.

<sup>157</sup> Alesandru Duțu, Maria Ignat, 1940. *Drama României. Rapt și umilință*, Editura Universal Dalvi, București, 2000, p.273.

realizatorul unui valoros volum de documente referitoare la ideologia cominternistă și manifestările iredentismului bulgar în sudul Dobrogei între anii 1919-1940, accepta în studiul introductiv al lucrării cifra publicată de cercetătorii Alesandru Duțu și Maria Ignat în ceea ce-i privește pe români și aproximează că 64.000 de bulgari au făcut obiectul schimbului de populație.<sup>158</sup> Adrian Trifan a evaluat populația evacuată la peste 120.000 suflete (peste 22.000 familii)<sup>159</sup>, iar Dorel Bancoș în lucrarea deja citată precizează că au părăsit județele sud-dobrogene 103.711 români și au plecat din județele Constanța și Tulcea 62.778 bulgari.<sup>160</sup> În volumul VIII al noului tratat de „Istoria Românilor” se susține că din județele Caliacra și Durostor au fost evacuați 103.711 români, iar 62.778 bulgari au plecat din județele Tulcea și Constanța.<sup>161</sup> Conform istoriografiei bulgare, din România au fost evacuați 68.000 de etnici bulgari.<sup>162</sup> În sfârșit, Dumitru Șandru, unul dintre cei mai avizați cercetători ai mișcărilor de populații între anii 1918-1948 în România, prezintă cifrele apărute în lucrări tipărite în epocă ori avansate de unii cercetători atrăgând atenția asupra diferențelor, precum și a discordanțelor față de recensământul general din 29 decembrie 1930, fără însă să opteze pentru vreuna din date.<sup>163</sup> Comparând cifrele avansate în diverse surse, apreciem că cea reală, precizată și de *Comisia mixtă româno-bulgară* care cunoștea cel mai bine datele, este cea de 103.711 locuitori evacuați din sudul Dobrogei.

În următorii ani, dezacordurile româno-bulgare pe problemele aplicării „*Tratatului de la Craiova*” s-au menținut. Nu vom analiza în acest capitol aceste probleme, precizăm însă că, în urma negocierilor dintre București și Sofia, la 1 aprilie 1943 s-a semnat un acord care a

---

<sup>158</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 51.

<sup>159</sup> Adrian Trifan, *op.cit.*, p. 113.

<sup>160</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 131.

<sup>161</sup> „*Istoria Românilor, vol. III (1918-1940)*”, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 589.

<sup>162</sup> Apud Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 975.

<sup>163</sup> Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 104-105.

prelungit schimbul facultativ de populație până la 1 noiembrie 1943, realizabil pe bază voluntară. Nu cunoaștem dacă în baza acestei înțelegeri s-au mai realizat schimburi de populație, dar la 23 mai 1943 Bulgaria a refuzat aplicarea acordului, iar „Comisia mixtă româno-bulgară a anunțat că cele două țări au renunțat la schimbul voluntar de populație și că aplicațiile nu vor mai fi primite”.<sup>164</sup>

Pentru ca cititorul să-și facă o imagine clară asupra mișcării populației dobrogene după 1940, precizăm că în baza convenției din 22 octombrie 1940 și a acordului suplimentar din 28 mai 1941 dintre România și Germania, și germanii din județele Constanța și Tulcea au fost cuprinși în programul decis de Hitler de reintegrare în Reich. Etnicii germani dobrogeni au plecat din județele Constanța și Tulcea în două etape: 1 noiembrie – 15 decembrie 1940, când au părăsit localitățile de reședință în cea mai mare parte, și 20 mai – 20 iunie 1941. Andreas Hillgruber a avansat cifra de 15.000 germani transferați în Germania,<sup>165</sup> iar cercetătorul Dorel Bancoș, pe baza unor documente germane, precizează că au părăsit Dobrogea 15.440 etnici germani.<sup>166</sup> Evacuarea s-a făcut cu trenul și căruțele până la Cernavodă de unde au fost transferați cu navele la Belgrad, iar până în provinciile austriece Styria și Carinthia pe calea ferată.<sup>167</sup>

---

<sup>164</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 105.

<sup>165</sup> Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 145.

<sup>166</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 111. Conform unor informații germane, din județul Constanța s-au repatriat 11.015 persoane. Din orașul Constanța și cartierele mărginașe Anadolchioi, Viile Noi, Constanța și Palazu Mare numărul celor plecați a fost de 2.455 locuitori, iar al celor rămași a fost de 149, ceea ce în procente însemna cam 6%. Nu este lipsit de importanță și semnificație dorința exprimată de familiile de etnici germani de a reveni în Dobrogea. Conform unei dări de seamă a Prefecturii Constanța, între 1 aprilie – 30 iunie 1944 erau înregistrați în județul și municipiul Constanța 918 germani (*Heimatbuch der Dobruedscha-Deutschen 1840-1940*, Constanța, p. 25; D.J.C.A.N., fond Prefectura Constanța, dosar 38/1944, p. 63; „*Dobrogea Jună*”, an XXXVII, nr. 69, 15 mai 1941; Vasile Bătlan, *op.cit.*, p. 153 și urm.).

<sup>167</sup> Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 84.

Recensământul general al populației României din 6 aprilie 1941 precizează că Dobrogea avea un număr de 519.297 locuitori.<sup>168</sup> După cum am precizat, la începutul anului 1940, Dobrogea avea 911.926 de locuitori. Comparând cifrele, rezultă că în urma cedării județelor Caliacra și Durostor, a schimbului de populație româno-bulgar și repatrierii etnicilor germani, regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră a pierdut, între august 1940 – iulie 1944, 377.089 locuitori.

Referitor la așezarea românilor evacuați din județele Caliacra și Durostor în județul Constanța, cifrele avansate de cercetători nu coincid. În anul 1996, într-o lucrare referitoare la istoria macedoromânilor s-a aproximat că numai numărul aromânilor stabiliți în anii 1940-1941 în Dobrogea a fost de 65.382.<sup>169</sup> Cercetătorul Stoica Lascu a opinat că 11.124 familii au fost evacuate în județul Constanța și 7.017 în județul Tulcea, ceea ce dă un total de 18.141 familii.<sup>170</sup> Mai recent, Adrian Trifan a precizat că numărul familiilor așezate în județul Tulcea a fost de 6.135, în Constanța de 9.748 familii, ceea ce dă un total de 15.833,<sup>171</sup> cifră asupra căreia s-a oprit și istoricul Dorel Bancoș.<sup>172</sup>

Prin cedarea județelor Caliacra și Durostor, mișcările de populație impuse și consecințele războiului, **structura socio-profesională** a Dobrogei a cunoscut din septembrie 1940 evoluții dramatice. Cum în mod corect s-a apreciat, schimbul de populație impus prin „*Tratatul de la Craiova*” „*a afectat grav statutul social al celor implicați și pe fondul deteriorării accentuate a economiei românești între 1940-1947*”.<sup>173</sup> Majoritatea populației evacuate era din mediul rural, mai precis din 265 de sate din județele Tulcea și Constanța. În ceea ce privește populația

---

<sup>168</sup> Dr. Sabin Manuilă, *Recensământul general al României din 1941*, București, 1944, p. 9.

<sup>169</sup> Nicolae Cușa, *Macedonenii pe văile istoriei*, Editura Europolis, Constanța, 1990, p. 45.

<sup>170</sup> Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 974; Idem, *Împroprietărirea românilor balcanici în Cadrilater*, în „*Dosarele Istoriei*”, an VII, nr. 1 (65), 2002, p. 40.

<sup>171</sup> Adrian Trifan, *op.cit.*, p. 104.

<sup>172</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 96.

<sup>173</sup> Angela Pop, *Urmările social-economice ale Tratatului de la Craiova. Și bune și rele...*, în „*Dosarele Istoriei*”, an VII, nr. 1 (65), 2002, p. 63.



germană repatriată, și aceasta a fost în majoritate din localități rurale. 79,9% au fost agricultori, 14,2% au provenit din sectorul industriei și meșteșugurilor, 2,7% din comerț și transporturi, 1,3% erau liberi profesioniști și 1,8% casnici.<sup>174</sup> Pierderile de populație din mediul rural din județele Tulcea și Constanța au fost compensate de recolonizarea majorității populației evacuate din județele Caliacra și Durostor.

În plan socio-profesional, războiul a provocat o scădere a numărului personalului ocupat, urmare a reducerii activității ori închiderii unor capacități productive. Conform datelor culese de serviciul „Prefecturii Tulcea” în anul 1941 în întreprinderile județului lucrau 551 muncitori.<sup>175</sup> O statistică datată 27 iulie 1944 ne informează că în întreprinderile industriale cu peste 10 salariați în județul Constanța lucrau 6.173 salariați, iar în județul Tulcea 784.<sup>176</sup> Pe sectoare productive, situația salariaților se prezintă după cum urmează: petrolifer – 749 salariați; cariere – 1.043; metalurgic – 4.649; textile – 368; alimentare – 258; arte grafice – 49; construcții – 698; chimică – 52. Cel mai mare număr de salariați era la „Șantierul Naval Constanța” – 2.684 și „Direcția Porturilor Maritime” – 645, întreprinderi încadrate în sectorul industriei metalurgice. Un număr apreciabil de angajați avea și „Direcția Dunării Maritime” din Sulina – 498, dar erau dispersați. La „Țesătoria Dobrogeana” din Constanța erau încadrați 260 salariați. Din sectorul petrolifer, cel mai mare număr de salariați l-au avut *Societatea „Concordia”* – 272 și *Societatea „Astra Română”* – 217. Din subramura construcții se vor detașa „Fabrica de ciment Cernavodă” cu 216 angajați și „Creditul Minier” din Altân-Tepe cu 158.<sup>177</sup>

---

<sup>174</sup> *Ibidem*, p. 112.

<sup>175</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1.329/1941, f. 9.

<sup>176</sup> Stoica Lascu, *Dezvoltarea industriei românești transdunărene*, în „Studii și articole de istorie”, LV-I.VI, 1987, p. 238.

<sup>177</sup> Vezi pe larg, Idem, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (//)*, în „Pontica”, XX, 1987, p. 289-292.

### III.4. *Acțiuni pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și salarizare*

La fel ca și în celelalte regiuni ale României, și lucrătorii dobrogeni au fost preocupați de soluționarea diverselor probleme socio-economice cu care s-au confruntat. După Primul Război Mondial, durata zilei de muncă, condițiile de lucru, de salarizare, organizarea sindicală și raporturile cu patronatul au fost principalele probleme ale angajaților. Durata zilei de muncă a fost diferită de la întreprindere la întreprindere, depinzând și în Dobrogea de raportul social de forțe existent la un moment dat între muncă și capital. În majoritatea sectoarelor economice s-a lucrat, cel puțin în primul deceniu interbelic, între 10 și 14 ore pe zi și chiar mai mult.<sup>178</sup> Timpul de muncă legal n-a fost respectat nici după votarea, la 13 aprilie 1928, a legii pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și duratei zilnice a muncii. Patronii din Dobrogea au continuat să fixeze timpul de muncă potrivit intereselor lor. Elocvente în acest sens sunt rapoartele inspectorilor de muncă ce constatau că se lucrează în continuare 10-12 ore pe zi, iar în unele cazuri s-a ajuns la 18 ore.<sup>179</sup>

Foarte puține societăți economice acordau pauză de masă, concedii de odihnă ori au avut puterea financiară pentru a asigura salariaților locuințe. Numai câteva întreprinderi din Constanța și Cernavodă au pus la dispoziția angajaților, specialiști și tehnicieni, îndeosbi locuințe, dar și acestea „erau într-o mare lipsă”,<sup>180</sup> față de solicitări. În unele șantiere de construcție, muncitorii dormeau „pe pământ ori prin grajduri cu îmbrăcăminte proprie”.<sup>181</sup>

Așa după cum o demonstrează izvoarele istorice, mulți patroni din județele dobrogene au folosit într-o proporție mai mare munca femeilor și copiilor. Atât în primul deceniu interbelic, cât și după adoptarea legii din 13 aprilie 1928, dar și după aceea, aceiași lucrători munceau în

---

<sup>178</sup> D.J.C.A.N., fond Inspectoratul Muncii Constanța (I.M.C.), dosar 24/1930, f. 163.

<sup>179</sup> *Ibidem*, dosar 22/1939, f. 4.

<sup>180</sup> *Ibidem*, dosar 2/1930, f. 44.

<sup>181</sup> *Ibidem*, dosar 35/1938, f. 89, 91.

aceleași condiții cu ceilalți angajați, iar în unele, chiar mai grele. Spre exemplu, ucenicii din tipografiile constănțene erau „*ținuți de patroni până la 9 seara, bruscați și bătuți*“.<sup>182</sup> După o astfel de zi de muncă, cei care nu aveau posibilități de cazare rămâneau să se odihnească peste noapte pe mesele din ateliere ori „*într-o cămăruță întunecoasă, lipsită de cel mai elementar confort sau într-un pat improvizat*“.<sup>183</sup>

O pondere importantă în sectorul muncii au deținut-o lucrătorii portuari, îndeosebi cei din portul Constanța, unde în perioadele de trafic intens numărul muncitorilor se afla în creștere. După cum s-a observat în epocă, porturile deveneau întreprinderi atractive în anumite perioade de trafic intens, unde se puteau realiza câștiguri, desigur nu pe măsura muncii grele depuse.<sup>184</sup>

Desfășurarea și organizarea muncii, îndeosebi a celei din portul Constanța, au constituit atât pentru lucrători și reprezentanții lor, cât și pentru presă o preocupare constantă. S-a constatat că, datorită proastei organizări a muncii, comerțului și afacerilor realizate de conducătorii formațiilor de muncă numite în epocă „*poște*“, portul Constanța era „*un câmp larg de extorcațiune și mizerie a unora, de înșelătorie ordinară, trândăvie, parazitism și corupție a altora*“.<sup>185</sup> Întrucât desfășurau operațiuni dificile și periculoase, activitatea depusă de muncitorii portuari a fost caracterizată ca fiind o adevărată „*muncă de silnicie*“.<sup>186</sup> Gradul de dificultate a muncii depindea de locul de muncă. Condițiile cele mai grele de muncă le-au avut „*rujarii*“, muncitorii care se ocupau cu nivelarea grânelor în magaziile navelor. Pentru a umple toate golurile magaziiilor, rujarii lucrau de multe ori în genunchi ori culcați, într-un permanent nor de praf. În timpul unei inspecții, șeful „*Inspectoratului Muncii Constanța*“ constata că „*privind de pe coverta vasului, într-un hambar, cu greu se pot*

---

<sup>182</sup> *Ibidem*, dosar 6/1926, f. 132.

<sup>183</sup> *Ibidem*, dosar 21/1931, p. 18; dosar 6/1926, f. 170.

<sup>184</sup> N. Sever Cărpinișan, *Munca în porturi*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța. Volum festiv*“, p. 100.

<sup>185</sup> N. Sever Cărpinișan, *op.cit.*, p. 100.

<sup>186</sup> Mihai Negru, *Viața României pe Mare și Dunăre. Studii și informații*, București, f.a., p. 191.

*distinge siluetele muncitorilor învăluiți în praf*.<sup>187</sup> Deși în repetate rânduri s-a atras atenția organelor răspunzătoare asupra condițiilor grele în care lucrau muncitorii portuari, îmbunătățirea lor a rămas un deziderat, „*o chestiune care aștepta de multă vreme o soluție*“<sup>188</sup>, după cum se preciza într-un document de epocă.

Muncitorii portuari erau dezavantajați și de sistemul de organizare a muncii. Formațiile de lucru, poștele, erau conduse de „*vătafi*“ care se ocupau cu contractarea activității muncii. De multe ori, contractarea muncii depindea de mașinațiunile agenților de vapoare și ale firmelor comerciale care rulau mărfuri, ceea ce crea posibilitatea conducătorilor de poște să realizeze câștiguri deosebit de mari, în detrimentul veniturilor muncitorilor. Între muncitorii portuari, categoria cu statutul cel mai incert a fost cea a angajaților temporar, sau „*flotanții*“ cum au fost denumiți. Patronii și vătafi au arătat o totală lipsă de interes față de această categorie de muncitori, asupra lor presând permanent nesiguranța obținerii și păstrării angajamentului de lucru. Pe de altă parte, muncitorii flotanți erau angajați pentru a desfășura cele mai grele munci.<sup>189</sup> Când erau angajați, lucrătorii flotanți erau obligați să semneze angajamente care îi defavorizau față de cei permanenți. Astfel, muncitorii flotanți de la „*Atelierele Serviciului Porturilor Maritime*“ erau obligați să semneze o declarație prin care se angajau să accepte salariul fixat, să nu solicite „*nici un fel de spor, adaos sau indemnizații în tot cât va dura prezenta angajare. Declar – se preciza în document în continuare – că nu voi avea nimic de obiectat dacă Atelierele S.P.M. mă vor concedia din lipsă de lucru, fie din alte cauze*“.<sup>190</sup> Cea mai importantă aspirație pe care această categorie de muncitori au afirmat-o statornic a fost trecerea în categoria permanenților, poziție pe care puțini au reușit-o întrucât lucrătorii cu contract permanent se opuneau

---

<sup>187</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 9/1936, f. 160; Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitatea milenului III*, Editura Europolis, Constanța, f.a., p. 168.

<sup>188</sup> D.J.C.A.N., fond Direcția Navigației Maritime (D.N.M.), dosar 7/1937, f. 10.

<sup>189</sup> „*Muncitorul Constanței*“, an I, nr. 11 din 7 august 1926.

<sup>190</sup> D.J.C.A.N. fond D.N.M, dosar 11/1927, f. 114; *Ibidem*, fond Căpitănia Portului Constanța, dosar 180/1938, f. 378.

sub motivul că în portul Constanța lucrau suficienți docheri, situație care a generat, nu de puține ori, animozități între cele două categorii.

În primul deceniu interbelic, muncitorii portuari și reprezentanții acestora s-au exprimat constant pentru reglementarea juridică a muncii în porturi. După o campanie susținută, la 11 și 13 iulie 1931 „Parlamentul” României a votat „*Legea pentru organizarea muncii în porturi*”.<sup>191</sup> Însoțită de un amplu regulament de aplicare, legea încerca să reglementeze raporturile de muncă într-un important sector, să pună capăt practicilor de spoliere a muncitorilor portuari de către vătafi, favoritismului la angajare și efectuare a plăților, câștigurilor fabuloase pe care aceștia le realizau. Încă în epocă, reprezentanții muncitorilor portuari au atras atenția că cele două acte normative conțineau dispoziții favorabile patronilor și prevederi neclare. Deși interziceau acțiunile sociale pentru apărarea intereselor lor, „*Legea pentru organizarea muncii în porturi*” a reprezentat o victorie a muncitorilor.

În condiții deosebit de precare de muncă și-au practicat profesia și pescarii. Obligați de organele de stat să plătească o dijmă ce varia între 15 și 65%, de o serie de intermediari precum cherhanagiii, proprietarii de unelte de pescuit, comerț ș.a. care le diminuau prin diferite mijloace veniturile, pescarii mai aveau de înfruntat bolile, condițiile insalubre, iar cei ce pescuiau în Delta Dunării perioadele de inundații și, pe timp de iarnă, izolarea ca urmare a înghețului.<sup>192</sup>

În sectorul comercial, condițiile de lucru au fost mai bune. Intrarea în vigoare a „*Legii repausului duminical*” „a însemnat un mare progres în viața funcționarilor comerciali”.<sup>193</sup> Mulți patroni n-au respectat prevederile legii, situație întâlnită de funcționarii „*Inspectoratului Muncii Constanța*” și în alte sectoare. Ani de-a rândul, între muncitorii porturilor fluviale și cei ai firmelor comerciale „s-au creat neînțelegeri datorită insistenței patronilor, care prin toate mijloacele încercau să-i forțeze pe muncitori să lucreze în zilele de duminică”.<sup>194</sup>

---

<sup>191</sup> C. Hamangiu, *Legi uzuale*, vol. 19, 1931, p. 601; Lazăr Maglașu, *op.cit.*, p. 16; Gh. D. Deculescu, *op.cit.*, p. 87.

<sup>192</sup> Gligor Stan, *op.cit.*, p. 300.

<sup>193</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 24/1930, f. 164.

<sup>194</sup> *Ibidem*, dosar 8/1931, f. 290.

Absența securității muncii a constituit o realitate constant întâlnită și în întreprinderile dobrogene. Din acest motiv, statisticile au consemnat numeroase accidente soldate fie cu pierderea temporară a capacității de muncă, fie cu decese. Cele mai multe accidente s-au înregistrat în cariere de piatră, unde săptămânal se produceau asemenea evenimente, precum și în fabricile ce foloseau instalații mecanice la care erau încadrați muncitori necalificați. Față de angajații accidentați în timpul programului autoritățile nu au manifestat nici un fel de grijă. Într-un document de arhivă se preciza că aceștia „*se plimbă de la o autoritate la alta, fac petițiuni peste petițiuni la care nu se găsește nimeni ca să le răspundă*“.<sup>195</sup>

În anul 1940, „*Inspectoratul Muncii Constanța*” a cerut întreprinderilor din zona de responsabilitate să-și întocmească planuri de organizare științifică a muncii.

Situația materială și nivelul de trai al personalului angajat au fost influențate de salariile pe care le primeau, de puterea de cumpărare a acestora și de evoluția prețurilor principalelor produse necesare existenței. Salariile au variat și în Dobrogea de la întreprindere la întreprindere. Pentru cei angajați prin contract acestea se stabileau conform acordului negociat cu patronii, pentru celelalte categorii salariul se fixa „*prin buna învoială de la caz la caz*”,<sup>196</sup> cel mai obișnuit sistem de plată fiind cel cu ora.

În perioada interbelică, salariile nominale<sup>197</sup> au crescut, dar cele reale au depins de evoluția prețurilor. Lăcătușii, cazangii și tâmplarii primeau 3.000 lei pe lună, muncitorii portuari 3.200, servitorii 1.500, iar lucrătorii agricoli 1.200.<sup>198</sup> Deși lucrau în condiții asemănătoare bărbaților, salariile femeilor, fetelor și ucenicilor erau „*destul de*

---

<sup>195</sup> *Ibidem*, dosar 60/1938, f. 38.

<sup>196</sup> *Ibidem*, dosar 55/1933, f. 57.

<sup>197</sup> Pentru evoluția prețurilor și a sistemului de salarizare vezi: Gh. Iacob, Luminița Iacob, *Modernizarea – europenism, volumul I*, Editura Universității Al. Ioan Cuza, Iași, 1995, p. 181-188; Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 66-68.

<sup>198</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 38/1933, f. 73.

reduse“.<sup>199</sup> În deceniul patru s-au menținut decalajele între veniturile muncitorilor și cele ale personalului de conducere. Spre exemplu, în anul 1937 muncitorii „Fabricii de Ciment Cernavodă“ erau plătiți cu 8-14 lei pe oră, iar reprezentantul părții belgiene primea 25.000 lei, directorul tehnic 25.000 lei și contabilul șef 20.000 lei lunar.<sup>200</sup> La „Fabrica Japi Veillard“ directorul era plătit lunar cu 35.000 lei, iar muncitorii 1.200 lei lunar.<sup>201</sup>

Conform unei statistici întocmite de „Inspectoratul Muncii Constanța“, în 1940 salariile variau între 2.000 și 5.000 lei pentru muncitorii necalificați și 5.000-15.000 pentru cei specializați, în Dobrogea însă „salarizarea este cu mult redusă față de celelalte centre“.<sup>202</sup>

Documentele consultate relevă că patronii diminuau salariul prin neachitarea sporurilor ori amânarea plății lor pe perioade de câteva luni sau majorarea impozitelor directe și indirecte. Situația nu era prea bună nici în mediul rural, unde țăranimea era „strânsă de grumaz de perceptorii și cămătarii, fiind nevoită a vinde rodul pe prețul ce i se oferea“.<sup>203</sup>

Datorită inflației, prețurile la produsele de primă necesitate au crescut vertiginos, astfel că întreținerea unei familii cerea și în Dobrogea sume ce depășeau veniturile. După unele calcule, familia unui muncitor constănțean compusă din soț, soție casnică și trei copii avea nevoie pentru a-și asigura cele necesare traiului de 4.271 lei pe lună în anul 1922, de 7.506 lei în 1923, iar în 1926 de 19.962 lei.<sup>204</sup>

Comercianții practicau zilnic, după cum sublinia un periodic tulcean, „o continuă speculă a articolelor de primă necesitate“.<sup>205</sup> Creșterea prețurilor a fost deosebit de mare în deceniul patru. În anul

---

<sup>199</sup> *Ibidem*, dosar 21/1931, f. 34.

<sup>200</sup> *Ibidem*, dosar 24/1937, f. 10-12.

<sup>201</sup> *Ibidem*, f. 27.

<sup>202</sup> *Ibidem*, f. 181.

<sup>203</sup> „Ancora“, an I, nr. 1 din 20 august 1931.

<sup>204</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 4/1926, f. 1; „Dobrogea Jună“, an XVIII, nr. 217 din 23 septembrie 1924.

<sup>205</sup> „Oglinda Tulcei“, an I, nr. 22 din 10 decembrie 1927.

1937, prețurile bunurilor de larg consum crescuseră substanțial, astfel că în Dobrogea „*standardul vieții s-a scumpit cu aproape 50%*“.<sup>206</sup>

După intrarea României în război, și în Dobrogea au început să se înregistreze lipsuri de la articolele de îmbrăcăminte și încălțăminte, precum și creșteri de prețuri la produsele de larg consum. Un kilogram de pâine costa 20 lei, de brânză 200 lei, de carne 160 lei, iar de zahăr 130 lei. Prețul unei cămăși bărbătești era de 3.500 lei, al unei perechi de bocanci 10.000 lei, iar un costum de haine 25.000 lei, ceea ce a însemnat un coeficient de scumpire de 700% la produsele alimentare și 800% la îmbrăcăminte și încălțăminte.<sup>207</sup> Diminuarea veniturilor reale ca urmare a creșterilor spectaculoase a prețurilor a determinat pe hamalii și căruțașii constănțeni să sublinieze într-un memoriu adresat generalului Ion Antonescu că „*bugetul și standardul de viață al muncitorilor este sub normal. Muncitorul nostru este așa cum este, este sărac, dar nu din vina sa*“.<sup>208</sup> Rapoartele organelor de muncă locale confirmau starea dificilă a muncitorilor apreciată „*în majoritatea cazurilor foarte rea*“.<sup>209</sup> Populația a pus înrăutățirea situației lipsurilor de pe piață și pe seama prezenței trupelor germane. Înseși serviciile de informație ale armatei informau în martie 1941 că lipsa unor produse de primă necesitate de pe piață, scumpirea exagerată a altora se datorează militarilor germani care le achiziționau la orice preț.<sup>210</sup>

Ion Antonescu avea să constate situația slabă a aprovizionării și prețurile practicate de comercianți peste media pe țară, cu ocazia inspecției pe care a efectuat-o în prezența autorităților locale, în județele Constanța și Tulcea. Concluzia generalului a fost că aprovizionarea nu este bine realizată, iar autoritățile nu controlează sectorul. „*Conducătorul statului*“ a transmis ordine ferme „*Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării*“ să trimită în cel mai scurt timp în Dobrogea vagoane de grâu și diferite cantități de cartofi, varză, ceapă, ulei, lemne

---

<sup>206</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 73/1939, f. 5, 6.

<sup>207</sup> *Ibidem*, dosar 58/1943 f. 38; D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1217/1943, f. 4.

<sup>208</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 23/1941, f. 6.

<sup>209</sup> *Ibidem*, dosar 67/1942, f. 165.

<sup>210</sup> A.M.R., fond I,400, dosar 13, f. 16,19.



ș.a. pentru satisfacerea nevoilor imediate.<sup>211</sup> Pe data de 9 noiembrie 1941, aceeași instituție era înștiințată din ordinul lui Ion Antonescu de necesitățile pe care județele Constanța și Tulcea le aveau până la noua recoltă: Constanța - 792 vagoane de grâu, 750 – cartofi, 220 – varză, 150 – ceapă, 90 – ulei, 8.000 – lemne, 60 de zarzavat, iar Tulcea 864 vagoane de grâu, 225 - cartofi, 220 – varză, 20 de zarzavat și 50 de fasole.<sup>212</sup>

În întreaga perioadă analizată, cele mai grele condiții de viață le-au avut șomerii și familiile lor. Situația lor n-a făcut obiectul unor preocupări constante din partea autorităților. Până la declanșarea crizei din 1929-1933, șomerii dobrogeni n-au primit nici un fel de ajutor material și financiar. În timpul crizei s-au organizat comitete pentru sprijinirea șomerilor, dar fondurile alocate au fost erau extrem de mici, astfel că aproape lunar solicitau noi sume, pentru a le ameliora cât de cât situația.<sup>213</sup>

Datorită nerespectării programului, a legislației de reglementare a muncii, a repausului cuvenit, a contractelor, a salariilor corespunzătoare și a sporurilor, a concedierilor nejustificate, a condițiilor grele de lucru, personalul dobrogean angajat în diverse sectoare economice a desfășurat acțiuni sociale și s-a organizat în sindicate pentru apărarea drepturilor lor.

Situația dramatică în care se afla populația Dobrogei după reînțoarcerea administrației românești a provocat acțiuni sociale care s-au amplificat. Foametea, lipsa de locuințe, alte neajunsuri au fost principalele cauze care, și sub influența propagandei comuniste, au radicalizat și în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră manifestările sociale. Astfel, au avut loc tot mai multe adunări și mitinguri publice, finalizate mai întotdeauna prin adoptarea de memorii ori moțiuni aduse la cunoștința organelor locale și centrale de delegații și presă prin care s-a solicitat, după cum s-a prezentat în capitolul I, un sprijin real în vederea îmbunătățirii situației financiare și materiale a dobrogenilor. Dintre

---

<sup>211</sup> Alin Spânu, *Radiografia situației din Dobrogea*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom IV, 2001, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime S.A. Constanța, 2002, p. 262.

<sup>212</sup> *Ibidem*, p. 264.

<sup>213</sup> *Ibidem*, dosar 4/1932, f. 128.

categoriile care au participat activ la acțiuni sociale, muncitorii s-au dovedit cei mai fermi.

La începutul lunii decembrie 1918, ceferiștii constănțeni solicitau „Primăriei” îmbunătățirea aprovizionării cu produse alimentare de primă necesitate.<sup>214</sup> Nerezolvarea revendicărilor, precum și continuarea înrăutățirii condițiilor de viață i-au determinat pe ceferiștii constănțeni să intre în luna martie 1919 în grevă, acțiune la care s-au solidarizat și muncitorii portuari. La 12 iunie 1919, lucrătorii de la „*Depoul de locomotive*” și „*Atelierele C.F.R. Constanța*” au oprit lucrul în semn de solidaritate cu feroviarilor bucureșteni care se aflau în grevă de mai mult timp.<sup>215</sup> În zilele următoare s-au alăturat acestei acțiuni și lucrătorii portuari, marinari civili, personalul de la silozuri și faruri, precum și de la societățile „*Steaua Română*” și „*E. Wolff*”.<sup>216</sup>

Semnificativ pentru Dobrogea a fost faptul că cele mai multe acțiuni cu caracter social s-au înregistrat în anii de după Primul Război Mondial „*acolo unde statul este patron*”.<sup>217</sup> La 25 aprilie 1920, ceferiștii constănțeni aveau la grevă pe ramura declanșată de cei peste 20.000 de lucrători din transporturile feroviare. Cu această acțiune s-au solidarizat și muncitorii de la „*Direcția Porturilor Maritime*” care au încetat lucrul în ultimele zile ale lunii aprilie. Referindu-se la acțiunile comune ale muncitorilor constănțeni, periodicul „*Muncitorul căilor ferate*” sublinia că „*această solidaritate îi întărește până la entuziasm*”.<sup>218</sup> Grevele au durat mai bine de o lună, timp în care „*lucrătorii greviști continuă a se întâlni zilnic la Sindicatul Roșu, unde au loc discuții relative la nemulțumirea greviștilor*”.<sup>219</sup>

---

<sup>214</sup> *Momente din mișcarea muncitorească și comunistă din județul Constanța*, Constanța, 1971, p. 48.

<sup>215</sup> *Ibidem*, p. 50.

<sup>216</sup> Ion Stoian, *Județul Constanța în contextul istoriei patriei*, în „*Analele de istorie*”, an XXV, nr. 5, 1979, p. 50.

<sup>217</sup> „*Dacia*”, an VI, nr. 12 din 6 iunie 1920.

<sup>218</sup> Apud *Presa muncitorească și socialistă din România, volum III (1917-1921), partea a II-a (iulie 1919 - mai 1921)*, Editura Politică, București, 1973, p. 393.

<sup>219</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 477/1920, f. 87.

O acțiune socială de mari proporții a fost greva generală din octombrie 1920. Începută în noaptea de 17-18 octombrie 1920 de către feroviarii din București, greva s-a extins și în Dobrogea. La Constanța, Medgidia, Cernavodă, muncitorii ceferiști au fost primii care au aderat la grevă, încetând activitatea. O parte a echipajelor navelor „*Serviciului Maritim Român*” și „*Navigației Fluviale Române*” au intrat de asemenea în grevă, paralizând activitatea portuară. Guvernul a luat la 21 octombrie 1920 o serie de măsuri pentru încetarea grevei, cerând prefectilor să le aplice cu fermitate. La Constanța, sediile sindicatelor au fost închise, sigilate și puse sub pază militarizată. Au fost arestați liderii locali ai muncitorilor portuari, ai organizațiilor locale ale partidelor de stânga și ai sindicatelor. Între cei arestați s-au aflat îndeosebi comuniști precum Nicolae Ghețu, Petre Brânzan, N. Rogobete, V. Făgăraș, M. Corbeanu, iar de la Tulcea Evanghelie Stanef, Stelian Gregoriu, Alexandru Bălănescu. În comunele Jurilovca și Sarichioi, dar și în alte localități, s-au efectuat de asemenea arestări. Cei arestați au fost supuși unor maltratări din partea reprezentanților autorităților pentru a-i determina să declare că socialiștii i-au îndemnat să participe la grevă.

Celor arestați li s-au intentat procese pentru participare la grevă. Pe parcursul desfășurării procesului de la Constanța, majoritatea celor audiați au depus mărturie în favoarea arestaților, iar avocatul I.N. Roman a respins capetele de acuzare, subliniind că „*dreptul de grevă este un drept sfânt al muncitorilor aduși în situația disperată*”.<sup>220</sup>

Un rol important în pregătirea și desfășurarea acțiunilor cu caracter social, în special a grevelor, l-au avut sindicatele. Acestea și-au reluat activitatea după reîntoarcerea autorităților și a populației refugiate în provincie. Cele mai multe sindicate din Dobrogea s-au aflat sub influența socialiștilor și a comuniștilor. La Constanța, bunăoară, sindicatul muncitorilor portuari și-a reînceput activitatea în urma activității cunoscutului comunist Andrei Ionescu.<sup>221</sup> Un sindicat puternic au organizat și marinarii din marina comercială care în martie 1920 avea 300 membri, fiind recunoscut ca persoană juridică la

---

<sup>220</sup> „*Farul*”, an II, nr. 162 din 20 noiembrie 1920.

<sup>221</sup> Vasile Niculac, *Andrei Ionescu*, în „*Analele de istorie*”, XVIII, nr. 1, 1973, p. 173.

3 decembrie 1921, sub denumirea de „Dreptatea“. În județul Tulcea, Evanghelie Stanef, un adept al ideilor comuniste, a reușit organizarea pescarilor din Jurilovca și Sarichioi în sindicate. Același rezultat l-a obținut și cu muncitorii din portul Sulina.<sup>222</sup>

La sate, nemulțumirile s-au manifestat în special în legătură cu modul în care s-a aplicat reforma agrară. În unele localități rurale, sătenii au întocmit memorii ori au protestat cum au făcut-o în vara anului 1921 cei de pe proprietățile lui I.Gh. Duca și D. Aldea din plasa Mangalia.<sup>223</sup>

În anul 1922, pe raza „Inspectoratului Muncii Constanța“ activau 16 sindicate, din care numai 10 la Constanța. Cele mai mari au funcționat în portul Constanța. O parte a muncitorilor permanenți s-au grupat în sindicatul „Principesa Elena“, ce avea în octombrie 1922 circa 200 membri, în „Dezrobirea“ cu 170 de membri, ce era dominat „de foști deținuți de la Jilava“, adică de comuniști.<sup>224</sup> Crearea a două sindicate în portul Constanța a fost analizată de congresul sindical organizat în luna octombrie 1921 la Brașov cu atât mai mult cu cât aici au fost prezente două delegații constănțene. Participanții au adoptat documentul „Moțiunea cu privire la reprezentarea sindicatului național – port Constanța“ prin care se recomanda fuzionarea celor două sindicate.<sup>225</sup>

După congresul de la Brașov, conducătorii sindicatelor din portul Constanța au negociat realizarea fuziunii. În luna mai 1922 s-a reușit organizarea unei întruniri comune a membrilor sindicatelor „Principesa Elena“ și „Dezrobirea“ în care participanții s-au pronunțat în favoarea unificării, dorință consemnată și într-un document adoptat în acest sens. S-a sperat că prin unificare se puteau rezolva și problemele legate de contractarea muncii și eliminarea concurenței între poștele

---

<sup>222</sup> Direcția Arhivelor Istorice Centrale (D.A.I.C.), fond Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), dosar 271/1920, f. 1; Gligor Stan, *op.cit.*, p. 303.

<sup>223</sup> „Farul“, an III, nr. 20 din 4 august 1921.

<sup>224</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 6/1922, f. 143.

<sup>225</sup> *Documente din istoria Partidului Comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921 - august 1924)*, Editura Politică, București, 1970, p. 71.

controlate de cele două sindicate. Hotărârea de unificare a produs o reală bucurie în rândul sindicaliștilor comuniști care, după cum se preciza într-un document, „își ajunseseră scopul de a înscrie pe aproape toți muncitorii în sindicat”.<sup>226</sup> Problema unificării s-a mai discutat la 1 iunie 1922, când s-a decis ca noul sindicat să se numească „Unirea”, hotărâre primită cu entuziasm de participanți. În realitate, unii lideri sindicali au cerut ca până la întocmirea formalităților legale să se acționeze separat. Neînțelegerile intervenite ulterior, amestecul politicului au făcut ca unificarea sindicatelor din portul Constanța să nu se realizeze. Sindicatul „Dezrobirea”, dominat de comuniști, și-a schimbat la 27 septembrie 1923 denumirea în „Sindicatul muncitorilor manuali din port”.<sup>227</sup> Sindicate s-au constituit și în localități din sudul Dobrogei. În 1922 la Silistra funcționau 7, la Bazargic și Cavarna câte 4.<sup>228</sup>

În jurul negocierii contractului de muncă s-au desfășurat în întreaga perioadă analizată în portul Constanța, în porturile fluviale, dar și în alte întreprinderi, acțiuni diverse cu intensitate variabilă, prin care salariații au acționat pentru a împune patronatului dorințele lor. Între 1 aprilie 1922 și ianuarie 1923 se desfășurau zilnic conflicte referitoare la contractul colectiv de muncă.<sup>229</sup> Semnificativ pentru portul Constanța a fost faptul că, deși unitatea sindicală nu s-a realizat, în probleme profesionale, de muncă, de salarizare, stabilirea și respectarea contractului colectiv de muncă, de multe ori sindicaliștii s-au situat pe poziții apropiate, ceea ce a dus la obținerea unor succese. Bunăoară, în vara anului 1922 s-au derulat discuțiile între reprezentanții muncitorilor, reprezentanții autorităților portului Constanța și cei ai „Camerei de Comerț”, pentru stabilirea tarifelor de muncă. Datorită fermității cu care reprezentanții lucrătorilor și-au susținut punctul de vedere, în contractul colectiv încheiat pe o perioadă de un an de zile s-au acordat sporuri de 50% la tarifele de muncă.<sup>230</sup>

---

<sup>226</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 7/1923, f. 20.

<sup>227</sup> *Ibidem*, dosar 9/1922, f. 12.

<sup>228</sup> *Ibidem*, dosar 9/1924, f. 14; dosar 8/1928, f. 79-80.

<sup>229</sup> *Ibidem*, dosar 1/1922, f. 229.

<sup>230</sup> *Ibidem*, dosar 8/1922, f. 22.

Încheierea unui contract avantajos de muncă i-a preocupat și pe muncitorii din portul Cernavodă. Într-un raport înaintat „*Ministerului Muncii*” se arăta că aceștia „*doresc stabilirea unor prețuri fixe pentru că azi se văd supuși a fi plătiți cu sume derizorii și absolut la bunul plac al patronilor*”.<sup>231</sup> Semnat la 12 noiembrie 1923 pe timp de un an, noul contract colectiv de muncă a prevăzut tarife de muncă avantajoase pentru angajați, temei pentru care a fost prelungit până la 1 iulie 1927, când muncitorii au solicitat revizuirea pe motiv că salariile încasate nu le asigurau condiții corespunzătoare de trai. În urma negocierilor au impus patronatului un spor de 20% la manipularea cimentului și fierărie și 30% la mărfuri generale.<sup>232</sup>

De multe ori, după cum demonstrează sursele arhivate consultate, patronii n-au respectat contractele, folosind diferite pretexte pentru a-și plăti angajații sub prevederi, ceea ce a provocat reacții din partea acestora în sensul obținerii denunțării acordului înainte de expirare. Acțiunile pentru respectarea contractelor colective de muncă au constituit o constantă a manifestărilor sociale ale angajaților. La 12 martie 1926, muncitorii de la bazinul portuar semnalau „*Inspectoratului Muncii*” reducerea tarifelor de muncă cu 25% față de prevederile contractului, măsură care „*nu constituie decât o micșorare a bucății de pâine*”.<sup>233</sup>

Când muncitorii denunțau contractul colectiv și se impunea reluarea negocierilor, reprezentanții patronatului portuar chemau la discuții anumiți muncitori, selecționați de ei și nereprezentativi. Sindicatul „*Muncitorii manuali*” a organizat la 12 septembrie 1926 o adunare a membrilor, în cadrul căreia s-a protestat împotriva modului în care se purtau discuțiile pentru negocierea noului contract de muncă și a faptului că nu au fost chemați la discuții adevărații reprezentanți ai muncitorilor.<sup>234</sup> Fermitatea cu care s-a acționat a determinat reprezentanții patronatului să-i invite în cele din urmă la negocieri pe reprezentanții sindicatului „*Muncitorii manuali*”. Acțiuni cu caracter

---

<sup>231</sup> *Ibidem*, dosar 9/1922, f. 258.

<sup>232</sup> *Ibidem*, dosar 6/1926, f. 53 și urm.

<sup>233</sup> *Ibidem*, f. 39.

<sup>234</sup> *Ibidem*, f. 108.

social vizând mărirea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă au desfășurat și angajații altor societăți. La începutul lunii martie 1923, lucrătorii „*Fabricii Japy Weillard*” din Cernavodă au solicitat sporirea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă. Refuzând să accepte revendicările solicitate sub motiv că fabrica trece prin greutăți de producție, patronii au recunoscut necesitatea îmbunătățirii condițiilor de muncă și asistență socială.<sup>235</sup> În aceeași perioadă, muncitorii „*Fabricii de Ciment*” din aceeași localitate au cerut sporirea salariilor. Făcând cunoscută cererea centralei din Anvers, conducerea fabricii a primit dispoziția de a refuza mărirea salariilor și a concedia jumătate din personal.<sup>236</sup> Muncitorii atelierelor „*E. Wolff*” din Constanța au solicitat „*Inspectoratului Muncii Constanța*” mărirea salariilor „*deoarece actuala salarizare a noastră ne face imposibilă aprovizionarea strictului necesar*”. După negocieri s-a aprobat un spor la salarii de 10%, și nu 30% cum se ceruse.<sup>237</sup>

Începând cu anul 1925, acțiunile revendicative cu caracter economic s-au amplificat. La unele puncte pescărești din județul Tulcea, în luna martie 1925 pescarii au intrat în grevă, protestând împotriva prevederilor contractelor de muncă dezavantajoase pe care le impusese „*Societatea Frigul*”, precum și a practicilor negustorilor și cherhanagiilor care limitau pescuitul.<sup>238</sup> În luna noiembrie 1925, sindicatul „*Muncitorii manuali*” dezbătea în cadrul întrunirilor duminicale, la care, pe lângă membri, au participat și funcționari precum și muncitori sezonieri, probleme legate de unitatea sindicală, dar mai ales au cerut măsuri împotriva proliferării vătăfiei și acordarea cu prioritate a angajării manipulării mărfurilor echipelor muncitorilor înscrși în sindicat.<sup>239</sup> Funcționarii, frizerii și brutarii orașului Constanța au solicitat în mod repetat respectarea repausului duminical. Cifra

---

<sup>235</sup> *Ibidem*, dosar 9/1924, f. 61.

<sup>236</sup> *Ibidem*, f. 202.

<sup>237</sup> *Ibidem*, dosar 10/1923, f. 12.

<sup>238</sup> „*Dacia*”, an XII, nr. 61 din 18 martie 1925.

<sup>239</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 9/1926, f. 18.

conflictelor individuale a sporit considerabil. Cele mai multe au fost provocate de neplata drepturilor bănești.<sup>240</sup>

Pescarii tulceni, îngrijorați de situația grea și neajunsurile în care se zbăteau, au adresat regelui Ferdinand „*ultimul apel disperat*” prin care au solicitat măsuri pentru dezvoltarea pescuitului și îmbunătățirea condițiilor lor materiale.<sup>241</sup> Docherii din portul Tulcea și-au „*strâns rândurile*”, după cum sublinia un periodic, și au reușit să impună conducerii cea mai mare parte a revendicărilor lor.<sup>242</sup>

În plan sindical s-a produs o activitate mai intensă, dar și o politizare, unele sindicate fiind controlate de partide politice. Căruțașii din suburbiile Constanței au constituit în 1924 sindicatul „*Înălțarea*” la care au aderat treptat și muncitori de la triajul gării și magazinele de cereale, numărul membrilor fiind la 1 ianuarie 1926 de 218 membri.<sup>243</sup>

La începutul anului 1925, datorită neînțelegerilor dintre conducători pe probleme de organizare și contractarea muncii, sindicatul „*Principesa Elena*” s-a dizolvat. O parte din foștii membri, docheri și căruțași, au fondat sindicatul „*Principele Mihai*” ce a intrat sub controlul organizației locale a „*Partidului Național Liberal*”. Ceilalți au constituit asociația profesională „*Regele Ferdinand*” care a avut puțini membri. De altfel, în anul 1927, o parte dintre membri împreună cu alți lucrători portuari au constituit sindicatul „*M. Eminescu*”, controlat de organizația „*Partidului Național Țărănesc*”.<sup>244</sup>

Muncitorii din portul Constanța au solicitat în mai multe rânduri să se rezolve disputele dintre sindicate, să se ajungă la realizarea unității profesionale pentru evitarea concurenței între echipele controlate de liderii sindicali, precum și cu grupele independente. Într-o

---

<sup>240</sup> Din sutele de cereri adresate „*Inspectoratului Muncii Constanța*”, majoritatea solicitau sume pe care patronii le datorau. Spre exemplu, muncitorul Ștefan Vancea reclama că Fabrica „*Cristalul Dobrogei*” îi datorează 4.443 lei. Câțiva muncitori veniți din Basarabia pentru a lucra ca sezonieri în portul Constanța se plângeau că după eforturi mari au reușit să lucreze câteva zile, dar vătăfii refuză să plătească sumele cuvenite. (*Ibidem*, dosar 5/1926, p. 8, 42).

<sup>241</sup> „*Vocea Pescarului*” (Tulcea), an I, nr. 1 din 29 noiembrie 1925.

<sup>242</sup> „*Muncitorul Constanței*” (Constanța), an I, nr. 11 din 7 august 1926.

<sup>243</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 10/1924, f. 336.

<sup>244</sup> *Ibidem*, dosar 17/1927, f. 29-30.



adunare ținută la 29 aprilie 1926, la care au participat atât muncitorii aflați în sindicate, cât și din afara organizațiilor profesionale, s-a exprimat azeziunea la ideea de a se lucra prin rotație, „*de comun acord cu toții, pentru bunul mers al muncii în port și a dispărea toate frământările dintre muncitori în vederea înlăturării șomajului*“.<sup>245</sup>

Până în anul 1928, cele trei sindicate din portul Constanța și-au concentrat atenția „*mai mult cu antrepriza muncii*“.<sup>246</sup> Acceptarea de către conducerile sindicatelor „*M. Eminescu*“ și „*Principele Mihai*“ de efectuare a plăților sub prețul prevăzut de contractul colectiv a constituit motiv de nemulțumire pentru membrii celor două organizații și, în cele din urmă, a dus la ruperea înțelegerii. O altă formă practică și de sindicatele dobrogene pentru apărarea intereselor membrilor lor a fost întocmirea și înaintarea unor memorii cu revendicări adresate organelor locale.

Cel mai activ sindicat portuar a fost „*Muncitorii manuali*“, dominat de comuniști. Un obiectiv al liderilor aceluia sindicat l-au constituit reorganizarea și controlul activității sindicale nu numai în port, ci și la nivelul orașului Constanța. Pentru o scurtă perioadă de timp s-a reușit crearea unei singure organizații a sindicatelor din Constanța, al cărei președinte a fost avocatul comunist N. Ghețu, iar secretar N. Rusu, ce a îndeplinit aceeași funcție și în sindicatul „*Muncitorii manuali*“. În noul sindicat au mai activat și alți reputați comuniști constănțeni precum: Andrei Ionescu, Ilie Ninescu ș.a. Activitatea sindicatului a fost interzisă la 12 aprilie 1928 de autorități, sediul fiind închis și sigilat.<sup>247</sup>

Acțiuni cu caracter revendicativ au continuat să se înregistreze și în mediul rural, intensitatea și amploarea lor fiind însă mult mai mici decât în orașe. Un număr de 30 de muncitori agricoli de pe proprietatea E. Zosima din comuna Canara (Ovidiu) au intrat în grevă la 31 iulie 1928 din cauza diminuării salariului. Conflictul s-a soluționat prin concedierea lucrătorilor. Un alt conflict salarial a fost înregistrat la 13 august 1928 în comuna Basarabi între lucrătorii ce încărcău cereale în mijloacele de transport și comercianți.<sup>248</sup> Astfel de conflicte sunt consemnate în izvoarele istorice și în alte localități rurale.

<sup>245</sup> *Ibidem*, dosar 6/1926, f. 103.

<sup>246</sup> *Ibidem*, dosar 20/1928, f. 35.

<sup>247</sup> *Ibidem*, f. 43.

<sup>248</sup> *Ibidem*, dosar 11/1928, f. 10-11.

În județele din sudul Dobrogei, în special în zona de frontieră unde s-a aplicat starea de asediu, au apărut nemulțumiri în rândul localnicilor datorită rechiziționării produselor agroalimentare, micșorării suprafețelor arabile prin interzicerea accesului și interdicția de a practica comerțul.<sup>249</sup>

La începutul anului 1929, pe fondul agravării situației economico-financiare, starea de spirit s-a deteriorat la nivelul majorității categoriilor sociale. Dintr-un „*Buletin informativ*” referitor la starea de spirit a populației pe luna februarie 1929 întocmit de „*Divizia a 9-a*” aflăm că funcționarii „*sunt nemulțumiți din pricina salariilor*”, comercianții și industriașii „*din cauza crizei financiare*”, iar muncitorii „*că nu sunt îndeajuns plătiți*”. La sate, țăranii erau îngrijorați de scăderea prețurilor produselor agricole, situație ce nu le permitea să-și acopere cheltuielile de producție și nici să-și achite datoriile contractate la diferite bănci. În sudul Dobrogei, mulți locuitori de la sate erau nemulțumiți „*de chestiunea agrară care aștepta a fi rezolvată*”.<sup>250</sup>

Înrăutățirea condițiilor de viață a fost recunoscută în mod deschis și de autoritățile locale. Într-un apel adresat la sfârșitul lunii martie 1929 locuitorilor județului Constanța de către prefect se arăta că sute de familii nu au „*nici măcar o bucată de pâine cu care să-și potolească foamea*”, dar organele de stat nu-i pot ajuta cu nimic.<sup>251</sup> Se înțelege de ce, începând cu anul 1929, a crescut numărul conflictelor de muncă, atât colective cât și individuale.<sup>252</sup>

Documentele de epocă consemnează și reacția energetică a autorităților împotriva manifestărilor de natură socială. La carierele de piatră din comuna Castelu (județul Constanța), când muncitorii au solicitat condiții de muncă și viață mai bune, patronii au cerut intervenția jandarmilor care le-au reținut actele, i-au alungat din carieră și i-au transformat în „*muritori de foame împreună cu familiile noastre*”, după cum arătau într-o plângere adresată autorităților.<sup>253</sup>

<sup>249</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1927, f. 7.

<sup>250</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 861/1929, p. 149; dosar 861/1930, f. 1271.

<sup>251</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXVI, nr. 69 din 28 martie 1929.

<sup>252</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 24/1930, f. 196; vezi și Gh. Dumitrașcu, *Aspecte mai puțin cunoscute ale luptelor muncitorești și țărănești din Dobrogea în perioada crizei economice din anii 1929-1933*, în *Comunicări de geografie și istorie*, vol. II, Constanța, 1970, p. 85.

<sup>253</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 1/1929, f. 290.

Pe măsură ce criza economică s-a accentuat și în Dobrogea, s-au diversificat și înmulțit acțiunile cu caracter social. Salariații au apelat la întreruperea lucrului pe diverse perioade de timp, au solicitat sporuri salariale și respectarea prevederilor contractelor colective de muncă. Sursele istorice relevă că o caracteristică a anilor crizei a fost ofensiva mai mare a patronatului pentru reducerea tarifelor de muncă. În portul Hârșova, „Asociația cerealiștilor” a cerut reducerea cu 40% a tarifelor pentru operațiile prestate, docherii acceptând după negocieri diminuarea cu numai 10%.<sup>254</sup> Discuțiile pe marginea contractului de muncă în portul Balcic au impus, datorită blocajului intervenit între docheri și patronat, solicitarea permisiunii de a se accepta o reducere a tarifelor pentru a nu bloca traficul portului. În cele din urmă, lucrătorii portuari au acceptat o reducere până la 50% față de anul 1924.<sup>255</sup>

O situație deosebit de grea au avut-o în timpul crizei și în această parte a țării șomerii, al căror număr a fost în creștere. Numeroasele lipsuri și nevoi în care aceștia și familiile lor se zbăteau, deficiențele ce s-au manifestat în acordarea ajutoarelor i-au împins la manifestări de stradă. Trei sute de șomeri constănțeni au manifestat în iarna anului 1930 în fața primăriei și prefecturii, solicitând „lucru sau pâine”, au ocupat sediul „Inspectoratului Muncii” de unde au fost evacuați numai după intervenția în forță a organelor de poliție.<sup>256</sup>

Conform datelor centralizate de „Inspectoratul Muncii Constanța” pe raza sa de activitate, în anul 1931 au avut loc 16 conflicte colective de muncă în care au fost angrenați 1.612 salariați și 580 conflicte individuale.<sup>257</sup> Între cele mai semnificative diferende sociale consemnate a fost cel din 8 aprilie 1931 din portul Silistra, apărut între docheri și comercianți ca urmare a încălcării de către cei din urmă a convenției de muncă. În urma negocierilor purtate între părți s-a semnat un nou contract de muncă.

Datorită reducerii salariilor cu 20%, prelungirii timpului de muncă și unui comportament neomenesc al conducerii „Fabricii de Cement

---

<sup>254</sup> *Ibidem*, dosar 9/1930, f. 48; dosar 8/1931, f. 86.

<sup>255</sup> *Ibidem*, dosar 9/1931, f. 23.

<sup>256</sup> *Ibidem*, dosar 2/1931, f. 39; dosar 44/1932, f. 128.

<sup>257</sup> *Ibidem*, dosar 19/1932, f. 13.

Cernavodă" față de muncitori, 130 de membri de sindicat au decis să intre în grevă. Sindicatul „Unirea”, care îi reprezenta, în care s-au înscris și lucrătorii fabricii de șuruburi din Saligny, a decis „să declare grevă pentru ambele întreprinderi până la satisfacerea completă a (cererilor – n.n.) muncitorilor”.<sup>258</sup>

Numărul conflictelor colective și individuale de muncă s-a diminuat în anul 1932, izvoarele consemnând numai 5 conflicte colective și 470 individuale, în care au fost implicați 1.553 salariați și 129 de întreprinderi.<sup>259</sup> Cea mai mare atenție a fost acordată de salariați contractului colectiv de muncă prin intermediul căreia ei își puteau proteja locul de muncă și salariul. Important de semnalat este și faptul că problema contractelor de muncă a preocupat și lucrătorii din județele sud-dobrogene. În urma unei inspecții efectuate la începutul anului 1933 la Balcic și Bazargic, inspectorul șef al „Inspectoratului Muncii Constanța” raporta ministerului că „a fost întâmpinat de un grup numeros de lucrători, zidari și brutari, care au cerut relațiuni cu privire la încheierea unui eventual contract colectiv”.<sup>260</sup>

Amplele acțiuni sociale ale petroliștilor din Valea Prahovei și ceferiștilor din București din lunile ianuarie-februarie 1933 au influențat și au determinat și în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră manifestări de solidaritate, exprimate prin moțiuni, scrisori, ajutoare materiale ș.a. Ceferiștii constănțeni au adoptat și înaintat telegrafic la 2 februarie 1933 o moțiune de solidaritate cu cei din București. Sub impactul evenimentelor de la Grivița din 15-16 februarie 1933, s-a decis încetarea lucrului. Demonstrații cu obiective sociale s-au mai produs la 20 februarie la Tulcea și la 26 februarie 1933 la Sulina.<sup>261</sup>

În localitățile dobrogene afectate de inundații, țăranii s-au adresat autorităților pentru a fi ajutați. În alte sate și comune țăranii și-au manifestat în mod deschis nemulțumirea față de impozitele mari pe care trebuiau să le plătească pentru starea materială grea în care se zbăteau

<sup>258</sup> *Ibidem*, dosar 7/1931, f. 89; „Ziua” (Constanța), an V, nr. 776 din 24 aprilie 1931.

<sup>259</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 55/1933, f. 12.

<sup>260</sup> *Ibidem*, dosar 56/1933, f. 16.

<sup>261</sup> Gh. I. Ioniță, *Retrospective revoluționare tulcene (secvențe din cronică unor memorabile lupte trecute)*, în „Peuce”, Iv, 1973-1975, p. 310-311.

țărani din sudul Dobrogei. De altfel, într-un raport al Prefecturii Durostor se consemna că în unele zone situația țăranilor era „jalnică, mulți dintre ei neavând îmbrăcăminte bună și nici adăposturi sănătoase pentru familiile lor”.<sup>262</sup>

Dinamica acțiunilor sociale este relevantă pentru anul 1933 și de cele 14 conflicte colective de muncă în care au fost implicați 1.065 salariați.<sup>263</sup> Amploarea acțiunilor cu caracter social a determinat conducerea „Ministerului Muncii” să ceară conducerii „Inspectoratului Muncii Constanța” să urmărească „cu toată atențiunea raporturile dintre muncitorii și patronii diferitelor întreprinderi industriale în scopul de a se urmări cât mai deaproape orice mișcare a muncitorilor”.<sup>264</sup>

Perioada 1929-1933 s-a mai caracterizat în Dobrogea printr-o creștere a numărului de sindicate, urmare a faptului că salariații au înțeles că astfel pot să-și apere mai bine interesele salariale și de altă natură. De altfel, cele mai multe cazuri de micșorare a salariilor de către patroni s-au înregistrat fie în întreprinderile unde salariații nu aveau sindicate, fie acolo unde acestea existau dar desfășurau o slabă activitate.<sup>265</sup> Docherii din porturile Hârșova și Rasova, muncitorii din Basarabi, Cobadin și alte localități și-au creat sindicate. Altele, cum a fost și cazul celui mai mare sindicat din portul Constanța, „Muncitorii manuali”, și-au reorganizat activitatea. La 20 martie 1930 acesta și-a schimbat denumirea în „Docherii manuali” și a adoptat un nou statut în care și-a trecut ca obiective realizarea solidarității muncitorilor portuari indiferent de sectorul unde lucrau, apărarea intereselor membrilor, înființarea unei biblioteci, ridicarea unui imobil pentru sediu, achiziționarea uneltelor necesare muncii și procurarea angajamentelor de muncă.<sup>266</sup>

La „Atelierele C.F.R. Constanța”, pe lângă sindicatul controlat de comuniști, în august 1930 s-a mai constituit o organizație cu caracter profesional aflată sub influența organizației locale a „Partidului Social Democrat”. După un lung conflict de muncă ce a avut loc între docherii

<sup>262</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 34/1933, f. 24, 30.

<sup>263</sup> *Ibidem*, fond I.M.C., dosar 56/1933, f. 184.

<sup>264</sup> *Ibidem*, dosar 59/1932, f. 10, 11.

<sup>265</sup> *Ibidem*, dosar 8/1931, f. 15.

<sup>266</sup> *Ibidem*, dosar 16/1931, f. 7; dosar 8/1934, f. 20.

și căruțașii din portul Cernavodă, pe de o parte, și firma „*Manicatide*” și conducerea „*Fabricii de ciment*”, pe de alta, pe problema reducerii sistematice a salariilor, muncitorii portuari au decis la 5 septembrie 1930 să adere la sindicatul „*Unirea*” al salariaților „*Fabricii de Ciment*” și „*Fabricii de Șuruburi*”.<sup>267</sup> S-a reușit astfel realizarea unității sindicale la nivelul orașului Cernavodă.

La 23 septembrie 1931, un grup de marinari a hotărât să se organizeze într-un sindicat, animați de „*dorința de a ne apăra interesele de breaslă și de a lupta la promovarea lor*”, căruia i-au pus numele de „*Marea*”.<sup>268</sup> Fondatorii sindicatului și-au mai propus să înființeze o „*cooperativă*”, în fond o societate prin intermediul căreia să procure un teren, să strângă sumele necesare construcției de locuințe pentru marinari.<sup>269</sup> În foarte scurt timp, sindicatul a devenit unul dintre cele mai puternice sub aspect numeric. În 1932 avea 633 membri, iar la sfârșitul anului 1933, 862 de membri.<sup>270</sup> Din acest sindicat nu au făcut parte ofițerii din flota comercială, care și-au înființat la 15 decembrie 1931 sindicatul „*Orizontul*”.<sup>271</sup>

Sindicatul „*Marea*” a reușit să tipărească începând cu 3 aprilie 1933 periodicul „*Marea*” prin intermediul căruia, până la 15 octombrie 1936, „*s-a preocupat de revendicările marinarilor civili*”.<sup>272</sup> Începând cu această dată, conducerea redacției a schimbat profilul publicației. Sindicatul „*Marea*” a tipărit un nou periodic, cu numele „*Marea*” ca „*organ oficial (...) pentru apărarea și promovarea intereselor profesionale ale marinarilor civili*”.<sup>273</sup> O preocupare constantă a acestui

---

<sup>267</sup> *Ibidem*, dosar 14/1930, f. 1.

<sup>268</sup> *Ibidem*, dosar 16/1931, f. 103.

<sup>269</sup> *Ibidem*, dosar 23/1931, f. 39.

<sup>270</sup> *Ibidem*, dosar 25/1933, f. 7.

<sup>271</sup> *Ibidem*, dosar 16/1935, f. 4.

<sup>272</sup> Periodicul „*Marea*” a apărut până în luna iulie 1940. Din octombrie 1936 s-a transformat într-o publicație cu informații referitoare la activitatea flotei, starea porturilor, sporturi nautice (Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980). Bibliografie comentată și adnotată*, Constanța 1985, p. 211.

<sup>273</sup> Noul periodic a apărut între 15 octombrie 1936 și 1 iulie 1937. S-au tipărit numai 15 numere (46 p.) cu numerotare proprie și mențiunea că este seria a II-a, continuatoarea vechii publicații (*Ibidem*, p. 211-212).

sindicat au constituit-o debarcările marinarilor de pe nave, cum a fost cazul pe vapoarele „*Bucegi*” și „*Dacia*”, rezolvarea nemulțumirilor datorate hranei alocate la bord și monitorizarea comportamentului neregulamentar a unor comandanți. În urma unor repetate intervenții, a obținut dreptul de a aviza îmbarcările pe navele comerciale și efectuarea de lucrări la navele portuare de către membrii de sindicat care nu erau îmbarcați. Sindicatul a militat, de asemenea, pentru adoptarea unei noi legi de organizare a „*Marinei Comerciale*”.

După mai multe runde de discuții, conducerile sindicatelor „*Docherii manuali*” și „*M. Eminescu*” au decis din nou să fuzioneze într-o singură organizație sindicală cu numele „*Unirea*”.<sup>274</sup> Realizarea unității sindicale în portul Constanța a fost impusă de necesitatea de a susține în comun interesele salariale<sup>275</sup>, repartizarea muncii și apărarea contractului colectiv de muncă.<sup>276</sup> În scurt timp însă, înțelegerea a fost încălcată, cele două sindicate continuându-și activitatea pe cont propriu.

În portul Mangalia, 160 de lucrători portuari și de la magaziile de depozitare a mărfurilor s-au organizat, la rândul lor, într-un sindicat denumit „*Marea Neagră*”, ce a reușit să impună patronatului, în luna august 1932, mărirea salariilor și acceptarea angajamentului că nu vor mai repartiza lucrări muncitorilor sezonieri.<sup>277</sup>

În procesul de constituire a organizațiilor profesionale au mai fost cuprinși căruțașii din Jurilovca, docherii și căruțașii din porturile Tulcea, Măcin și Turcoaia. Lazăr Maglașu, unul dintre liderii salariaților din transporturi, declara ziarului „*Dunărea socialistă*” că „salutăm cu satisfacție înființarea sindicatelor”.<sup>278</sup> Lucrătorii celor 29 de brutării din Bazargic s-au reunit, la rândul lor, într-un sindicat. În urma unui conflict cu patronii, conducerea sindicatului a preluat controlul a două brutării, după cum raporta șeful poliției locale, pe care le-a redeschis, continuând fabricarea și comercializarea pâinii.<sup>279</sup>

---

<sup>274</sup> *Ibidem*, dosar 23/1931, p. 26; „*Ziua*” (Constanța), nr. 875 din 3 septembrie 1932.

<sup>275</sup> Datorită scăderii traficului portuar, câștigul săptămânal al unui docher se diminuase la 100 lei (*Ibidem*).

<sup>276</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 13/1932, f. 39.

<sup>277</sup> *Ibidem*, dosar 9/1930, f. 254.

<sup>278</sup> „*Dunărea socialistă*” (Tulcea), an I, nr. 2 din 12 noiembrie 1932.

<sup>279</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 21/1934, f. 165.

Conform datelor statistice, în anul 1933 în județele Constanța, Caliacra și Durostor funcționau 34 de sindicate. Cuprinderea unui număr mai mare de salariați în organizațiile sindicale a determinat reacții din partea patronilor. De cele mai multe ori, pentru a sparge unitatea organizatorică, angajau lucrători neînscși în sindicate. La 2 mai 1933, comitetul sindicatului căruțașilor și muncitorilor din Palazu Mare și Ovidiu a informat „Inspectoratul Muncii” că patronii fac propagandă printre lucrători pentru a nu se înscrie în sindicate, refuzând totodată să-i angajeze pe sindicaliști. Erau preferați lucrătorii veniți din alte zone ale țării, cărora pe lângă faptul că le plăteau salarii mici îi obligau să lucreze câte 11 ore pe zi.<sup>280</sup> Împotriva angajării de către patroni a muncitorilor necuprinși în sindicate ori veniți din alte localități au reacționat sindicatele. Astfel, într-un memoriu se arăta că asemenea practici au făcut ca muncitorii localnici să rămână „muritori de foame împreună cu familiile lor, ei fiind amenințați să fie dați afară de proprietari”.<sup>281</sup>

Conform statisticilor întocmite de „Inspectoratul Muncii Constanța”, numărul și frecvența conflictelor sociale, colective și individuale, s-au diminuat în anii de după criza economică. Bunăoară, între 1 aprilie 1935 și 1 aprilie 1936, s-au înregistrat 10 conflicte de muncă și 31 individuale<sup>282</sup>, iar în anul 1937 au fost consemnate 10 conflicte colective și 20 personale care au afectat 118 întreprinderi și 1.135 salariați.<sup>283</sup>

Câteva dintre aceste conflicte s-au detașat prin modul de manifestare a celor implicați. În luna decembrie 1935, echipajul navei „Pontul Euxin” s-a revoltat, refuzând să îndeplinească atribuțiile regulamentare.<sup>284</sup> Muncitorii de la carierele de piatră din Canara (Ovidiu) au denunțat contractul colectiv, reușind, în februarie 1936, să impună condiții mai avantajoase.<sup>285</sup> Îngrijorați de scumpirea vieții „și de faptul că încă din 1933 nu s-au mai revizuit prețurile de muncă din contractul colectiv din portul Constanța”, conducerea sindicatului

---

<sup>280</sup> *Ibidem*, dosar 1/1934, f. 81.

<sup>281</sup> *Ibidem*, dosar 1/1933, f. 107; „Dacia”, an XX, nr. 39 din 30 aprilie 1933.

<sup>282</sup> *Ibidem*, dosar 52/1936, f. 11.

<sup>283</sup> *Ibidem*, dosar 47/1938, f. 14.

<sup>284</sup> „Dobrogea jună”, an XXX, nr. 275 din 12 decembrie 1935.

<sup>285</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 4/1936, f. 20.



„*Docherii manuali*“ a hotărât, în urma mai multor întâlniri cu membrii, denunțarea contractului colectiv și creșterea salariilor prin sporirea tarifelor pentru operațiunile efectuate.<sup>286</sup>

Personalul navigant cu pregătire medie a adresat în anul 1937 un memoriu „*Ministerului Aerului și Marinei*“ în care se arată că „*în tot timpul serviciului au de suferit privațiuni și mizerie fără pereche*“, tratament neomenos, li s-au diminuat salariile, n-au beneficiat de asistență medicală și au fost afectați de șomaj. Au solicitat stabilitate pe posturi, respectarea timpului de lucru de 8 ore, îmbunătățirea hranei la bord, ajutor de șomaj și creșterea salariului cu 50%.<sup>287</sup>

În anul 1938 s-au produs 16 conflicte colective și 160 individuale în care au fost antrenați 2.839 salariați din 182 întreprinderi.<sup>288</sup> Majoritatea acestor conflicte au fost provocate de situația salariilor apreciate ca nesatisfăcătoare, precum și de dorința îmbunătățirii condițiilor de muncă.

Înrăutățirea situației interne și internaționale în cursul anului 1939 a făcut ca și în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră condițiile de muncă și viață să se deterioreze atât la sate, cât și la orașe. În analiza evoluției regimului muncii și înțelegerii acțiunilor economico-sociale desfășurate până în toamna anului 1940, trebuie avut în vedere că guvernele monarhiei autoritare instaurate de regele Carol al II-lea la 10 februarie 1938 au adoptat măsuri legislative în direcția modificării regimului muncii. La 23 iulie 1940, „*Ministerul Muncii*“ a fost autorizat, în anumite condiții, să prelungească durata timpului de lucru, să suspende repaosul duminical și de sărbători, și să aibă în vedere posibilitatea introducerii lucrului pe timp de noapte pentru femei și a muncii prin rotație.<sup>289</sup>

Concentrările efectuate de „*Ministerul Apărării*“, de altfel necesare în condițiile deteriorării situației internaționale, au cuprins, desigur, și provincia dintre Dunăre și Marea Neagră. În condițiile în care numeroase familii de la orașe aveau ca unică sursă de venit numai

---

<sup>286</sup> „*Marea Neagră*“ (Constanța), an XV, nr. 38 din 5 iunie 1936.

<sup>287</sup> „*Marea*“ (Constanța), seria a II-a, an IV, nr. 12 din 1 aprilie 1937.

<sup>288</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 48/1938, f. 24.

<sup>289</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 352.

munca bărbaților, măsura a afectat nivelul de trai al celor rămași acasă. Să subliniem că a lipsit și un sistem eficient de ajutorare. La sate pe lângă concentrări au mai intervenit și alte cauze care au înrăutățit condițiile de viață, precum fiscalitatea și scumpirea unor produse de primă necesitate.

Acțiunile de protest care au vizat obiective economico-sociale au crescut numeric. „*Inspectoratul Muncii Constanța*“ a înregistrat în anul 1939 un număr de 21 de conflicte colective de muncă și 516 reclamații individuale. În anul 1940 s-au produs 64 conflicte colective de muncă ce au afectat 249 de întreprinderi, 33.500 angajați și 600 de sesizări individuale.<sup>290</sup> Problema salarizării pentru timpul legal de lucru, neplata orelor suplimentare, concedierile fără preaviz, achitarea drepturilor cuvenite și adoptarea unor măsuri contra șomajului au continuat să fie principalele revendicări ale salariaților dobrogeni.<sup>291</sup> În disputele cu patronatul, izvoarele consemnează și succese. Bunăoară, în 1940 s-au încheiat 14 noi contracte de muncă de care au beneficiat 2.535 salariați.<sup>292</sup> Documentele vremii au reținut situații în care patronatul nu numai că a refuzat soluționarea cererilor salariaților, dar a apelat la poliție pentru îndepărtarea din colectivele de angajați a „*instigatorilor*“.<sup>293</sup>

O parte din conflictele economico-sociale desfășurate în Dobrogea în perioada ce a urmat crizei economice au continuat să fie organizate și conduse de organizațiile profesionale ale salariaților, deși activitatea sindicală s-a desfășurat în condiții dificile. În baza ordonanțelor nr. 4 din 1934 și nr. 5 din 1935 emise de „*Comandamentul Diviziei a 9-a*“, a fost interzisă activitatea a 30 sindicate dobrogene care aderaseră la „*Confederația Generală a Muncii*“. Au fost închise și sigilate sediile tuturor sindicatelor, între care s-au aflat și marile sindicate constănțene: „*Docherii manuali*“, „*Marea*“, „*Înfrățirea*“ ș.a.<sup>294</sup> Sub pretextul neînțelegerilor între conducători, „*Ministerul Muncii*“ a dizolvat în 1935 sindicatul „*M. Eminescu*“, iar în iunie 1936 sindicatele

<sup>290</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 78/1940, f. 16-17.

<sup>291</sup> *Ibidem*, dosar 71/1939, f. 14.

<sup>292</sup> *Ibidem*, dosar 72/1941, f. 28.

<sup>293</sup> *Ibidem*, dosar 78/1940, f. 16-17.

<sup>294</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1089/1934, f. 430, 454, 455.

„*Împăratul Traian*“ și „*Ștefan cel Mare*“ din Bazargic.<sup>295</sup> Sfidând aceste interdicții, marile sindicate din Dobrogea au continuat să activeze și să se ocupe cu consecvență de apărarea intereselor membrilor lor. Un cotidian conștanțean informa că sindicatul „*Marea*“ a discutat la 7 noiembrie 1935 cu membrii săi noile condiții de angajare și repartizare a muncii în port, iar conducerea sindicatului „*Docherii manuali*“ la care aderaseră și muncitorii de la silozurile din port se preocupau de organizarea aprovizionării cu alimente a muncitorilor.<sup>296</sup>

La 28 mai 1936, sindicatul „*Docherii manuali*“ a ținut adunare generală a membrilor la care au participat 650 de muncitori portuari, motiv pentru care presa locală a comparat-o cu un „*adevărat congres*“. În expunerea făcută de Aurel Negulescu, președintele sindicatului, s-a făcut referire la scumpetea din orașul Constanța „*care se accentuează pe zi ce trece*“ în comparație cu veniturile care îl „*pun pe muncitor în imposibilitatea să-și satisfacă cele mai imperioase cerințe ale vieții*“ (sic). Concluzia a fost că muncitorii portului Constanța „*se zbat în ghearele mizeriei cu tot cortegiul lor de urmări*“. Participanții la adunare au hotărât să denunțe contractul colectiv, să solicite tarife mai mari pentru munca prestată, precum și acordarea de sporuri pentru chirii.<sup>297</sup>

Procesul de constituire a unor noi asociații profesionale a continuat și în deceniul patru cu toate dificultățile și piedicile puse de autorități. La 4 aprilie 1935 a luat ființă sindicatul lucrătorilor cizmari din Bazargic<sup>298</sup>, iar la 17 februarie 1936 personalul încadrat la magaziiile și silozurile porturilor și-au constituit o nouă asociație profesională recunoscută ca persoană juridică în luna octombrie același an.<sup>299</sup> Personalul navigant inferior de pe navele „*Serviciului Maritim Român*“ s-au reunit la 15 iulie 1935 în asociația „*Valul*“ cu scopul declarat de a-și apăra interesele economice și politice.<sup>300</sup> În portul Constanța a luat

---

<sup>295</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 17/1936, f. 14.

<sup>296</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXI, nr. 127-128 din 8 octombrie 1935; nr. 27 din 18 decembrie 1935.

<sup>297</sup> „*România de la Mare*“, an III, nr. 132 din 8 iunie 1936.

<sup>298</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 25/1935, f. 4.

<sup>299</sup> *Ibidem*, dosar 36/1936, f. 2.

<sup>300</sup> *Ibidem*, dosar 15/1937, f. 29; „*Marea*“ (Constanța), an IV, nr. 51-52 din iulie 1936.

ființă, la 2 februarie 1937, „Asociația personalului liniei ferate și platformei“, iar în luna august un alt grup de marinari civili au întemeiat sindicatul „Jean Bart“. Cea mai mare parte a marinarilor au continuat să rămână membri ai sindicatului „Marea“ despre care conducerea „Inspectoratului Muncii Constanța“ raporta în 1938 că „funcționează în prezent ilegal“.<sup>301</sup>

Cu toate greutățile întâmpinate, sindicatul „Docherii manuali“ a reușit să desfășoare o activitate prolifică. Într-un raport al „Inspectoratului Muncii Constanța“ adresat la 14 mai 1938 „Ministerului Muncii“ se sublinia contribuția sindicatului în apărarea drepturilor muncitorilor, înființarea unei cooperative, a unei biblioteci, implicarea în construirea unui sediu și în achiziționarea de unelte necesare muncii în port, așa cum se angajase conducerea sa.<sup>302</sup>

După intrarea în vigoare a legii pentru înființarea breslelor, sindicatele au fost obligate să-și înceteze activitatea. Constituirea breslelor s-a realizat în mod treptat. La 25 ianuarie 1939, „Inspectoratul Muncii Constanța“ raporta că se creaseră bresle ale muncitorilor din transporturi, construcții, arte grafice, marinarilor, meseriașilor și patronilor.<sup>303</sup> Depășind cadrul stabilit de lege, unele bresle dobrogene au desfășurat, la fel ca și în alte zone ale țării, o activitate susținută în plan social pentru apărarea intereselor membrilor. Breasla muncitorilor din port și transporturi, care a reunit 2.800 de membri constituiți în 17 secții de pe întreg cuprinsul „Ținutului Marea“, s-a preocupat „să creeze condiții de muncă cât mai favorabile prin încheierea de contracte colective“ reușind să impună prețuri mai mari pentru operațiile desfășurate și să plaseze membrii în locurile vacante.<sup>304</sup>

„Inspectoratul Muncii Constanța“, în baza recomandărilor primite de la guvern, a cerut conducerilor întreprinderilor să prevină manifestările sociale ale angajaților, să descopere și să înlăture instigatorii.<sup>305</sup> După instaurarea guvernului Ion Antonescu, s-a continuat modificarea regimului muncii. Printr-o scrie de decrete-legi, cum a fost cel din 11

<sup>301</sup> *Ibidem*, dosar 16/1938, f. 25, 115.

<sup>302</sup> *Ibidem*, f. 35; „Dobrogea jună“, an XXXIV, nr. 188 din 14 decembrie 1938.

<sup>303</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 16/1938, f. 200; dosar 27/1939, f. 1.

<sup>304</sup> *Ibidem*, dosar 21/1940, f. 87.

<sup>305</sup> *Ibidem*, dosar 74/1939-1940, f. 37.

decembrie 1940, completat la 18 februarie 1941 cu noile acte legislative publicate la 13 martie 1941, 29 ianuarie 1941, 26 august 1942, 13 martie 1941 și 15 mai 1941, regimul muncii a fost supus disciplinei și jurisdicției militare, „*toți locuitorii țării, în vârstă de la 20 până la 70 ani, erau obligați să servească interesele generale ale statului, îndeplinind o muncă în cadrul îndeletnicirilor individuale sau de folos obștesc*“.<sup>306</sup> Desigur, așa cum s-a întâmplat și în alte state angrenate în război, și regimul antonescian a introdus aceste norme legislative pentru a susține efortul României pe frontul de Răsărit. Conform legislației impuse de guvern, caracterul angajărilor s-a modificat, o parte a salariaților au fost mobilizați pe loc. Atât personalului mobilizat, cât și celui nemobilizat i s-a interzis să părăsească întreprinderile, altfel expunându-se a fi condamnați pentru crima de sabotaj.

În portul Constanța, cei aproape 500 de angajați au fost mobilizați de „*Comandamentul Litoralului Maritim*“ „*pentru a lucra în vederea asigurării traficului de interes militar*“.<sup>307</sup> Conform ordinelor, muncitorii flotanți puteau fi angajați numai „*în cazuri de mare nevoie*“ dar la „*cea mai mică abatere sunt eliminați de la muncă*“.<sup>308</sup> Datorită dispozițiilor primite ca mulți salariați bărbați să se prezinte la unitățile militare, în întreprinderi s-a înregistrat un deficit de brațe de muncă, motiv pentru care s-au impus utilizarea într-un procent mai mare a personalului feminin și prelungirea timpului de lucru. Cu toate măsurile severe de desfășurare a muncii și supravegherea activității, conflictele de muncă au fost numeroase și în Dobrogea. În cursul anului 1941, în județele Constanța și Tulcea s-au produs 31 conflicte colective de muncă la care au participat 3.913 salariați. Majoritatea au vizat îmbunătățirea condițiilor de muncă și sporirea salariilor.<sup>309</sup> Unele s-au soluționat în favoarea angajaților. La 18 ianuarie 1941, docherii din portul Tulcea au obținut o majorare „*a prețului muncii cu 60%*“<sup>310</sup>,

<sup>306</sup> Dorel Bancoș, *op.cit.*, p. 353.

<sup>307</sup> D.J.C.A.N., fond Căpitănia portului Constanța, dosar 168/1941, f. 12.

<sup>308</sup> *Ibidem*, dosar 128/1940, f. 282.

<sup>309</sup> *Ibidem*, fond I.M.C., dosar 72/1941, f. 28.

<sup>310</sup> *Ibidem*, dosar 14/1941, f. 62.

iar lucrătorii „Fabricii de șuruburi“ de la Cernavodă au obținut în luna iunie o creștere cu 68% a salariului.<sup>311</sup>

Întrucât situația muncitorilor era „în majoritatea cazurilor foarte rea“, după cum se recunoștea într-un raport al „Inspectoratului Muncii Constanța“, acțiunile sociale au continuat, „unele având caracter de grevă“.<sup>312</sup> În carierele mari, în porturi și întreprinderile din Cernavodă, Constanța, Tulcea și Mangalia, între anii 1941-1944 au avut loc 14 greve.

La sate țăranii reclamau autorităților că li se rechiziționează cantități deosebit de mari de produse, fiind puși în imposibilitatea de a mai putea efectua însămânțările.<sup>313</sup> În localitățile Cataloi, Frecăței, Niculițel ș.a., țăranii s-au opus strănerii forțate a produselor, criticând în mod deschis legea mobilizărilor agricole.<sup>314</sup> Sătenii și-au exprimat dezacordul și față de faptul că nu aveau voie să-și valorifice produsele decât armatei, „care le ia în mare parte pe credit“.<sup>315</sup> Numeroase nemulțumiri au fost semnalate în anii 1941-1944 în mediul rural și datorită creșterii impozitelor directe, a abuzurilor și presiunilor autorităților.

O stare de îngrijorare s-a înregistrat în familiile celor concentrați pe front întrucât multe dintre ele nu primiseră nici un fel de ajutoare de la autorități, deși erau îndreptățite, iar despre cei mobilizați rudele nu primeau vești cu lunile.<sup>316</sup>

Începând cu primăvara anului 1944, starea de spirit a populației dobrogene s-a deteriorat simțitor. Au contribuit la aceasta înmulțirea bombardamentelor, zvonurile privind evoluția frontului și îngrijorarea dobrogenilor că vor fi obligați să se refugieze și să-și părăsească gospodăriile. Se poate concluziona că în anii 1941-1944 Dobrogea s-a circumscris evoluției generale a țării atât în ceea ce privește regimul muncii, cât și al acțiunilor ce au vizat îmbunătățirea situației economico-sociale a lucrătorilor.

---

<sup>311</sup> *Ibidem*, dosar 7/1941, f. 12.

<sup>312</sup> *Ibidem*, dosar 9/1942, f. 23.

<sup>313</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1007/1941, f. 12.

<sup>314</sup> *Ibidem*, dosar 1329/1941, f. 6.

<sup>315</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 58/1944, f. 140.

<sup>316</sup> *Ibidem*, dosar 45/1944, f. 12; D.J.T.A.N., fond Comisariatul de Poliție Tulcea, dosar 71/1944, f. 11.

## CAPITOLUL IV

### VIAȚA POLITICĂ. ACTIVITATEA ORGANIZAȚIILOR PARTIDELOR POLITICE ȘI A PARLAMENTARILOR DOBROGENI

Viața politică a Dobrogei s-a reluat, după Primul Război Mondial, în limitele funcționării mecanismului democratic românesc, cu avantajele și carențele sale, marcată de restructurarea sistemului partidist, ca urmare a organizării primelor alegeri pe baza votului universal, aducând, desigur, și elemente specifice rezultate din problemele complexe cu care s-a confruntat provincia dintre Dunăre și Marea Neagră în perioada interbelică.

Primele manifestări politice s-au înregistrat în rândul dobrogenilor refugiați în stânga Dunării. Astfel, la Galați „o bună parte dintre intelectualii constănțeni și tulcenii, formată dintre proprietari, profesioniști, funcționari, comercianți, industriași, în fața situației critice ce s-a creat prin refugiu, au pus la cale înființarea unei asociații de oameni pricepuți, care să colaboreze cu autoritățile locale, în scop de a înlesni protejarea și ajutorarea familiilor nevoiașilor”.<sup>1</sup> Locul de întâlnire al refugiaților pus la dispoziție de către autoritățile gălățene a fost berăria „Luther”. În saloanele acestui local s-a constituit „Congresul refugiaților din Dobrogea” din a cărui conducere au făcut parte Ștefan Borș, președinte de onoare, P. Grigorescu, președinte activ, Brutus Cotovu, I. Ghibănescu, Const. N. Filip, vicepreședinte.

La 29 martie 1918, refugiații dobrogeni au adresat primului-ministru Al. Marghiloman o cerere în care au solicitat guvernului, pe

---

<sup>1</sup> Brutus Cotovu, *Însemnări pe timpul refugiului*, în „Analele Dobrogei”, an X, fascicola 1-12, 1929, p. 251-256.

lângă satisfacerea unor nevoi economice, „să se avizeze și la restabilirea drepturilor cetățenești locuitorilor din Deltă și din întreaga regiune dintre Chilia, Sulina și Galați, neocupată de inamic, în vederea viitoarelor alegeri parlamentare, pentru a-și putea avea reprezentanții lor în Parlament, drepturi câștigate prin Constituție”.<sup>2</sup> Acestea au fost primele acțiuni politice ale dobrogenilor refugiați desfășurate în primăvara anului 1918. A urmat, în ordine cronologică, cea de la București, unde de asemenea se retrăsese un grup important de intelectuali dobrogeni.

Îngrijorați de situația dramatică în care se afla Dobrogea la sfârșitul războiului și conturarea „dosarului dobrogean” la Conferința de Pace de la Paris, unde s-a pus în discuție statu-quo-ul regiunii, au determinat grupul de intelectuali dobrogeni, de diferite orientări politice, refugiați la București, între care s-au aflat George Benderli, Fr. Sachetti, A. Rădulescu, C.N. Sarry ș.a., au decis să retipărească „Dobrogea jună” și să alcătuiască un program politic de interes major, pentru a strânge în jurul cunoscutului periodic dobrogean pe toți cei interesați de soarta provinciei transdunărene, pentru a atrage atenția asupra greutăților cu care se confruntau locuitorii regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră și pentru a respinge încercările de a transforma „petecul nostru de pământ în obiect de târguială sau compensațiune”.<sup>3</sup> A fost cea de-a doua acțiune politică a dobrogenilor făcută, nu în numele vreunui partid, ci al intereselor majore ale Dobrogei și ale Românicii.

Treptat, după reîntoarcerea dobrogenilor refugiați la casele și preocupările lor, după revenirea liderilor politici locali, și în Dobrogea s-a format „un tablou foarte colorat de partide și formațiuni politice” care au adus în dreapta Dunării tot „ceea ce a născut, după război, patima politică a țării”.<sup>4</sup>

---

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 256.

<sup>3</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 1 din 17 noiembrie 1918; Valentin Ciorbea, *Activitatea organizațiilor din Dobrogea ale partidelor politice burgheze în anii 1918-1921*, în „Cercetări istorice” (seria nouă), IX-X (1978-1979) – Iași, p. 467.

<sup>4</sup> „Dobrogea jună”, an XIII, nr. 2 din 24 noiembrie 1918.



### *Activitatea organizațiilor Partidului Național Liberal (P.N.L.).*

În perioada imediat următoare revenirii administrației românești în județele Constanța și Tulcea, organizațiile liberale și-au reluat activitatea, iar în Durostor și Caliacra s-au pus bazele activității organizate. Condițiile n-au fost dintre cele mai propice dacă avem în vedere că situația dezastruoasă a depreciat baza economică a tuturor categoriilor sociale, ceea ce a impus conducerilor organizațiilor liberale acțiuni menite a atrage atenția conducerii centrale a partidului, guvernului și opiniei publice asupra necesității inițierii unor măsuri concrete pentru refacerea proprietăților distruse, apreciată ca fiind singura modalitate prin care se „putea aduce înflorirea dinainte de război”.<sup>5</sup>

Refacerea situației economice și materiale a dobrogenilor afectați de război și de perioada de ocupație a preocupat constant și prioritar organizațiile liberale din județele Constanța și Tulcea, doleanțele subordonate acestor necesități concretizându-se în popularizarea programului central al partidului, în mod special în scopul atragerii de noi aderenți și simpatizanți și de a se întări, astfel, pozițiile politice și economice ale P.N.L. în dreapta Dunării.

O importanță în prezentarea pozițiilor organizațiilor dobrogene au avut-o periodicele pe care au reușit să le retipărească. Astfel, la Constanța apare, începând cu 25 ianuarie 1920, „*Liberalul Constanței*”, organ al P.N.L. Constanța, iar la Tulcea s-a retipărit, la 17 februarie 1919, „*Lupta*”, organ național-liberal.<sup>6</sup> Liberalii tulcenii au prezentat, prin intermediul acestui periodic, oferta politică și au susținut interese locale și regionale. Într-unul din numere s-a apreciat că „*este de datoria guvernului să ia măsurile cele mai grabnice ca doleanțele dobrogenilor, reclamate în nenumărate rânduri, să fie satisfăcute, reîncepându-se în mod serios refacerea satelor și orașelor*”.<sup>7</sup> Prezentarea punctelor programatice ale organizațiilor liberale s-a făcut și prin intermediul altor periodice dobrogene. Bunăoară, liberalii constănțeni susțineau în „*Dobrogea jună*” că problema refacerii se

<sup>5</sup> „*Liberalul Constanței*” (Constanța), an I, nr. 20 din 26 decembrie 1920; „*Lupta*” (Tulcea), an IX, nr. 1 din 17 februarie 1919.

<sup>6</sup> Pentru evoluția celor două periodice vezi Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980). Bibliografie comentată și adnotată*. Constanța, 1985, pp. 196-199 și 209.

<sup>7</sup> „*Lupta*”, an X, nr. 32 din 3 octombrie 1921.

poate rezolva acordând „*libertate acțiunii noastre, despăgubirii drepte și urgente*”.<sup>8</sup>

Activitatea internă a unor organizații liberale din această parte a țării nu s-a desfășurat liniar, caracteristică înregistrată și în alte zone ale României. În organizația constanțeană au apărut nemulțumiri legate de activitatea a două-trei persoane din conducere care luau hotărâri „*cu ușile închise și fără știrea nimănui*”.<sup>9</sup> Câțiva fruntași prestigioși prin activitatea publicistică și politică desfășurată, între care notăm pe I.N. Roman, Remus Opreanu, directorul cotidianului „*Farul*”, și Ioan Berberianu, proprietarul „*Liberalului Constanței*”, erau nemulțumiți de stilul de muncă și de modul în care se luau hotărârile, de lipsa de interes față de problemele refacerii Dobrogei, de cheltuielile exagerate pentru lucrări neadecvate. După acuzații și fricțiuni publice, cei trei au alcătuit prima disidență liberală din dreapta Dunării.

Acordarea dreptului de vot universal a creat cadrul legal pentru ca și locuitorii județelor Caliacra și Durostor să-și exercite drepturile politice. Posibilitatea extinderii activității politice în sudul Dobrogei a preocupat partidele politice care au sprijinit personalități locale ori au impus politicieni de la centru, cu misiunea de a constitui organizații politice.

În județul Durostor, organizația liberală s-a constituit pe structura unei grupări politice înființate de dr. Tașcu Pucerea și avocatul C. Tănăsescu, pe care au denumit-o „*Partidul Cetățenesc din Durostor*”. Gruparea își propunea să unească eforturile românilor cu ale minorităților pentru a acționa într-o „*reală și frumoasă conviețuire la dezvoltarea județului*”.<sup>10</sup> La alegerile din 1919 „*Partidul Cetățenesc din Durostor*” și-a stabilit candidații înscriși pe lista propusă de conducerea P.N.L., opțiune politică motivată prin aceea că „*acest partid susține revendicările noastre*”.<sup>11</sup> Prin această decizie „*Partidul Cetățenesc din Durostor*” a fost absorbit de P.N.L., care și-a constituit astfel organizația.

<sup>8</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIII, nr. 18 din 17 martie 1919.

<sup>9</sup> „*Liberalul Constanței*”, an I, nr. 5 din 29 februarie 1920 ; „*Farul*”, an I, nr. 126 din 6 septembrie 1919.

<sup>10</sup> „*Ecoul Silistrei*”, an I, nr. 6 din 4/21 mai 1919.

<sup>11</sup> *Ibidem*, nr. 25 din 20 septembrie 1919.

La 3 octombrie 1921, Ion I.C. Brătianu, liderul P.N.L., a vizitat județul Durostor, arătându-se interesat de activitatea organizației liberale. A impus la conducerea organizației pe N. Petrescu-Comnen, un politician capabil, bun cunoscător al istoriei și problemelor Dobrogei.<sup>12</sup>

În județul Caliacra, câțiva fruntași, români și reprezentanți ai minorităților, între care s-au remarcat Ahil Pineta, E. Pangrati, Mustafa Hagi Memet, Chiurd Ali Memet, și-au manifestat adeviziunea la programul P.N.L. Pe baze statutare organizația s-a constituit în anul 1921.<sup>13</sup>

Un moment deosebit pentru viața politică a României și pentru evoluția partidelor politice l-au avut alegerile generale din toamna anului 1919.<sup>14</sup> Campania electorală a cunoscut o amploare fără precedent, partidele vechi și noi făcând eforturi susținute pentru atragerea electoratului. Și în Dobrogea alegerile parlamentare din noiembrie 1919 au determinat o activitate politică mai intensă, cu o prezență publică mai mare a conducătorilor organizațiilor locale exprimată, în prezentarea propunerilor electorale și supunerea adversarilor politici unor critici deschise, nu de puține ori contradictorii, pentru a reuși să atragă noi membri și simpatizanți, să obțină cât mai multe voturi și să câștige cât mai multe locuri în parlamentul țării.<sup>15</sup>

Organizațiile liberale din Dobrogea s-au remarcat pe timpul campaniei electorale prin prezentarea programului electoral central, dar și a unor probleme specifice regiunii. Astfel, organizația P.N.L. Durostor propunea alegătorilor instaurarea unor administrații corecte, acordarea despăgubirilor celor îndreptățiți să-și refacă gospodăriile, construirea de școli, căi ferate, șosele, fântâni ș.a.<sup>16</sup>

O atenție deosebită s-a acordat atragerii minorităților. Dacă populația bulgară a fost mai rezervată față de partidele românești de

---

<sup>12</sup> Dovedise interes pentru Dobrogea și problemele ei în 1918 când a publicat la Paris „*La Dobrogea. Essai historique, economique, ethnographique et politique*”, lucrare prin care a apărat drepturile României asupra provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră.

<sup>13</sup> Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), dosar 502/1919, f. 5.

<sup>14</sup> Pentru problematica generală vezi Vasile Budrigă, *Sistemul electoral din România în anii 1918-1940*, Editura Pro, București, 1998.

<sup>15</sup> Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 468.

<sup>16</sup> „*Ecoul Silistrei*”, an I, nr. 6 din 4/21 mai 1919.

centru-dreapta, arătându-se, în schimb, interesată de cele de stânga și extremă stânga, iar în Caliacra de „*Partidul Bulgar*“ care s-a prezentat la alegerile din 1919, minoritarii turci și tătari s-au încadrat într-un procent mai mare în viața politică.<sup>17</sup>

Pentru „*Adunarea Deputaților*“, P.N.L. a depus liste în cele patru județe transdunărene pe care au fost înscrși candidați cunoscuți alegătorilor.

Electoratul dobrogean a votat în funcție de starea de spirit, manifestând opțiuni contradictorii față de candidații P.N.L., după cum se va vedea în continuare. Organizațiile P.N.L. au dominat alegerile din noiembrie 1919 pentru „*Cameră*“, obținând 15 mandate din cele 23 repartizate Dobrogei. Cel mai mare succes s-a înregistrat în județul Durostor, unde s-au câștigat toate cele 5 locuri, în Caliacra s-au obținut 4 din cele 5 locuri, în județul Constanța 5 locuri (din care un loc l-a ocupat „*desidența liberală*“) din 7, iar în Tulcea s-a câștigat un loc din 6.<sup>18</sup> Au fost aleși în județul Constanța Constantin Alimăneșteanu, Remus Opreanu, Nicolae Roșculeț și Paul Dobrescu,<sup>19</sup> în Durostor N. Petrescu-Comnen, dr. Tașcu Pucerea, Petre Missir, Mahmud Fehmi Mustafa, Sadca Mahmud.<sup>20</sup> În județul Caliacra au fost aleși Ahil Pineta, Ermil Pangrati, Kurt Ali Memet și Mustafa Reza Haği Memet.

O altă caracteristică a scrutinului din noiembrie 1919 a fost alegerea pe listele organizațiilor liberale din sudul Dobrogei a reprezentanților minorităților, act ce „*va rămâne istoric pentru noi, musulmanii*“, după cum a ținut să sublinieze deputatul Mustafa Fehmi Mahmud, deputat de Durostor.<sup>21</sup>

În alegerile pentru „*Senat*“, organizațiile P.N.L. au prezentat candidați în toate județele pentru cele 9 locuri. Din cei 56.770 de cetățeni înscrși pe listele de alegători pentru „*Senat*“ au votat în

<sup>17</sup> *Ibidem*, nr. 18 din 14/27 iulie 1919; „*Farul*“, an I, nr. 83 din 23 iulie 1919; „*Dezbaterile Adunării Deputaților*“ (D.A.D.) (ședința din 13.12.1919).

<sup>18</sup> T. Ionescu, *Statistica electorală. Alegerile din noiembrie 1919*, în „*Buletinul statistic al României*“, seria a IV-a, XV, nr. 3, 1920, p. 19.

<sup>19</sup> „*D.A.D.*“, ședința din 27 noiembrie 1919, p. 57; D.A.N.I.C., fond M.A.I.; dosar 505/1919, f. 5.

<sup>20</sup> *Ibidem*, ședința din 26 noiembrie 1919, p. 9.

<sup>21</sup> *Ibidem*, ședința din 13 decembrie 1919, p. 116.

Dobrogea 42.981, adică 75,6%.<sup>22</sup> Rezultatele alegerilor la „*Senat*“ constituie o dovadă clară că electoratul dobrogean a votat contradictoriu. P.N.L. n-a reușit să obțină decât 2 locuri în județul Caliacra, unde au fost aleși George Georgescu și Vasile Holevici.<sup>23</sup>

După propaganda făcută pe timpul campaniei electorale, era de așteptat ca parlamentarii dobrogeni ai P.N.L. să folosească mandatul pentru rezolvarea problemelor cu care se confrunta populația. S-a remarcat M. Remus Opreanu care în ședința din 13 decembrie 1919 a „*Adunării Deputaților*“ a prezentat situația Dobrogei despre care a afirmat că este „*asemănătoare dacă nu mai tristă cu a regiunii din nordul Franței despre care se vorbește mult. Gospodăriile sătenilor, îndeosebi, sunt toate ruinate. Vitele, instrumentele agricole au ajuns rarități. O sărăcie desăvârșită de bani și mijloace de muncă domnește peste tot*“. Deputatul solicită „*Ministerului Domeniilor*“ să considere refacerea Dobrogei ca pe „*cea mai de căpetenie chestiune în afară de refacerea țării*“. A cerut să se pună la dispoziția țăranilor vite de muncă, unelte agricole, semințe și sume de bani echivalente cu 20% din pagubele produse locuințelor.<sup>24</sup> De remarcat că parlamentarii liberali s-au arătat interesați de inițiativa senatorului Alexandru Pilescu de a constitui un „*bloc al parlamentarilor dobrogeni cu scopul de a se putea interveni imediat pe lângă cei în drept pentru satisfacerea cerințelor și nevoilor acestei provincii oropsite*“, după cum preciza ziarul „*Farul*“.<sup>25</sup>

La alegerile din 1920, organizațiile P.N.L. a prezentat pe liste personalități cunoscute pe a căror popularitate s-a contat, cum au fost Virgil Andronescu și generalul Scărișoreanu, fost comandant al Diviziei a 9-a, precum și cu programe electorale noi cum a fost cel prezentat de organizația Constanța, în care propunea refacerea gospodăriilor distruse, înfăptuirea operațiunilor de împrumut, încurajarea comerțului, acordarea de credite țăranilor, îmbunătățirea situației muncitorilor, armonia în rândul populației dobrogene și măsuri contra „*bolșevicilor*“ (comuniștilor).<sup>26</sup> De data aceasta, rezultatele au fost

---

<sup>22</sup> T. Ionescu, *op. cit.*, p.20.

<sup>23</sup> Octav Văleanu, Ioan N. Ionescu, *Dobrogea economică, politică și socială*, Constanța, f.c., f.a, p. 17.

<sup>24</sup> *Ibidem*, an I, nr. 223 din 21 decembrie 1919.

<sup>25</sup> *Ibidem*, nr. 198 din 26 noiembrie 1919 și nr. 205 din 2 decembrie 1919.

<sup>26</sup> „*Liberalul*“, an I, nr. 10 din 22 mai 1920.

dezastruoase pentru organizațiile P.N.L. De altfel, oficiosul organizației constănțene recunoștea că „*o imensă masă electorală câștigă generalul Averescu, urmare firească a unei popularități adusă de faptele sale de arme*“.<sup>27</sup> Se preciza că P.N.L. rămâne „*îngrijorat numai de interesele superioare ale țării*” și că și-a pus candidații să „*țină numai legătura cu mulțimea alegătorilor luminând spiritele cu privire la acțiunea anarhică a unor elementeperate*“.<sup>28</sup> S-a recunoscut că „*ne temem de socialiști și contra lor se impune să luăm măsuri*“.<sup>29</sup> Liberalii dobrogeni au acționat democratic prin presă pentru a contracara creșterea influenței organizațiilor „*Partidului Socialist*” între Dunăre și Marea Neagră, despre care afirma că „*este o mișcare pur iredentistă bulgară și nu are nici o legătură cu socialismul*“.<sup>30</sup>

În județul Durostor, candidații P.N.L. au protestat contra terorii instaurate de autorități pe timpul alegerilor. Într-o telegramă adresată regelui Ferdinand, N. Petrescu-Comnen denunța „*regimul de teroare nemaipomenit sub care se fac alegerile în județul Durostor. Administrația în frunte cu prefectul a împiedicat votarea a o mie de cetățeni, terorizând și brutalizând populația*“.<sup>31</sup> Șefii „*Partidului Poporului*” îl informau pe generalul Averescu că realitatea este alta în județ. Candidații P.N.L. „*neiubiți au început să se convingă că vor cădea cu siguranță în alegeri*“<sup>32</sup> și de aceea se manifestau zgomotos.

Pentru depășirea eșecului înregistrat în alegerile din 1920, P.N.L. a trecut la reorganizarea activității, aplicând și în Dobrogea soluții ce au vizat instaurarea disciplinei în cadrul organizațiilor și „*luminarea masei electorale de la sate*”. S-au pronunțat pentru introducerea votului pluralist apreciat de liberalii constănțeni ca fiind „*o măsură înțeleaptă care ne-ar pune la adăpost de orice surpriză*“.<sup>33</sup> Pentru atragerea de noi membri din localitățile rurale, organizația P.N.L. a județului Constanța a hotărât să facă înscrieri fără achitarea taxei și amânarea plății cotizațiilor.<sup>34</sup>

<sup>27</sup> *Ibidem*, nr. 13 din 6 iunie 1920.

<sup>28</sup> *Ibidem*.

<sup>29</sup> „*Liberalul Constanței*”, seria a II-a, an V, nr. 7 din iunie 1920.

<sup>30</sup> „*Viitorul Silistrei*”, an I, nr. 13 din 1 noiembrie 1920.

<sup>31</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 69/1920, f. 7.

<sup>32</sup> *Ibidem*, p. 16.

<sup>33</sup> „*Liberalul Constanței*”, seria a II-a, an V, nr. 7 din 6 iunie 1920.

<sup>34</sup> *Ibidem*, an VI, nr. 35 din 27 noiembrie 1921.

Ca urmare a măsurilor adoptate, activitatea politică a devenit mai intensă, s-au înființat noi cluburi politice, s-au constituit comitete de conducere la nivelul plășilor, propaganda prin presă a devenit mai incisivă, s-au ales noile organe de conducere la nivelul județului. În cadrul cercurilor de studii s-au ținut conferințe pentru clarificarea doctrinei politice liberale și a programului partidului. Spre exemplu, la Constanța, C. Alimăneșteanu a abordat tema „*Munca și industria națională în Dobrogea*”, susținând în fața membrilor P.N.L. necesitatea dezvoltării industriei alimentare, capabilă să valorifice materia primă locală și să asigure produse destinate exportului.<sup>35</sup> Fruntașul liberal s-a pronunțat, de asemenea, pentru reorganizarea agriculturii Dobrogei, crearea de ferme agricole care să pună accent pe culturile cerealiere și viticultură.<sup>36</sup> Pentru dezvoltarea portului Constanța, liberalii au propus un set de măsuri ce vizau triplarea instalațiilor portuare și îmbunătățirea serviciilor portuare.<sup>37</sup>

Relațiile organizațiilor liberale dobrogene cu celelalte organizații politice s-au circumscris în politica promovată de conducerea P.N.L. Aflate în opoziție, organizațiile P.N.L. din Dobrogea au criticat administrația centrală și locală, activitatea parlamentarilor dobrogeni ai „*Partidului Poporului*”, pe care i-a acuzat de dezinteres față de chestiunea refacerii Dobrogei și au respins sistemul financiar preconizat de Nicolae Titulescu.

Campania de opoziție susținută de liberali și-a arătat roadele cu ocazia alegerilor desfășurate la Constanța în primăvara anului 1921 pentru un loc de deputat. Constantin I.C. Brătianu, impus organizației constănțene de conducerea centrală, a fost intens susținut, reușind să obțină victoria.<sup>38</sup>

În toamna anului 1921, organizațiile liberale dobrogene au reluat, prin întruniri și manifestații organizate în principalele localități, campania de critică și respingere a activității guvernului Al. Averescu. Organizațiile județene și-au ținut adunări anuale. Aceste „*mini-*

---

<sup>35</sup> „*Liberatul*”, an I, nr. 28 din 2 februarie 1921.

<sup>36</sup> „*Marea Neagră*” (Constanța), an IV; nr. 20 din 13 februarie 1920.

<sup>37</sup> „*Liberatul Constanței*”, seria a II-a, an VI, nr. 2 din 30 ianuarie 1920.

<sup>38</sup> Locul a apărut ca urmare a demisiei, la 23 martie 1921, a senatorului G. Benderli (D.A.N.I.C.), fond M.A.I., dosar 8/1921, f. 26.

congrese“ au fost noi prilejuri de critică severă a politicii guvernului Al. Averescu și a Partidului Poporului. În moțiunile adoptate, organizațiile dobrogene ale P.N.L. au protestat împotriva menținerii provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră în aceeași stare deplorabilă și a „disprețului cu care actualul președinte de consiliu a refuzat să asculte glasul Dobrogei prin delegația trimisă la București“ în toamna anului 1921.

În ianuarie 1922, P.N.L. a revenit la guvernare întrucât se „detașa în acel moment ca cel mai pregătit să i se încredințeze răspunderile guvernării“.<sup>39</sup> Conform uzanțelor, s-au organizat noi alegeri. Organizațiile P.N.L. din Dobrogea au câștigat toate locurile de la „Senat“.<sup>40</sup> În alegerile pentru „Adunarea Deputaților“, candidații liberali, majoritatea localnici, au avut de înfruntat candidații „Partidului Țărănesc“ în județele Tulcea și Constanța, iar în județul Caliacra lista comuniștilor care „în cele două alegeri trecute au dovedit mare tărie însă (succesul – n.n.) se datorează nu atât principiilor, cât nemulțumirii populației rurale“<sup>41</sup> ce au știut să le exploateze printr-o propagandă eficientă.

De la începutul noii sesiuni parlamentare, reprezentanții P.N.L. din Dobrogea au atras atenția asupra modului în care erau tratate problemele provinciei. Cu ocazia alegerii „Biroului Senatului“, senatorii P.N.L. din Dobrogea s-au abținut de la vot, act politic care „a impresionat cercurile conducătoare ale Partidului Liberal“, după cum sublinia un periodic constănțean.<sup>42</sup> Deputații liberali din județul Tulcea au solicitat insistent finalizarea construcției căii ferate până la Tulcea pentru a putea pune în valoare bogățiile zonei, ca lemn, vite, pește, stuf ș.a. C. Alimăneșteanu a pus problema lipsei zonelor împădurite din Dobrogea, solicitând mărirea suprafețelor destinate plantațiilor la 250 ha.<sup>43</sup> Reprezentanții P.N.L. din județele sud-dobrogene s-au pronunțat împotriva deciziei grăbite a guvernului de a modifica „Legea de organizare a Dobrogei Noi“. În ședința din 8 aprilie 1922, deputatul

<sup>39</sup> Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne. 1922-1926*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 37.

<sup>40</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 16/1922, f. 22.

<sup>41</sup> *Ibidem*, f. 20.

<sup>42</sup> „Dacia“, an IX, nr. 10 din 4 aprilie 1922.

<sup>43</sup> „D.A.D.“ (ședința din 26.03.1923, p. 1588-1589).



N. Petrescu-Comnen preciza că „nu se poate spune că este vreo primejdie oarecare să justifice nevoia ca această lege să se admită de dumneavoastră cu graba cu care voiți s-o admiteți”.<sup>44</sup> Tot N. Petrescu-Comnen atrăgea atenția că adoptarea noului proiect de lege constituie „o gravă eroare politică cu urmări, vă asigur incalculabile”.<sup>45</sup> La rândul său, Ahil Pineta menționa că „prea devreme ne-ați luat cu acest proiect de lege vătămător”, întrucât în campania electorală s-a promis alegătorilor că P.N.L. luptă pentru înlăturarea operațiunilor de verificare a proprietăților, și a precizat cu fermitate: „Noi cerem stăruitor să nu se admită întrucât produce dezamăgire și deznădejde”.<sup>46</sup>

Între parlamentarii liberali din sudul Dobrogei și liderii P.N.L. de la centru au apărut opinii divergente în legătură cu modificarea „*Legei de organizare a Dobrogei Noi*” din anul 1921. I.Gh. Duca preciza că legea trebuia modificată întrucât „*consimțea o stare, care în cea mai mare parte nu era situațiunii anterioare, ci al ocupațiunii inamice*” (sic). Prin noile modificări propuse se urmărea anularea dreptului de a trece „*în posesiunea unor elemente, care nu toate merită pământurile din Cadrilater ceea ce are consecințe din cele mai grele și din punct de vedere social și național*”.<sup>47</sup> N. Petrescu-Comnen a propus, în baza numeroaselor rapoarte ale administrațiilor județelor Caliacra și Durostor, să se acorde loturi gratuit sau contra cost cadrelor didactice și funcționarilor în localitățile rurale unde acestea lucrau de cel puțin doi ani, soluție prin care cei împrumătați „*prind rădăcini trainice pe aceste meleaguri*”.<sup>48</sup> Deputatul I.N. Drăghici în mai multe intervenții de la tribuna „*Adunării Deputaților*” a atras atenția asupra unor probleme cu care se confrunta județul Tulcea pe timp de iarnă. Aprovizionarea cu produse de strictă necesitate, cum erau, spre exemplu, produsele petroliere, nu se mai putea realiza datorită înghețării Dunării. Deputatul preciza că parlamentarii tulceni au „*trecut cu căruțele pe gheață*”.<sup>49</sup>

<sup>44</sup> *Ibidem* (ședința din 8 aprilie 1922), p. 341.

<sup>45</sup> *Ibidem* (ședința din 29.04.1922), p. 2.

<sup>46</sup> *Ibidem* (ședința din 8.04.1922), p. 348.

<sup>47</sup> După discursul lui I.Gh. Duca, proiectul de modificare a „*Legii de organizare a Dobrogei Noi*” a fost votat de 114 deputați, iar 28 au votat împotriva (*Ibidem*, p. 350).

<sup>48</sup> *Ibidem* (ședința din 6.06.1923), p. 2657.

<sup>49</sup> *Ibidem* (ședința din 29.02.1924), p. 1693.

În mai multe intervenții a insistat asupra modului defectuos în care se lucra la segmentul de cale ferată Babadag – Hamangia din cauza alocării discontinue a fondurilor.<sup>50</sup> A revenit asupra problemei liniei ferate și în ședința din 19 noiembrie 1924 când a criticat „indiferența cu care Direcțiunea Generală de Construcții a Căilor Ferate privește această chestiune” poziție „mai mult decât revoltătoare”.<sup>51</sup> În contextul anunțării declanșării operațiunilor de împroprietărire, C. Alimăneșcanu a solicitat să se facă mai întâi schimbările de terenuri și comasările loturilor statului, cadastrarea terenurilor județului Constanța, astfel ca populația să evite cheltuielile și deplasările suplimentare.<sup>52</sup>

Cu toate aceste intervenții, la care s-au adăugat și cele ale senatorilor liberali, precum și ale celorlalți parlamentari, principalele cotidiene constănțene au criticat activitatea celor 24 de deputați și senatori dobrogeni. „Dobrogea jună” nota: „citim zi de zi dezbaterile parlamentare și din ce în ce mai mult ne întărim convingerea că acolo la București, se vorbește prea puțin despre Dobrogea”<sup>53</sup>, iar în periodical „Dacia” s-a opinat că parlamentarii „nu urmăresc decât păstrarea sau luarea puterii, iar Dobrogea rămâne în situația cu care s-a deprins: a cincea roată la căruță”.<sup>54</sup>

În „Senat”, I.N. Roman a interpelat, la 1 decembrie 1922, pe titularul „Ministerului de Război” asupra zvonului referitor la militarizarea portului Constanța, posibilitate pe care a apreciat-o ca fiind „de gravitate excepțională deoarece ar fi vorba de primejduirea singurului nostru port maritim (...) dacă nu chiar împiedicat în funcționarea și dezvoltarea lui ca port maritim”.<sup>55</sup> Tot I.N. Roman a intervenit pe marginea proiectului de lege referitoare la desființarea judecătoriai Topraisar și înființarea judecătoriai Cernavodă, susținând păstrarea instanței de la Topraisar pentru a nu nedreptăți populația localității ce avea nevoie de serviciile acesteia.<sup>56</sup>

<sup>50</sup> „Dobrogea jună”, an XVIII, nr. 145 din 26 iunie 1924.

<sup>51</sup> „D.A.D.” (ședința din 19.11.1924), p. 237-238.

<sup>52</sup> *Ibidem* (ședința 5.02.1924), p. 1462.

<sup>53</sup> „Dobrogea jună”, an XVI, nr. 294 din 27 decembrie 1922.

<sup>54</sup> „Dacia”, an IX, nr. 4 din 28 martie 1922.

<sup>55</sup> „Dezbaterile Senatului” (D.S.) (ședința din 1.12.1922), p. 9.

<sup>56</sup> *Ibidem* (ședința din 23.03.1923), p. 807.

Senatorul tulcean T. Voicu era îngrijorat de starea județului, pe care a apreciat-o ca fiind „cum nu se poate mai tristă. Școlile și bisericile sunt distruse, sate întregi sunt încă ruinate și bieții români stau și astăzi în bordee (...) sunt mulți dintre cei care și azi după 5 ani de la reîntoarcerea din pribegie dorm încă pe rogojina goală” (sic). Adresându-se colegilor de partid a precizat că „dacă P.N.L. vrea să păstreze în sufletele tulcene încă vie și întreagă profundă recunoștința sădită de P.N.L. și marele Brătianu” trebuia să se realizeze în această parte a Dobrogei un program în 9 puncte: 1. anchetarea riguroasă a cazurilor de jefuit, maltratări și crime; 2. construcția liniei ferate *Hamangia – Tulcea*; 3. repararea șoselelor existente și construcția de noi drumuri; 4. construcția de școli și pregătirea cadrelor didactice; 5. achitarea sumelor datorate celor afectați de război; 6. reorganizarea pescuitului pe baze noi; 7. măsuri urgente pentru aducerea porturilor Isaccea, Tulcea și Sulina la „starea de înflorire”; 8. reorganizarea Serviciului silvic și a Consilieratului Agricol al Județului Tulcea; 9. selecționarea funcționarilor și îmbunătățirea salarizării acestei categorii.<sup>57</sup>

Ermil Pangrati, unul dintre cei mai activi membri ai „Senatului”, a solicitat guvernului și Parlamentului aplicarea unei politici corecte și echilibrate față de întreaga populație din sudul Dobrogei, îndeosebi pentru soluționarea problemei proprietăților rurale.<sup>58</sup> Senatorul a susținut întărirea elementului românesc în sudul Dobrogei, care, din punctul de vedere al populației, se clasa pe locul trei.<sup>59</sup> Atât Ermil Pangrati, cât și I.N. Roman, buni cunoscători ai evoluției statutului proprietății din județele sud-dobrogene și modificării articolului 118 din „Legea pentru organizarea Dobrogei Noi”, au intervenit, în sesiunea 1925-1926, cu clarificări pe marginea discuțiilor referitoare la „chestiunea regulării proprietății din Cadrilater”.<sup>60</sup>

Viața internă a unor organizații P.N.L. din Dobrogea a fost marcată în continuare de diverse neînțelegeri. Cele mai multe s-au manifestat în cadrul Organizației județene P.N.L. Constanța. Modul cum s-au propus candidaturile pentru alegerile din 1922, repartitia unor

<sup>57</sup> *Ibidem* (ședința din 5.03.1923), p. 485.

<sup>58</sup> *Ibidem* (ședința din 25.09.1924), p. 121; (ședința din 4.03.1926), p. 75.

<sup>59</sup> *Ibidem* (ședința din 25.11.1924), p. 121.

<sup>60</sup> *Ibidem* (ședința din 4.03.1926), p. 77.

funcții la nivelul administrației locale, „chestiunea șefiei” au fost principalele cauze care au determinat ca organizația constănțeană să treacă „*printr-o criză notorie, care are adânci pricini*”.<sup>61</sup> Insatisfacțiile au venit atât din partea unor membri mai vechi care s-au simțit dați la o parte, cât și din partea tinerilor care au văzut că „*toate speranțele lor sunt înșelate*”.<sup>62</sup> S-a criticat modul în care era condusă Primăria Constanța și s-a rezolvat funcționarea oborului de cereale și chestiunea transporturilor mărfurilor spre port.<sup>63</sup> Nemulțumirile, care „*nu o dată au izbucnit în formă violentă*”,<sup>64</sup> au făcut obiectul unor discuții aprinse la clubul partidului și în presă, ceea ce a determinat conducerea P.N.L. să treacă la schimbarea comisiei interimare a orașului Constanța și la aducerea lui Vasile P. Sassu la conducerea organizației, fost ministru al „*Industriei și Comerțului*” între 19 ianuarie 1922 – 29 octombrie 1923, apreciat de președintele partidului, Ion I.C. Brătianu. S-a profitat și de faptul că mandatul conducerii organizației județene expirase încă din 1924, fără să poată fi aleasă o nouă conducere datorită neînțelegerilor. La 20 octombrie 1925, Vasile P. Sassu a dat publicității un comunicat în care preciza că a primit mandatul din partea lui Ion I.C. Brătianu care l-a „*însărcinat cu depline puteri să reorganizeze Partidul Național Liberal din orașul și județul Constanța, și să-i asigure o nouă și bună îndrumare*”, punând capăt disputelor și neînțelegerilor.<sup>65</sup> Această decizie a conducerii P.N.L., precum și schimbarea comisiei interimare a orașului Constanța au provocat noi proteste din partea unor liberali cu ștate mai vechi în organizație, care s-au reunit în jurul lui Virgil Andronescu. Ei și-au arătat nemulțumirea în cadrul unei adunări la sfârșitul căreia, printr-o telegramă adresată lui Ion I.C. Brătianu, participanții au apreciat măsurile ca fiind nestatutare.<sup>66</sup>

Sprijinit de Comitetul de reorganizare a activității organizației județene P.N.L. Constanța, Vasile P. Sassu a imprimat un stil de muncă dinamic, iar activitatea s-a îmbunătățit în teritoriu. Mitingurile desfășurate în 3 ianuarie la Mangalia și 10 ianuarie 1926 la Hârșova se

---

<sup>61</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 231 din 7 noiembrie 1923.

<sup>62</sup> „*Liberalul Constanței*”, seria a II-a, an VIII, nr. 9 din 27 martie 1923.

<sup>63</sup> *Ibidem*.

<sup>64</sup> *Ibidem*.

<sup>65</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXI nr. 290 din 22 octombrie 1925.

<sup>66</sup> „*Liberalul Constanței*”, an X, nr. 470 din 29 noiembrie 1925.

constituie în dovezi în acest sens. Schimbarea stilului de muncă, cu influență la nivel regional, nu a trecut neobservată de presa dobrogeană. Influential periodic „*Dobrogea jună*“ preciza că „*întreaga arenă politică dobrogeană e dominată de intensa și asidua activitate pe care o desfășoară trimisul extraordinar al șefului regimului actual, dl. Vasile Sassu*“.<sup>67</sup>

Liderul liberal a fost perceput ca „*omul de care nu numai Partidul Liberal avea nevoie, dar este omul de a cărui muncă, de a cărui capacitate, de a cărui autoritate și prestigiu, întreaga Dobroge, cu toate partidele ei politice se va resimiți*“.<sup>68</sup> (sic).

Măsuri cu caracter organizatoric au fost adoptate și de Organizația județeană P.N.L. Tulcea. În fiecare comună s-au creat organizații conduse „*de cei mai buni gospodari*“, oameni cu autoritate și influență, iar la nivel județean s-a ales un „*stat major compus din cele mai serioase elemente*“.<sup>69</sup>

Organizațiile P.N.L. din județele Caliacra și Durostor n-au fost marcate în anii 1922-1926 de neînțelegeri și orgolii. Activitatea s-a concentrat pe soluționarea problemelor politice deosebit de complexe determinate de colonizare, fiind necesar să se rezolve, conform concepției lui Ion I.C. Brătianu, probleme demografice, economice și de apărare la frontiera cu Bulgaria.<sup>70</sup>

Un test îngrijorător pentru liberali s-a dovedit a fi și în Dobrogea alegerile pentru camerele agricole, din 27 august 1925. Deși conducerea partidului s-a străduit să nu le dea o tentă politică, alegerile au provocat o susținută și surprinzătoare conotație politică, constituind, prin rezultatul lor, un motiv real de îngrijorare, întrucât P.N.L. a ieșit înfrânt. Rezultatele explică de ce campania electorală pentru alegerile comunale, fixate pentru data de 18-20 februarie 1926, a fost mult mai atent pregătită. Programele electorale au încercat să răspundă unor probleme cu care se confruntau administrațiile locale și alegătorii. La Constanța, spre exemplu, programul electoral a fost prezentat în două etape. S-au

---

<sup>67</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXII, nr. 10 din 15 ianuarie 1926.

<sup>68</sup> *Ibidem*, nr. 20 din 27 februarie 1926.

<sup>69</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 6 din 6 ianuarie 1924.

<sup>70</sup> George Fotino, *Pagini răzlețe. Câteva articole și cuvântări*, Editura Cartea Românească, București, 1934, p. 38.

prezentat mai întâi propuneri referitoare la rezolvarea colonizărilor și s-au schițat câteva soluții privind activitățile administrative. Ulterior, s-a lansat prin intermediul presei un program complex cu accent pe modernizarea orașului Constanța: alcătuirea planului cadastral și sistematizarea străzilor; urbanizarea zonelor mărginașe prin includerea în intravilan a 10.000 ha; îmbunătățirea canalizării și a alimentării cu apă; construirea unui abator comunal, a unei hale în piața centrală, baia populară, teatru, muzeu al Dobrogei, biserici, dispensare medicale, completarea lucrărilor de modernizare a plajei de la Mamaia ș.a.<sup>71</sup> Programul a fost susținut intens de Vasile P. Sassu. La începutul lunii februarie 1926, liderul constănțean atrăgea atenția asupra situației orașului Constanța, care „nu este deloc conformă cu situația lui economică, politică și socială”. Printre necesitățile imediate, Vasile P. Sassu a enumerat pe cele ale portului Constanța care „avea nevoi reale și urgente care trebuiesc împlinite”, precum construirea de magazine, pavarea cheurilor, instalarea de macarale, linii ferate ș.a.<sup>72</sup>

P.N.L. a câștigat alegerile locale în județele Constanța, Caliacra și Durostor, pierzându-le la Tulcea în favoarea „Partidului Țărănesc”.<sup>73</sup>

La 27 martie 1926, Ion I.C. Brătianu a depus mandatul guvernului. Regele Ferdinand a încredințat, la sugestia lui Ion I.C. Brătianu, formarea noului guvern lui Al. Averescu.<sup>74</sup> S-a trecut la pregătirea noilor alegeri, listele de candidați fiind alcătuite, și pentru Dobrogea, la nivelul conducerii centrale a partidului. În timpul campaniei electorale, promisiunile au fost destul de vagi. În apelul „Către alegătorii orașului și județului Constanța”, Vasile P. Sassu promitea „o politică liberală curată”, angajându-se să-și pună capitalul politic câștigat în „slujba intereselor mari ale Dobrogei și ale populației Dobrogei”.<sup>75</sup>

Alegerile au situat P.N.L. pe locul trei în Dobrogea, nereușind să obțină decât un loc de senator în județul Tulcea. După alegeri, activitatea prioritară în organizația județului Constanța a fost cea organizatorică. Vasile P. Sassu a fost ales la conducerea Organizației

---

<sup>71</sup> „Liberalul Constanței”, an XI, nr. 479 din 14 februarie 1926.

<sup>72</sup> „Dobrogea jună”, an XXII, nr. 25 din 2 februarie 1926.

<sup>73</sup> „Țăranul dobrogean” (Tulcea), an V, nr. 6 din 10 septembrie 1926.

<sup>74</sup> Ion Bitoleanu, *op.cit.*, p. 315.

<sup>75</sup> „Dobrogea jună”, an XXII, nr. 99 din 7 mai 1926.

judetele Constanța, eveniment apreciat de importanță regională întrucât liderul, prin personalitatea sa cunoscută și stimată, „*va putea cere cu tărie și autoritate să fie satisfăcute*”<sup>76</sup> doleanțele Dobrogei. Cu Vasile P. Sassu la conducerea liberalilor dobrogeni, alt cotidian constănțean prognoza, exagerat, că „*începe o eră nouă la orașe ca și la sate*”.<sup>77</sup>

„*Ajutat de o pleiadă de tineri dornici de activitate*”,<sup>78</sup> Vasile P. Sassu a continuat activitatea de reorganizare a organizațiilor locale, de atragere a noi membri și simpatizanți, de critică a politicii „*Partidului Poporului*” și guvernului Al. Averescu. S-au organizat întruniri cu membrii și simpatizanții, s-a acordat mai multă atenție satelor întrucât s-a apreciat că în „*actualul sistem politic electoral, comuna rurală este ultima celulă distinctă în sânul căreia se poate vorbi de o organizare temeinică*”.<sup>79</sup>

Întreaga activitate a vizat o mai bună prezentare la alegerile din 1927. S-a reușit atragerea și înscrierea în partid a unor cunoscute personalități locale, avocați, proprietari, comercianți precum Gh. T. Petrescu, avocat, fost prefect și deputat, C.N. Sarry, industriaș, președintele „*Camerei de Comerț și Industrie Constanța*” ș.a.<sup>80</sup>

Activitatea de propagandă s-a concentrat pe respingerea acțiunilor guvernului Al. Averescu pe motiv că „*au fost pentru spiritul nostru legalist o sfidare*”, iar pentru Ion I.C. Brătianu „*o mare decepție*”, după cum se preciza în oficiosul liberal tulcean.<sup>81</sup>

După căderea cabinetului Al. Averescu, la 5 iulie 1927 a depus jurământul guvernul Barbu Știrbey. Parlamentul a fost dizolvat și s-au fixat alegeri generale la 7 iulie pentru „*Adunarea Deputaților*” și 10-14 iulie 1927 pentru „*Senat*”. Datorită demisiei miniștrilor liberali, membri ai cabinetului Știrbey, acesta și-a depus mandatul și la 21 iulie 1927, iar regele Ferdinand I-a numit pe Ion I.C. Brătianu președinte al „*Consiliului de Miniștri*”.<sup>82</sup>

---

<sup>76</sup> *Ibidem*, nr. 136 din 24 iunie 1926.

<sup>77</sup> „*Dacia*”, an XIII, nr. 2 din 3 ianuarie 1926.

<sup>78</sup> „*Marea Neagră*”, an IV, nr. 3 din 15 februarie 1926.

<sup>79</sup> „*Liberalul Constanței*”, an VII, nr. 53 din 20 februarie 1927.

<sup>80</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXIII, nr. 137 din 28 iunie 1927; nr. 138 din 29 iunie.

<sup>81</sup> „*Plugul*” (Tulcea), an II, nr. 13 din 30 iulie 1926.

<sup>82</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. 177.

Campania electorală s-a desfășurat în Dobrogea într-o atmosferă tensionată. Membrii „*Partidului Național Țărănesc*“ (P.N.Ț.) au reclamat arestările efectuate de autorități, bătăile și confiscarea cărților de alegători. Prefectul județului Caliacra recunoștea într-un raport către ministrul de interne că „*față de manifestările organizației P.N.Ț., cum și de propaganda ce fac, am dispus supravegherea de aproape a propagandiștilor acestei organizații*“.<sup>83</sup> În județul Durostor s-a reclamat că „*sistemul arestărilor și terorizarea alegătorilor a început astfel în plasa Beibunar unde au fost arestați 135 alegători fruntași din P.N.Ț.*“.<sup>84</sup> Aceste reclamații au fost, desigur, respinse de reprezentanții autorităților ca fiind neadevărate. Listele P.N.L. au fost alese în județele Caliacra, Tulcea și Constanța cu majoritatea absolută.<sup>85</sup>

Deși părea, după alegerea lui Vasile P. Sassu în fruntea organizației liberale din județul Constanța, că neînțelegerile au fost depășite, acestea au răbufnit la începutul lunii decembrie 1927 cu și mai mare intensitate. Virgil Andronescu, I.N. Roman și Paul Dobrescu, vechi membri ai P.N.L., au protestat, acuzând încălcarea statutului partidului în ziua de 5 decembrie 1927 când Vasile P. Sassu a fost confirmat șef al organizației,<sup>86</sup> expediind un protest lui Vintilă Brătianu. La 8 iunie 1928, gruparea disidentă a organizat o întrunire în care s-a criticat activitatea lui Vasile P. Sassu și s-au pronunțat pentru alegerea în fruntea organizației a unei personalități „*cu multă trecere și autoritate pe lângă cei mari*“.<sup>87</sup> În *Moțiunea* adoptată s-a precizat că „*față de rezultatele negative obținute de comitetul fixat de direcție și organizare (...) în dorința de a relua firul activității din trecut*“, s-a hotărât alegerea unui nou comitet județean pe o perioadă de 4 ani, a delegației permanente și a conducerii organizației municipale Constanța. La conducerea Organizației județene a fost ales ca președinte Istrate Micescu.<sup>88</sup> Hotărârile au fost trimise prin telegrame lui Vintilă Brătianu, I.Gh. Duca și Istrate Micescu. Peste câteva zile, Istrate

<sup>83</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I.; fond 332, dosar 623/1927, f. 21.

<sup>84</sup> *Ibidem*, dosar 645/1927, f. 3.

<sup>85</sup> *Ibidem*, dosar 599/1927, f. 3 și urm.

<sup>86</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXIII, nr. 278 din 17 decembrie 1927.

<sup>87</sup> *Ibidem*, an XXIV, nr. 5 din 10 ianuarie 1928.

<sup>88</sup> *Ibidem*.



Micescu anunță pe cei care l-au ales că amână „*acceptarea după ce organizația noastră centrală va hotărî asupra ratificării hotărârii dumneavoastră*“.<sup>89</sup> I.Gh. Duca comuna lui Virgil Andronescu, vicepreședintele organizației județene și președintele organizației municipale Constanța, că la nivelul conducerii centrale nu se recunoaște alt comitet județean decât cel condus de Vasile P. Sassu și a apreciat constituirea conducerii paralele ca fiind un „*act neserios și profund regretabil în împrejurările de astăzi*“.<sup>90</sup> Situația a rămas incertă, realitate recunoscută și de Ioan N. Roman care preciza: „*de o parte un șef calificat fără organizație, de cealaltă parte o organizație fără șef ratificat*“.<sup>91</sup> La începutul lunii septembrie 1928, Istrate Micescu a vizitat Constanța, unde s-a întâlnit cu reprezentanții disidenței. Va declara presei că după ce a luat cunoștință de situație „*vă pot spune: dumneavoastră puteți de azi înainte fără mine, eu fără dumneavoastră, nu*“, solicitând permisiunea de a purta „*revolta dumneavoastră în toată țara*“.<sup>92</sup> Disensiunile din cadrul organizației Constanța erau nu numai efectul orgoliilor, ci și al unor interese economice nesatisfăcute. După cum aprecia un observator: „*spaima grozavă a pierderii puterii și monopolului de cointeresări i-a orbit într-atât pe aceștia (lidrii locali n.n.) încât se răzbună în contra propriilor partizani*“. Concluzia era mai mult decât elocventă: „*o parte din conducătorii Partidului Liberal și- au pierdut cu totul mințile*“.<sup>93</sup>

Disensiuni, rupturi și excluderi s-au înregistrat și în organizațiile P.N.L. din județele Caliacra și Durostor. La 6 noiembrie 1927, delegația permanentă a Organizației județene P.N.L. Durostor s-a întrunit pentru a analiza conflictul apărut între Tașcu Pucerea, președintele organizației, și Tașcu Statu, prefectul județului, după ce neînțelegerile au fost discutate la București cu I.Gh. Duca și R. Franosovici. În procesul-verbal s-a consemnat că dr. Tașcu Pucerea a solicitat demiterea din funcție a prefectului fără avizul organizației, motiv pentru care actul său a fost dezaprobat energic. Secretarul organizației, C. Zaharescu, a fost

---

<sup>89</sup> *Ibidem*, nr. 6 din 11 ianuarie 1928.

<sup>90</sup> „*Dacia*“, an XV, nr. 6 din 11 ianuarie 1928.

<sup>91</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXIV, nr. 62 din 22 martie 1928.

<sup>92</sup> *Ibidem*, nr 200 din 31 iulie 1928.

<sup>93</sup> *Ibidem*, nr. 162 din 31 iulie 1928.

exclus din partid pentru calomnii și însușirea unor sume de bani necuvenite. Referitor la conflictul dintre cei doi fruntași liberali, delegația permanentă a concluzionat că „*el este provocat de o deosebire de concepție în ceea ce privește moralitatea politică astfel dl. Tașcu pentru interesele domniei sale și-a câtorva persoane pretinde a i se pune la dispoziție aparatul administrativ*” (sic). Tașcu Pucerea a mai fost acuzat că și-a însușit polițe în valoare de peste 800.000 lei pentru înscrierea în „*Banca Comercială*” înainte de înființare și că nu a dat explicații în legătură cu cheltuirea fondurilor organizației. Pentru motivele enumerate, dr. Tașcu Pucerea a fost exclus din organizația P.N.L. Durostor. Ca președinte al organizației a fost ales R. Franosovici. Delegația permanentă, formată din comercianți, avocați și mari proprietari conduși de avocatul Șerban Callas, primarul Silistrei, a primit mandatul de a prezenta deciziile conducerii centrale.<sup>94</sup> Disensiunile nu s-au aplanat. Din cauza divergențelor din „*domeniul afacerilor cointeresate*”, organizația P.N.L. Silistra s-a divizat în două.<sup>95</sup> Frământările au degenerat la un moment dat, „*într-un adevărat război civil*”. Pentru a „*pune capăt fricțiunilor din sânul organizației silistrene*”, a fost numit prefect de Durostor Eugen Teofănescu.<sup>96</sup> În Caliacra, neînțelegerile dintre intelectuali din organizație și prefectul județului s-au finalizat cu excluderea lui A. Pinetta și S. Somasonovici, membri fondatori.<sup>97</sup>

După constituirea guvernului Iuliu Maniu la 10 noiembrie 1928, Parlamentul a fost dizolvat. S-au fixat alegeri pentru „*Adunarea Deputaților*” la 12 decembrie și pentru „*Senat*” 15-19 decembrie 1928. S-a intrat din nou în febra pregătirii alegerilor.

La Constanța, liberalii au depus două liste, una reprezentând disidența condusă de Istrate Micescu, iar cea de-a doua organizație îl recunoștea ca lider pe Vasile P. Sassu.

Campania electorală s-a caracterizat prin promisiuni vagi și acuze la adresa adversarilor politici. Într-un manifest cu caracter electoral „*Către cetățenii municipiului și județului*” lansat de gruparea Istrate

---

<sup>94</sup> „*Curentul Silistrei*”, an I, nr. 2 din 16 iunie 1929.

<sup>95</sup> „*Zorile*” (Silistra), an I, nr. 1 din 4 decembrie 1927.

<sup>96</sup> „*Dacia*”, an XV, nr. 51 din 7 martie 1928.

<sup>97</sup> *Ibidem*, nr. 123 din 15 iunie 1928.

Micescu, se preciza că resping „săssismul“, „în numele intereselor dobrogene, pe care ne angajăm cu toții să le apărăm“.<sup>98</sup> Virgil Andronescu, unul dintre liderii marcantți ai disidenței, a adresat prin intermediul ziarului „Dobrogea jună“ – al cărui director, C.N. Sarry, sprijinea disidența Istrate Micescu – „Chemare“ către vechile organizații constănțene ale P.N.L. prin care a cerut să nu acorde „nici un vot listei lui Vasile P. Sassu“.<sup>99</sup>

Și în Dobrogea alegerile au fost dominate categoric de „Partidul Național Țărănesc“. Listele P.N.L. au obținut rezultate mediocre. La Constanța s-a înregistrat și o stare de confuzie între membrii și simpatizanții P.N.L., datorită depunerii celor două liste de candidați,<sup>100</sup> care au creat dispute și au dispersat voturile.

Începând cu luna iunie 1930, nemulțumirile au răbufnit și în celelalte organizații P.N.L. din Dobrogea. Grupările desprinse au aderat la „Partidul Național Liberal - Gh. Brătianu“.

Desigur, organizațiile liberale s-au resimțit de pe urma acestor plecări. Iată de ce atunci când un grup de tineri liberali din județul Caliacra au scos ziarul „Acțiunea“, prin intermediul căruia afirmău că „vom căuta să fim avangarda organizației P.N.L.“, I.Gh. Duca saluta realizarea, afirmând că „poate mai mult ca în orice altă parte a țării este nevoie de o neîncetată acțiune de apărare a intereselor naționale și lămurire a adevăratelor interese ale elementelor minoritare“.<sup>101</sup>

La 18 aprilie 1931 s-a constituit prin voința regelui guvernul Nicolae Iorga. „Corpurile Legiuitoare“ au fost dizolvate, stabilindu-se alegeri la 1 iunie pentru „Cameră“ și 4-6 iunie pentru „Senat“. Prin decizia lui I.Gh. Duca, P.N.L. a candidat pe listele „Uniunii Naționale“, creată la inițiativa lui Nicolae Iorga și la care au aderat, în baza unor carteluri electorale, câteva organizații profesionale și partide politice mici.<sup>102</sup>

<sup>98</sup> „Dobrogea jună“, an XXIV, nr. 257 din 28 noiembrie 1928.

<sup>99</sup> *Ibidem*, nr. 266 din 9 decembrie 1928.

<sup>100</sup> Gruparea Vasile P. Sassu a obținut 6.113 voturi la „Adunarea Deputaților“, iar „gruparea Istrate Micescu“ 1.309. La „Senat“, „gruparea Sassu“ a obținut 3.633 voturi, iar „gruparea Istrate Micescu“ 819. (*Ibidem*, nr. 270 din 14 decembrie 1928 și nr. 273 din 18 decembrie 1928).

<sup>101</sup> „Acțiunea“, an I, nr. 1 din 25 februarie 1931 și nr. 3 din 12 martie 1931.

<sup>102</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. 234-235.

În Dobrogea, listele „*Uniunii Naționale*“ au dominat alegerile, realitate demonstrată de numărul mare de voturi, în comparație cu celelalte partide. Rezultatele s-au datorat și prezenței pe liste a foștilor deputați P.N.L. În județul Constanța, lista „*Uniunii Naționale*“ a obținut 21.179 de voturi, în timp ce „*P.N.L. – Gh. Brătianu*“ 4.138 voturi, în județul Caliacra 20.969 de cetățeni au votat lista „*Uniunii Naționale*“, iar „*P.N.L. Brătianu*“ a înregistrat 313 voturi. În județul Tulcea „*Uniunea Națională*“ a înregistrat 13.334 voturi, iar în Durostor 20.324, „*P.N.L. – Gh. Brătianu*“ a înregistrat 2.834 voturi în Tulcea și 2.184 în Durostor.<sup>103</sup>

La 6 iunie 1932 s-a constituit guvernul Alexandru Vaida-Voevod. S-a procedat la dizolvarea „*Corpurilor Legiuitoare*“, noul scrutin electoral fiind fixat pentru 17 iulie 1932 la „*Cameră*“ și 20-26 iulie la „*Senat*“. Organizate de guvern, alegerile au fost dominate de P.N.Ț. „*Partidul Național Liberal*“ (I.Gh. Duca) s-a situat pe locul doi cu 10.496 voturi în județul Constanța și județul Durostor cu 3.178. În județul Caliacra cu 1.504 voturi a fost depășit de listele P.N.Ț. (17.483), „*P.N.L. – Gh. Brătianu*“ (2.500) și „*Partidul Țărănesc – N. Lupu*“ (1.796), iar în județul Tulcea P.N.Ț. a câștigat detașat alegerile.<sup>104</sup>

În Parlament, reprezentanții Dobrogei au ridicat diverse probleme, cele mai multe de interes local. I.N. Drăghici, în ședința din 22 februarie 1928, aprecia inițiativa guvernului de a sărbători cu „*fast deosebit împlinirea 50 de ani de la reanexarea Dobrogei*“, subliniind totodată că se începuse și finalizarea căii ferate Hamangia – Tulcea.<sup>105</sup> Cu prilejul dezbaterii proiectului „*Legii pentru organizarea muncii în porturi*“, adusă în Parlament de guvernul N. Iorga, Radu Roșculeț a susținut proiectul, întrucât actul normativ aduce reglementări importante menite „*să scoată de sub satrapia vătafilor pe muncitori*“, să creeze o „*meserie a muncitorilor din porturi*“. A susținut necesitatea includerii acestei categorii de muncitori în sistemul de pensii, întrucât desfășurau o muncă epuizantă și la vârsta de „*50 de ani omul este incapabil să mai poată munci în port*“.<sup>106</sup> Horia Grigorescu și Radu

<sup>103</sup> „*D.A.D.*“ (ședința din 15.06.1931, p. 21; ședința din 16.06.1931, p. 671; ședința din 17.06.1931, p. 179; p. 188).

<sup>104</sup> *Ibidem* (ședința din 3.08.1932, p. 66-67, 50-51).

<sup>105</sup> *Ibidem* (ședința din 22.02.1928, p. 1609-1610).

<sup>106</sup> *Ibidem* (ședința din 10.07.1931, p. 861-862).

Rosculeț au mai pus în fața deputaților probleme legate de aplicarea reformei agrare în județul Constanța.<sup>107</sup> În ședința din 17 februarie 1932, Radu Rosculeț critica politica guvernului de a cheltui sumele obținute din activitatea Cazinoului Constanța, pentru rezolvarea problemelor altor localități.<sup>108</sup> La rândul său, deputatul Tașcu Pucerea a solicitat implicarea statului pentru despăgubirea familiilor de aromâni sosiți din Grecia și construcția unor linii ferate în sudul Dobrogei.<sup>109</sup>

În anul 1932, la conducerea Organizației județene Caliacra, I.Gh. Duca l-a impus pe George Fotino, bun cunoscător al realităților din județele sud-dobrogene. El a declarat că este preocupat de întărirea autorității statului român în această parte a țării, acțiune ce „*trebuia să se facă neapărat cu respectul drepturilor cetățenești de alte credințe și naționalități*”.<sup>110</sup> După câteva luni de activitate, George Fotino declara oficialului organizației locale Caliacra a P.N.L. că „*suntem astăzi în măsură a da județului Caliacra guvernarea*”.<sup>111</sup>

La 14 noiembrie 1933, P.N.L. a revenit la putere, guvernul fiind format de I.Gh. Duca. Au urmat dizolvarea Parlamentului și organizarea alegerilor la 20 decembrie 1933 pentru „*Adunarea Deputaților*” și 22, 28 și 29 decembrie 1933 la „*Senat*”. Și în Dobrogea P.N.L. a dominat alegerile. Rezultatele deosebite au situat regiunea într-o poziție bună. Vasile P. Sassu a intrat în guvern, devenind titularul „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”. Radu Roșculeț și George Fotino au preluat funcțiile de vicepreședinți ai „*Adunării Deputaților*”. La „*Senat*”, C. Alimăneșteanu a devenit vicepreședinte. Se justifica astfel aprecierea unui important periodic dobrogean din deceniul patru că „*din punct de vedere politic Dobrogea este foarte bine reprezentată în actuala guvernare liberală, mai bine decât oricare altă provincie*”.<sup>112</sup>

Ziarul „*Lupta*” al organizației P.N.L. din Tulcea susținea că „*tot ce s-a întâmplat până astăzi în regiunea aceasta se datorește exclusiv Partidului Liberal*” (sic). La 25 septembrie 1935 s-a organizat la Constanța o conferință administrativă asupra problemelor Dobrogei

<sup>107</sup> *Ibidem* (ședința din 22.02.1928, p. 1914).

<sup>108</sup> *Ibidem* (ședința din 17.02.1932, p. 1619).

<sup>109</sup> *Ibidem* (ședința din 17.03.1932, p. 2503).

<sup>110</sup> „*Acțiunea*”, an III, nr. 11 din 23 mai 1933.

<sup>111</sup> *Ibidem*, nr. 14 din 4 iulie 1933.

<sup>112</sup> „*România de la Mare*” (Constanța), an III, nr. 156 din 23 noiembrie 1936.

organizată la inițiativa primului-ministru Gh. Tătărăscu. Vasile P. Sassu i-a relatat premierului în alocuțiunea sa că „majoritatea populației dobrogene este atașată crezului P.N.L”.<sup>113</sup> Din luările de cuvânt ale celorlalți vorbitori a reieșit că mai erau multe probleme pe care liberalii trebuiau să le soluționeze în Dobrogea. C. Țigău, prefectul județului Tulcea, a solicitat lui Gh. Tătărăscu suma de 20 milioane lei pentru finalizarea liniei ferate Hamangia – Tulcea. Eric Voinescu, prefectul județului Caliacra, a cerut sprijinul guvernului pentru construcția de școli, biserici, delimitarea vetrelor localităților ridicate de coloniști. Tașcu Pucerea, care a vorbit în numele județului Durostor, a insistat asupra continuării programului de construcție de locuințe și alimentarea cu apă a localităților, iar V. Bellu, prefectul județului Constanța, a solicitat fonduri bănești pentru programele edilitare. Răspunzând solicitărilor, Gh. Tătărăscu a precizat participanților că „nu mai poate da tot bugetul țării Dobrogei”, dar va sprijini finalizarea liniei ferate Hamangia – Tulcea.<sup>114</sup>

Problemele locale au făcut și obiectul unor intervenții în Parlament. Astfel, Traian Berberianu, deputat de Constanța, a solicitat să se rezolve consolidarea malurilor Constanței supuse eroziunii valurilor Mării, problemă „de ordin național care cu toate mijloacele ce ni s-au dat covârșește posibilitățile locale”.<sup>115</sup> I.N. Drăghici, unul dintre cei mai activi deputați, a pledat pentru finalizarea liniei ferate Hamangia – Tulcea, criticându-l pe Gh. Tătărăscu pentru promisiunile vagi și expresia pe care o repeta la solicitări: „se va face”.<sup>116</sup> După mai multe intervenții s-a reușit includerea în bugetul general pe 1937 a sumei de 98 milioane destinate finalizării cuplării orașului Tulcea la sistemul național C.F.R.<sup>117</sup> Același deputat tulcean saluta, la 11 martie 1937, de la pupitrul „Camerei” rezultatul victoriei „unei opinii publice conștiente”.<sup>118</sup> S-a obținut sprijinul financiar și material al „Comisiei

---

<sup>113</sup> *Ibidem*, an II, nr. 96 din 30 septembrie 1935.

<sup>114</sup> „Dobrogea jună”, an XXXI, nr. 218 din 26 septembrie 1935.

<sup>115</sup> „D.A.D.” (ședința din 16.04.1934, p. 1745); „Marea Neagră”, an XII, nr. 44 din 24 aprilie 1934.

<sup>116</sup> *Ibidem* (ședința din 8.12.1934, p. 148).

<sup>117</sup> „Lupta”, an XXXVII, nr. 14 din 11 aprilie 1937.

<sup>118</sup> „D.A.D.” (ședința din 11.03.1937, p. 2355).

*Europene a Dunării*“ pentru construirea șoselei Tulcea – Sulina.<sup>119</sup> Gh. Șerban, deputat de Tulcea, atrăgea atenția, la 28 februarie 1936, că județului i se alocaseră cele mai mici bugete.<sup>120</sup> În județul Tulcea, o categorie socială importantă o constituiau, după cum s-a subliniat în capitolul precedent, pescarii. Nu o dată, „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*“, prin „*Direcția P.A.R.I.D.*“, a intrat în conflict cu pescarii, dar și cu autoritățile județului Tulcea. Organizația județeană a P.N.L. Tulcea a intervenit în favoarea acestei categorii sociale. La 13 martie 1936, la o conferință a P.A.R.I.D.-ului, au participat și deputați tulceni unde s-a insistat pentru soluționarea revendicărilor, „*dreptatea acestora fiind recunoscută*“.<sup>121</sup>

Organizațiile P.N.L. din județele sud-dobrogene au continuat să se preocupe de problemele colonizărilor, ale proprietăților și ale situației demografice. Deputatul T. Pucerea atrăgea atenția în „*Adunarea Deputaților*“ asupra consecințelor emigrării populației turce din zonă, „*chestiune de foarte mare importanță din punct de vedere economic, strategic și național*“.<sup>122</sup> P.N.L. a acordat, de asemenea, atenție deosebită rezolvării unor probleme referitoare la drepturile cetățenești ale coloniștilor. George Fotino, șeful Organizației P.N.L. Caliacra, a alcătuit proiectul „*Legii pentru completarea unor dispozițiunii din legea privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române*“.<sup>123</sup> În opinia autorului, modificările erau necesare întrucât nu era suficient să se dea coloniștilor pământ și casă, era absolut necesar să li se dea și drepturi constituționale întrucât „*situația lor înfățișează paradoxul următor: colonizarea în vederea românizării se face cu cetățeni ce aparțin altor state sau cu oameni ce nu aparțin nici unuia*“.<sup>124</sup> Proiectul

<sup>119</sup> „*Lupta*“, an XXVI, nr. 29 din 30 mai 1936.

<sup>120</sup> „*D.A.D.*“ (ședința din 28.02.1936, p. 1157).

<sup>121</sup> „*Lupta*“, an XXVI, nr. 19 din 21 martie 1936.

<sup>122</sup> „*Viitorul Silistrei*“, an XII, nr. 123 din 18 iunie 1934.

<sup>123</sup> Proiectul propunea unele modificări la „*Legea asupra colonizării din 17 iulie 1930*“. Vezi „*Legea pentru completarea unor dispozițiuni din legea privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române*“, în C. Hamangiu, *Legi uzuale*, vol. 22, 1934, p. 328.

<sup>124</sup> G. Fotino, *Încetățenirea coloniștilor români de origine. Discurs rostit în ședința Adunării Deputaților din 27 aprilie 1934*, în Idem, *Pagini răzlețe. Câteva articole și cuvântări*, Editura Cartea Românească, București, 1935, p. 148; „*Acțiunea*“, an III, nr. 30-31 din 14 mai 1934.

liberal al noii legi urmărea să „pună în concordanță colonizarea cu principiile constituționale”,<sup>125</sup> acordându-le cetățenia română coloniștilor veniți din afara granițelor țării.

Prin periodicul său, organizația Caliacra a P.N.L. s-a preocupat și de modernizarea portului Balci, legarea la sistemul feroviar pentru a putea deveni al doilea port maritim al României capabil să preia pe timp de iarnă surplusul portului Constanța, scurtând totodată distanța spre porturile mediteraneene și diminuând astfel navlul.<sup>126</sup>

În cadrul unei întâlniri organizate de conducerea organizației P.N.L. a județului Constanța la Medgidia, la care au participat deputatul Radu Roșculeț și Vasile P. Sassu, s-a insistat pe sprijinul pe care „Ministerul Agriculturii și Domeniilor” l-a acordat sătenilor din zona Hârșovei ce a constat din cereale pentru hrană și sămânță, precum și reproducători pentru îmbunătățirea raselor de animale.<sup>127</sup>

Deși se aflau la putere, liberalii dobrogeni au urmărit cu atenție activitatea organizațiilor P.N.Ț. din regiune, principalii adversari politici. Orice acțiune și intervenție publică a acestora a fost aspru criticată și prezentată ca fiind de inspirație comunistă. Elocventă pentru acest punct de vedere a fost afirmația ziarului „Lupta” al organizației P.N.L. Tulcea, în care se preciza că „ceea ce spuneam noi totdeauna este astăzi cu prisosință – dovedit: țărăniștii sunt în slujba comuniștilor și trăiesc numai cu ajutorul comuniștilor”.<sup>128</sup>

În anul 1937, la finalul celor patru ani de guvernare, în preajma pregătirii unei noi campanii electorale, în viața internă a trei organizații dobrogene ale P.N.L. au răbufnit din nou neînțelegerile. Cauza nemulțumirilor au constituit-o<sup>129</sup> poziția unor fruntași față de rolul ce le-a fost acordat și politica promovată de șefii organizațiilor. Despre Gh. Șerban, șeful organizației județene Tulcea, se afirma că promovează o politică „care corespunde doar pentru alte vremuri decât cele pentru care trăim și care impuneau (...) mai multă democrație și un contact cu masele electorale”. Situația creată în

---

<sup>125</sup> „D.S.” (ședința din 28.04.1934, p. 2029).

<sup>126</sup> „Acțiunea”, an IV, nr. 38 din 18 mai 1935.

<sup>127</sup> „România de la Mare”, an III, nr. 128 din 11 mai 1936.

<sup>128</sup> „Lupta”, an XXVI, nr. 44 din 1 noiembrie 1936.

<sup>129</sup> „Marea Neagră”, an XVII, nr. 34 din 1 noiembrie 1937.



organizația liberală tulceană era recunoscută într-o telegramă adresată lui Dinu Brătianu, în care se arăta că „*în loc să ne ocupăm de adversari, ne sfâșiem între noi acum în ajunul celor mai grele lupte electorale*”.<sup>130</sup>

Ajunsă în preajma dezmembrării ca urmare a disputelor, situația organizației liberale din județul Tulcea a fost analizată de conducerea P.N.L. care l-a delegat pe Vasile P. Sassu să rezolve disputele. Sosit la Tulcea la 8 septembrie 1937, acesta a reunit conducerea organizației în lipsa parlamentarilor I.N. Drăghici și N.N. Zaharescu și a impus la conducere pe Teodor Economu până la „congres” care avea să se pronunțe asupra retragerii lui Gh. Șerban. Delegația permanentă județeană a avut rezerve față de această numire. Teodor Economu i-a cerut lui Gh. Șerban „*să-i predea scriptele*”. Soluția impusă de Vasile P. Sassu nu a pus capăt neînțelegerilor. La 18 septembrie 1937, Gh. Șerban, I.N. Drăghici, deputați, N.N. Zaharia, senator, și alți membri ai delegației permanente au analizat situația creată și au încheiat un proces-verbal în care s-au consemnat următoarele hotărâri: 1. calitatea de președinte „*nu se capătă cu pomană din partea centrului ci se obține de la organizațiile statutare locale*”; 2. până la „*intervenția ilegală a centrului în organizația noastră din Tulcea nu a existat nici o ruptură*”; 3. „*acceptarea sau respingerea demisiunii d-lui Gh. Șerban este de domeniul exclusiv al congresului care l-a ales*”.<sup>131</sup> S-a ajuns, în toamna anului 1937, la divizarea organizației Tulcea, la organizarea a două „congrese” soldate cu altercații violente între participanți.<sup>132</sup>

În organizația liberală a județului Caliacra, politica prefectului Eric Voinescu, de promovări în diverse funcții a prietenilor și susținătorilor săi, a produs nemulțumiri în rândul membrilor de partid intelectuali, proprietari și comercianți care „*stau inofensivi*” întrucât fuseseră înlocuiți cu „*foști notari, cizmari și băieți de prăvălie*”.<sup>133</sup> Liderul organizației liberale din județul Durostor și prefect al județului a fost acuzat de afaceri dubioase, fiind trimis în judecată.

---

<sup>130</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXX, nr. 206 din 5 noiembrie 1937.

<sup>131</sup> *Ibidem*, nr. 181 din 23 septembrie 1937.

<sup>132</sup> „*Lupta*”, an XXVII, nr. 32 din 15 noiembrie 1937.

<sup>133</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVI, nr. 39 din 20 octombrie 1935.

Neînțelegerile, disputele, disidențele și numeroasele orgolii au erodat coerența activităților politice și au slăbit organizațiile liberale din județele Constanța, Durostor și Tulcea, situație ce s-a reflectat negativ în alegerile din decembrie 1937, care s-au desfășurat într-o atmosferă „de confuzie și neîncredere în capacitatea partidelor politice de a conduce țara”.<sup>134</sup> În Dobrogea, alegerile s-au desfășurat în limitele înregistrate în restul teritoriului național. De precizat că în sudul regiunii, printr-o ordonanță a comandantului Diviziei a 9-a, s-a ridicat parțial starea de asediu, întrunirile politice fiind permise numai în spații închise, orice manifestații pe străzi fiind interzise.<sup>135</sup>

Cele mai bune rezultate au fost obținute de liberalii din județul Caliacra (71,41%), scor care i-a situat pe locul întâi pe țară. În celelalte județe dintre Dunăre și Marea Neagră rezultatele au fost nesatisfăcătoare, ceea ce a provocat alte neînțelegeri. În organizația P.N.L. a județului Constanța „au izbucnit mari frământări și disensiuni” datorită „rezultatului dezastros al votului”. Vinovat de situație a fost considerat șeful organizației, Vasile P. Sassu, care era acuzat că a încălcat statutul promovându-și rudele în funcții administrative și că a organizat o activitate de propagandă „lipsită de suflet”.<sup>136</sup>

Până la 30 martie 1938, când Carol al II-lea a decis dizolvarea partidelor politice, în activitatea organizațiilor P.N.L. din Dobrogea, în afară de fuziunea cu „P.N.L. – Gh. Brătianu”, nu s-au mai consemnat acțiuni deosebite.

**Partidul Național Liberal – Gh. Brătianu în Dobrogea.** Singurul lider marcant, care a semnat în iunie 1930 actul „restaurației”, sprijinindu-l pe Carol al II-lea, a fost Gh. Brătianu, motiv pentru care a fost exclus din P.N.L. A decis să-și creeze propria formațiune politică denumită „Partidul Național Liberal – Gh. Brătianu”, numit și „georgist”, al cărui prim congres a avut loc pe 15 iunie 1930.

La noul partid a aderat din Constanța gruparea de liberali din jurul lui Istrate Micescu, pe motiv că Gh. Brătianu „va domina prezentul cu

---

<sup>134</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. 333.

<sup>135</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 14/1937, f. 410.

<sup>136</sup> „România de la Mare”, an V, nr. 216 din 24 ianuarie 1938.

*sprijinul elitelor sociale și va înfăptui liberalismul înaintat*".<sup>137</sup> Istrate Micescu invita liberalii conștanțeni prin intermediul unui apel adresat la 14 iunie 1930, „să-și strângă rândurile sub steagul ridicat de Gh. Brătianu”.<sup>138</sup> La congresul de la București, de constituire a noii formațiuni politice, au participat delegați numai din Constanța și Silistra.

Pe 29 iunie 1930, adepții „P.N.L. – Gh. Brătianu” au organizat „o grandioasă manifestare” în scop propagandistic. Ioan N. Roman, adresându-se celor prezenți, a subliniat că „steagul ridicat acum de domnul Brătianu este steagul adevăratului liberalism. Pe el stau scrise: libertate de gândire și de exprimare și restabilirea valorilor morale”. Virgil Andronescu, altă personalitate a grupării, a salutat actul politic al lui Gh. Brătianu care „vine să continue opera părintelui și bunicului îndrumând P.N.L. pe o cale nouă”. În finalul adunării s-a adoptat o „Moțiune” prin care „cetățenii liberali din întreaga Dobroge (...) își iau angajamentul solemn de a urma pe George Brătianu”.<sup>139</sup> Cei care l-au urmat și în Dobrogea pe Gh. Brătianu și-au mai motivat opțiunea prin „ideea reprezentată de domnia sa: respectul și devotamentul față de tron și ordinea de stat”.<sup>140</sup>

La începutul lunii august 1930, în mai multe centre ale județului Caliacra s-au desfășurat întruniri în scop organizatoric. S-a constituit un comitet „de acțiune și reorganizare” condus de Victor Papacostea. Presa a apreciat că acțiunea lui Gh. Brătianu „a avut în județul Caliacra un sunet adânc atât în mase cât și în rândul frunțașilor. Preoți, învățători, profesori, avocați, comercianți au aderat la mișcare”. Liderul Gh. Brătianu a salutat printr-o scrisoare activitatea organizatorică din județul Caliacra, precizând că „Problemele Dobrogei Noi fac obiectul unei preocupări deosebite în lucrările noastre de revizuire a programului P.N.L. Soluția ce le-a dat-o actualul guvern, departe de a fi înlăturat animozitățile locale, a impus la o și mai mare tulburare a spiritelor”<sup>141</sup> (sic). La 28 septembrie 1930, la Bazargic s-a desfășurat

---

<sup>137</sup> Virgil Andronescu, *Spre reînnoirea liberalismului român*, Constanța, f.e., f.a., p. 33.

<sup>138</sup> „Dobrogea jună”, an XXVI, nr. 101 din 14 iunie 1930.

<sup>139</sup> *Ibidem*, nr. 111 din 21 iunie 1930.

<sup>140</sup> „Dacia”, an XVII, nr. 113 din 27 iunie 1930.

<sup>141</sup> „Dobrogea jună”, an XXVI, nr. 138 din 15 august 1930.

întrunirea noii organizații „P.N.L. – Gh. Brătianu”. V. Papacostea, ajutat de V. Zecana, a vizitat centrele de aromâni, convingându-i să participe la „congres”, promițându-le că vor primi pământ, animale și bani. Un periodic preciza „că acești domni au reușit să-i convingă pe toți coloniștii macedoneni”. Pentru a primi vizita lui Gh. Brătianu, în județ s-a format un grup de călăreți și bicicliști dintre tineri aromâni să-l întâmpine și să-l conducă.<sup>142</sup> În județul Durostor, în activitatea de constituire a organizației „P.N.L. – Gh. Brătianu” s-a remarcat H. Hențescu. La Tulcea, organizația s-a încheiat prin efortul lui V. Lichiardopol și prin cel al dr. Ștefan Mazăre, care a reușit să tipărească ziarul „Înainte”, organ de propa-gandă al organizației georgiste tulcene.<sup>143</sup> Prin aderarea la organizația din Constanța a ziaristului C.N. Sarry, directorul prestigiosului ziar „Dobrogea jună”, se poate conchide că „P.N.L. – Gh. Brătianu” a avut în dreapta Dunării un sprijin de propagandă important.

Încă de la începutul acțiunii sale politice, Gh. Brătianu a acordat o atenție specială Dobrogei. A participat la primele „congrese” ale organizațiilor din Durostor și Caliacra și a aprobat desfășurarea primului congres regional al „P.N.L. Gh. Brătianu” la Constanța, la începutul lunii decembrie 1930. Manifestarea a fost prezidată de Istrate Micescu și a reunit delegați din partea județului Constanța conduși de I.N. Roman și Virgil Andronescu, a județului Durostor, de H. Hențescu, și județului Tulcea, de V. Lichiardopol.<sup>144</sup>

În cadrul acestor reuniuni și al celor desfășurate în perioada următoare s-a conturat și programul politic susținut de organizațiile „P.N.L. – Gh. Brătianu” din Dobrogea: revizuirea averilor, bugete „sincere”, desființarea unor taxe și impozite, credite pentru agricultură, îmbunătățirea condițiilor de muncă și viață ale pescarilor prin modificarea legislației, ameliorarea căilor de comunicație ale regiunii, rezolvarea cererilor „drepte ale minorităților a căror satisfacere nu atinge suveranitatea noastră de stat”.<sup>145</sup> În 1934 s-a introdus în

<sup>142</sup> „Libertatea”, an V, nr. 433 din 11 octombrie 1930.

<sup>143</sup> „Înainte” (Tulcea), an I, nr. 3 din 8 decembrie 1930.

<sup>144</sup> „Ziua” (Constanța), an IV, nr. 756 din 20 decembrie 1930.

<sup>145</sup> „Voința Durostorului”, an I, nr. 1 din august 1930; „Înainte”, an II, nr. 1 din iulie 1932.

programe „garanția protecțiunii muncii naționale nesocotită în aceste plaiuri ale Dobrogei“, protejarea „fiilor credincioși ai țării de orice lege, de orice credință, împotriva veneticilor, a pașaportarilor cum îi numiți”.<sup>146</sup> Nu au fost ocolite problemele coloniștilor aromâni cărora li s-au promis „pământ mult, animale și bani”<sup>147</sup> întrucât „georgiștii” au văzut în această categorie „una din temeliiile refacerii României”.<sup>148</sup>

Alegerile din iulie 1932 au adus „Partidului Național – Gh. Brătianu” primele succese în Dobrogea. Decizia lui Gh. Brătianu de a candida la alegerile din 1932 la Constanța a fost susținută de „Dobrogea jună”, cel mai prestigios periodic dobrogean. S-a tipărit o ediție specială în care s-a publicat apelul „Domnul Gh. I. Brătianu către alegătorii dobrogeni”. Liderul formațiunii preciza că „afirmă mișcarea de înnoire a partidului național-liberal” promițând să militeze la Constanța „nu împotriva persoanelor ci pentru o idee”,<sup>149</sup> promisiune extrem de vagă. Puternic susținut, înscris pe primul loc pe listă, Gh. Brătianu a fost ales deputat de Constanța. A mai obținut un loc în județul Caliacra Victor Papacostea care a avut în „Adunarea Deputaților” o activitate remarcabilă atrăgând atenția asupra unor probleme ale locuitorilor din sudul Dobrogei, solicitând insistent rezolvarea lor. În ședința din 18 august 1932, Victor Papacostea a făcut o comunicare în atenția „Ministerului Domeniilor și Agriculturii” referitor la situația coloniștilor din sudul Dobrogei apăsați de „impozite și dări incomparabil mai grele decât ale celorlalți cetățeni ai țării” cerând „reducerea radicală a datoriilor pe care coloniștii le au pe case și acelora de pe inventarul agricol”.<sup>150</sup> La 1 septembrie 1932, deputatul V. Papacostea susținea că în sudul Dobrogei bulgarii sunt refractari politicii naționaliste și iredentiste. „Mergeți și veți vedea acolo în Cadrilater cât de refractar este țăranul bulgar politicii de agitație și de iritație iredentistă”.<sup>151</sup> Într-o nouă intervenție, în ședința din 9 martie 1933, deputatul de Caliacra a revenit asupra situației coloniștilor, îndeosebi a celor de pe frontieră, care se plâneau de impozitele

---

<sup>146</sup> „Dobrogea jună”, an XXX, nr. 101 din 12 iunie 1934.

<sup>147</sup> „Libertatea”, an V, nr. 433 din 11 octombrie 1930.

<sup>148</sup> „Voința Durostorului”, an I, nr. 3 din 26 octombrie 1930.

<sup>149</sup> „Dobrogea jună”, an XXVIII, nr. 97-98 din 1 iulie 1932.

<sup>150</sup> „D.A.D.” (ședința din 18 august 1932), p. 259.

<sup>151</sup> *Ibidem* (ședința din 1 septembrie 1932), p. 603.

agricole mari pe care le plăteau pe teren, pe oi și debitele pentru acoperirea cotelor anuale în contul „Oficiului Național al Colonizării”. A solicitat scutirea pe 10 ani de impozit și de taxe celor care dețineau până la 100 oi și 10 vite mari, precum și anularea restanțelor.<sup>152</sup>

La 26 martie 1933, organizația județeană și a municipiului Constanța, prezidate de Gh. Brătianu, au organizat o importantă reuniune politică, cu participarea delegaților din celelalte județene ale Dobrogei. Gh. Brătianu a fost elogiat pentru curajul de a reînnoi și consolida liberalismul. Singura alocuțiune care a solicitat lui Gh. Brătianu ceva concret i-a aparținut lui C.N. Sarry. S-a cerut apărarea intereselor portului Constanța.

În „*Moțiunea*” adoptată de participanți s-a subliniat nevoia țării de a avea „o guvernare de cinste și capacitate” pe care numai liderul Gh. Brătianu o putea asigura. Pentru activitatea desfășurată, Gh. Brătianu a apreciat organizația constănțeană că „a dovedit în toate ocaziile că știe să muncească”.<sup>153</sup>

La începutul lunii aprilie 1933, Gh. Brătianu declara că este „gata să primească răspunderile greutăților spre a avea încă odată gloria de a fi salvat țara de la primejdia de astăzi”.<sup>154</sup>

După „congresul” din 1933, datorită alegerii lui Virgil Andronescu la conducerea organizației, „*plecării fostului ei conducător Istrate Micescu*”, din cauza intrigilor și calomniei manevrate de Paul Dobrescu, C.N. Sarry a demisionat la 21 aprilie 1936 din partid, fiind urmat, la 5 august același an, de un grup de cadre didactice din conducerea organizației. Într-o scrisoare publică C.N. Sarry și-a motivat retragerea prin faptul că după moartea, la 12 iulie 1931, a lui I.N. Roman organizația Constanța „*începe să-și piardă din ascendent, coeziune și vigoare*”, iar „*decăderea noastră a fost zilnică, matematică și progresivă*”. C.N. Sarry reproșa conducerii că „*timp de șase ani nu s-a înregimentat în rândurile noastre un singur tânăr – nici unul. (...) Ei au fost absorbiți de celelalte partide vechi și noi. Toți acești tineri ne-au ocolit deși ne pretindeam un partid nou de regenerare politică*”,

<sup>152</sup> *Ibidem* (ședința din 9 martie 1933), p. 1.814.

<sup>153</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXIX, nr. 38 din 29 martie 1933.

<sup>154</sup> *Ibidem*, nr. 40 din 2 aprilie 1933.

datorită politicii lui Virgil Andronescu „care s-a înconjurat ca de un zid chinezesc de o camarilă“.<sup>155</sup>

În ajunul alegerilor din decembrie 1937, „Dobrogea jună” sublinia că „georgiștii” „sunt în declin” la Constanța, la Tulcea „nu mai contează”, numai la Silistra se spera într-un oarecare succes.<sup>156</sup>

Rezultatele slabe obținute în alegeri și aderența din ce în ce mai mică la electorat au determinat fuziunea organizațiilor „P.N.L. – Gh. Brătianu” cu cele ale vechiului P.N.L. La 3 februarie 1938, în prezența lui Vasile P. Sassu și a altor personalități, a avut loc la Constanța „întregirea celor două partide liberale”.<sup>157</sup>

**Activitatea organizațiilor Partidului Țărănesc, Partidului Național, Partidului Național Țărănesc și Partidului Radical Țărănesc în regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră.** Alături de vechile organizații de partid care și-au reluat activitatea după Primul Război Mondial, noi formațiuni și-au făcut treptat intrarea și în peisajul politic dobrogean.

„Partidul Țărănesc” a luat ființă în contextul regrupărilor și înfruntărilor politice ce s-au conturat la sfârșitul războiului, al cadrului creat de reforma agrară și cea electorală, care a permis afirmarea politică a mișcării țărăniști românești într-un context internațional în care și în țările vecine s-au afirmat partide agrariene.<sup>158</sup> Inițiatorul partidului a fost Ion Mihalache, președintele „Asociației Generale a Corpului Didactic Primar”, care a fost sprijinit de învățători ce au dat primele cadre ale partidului, de preoți și țărani. Cu un program radical<sup>159</sup> și un culoar politic favorabil, partidul și-a constituit organizații în Vechiul Regat.

În luna ianuarie 1919, Vasile Lepădatu, învățător din Basarabi (Murfatlar) a lansat apelul „Către sătenii dobrogeni” cărora le recomanda să asculte numai de sfaturile învățătorilor pentru că le cunosc „viața în toate amănuntele ei” deoarece și ei, învățătorii,

---

<sup>155</sup> *Ibidem*, an XXXII, nr. 206-207 din 19 septembrie 1936.

<sup>156</sup> *Ibidem*, an XXXIII, nr. 228-229 din 12 decembrie 1937.

<sup>157</sup> *Ibidem*, an XXXIV, nr. 27-28 din 5 februarie 1938.

<sup>158</sup> Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926)*, Editura Litera, București, 1975, p. 11.

<sup>159</sup> *Ibidem*, p. 17.

„suntem tot una cu voi“. Le-a cerut, în perspectiva alegerilor generale, „să vă sfătuiți, să vă uniți și să vă grupați în jurul învățătorilor și preoților și așa cum vă vor spune ei așa să faceți“.<sup>160</sup>

Constituirea formațiunii politice „Gruparea țărănească dobrogeană“, cum s-a numit la început, a avut loc la 17 august 1919, după cum aflăm din procesul-verbal semnat de inițiatori, între care s-au aflat fostul prefect Scarlat Vârnăv, Francisc Sachetti, fost director al fabricii de ciment din Cernavodă, C.N. Sarry, ziarist, Vasile Lepădatu și alții. Din document reiese că de la partidele existente „nu mai avem nimic de așteptat“, iar „pășurile și durerile provinciei Dobrogea în care toate clasele și îndeosebi țărănimea a avut să sufere cel mai mult“<sup>161</sup> (sic). Programul propus și aprobat viza: 1. pregătirea elementului țărănesc pentru acțiuni politice și sociale, capabil să conlucreze cu „elemente orășenești“ pentru a se ajunge la „adevărata egalitate, dreptate și frățietate cetățenească“; 2. „reformă administrativă, culturală, judecătorească, economică și sanitară potrivită modului, nevoilor și aspirației provinciei noastre“; 3. luptă împotriva abuzurilor și corupției; 4. „refacerea neîntârziată și completă, prin intervenția directă a statului, a întregului avut al dobrogenilor“.<sup>162</sup>

La 24 septembrie 1919, „Gruparea țărănească dobrogeană“ a lansat apelul electoral „Cetățeni ai orașului și județului Constanța“ în care, după ce anunțau constituirea noii formațiunii politice, subliniau că „nu și-a luat doar ca singură țintă apărarea intereselor țărănimii“, ci și ale cărturarilor, meseriașilor, negustorilor și proprietarilor mari și mici ale căror nevoi și aspirații „nu vor scăpa nici o clipă grijei și băgării noastre de seamă“. Se promet sprijin copiilor merituoși din popor pentru a putea urma toate treptele de învățământ și reforme „potrivite cu împrejurările și cu condițiunile de viață ale acestui ținut“. Cea mai importantă preocupare „o va forma reforma Dobrogei“, dotarea portului Constanța „cu toate cele trebuincioase unei mișcări corespunzătoare“ și refacerea podului de peste Borcea. Erau prezentați

<sup>160</sup> „Dobrogea jună“, an XIII, nr. 10 din 19 ianuarie 1919; Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 473.

<sup>161</sup> „Dobrogea jună“, an XIII, nr. 38 din 24 septembrie 1919; „Ogorul“, an II, nr. 1 din 13 ianuarie 1935.

<sup>162</sup> „Dobrogea jună“, an XIII, nr. 38 din 24 septembrie 1919.



alegătorilor candidații grupării: Scarlat Vânav\*, învățătorul Vasile Lepădatu, un medic, un sătean din comuna Pantelimon, un institutor, un avocat, trei proprietari și un preot.<sup>163</sup> Așa cum s-a întâmplat și cu alte organizații din restul țării, și gruparea țărănistă constănțeană și-a desfășurat activitatea mai mult independent. La consfătuirea pe țară din 8/21 și 9/22 octombrie 1919 a participat și o delegație a organizației constănțene. S-a continuat cu activitatea de atragere a sătenilor și mai ales a învățătorilor în „*Partidul Țărănesc*” și pregătirea alegerilor. În viața organizației au apărut și neînțelegeri care au determinat plecarea câtorva membri, dintre care trei fuseseră incluși pe lista de alegeri. Într-un apel se cerea țăranilor să-i ținuiască „*pentru totdeauna la stâlpul mișeliei*” pe Gh. Popa, Nicolae Popa, Nicolae D. Chirescu și Niță Manolescu pentru că au plecat din partid.<sup>164</sup>

Pentru alegerile din noiembrie 1919, „*Partidul Țărănesc*” a depus candidaturi numai în județele Constanța și Tulcea, în celelalte nefiind create organizații. Scrutinul a plasat lista organizației Tulcea pe primul loc la „*Adunarea Deputaților*” unde s-au obținut trei locuri prin N. Georgescu-Tulcea, Ianculescu și Gh. Cristea, iar la „*Senat*” două locuri prin Ștefan Borș și Brutus Cotovu care inițial s-au prezentat ca independenți.<sup>165</sup>

Exercitarea votului universal „*a avut o mare repercusiune în viața noastră politică*” (a dobrogenilor – n.n), după cum sublinia influentul periodic „*Dobrogea jună*”.<sup>166</sup> Într-adevăr, după scrutinul electoral, în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră s-a constatat o activitate politică mai intensă pe linia organizării propagandei și îndeosebi a organizațiilor noilor partide politice. La Tulcea, N. Georgescu, figura cea mai proeminentă a țărăniștilor din această parte a provinciei, a tipărit ziarul „*Țăranul dobrogean*”, ca „*organ al Partidului Țărănesc din județul Tulcea*”.<sup>167</sup> În articolul-program „*Ce vroim?*” se arată:

---

\* Acesta a decedat la începutul lunii octombrie 1919, fiind înlocuit cu Nicolae Andreescu, institutor, director al Școlilor de băieți din Cernavodă.

<sup>163</sup> *Ibidem*.

<sup>164</sup> *Ibidem*, nr. 45 din 16 octombrie 1919.

<sup>165</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 529/1919, f. 7; „*D.A.D.*” (ședința 26.11.1919), p. 7; „*D.S.*” (ședința din 24.11.1919), p. 5.

<sup>166</sup> „*Dobrogea jună*”, an XIV, nr. 4 din 1 ianuarie 1920.

<sup>167</sup> „*Țăranul dobrogean*” (Tulcea), an I, nr. 1 din 24 noiembrie 1921.

„După cum chiar titlul ziarului o arată, ținta străduințelor noastre va fi țărănimea dobrogeană și în special cea din județul nostru. Dacă obiectivul nostru principal îl va forma populația rurală nu vom da totuși uitării nici populația săracă din orașe“.<sup>168</sup>

În centrul preocupărilor imediate organizația țărănistă tulceană a pus refacerea economică a provinciei, îndeosebi acordarea despăgubirilor de război, problemă care depășea, ca importanță în dreapta Dunării, în viziunea țărăniștilor tulceni, pe cea a împrumutării.<sup>169</sup>

Conducerea centrală a „Partidului Țărănesc“ a fost preocupată și de constituirea de organizații în județele sud-dobrogene. Scopul acțiunii viza, după cum sublinia Ion Mihalache, lider proeminent al partidului, în primul rând cunoașterea „nevoilor locale, selecționarea energiilor locale, punerea în valoare a inițiativelor locale“.<sup>170</sup>

Organizația țărănistă din județul Durostor s-a constituit la 7 aprilie 1920 în urma unei adunări la care, pe lângă simpatizanți, a participat și dr. M. Ionescu-Berbecaru, secretar general al „Partidului Țărănesc“.<sup>171</sup>

În județul Caliacra, datorită influenței organizațiilor „Partidului Poporului“, „Partidului Național“ și „Partidului Socialist“, „Partidul Țărănesc“, în lipsa unor personalități locale care să adere la programul și doctrina țărănistă, „nu și-a putut afirma existența“, după cum se afirmă într-un periodic local din 1924.<sup>172</sup>

Țărăniștii din Durostor au reușit să tipărească începând cu 16 iulie 1922 periodical „Glasul țăranilor“ ce a apărut sporadic și în limba bulgară.<sup>173</sup> În preocuparea organizației durostorene a țărăniștilor a stat chestiunea lipsurilor materiale, a scumpetei și speculei realizate cu produse necesare populației, a stării de nesiguranță și teamă în rândul cetățenilor români ca urmare a crimelor și jafurilor comise de comitagiții bulgari. Și-au propus să acționeze pentru afirmarea sentimentului de înfrățire între locuitorii de diferite etnii, împotriva stării de asediu și a tuturor măsurilor excepționale aplicate și s-au

<sup>168</sup> *Ibidem*, Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op.cit.*, p. 316.

<sup>169</sup> „Țăranul dobrogean“, an II, nr. 4 din 16 ianuarie 1921.

<sup>170</sup> „Solia Dobrogei“, an I, nr. 1 din 12 septembrie 1920.

<sup>171</sup> *Ibidem*, nr. 7-8, din 1 mai 1921.

<sup>172</sup> „Libertatea“, an I, nr. 18 din 23 septembrie 1924.

<sup>173</sup> „Glasul țăranilor“, an I, nr. 1 din 16 iulie 1922.

pronunțat pentru rezolvarea dreptului de proprietate imobiliară „care neliniștește populația Cadrilaterului”.<sup>174</sup>

La congresul general al „Partidului Țărănesc” desfășurat la Iași între 26-28 noiembrie 1922 a fost prezentă și delegația organizației din Durostor. Luând cuvântul, Aurel Negoescu, conducătorul durostorean, a criticat „regimul de abuzuri și ilegalități ce domnește în Cadrilater la adăpostul legilor excepționale”, solicitând participanților la congres să acționeze pentru desființarea acestuia. Gh. Brașovanoff s-a referit, în intervenția sa, la drepturile de proprietate, propunând congresului adoptarea următorului amendament: „În privința proprietății rurale a țăranilor din județul Durostor și pe care o reglementează legea pentru organizarea Dobrogei Noi, în dispozițiunile ei excepționale, Partidul Țărănesc nu aprobă această reglementare pentru că se nesocotesc drepturile de proprietate pe care populația din acest județ le-a avut și le are asupra acestor pământuri și duce la o expropriere nejustificată a acestei populații”. Amendamentul a fost însușit de congres, „cerând abrogarea acestor dispozițiuni excepționale ale legii de organizare a Dobrogei Noi și dacă verificarea proprietății este necesară și se impune, această verificare să se facă, nu prin dispozițiuni excepționale, ci pe calea dreptului comun și în conformitate cu dispozițiile Constituției și a celorlalte legi ale țării, respectându-se drepturile asupra proprietății rurale”.<sup>175</sup> (sic).

În sesiunea parlamentară 1919-1920, deputatul N. Georgescu-Tulcea a avut mai multe intervenții în care a prezentat situația Dobrogei și politica guvernelor precedente care n-au acordat ajutorul necesar refacerii provinciei. Deputatul a atras atenția deputaților asupra situației Dobrogei, care „nu este astăzi decât un pustiu acoperit de cenușa focului care a mistuit munca unei generații”, iar populația din Tulcea „nu s-a hrănit decât cu niște fructe care cresc în bălți, nu s-au hrănit decât cu niște rădăcini de papură pe care a copt-o în cuptoare, a rășnit-o și a amestecat-o cu făină de porumb și nu s-a hrănit decât cu pastă de urzici”.<sup>176</sup> Guvernele care au cârmuit țara după 1918 „nu ne-au hrănit decât cu promisiuni făcute mai ales în preajma alegerilor spre a

---

<sup>174</sup> Ibidem.

<sup>175</sup> Ibidem, nr. 4 din 24 decembrie 1922.

<sup>176</sup> „D.A.D.” (ședința din 9.02.1920), p. 452.

fi uitate a doua zi după ele", a precizat deputatul.<sup>177</sup> N. Georgescu-Tulcea a cerut să se permită efectuarea aprovizionării urgente cu cereale din sudul Basarabiei pentru necesarul de hrană și însămânțări al județului; să se procure sare și petrol; combustibil pentru vapoarele ce fac curse pentru aprovizionare; comisia ce se ocupă de refacere să amenajeze adăposturi provizorii pentru cei ce nu aveau locuințe.<sup>178</sup>

La alegerile din mai-iunie 1920, organizațiile țărăniste din Dobrogea au participat cu dorința afirmată de a avea mai multe locuri în Parlament. La Constanța, candidații țărăniști „*luptă în tovărășie cu partidul național din Ardeal și cu naționaliștii conduși de marele român N. Iorga*".<sup>179</sup> Întrucât nu s-a obținut decât un singur mandat la „Cameră”, la Tulcea, prin N. Georgescu, și unul la „Senat”, prin Vasile Vârtolaș, se poate aprecia că țărăniștii se aflau în regres în Dobrogea.

Încă de la primele ședințe, deputatul țărănist tulcean s-a lansat într-o nouă serie de critici la adresa administrației.<sup>180</sup> Pe marginea proiectului legii agrare, cei doi parlamentari „*s-au luptat din răsuputeri să îndulcească dispozițiunile legii*".<sup>181</sup> La articolul 7, N. Georgescu-Tulcea a propus și a obținut ca terenurile deținute 5 ani în arendă să devină proprietatea sătenilor chiar dacă acestea erau în păduri. A introdus un alineat care prevedea că terenurile domeniale silvice ce fuseseră păduri sau erau acoperite cu tufișuri să fie expropriate și date țăranilor pentru izlazuri sau terenuri agricole. Când s-a discutat articolul 23, a solicitat să se restituie comunelor pădurile și plantațiile ce li se luaseră în anul 1910. Întrucât în dezbaterile de la „Senat” se hotărâse ca în Dobrogea loturile să fie de 10, 25 și 50 ha, iar terenurile de împrumut erau totuși limitate, a solicitat ca suprafețele să se reducă la 8,10 și 25 ha.<sup>182</sup>

După alegerile din 1920, „Partidul Țărănesc” și-a amplificat eforturile pentru consolidarea organizațiilor. În Dobrogea s-au întreprins în această direcție activități diverse. Ziarul „Secera”, officiosul organizației țărăniste a județului Constanța, a publicat structurile

<sup>177</sup> „Țăranul dobrogean”, an II, nr. 4 din 14 noiembrie 1921.

<sup>178</sup> „Dobrogea jună”, an XIV, nr. 4 din 1 ianuarie 1920.

<sup>179</sup> „Secera” (Constanța), an I, nr. 1 din 15 mai 1920.

<sup>180</sup> „D.A.D.” (ședința din 17.12.1920), p. 235.

<sup>181</sup> „Țăranul dobrogean”, an II, nr. 11 din 31 iulie 1921.

<sup>182</sup> *Ibidem*.

organizatorice și atribuțiile acestora pentru ca atât membrii, cât și cei aleși în organele de conducere să le cunoască și să le aplice.<sup>183</sup> La Tulcea, conform unui raport al prefectului județului, organizația țărănistă „a avut întrunire la care au luat parte trei sute de persoane, în privința despăgubirilor de război“. Senatorul Vârtolaș și deputatul N. Georgescu-Tulcea au criticat guvernul pentru că nu a soluționat „chestiunea despăgubirilor“. Parlamentarii s-au angajat să aducă problema în Parlament „cerând despăgubiri cel puțin 80% numerar, iar restul bonuri de tezaur“. La finalul întrunirii s-au expediat

---

<sup>183</sup> Conform prezicerilor periodicului, „conducerea generală a partidului țărănesc o au sfaturile adică adunările membrilor. Acestea sunt sfatul comunal, regional, județean și sfatul general“. „Sfatul comunal“ era format din totalitatea membrilor partidului dintr-o comună. Putea lua hotărâri cu privire la situația politică din sfera comunei, fixa normele de activitate pentru comitetul comunal. Acesta era format din președinte, doi vicepreședinți, casier și secretar. „Sfatul regional“ era format din totalitatea membrilor comitetelor comunale ale comunelor care votau în aceeași secție de votare. Avea dreptul de a lua hotărâri privitoare la activitatea politică a circumscripției electorale îndeosebi pe timpul campaniei electorale. Conducerea o avea comitetul regional ales de delegați ai comitetelor comunale și constituit din președinte, vicepreședinte și secretar. „Sfatul județean“ era compus din totalitatea membrilor comitetelor regionale. Avea dreptul de a lua hotărâri „cu privire la acțiunea politică din cuprinsul județului“. Alegea comitetul județean și fixa candidaturile parlamentare. Comitetul județean era format din președinte, doi vicepreședinți, casier și secretar. La nivelul orașelor, organizarea era similară comunelor. Conducerea partidului își propunea să atragă ca membri țărani ce urmau să formeze „de drept masa politică a partidului“ și intelectuali care „n-au făcut politică militantă din alte vechi partide“ (sic). Organizația județeană avea ca scop de: 1. „a aduna, a încadra și lega politicește cât mai strâns pe toți partizanii partidului din județ; a intensifica propaganda ideii țărăniste în cercurile intelectuale pentru a spori numărul aderenților luminați, de a forma cât mai mulți propovăduitori devotați cauzei țărăniste și partidului țărănesc; 2. a lucra în masele populare de la sate și muncitoare de la orașe pentru deșteptarea conștiinței drepturilor și îndatoririlor cetățenești, a le cuprinde în cadrul moral larg și înțelept al democrației țărănești; 3. a înființa, a procura și provoca cât mai multe mijloace și ocazii de apropiere, comunicare și conlucrare (întruniri, conferințe, studii și publicațiuni) astfel ca să se stabilească, să se mențină și să se sporească între membrii partidului cât mai ales raporturi de cunoaștere reciprocă și de solidaritate politică; 4. a înlesni la timp cât și mai larg schimbul de idei necesare pentru a realiza unitatea de doctrină pe care trebuie să se bazeze tot timpul și în toate împrejurările interpretarea și aplicarea programului politic al partidului“ (sic) („Secera“, an I, nr. 6 din 21 noiembrie 1920).

telegrame, un memoriu regelui Ferdinand și președintelui Consiliului de Miniștri, pe care i-au informat cu solicitările țărăniștilor tulceni.<sup>184</sup>

Țărăniștii constănțeni au arătat o atenție deosebită alegerilor din 15-16 mai 1921 pentru un loc de senator rămas vacant la Constanța. Ion Mihalache s-a deplasat la Constanța, s-a organizat o întrunire la care liderul țărăniștilor a atacat politica P.N.L. și a „*Partidului Conservator*” și îndrăzneala de a prezenta candidați. S-a lansat manifestul electoral „*Frați săteni și muncitori*” în care membrii și simpatizanții erau îndemnați să nu aleagă pe Dinu Brătianu „*căci deși are semnul crucii nu crede în ea*”. Totodată, P.N.L. era acuzat că a dat, în octombrie 1916, ordin ca Dobrogea să fie părăsită. Erau chemați să nu voteze nici pe „*ciocoiiul Marghiloman*”, nici pe Al. Gherghel, candidații „*Partidului Poporului*”.<sup>185</sup> Propaganda nu a găsit ecou în rândul electoratului constănțean, mandatul de senator fiind obținut de Dinu Brătianu.

Organizarea alegerilor din 1922 de către P.N.L., după preluarea puterii, a determinat din partea organizațiilor țărăniste dobrogenice o campanie electorală intensă. Organizația constănțeană „*având încredere în dreptatea și puterea sa*” a prezentat o listă având pe primul loc la „*Cameră*” pe Ion Mihalache, iar la „*Senat*” „*a primit tovarășia progresiștilor*”.<sup>186</sup> S-a organizat o manifestație electorală la care a participat din partea conducerii centrale dr. N. Lupu care a ținut să evidențieze că „*în lupta pentru democrație Constanța s-a arătat la înălțime*”.<sup>187</sup> Țărăniștii au obținut în Dobrogea două mandate: la Constanța, prin Ion Mihalache, și la Tulcea, prin Nicolae Georgescu.<sup>188</sup>

După alegeri, țărăniștii dobrogeni au supus administrația liberală unei vehemente critici prin adunări publice, presă și Parlament. S-a criticat modul în care se înfăptuia reforma agrară, reclamându-se abuzurile și ilegalitățile comise de autorități. Pentru a-i atrage pe țărani cu probleme, câțiva avocați țărăniști din Constanța s-au angajat să-i apere „*cu plăcere și în mod gratuit*” în procesele referitoare la împroprietărirea.<sup>189</sup> Deputatul Nicolae Georgescu a interpellat la 8 martie

<sup>184</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 105/1921, f. 10.

<sup>185</sup> „*Secera*”, an I, nr. 13 din 15 mai 1921.

<sup>186</sup> *Ibidem*, nr. 18 din 17 februarie 1922; nr. 19 din 26 februarie 1922.

<sup>187</sup> *Ibidem*, nr. 8 din 15 februarie 1922.

<sup>188</sup> „*Dacia*”, an XXI, nr. 4 din 25 decembrie 1922.

<sup>189</sup> „*Secera*”, an II, nr. 4 din 15 februarie 1923.

1923 în mai multe rânduri „*Ministerul Domeniilor*“ în legătură cu refuzul de a transfera „*Comisiei de împrăștiere*“ 200.000 ha. Au fost supuse criticii administrația locală, centrală și proiectul Constituției liberale. La 25 martie 1923, organizația „*Partidului Țărănist*“ a desfășurat la cinematograful „*Grand*“ o întrunire cu participanții din județ la care a luat parte și Virgil Madgearu. Toți vorbitorii, Virgil Madgearu, V. Lepădatu și Fr. Sachetti au criticat Constituția și administrația liberală, subliniindu-se „*lipsa de pâine, de lemne, lumină, apă, murdăria fără seamă a orașului Constanța*“. La finalul adunării s-a adoptat o moțiune în care se preciza că participanții „*declară că vor lupta prin toate mijloacele*“ pentru înlăturarea guvernului, angajându-se să aducă o nouă administrație care să organizeze alegeri libere și „*să dea țării o constituție liberă și democratică*“.<sup>190</sup> La 1 mai 1923, oficiul organizației Constanța a dat publicației un comunicat în numele „*Secției Dobrogea și Cadrilater*“ a „*Partidului Țărănesc*“, prin care condamna „*guvernul care nu a avut nici priceperea necesară nici tragerea de inimă de a despăgubi și de a reface populațiunea dobrogeană, martiră între martire*“. A condamnat politica guvernului pentru inflație, scăderea nivelului de trai, creșterea impozitelor și a respins Constituția. S-a manifestat încrederea în conducători și se anunța că va continua „*lupta prin toate mijloacele*“ pentru schimbarea Constituției.<sup>191</sup>

La Tulcea, din inițiativa deputatului N. Georgescu, s-a desfășurat la 10 iunie 1923 primul congres al vânătorilor și pescarilor. S-au propus măsuri pentru dezvoltarea pescuitului, valorificarea peștelui, înființarea unui sindicat al pescarilor, refacerea uneltelor ș.a.<sup>192</sup>

O situație de efervescentă a produs și în rândul organizațiilor dobrogene alegerile pentru camerele agricole și administrațiile locale. Cu toată campania desfășurată, scrutinul a fost favorabil numai în județul Tulcea, unde activa o organizație puternică a „*Partidului Țărănesc*“. Anumite nemulțumiri au apărut însă și în această organizație, astfel că membrii marcantți s-au înscris în alt partid. La 28 aprilie 1926, ziarul organizației țărăniște tulgenc anunța că „*trădătorii Vasile Vărtolaș, fost senator, Nichita Bojug și Aurel Teodorescu, fost secretar*

---

<sup>190</sup> *Ibidem*, an II, nr. 7 din 1 aprilie 1923.

<sup>191</sup> *Ibidem*, nr. 9 din 1 mai 1923.

<sup>192</sup> „*Țăranul dobrogean*“, an III, nr. 38 din 20 iunie 1923.

general, au fost excluși din partid întrucât s-au înscris în partidul averescan“.<sup>193</sup>

Acțiunea de colonizare desfășurată în sudul Dobrogei a intrat și în preocupările „Partidului Țărănesc“. Încă de la început s-a atras atenția asupra „tipului superficial și interesat“ în care se desfășura procesul de colonizare, ceea ce a dus pe mulți coloniști într-o situație materială dificilă datorită lipsei de locuințe, a vitelor și inventarului agricol.<sup>194</sup>

Cu toate că „Partidul Țărănist“ dovedise că se impusese pe scena politicii românești, a rămas un partid regional, cu insuficientă forță la nivel național pentru a accede la putere. Fuziunea cu „Partidul Național“ urmărea scoaterea celor două partide din regionalismul politic, crearea unui partid puternic cu organizații, aderenți și simpatizanți la nivelul întregii țări. Concepută a fi realizată de sus, fuziunea a fost aprobată de congresele celor două partide la 10 octombrie 1926, continuând ulterior și la nivelul organizațiilor locale. Întemeierea „Partidului Național Țărănesc“ „a reprezentat un moment de seamă în viața politică a României“.<sup>195</sup>

Înainte de a analiza modul în care s-a realizat fuziunea organizațiilor țărăniste cu cele ale „Partidului Național Român“ între Dunăre și Marea Neagră, se impune să prezentăm cititorului și activitatea organizațiilor din Dobrogea ale acestui partid.

**Partidul Național Român în Dobrogea (P.N.R.).** După 1 decembrie 1918, P.N.R. a fost o forță politică veritabilă în Transilvania, unde „se bucura de un mare prestigiu și de influență în rândul românilor“.<sup>196</sup>

Primele organizații create de P.N.R. în dreapta Dunării au fost în județele Caliacra și Durostor, ca urmare a activității unor personalități cunoscute prin activitatea desfășurată după integrarea zonei de sud a regiunii în statul român. Avocatul bucureștean Constantin Angelescu, cunoscut în sudul Dobrogei încă din 1913 când a îndeplinit funcția de comisar regal, a creat în județul Caliacra o secție a P.N.R. care a reușit

---

<sup>193</sup> *Ibidem*, an VI, nr. 4 din 28 aprilie 1926.

<sup>194</sup> „Glasul țăranilor“, an V, nr. 2 din 8 august 1926 și nr. 3 din 15 august 1926.

<sup>195</sup> Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 119.

<sup>196</sup> Idem, Gh. Buzatu, *op.cit.*, p. 119.



să publice periodicul „*Libertatea*”<sup>197</sup> prin care s-au făcut cunoscute programul partidului și opiniile privind rezolvarea problemelor la nivel local. Astfel, încă din primul număr se prezenta programul în baza căruia s-a constituit secția P.N.R. Cîțitorii erau informați că P.N.R. militează pentru următoarele revendicări: parlament ales; libertatea economică astfel încât fiecare să fie stăpîn pe munca lui; comerț liber; posibilități de contractare a împrumutului; credite agricole și învățămînt agricol; acordarea de despăgubiri; autonomie comunală, județeană; verificarea averilor îmbogățitorilor de război; egalitate cetățenească.

În anii următori, conducerea organizației a fost preocupată pentru a câștiga noi aderenți și simpatizanți. La 8 martie 1925 a fuzionat cu organizația din Caliacra a „*Partidului Naționalist*”.<sup>198</sup> S-a acționat pentru atragerea minorităților și formarea în rândul acestora a „*unui nou spirit public*” avînd ca suport „*spiritul ardelean*”.<sup>199</sup>

Influența de care s-a bucurat organizația Caliacra a „*Partidului Național*” și a liderului său, C. Angelescu, a fost confirmată de succesele înregistrate în confruntările electorale. C. Angelescu a candidat la 18 decembrie 1925 pentru un loc de senator rămas vacant în județ. Candidând în numele „*Opoziției Unite*” constituită la nivelul județului din organizația „*Partidului Național*” și cea a „*Partidului Țărănesc*”, C. Angelescu a obținut victoria după o campanie susținută de deputați și senatori ai celor două partide, marcată și de unele brutalități provocate de reprezentanții administrației.

După ce a fost ales senator, C. Angelescu s-a adresat alegătorilor prin intermediul ziarului organizației, promișînd că „*angajamentele ce și le-a luat față de locuitorii Dobrogei Noi se vor executa*”.<sup>200</sup> În „*Senat*” a avut mai multe intervenții pe marginea complicatelor probleme privind statutul proprietății în sudul Dobrogei. În opinia sa, „*Legea din 6 aprilie 1924*” „*a creat o stare de drept ce a adus atît de mari nemulțumiri populației celor două județe, Caliacra și Durostor*”.

---

<sup>197</sup> „*Libertatea*”, organ al Partidului Național Român, an I, nr. 1 din 18 noiembrie 1923; „*Dobrogea jună*”, an XVII, nr. 300 din 27 decembrie 1923.

<sup>198</sup> „*Libertatea*”, an II, nr. 25 din 8 martie 1925.

<sup>199</sup> *Ibidem*, nr. 79 din 13 noiembrie 1925.

<sup>200</sup> *Ibidem*, nr. 118 din 17 ianuarie 1926.

*intrucât locuitorii se consideră nedreptățiți*”.<sup>201</sup> Ales deputat la 26 mai 1926, C. Angelescu a depus un proiect de lege pentru modificarea regimului proprietății rurale în sudul Dobrogei și mărirea la 25 ha a lotului intangibil. În ședința „Adunării Deputaților” din 15 aprilie 1927 a atras din nou atenția asupra situației grave a locuitorilor sudului Dobrogei din cauza atacurilor comitagiilor bulgari și a stării de asediu.<sup>202</sup>

În județul Durostor, organizația „Partidului Național” s-a constituit prin eforturile depuse de Ion Cămărășescu, fost prefect al județului între anii 1913-1916. La 25 noiembrie 1923 s-a reușit lansarea primului număr al periodicului organizației, denumit „Democrația”. Autoritatea liderului local a fost întărită de scrisoarea publică semnată de președintele partidului, Iuliu Maniu, care preciza că „în acest județ (Durostor – n.n.) nu există decât o singură organizație a Partidului Național Român pusă sub președinția d-lui Ion Cămărășescu, fost ministru de interne”.<sup>203</sup>

Declararea locului de deputat pe care-l ocupase liberalul N. Petrescu-Comnen, plecat în diplomatie, ca vacant în 1923 a constituit un prilej de agitație printre organizațiile politice din județ. Organizația județului Durostor a „Partidului Național” l-a propus candidat pe Ion Cămărășescu prezentat în campania electorală ca autorul „proiectului de reorganizare a Dobrogei Noi prin care s-a soluționat în spiritul dreptății problema dobândirii dreptului de proprietate”. Alegătorii erau avertizați că dacă se lasă înșelați de liberali vor „pierde nu numai dreptul de proprietate, dar și posesiunea actuală a pământului”.<sup>204</sup> Alegerile desfășurate în zilele de 9, 10 și 11 decembrie 1923 au situat organizația Durostor a „Partidului Național” pe locul doi cu 9.719 voturi. Printr-un comunicat al conducerii organizației s-a apreciat că alegerile au demonstrat că în Durostor se „respinge o conducere fără dragoste și dreptate pentru popor și o administrație de județ lipsită de cinste”. S-a apreciat că Richard Fransovici, candidatul P.N.L., a obținut victoria „prin manevrarea de urne la Turtucaia”.<sup>205</sup>

---

<sup>201</sup> *Ibidem*, nr. 190 din 14 decembrie 1926.

<sup>202</sup> *Ibidem*.

<sup>203</sup> „Democrația”, an I, nr. 1 din 25 noiembrie 1923.

<sup>204</sup> *Ibidem*.

<sup>205</sup> *Ibidem*, an I, nr. 2 din 31 decembrie 1923.

După cum reiese din periodicul organizației, o atenție specială s-a acordat monitorizării activității prefectului Tașcu Pucerea. În acest sens s-a constituit o comisie care a avut sarcina „să colecționeze toate faptele și nedreptățile comise“ de prefect, să întocmească un memoriu și să-l înainteze lui Iuliu Maniu.<sup>206</sup> În ianuarie 1924, comitetul executiv al organizației a trimis lui Ion I.C. Brătianu o telegramă în care îl acuza pe prefect și administrația locală de maltratarea cetățenilor prin „proceduri nedemne de organul administrațiunii în frunte cu Tașcu Pucerea“.<sup>207</sup>

În scop politic clarificator, în primăvara anului 1925 s-a lansat un apel adresat locuitorilor județului. În document s-a subliniat că „Partidul Național“ „are la bază pactul de unire de la Alba-Iulia“ și urmărește prin întreaga sa politică „armonizarea tuturor drepturilor popoarelor minoritare, fără deosebire de naționalitate, cult sau limbă“. S-a făcut apel la românii colonizați în județ să se înscrie în „Partidul Național“.<sup>208</sup>

Alegerile pentru camerele agricole din 1925 și cele locale din 19-26 februarie 1926 au agitat din nou activitatea politică a organizației. La 4 august 1925, conducerea organizației a semnat un proces-verbal cu țărăniștii, prin care au decis să colaboreze „în lupta pentru alegerile camerelor agricole“ sub semnul „Secera și snopul“ reunite în „Opoziția Unită“. Întrucât în cadrul organizației „Partidului Țărănesc“ s-au produs nemulțumiri „pe motiv de desemnarea candidaților“, soldate cu crearea unei disidențe, conducerea organizației durosstorene a „Partidului Național“ a precizat printr-un comunicat că va acționa în continuare „întovărășit cu acei țărăniști credincioși steagului țărănesc“.<sup>209</sup>

După alegeri, „Opoziția Unită“ a dat publicității un comunicat prin care a mulțumit alegătorilor pentru votul acordat și a criticat administrația liberală care a gestionat alegerile „prin fraudă, cinism, teroare și minciună“, a anulat listele opoziției, a refuzat să elibereze cărțile de alegători ș.a.<sup>210</sup>

---

<sup>206</sup> Ibidem.

<sup>207</sup> Ibidem, an II, nr. 1 din 31 ianuarie 1924.

<sup>208</sup> Ibidem, an III, nr. 5 din 1 aprilie 1925.

<sup>209</sup> Ibidem, an III, nr. 15 din 23 august 1925.

<sup>210</sup> Ibidem, an IV, nr. 1 din 8 martie 1926.

Organizația din Constanța s-a constituit prin strădaniile lui Sever-Bocu, proprietar de hotel din Techirghiol. Într-un interviu acordat ziarului „Dobrogea jună”, publicat în numărul din 7 august 1922, a argumentat necesitatea activității „Partidului Național” în Dobrogea prin situația dramatică în care se găsea provincia datorită scumpirii vieții.<sup>211</sup> În cadrul unei noi anchete a ziarului „Dobrogea jună”, răspunzând la întrebarea: „cum privește Partidul Național chestiunea naționalităților din Dobrogea?”, Sever-Bocu a subliniat că „programul de la Alba-Iulia răspunde față de naționalitățile conlocuitoare, sentimentelor de justiție”.<sup>212</sup> Răspunzând poziției publice a lui Al. Gherghel că minoritarii dobrogeni ar privi activitatea politică a „Partidului Național” „ca o luptă îndreptată a tot ce nu e românesc” (sic),<sup>213</sup> Sever-Bocu a ținut să sublinieze că-i privește cu simpatie pe bulgari și musulmani cărora numai național-ardelenii le pot asigura un „regim de libertate și omenie”.<sup>214</sup>

S-a constituit un comitet de organizare care la 3 noiembrie 1923 a oferit conducerea organizației lui C. Pariano, demisionat din organizația constănțeană a „Partidului Conservator Democrat”, „pentru a duce la succes organizarea Partidului Național Român Constanța”.<sup>215</sup>

După cum reiese dintr-un „Manifest” adresat de C. Pariano locuitorilor constănțeni, principala preocupare a fost atragerea de noi membri.<sup>216</sup> S-a îmbunătățit propaganda în rândul locuitorilor din cartierele mărginașe, s-a apelat la conducerea centrală pentru sprijinirea activității organizației. Importanți membri ai conducerii centrale au acceptat să vină la Constanța la o mare adunare a membrilor organizației, fixată pentru data de 17 februarie 1924.

În ajunul manifestării, „Dobrogea jună” a adresat trei întrebări liderilor P.N.R. prezenți la Constanța: 1. „Cum privește Partidul Național Român regionalismul?”; 2. Care sunt „vederile Partidului Național Român în chestia naționalităților?”; 3. Care este „solicitudinea care o merită Dobrogea?”. La prima întrebare a răspuns Iuliu

---

<sup>211</sup> „Dobrogea jună”, an XVI, nr. 193 din 7 august 1922.

<sup>212</sup> *Ibidem*, nr. 290 din 22 decembrie 1922.

<sup>213</sup> *Ibidem*, nr. 194 din 30 august 1922.

<sup>214</sup> *Ibidem*, nr. 290 din 22 decembrie 1922.

<sup>215</sup> *Ibidem*, an XVII, nr. 267 din 20 noiembrie 1923.

<sup>216</sup> *Ibidem*, nr. 280 din 5 decembrie 1923.

Maniu care a respins opinia că „*Partidul Național*” este regionalist, etichetă apreciată ca o „*invenție a partidelor contrare nouă spre a ne prezenta opiniei publice sub aspect defavorabil*”. Referindu-se la „*chestia naționalităților*” în Dobrogea, Al. Vaida-Voevod a opinat că această problemă „*nu-și are locul a ființa în provincia transdunăreană dacă minoritățile care trăiesc în această parte a țării sunt buni cetățeni și respectă legile țării*”. Vaida-Voevod a precizat că „*Partidul Național Român*” respinge șovinismul și nu admite manifestări care tulbură liniștea și ordinea. M. Popovici a răspuns la cea de-a treia întrebare, subliniind că solicitudinea guvernanților „*trebuie să fie tot atât de mare ca și pentru restul țării*”, asigurând că „*Partidul Național*” „*va căuta ca această oropsită parte a țării să progreseze*”.<sup>217</sup>

La „*marele meeting*” (sic) au participat pe lângă țărani, muncitori, intelectuali, „*reprezentanți ai tuturor claselor sociale*” din județul Constanța. Alături de ceilalți lideri s-au mai aflat Șt. Cicea Pop, Gr. Filipescu și Stelian Popescu.<sup>218</sup> Fie că au vorbit în numele organizației locale, fie în numele conducerii centrale, esența luărilor de cuvânt a fost critica guvernării liberale. M. Popovici a adus un prinos de recunoștință eroilor dobrogeni, subliniind că suferințele locuitorilor regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră i-au legat de ardeleni. Șt. Cicea Pop s-a referit la situația Constanței care „*nu trebuie să rămână în halul în care o găsim astăzi, întrucât ea singură ne leagă cu malurile străine*”. Aprecia că „*acest mărgăritar trebuie construit cu case moderne*”. Vaida-Voevod a fost impresionat de imaginea câtorva marinari care trăgeau la oiștea unui căruț sanitar „*goi și zdrențuiți, cum nu au fost nici ostașii pe timpul războiului*”.<sup>219</sup> La începutul anului 1925, organizația constănțeană a „*Partidul Național*” a fuzionat cu organizația „*Partidului Naționalist (N. Iorga)*” care i-a adus un plus de membri.

Până la fuziunea cu organizația țărănistă, principala preocupare a constănțenilor membri ai „*Partidului Național*” au constituit-o prezentarea organizației prin presă, realizarea de adunări în scop propagandistic, de critică a politicii liberale și popularizarea de obiective locale cu caracter edilitar pe care doresc să le realizeze. Astfel, M.D.

---

<sup>217</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 36 din 16 februarie 1924.

<sup>218</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 38 din 19 februarie 1924.

<sup>219</sup> *Ibidem*, an XIX, nr. 94 din 28 aprilie 1925.

Chirescu promitea în cadrul unei întruniri din cartierul Viile Noi, din aprilie 1925, că va continua la Constanța politica lui I. Bănescu\*, unul dintre cei mai apreciați edili ai orașului, promițând că va construi tramvaiul electric, va îmbunătăți iluminatul, va consolida malurile, va pava străzile și le va sistematiza, va construi canalul Dunăre – Marea Neagră, program pe care aprecia că-l poate realiza în 5 ani.<sup>220</sup>

La începutul anului 1924, Iuliu Maniu l-a delegat pe Grigore Vasiliu, fost prefect de Tulcea, cu constituirea „unei reprezentanțe a Partidului Național” în acest județ.<sup>221</sup> Prin apariția la 28 mai 1925 a primului număr al oficiosului organizației, „Coasa”, adepții tulcenii ai „Partidului Național” și-au făcut cunoscute activitățile și intențiile. De altfel, încă din primul număr s-a prezentat conducerea organizației, compusă dintr-un medic, avocați, cadre didactice și proprietari.<sup>222</sup> Ca președinte al organizației județene a fost desemnat, după fuziunea cu „Iorghistii” și la dorința lui Iuliu Maniu, dr. Ștefan Mazăre.<sup>223</sup>

Deși s-a constituit mai târziu, organizația tulceană a reușit să-și atragă destul de repede aderenții din 40 de localități ale județului. La 15 noiembrie 1925, cu ocazia inaugurării sediului denumit „Casa partidului” au participat 500 de delegați din toate organizațiile la manifestarea întrunită în scop propagandistic și de a critica politica P.N.L.<sup>224</sup>

Fuziunea organizațiilor dobrogene ale „Partidului Țărănist” și „Partidului Național” s-a desfășurat conform indicațiilor stabilite de conducerea centrală după „Congresul” din 10 octombrie 1926 de la București, care a creat „Partidul Național Țărănesc” (P.N.Ț.) și a adoptat un nou „Program” și „Statut”.<sup>225</sup>

Prima contopire a celor două organizații s-a realizat la 29 octombrie 1926 în județul Caliacra „sub șefia lui C. Angelescu”.<sup>226</sup> Peste un an, la 30 octombrie 1927, s-a desfășurat primul „Congres” al

---

\* Ion Bănescu a fost primar al Constanței între ianuarie 1900 – iunie 1900; februarie 1905 - aprilie 1907.

<sup>220</sup> *Ibidem*, an XIX, nr. 94 din 28 aprilie 1925.

<sup>221</sup> *Ibidem*, an IV, nr. 1 din 8 martie 1926.

<sup>222</sup> „Coasa” (Tulcea), an I, nr. 1 din 28 mai 1925.

<sup>223</sup> „Dobrogea jună”, an XIX, nr. 113 din 20 mai 1925.

<sup>224</sup> „Coasa”, an I, nr. 2 din 15 noiembrie 1925.

<sup>225</sup> Ioan Scurtu, *Din viața politică a României*, p. 81.

<sup>226</sup> „Libertatea”, an II, nr. 187 din 14 noiembrie 1926.

noii organizații P.N.Ț. Caliacra. C. Angelescu a prezentat un succint raport asupra succeselor politice, îndeosebi în alegerile din ultimii ani. În „Rezoluția” adoptată s-a exprimat adeziunea membrilor organizației față de conducerea centrală a P.N.Ț.-ului. Ca șef al organizației a fost reales C. Angelescu.<sup>227</sup>

În județul Durostor, discuțiile asupra fuziunii s-au desfășurat după congresul organizației țărăniște ce a avut loc pe data de 7 noiembrie 1926, care l-a mandatat pe președintele M. Ionescu-Berbecaru „să trateze direct cu I. Cămărășescu”, președintele organizației „Partidului Național”.<sup>228</sup> În urma discuțiilor, într-o ședință comună din 30 decembrie 1927 a conducerilor celor două organizații, s-a decis ca pe 29 ianuarie 1928 să se țină lucrările primului congres al organizației județene P.N.Ț. Durostor. Congresul s-a ținut la Silistra și au participat, după aprecierea oficiosului organizației, „Democrația”, aproximativ 1.000 de delegați ai celor 70 de organizații locale recunoscute și ai celor încă nevalidate. În darea de seamă ținută de învățătorul Sandu Carp s-au analizat alegerile parțiale din 14 septembrie 1927 și problema cotizatiei. În „Moțiunea” adoptată s-a exprimat dezacordul cu politica guvernului și s-a afirmat încrederea în conducerea centrală a P.N.Ț., fapt subliniat și în telegramele trimise lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache. S-au ales organele județene de conducere: comitetul format din 52 membri și delegația permanentă, din 15 membri. Ca președinte al organizației Durostor a fost ales Ion Cămărășescu.<sup>229</sup>

În cursul lunii noiembrie 1928, organizația P.N.Ț. Durostor a dat publicității „Programul nostru” în opt puncte, ce „repetă în scurt nevoile care crede că sunt necesare să fie satisfăcute imediat, fie în politica generală a țării, fie în politica specială pentru provincia noastră și relativ la județul Durostor”: 1. modificarea „Legii organizării Dobrogei Noi” din 1924 „fiind nedreaptă și aplicarea ei abuzivă”; 2. instaurarea unei administrații „serioasă și cinstită”; 3. regim egal pentru toți cetățenii „indiferent de origine, naționalitate și religie”; 4. încetarea „oricărui fel de angarale” (obligații de a lucra în folosul statului – n.n.); 5. amnistie generală pentru delictele politice;

<sup>227</sup> *Ibidem*, an IV, nr. 200 din 6 noiembrie 1927.

<sup>228</sup> „Glasul țăranilor”, an V, nr. 14 din 21 noiembrie 1926.

<sup>229</sup> „Democrația”, an V, nr. 2 din 18 februarie 1928.

6. revizuirea exproprierilor și împrumutării „în sensul spiritului legii agrare din 1921, rectificând toate favorurile”; 7. sprijinirea coloniștilor din sudul Dobrogei „dar nu cu prigonirea populației băștinase”; 8. funcționarii statului „de toate categoriile, ei vor fi sprijiniți, ajutați și bine apărați” (sic).<sup>230</sup>

La Constanța, fuziunea celor două organizații „a fost proclamată în ziua de 6 februarie 1927” conform „indicațiilor de la centru”.<sup>231</sup> După fuziune, prima întrunire a organizației P.N.Ț. a județului Constanța a avut loc la 6 martie 1927. V. Lepădatu, președintele organizației, a precizat delegaților că scopul contopirii celor două partide a fost, la nivel național, de a unifica mișcarea democratică, iar în plan local de a îmbunătăți activitatea organizatorică.<sup>232</sup>

S-a reușit retipărirea oficiosului „*Secera*”, în paginile cărui s-au publicat articole cu caracter politic orientativ, informații despre activitatea organizației și a liderilor. Bunăoară, în primul număr, V. Lepădatu și-a publicat bilanțul activității parlamentare. Deputatul își informa colegii de organizație și alegătorii că în iulie 1926 a luat cuvântul în „*Adunarea Deputaților*” pe marginea validărilor, prezentând ilegalitățile săvârșite de administrația liberală în județul Constanța pe timpul campaniei electorale și al alegerilor. La 16 noiembrie 1926 a solicitat fonduri pentru construcția a două școli în Constanța, iar în ședința din 27 noiembrie a atras atenția asupra îmbunătățirii situației tehnice a portului Constanța. A urmat interpelarea guvernului, la 16 decembrie 1926, pe tema construirii liniei ferate Constanța – Techirghiol. În ședința din 21 ianuarie 1927 a acuzat fostul guvern liberal pentru jaful produs prin arendarea unor bălți de pescuit. La 10 februarie 1927 a atras atenția asupra situației coloniștilor lipsiți de locuințe, solicitând fonduri pentru ridicarea de spații de locuit, iar la 10 martie a cerut credite pentru agricultori și modificarea legii pentru dezvoltarea mișcării cooperatiste.<sup>233</sup> La 10 octombrie 1927 s-a tipărit „*Zorile*”, organ național-tărănesc de prezentare a politicii țărăniste, din care au apărut numai 7 numere, ultimul fiind tipărit la 1 aprilie 1928.<sup>234</sup>

<sup>230</sup> *Ibidem*, nr. 4 din 30 noiembrie 1928.

<sup>231</sup> „*Secera*”, an V, nr. 1 din 1 aprilie 1927.

<sup>232</sup> *Ibidem*.

<sup>233</sup> *Ibidem*.

<sup>234</sup> Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op.cit.*, p. 342.



La Tulcea, fuziunea s-a realizat la 31 octombrie 1926, președinte al organizației P.N.Ț. fiind ales Nicolae Georgescu-Tulcea, iar ca vicepreședinte dr. Ștefan Mazăre.<sup>235</sup> Organizația a continuat să tipărească periodicul „Țăranul dobrogean” prin intermediul căruia directorul ziarului, N. Georgescu-Tulcea, și-a popularizat activitatea ca lider de organizație și parlamentar. Spre exemplu, în numărul din 26 februarie 1928, N. Georgescu-Tulcea și-a publicat discursul rostit în „Adunarea Deputaților” în ședința din 31 ianuarie 1928 referitor la arendarea terenurilor de pășunat în Delta pentru care beneficiarii plăteau de patru ori, la diferite servicii, prețuri exagerate. A solicitat „Ministerului Domeniilor” să diminueze arenzile și prețurile pentru stuful și papura care „joacă un rol important în gospodăriile locuitorilor de pe lângă bălți, cu stuf se acoperă casele, coșarele, se fac gardurile, stuful se folosește la foc pentru iarnă”.<sup>236</sup>

Încă din decembrie 1927, conducerea P.N.Ț. a inițiat „campania de răsturnare” a guvernului Vintilă Brătianu. Organizațiile dobrogene s-au înscris în această campanie prin întruniri publice ținute în diferite localități, expedierea de telegrame de susținere a conducerii centrale și participarea celor desemnați la Adunarea Națională de la Alba-Iulia din 6 mai 1928.

La 9 ianuarie 1928, organizația P.N.Ț. a municipiului Constanța a organizat o întrunire pe timpul căreia politica guvernului liberal a fost aspru criticată. S-a adoptat o „Moțiune” prin care s-a cerut conducerii centrale ca „uzând de toate mijloacele legale, să continue cu îndârjire lupta” pentru răsturnarea guvernului. Printr-o telegramă adresată lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache s-a afirmat că național-țărăniștii constănțeni „sunt alături de ei”.<sup>237</sup> O nouă întrunire național-țărăniștă s-a desfășurat la 11 martie 1928, menită a demonstra, după cum se afirma în paginile ziarului „Dobrogea jună”, „perfecta solidaritate între partid și țară”.<sup>238</sup> Campania de demascare a politicii liberalilor a continuat cu și mai mare intensitate după adunarea de la Alba-Iulia.

---

<sup>235</sup> „Țăranul dobrogean”, an VI, nr. 11 din 14 noiembrie 1926.

<sup>236</sup> *Ibidem*, an VIII, nr. 2 din 26 februarie 1928.

<sup>237</sup> „Dobrogea jună”, an XXIV, nr. 5 din 10 ianuarie 1928; „Zorile” (Constanța), an I, nr. 6 din 15 ianuarie 1928.

<sup>238</sup> *Ibidem*, nr. 54 din 13 martie 1928.

Satisfacția țărăniștilor a fost deosebit de mare și în Dobrogea când, la 10 noiembrie 1928, Iuliu Maniu a format primul guvern național-țărănist. S-au stabilit alegeri generale pentru 12 decembrie 1928. După o propagandă electorală intensă care a exploatat dorințele populației, P.N.Ț. a obținut un succes răsunător de 77,76%, ceea ce a însemnat un număr de 348 deputați.<sup>239</sup> În Dobrogea, alegerile au fost dominate de național-țărăniști. P.N.Ț. a câștigat toate locurile pentru „Adunarea Deputaților” în județele Caliacra, Durostor și Tulcea, iar la Constanța 4 din cele 5 mandate.<sup>240</sup>

După preluarea conducerii administrațiilor, țărăniștii dobrogeni s-au preocupat de soluționarea unor probleme. În sudul Dobrogei, cea mai îngrijorătoare și presantă chestiune a fost aceea a locuințelor pentru coloniști. Prefecții județelor Caliacra și Durostor au înaintat guvernului rapoarte asupra situației coloniștilor. Guvernul a ordonat anchete în teren. În urma celor constatate, Ion Mihalache, titularul „Ministerului Domeniilor și Agriculturii”, a dispus organizarea în zilele de 3, 4 și 5 martie 1929 a unei dezbateri la care au fost invitați să participe reprezentanți ai guvernului, E. Melidon, prefectul județului Durostor, dr. Păcurariu, prefectul județului Caliacra, I. Cămărășescu, St. Pencof, Havuz Omer Vehbi, deputați de Durostor, și V. Muși, avocat. S-a hotărât constituirea, la nivelul celor două județe, de birouri cu însărcinarea delimitării terenurilor necesare colonizărilor. „Ministerul Agriculturii” urma să pună la dispoziția coloniștilor 150 vagoane cereale pentru hrană și înșămânțări, unelte agricole pentru județul Durostor în valoare de 50 milioane și Caliacra, de 75 milioane. S-au mai alocat 40 milioane pentru locuințe și 15 milioane pentru construirea de fântâni.<sup>241</sup> Guvernul împreună cu prefecții celor două județe sud-dobrogene au început valorificarea proprietăților conform prevederilor legii din 1924, oprind însă deposedarea treimeii și asigurând „ca drepturile proprietarilor de pământ să nu fie știrbite”.<sup>242</sup>

---

<sup>239</sup> Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op.cit.*, p. 195.

<sup>240</sup> La Constanța un loc a revenit P.N.L. (*D.A.D.*, ședința din 22 decembrie 1928), p. 66 și urm.

<sup>241</sup> „Democrația”, an IV, nr. 3 din 31 martie 1929.

<sup>242</sup> *Ibidem*, nr. 4 din 7 aprilie 1929.

La 26 august 1929, din inițiativa lui Ion Mihalache, la „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*” s-a organizat o întrunire a „*Comisiei pentru rezolvarea problemelor construirii de locuințe coloniștilor macedoneni din Cadrilater*”. La întrunire au luat parte Al. Vaida-Voevod, titularul „*Ministerului de Interne*”, Armand Călinescu, I. Cămărășescu, prefectul județului Durostor, consilieri și inspectori din cele două județe sud-dobrogene. Ion Mihalache a făcut o analiză a colonizărilor, împrumăturilor și problemei locuințelor care sunt „*de o deosebită importanță și are nevoie de sprijinul tuturor factorilor pentru buna ei rezolvare*”.<sup>243</sup> A precizat că guvernul pregătește organizarea unei comisii superioare de colonizare care vrea să fie condusă de I. Cămărășescu. Până la organizarea ei, guvernul și-a fixat obiectivele pentru soluționarea problemelor colonizărilor întrucât „*nu există nici o concepție politică de colonizare*”.<sup>244</sup> Titularul „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*” a subliniat că guvernul își propune să facă din coloniști „*niște gospodari serioși punându-i direct sub controlul statului*”.<sup>245</sup> Pe frontieră, a subliniat Ion Mihalache, „*trebuie să avem sate model cu o disciplină agricolă*”. A propus ca până la sfârșitul anului să fie construite 2.000 locuințe, în special în localitățile unde apăruseră grave neînțelegeri între coloniști și localnici. Ion Mihalache a cerut să acorde fiecărui colonist un ajutor financiar de 70.000 lei, jumătate fiind suportat de guvern, iar cealaltă jumătate să se acorde sub formă de credit prin băncile populare. Participanții la întrunire au hotărât ca birourile de colonizare din județele Caliacra și Durostor să se ocupe de problema locuințelor, să delimiteze zonele din vetrele localităților unde urmau să fie ridicate casele. S-a mai decis să se constituie birouri locale care să se ocupe de problema locuințelor. La finalul întrunirii s-a hotărât crearea „*Comisariatului guvernului pentru colonizări în Cadrilater*” condus de Costache Lupu, subordonat „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”, care trebuia să soluționeze împreună cu birourile județene problemele concrete ale coloniștilor.<sup>246</sup>

---

<sup>243</sup> „*Libertatea*”, an V, nr. 396 din 25 august 1929.

<sup>244</sup> „*Democrația*”, an IV, nr. 21 din 28 august 1929.

<sup>245</sup> *Ibidem*.

<sup>246</sup> „*Libertatea*”, an V, nr. 296 din 28 august 1929.

La 8 octombrie 1929, periodicul „*Libertatea*” își informa cititorii că Lupu Costache „*desfășoară o febrilă activitate pentru a realiza opera de colonizare a guvernului în această parte a țării*”. Guvernul a aprobat alocarea sumei de 140 milioane lei pentru sprijinirea coloniștilor, în județul Caliacra urmând să se construiască 700-800 de case, iar restul până la 2.000, în județul Durostor.<sup>247</sup>

În județul Tulcea, organizația P.N.Ț. a organizat, după preluarea administrației, mari manifestații cu caracter propagandistic. O atenție specială s-a acordat întrunirii de la Mahmudia unde s-a organizat cu mult fast prima împroprietărire din județ. S-a subliniat că meritul revine administrației național-țărăniște care a realizat lucrările de cadastru, ceea ce a permis stabilirea terenurilor disponibile.<sup>248</sup> Sub aspect programatic, organizația P.N.Ț. Tulcea și-a fixat obiectivele într-un articol editorial intitulat sugestiv „*Ce voim*”. Ținta străduințelor rămâne „*țărănimea dobrogeană și în special cea din județul nostru*”; „*luminarea țăranimii*”; „*trecerea pământurilor în mâna celor ce-l muncesc*”; dezvoltarea virtuților țăranului dobrogean (răbdarea, cinstea și vitejia); „*democrație țărănească, care prin firea ei este și trebuie să fie națională, dinamică, conservativă*”<sup>249</sup> (sic).

Problemele județului Tulcea au fost prezentate de către deputatul N. Georgescu-Tulcea și senatorul Gh. Cristea sub forma unui memoriu la conferința organizată de Ion Mihalache la „*Ministerul Agriculturii și Domeniilor*” în zilele de 25-29 martie 1930. În document se face o analiză a situației împroprietăririlor și a pescuitului. Referindu-se la împroprietărire, s-a precizat că „*abia la finele lui mai (1929 – n.n.) am putut face împroprietărirea definitivă numai în satele Mahmudia, Murighiol, Dunăvețele de Sus și de Jos, Mihail Kogălniceanu și orașelul Măcin. În Deltă după repetatele d-voastră ordine, abia am izbutit să facem la 10 martie a.c.*” împroprietărirea în satele Regele Carol I și Principesa Elena. În continuare în document se preciza că din 128 de sate împroprietărirea s-a făcut numai în șapte, subliniind că mai sunt 114 sate și 5 orașe unde nu s-a făcut nimic pe linia împroprietăririlor din cauza lipsei fondurilor pentru plata măsurătorilor în

<sup>247</sup> *Ibidem*, nr. 404 din 8 octombrie 1929.

<sup>248</sup> „*Țăranul dobrogean*”, an IX, nr. 23 din 22 decembrie 1929.

<sup>249</sup> *Ibidem*, an X, nr. 1 din 1 ianuarie 1930.

teren. S-a subliniat că în ritmul în care se fac lucrările „*abia în 10-15 ani s-ar termina împrăștierea în județul nostru*”. Rezumând cererile, s-au solicitat insistent: 1. terenurile expropriate pentru cultură, izlazuri și embaticuri să fie predate serviciului agricol de P.A.R.I.D. și „*Casa Pădurilor*”; 2. predarea terenurilor neexpropriate încă din Delta Dunării „*care nu sunt absolut necesare pescuitului*” pentru a constitui rezerva pe care se urmau să se facă colonizările; 3. sporirea fondurilor pentru cadastrare; 4. achitarea apometrelor a unor sporuri de 50% când lucrează în județ și 80% în Delta Dunării; 5. mărirea numărului de funcționari de la cadastru cu cel puțin 6 repartizați pe lângă echipa de topometri, sporirea diurnei; 6. întocmirea de urgență a unui proiect de lege pentru revizuirea „*tablourilor de împrăștiere pentru separarea o dată cu parcelarea terenurilor nedreptățite strigătoare la cer săvârșite la întocmirea tablourilor de îndreptățiri la împrăștiere*”; 7. rezolvarea de către „*Casa Pădurilor*” a situației materialului lemnos de pe terenurile expropriate; 8. terenurile veteranilor care erau părăsite de proprietari „*să se treacă la împrăștiere*”; 9. terenurile domeniale ale statului să fie date în arendă celor omiși de pe tabelele de împrăștiere. O altă problemă solicitată a fi rezolvată era aceea a fixării vetrelor de sate. S-a cerut delimitarea conform hotărârilor de expropriere, măsurarea locurilor de casă „*și să se procedeze la împrăștierea cu ele a însurățeilor care s-au înmulțit puzderie*”, să se predea terenurile expropriate pentru izlazuri, iar unde nu existau suprafețe pentru pășune „*să se destineze din terenurile domeniale*”. În problema pescuitului „*chestiunea cea mai presantă pentru pescari este peștele gratuit pentru hrana familiilor pescarilor, așa cum l-au avut prin obișnuință*”. S-a solicitat ca toate bălțile, lacurile, canalele și gârlele de pescuit să „*fie date numai pescarilor vânători, asociați în cooperative sau în companii de pescari. Să fie cu desăvârșire înlăturați paraziții intermediari care au exploatat până acum munca pescarilor vânători*”. Înființarea unei școli pentru piscicultură și a uneia cu profil agricol în comuna Cerna.<sup>250</sup>

Organizația P.N.Ț. Constanța a organizat la 9 decembrie 1928 o întrunire la „*Teatrul Tranulis*” care, conform unui periodic constănțean, a „*dovedit cu o elocvență indiscutabilă marea popularitate de care se bucură prin toate straturile din județul și orașul Constanța*”.<sup>251</sup> Pentru

<sup>250</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 3 aprilie 1930.

<sup>251</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXIV, nr. 267 din 11 decembrie 1928.

a demonstra că aplică promisiunile făcute, a împărțit țăranilor constanțeni din județ 120 vagoane de grâu, iar prin intervenția parlamentarilor s-au oprit colonizările în județ cu oameni sosiți din alte părți „*pentru ca cu pământurile libere să fie îndestulați nemulțumiții la împroprietărire*“.<sup>252</sup>

Activitatea parlamentarilor dobrogeni ai P.N.Ț. s-a caracterizat prin interpelări, intervenții pe marginea unor proiecte de legi și susținerea unor proiecte locale. Astfel, senatorul de Durostor O. Jitianu a comunicat în ședința din 26 februarie 1929 „*Ministerului Instrucțiunii Publice*“ fraudele „*care se apreciază la câteva milioane*“ realizate de guvernările trecute, solicitând efectuarea unei anchete.<sup>253</sup>

La începutul lunii iunie 1930, în Parlament s-au purtat discuții asupra modificării „*Legii de organizare a Dobrogei Noi*“. Senatorul Țanco Pencof, bulgar de origine, a precizat că „*noi (cei din sudul Dobrogei – n.n.) am așteptat această lege timp de doi ani*“, precizând că „*nici un bulgar și nici un turc nu poate fi contra acestei opere naționale (a colonizărilor – n.n.), dar noi cerem ca această colonizare să se facă pe spinarea statului, nu pe spinarea și cu sacrificiile populațiunii de acolo*“. Senatorul preciza că mai sunt coloniști care trăiesc în casele bulgarilor și turcilor „*fără plată*“. Problemele cele mai dificile au apărut în casele turcilor care erau de altă religie și aveau alte obiceiuri.<sup>254</sup>

Votată la 26 iunie 1930, „*Legea Dobrogei Noi*“ a provocat agitații în rândul coloniștilor macedoneni. Un aromân a încercat un atentat nereușit împotriva lui C. Angelescu. Fruntașii din cele două județe sud-dobrogene au adresat regelui Carol al II-lea un „*Memoriu*“ prin care au condamnat atentatul și și-au exprimat sprijinul față de liderul țărănist.<sup>255</sup>

Referindu-se la conflictele „*apărute mai ales în tabăra macedoneană*“, Ion Mihalache le-a explicat prin două cauze: efectuarea colonizărilor s-a făcut „*sub presiunea exodului macedonean și în lipsă de pământ al statului, atât predecesorii noștri, cât mai ales sub noi a trebuit să se dea în folosință provizoriu coloniștilor adeseori câte 2, 3, 4*

<sup>252</sup> *Ibidem*, an XXVI, nr. 13 din 22 ianuarie 1930.

<sup>253</sup> „*Democrația*“, an IV, nr. 10 din 26 mai 1929.

<sup>254</sup> „*Libertatea*“, an V, nr. 425 din 17 iulie 1930.

<sup>255</sup> *Ibidem*, nr. 429 din 17 august 1930.

*petice necomasate, amestecate cu resturile proprietății*". În alte cazuri, preciza fostul titular al „*Ministerului Agriculturii și Domeniilor*”, s-au repartizat terenuri înșămânțate, constituind „*un izvor nesecat de conflicte*”, și în aceste condiții „*ce ieftin este să se speculeze apoi mizeria colonistului deoparte și prigonirea elementului bulgar de alta*”. Cealaltă cauză a conflictelor s-a datorat lipsei de locuințe ca urmare a sosirii a 1.500 de coloniști aromâni peste cifra stabilită pe timp de iarnă, ceea ce a determinat autoritățile să-i repartizeze prin casele localnicilor. Ion Mihalache propunea să se efectueze comasările în baza legii și a unui regulament special pentru ca localnicii să știe care sunt terenurile lor, iar colonistul „*să-și ia în primire lotul definitiv*”.<sup>256</sup>

Parlamentarii tulceni s-au preocupat, la rândul lor, de problemele județului. Senatorul Gh. Cristea a intervenit la „*Ministerul Finanțelor*” întrucât orașului Sulina i s-a modificat statutul de porto-franc. Numai pe o mică zonă s-a mai aplicat acest regim. Împărțirea localității printr-un cordon de grăniceri „*face o impresie detestabilă asupra populației orașului*”.<sup>257</sup> Problema finalizării liniei ferate Babadag – Tulcea a fost de asemenea în atenția parlamentarilor tulceni. Ei s-au prezentat în audiență la „*Ministerul Comunicațiilor*” și la directorul general al C.F.R. depunând un memoriu și cerând „*stăruitor terminarea acestei linii care a ajuns de pomină*”.<sup>258</sup>

La începutul lunii februarie 1931, prefectul județului Caliacra, S. Niculescu, a fost forțat să demisioneze pentru a nu fi destituit, sub motiv că prin politica sa a învrăjbit „*diferite elemente și a produs chiar dezbinare în sânul organizației noastre*”.<sup>259</sup> Pentru a conduce organizația P.N.Ț. Caliacra a fost desemnat Grigore Gafencu, impus de conducerea centrală drept cap de listă și la alegerile din iunie 1931. Gafencu a luat conducerea organizației la 22 noiembrie 1931, subliniind că a venit „*să introneze aici (Organizația P.N.Ț. Caliacra - n.n.) o politică românească de cinste*”.<sup>260</sup>

---

<sup>256</sup> *Ibidem*, nr. 427 din 31 iulie 1930.

<sup>257</sup> „*Țăranul dobrogean*”, an XI, nr. 2 din 22 martie 1931.

<sup>258</sup> *Ibidem*, nr. 8 din 12 aprilie 1931.

<sup>259</sup> „*Libertatea*”, an V, nr. 436 din 26 februarie 1931.

<sup>260</sup> *Ibidem*, nr. 446 din 1 decembrie 1931.

Cum s-a procedat de fiecare dată când P.N.Ț. era în opoziție, s-a criticat deschis guvernul Iorga – Argetoianu. În județul Caliacra, național-tărăniștii arătau că „*județul nostru n-a cunoscut până acum o administrație mai lipsită de pricepere și de omenie*“.<sup>261</sup>

Revenirea P.N.Ț. la conducerea țării, la 6 iunie 1932, prin guvernul Vaida-Voevod, a dus la organizarea de noi alegeri generale. În județul Caliacra, campania electorală a fost deschisă la 19 iunie 1932 în prezența președintelui organizației, Grigore Gafencu. La adunarea electorală, „*populată cu delegațiuni de săteni din toate colțurile ținutului*“, au mai participat un număr de intelectuali din rândul minorităților. Grigore Gafencu a insistat în discursul său pe înfrățirea cetățenilor fără deosebire de origine.<sup>262</sup> Cap de listă a fost menținut Grigore Gafencu. Pe listă mai candidau marii proprietari Hristo Țancof și Țanco Pencof ș.a. În preajma alegerilor s-a lansat un manifest electoral în care se ataca „*Partidul Țărănesc*“ condus de dr. N. Lupu, pe motiv că a contestat „*cu rea credință toate amendamentele privitoare la îmbunătățirea stării de lucruri în acest colț de țară*“.<sup>263</sup>

După deschiderea sesiunii parlamentare la 10 octombrie 1932, parlamentarii din județul Caliacra au prezentat guvernului nevoile județului. S-a insistat pe desfășurarea operațiunilor de comasare și cadastrare, finalizate numai în 100 de localități. S-a intervenit pentru modificarea art. 45 din „*Legea colonizării*“ prin care coloniștii erau scutiți de impozit pe timp de 6 ani și nu pe 3 ani.<sup>264</sup>

Probleme locale precum cea a izlazurilor, plantațiilor de pomi fructiferi și nefructiferi, paza comunelor ș.a. au făcut obiectul preocupării Prefecturii, după cum reiese din ședința organizată, la 9 martie 1933, de prefect cu pretorii, primarii și funcționarii comunelor rurale.<sup>265</sup> La 17 septembrie 1933, în prezența lui Grigore Gafencu s-au pus pietrele fundamentale la „*Palatul de Justiție*“ și „*Palatul Administrativ*“ ale județului Caliacra.<sup>266</sup>

---

<sup>261</sup> *Ibidem*, nr. 447 din 7 februarie 1932.

<sup>262</sup> *Ibidem*, nr. 449 din 26 iunie 1932.

<sup>263</sup> *Ibidem*, nr. 450 din 10 iulie 1932.

<sup>264</sup> *Ibidem*, nr. 455 din 23 octombrie 1932.

<sup>265</sup> *Ibidem*, an VII, nr. 463 din 15 martie 1933.

<sup>266</sup> *Ibidem*, nr. 474 din 1 decembrie 1933.



O activitate parlamentară fructuoasă a desfășurat și senatorul P.N.Ț. de Durostor, Onor Jitianu, care a contribuit la pregătirea proiectului de lege ce a vizat modificarea „*Legii de organizare a Dobrogei Noi*“. În expunerea de motive prezentată în „*Senat*“, Onor Jitianu a subliniat că noua lege corespunde „*unei necesități sociale, urmărindu-se armonizarea intereselor coloniștilor români din Dobrogea Nouă cu interesele populației autohtone*“.<sup>267</sup>

Județul Tulcea a fost considerat începând cu 1929 „*o formidabilă cetate țărănistă*“.<sup>268</sup> Cum s-a prezentat în paginile anterioare, prin activitatea politică al lui N. Georgescu-Tulcea, organizația național-țărănistă a dominat viața politică a județului în anii 1929-1933. Un bilanț al realizărilor P.N.Ț. Tulcea a prezentat în septembrie 1933 prefectul județului, N. Iosub, fruntaș al organizației, în periodicul „*Oglinda Tulcei*“. Având în vedere că locuitorilor li s-a atribuit câte un hectar, iar coloniștilor între 5-10 ha, ceea ce a creat „*o stare de spirit îngrijorătoare*“ în rândul tulcenilor, a stăruit împreună cu deputatul N. Georgescu-Tulcea ca în comunele Jurilovca, Turda, Sarichioi, Mihai-Bravu, Satul Nou și Pașa-Câșla să se mărească lotul tip cu 1-2 ha. În comunele Văcăreni, Luncavița, Rachelu, Cerna, Turcozia și Carcaliu s-au efectuat măsurători și s-au parcelat loturile cuvenite demobili-zaților, iar în comunele Regina Elisabeta, Făgărașul Nou, Ostrov, I.C. Brătianu împrăștierea a fost finalizată. S-a obținut cedarea din patrimoniul P.A.R.I.D. pentru împrăștierea locuitorilor din Delta Dunării, cu 3.662 ha. S-a îmbunătățit rețeaua de drumuri, lucrările efectuate ridicându-se la 25 milioane lei. Problema izlazurilor „*este și mai înapoiată*“ în sensul că erau comune care nu dispuneau de nici o suprafață de pământ pentru pășunat.

În raportul prefectului „*chestiunea pescăriilor statului*“ era apreciată ca fiind „*un capitol îngrijorător în activitatea județului și ne face impresia că aceasta constituie un stat în stat*“. Această situație se datora faptului că P.A.R.I.D.-ul „*iau măsurile cele mai contrare principiilor de guvernământ ale partidului*“, pescarii fiind aduși „*la disperare și ruină*“. Din inițiativa lui N. Georgescu-Tulcea s-a organizat cu prefectii din județele riverane Deltei o întrunire la

<sup>267</sup> „*Glasul țăranilor*“, an VII, nr. 21 din 27 iulie 1930.

<sup>268</sup> „*Oglinda Tulcei*“, an III, nr. 69-70 din 10 mai.

„Ministerul Agriculturii“ unde s-a abordat situația pescarilor și s-au cerut măsuri care se lăsau așteptate. Prefectul avertiza că dacă nu se întreprinde ceva „clasa pescărească va avea de înregistrat odată cu economia națională cele mai mari dezastre“. Raportul enumera și alte realizări: reorganizarea finanțelor județului; în orașul Tulcea s-au construit 10 noi străzi, a fost electrificată și alimentată cu apă zona periferică, s-au amenajat „Parcul reanexării“ și grădina publică din centrul orașului. La Sulina și Măcin s-au reparat toate străzile, iar la Babadag s-a introdus curentul electric. S-au plantat 25.000 arbuști ornamental și 26.000 pomi fructiferi și s-au făcut reparații capitale la „Palatul administrativ“.<sup>269</sup>

Din toate realizările înfățișate, menite să prezinte o anumită coeziune politică, în realitate viața politică a organizațiilor P.N.Ț. din Dobrogea nu a evoluat fără probleme. Neînțelegerile și nemulțumirile s-au finalizat prin susținerea de către unii membri a lui Grigore Iunian, care în noiembrie 1932 a creat „Partidul Radical Țărănesc“. Deși fuziunea din aprilie 1934 cu organizațiile „Partidului Țărănesc“ condus de dr. N. Lupu păreau să întărească activitatea național-țărăniștilor dobrogeni în scurt timp au apărut noi nemulțumiri, în special din partea membrilor mai tineri, care au precizat prin intermediul presei că vor milita pentru promovarea cadrelor după „cazierul politic din 1926 și nu după interese personale“ (sic).<sup>270</sup>

După trecerea în opoziție în noiembrie 1933, organizațiile P.N.Ț. au pierdut și în Dobrogea o parte din membri, proces firesc, înregistrat de toate organizațiile politice după pierderea puterii. În anii următori s-au manifestat mai intens organizațiile de tineret, s-au afirmat poziții social-politice dintre cele mai diferite, s-au organizat manifestații cu caracter propagandistic și au apărut nemulțumiri care au afectat activitatea politică a unor organizații.

În județul Caliacra, la 25 martie 1934 s-a constituit organizația tineretului național-țărănesc care a reușit să tipărească timp de doi ani periodicul „Frontiera“.<sup>271</sup> În scurt timp s-au constituit 47 de organizații în județ, iar la 2 august 1934, cu ocazia vizitei lui Anton Alexandrescu,

---

<sup>269</sup> *Ibidem*, an VII, nr. 116-117 din 14 septembrie 1933.

<sup>270</sup> „Frontiera“, an I, nr. 6 din 19 august 1934; „Ogorul“, an II, nr. 3 din 25 mai 1934.

<sup>271</sup> „Frontiera“, an I, nr. 1 din 13 aprilie 1934.

secretarul general al tineretului național-țărănist, au lansat documentul „Moțiune” în care se arăta că organizației de tineret din județul Caliacra i „s-au pus piedici nejustificate de oameni din partid”; s-a criticat conducerea organizației seniorilor că nu desfășoară activitatea conform statutului și programului; s-a criticat fuziunea cu organizația „Partidului Radical Țărănesc” care a produs „o nedreaptă răsturnare a valorilor reale în partid”; tinerii își propuneau să militeze pentru întărirea partidului, să lupte pentru stabilirea ierarhiei cadrelor „după criteriul statutar”.<sup>272</sup>

Agitațiile și nemulțumirile provocate de V. Gorsky, un important lider local, și adepții săi au determinat conducerea centrală a P.N.Ț. să recomande „reorganizarea forțelor național-țărăniste din Caliacra”. Realegerea lui Grigore Gafencu și a noului comitet județean nu a stins neînțelegerile, impunând conducerii centrale o măsură extremă.<sup>273</sup> La 16 iulie 1936, conducerea P.N.Ț. a dizolvat organizația județeană Caliacra. „Biroul Central” a dat mandat de reorganizare lui Ioan M. Leon, căruia i-a încredințat și conducerea organizației. S-a tipărit periodicul „Național Țărănismul”, organ P.N.Ț., secția Caliacra. La 6 decembrie 1936 a avut loc congresul organizației care l-a sprijinit pe I.M. Leon, ales președinte.<sup>274</sup>

Adepții lui Grigore Gafencu au dat publicității în luna august 1936 un document intitulat „Chemarea către organizațiile comunale din județe” în care acuza pe V. Gorsky și Țanco Pencof că au acționat pentru distrugerea organizației, precizând că nu-l recunosc ca șef pe I.M. Leon, respins și de organizația de tineret. S-a ajuns practic la divizarea național-țărăniștilor din Caliacra și la funcționarea a două organizații cu două conduceri.<sup>275</sup>

La 29 iunie 1934, organizația P.N.Ț. Durostor l-a ales ca președinte pe Ion Mihalache pentru depășirea unor probleme interne și întărirea activității politice. Ion Mihalache i-a delegat la începutul anului 1935 pe M. Priboianu, fost prefect și deputat de Argeș, și pe

---

<sup>272</sup> *Ibidem*, nr. 6 din 19 august 1936.

<sup>273</sup> „*Libertatea*”, an IX, nr. 485 din 13 octombrie 1935.

<sup>274</sup> „*Național-Țărănismul*”, an I, nr. 6 din 15 decembrie 1936.

<sup>275</sup> „*Libertatea*”, an X, nr. 487 din 17 august 1936; „*Frontiera*”, an III, nr. 15 din 22 august 1936.

Eugen Zamfiroiu, fost deputat de Caliacra, cu „*supravegherea organizației județene*”. Pentru promovarea ideilor și programului s-a tipărit periodicul „*Zorile democrației*”.<sup>276</sup> La 6 iunie 1935 s-a convocat congresul, iar M. Priboianu a fost ales președinte. Totuși, O. Jitianu, fost senator, împreună cu câțiva „*partizani*” i-au contestat poziția. Sub noua conducere, organizația P.N.Ț. din Durostor a supus administrația liberală unei aspre critici. S-a solicitat arestarea prefectului liberal Tașcu Pucerea, acuzat de fraude fiscale, fals în alte publice și luare de mită.<sup>277</sup>

O atenție specială s-a acordat, și în Durostor, constituirii organizației de tineret național-țărănesc din Durostor. Învățătorul Costel V. Dănuț, cu sprijinul lui Neazi Hatiboglu, reprezentantul tineretului turc, și cel al lui Petre Hagi Stoef, din partea tinerilor bulgari, a desfășurat o susținută activitate în județ și a strâns în organizație 1.800 de membri tineri, ceea ce a avut ca efect „*o diminuare a curentelor de dreapta care nu-și mai găsesc prin sate nici un element de acțiune*”.<sup>278</sup> Pentru o scurtă perioadă de timp au tipărit „*Tineretul durostorean*”.

La 1 iunie 1936 trebuia să se organizeze un congres al organizației județene. Adunarea nu s-a mai ținut întrucât neînțelegerile au determinat excluderea unor membri care contestaseră conducerea lui M. Priboianu. Între cei excluși s-a aflat Onor Jitianu, Omer Vehbi ș.a., care avuseseră o activitate cunoscută în organizația P.N.Ț. în anii anteriori. Până la noi dispoziții din partea conducerii centrale, s-a prelungit mandatul vechiului comitet.<sup>279</sup>

În organizația județeană P.N.Ț. Constanța, după fuziunea din 22 aprilie 1934 cu organizația „*Partidului Țărănesc*”, realizată conform directivelor primite de la conducerea centrală, s-a continuat cu activitatea de reorganizare și pregătirea campaniei pentru alegerile comunale. Un rol important în orientarea membrilor și simpatizanților, în prezentarea activității conducerii organizației l-a jucat periodicul „*Ogorul*”.<sup>280</sup> S-a exprimat convingerea că după fuziune P.N.Ț. „*va*

<sup>276</sup> „*Zorile democrației*”, an I, nr. 1 din 20 martie 1935.

<sup>277</sup> *Ibidem*, nr. 10 din 1 ianuarie 1936.

<sup>278</sup> *Ibidem*.

<sup>279</sup> *Ibidem*, nr. 5-6 din 30 august 1936.

<sup>280</sup> Periodicul a fost tipărit între 4 mai 1932 și 22 mai 1946 (Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană*, p. 220).

însemna în viața politică a țării altceva decât a fost până acum și că va deveni cel mai puternic partid cu menirea de a realiza maxim de libertate și prosperitate”.<sup>281</sup> S-a atras atenția membrilor asupra demersurilor dr. M. Isăcescu care, nemulțumit de fuziune, a convocat comitetul județean al „Partidului Țărănesc”, apreciind contopirea celor două partide ca pe o acțiune „lăturalnică intereselor partidului și potrivnică hotărârilor conducerii superioare”.<sup>282</sup> La 3 aprilie 1934, conducerea centrală a P.N.Ț. a analizat situația creată în organizația județeană Constanța și s-a decis ca „președinte activ să fie d-l V. Lepădatu și președinte de onoare d-l dr. M. Isăcescu”.<sup>283</sup> În stimularea activității organizației constănțene un rol important l-a avut decizia „Comitetului Executiv Central” de a ține la „Casa partidului” din Constanța, între 10 și 17 august 1934, activități de lucru în care s-a discutat și finalizat „programul statului țărănesc” căruia i s-a spus și „programul de la Constanța”.<sup>284</sup>

Alegerile locale din iunie 1934 au constituit un prilej și pentru național-țărăniștii constănțeni de a se prezenta în fața alegătorilor cu realizările făcute cât timp au condus administrația: pavarea și canalizarea în mare parte a străzilor din cartierele marginase; pavarea cu piatră cubică a 5 principale artere ale municipiului Constanța; amenajarea parcurilor din fața gării și de lângă liceu; începerea construcției abatorului de carne; înființarea școlii primare de meserii; amenajarea iluminatului electric public ș.a. Se propunea alegătorilor completarea lucrărilor de pavaj și de alimentare cu apă; consolidarea malurilor Mării din partea de nord-vest ale orașului; dezvoltarea muzeului regional și îmbunătățirea activității de asistență socială.<sup>285</sup> În lunile premergătoare vacanței de vară a anului 1934, conducerea organizației s-a preocupat de constituirea tinerilor membri într-o „organizație auxiliară și școală politică pentru formarea viitoarelor cadre ale partidului”.<sup>286</sup> S-a constituit un birou de organizare care a lansat tinerilor un apel-program

---

<sup>281</sup> „Ogorul” (Constanța), an I, nr. 10 din 27 iunie 1934.

<sup>282</sup> *Ibidem*, nr. 1 din 4 mai 1934.

<sup>283</sup> *Ibidem*, nr. 3 din 25 mai 1934.

<sup>284</sup> *Ibidem*, an III, nr. 3 din 12 mai 1936.

<sup>285</sup> *Ibidem*, nr. 6 din 27 iunie 1934.

<sup>286</sup> *Ibidem*, nr. 9 din 26 septembrie 1934.

în care se atrăgea atenția că datorită crizei materiale și morale „*au prins curent curentele extremiste dăunătoare vieții de stat*” (sic), propunând un program ce viza: ierarhia muncii; democrație reală; valorificarea echitabilă a muncii; înlăturarea parazitismului prin regim cooperatist; justiție dreaptă; respectarea Constituției și a tuturor legilor țării; respingerea dictaturii.<sup>287</sup>

Până la sfârșitul anului 1934, în mai multe localități organizațiile și-au organizat case de sfat. Prima a fost inaugurată la 23 noiembrie 1934 la Topraisar, în prezența deputatului V. Lepădatu, președintele organizației județene. Era dotată cu un aparat de radio și o bibliotecă pentru conferințele ce urmau să se țină ca „*mijloc efectiv de lămurire a membrilor ei*”. Participanții la festivitate au decis ca locașul să poarte numele lui Ion Mihalache.<sup>288</sup>

La 5 ianuarie 1935 s-a desfășurat la Casa partidului din Constanța ședința de alegere a comitetului județean al organizației tineretului național-țărănesc la care au participat delegații din 66 de organizații. Din partea conducerii centrale au participat Mihai Ghelmegeanu și Anton Alexandrescu. A fost de asemenea prezent Vasile Lepădatu, președintele organizației P.N.Ț. județul Constanța. Ca președinte al organizației tineretului național-țărănesc din județul Constanța a fost ales avocatul C. Dinu.<sup>289</sup>

Sciziunea provocată în luna februarie 1935 de Vaida-Voevod a dus organizația din Constanța „*în plin război*”, potrivit afirmației unui periodic local.<sup>290</sup> La Constanța, „*cel care s-a urcat pe capra birjei să plimbe numerus valahicus*” a fost dr. M. Isăcescu, criticat de officiosul local al P.N.Ț. pentru traseismul său politic.<sup>291</sup>

O altă direcție de activitate a organizației P.N.Ț. Constanța s-a înscris campaniei de răsturnare a guvernului. În cursul lunii iunie 1935 s-au organizat întruniri la Techirghiol, Topraisar, Mangalia, Hârșova și Negru Vodă, la care au participat fruntașii țărăniști, adunările

---

<sup>287</sup> *Ibidem*, nr. 8 din 16 august 1934.

<sup>288</sup> *Ibidem*, nr. 13 din 12 decembrie 1934.

<sup>289</sup> *Ibidem*, an II, nr. 1 din 13 ianuarie 1935; „*Dacia*”, an XXII, nr. 1 din 15 ianuarie 1935.

<sup>290</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXI, nr. 62-63 din 16 martie 1935.

<sup>291</sup> „*Ogorul*”, an II, nr. 7 din 28 aprilie 1935.

demonstrând „*un formidabil curent în favoarea P.N.Ț.*“.<sup>292</sup> Campania național-tărăniștilor constănțeni a culminat cu marea manifestație din 17 mai 1936, când pe câmpul de instrucție al „*Regimentului 9 Infanterie*” s-a organizat o grandioasă manifestație la care au participat 15.000 de membri și simpatizanți care au defilat prin fața președintelui partidului, Ion Mihalache, și a celorlalți fruntași bucureșteni. Adresându-se participanților, dr. N. Lupu a supus guvernul Tătărescu unei aspre critici, acuzându-l de politica extremistă pe care o desfășura. Ion Mihalache a ținut să evidențieze în cuvântarea sa câteva din realizările P.N.Ț. la Constanța: construcția uscătoriei de porumb și a celui de al treilea siloz; a abatorului pentru exportul cărnii – subliniind că „*dacă este un colț de țară unde se poate aplica din plin programul nostru al statului național-tărănesc este tocmai aici în acest colț de țară*” unde trăia o țărănime „*cu o tradiție mai îndelungată*“.<sup>293</sup>

Din raportul secretarului general al organizației, Dan Alecu, prezentat la 2 mai 1936 la „*congresul anual ordinar*”, reiese că național-tărăniștii constănțeni au desfășurat o activitate dinamică atât sub aspect organizatoric, cât și financiar.<sup>294</sup>

Începând cu luna iunie 1936, organizația național-tărănistă de tineret a început să aibă conflicte deschise cu membrii organizațiilor de dreapta. Câteva altercații cu legionarii, cuziștii, vaidiștii sunt ilustrative. La Murfatlar, un grup de tineri național-tărăniști au avut o ciocnire cu un grup de legionari, cărora li s-a aplicat „*o corecție imediată și eficace*”. Prin intermediul ziarului „*Ogorul*” s-a atras atenția „*descreierărilor și neisprăviților care tulbură liniștea satelor și încearcă să producă acte de violență că vor afla pretutindeni oriunde ar încerca un răspuns la vreme și chiar foarte simțitor pentru biata lor piele*“.<sup>295</sup> Poziția fermă împotriva extremei drepte românești care acționa în Dobrogea și susținerea României democratice au fost exprimate cu claritate de oficiosul „*Ogorul*” într-un articol semnat de Tașcu Gheorghiu, care atrăgea atenția că „*peste tot bande de tineri*

---

<sup>292</sup> *Ibidem*, nr. 9 din 6 iulie 1935.

<sup>293</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXI, nr. 114-115 din 15 mai 1936; „*Ogorul*”, an III, nr. 4 din 5 iunie 1936.

<sup>294</sup> *Ibidem*, nr. 3 din 12 mai 1936.

<sup>295</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 20 iunie 1936.

*nesăbuiți cutreieră îmbrăcați în haine colorate și de cele mai multe ori înarmați îndemnând la dezordini și învrăjbind populația satelor împotriva minoritarilor. Sub motiv că vor binele țării, rup tinerii de la brazdă și plug punându-i în slujba unor idei care nu-i reprezintă. Să le spunem că vrem o Românie a țăranilor nu o Românie a lui Hitler sau a lui Mussolini, nu o Românie cazarmă, ci o Românie șantier. Să apărăm satele împotriva oamenilor care vor să ne închidă pe veci în întuneric și sărăcie”.*<sup>296</sup>

Sfârșitul anului 1937 a fost dominat de alegerile locale și generale. Pentru organizațiile național-țăraniste din dreapta Dunării acestea au constituit „o încercare din cele mai grele” întrucât au avut de luptat cu doi adversari puternici: pe de o parte, cu P.N.L., iar pe de alta, cu organizațiile de dreapta aflate în ascensiune în Dobrogea.<sup>297</sup>

Stabilindu-și strategia pentru alegeri înainte de semnarea „pactului de neagresiune” de către Iuliu Maniu și Corneliu Zelea-Codreanu, organizația P.N.Ț. Constanța a precizat că luptă împotriva P.N.L. pentru că „a răsturnat toate principiile de conducere din această țară”, a cuziștilor și vaidiștilor care „au fost averescani, au fost liberali, au fost țărăniști, au fost chiar socialiști” și a legionarilor „pentru că ei nu reprezintă în viața țării nimic din strălucitele ei tradiții și nu aduc nimic pentru înălțarea vieții satelor noastre, sunt prea nepregătiți ca să creadă temeinic în rostul lor, sunt prea departe de adevăr”.<sup>298</sup>

După aceste declarații, este de înțeles de ce și în Dobrogea „pactul de neagresiune” a produs dezamăgire și confuzie. Conducerea organizației P.N.Ț. Constanța ruga membrii „să ia cunoștință de înțelegerea de mai sus (pactul de neagresiune – n.n.) și să-i dea în totul cuvenita atenție”.<sup>299</sup>

În alegerile din 20 decembrie 1937, organizația P.N.Ț. din județul Constanța a obținut două mandate.

Aducerea la conducerea țării a guvernului Goga-Cuza prin voința regelui Carol al II-lea a nemulțumit P.N.Ț.-ul care a scontat pe o altă

<sup>296</sup> *Ibidem*, an IV, nr. 9 din 15 septembrie 1937.

<sup>297</sup> *Ibidem*, nr. 3 din 6 ianuarie 1937.

<sup>298</sup> *Ibidem*, nr. 11 din 7 noiembrie 1937.

<sup>299</sup> *Ibidem*, an IV, nr. 12 din 5 decembrie 1937.



soluție a crizei politice. Periodicul din Constanța al P.N.Ț. sublinia că „*tărănimea nu are de așteptat mare lucru căci ea nu alcătuiește punctul principal al preocupărilor guvernului*“. Mai mult, se avertiza că „*democrația românească se afla la răscruce (...) gata să se prăvălească în dictatură*“,<sup>300</sup> ceea ce s-a petrecut la 10 februarie 1938 prin decizia regelui Carol al II-lea.

După publicarea, la 30 martie 1938, a decretului de dizolvare a partidelor politice, organizațiile P.N.Ț. din Dobrogea și-au sistat activitatea. O parte din membri au intrat în „*Frontul Renașterii Naționale*“, căutând în această formațiune împlinirea orgoliilor politice.

Organizația P.N.Ț. Tulcea a fost dominată, și după trecerea în opoziție, de N. Georgescu-Tulcea care s-a remarcat îndeosebi prin activitatea parlamentară. Activitatea parlamentarilor dobrogeni, membri ai P.N.Ț., s-a caracterizat în anii '30 prin luări de poziții față de problemele locale. Cei din județele Caliacra și Durostor au adus în intervențiile lor chestiunile colonizării, raporturile coloniștilor cu localnicii și relațiile româno-bulgare. În ședința din 21 septembrie 1932, Marcu Ilieff a atras atenția asupra situației din sudul Dobrogei unde populația bulgară „*s-a pronunțat categoric și în mod constant pentru principiile democratice propovăduite de P.N.Ț. și pentru că această populație a respins politica de jaf și crime a P.N.L. este supusă unui tratament neomenos*“. Acuză coloniștii aromâni care, îndemnați de unii politicieni, „*se năpustesc asupra băștinașilor și le jefuiesc recolta*“. Întrucât la 14 august 1932 la Varna a avut loc o demonstrație pe timpul căreia s-a vorbit în termeni jignitori la adresa României, periodicele „*Viitorul*“ și „*Universul*“ au acuzat parlamentarii de etnie bulgară că au colaborat cu cercurile iredentiste din țara vecină. Deputatul Marcu Ilieff a atras atenția că „*mișcarea pentru apropierea româno-bulgară nu poate să aibă succes în atmosfera ce se creează fie prin fărâdelegile create în dauna populației bulgare, fie prin campania de presă*“. Deputatul de etnie bulgară a asigurat parlamentarii României că populația bulgară „*este loială, cinstită și muncitoare și respectă legile și interesele țării precum și sentimentul național românesc*“.<sup>301</sup>

<sup>300</sup> *Ibidem*, an V, nr. 7 din 6 februarie 1938.

<sup>301</sup> *Ibidem* (ședința din 21 septembrie 1932), p. 1064.

Parlamentarii P.N.Ț. de Durostor, Ion Cămărășescu, Ștefan Pencof ș.a., au inițiat un proiect de lege de autorizare a Comisiei interimare a orașului Silistra pentru a contracta un împrumut de 5 milioane destinat refacerii instalațiilor de aprovizionare cu apă. În ședința din 9 octombrie 1932, proiectul a fost aprobat.<sup>302</sup>

Deputatul Ștefan Pencof a adresat în ședința din 29 noiembrie 1932 o interpelare „*Ministerului de Instrucțiune, Culte și Arte*” asupra situației școlilor pentru locuitorii minoritari din sudul Dobrogei, precizând că sunt sate fără învățători și prea puține biserici.<sup>303</sup> S-a referit, de asemenea, la problema pe care o considera „*cea mai dureroasă*”, cea a împrumutării. Deputatul a atras atenția asupra faptului că erau „*cetățeni români minoritari care au făcut războiul în armata română și nu au fost împrumutați*”.<sup>304</sup> În ședința din 30 noiembrie 1932, Ștefan Pencof s-a referit la situația din sudul Dobrogei care „*este tratată în mod aspru*”, iar atacurile din partea presei, „*fără justificare a populației bulgare, nu se poate atășa, nu poate să aibă liniște*” și acest lucru nu folosește statului român.<sup>305</sup> Luând cuvântul în ședința din 1 decembrie 1932, în care s-a omagiat făurirea României Mari și împlinirea a 14 ani de la „*Adunarea de la Alba-Iulia*”, Ștefan Pencof a urât în numele „*populației bulgare, pașnice și muncitoare (...)* dezvoltarea României și realizarea programului din Alba-Iulia”.<sup>306</sup>

După alegerile din decembrie 1933, „*Corpurile Legiuitoare*” și-au deschis lucrările la 10 ianuarie 1934. Prin Vasile Lepădatu și N. Georgescu, P.N.Ț. a avut doi parlamentari activi care au ridicat în „*Adunarea Deputaților*” diverse probleme locale, solicitând rezolvarea lor.

În ședința din 30 noiembrie 1934, Vasile Lepădatu a adresat o interpelare „*Ministerului de Instrucțiune, Culte și Arte*” pe tema ilegalităților comise la schimbarea din funcții a directorilor școlilor, nedreptățile făcute unor cadre didactice la transferări și repartitia „*normaliștilor*” din promoțiile 1929-1932. A interpelat „*Ministerul Muncii*” referitor la abuzurile comise cu ocazia constituirii sindicatului

<sup>302</sup> *Ibidem* (ședințele din 8 și 9 octombrie 1932), p. 1977 și 1993.

<sup>303</sup> *Ibidem* (ședința din 29 noiembrie 1932), p. 107.

<sup>304</sup> *Ibidem*, p. 110.

<sup>305</sup> *Ibidem* (ședința din 30 noiembrie 1932), p. 125.

<sup>306</sup> *Ibidem* (ședința din 1 decembrie 1932), p. 137.

„*Docherii Manuali*“, precum și cu privire la modul în care și-a construit sediul.<sup>307</sup> În două intervenții din ședințele din 11 decembrie 1934 și 4 decembrie 1935, Vasile Lepădatu s-a referit la emigrarea turcilor și tătarilor din Dobrogea, problemă de care guvernul nu se ocupa, motiv pentru care „*în cursul anului 1935 a luat proporții mult mai mari în ceea ce privește abuzurile, ilegalitățile și specula ce s-a făcut cu eliberarea pașapoartelor*“. <sup>308</sup> N. Georgescu-Tulcea a interpellat „*Ministerul Sănătății*“ referitor la situația precară în care funcționa spitalul din Tulcea, care datorită nefinanțării este lipsit de medicamente și lenjerie de pat.<sup>309</sup> În ședințele din 29 iunie 1934 și 8 mai 1935, deputatul tulcean a protestat față de măsura guvernului de a desființa, din motive financiare, judecătoriile din localitățile Cerna, Casimcea și Mahmudia, măsură „*ce expune populația la necazuri fiind nevoită să se deplaseze prin noroaie la distanțe mari*“. <sup>310</sup>

La 16 februarie 1935 a adus în fața deputaților problema despăgubirilor de război, precizând că la Constanța sunt „*și astăzi clădiri publice și private cu inventarul lor care nu sunt refăcute în întregime*“ după distrugerile provocate în timpul bombardamentelor și ocupației din anii 1916-1918, datorită neacordării sumelor convenite pentru reparații.<sup>311</sup> În ședința din 13 martie 1935, deputatul constănțean a interpellat „*Ministerul de Instrucțiune și Culte*“ asupra situației de la Movila Verde unde, datorită lipsei de combustibil, școala a fost închisă. A doua parte a interpelării se referea la excesele funcționarilor care strângeau impozitele la sate și care prin abuzuri au creat în rândul locuitorilor o stare de nemulțumire.<sup>312</sup> La 24 februarie 1936, Vasile Lepădatu a prezentat situația dificilă a funcționarilor din Constanța care, datorită scumpirii costurilor produselor de strictă necesitate, nu

---

<sup>307</sup> „*Ogorul*“, an I, nr. 13 din 12 decembrie 1934.

<sup>308</sup> „*D.A.D.*“ (ședința din 11 decembrie 1934, p. 198; ședința din 4 decembrie 1935, p. 106).

<sup>309</sup> *Ibidem* (ședința din 28 iunie 1934, p. 478); „*Țăranul dobrogean*“, an XIV, nr. 7 din 29 iulie 1934.

<sup>310</sup> *Ibidem*, an XV, nr. 8 din 19 mai 1945; „*D.A.D.*“ (ședința din 29 mai 1934, p. 137).

<sup>311</sup> *Ibidem* (ședința din 16 februarie 1935, p. 1002).

<sup>312</sup> „*Ogorul*“, an II, nr. 5 din 16 martie 1935.

fac față greutăților cu salariile, dacă nu li se acordă „sporul de scumpete”,<sup>313</sup> iar la 4 martie 1936 a adus acuzații primarului Constanța în legătură cu nerespectarea dispozițiilor legale referitoare la încheierea contractului cu o firmă privată pentru consolidarea malurilor afectate de valurile Mării.<sup>314</sup> În anul următor, V. Lepădatu a avut alte intervenții. A protestat față de desființarea judecătoriei orașului Constanța, noua instituție mixtă unde au fost transferate dosarele nu satisface necesitățile constanțenilor și satelor din vecinătate, iar la 4 februarie 1937 a prezentat succint situația colonizațiilor din județ, precizând că până la 1 ianuarie 1934 au fost colonizați circa 6.000, iar din 1934-1936 alți 2.000 de coloniști. Multe împrumutări s-au făcut cu nerespectarea prevederilor legii, primind pământ și cetățeni care posedau terenuri, ceea ce a însemnat o „împrumutări deghizată”.<sup>315</sup> Deputatul N. Georgescu-Tulcea a protestat în decembrie 1936 împotriva cenzurii la care erau supuse de către „Prefectură” organizația și ziarul său.<sup>316</sup>

**Activitatea organizațiilor Partidului Țărănesc – dr. N. Lupu.** Nemulțumit de modul în care s-a realizat fuziunea dintre „Partidul Țărănesc” și „Partidul Național Român”, dar mai ales de neconsultarea sa într-o serie de decizii, dr. N. Lupu a decis să părăsească P.N.Ț.-ul și să înființeze pe 19 februarie 1927 „Partidul Țărănesc”.<sup>317</sup> La Constanța „vechii țărăniști au convocat consfătuirea ce s-a desfășurat la 24 februarie în casele domnului Al. D. Constantinescu” pentru a-l sprijini pe dr. N. Lupu.<sup>318</sup> Fr. Sachetti, fost prefect, a condus întrunirea și a apelat la cei prezenți pentru a se alătura dr. N. Lupu. S-a

<sup>313</sup> „D.A.D.” (ședința din 24 februarie 1936, p. 1025).

<sup>314</sup> *Ibidem* (ședința din 4 martie 1936, p. 1479); „Ogorul”, an III, nr. 2 din 12 martie 1936.

<sup>315</sup> *Ibidem* (ședința din 27 ianuarie 1937, p. 707; ședința din 4 februarie 1937, p. 833).

<sup>316</sup> „Țăranul dobrogean”, an XVI, nr. 24 din 25 decembrie 1936.

<sup>317</sup> Vezi Ioan Scurtu, *Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc – dr. N. Lupu (1927-1934)*, în „Revista de istorie”, tom 29, nr. 5 din 1976, pp. 697-700; Idem, *Din viața politică a României (1926-1927). Studiu critic privind Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 70-71.

<sup>318</sup> „Dobrogea jună”, an XXIII, nr. 45 din 1 martie 1927.

întocmit un proces-verbal în care s-a consemnat hotărârea de „reconstruirea partidului țărănesc sub președenția d-lui dr. N. Lupu și denunțarea fuziunii cu partidul național, partidul țărănesc reluându-și libertatea de acțiune”.<sup>319</sup> (sic). La 13 martie 1927, cu ocazia sosirii dr. N. Lupu la Constanța, s-a organizat un miting la care au participat cetățeni din oraș și din județ, iar ca reprezentant al județului Caliacra, Gh. Belecof, și al Durostorului, Al. Negoescu, care s-au pronunțat pentru sprijinirea acțiunii de reconstituire a „Partidului Țărănesc”. Participanții au adoptat așa-numita „Moțiune de la 13 martie”, prin care s-a aprobat acțiunea de refacere a „Partidului Țărănesc”, s-a exprimat nemulțumirea cu privire la fuziune și au asigurat „de toată încrederea pe dr. N. Lupu”.<sup>320</sup>

În anul 1932, conducerea organizației „Partidului Țărănesc” din Constanța a fost schimbată. Printr-o scrisoare, dr. N. Lupu anunța membrii și simpatizanții că a dispus „dizolvarea comitetului provizoriu”, însărcinându-l pe dr. Mihai Isăcescu „cu organizarea și conducerea organizațiunii mele din acel județ”.<sup>321</sup> S-a tipărit „Aurora Dobrogei”, periodic al organizației, prin intermediul căruia s-au popularizat programul și acțiunile desfășurate. La 8 mai 1932, dr. M. Isăcescu a expus așa-numitul „program de îmbunătățire” în care promitea să acorde toată atenția întăririi legăturilor de prietenie în toate domeniile cu cetățeni de origine bulgară, germană și turcă. Față de populația turcă, „atât de simpatică nouă și care se simte în mijlocul nostru ca și în patria lor de origine o asigurăm de toată solitudinea noastră în toate domeniile”.<sup>322</sup> În program s-au trecut puncte referitoare la dezvoltarea agriculturii, credite pentru plugari, desființarea industriilor parazitare, conversiunea dotărilor urbane și ale coloniștilor, sprijinirea muncitorilor, industriașilor și comercianților, drepturi egale pentru femei, rezolvarea problemei concurenței necinstite a străinilor față de comerț, meserii și mica industrie, construirea unui nou pod în zona Vadu Oii – Piua Pietrii.<sup>323</sup>

---

<sup>319</sup> *Ibidem.*

<sup>320</sup> *Ibidem*, nr. 57 din 15 martie 1927.

<sup>321</sup> *Ibidem.*

<sup>322</sup> „Aurora Dobrogei”, an I, nr. 1 din mai 1932.

<sup>323</sup> *Ibidem*, nr. 2 din iunie 1932 și nr. 4 din 23 octombrie 1932.

La 25 iunie 1933, organizația din județul Constanța a ținut primul „congres” urmat de o adunare care l-a primit pe dr. N. Lupu cu ovații. Au participat și delegați din județele Caliacra și Tulcea unde de asemenea se creaseră organizații.

În alegerile parlamentare din decembrie 1933, „Partidul Țărănesc – dr. N. Lupu” a obținut două locuri: la Constanța, prin dr. Mihai Isăcescu, și la Tulcea, prin C. Lupu. Ca parlamentar, dr. Mihai Isăcescu a avut o activitate notabilă, luând cuvântul în numele partidului pe marginea unor probleme ce-i interesau pe constănțeni. La ședința din 1 martie 1934, intervenind pe marginea proiectului de răspuns la „Mesajul Tronului”, a precizat că „Partidul Țărănesc” nu-l votează datorită situației dezastruoase a țării, degradării aparatului de stat și depresiei sufletești generale a populației.<sup>324</sup> La 28 martie 1934 a solicitat legiferarea drepturilor personalului navigant care, preciza deputatul, „este lăsat la bunul plac al armatorilor, care de cele mai multe ori nu țin seama de cele mai elementare noțiuni de dreptate și umanitate”.<sup>325</sup> Luând cuvântul la proiectul „Legii datoriilor agricole și urbane”, dr. Mihai Isăcescu a cerut extinderea unor dispozițiuni ale actului normativ și asupra regiunilor afectate de război și reducerea datoriilor agricole până la 80%, iar a celor urbane la 60%.<sup>326</sup>

La 11 martie 1934, dr. N. Lupu „a revenit la matcă”, realizând fuziunea cu P.N.Ț., reluându-și funcția de vicepreședinte.<sup>327</sup> La Constanța fuziunea s-a realizat, la 22 aprilie 1934, pe baza instrucțiunilor primite de la centru. Dr. Mihai Isăcescu și câțiva din apropiați au respins fuziunea și au convocat la 6 mai 1934 fostul comitet județean pentru a încerca să mențină activitatea și controlul asupra organizației țărăniste. Delegația organizației constănțene a P.N.Ț. a respins acțiunea dr. Mihai Isăcescu, informând opinia publică vizavi de faptul că „este lăaturalnică intereselor partidului și potrivnică hotărârii conducerii partidului”.<sup>328</sup> Nemulțumirea dr. M. Isăcescu,

<sup>324</sup> „D.A.D.” (ședința din 1 martie 1934, p. 519).

<sup>325</sup> *Ibidem* (ședința din 28 martie 1934, p. 1197).

<sup>326</sup> *Ibidem* (ședința din 2 aprilie 1934, p. 1521, și ședința din 4 aprilie 1934, p. 1605).

<sup>327</sup> Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op.cit.*, p. 300.

<sup>328</sup> „Dobrogea jună”, an XXX, nr. 76 din 2 mai 1934.

căruia i se oferise președinția de onoare a organizației, a fost provocată de V. Lepădatu, președintele activ care „și-a luat alura de singur șef”.<sup>329</sup> La întrunirea din 6 mai 1934, la care au participat 128 de membri, s-au decis denunțarea fuziunii, continuarea activității „Partidului Țărănesc” și excluderea unor membri.<sup>330</sup> La 20 iunie 1934, deputatul dr. M. Isăcescu a dat citire în „Adunarea Deputaților” unei declarații de respingere a fuziunii „Partidului Țărănesc” cu P.N.Ț. Liderul constănțean a anunțat că „Partidul Țărănesc” își continuă activitatea și că s-a creat un comitet de conducere din delegați ai provinciilor istorice.<sup>331</sup>

Fuziunea organizațiilor din județul Caliacra a avut loc la 29 aprilie 1934. Grigore Gafencu și E. Zamfirescu „și-au dat mâna fără multă tocmeală, au proclamat cu toată sinceritatea și fără nici o rezervă, contopirea organizațiilor pe care le conduceau”. Conducătorii s-au angajat să acționeze și „să nu se mai strige că partidul este bulgarofil și că nu se reazimă pe elementul românesc”.<sup>332</sup>

În perioada următoare, organizația „Partidului Țărănesc” din Constanța a evoluat spre zona Dreptei românești, după cum o demonstrează poziția exprimată de liderul ei atât în „Camera Deputaților”, cât și prin intermediul presei. La 29 noiembrie 1934 a dezvoltat o interpelare despre „invazia străinilor cu pașaport la Constanța”, iar la 10 decembrie 1934 a arătat de la tribuna „Camerei” că în orașul de la malul Mării Negre comerțul, meseriașii și mica industrie sunt acaparate de străini, precizând că „Partidul Țărănesc” „cere ridicarea drepturilor acestor străini de a sta în țară”.<sup>333</sup> După crearea „Frontului Românesc” de către Al. Vaida-Voevod, organizația condusă de dr. M. Isăcescu a aderat la această formațiune, „având același program și aceleași țeluri”.<sup>334</sup>

<sup>329</sup> „Aurora Dobrogei”, an III, nr. 2 din 20 mai 1934.

<sup>330</sup> *Ibidem*.

<sup>331</sup> Dr. Mihai Isăcescu reprezenta Dobrogea (*Ibidem*, nr. 3 din 20 iunie 1934).

<sup>332</sup> „Libertatea”, an VIII, nr. 478 din 28 mai 1934; „Frontiera”, an I, nr. 3 din 9 mai 1934.

<sup>333</sup> „D.A.D.” (ședința din 10 decembrie 1934, p. 170); „Aurora Dobrogei”, an IV, nr. 1 din 9 ianuarie 1935.

<sup>334</sup> *Ibidem*, nr. 2 din 7 aprilie 1935.

### *Partidul Radical Țărănesc între Dunăre și Marea Neagră.*

Nemulțumit de modul autoritar în care Iuliu Maniu conducea P.N.Ț. și de faptul că nu era consultat în luarea deciziilor politice, având un alt punct de vedere pe marginea proiectului „*Legii conversiunii datoriilor agricole*”, vicepreședintele Grigore Iunian a părăsit partidul și a înființat la 20 noiembrie 1932 „*Partidul Radical Țărănesc*”.<sup>335</sup>

Prima organizație radical-țărănistă dobrogeană s-a constituit în județul Caliacra spre sfârșitul anului 1932. În luna mai 1932 s-a organizat primul „*congres*” județean. S-a tipărit periodicul „*Plugarul*”. Liderul organizației, dr. Păcuraru, a orientat activitatea spre o opoziție constructivă făcută prin presă și întruniri. Prin articole publicate în limbile română și bulgară, oficiosul organizației dorea să atragă noi membri și din rândul minorităților bulgare. S-au abordat probleme politice generale, dar și de interes local, cum au fost cele cu care se confruntau coloniștii: repartiția pământului; nevoile materiale și financiare. Un loc în activitatea de propagandă l-a ocupat critica politicii P.N.Ț.<sup>336</sup> Periodicul „*Dobrogea nouă*” informa în numărul din 22 octombrie 1935 că „*organizația locală a Partidului Radical Țărănesc desfășoară o vie activitate în județ. Dr. Păcuraru cu o echipă ține întruniri în județ expunând punctele programatice*” ca: purificarea administrației locale; descentralizarea administrativă a Dobrogei; ștergerea datoriilor coloniștilor provenite din valoarea pământului și ajutoarele pentru construcția de locuințe.<sup>337</sup>

Organizația din Durostor a „*Partidului Radical Țărănesc*” și-a afirmat existența cu prilejul unei întâlniri desfășurate la 5 martie 1933 la Silistra în prezența lui Gr. Iunian, la care au participat români, bulgari și turci cărora li s-a promis că noua formațiune politică le va rezolva toate doleanțele.<sup>338</sup> Ca șef al organizației Durostor a fost instalat Grigore Iunian, care însă l-a delegat pe Aurel Negoescu cu organizarea

---

<sup>335</sup> Ioan Scurtu, *Din viața politică a României*, p. 250-251; Pentru evoluția acestei formațiuni politice vezi Gheorghe Dumitrașcu, *Locul Partidului Radical Țărănesc -- Grigore Iunian în istoria României (1932-1940)*, Editura Sfera, București, 2000. (Passim).

<sup>336</sup> „*Plugarul*”, an I, nr. 4 din 14 aprilie 1933.

<sup>337</sup> „*Dobrogea nouă*”, an XVI, nr. 29 din 22 octombrie 1935.

<sup>338</sup> „*Glasul țăranilor*”, an VI, nr. 36 din 2 iulie 1933.



activității în județ. „Glasul țăranilor“ a devenit organ al radical-țăranistilor din județul Durostor. Destul de repede s-au constituit 70 de organizații locale cu circa 4.000 membri după cum preciza oficiosul organizației.<sup>339</sup>

În aceeași perioadă s-a constituit și organizația din județul Tulcea. În luna aprilie 1933, învățătorul Nichita Bonjug a fost „împuternicit al organizației P.R.Ț. în tot județul, fiind sprijinit de o personalitate marcantă a județului, comandorul George Coandă“ (sic).<sup>340</sup> Între lunile martie și septembrie 1933 organizația a reușit tipărirea periodicului „Brazda nouă“. Radical-țăranistii tulceni au adoptat o atitudine critică față de P.N.Ț., au propus soluții pentru diminuarea consecințelor crizei pe plan local și au respins curente de extremă dreapta și naționaliste.<sup>341</sup> După o importantă întrunire a organizației desfășurată în prezența unei delegații a conducerii centrale condusă de Leon Rădulescu, secretar general al partidului, s-au abordat probleme social-economice, situația muncitorilor, țăranilor și a șomajului. A urmat o adunare publică în comuna Ferdinand. Președinte al organizației a fost ales avocatul Al. Teodorescu, iar Nichita Bonjug a ocupat funcția de vicepreședinte.<sup>342</sup> S-au constituit organizații în localitățile Babadag, Cerna și Mircea Vodă, în care s-au înscris pe lângă români și cetățeni turci, bulgari și germani atrași de program și liderii locali și centrali.

În luna octombrie 1936 la Tulcea s-a desfășurat „congresul“ organizației județene la care a participat „întregul stat major al partidului“.<sup>343</sup> Vorbitorii au abordat probleme curente ale Deltei Dunării. Tudor Ionescu, secretar general al „Partidul Radical Țărănesc“, a respins curente de dreapta, demagogia reacționară, revizionismul, ura de rasă și de clasă. A cerut muncitorilor să se unească în jurul „Partidului Radical Țărănesc“, singurul „sincer democrat“.<sup>344</sup>

---

<sup>339</sup> *Ibidem*, nr. 35 din 5 martie 1933.

<sup>340</sup> Gh. Dumitrașcu, *Contribuții la istoria Dobrogei (1932-1938). Organizațiile județene Tulcea și Constanța ale Partidului Radical Țărănesc*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, vol. 2, Constanța, 1983, p. 302.

<sup>341</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1069/1936, f. 212-216; „Brazda nouă“, ani I, nr. 1 din martie 1933.

<sup>342</sup> Gh. Dumitrașcu, *op.cit.*, p. 303.

<sup>343</sup> *Ibidem*, p. 305.

<sup>344</sup> D.J.T.A.N., *loc.cit.*, dosar 1096/1936, f. 212-216.

Cu toate eforturile propagandistice făcute, radical-țărăniștii tulceni n-au obținut numărul de voturi așteptat la alegerile din decembrie 1937, organizația „*Partidului Radical Țărănesc*” nereușind să se impună.

La Constanța, organizația radical-țărănistă a fost întemeiată de avocatul Aurel Vulpe, fost prefect de Durostor, nemulțumit de poziția ce o ocupa în P.N.Ț., simțindu-se ostracizat și uitat de Iuliu Maniu.<sup>345</sup> Aurel Vulpe a tipărit „*Glia*” – „*ziar al Partidului Radical Țărănist din Constanța*” -- în două serii: 1 noiembrie – 15 decembrie 1933; 1 mai – 15 decembrie 1937, prin intermediul căruia a făcut propagandă în cadrul campaniilor electorale.<sup>346</sup> Cu toate acestea, a avut o componență numerică slabă, nereușind să atragă personalități și să se impună în confruntările electorale, obținând numai câteva sute de voturi, insuficiente pentru a obține vreun mandat de parlamentar.

***Liga Poporului și Partidul Poporului în viața politică a Dobrogei.*** Între partidele noi care au avut în Dobrogea o activitate deosebită a fost și „*Liga Poporului*” întemeiată de generalul Averescu în aprilie 1918.

Prima secție înființată de „*Liga Poporului*” în dreapta Dunării a fost cea din Constanța, constituită la începutul lunii septembrie 1919. În noua formațiune s-au înscris proprietari, foști ofițeri, avocați, precum și toți cei care au crezut că generalul Averescu va îmbunătăți situația țării și a Dobrogei. Secția Constanța a „*Ligii Poporului*”, condusă de comandorul V. Toescu, a început să tipărească periodicul bilunar „*Refacerea*”, fondat de George Berea, vicepreședintele organizației,<sup>347</sup> al cărui obiectiv era de a „*lumina masele muncitoare de la sate și orașele județului Constanța*”. Se preciza în editorialul semnat de comandorul V. Toescu că ziarul „*va ataca pe asupritorii poporului, pe șarlatanii și escrocii politici și sociali, pe toți imoralii și călcătorii de legi*”, utilizând ca arme de luptă „*respectul legilor, logica, bunul simț, morala publică*”.<sup>348</sup>

<sup>345</sup> Gh. Dumitrașcu, *op.cit.*, p. 306.

<sup>346</sup> Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op.cit.*, p. 184.

<sup>347</sup> Periodicul a apărut între 8 septembrie 1919 – 1 aprilie 1924 (*Ibidem*, p. 258).

<sup>348</sup> „*Refacerea*” (Constanța), an I, nr. 1 din 8-12 septembrie 1919.

Decizia generalului Averescu de a nu participa la alegerile generale din noiembrie 1919 s-a reflectat la nivelul organizației constănțene prin publicarea în oficiosul secției a documentului „*Hotărârea Ligii Poporului față de alegeri*”, în care se precizau motivele opțiunii politice de a nu participa la alegeri, „*la care votul universal, secret și obligatoriu nu poate fi apărât*”. În aceste condiții „*Secția Constanța*” își anunța membrii, simpatizanții și alegătorii că: „*Nu putem fi părtașii încătușării drepturilor și libertăților în propria noastră țară! Nu putem semăna ipocrizia și minciuna!*”<sup>349</sup>

Așa după cum s-a întâmplat și în alte regiuni, și în Dobrogea decizia conducerii centrale nu a fost respectată, în județele Constanța și Tulcea depunându-se liste de candidați atât pentru „*Adunarea Deputaților*”, cât și pentru „*Senat*”. Un rezultat excepțional s-a obținut la Tulcea unde lista de „*nuanță averescană*” a obținut 5 mandate la Cameră și doi candidați „*independenți de nuanță averescană*” au intrat în „*Senat*”.<sup>350</sup> La Constanța s-a candidat pe lista „*Ligii Poporului – dezidenți*”. Numărul voturilor obținute între Dunăre și Marea Neagră demonstrează că decizia generalului Averescu de a candida a fost o greșală politică.

Ziarul „*Refacerea*” al „*Secției Constanța*” sintetiza că votul dat celor care „*în campania lor la sate s-au înfățișat sub egida Ligii Poporului având ca rezultat strivirea Brătienilor – iată ce a făcut, fără să participe la luptă generalul Averescu guvernând astfel țara prin stăpânirea ce posedă asupra credințelor și sufletului ei*”.<sup>351</sup>

Printr-o „*Înștiințare*”, „*Comitetul Județean – Secția Constanța*” „*roagă stăruiitor pe toți*” președinții de circumscripții să convoace adunări, să explice „*victoria Ligii și distrugerea liberalilor în alegeri*”, că „*Parlamentul*” nu este voința țării și alegerile trebuie anulate.<sup>352</sup>

La începutul lunii septembrie 1919 s-a constituit „*Sucursala Ligii Poporului*” din Durostor. S-a tipărit ziarul organizației, „*Durostor*”. La 7 septembrie 1919 s-a publicat „*Programul politic al Ligii Poporului – Sucursala Durostor*”. Programul viza numirea ca prefect a unui

<sup>349</sup> *Ibidem*, nr. 3 din 23/5 octombrie 1919.

<sup>350</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 529/1919, f. 2-5.

<sup>351</sup> „*Refacerea*”, an I, nr. 6, decembrie 1919.

<sup>352</sup> *Ibidem*.

„băștinaș care să cunoască nevoile localnicilor“; numirea de subprefecți cunoscuți; retrocedarea sumelor și vitelor rechiziționate de la funcționari; redarea pământurilor și pădurilor deținute de localități înainte de 1913; împrăștierea celor fără pământ și acordarea de locuri de casă pentru „însurăței“; desființarea pichetelor de jandarmi; eliminarea „angaralelor“, bățăilor și utilizării invectivelor ca „bulgarule, turcule, jidanule“; aprobarea ca refugiații din Bulgaria să se întoarcă în sudul Dobrogei; iertarea „delictelor sau crimelor politice“. În finalul programului se preciza că „orice membru al Ligii are dreptul de a propune altele“, ceea ce sugera că organizația este deschisă oricăror idei.<sup>353</sup>

Un rol important în atragerea de noi membri l-a avut „Scrisoarea generalului Averescu către dobrogeni“. Liderul „Ligii Poporului“, după ce sublinia situația dramatică prin care au trecut Dobrogea și dobrogenii în anii războiului și ocupației, preciza că știe „în cele mai mici amănunțuni durerile dobrogenilor; cererile și plângerile voastre repetate sunt pe deplin îndreptățite și ele trebuie satisfăcute“, asigurându-i pe locuitorii provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră de tot sprijinul său.<sup>354</sup>

Constituirea de noi organizații în diverse localități s-a accentuat după formarea guvernului Al. Averescu la 13 martie 1920 și preluarea conducerii administrației locale, prezentată ca o „eră nouă“ pentru Constanța și Dobrogea.<sup>355</sup>

Averescanii din Caliacra au început procesul de constituire a organizației în ianuarie 1920 și au finalizat-o în luna mai a aceluiași an. Ei au reușit să editeze câteva periodice care au situat „secția“ din acest județ printre cele cu cea mai bună presă locală. Periodicul „Înfrățirea“,<sup>356</sup> care publica articole în limba română și în limba bulgară, și „Dobrogea nouă“<sup>357</sup> se prezentau cititorilor ca organe ale „Partidului Poporului

---

\* Obligații pe care locuitorii le executau la cererea autorităților.

<sup>353</sup> „Durostor“, an I, nr. 4 din 7 septembrie 1919.

<sup>354</sup> *Ibidem*, nr. 9 din 25 martie 1920; „Refacerea“, an I, nr. 8 din 21 februarie 1920.

<sup>355</sup> *Ibidem*, nr. 10 din 5 aprilie 1920.

<sup>356</sup> Periodicul a apărut între 28 aprilie 1920 – 6 octombrie 1920.

<sup>357</sup> A avut cea mai longevivă apariție, între 1 noiembrie 1920 – 8 august 1940.

din Cadrilater". Acestea li s-a adăugat „*Ecoul Caliacrei*”<sup>358</sup> și „*Îndreptarea Silistrei*”<sup>359</sup> ce au avut apariții scurte și neregulate.

La Tulcea, locotenent-colonelul Ștefan Andoiu era prezentat ca „*întemeietorul și organizatorul partidului*”, primul președinte al organizației și fondatorul foii „*Gazeta poporului din Tulcea*”.<sup>360</sup>

Scrutinul electoral din mai-iunie 1920 a preocupat în cel mai înalt grad „*Partidul Poporului*”, atât la nivel central, cât și local. Semnificativ pentru modul cum s-a gândit la nivel local rolul administrației pe timpul campaniei electorale și alegerilor este „*Comunicarea publică*”, semnată de prefectul județului Constanța, George Berea. În document se reamintea funcționarilor că „*orice amestec în luptele politice le este cu desăvârșire oprit*”. Se promitea instituirea unui climat propice afirmării programelor și ideilor, dar controlul trebuia întărit „*astfel ca agenții de propagandă-bolșevică sau revoluționarii, să nu se strecoare în sate și orașe*”,<sup>361</sup> ceea ce a dat posibilitate la abuzuri electorale din partea autorităților. Criticile în presa opoziției și telegramele adresate „*Ministerului de Interne*” se refereau la obstrucționarea propagandei electorale prin ruperea manifestelor și „*cele mai neauzite ingerințe și acte de teroare*”.<sup>362</sup>

Deși periodicul „*Dacia*” aprecia candidații de la Constanța ai „*Partidului Poporului*” ca fiind „*complet necunoscuți*” (...) „*departe de a fi ei înșiși oameni cunoscători ai politicii mai adăugăm și propaganda negativă a multor averescani înălțurați cu prilejul punerii candidaturilor*”,<sup>363</sup> iar guvernul n-a îndeplinit promisiunile, succesul a fost deosebit, obținând patru mandate la „*Cameră*” și două locuri la „*Senat*”. La Tulcea s-au obținut două mandate pentru „*Adunarea Deputaților*”, în Durostor două mandate, iar în Caliacra trei mandate.

Deputații dobrogeni ai „*Partidului Poporului*” au adus în atenția guvernului și a Parlamentului probleme importante ale provinciei. Spre

---

<sup>358</sup> S-a tipărit între 23 mai și 20 noiembrie 1923.

<sup>359</sup> A apărut între 1 octombrie și 1 decembrie 1923.

<sup>360</sup> Ziarul a avut o apariție neregulată între 1 noiembrie 1921 și 18 noiembrie 1927.

\* La 17 aprilie 1920 „*Liga Poporului*” și-a schimbat denumirea în „*Partidul Poporului*”.

<sup>361</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 165/1920, f. 9.

<sup>362</sup> *Ibidem*, dosar 385/1940, f. 1; dosar 65/1920, f. 4.

<sup>363</sup> „*Dacia*”, an VI, nr. 6 din 28 mai 1920.

exemplu, deputatul constănțean I. Grigorescu a cerut primului-ministru și ministrului „*Domeniilor*” ca în județele Constanța și Durostor împroprietărirea localnicilor să se realizeze pe loturi de cel puțin 10 ha, iar a coloniștilor pe 25 ha teren arabil, 1 ha izlaz, 2.000 m<sup>2</sup> loc de casă, precum și acordarea de ajutoare materiale, necesare construirii locuințelor.<sup>364</sup>

Deputatul de Durostor Alexandru Chabert a adresat, la 22 iunie 1921, o interpelare asupra situației din sudul Dobrogei, exprimându-și regretul că se situează „*contra politicii guvernului*”. A subliniat că de doi ani populația este terorizată de bandele de comitații, iar guvernul „*nu a luat nici o măsură pentru stărpirea lor*”.<sup>365</sup> Peste câteva zile, în „*numele locuitorilor din Cadrilater*”, a solicitat instituirea unei comisii parlamentare de anchetă. Eugen Zamfirolu, deputat de Caliacra, a cerut modificarea „*Legii de organizare a Dobrogei Noi*” din 1 aprilie 1914 întrucât „*nu mai corespunde astăzi situației de fapt. Menținerea ei în forma actuală nu numai că nu corespunde intereselor generale ale țării, dar atinge chiar interesele populației băștinașe*”.<sup>366</sup>

Guvernul a dat dispoziție să fie consultați în legătură cu modificarea legii și reprezentanți ai minorităților din sudul Dobrogei. Reprezentanții populației musulmane din județul Caliacra au cerut „*desființarea și neadmiterea unei legi speciale pentru Dobrogea Nouă*”.<sup>367</sup>

Trecută prin Parlament în regim de urgență, la 15 iulie 1921, noua lege a provocat nemulțumiri. Oficiul organizației Caliacra a averescanilor nota: „*avantajele acestei legi sunt tot atât de multe cât sunt și dezavantajele ei*”. Un motiv de nemulțumire l-a constituit reorganizarea administrativă prin care s-a trecut plasa Curt-Bunar la județul Durostor, decizie ce a produs insatisfacție în rândul locuitorilor județului Caliacra.<sup>368</sup>

Căderea guvernului Averescu, la 17 decembrie 1921, s-a repercutat în rândul organizațiilor din Dobrogea prin frământări, nemulțumiri și tendințe de părăsire a partidului. Nerezolvarea și în

<sup>364</sup> „*Refacerea*”, an I, nr. 21 din 17 octombrie 1920.

<sup>365</sup> „*D.A.D.*” (ședința din 22 iunie 1921, p. 3180).

<sup>366</sup> *Ibidem* (ședința din 31 iulie 1921, p. 3868).

<sup>367</sup> „*Dobrogea nouă*”, an I, nr. 3 din 19 noiembrie 1920.

<sup>368</sup> *Ibidem*, nr. 29 din 14 august 1921.

această parte a țării a multor probleme, depunerea de liste comune cu conservator-progresiștii, care nu se mai bucurau de nici un credit politic, au dus la amendarea de către electorat a activității între Dunăre și Mare a „Partidului Poporului” la alegerile din 1922. Averescanii au înregistrat o scădere drastică a popularității lor, exprimată în cele câteva sute de voturi obținute.<sup>369</sup> Eșecul s-a soldat și cu numeroase plecări, „în special a acelor membri care nu s-au înfruptat din binefacerile puterii”.<sup>370</sup> O parte din comitetele comunale și orășenești s-au dezintegrat, depunându-se eforturi mari, cum s-a întâmplat în Caliacra, pentru refacerea lor.<sup>371</sup> Începând cu 7 aprilie 1922, conducerea periodicului „Dobrogea nouă” a anunțat că ziarul „încetează de a mai fi organ politic de partid”<sup>372</sup>, ceea ce a însemnat o restrângere considerabilă a mijloacelor de propagandă și a legăturii cu membrii și simpatizanții. De altfel, organizația Caliacra s-a dizolvat. În luna martie 1923, generalul Al. Averescu „a aprobat constituirea organizației sale din județul Caliacra”, desemnându-l pe C. Argetoianu președinte de onoare.<sup>373</sup> La Constanța, unde acțiunile averescanilor „ajunseseră la zero”, s-a constituit un comitet provizoriu de reorganizare, condus de colonelul Ghenciu, însărcinat de generalul Averescu cu aceeași misiune la nivelul Dobrogei.<sup>374</sup>

Inaugurarea clubului averescan la Constanța, la începutul lunii noiembrie 1923, la care au participat delegați din plășile Constanța, Cernavodă, Mangalia, Hârșova, Ostrov, Cogealac, Traian și Medgidia a fost onorată și de o delegație a conducerii centrale condusă de generalul Coandă, ceea ce demonstra că organizația reintrase pe un făgaș normal. Începând cu luna martie 1923, organizația averescană a editat periodicul „Steaua”. O întrunire organizată la 8 aprilie 1924 la cinematograful „Grand” din Constanța era prezentată de colonelul Ghenciu ca „o luptă de sector în marea luptă de răsturnare a guvernului liberal”. Adunarea a fost percepută ca o reeditare a vechilor

---

<sup>369</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 16/1922, f. 26.

<sup>370</sup> „Farul”, an III, nr. 154 din 15 ianuarie 1922.

<sup>371</sup> „Ecoul Caliacrei”, an III, nr. 7 din 20 noiembrie 1922.

<sup>372</sup> „Dobrogea nouă”, an II, nr. 52 din 7 aprilie 1922.

<sup>373</sup> *Ibidem*, an III, nr. 73 din 31 martie 1931.

<sup>374</sup> „Dobrogea jună”, an XVI, nr. 228 din 10 octombrie 1922.

și cunoscutelor clișee afirmate de averescani.<sup>375</sup> La 11 mai 1925, la întrunirea „Comitetului Județean Constanța”, colonelul Ghenciu, liderul organizației județene, evalua, pe baza numărului de membri înscriși și a celor 86 de comitete locale existente, „starea de înflorire” a organizației.<sup>376</sup>

Organizația „Partidului Poporului” din județul Tulcea a fost de asemenea restructurată, la conducere fiind impus Constantin Popovici, fost secretar la „Ministerul Muncii”. Imaginea organizației a avut însă de suferit. Parchetul a deschis o anchetă pentru cercetarea activității fostului prefect de Tulcea, Victor Berceanu, acuzat de fraude cu ocazia distribuirii vitelor din Bulgaria, afaceri cu 6 vagoane de ceapă în detrimentul populației județului. Ostilitatea manifestată de alegători cu ocazia alegerilor din 1922 față de fostul demnitar averescan a determinat analizarea activității sale la 25 aprilie 1923 în „Comitetul Județean” și excluderea din partid.<sup>377</sup>

Cu toate eforturile făcute pentru schimbarea imaginii și a mesajului politic, în ciuda propagandei făcute, alegerile pentru camerele agricole din anul 1925, care au constituit în epocă, după cum s-a văzut, un important test electoral, n-au adus rezultate încurajatoare pentru organizațiile din Dobrogea ale „Partidului Poporului”.

În sudul Dobrogei, comitetele județene ale organizațiilor din Caliacra și Durostor, „de comun acord au prezentat spre notificare generalului Averescu programul special” care cuprindea cinci puncte: desființarea completă a capitolului VI al „Legii de organizare a Dobrogei Noi”; o lege de amnistiere a refugiaților dobrogeni de după război; ridicarea sechestrelor aplicate pe averile supușilor statului bulgar; revizuirea colonizărilor și întocmirea unui nou regulament al școlilor minoritare.<sup>378</sup>

Deși lipsit de popularitate, prin voința regelui Ferdinand, la 30 martie 1926 „Partidul Poporului” a fost adus din nou la guvernare. Noii prefecți numiți de guvern și în Dobrogea și-au prezentat programele de activitate. Spre exemplu, prefectul județului Caliacra,

---

<sup>375</sup> *Ibidem*, an XXIV, nr. 80 din 8 aprilie 1924 și nr. 81 din 9 aprilie 1924.

<sup>376</sup> *Ibidem*, an XIX, nr. 107 din 13 mai 1925.

<sup>377</sup> „Gazeta poporului din Tulcea”, an IV, nr. 3 din 1 iunie 1924.

<sup>378</sup> „Dobrogea nouă”, a n VI, nr. 170 din 25 decembrie 1925.



F.D. Georgescu, promitea că va „*da populației rurale o administrație demnă de o țară civilizată*“, că va stăruii pentru revizuirea colonizărilor și dezvoltarea unui program edilitar.<sup>379</sup>

Căderea guvernului Averescu la 21 iunie 1927 a dus din nou „*Partidul Poporului*“ în opoziție. Înlăturarea de la putere a generalului a provocat, cum s-a întâmplat și în situațiile precedente, noi nemulțumiri și retrageri din organizațiile dobrogene ale averescanilor. Bunăoară, motivându-și plecarea din partid, în două scrisori adresate generalului Averescu, J. St. Kinov preciza că în „*Partidul Poporului*“ „*orice muncă și jertfă rămân nerăsplătite*“. Populația „*nu mai poate aștepta nimic de la Partidul Poporului unde autocrația s-a cuibărit de-a binelea*“.<sup>380</sup> Un alt membru și-a motivat retragerea prin faptul că „*am ajuns la convingerea că Partidul Poporului se găsește într-un punct mort*“.<sup>381</sup> Mulți dintre membrii de rând care au părăsit organizațiile averescane s-au înregistrat în P.N.Ț. Câțiva avocați, medici și mari proprietari, apreciind că nu mai au nici un viitor în „*Partidul Poporului*“, s-au înscris în „*Partidul Național Agrar*“. Alți averescani l-au urmat pe Octavian Goga care a creat „*Partidul Național Creștin*“. În dreapta Dunării, ruptura produsă de Octavian Goga a fost apreciată ca un moment politic „*venit să limpezească și atmosfera din organizația averescană din Constanța*“.<sup>382</sup>

În alegerile din 1928 averescanii au mers alături de „*Partidul Naționalist*“ condus de N. Iorga. Propaganda electorală publicată în oficiosul organizației constănțene este o parte din realizările locale în cele două guvernări ale generalului Al. Averescu în speranța atragerii de noi membri și votanți.<sup>383</sup>

La 1 iunie 1929, organizația constănțeană a reunit în clubul din str. Carol președinții comitetelor comunale și membrii „*Statului major al grupării locale*“ la care au participat, după aprecierea presei, circa 215-220 membri. A fost un prilej de a critica din nou guvernul, de a deplânge

<sup>379</sup> *Ibidem*, nr. 175 din 16 mai 1926; „*Gazeta poporului din Tulcea*“, an VII, nr. 11 din 25 august 1926.

<sup>380</sup> „*Dobrogea jună*“, an VIII, nr. 190 din 17 iulie 1927.

<sup>381</sup> *Ibidem*, nr. 99 din 18 septembrie 1927.

<sup>382</sup> „*Dacia*“, an XIX, nr. 26 din 11 martie 1926.

<sup>383</sup> „*Steaua*“, an I, decembrie 1928.

situația grea a țării și a exprima convingerea că salvarea nu poate veni decât de la liderul central al organizației, generalul Averescu.<sup>384</sup>

Ruptura dintre generalul Al. Averescu și Octavian Goga s-a repercutat și la nivelul organizațiilor locale dobrogene, după cum am precizat. Printr-o circulară, președintele organizației constănțene, colonelul Ghenciu, informa membrii că a decis să-l urmeze pe Octavian Goga, pe motiv că este „bărbat de stat apreciat și urmărește formarea unui guvern“. O altă parte a stafului județean condus de generalul Coandă a dezavuat circulara colonelului Ghenciu.<sup>385</sup>

După decesul generalului Coandă în anul 1932, șef al organizației averescane din județul Constanța a fost desemnat dr. Gerota. Cu sprijinul lui Al. Spineanu, desemnat de Al. Averescu pentru coordonarea activității, s-a editat ziarul „Salvatorul“<sup>386</sup>, prezentat membrilor și cititorilor ca organ politic și de cultură al organizației din Constanța a „Partidului Poporului“. La 24 octombrie 1934, Al. Spineanu a fost numit președinte activ cu mandatul de a reorganiza activitatea. Între membrii din „Comitetul Județean al Partidului Poporului“ au fost captate personalități precum Ibrahim Themo, fost senator, ales și șef al organizației din Medgidia, și Traian Constantinesu, fost primar.<sup>387</sup>

În presa dobrogeană, sporadic, mai apar informații și despre averescanii din județul Caliacra. La Bazargic s-au organizat în toamna anului 1935 dezbateri politice în baza unui programa aprobat de conducerea centrală.<sup>388</sup>

Manifestările politice ale averescanilor dobrogeni au fost tot mai rare în anii următori. Un periodic remarca, în ajunul importantelor alegeri din decembrie 1937, că organizațiile „Partidului Poporului“ dintre Dunăre și Marea Neagră erau rămășițele „unei oști sfărâmate“ care „încearcă (...) marea cu degetul“.<sup>389</sup>

---

<sup>384</sup> „Dobrogea jună“, an XXV, nr. 116 din 4 iunie 1929.

<sup>385</sup> *Ibidem*, an XXVIII, nr. 42 din 16 martie 1932 și nr. 48 din 16 martie 1932.

<sup>386</sup> Periodicul a apărut neregulat între 1932-1935.

<sup>387</sup> „Salvatorul“ (Constanța), an II, nr. 7 din 8 noiembrie 1934; „Dobrogea jună“, an XXX, nr. 201 din 27 octombrie 1934.

<sup>388</sup> „Dobrogea nouă“, an XVI, nr. 1 din 2 aprilie 1935.

<sup>389</sup> „Dobrogea jună“, an XXXIII, nr. 28-29 din 12 decembrie 1937.

***Activitatea Partidului Conservator și a Partidului Conservator Democrat între Dunăre și Marea Neagră.*** Intrat într-o criză ireversibilă încă de la începutul secolului XX, „*Partidul Conservator*“ nu a mai fost capabil să-și revină în condițiile de evoluție ale țării după Primul Război Mondial care au generat noi și viguroase tendințe politice.<sup>390</sup>

Deși și-a schimbat denumirea în „*Partidul Conservator Progresist*“ în dorința de a încerca să-și creeze o imagine nouă, continuând să afișeze pe plan central, dar și local o siguranță izvorâtă din „*vechile poziții și prezumțiozitatea clasei moșierești*“,<sup>391</sup> organizația constănțeană,<sup>392</sup> de altfel singura pe care conservatorii o mai aveau în dreapta Dunării, s-a arătat mai atentă la schimbările apărute în configurația partidelor, mai ales la mutațiile produse în cadrul opțiunilor politice. Prin intermediul oficiosului „*Steagul Dobrogei*“, conservator-progresiștii constănțeni își apărau pozițiile politice atrăgând atenția că „*o seamă de fracțiuni politice și-au făcut apariția în țară și în județul nostru și aceste fracțiuni politice care n-au nici trecut, nici program, nici bază morală, nici tăria intelectuală a elementelor constitutive, se zvârcolesc în spasmul unor pretenții ridicole*“.<sup>393</sup> (sic).

Liderii organizației constănțene, locotenent-colonel (r) Aurel Solacolul și colonel (r) dr. Alexandru Pilescu, l-au informat pe Alexandru Marghiloman că se vor prezenta în campania electorală „*cu promisiunea că vor lupta din toate puterile pentru refacerea fără întârziere a Dobrogei distrusă de război și părăsită de liberali*“.<sup>394</sup>

Programul electoral prezentat alegătorilor constănțeni era structurat pe trei părți: *politica externă* în care se preciza că vor lupta pentru păstrarea neștirbită a suveranității naționale; *politica internă* propunea crearea unei țărârimi cu proprietăți între 25-100 ha, pe lângă cele 5 ha; îmbunătățirea condițiilor de viață a muncitorimii industriale;

---

<sup>390</sup> Pentru evoluția „*Partidului Conservator*“ vezi Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, Editura Politică, București, 1987.

<sup>391</sup> „*Farul*“, an I, nr. 78 din 19 iulie 1919.

<sup>392</sup> Pentru constituirea și activitatea organizației „*Partidului Conservator*“, dar și a organizației P.N.L. în județul Constanța vezi Lascu Stoica, *Crearea și activitatea organizațiilor județene Constanța ale partidelor politice (1908-1916)*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, vol. 2, 1983, pp. 159-205.

<sup>393</sup> „*Steagul Dobrogei*“, an I, nr. 1 din octombrie 1919.

<sup>394</sup> *Ibidem*.

libertatea comerțului; îmbunătățirea condițiilor de trai ale funcționarilor; autonomia administrativă; impozit progresiv pe venit; *nevoile Dobrogei*: sublinia că „*Partidul Conservator Progresist*“ nu este „*vinovat de nimic*“ și va lupta pentru refacerea Dobrogei care „*merită mai mult decât orice alt colț al țării sacrificiul din partea statului*“.<sup>395</sup>

Alegerile au adus „*Partidului Conservator Progresist*“ în județul Constanța un succes electoral nescontat. S-au obținut două locuri de deputați și trei mandate de senatori din cele patru obținute pe întreaga țară.<sup>396</sup> Succesul obținut la Constanța poate fi explicat atât prin programul și campania electorală desfășurată, dar mai ales prin autoritatea politică și prestigiul celor propuși pe liste.

În „*Corpurile Legiuitoare*“ parlamentarii constănțeni ai „*Partidului Conservator Progresist*“ au atras atenția încă de la primele intervenții asupra problemei refacerii situației economice a provinciei, insistând pentru convingerea colegilor de lipsurile și greutățile în care se zbăteau locuitorii Dobrogei.<sup>397</sup> În „*Adunarea Deputaților*“ s-a depus un proiect de lege pentru punerea populației Dobrogei în situația de a munci. S-au obținut 300 milioane lei pentru locuitorii județelor Constanța și Tulcea, dar „*aceasta nu însemnează însă că chestiunea despăgubirilor generale a fost părăsită*“.<sup>398</sup> La 5 martie 1920 senatorul Al. Pilescu, șeful organizației din județul Constanța a „*Partidului Conservator Progresist*“, a interpelat pe primul-ministru asupra chestiunii acordării ajutoarelor celor afectați de război după criteriile politice, ceea ce a produs nemulțumiri și a determinat o parte a locuitorilor să-și părăsească loturile „*și astfel Dobrogea se desnaționalizează*“.<sup>399</sup>

La alegerile generale din mai 1920, conservator-progresiștii constănțeni au făcut eforturi pentru a reedita succesul. Au lansat un nou program electoral și au realizat un acord cu dizidenții liberali I.N. Roman și Marcu Opreanu. Eforturile politice n-au ajutat organizația din Constanța a conservator-progresiștilor care n-a obținut în dreapta Dunării nici un loc în Parlament.

---

<sup>395</sup> *Ibidem*.

<sup>396</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 505/1919, f. 1 și urm.

<sup>397</sup> „D.S.“ (ședința din 9 decembrie 1919, p. 56).

<sup>398</sup> „*Steagul Dobrogei*“, an I, nr. 3 din 22 februarie 1920.

<sup>399</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 14 martie 1920; nr. 7 din 21 martie 1920; „D.S.“ (ședința din 9 decembrie 1919, p. 56).

Retragerea lui George Benderli, membru al „*Partidului Poporului*”, din funcția de senator de Constanța în primăvara anului 1921 a provocat, după cum s-a subliniat în paginile anterioare, o adevărată luptă politică, în care s-au angajat personalități marcante ale P.N.L. și „*Partidului Conservator-Progresist*”. Referindu-se la prezența lui C. I. C. Brătianu și Alexandru Marghiloman pe listele de candidați, N. Iorga remarcă cu ironie că Dobrogea a ajuns „*locul unde pot trage la mal ca să se usuce și să se încălzească toți naufragiații vieții noastre politice*”.<sup>400</sup>

Deși opinia publică constănțeană îi era nefavorabilă, fiind acuzat că a cedat Dobrogea inamicilor, Al. Marghiloman și-a depus candidatura, încurajat de succesele din 1919. În cadrul unei adunări publice a respins acuzațiile că a cedat Dobrogea, subliniind că s-a străduit ca România să aibă culoarul comercial Cernavodă – Constanța. Promite că va deschide „*procesul pentru nedreptățile ce s-au făcut Dobrogei*”,<sup>401</sup> desigur dacă va fi ales. Al. Marghiloman nu a reușit să se impună, rezultatul constituind o demonstrație în plus că politica acestui partid nu mai prezenta nici un interes pentru electorat, el dispărând din viața politică în următorii ani.

La Constanța, conservator-progresiștii încercau în cadrul unei întruniri de la începutul lunii noiembrie 1921 să demonstreze că „*acțiunile partidului d-lui Alexandru Marghiloman s-au urcat uimitor*”.<sup>402</sup> În luna ianuarie 1922, organizația și-a încetat activitatea. Oficiosul „*Dobrogea jună*” constata că organizația conservator-progresiștilor este în declin, din ea „*nu va mai rămâne decât o duioasă amintire*”.<sup>403</sup>

**Partidul Conservator Democrat**, condus de Take Ionescu, a desfășurat după 1918 o activitate mai slabă comparativ cu locul ocupat până la Primul Război Mondial.<sup>404</sup> Conservator-democrații constănțeni, din rândul cărora se remarcă câțiva mari moșieri, și-au concentrat preocupările pentru refacerea situației economice a Dobrogei. Au fost

<sup>400</sup> „*Coasa*” (Constanța), an I, nr. 3 din 1923.

<sup>401</sup> „*Steagul Dobrogei*”, an III, nr. 3 din 1921.

<sup>402</sup> *Ibidem*, seria a II-a, nr. 3 din 15 noiembrie 1921.

<sup>403</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVI, nr. 215 din 25 septembrie 1922.

<sup>404</sup> Pentru constituirea și activitatea taciștilor dobrogeni vezi Stoica Lascu, *op.cit.*, p. 186-193.

preocupați de modul cum se aplică reforma agrară în dreapta Dunării unde, după expresia lui C. Pariano, unul dintre fruntașii organizației, „s-a făcut mai multă reclamă decât economia națională”. S-a respins ideea împrumutării țăranilor cu suprafețe egale pe motiv că „atrofiză ambiția celor iscusiți”,<sup>405</sup> s-a marșat pe criticarea guvernelor și a politicii acestora față de Dobrogea, dar organizația nu s-a putut redresa, membrii migrând spre alte partide politice.

După război, la Tulcea, un minuscul grup din jurul lui I. Cămărășescu, efectua prin „Vocea Democrației” o critică politicii guvernamentale pe baza plângerilor și nedreptăților semnalate de cetățeni. Treptat, presa n-a mai semnalat nici un fel de activitate a tachiștilor tulceni.

**Crearea și activitatea organizațiilor dobrogene ale Partidului Naționalist – N. Iorga și Partidului Național Agrar.** „Partidul Naționalist – N. Iorga” a reușit în anul 1922, datorită activității depuse de C. Cihodaru, membru al conducerii centrale, să creeze și în Dobrogea organizații.

În primele zile ale lunii ianuarie 1922 „un mănunchi de oameni cinstiți cărora nu li se poate aduce nici o vină și cu tragere de inimă pentru binele obștesc au pus bazele politice unei grupări politice în orașul și județul nostru”.<sup>406</sup> Pe 12 februarie 1922 s-a tipărit oficiosul „Democratul” care se recomanda „organ al Partidului Național-Democrat de sub șefia d-lui N. Iorga”.<sup>407</sup> În organizație s-au înregimentat, cum se preciza în periodic, „doctori, avocați, profesori, institutori, plugari, meseriași și meseriași patroni, comercianți, pensionari, civili și militari, cetățeni de toate naționalitățile”,<sup>408</sup> în general admiratori ai marelui savant.

Intrarea în organizația tulceană era deschisă pentru „orice cetățean român care a dat dovadă de sentimente patriotice”.<sup>409</sup> Prin

---

<sup>405</sup> C. Pariano, *Scrisori. Făgăduieli și răsplată*, în „Analele Dobrogei”, an I, nr. 3 din 1920, p. 443.

<sup>406</sup> „Democratul” (Tulcea), an I, nr. 9 din 9 septembrie 1922.

<sup>407</sup> *Ibidem*, nr. 1 din 12 februarie 1922.

<sup>408</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 1 mai 1922.

<sup>409</sup> *Ibidem*, nr. 1 din 12 februarie 1922.

intermediul periodicului „*Democratul*”, organizația tulceană iorghistă și-a prezentat și oferta politică.

În urma celor două fuziuni, prima, la 7 mai 1924, cu gruparea lui C. Argetoianu și cea de-a doua, la 22 februarie 1925, cu organizația „*Partidului Național*”, s-au produs reorganizări și la nivel local. S-a constituit un nou comitet de conducere cu doi președinți, C. Pariano și N.D. Chirescu. A fost un efort de reorganizare pentru o lansare politică menită să aducă un impact electoral așteptat.<sup>410</sup>

„*Partidul Naționalist - N. Iorga*” a reușit să creeze și în județul Durostor o organizație la care au aderat profesori, proprietari, comercianți și agricultori, după cum preciza periodicul „*Durostor*”.<sup>411</sup> De remarcat că această organizație a refuzat fuziunea cu organizația „*Partidului Național*”.

Se poate aprecia că „*Partidul Naționalist - N. Iorga*” nu s-a impus în Dobrogea, organizațiile sale având un număr mic de membri și simpatizanți, insuficient pentru a trimite reprezentanți în „*Parlament*”. În urma combinațiilor politice și a dezamăgirilor, mulți iorghiști s-au înregimentat în alte organizații politice. Singura organizație despre a cărei activitate ziarele au mai relatat din când în când a fost cea din județul Constanța.

„*Partidul Național Agrar*” a găsit ecou și în Dobrogea unde a reușit să creeze câteva organizații. La Constanța, prin ziarul „*Brazda nouă*”, „*organ de propagandă al Partidului Național Agrar*”,<sup>412</sup> s-a încercat popularizarea programului și activității noii grupări politice. Se anunța că, după inițiativa lui Octavian Goga, „*o mulțime de fruntași politici din Constanța au aderat telegrafic la mișcarea șefului și în ziua de 12 aprilie (1932 - n.n) o numeroasă delegație din oraș și județ în frunte cu A. Butta, mare agricultor, a luat parte la primul congres la București*”.<sup>413</sup>

La 19 aprilie 1932, Octavian Goga a trimis la Constanța pe Muzincescu pentru a discuta cu inițiatorii. S-a ales un comitet restrâns

---

<sup>410</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVIII, nr. 101 din 4 mai 1924; „*Coasa*”, an III, nr. 3 și 4 din 15 martie 1925.

<sup>411</sup> „*Durostor*” (Siliștra), an I, nr. 1 din 1 februarie 1925.

<sup>412</sup> Periodicul a apărut într-un singur număr „*Brazda nouă*”, an I din 10 mai 1932.

<sup>413</sup> *Ibidem*.

prezidat de Aurel Butta, cu sarcina de a organiza gruparea în orașul Constanța și în județ și de a edita un ziar. Participanții au hotărât „să urmeze necondiționat pe d-l Goga”.<sup>414</sup> Formațiunea condusă de Octavian Goga și-a constituit organizații și în sudul Dobrogei. În județul Caliacra, avocatul G. Ionescu-Nica a fost ales șef al organizației. Din înputernicirea lui Goga, Mihail Magiari, avocat și proprietar din Silistra, s-a ocupat de organizarea formațiunii din județul Durostor. Organizația Caliacra a reușit să scoată ziarul „*Viața nouă*”.<sup>415</sup> Încă de la primul număr se motiva apariția noii formațiuni întrucât „*Partidul Poporului sub domnul mareșal Averescu era condiționată pieirii, destrămându-se zi de zi*” (sic).<sup>416</sup> S-a exprimat convingerea că prin acțiunea sa Octavian Goga „*a produs reînvierea și reîntinerirea partidului*”.<sup>417</sup> Primul comitet județean al organizației Caliacra ales la 22 martie 1932, „*Comitetul de direcție*”, l-a confirmat la conducere pe G. Ionescu-Nica. O delegație a organizației a participat, la 10 aprilie 1932, la congresul „*Partidului Național Agrar*” de la București, fiind primită de O. Goga care a spus că știe care sunt năzuințele locuitorilor din Caliacra, pe care le consideră juste. Pentru alegerile din 1932 organizația a lansat „*Chemarea electorală*” prin care promitea că va acționa pentru întărirea proprietății agricole potrivit lozincii „*rod mult, rod bun și cu preț*”; salvarea proprietății mobiliare urbane; reducerea impozitelor; eșalonarea datoriilor; apărarea intereselor profesionale ale muncitorilor; lupta împotriva șomajului; confiscarea bunurilor dobândite prin mijloace nepermise; dezvoltarea școlii și bisericii ș.a.<sup>418</sup>

Organizația Caliacra a „*Partidului Național Agrar*” și-a propus să urmărească „*înfrățirea reală nu numai a românilor, dar și a tuturor grupurilor naționale neromâne, înfrățire care trebuie să ducă la contopirea și unificarea de sentimente și ideal cetățenesc și național și să asigure conviețuirea pașnică a tuturor fără deosebire de obârșie*”.<sup>419</sup>

---

<sup>414</sup> *Ibidem*.

<sup>415</sup> Periodicul a apărut între 22 aprilie 1932 - 3 august 1932 și cu pagini în limba bulgară.

<sup>416</sup> „*Viața nouă*”, an I, nr. 1 din 22 aprilie 1932.

<sup>417</sup> *Ibidem*.

<sup>418</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 6 iulie 1932.

<sup>419</sup> *Ibidem*, nr. 12 di 10 mai 1932.



După fuziunea „Partidului Național Agrar” cu „Liga Apărării Național Creștine” la 14 iulie 1935, și organizațiile dobrogene s-au integrat orientării de dreapta promovate de „Partidul Național Creștin”.

*Uniunea Agrară* creată de C. Argetoianu la 8 iunie 1932 a găsit și în Dobrogea aderenți. La Constanța, I.C. Teodorescu-Valahu, agricultor și crescător de animale, fost președinte al „Camerei de Agricultură”, decan al „Baroului de avocați Constanța”, a răspuns „cu tot sufletul, cu vechea și constanta noastră încredere la chemarea d-lui Constantin Argetoianu, a aceluia ce prin legea conversiunii a avut curajul să facă primul pas pentru salvarea agriculturii”, după cum o mărturisea în oficiosul „Brazda”.<sup>420</sup> I.C. Teodorescu-Valahu se adresa țăranilor să se înregistreze în noua organizație pentru a „putea să dezlegați problema agriculturii și a putea să faceți să înceteze suferințele voastre”.<sup>421</sup> În cursul lunii iulie 1933, „Comitetul Județean” a numit conduceri provizorii formate din agricultori și avocați la sectoarele Hârșova, Pantelimon, Ferdinand, Basarabi, Negru-Vodă, Topraisar, Adamclisi, Independența, Cernavodă și Băneasa, ceea ce demonstrează că în județul Constanța „Uniunea Agrară” s-a organizat rapid. În luna august 1933, Constantin Argetoianu explica programul formațiunii pentru constănțeni într-un „Apel către agricultorii din județul Constanța”. Liderul grupării a insistat pe realizarea unei conversiuni largi și generale „prin care să lichidăm trecutul și să scăpăm pe agricultori”; subordonarea politicii statului intereselor agrare; ridicarea prețurilor pentru produsele agricole; facilități pentru agricultori pentru a contracta împrumuturi cu dobândă foarte mică; crearea unui cât mai mare număr „de adevărați agricultori”.<sup>422</sup>

Organizația județului Constanța a „Uniunii Agrare” s-a confruntat cu electoratul la alegerile din decembrie 1933, unde a obținut 1.879 voturi, motiv de mândrie că „de la primul atac am bătut partidele mici în afară de lupești și georgiști”.<sup>423</sup>

---

<sup>420</sup> „Brazda”, an I, nr. 1 din iunie 1933. Periodicul a apărut neregulat până în 1937.

<sup>421</sup> *Ibidem*.

<sup>422</sup> *Ibidem*, nr. 2 din august 1933.

<sup>423</sup> *Ibidem*, nr. 2 din octombrie 1934.

La 21 octombrie 1934, în prezența lui Constantin Argetoianu s-a desfășurat primul „congres” anual al organizației județene Constanța. De remarcat că pentru atragerea musulmanilor a fost promovat pe funcția de vicepreședinte Selim Abdulachim, cunoscută personalitate a acestei minorități. De altfel, la „congresul” din anul următor acesta a insistat pe integrarea populației musulmane în viața statului, înțelegând că aceasta trebuie să activeze „în rândurile partidelor românești, alături de nobilul popor român de care suntem indisolubil legați și cu ale cărui interese și aspirații ne-am identificat”.<sup>424</sup> Analizând cauzele emigrației populației musulmane, vicepreședintele Selim Abdulachim a apreciat că „are cauze multiple. S-ar datora intelectualilor, care intrați în diverse partide s-au transformat în instrumente tocmai a coregionalilor lor” (sic). Liderul argetoianist preciza că politica de partid a fost introdusă în muftiate și în comunități. În școli erau probleme multe, dar vinovații „suntem și noi (musulmanii – n.n.) care nu suntem solidari și nu înțelegem rostul nostru”. A apreciat comportamentul populației românești, „care întotdeauna a fost generoasă și cu dragoste de frate față de elementul musulman”. Selim Abdulachim sublinia că era necesară o lege prin care să stabilizeze membrii corpului didactic și ai clerului musulman, împroprietărirea demobilizaților musulmani, o mai bună salarizare a hoșilor și învățaților comunității, ar înlătura „una din cauzele principale ale emigrării, s-ar întrona liniștea și armonia”.<sup>425</sup>

„Uniunea Agrară” a mai creat organizații și în celelalte județe transdunărene. Dacă pentru județele Durostor și Tulcea ne lipsesc sursele istorice, dar în anul 1936 acestea funcționau, despre organizația Caliacra avem informații mai detaliate. Dr. A. Stere a părăsit formațiunea politică condusă de N. Iorga nu din cauza personalității savantului, după cum a precizat, ci datorită „unora care necunoscând nevoile acestui loc s-au amestecat în treburile noastre, în conducerea acestei organizații, astfel că s-a compromis tot ceea ce am muncit până atunci, și cinstit și românește”. La noua organizație au aderat mari proprietari, comercianți și avocați. Din comitetul de conducere au făcut parte Octavian Moșescu,

---

<sup>424</sup> „Dobrogea jună”, an XXXI, nr. 239 din 23 octombrie 1935.

<sup>425</sup> „Dobrogea nouă”, an XVI, nr. 32 din 12 noiembrie 1935.

Vasile Zeană și D. Dumitrof, nume atractive pentru cei care doreau să se înregimenteze în formațiunea condusă de Constantin Argetoianu.<sup>426</sup>

La 25 martie 1936, delegați din cele patru organizații ale Dobrogei s-au întrunit la Constanța pentru a „*exprima un punct de vedere unitar în problemele de orice ordin a vieții Dobrogei*”, a coordona activitățile organizatorice pentru „*mai buna și intensă răspândire a principiilor colonizatoare ale partidului Uniunea Agrară prin propaganda scrisă și verbală*” (sic). Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse participanții au ales un „*Comitet regional*” format din 40 de membri, câte 10 de fiecare județ, și o „*Delegație permanentă*” compusă din 7 membri, iar ca președinte al structurilor alesc a fost instaurat I.C. Theodorescu-Valahu.<sup>427</sup>

Organizațiile transdunărene ale „*Uniunii Agrare*” s-au prezentat la alegerile din decembrie 1937, dar mesajul electoral și personalitățile propuse nu au reușit să întrunească numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament.

***Acțiunile Dreptei între Dunăre și Marea Neagră.*** Problematika economică, socială și politică cu care s-a confruntat Dobrogea în perioada interbelică a provocat multor indivizi nemulțumiri, dezamăgiri și insatisfacții care i-au împins spre „*Dreapta*” politică unde au sperat să-și realizeze aspirațiile individuale, de grup, regionale și naționale.

***Primele manifestări.*** În anii de după Primul Război Mondial, ziaristul constănțean Miltiade Cutava a lansat prin intermediul ziarului său „*Strălucitorul*” un program politic electoral impregnat cu idei antisemite. „*Programul Cutava*”, cum l-a definit pompos autorul, a prevăzut, între altele, trecerea în proprietatea statului a terenurilor, inclusiv „*ale jidanilor*”, excluderea evreilor din sectorul comercial ș.a.<sup>428</sup> În 1923 semnează alături de A.C. Cuza și C. Zelea-Codreanu programul „*Uniunii Național Creștine*”, cu pronunțat caracter antisemit. De altfel, A.C. Cuza, adresându-se constănțenilor, preciza că

---

<sup>426</sup> „*Agrarul*”, an I, nr. 1 din 10 octombrie 1932.

<sup>427</sup> „*Brazda*”, an III, nr. 1 din mai 1936.

<sup>428</sup> „*Strălucitorul*” (Constanța), an III, nr. 19 din 24 aprilie 1920.

„*Progamul Cutava*“ a fost însușit de „*Liga Apărării Național Creștine*“ (L.A.N.C.).<sup>429</sup>

Miltiade Cutava i-a luat în luna octombrie 1924 apărarea lui Corneliu Zelea-Codreanu, considerându-l „*un erou național, demn de imitat și de alții*“.<sup>430</sup> Pentru activitatea și ideile sale autoritățile l-au inculpat în mai multe procese. În cel judecat în 13 februarie 1925 a fost caracterizat în rechizitoriu ca un „*cunoscut antisemit*“ care a îndemnat elevii „*Liceului Mircea cel Bătrân*“ la „*dezordini și excese contra elementului evreiesc*“.<sup>431</sup>

Începând cu numărul din decembrie 1925, „*Strălucitorul*“ devine organ al L.A.N.C. și lansează prin apelul „*Frați români*“ chemarea la patriotism a femeilor și bărbaților din cele patru județe ale Dobrogei, îndemnându-i să adere la „*principiile cuprinse în Statut, Programul și Regulamentul L.A.N.C.*“.<sup>432</sup> S-a constituit „*Comitetul regional*“ din Dobrogea al L.A.N.C. condus de Miltiade Cutava. La 26 martie 1926 s-a constituit, după cum reiese din procesul-verbal publicat, secțiunea L.A.N.C. și în orașul Constanța. Comitetul ales se prezenta ca fiind regional și condus de Miltiade Cutava. Din comitet au mai făcut parte câțiva comercianți, un medic, proprietari ș.a.

La alegerile din mai 1926 organizația Constanța a L.A.N.C. a depus liste atât la „*Cameră*“, precum și la „*Senat*“ având pe prima poziție pe Miltiade Cutava, însă a obținut numai 501 voturi. Cutava i-a acuzat pe trădătorii „*Schima și Ghețu care la Cameră au pus liste în numele funcționarilor și muncitorilor*“ numai pentru a contribui la ncreștina sa și a lansat un blestem la adresa profesorului Virgil Andronescu și a lui Grigore Roșu care au sprijinit listele „*Partidului Poporului*“.<sup>433</sup> La începutul lunii ianuarie 1927, insolitul personaj politic a lansat două noi documente politice: „*Apel – Cutava*“ pentru alianța creștină și noul „*Program – Cutava*“ în 27 de puncte, axat pe negarea existenței individuale, desființarea serviciului militar, a facultăților de drept pentru ca să triumfe libertatea individuală ș.a.<sup>434</sup>

<sup>429</sup> *Ibidem*, an IV, nr. 16-22 din octombrie 1923.

<sup>430</sup> *Ibidem*, an VI, nr. 13-14 din februarie 1925.

<sup>431</sup> *Ibidem*, nr. 23-28 din februarie 1925.

<sup>432</sup> *Ibidem*, an VII, nr. 25-28 din martie 1926.

<sup>433</sup> *Ibidem*, nr. 25-28 din mai 1926.

<sup>434</sup> *Ibidem*, nr. 10-16 din ianuarie 1927.

În 1927, L.A.N.C. a depus liste în județele Constanța și Tulcea, unde pe primul loc a fost propus tot Miltiade Cutava. A devenit membru al „*Marelui Consiliu*” al L.A.N.C., calitate în care a făcut unele propuneri la programul general, cerând să se dea țăranilor atât cât pot munci pentru ca „*fiecare țăran să aibă în Ziua de Duminică o găină în oală*”, a susținut ca muncitorii portuari să fie plătiți în raport cu munca depusă și a acuzat P.N.Ț.-ul ca fiind partid evreiesc.<sup>435</sup> Organizația Constanța a depus o nouă listă electorală, evident cu Miltiade Cutava cap de listă, dar fără succes. Totuși, este luat în calcul într-un eventual guvern L.A.N.C. pentru portofoliu de titular la „*Ministerul Muncii*”. În anul 1929 s-a constituit organizația Tulcea a L.A.N.C., care a avut puțini aderenți. Secția Cadrilater a L.A.N.C. a fost fondată în anul 1928 de Tașcu N. Batali care a făcut din antisemitism și alungarea evreilor din țară obiectivul principal de acțiune în județele sud-dobrogene.<sup>436</sup> Nu a reușit să adune suficienți aderenți, iar după cum se preciza într-un raport al „*Prefecturii Caliacra*”, din 1934 „*nu mai activează*”.<sup>437</sup>

În vara anului 1933 s-au format și în dreapta Dunării batalioanele de asalt cu scopul de a da „*concursul nelimitat organizațiilor politice L.A.N.C. pentru promovarea doctrinei cuziste*”.<sup>438</sup>

După fuziunea L.A.N.C. cu „*Partidul Național Agrar*”, o parte a aderenților au urmat și în dreapta Dunării noua formațiune politică.

***Partidul Național-Creștin în Dobrogea.*** La 14 iulie 1935, prin fuziunea „*L.A.N.C.*” cu „*Partidul Național Agrar*” pe eșichierul politic românesc a apărut o nouă formațiune politică „*Partidul Național-Creștin*”, cu un program naționalist, creștin, ce a susținut creșterea rolului monarhiei, aplicarea în toate instituțiile statului a unui „*numerus clausus*” ș.a. Până la sfârșitul anului 1936, și în Dobrogea s-au constituit organizațiile locale.<sup>439</sup>

<sup>435</sup> *Ibidem*, an VIII, din 24-30 octombrie 1927.

<sup>436</sup> „*Straja Dobrogei*” (Bazargic), an I, nr. 7 din 13 septembrie 1929.

<sup>437</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Caliacra, dosar 4/1926, f. 300.

<sup>438</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1933, f. 165.

<sup>439</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1191/1936, f. 77; D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 1/1936, f. 190.

Aderența a fost restrânsă, fapt demonstrat de adunările organizate în cadrul cărora s-au criticat guvernele național-țărăniște și liberale care, datorită slăbiciunilor politice, au permis ca „partidele anarhice să activeze în libertate”.<sup>440</sup>

O activitate publică s-a înregistrat în Dobrogea cu prilejul alegerilor județene și generale din 1937. Un document publicat recent ne prezintă situația și preocupările organizației Constanța a „Partidului Național-Creștin” în această direcție. La 28 octombrie 1937 s-a desfășurat la Constanța „congresul” șefilor de sectoare din orașul și județul Constanța la care au luat parte circa 300 membri, între care 12 lăncieri „în uniformă cu patru drapele ale partidului, având svastica, semnul electoral al acestui partid”.<sup>441</sup> Reuniunea a avut ca scop, după cum se precizează în Nota „Corpului detectivilor”, „verificarea activității și felul de pregătire în vederea luptei electorale a cadrelor Partidului Național-Creștin”.<sup>442</sup> Ședința s-a desfășurat sub președinția lui Stan Ghițescu, secretarul general al „Partidului Național-Creștin”. Președintele organizației județene, Aurel Butu, preciza că se putea conta pe 58.000 de alegători. Organizația județului Constanța era împărțită pe 17 sectoare, la Constanța funcționa un cerc de studii condus de trei avocați, membri ai partidului, care susținea conferințe în fiecare vineri la sediul partidului.

S-a exprimat convingerea că „Partidul Național-Creștin” „este cel mai puternic organism politic din România” care va câștiga lupta electorală împotriva național-liberalilor, uzați din cauza guvernării, și a național-țărăniștilor pe care-i vedeau divizați, fără unitate de vederi, întrucât partidul era compus „ca forță numai din comuniști, minoritari și evrei, astfel, neavând ca bază o conștiință românească”.<sup>443</sup>

Încrederea s-a dovedit iluzorie, național-creștinii dobrogeni au obținut un număr redus de voturi. După aducerea la conducerea țării, la 28 decembrie 1937, a guvernului Octavian Goga, și în dreapta Dunării

---

<sup>440</sup> A.M.R., *loc. cit.*, f. 165.

<sup>441</sup> Ioan Scurtu (coord.), *Ideologie și formațiuni de dreapta în România, vol. IV, 7 iulie 1934 – 30 martie 1938*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, p. 350.

<sup>442</sup> *Ibidem*.

<sup>443</sup> „Dobrogea jună”, an XXXIV, nr. 5 din 5 ianuarie 1938.

s-a înregistrat o creștere a numărului de aderenți din rândurile învățătorilor, avocaților și muncitorilor portuari.<sup>444</sup>

*Activitatea Mișcării Legionare între Dunăre și Marea Neagră.* Istoria „*Mișcării Legionare*“ a constituit un domeniu deosebit de atractiv pentru cercetătorii români și străini, după cum o demonstrează bogata sa bibliografie.<sup>445</sup> Mai puțin cercetate și deci cunoscute au fost activitățile „*Mișcării Legionare*“ în plan local și regional până în 1989. Depășind clișeele impuse de analiza după rigorile metodologiei marxist-leniniste, accesul la fonduri arhivistice interzise, cercetătorii interesați de evoluția dreptei în plan regional au investigat arhive și alte surse locale, astfel că activitatea „*Mișcării Legionare*“ în Dobrogea este mai bine cunoscută,<sup>446</sup> motiv pentru care în paginile următoare vom prezenta cititorului aspectele principale din evoluția legionarismului în dreapta Dunării.

Deși „*Mișcarea Legionară*“ și-a început activitatea în anul 1927,<sup>447</sup> prezența sa este semnalată în Dobrogea după câțiva ani. Ziarul „*Biruitoarii*“, officiosul legionarilor dobrogeni preciza într-unul din

---

<sup>444</sup> *Ibidem*.

<sup>445</sup> Pentru contribuțiile bibliografice și valoarea lor vezi excelente analize ale prof. univ. dr. Gh. Buzatu, *Mișcarea Legionară în fața istoriei și istoricilor*, în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial, vol. II*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 429-473; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, Gr. Sandache, *Radiografia dreptei românești 1927-1941*, Editura f. F. Press, București, 1996, p. 165-218; vezi și Ioan Scurtu (coord.), *Ideologie și formațiuni de dreapta*. (Passim).

<sup>446</sup> Vezi Puiu Bordeiu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea în contextul anului 1933*, în „*Analele Dobrogei*“, an IV, nr. 1, p. 131-147; idem, Valentin Ciorbea, *Aspecte din activitatea desfășurată de Mișcarea Legionară în Dobrogea (1933-1940)*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Gh. Buzatu*, Editura Empro, Focșani, 1996, p. 493-516; Puiu Dumitru Bordeiu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003, p. 414; idem, *Crearea premiselor primelor structuri legionare în Dobrogea 1932-1933*, în Valentin Ciorbea (coord.), *Studii istorice dobrogene*, Editura Ovidius University Press, Constanța, 2003, p. 372-383.

<sup>447</sup> Fr. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1995, p. 93; Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail. Mișcarea socială și organizația politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Editura Humanitas, București, 1999, p.63.

primele numere că începutul legionarismului în Dobrogea este „*destul de greu de fixat în ani*“.<sup>448</sup> Conform surselor consultate, două au fost canalele prin care au pătruns ideile legionare între Dunăre și Marea Neagră. Primul se leagă de numele și activitatea unor studenți aromâni dobrogeni care au aderat la legionarism în București, iar cel de-al doilea s-a datorat propagandei făcute printre săteni din zona de nord-vest a județului Tulcea de legionarii gălățeni.

Corneliu Zelea-Codreanu recunoștea că încă din anul 1931 „*macedonenii (aromânii – n.n.) se apropie tot mai mult de noi printr-un tineret sănătos, curat ca lacrima și viteaz. Ne gândim însă că masa macedonenilor din Cadrilater să nu fie încadrată în Gardă, deoarece, abia venită de peste hotare, am expune la prea multe asupriri. Tineretul universitar însă se înrolează în întregime. În fruntea tineretului macedonean se găseau trei elemente de aleasă cultură, Papanace, Caranica și Sterie Ciumetti. Nu cred că de la 1931 să fi fost o singură zi în care să nu mă fi întâlnit cu ei. Sterie Ciumetti trăia zi și noapte cu mine*“ (sic).<sup>449</sup> Conform datelor din „*Arhiva Serviciului Român de Informații*“, la București se crease în anul 1932 un cuib legionar format din studenți conștanțeni „*care aveau să se preocupe în perioada următoare de răspândirea legionarismului în Dobrogea*“.<sup>450</sup>

Primii aderenți ai „*Gărzii de Fier*“, în număr de 36, au fost semnațați de autorități în zona de nord-vest a județului Tulcea. Cu sprijinul unor legionari gălățeni, prin propagandă „*de la om la om*“, prin răspândirea de manifeste și periodice, în primele luni ale anului 1933 s-au înființat cuiburi legionare în comunele I.C. Brătianu, Pisica, Luncavița și Jijila.<sup>451</sup> Astfel de structuri s-au mai creat și în alte localități tulcene, la Pecineaga, Topolog, Dăieni, Regina Maria, Enisala și Chilia Veche.

În județul Constanța, în primăvara anului 1933, studentul Ion Caratânase a pus bazele unor cuiburi legionare, mai ales în zona

---

<sup>448</sup> „*Biruitorii*“, an I, nr. 5 din 8 decembrie 1940.

<sup>449</sup> C. Zelea-Codreanu, *Pentru legionari*, Editura Mișcării Legionare, p. 41. Pentru biografiile celor trei legionari vezi: *Un Who's who al Mișcării Legionare*, în Gh. Buzatu, C. Ciucanu, Cr. Sandache, *op.cit.*, p. 65 și urm.

<sup>450</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *Crearea primelor structuri*, p. 373.

<sup>451</sup> *Ibidem*.



adiacentă orașului său natal, Hârșova, la Ciobanu, Ghindărești, Dulgheru, Gârliciu, Saraiu ș.a.<sup>452</sup> Tot în anul 1933, la Constanța s-au constituit „frățiile de cruce”, structuri care se ocupau în principal de educația tineretului în spirit legionar.<sup>453</sup>

Dacă în primăvara anului 1932 poliția orașului Silistra raporta că „n-avem mișcarea organizației «Arhanghelul Mihail», nici secții dependente de ea”,<sup>454</sup> în toamna anului următor același organ preciza într-un document similar că „această mișcare zilnic e în continuă dezvoltare”, fiind identificați noi membri, în special studenți și elevi.<sup>455</sup> Aceștia proveneau îndeosebi din rândul tinerilor aromâni „dornici de aventură și entuziasmați de cântece gardiste și idei naționaliste”.<sup>456</sup>

Cele mai multe din cuiburile legionare create în sudul Dobrogei au fost înregistrate de organele de poliție în localitățile cu populație majoritar aromână,<sup>457</sup> „Garda de Fier” făcându-și un „punct de onoare a sări în ajutorul acelor care suportă cu resemnare calvarul pribegiei”.<sup>458</sup> Legionarismul a găsit în rândul coloniștilor aromâni din sudul Dobrogei, pe fondul real de nemulțumiri și dezamăgiri față de nerezolvarea multor probleme cu care s-au confruntat, al unor sentimente patriotice puternice, un teren extrem de favorabil activităților de propagandă și atragere de membri și simpatizanți. La „Mișcarea Legionară” au mai aderat persoane din diferite medii socio-profesionale precum intelectuali, țărani, meseriași, funcționari și elevi din cursul superior de liceu. Elemente din grupurile etnice dobrogene, turci, tătari, bulgari și germani s-au arătat receptive la propaganda și mesajul politic legionar, dar procentul aderenților a fost „nereprezentativ pentru aspirațiile politice ale minorităților naționale din care proveneau”.<sup>459</sup>

---

<sup>452</sup> D.J.C.A.N., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 4/1934, f. 11.

<sup>453</sup> Nicolae Roșca, *Ce este frăția de cruce. Origini. Organizare. Doctrină*, Editura Gardian, Timișoara, 1996, p. 41.

<sup>454</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1932, f. 242.

<sup>455</sup> *Ibidem*, dosar 9/1933, f. 418.

<sup>456</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1121/1936, f. 46.

<sup>457</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1933, f. 110; dosar 3/1933, f. 58.

<sup>458</sup> „Legionarii”, an III, nr. 17 din 1 august 1935.

<sup>459</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, p. 43.

Legionarii au folosit orice prilej, manifestare, activități ale diferitelor organizații unde puteau participa pentru a face propagandă. Spre exemplu, în luna iulie 1933 s-a desfășurat la Constanța întrunirea „*Federației Studenților Dobrogeni*“, constituită din tineri ce studiau în centrul universitar București. Au fost prezenți și legionarii Ion Carătănase și Puiu Traian din partea județului Constanța, Nicolae Amăutu din Tulcea și reprezentanți ai studenților legionari din Durostor și Caliacra, care au promovat printre participanți idei legionare. Marșurile și întrunirile publice au constituit, de asemenea, forme de propagandă cu impact puternic și modalități de a impresiona și câștiga simpatia și aderența a „*zeci de cadre didactice, funcționari publici și preoți din localitățile rurale, atrași de naționalismul entuziast, spiritul creștin, dârzenia și disciplina grupurilor de propagandă legionară*“.<sup>460</sup>

Campania electorală pentru alegerile din decembrie 1933 a fost utilizată din plin de echipele legionare care au desfășurat o intensă propagandă în cât mai multe localități urbane și rurale.

Din dispoziția guvernului I.Gh. Duca, și în Dobrogea forțele de ordine au acționat împotriva activității legionarilor. S-a ajuns la acte de violență, utilizarea armelor de foc, s-au înregistrat arestări, răniți și împușcați din rândul legionarilor. La 22 noiembrie 1933 a fost împușcat la Constanța studentul Virgil Teodorescu în timpul unei altercații produse cu agenții de ordine pe când echipa din care făcea parte lăpășa afișe electorale. Conducerea „*Mișcării Legionare*“ a acordat o atenție deosebită funeraliilor decedatului. Virgil Teodorescu a fost condus pe ultimul drum de Corneliu Zelea-Codreanu, Ion Moța ș.a. În fața gropii, legionarii participanți la ceremonia funebră s-au angajat să-l răzbune. Virgil Teodorescu a fost avansat în ierarhia „*Mișcării*“ și decorat post-mortem, fiind transformat în martir.

La 9 decembrie 1933, printr-un jurnal al „*Consiliului de Miniștri*“ „*Garda de Fier*“ a fost dizolvată pentru a treia oară în ultimii ani. S-au decis închiderea sediului, confiscarea arhivelor, anularea listelor de candidați și arestarea în masă a legionarilor. Numai în județul Constanța au fost reținute 1.000 de persoane, membri și suspecți. Printre cei arestați s-au aflat majoritatea liderilor locali, între care Nicolae Șeitan și

---

<sup>460</sup> P. Traian, *Începuturi de viață legionară. Amintiri*, Editura Mișcării Legionare, Madrid, 1991, p. 57-60.

Ioan Chivu din județul Constanța, Victor Silaghi din județul Tulcea ș.a. Reacția „*Gărzii de Fier*” n-a întârziat. La 29 decembrie 1933, la Sinaia, primul-ministru I.Gh. Duca a fost asasinat de o echipă de trei legionari, dintre care Doru Belimacec și Ion Caralica erau aromâni. A urmat un nou val de arestări. În urma investigațiilor organelor de poliție s-a evidențiat implicarea activă și a altor legionari dobrogeni în pregătirea asasinatului.

În cursul anului 1934, și în Dobrogea s-au refăcut structurile dezorganizate de autorități în urma arestărilor efectuate. S-au ținut ședințe conspirative, curieri speciali au asigurat legătura cu „*Centrul Legionar*” din București, s-au refăcut cuiburile și propaganda a fost reluată.

Autoritățile au continuat să supravegheze atent activitatea legionară și să ia măsuri împotriva acesteia. La 20 august 1934, prefectul de Durostor se arăta nemulțumit într-un raport către primul-ministru întrucât „*parchetul refuză arestarea lor preventivă (a legionarilor – n.n.). Jandarmi văzând toleranța parchetului refuză să-mi dea concursul eficient în urmărirea lor*”.<sup>461</sup>

Un nou congres organizat la Tulcea în vara anului 1934 de „*Federația Studenților Dobrogeni*” evidențiază că organizația era controlată total de legionari. Manifestarea s-a desfășurat după tipicul legionar: uniforme, cântece și omagierea asasinilor lui I.Gh. Duca.

Refacerea structurilor legionare în Dobrogea este demonstrată de o statistică întocmită de autorități care evidențiază că între Dunăre și Marea Neagră activau 69 de cuiburi, din care 25 în județul Constanța, 29 la Tulcea și 5 la Durostor.<sup>462</sup> Un raport al avocatului Nicolae Șeitan, liderul organizației județului Constanța, de la începutul anului 1935 arată că acțiunea de organizare în localitățile rurale era în progres datorită implicării familiei legionarului Virgil Teodorescu.<sup>463</sup>

La 20 martie 1935, legionarii și-au înregistrat la „*Comisia Electorală Centrală*” noua formațiune politică „*Totul pentru Țară*”. S-au constituit „*organizații județene, plase, sectoare, familii de cuiburi, garnizoane și cuiburi*” puse în subordinea „*Regiunii Legionare Dobrogea*” condusă de inginerul Virgil Ionescu.<sup>464</sup> Un manifest adresat

<sup>461</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 21/1934, f. 4.

<sup>462</sup> D. Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 206.

<sup>463</sup> Ioan Scurtu (coord.), *Ideologie și formațiuni de dreapta*, p. 53.

<sup>464</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *op.cit.*, p. 81-82.

populației din Dobrogea semnat de acesta se angaja să fie „*neclintit la datorie, totdeauna în fruntea voastră, până la victoria care va răsări din credința noastră a tuturor*”. În document se făcea apel la „*fii acestei Țări, de la intelectuali până la muncitori, să ne ajute să clădim o țară nouă, dintr-o bucată, România legionară, unită și neînfricată, spaima oricui va gândi vreodată să se gândească a se atinge de ea*”.<sup>465</sup>

Un rol important în atragerea și îndoctrinarea tinerilor din Dobrogea, dar și din alte zone ale țării, l-au avut taberele de muncă. Conform dispozițiilor din 31 mai 1935 ale lui Corneliu Zelea-Codreanu, cuprinse în broșura „*Primii pași în tabăra Carmen-Sylva. Către camarazii noștri din toată Dobrogea*”,<sup>466</sup> organizațiilor legionare din această parte a țării le revenea un rol important în organizarea acestei tabere ce a devenit cea mai importantă dintre toate cele organizate de legionari. Corneliu Zelea-Codreanu a stabilit sarcini precise privind aprovizionarea cu alimente și organizarea taberei.

În tabăra de muncă de la Carmen-Sylva se adunau circa 200 de legionari „*care se schimbau prin rotație*”. Între 5 iulie și 10 septembrie 1935 s-au pregătit în tabără 800 de legionari. Pe lângă activități cu finalitate obștească (construcția de barăci, instalarea de bucătării, bordeie și amenajarea unui drum de la tabără la plajă, denumit de legionari „*Drumul Românului de Mâine*”), se organizau cursuri de instruire ce vizau pregătirea în domeniul organizatoric, propagandistic, s-a efectuat instrucție militară, exerciții de ochire și tragere cu revolverul.<sup>467</sup>

Preotul Ion Dumitrescu-Borșa, secretar general al „*Mișcării Legionare*”, relatează în memoriile sale referitor la impactul activității taberei asupra celor prezenți în stațiune că „*toată ziua veneau o mulțime de vizitatori, admirând ordinea și disciplina legionară, cumpărând diferite fotografii legionare și donând sume frumoase de bani*”.<sup>468</sup> La încheierea fiecărei serii, cei prezenți mărșăluiau până la gară, iar cei sosiți spre tabără cântând, atrăgând astfel atenția localnicilor și turiștilor aflați pe traseu.<sup>469</sup> În vara anului 1935, la Eforie s-a

<sup>465</sup> *Ibidem*, p. 335; Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 146.

<sup>466</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *op.cit.*, p.87.

<sup>467</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1191/1936, f. 130-131.

<sup>468</sup> Preot Ion Dumitrescu-Borșa, *Cal troian intra muros. Memorii legionare*, Editura Lucman, București, f.a., p. 159-160.

<sup>469</sup> Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 114.

mai organizat o tabără de corturi unde au fost prezenți 90 de legionari care își achitau pensiunea.<sup>470</sup>

Tabăra de la Carmen-Sylva s-a organizat și în vara anului 1936. Au participat, pe lângă membrii de rând, Corneliu Zelea-Codreanu și importanți fruntași din țară. La adunările organizate după raportul de seară la care vorbea Corneliu Z. Codreanu s-a permis și vizitatorilor să participe. Liderul mișcării le răspundea acestora la întrebările referitoare la pregătirile pentru preluarea puterii.<sup>471</sup> A fost, desigur, o formă de propagandă pentru atragerea de noi membri și simpatizanți.

Decizia organizării la Tulcea, la 12 mai 1935, a primului „congres” al partidului „*Totul pentru Țară*”, la care au participat 400 de delegați care au dezbătut probleme de strategie și propagandă, ilustrează aprecierea de care se bucura legionarismul dobrogean.<sup>472</sup>

Conform surselor istorice cercetate, anul 1936 a fost, din punct de vedere propagandistic și organizatoric, unul dintre cei prodigioși din istoria legionarismului. Activitatea de propagandă s-a desfășurat sistematic și eficient, valorificându-se orice ocazie. S-au răspândit manifeste, periodice legionare, calendare, insigne cu fotografia „*Nicadorilor*” (asasinii lui I.Gh. Duca), portretul lui Corneliu Zelea-Codreanu ș.a., s-a făcut „*propagandă prin manifeste cu ocazia diferitelor evenimente familiale ca nunți etc.*”.<sup>473</sup> S-a făcut o instruire specială tinerilor legionari încorporați în 1936, cărora li s-a cerut să-și continue acțiunile propagandistice și organizatorice în unitățile în care urmau să fie repartizați.<sup>474</sup> În noiembrie 1936, Nicolae Șeitan, șeful organizației județene Constanța a partidului „*Totul pentru Țară*”, a elaborat instrucțiuni pentru activitățile de propagandă ale studenților legionari veniți în vacanța de Crăciun. Ficcăruia i se fixase o zonă unde împreună cu șeful de plasă, șeful de comună sau șeful de cuib, urma să acționeze pentru constituirea de noi cuiburi. Se recomanda acestora să insiste „*mult asupra problemelor de educație*”.<sup>475</sup>

---

<sup>470</sup> *Ibidem*, p.124.

<sup>471</sup> *Ibidem*, p.205.

<sup>472</sup> D. Zamfirescu, *op.cit.*, p. 216.

<sup>473</sup> A.M.R., *loc.cit.*, f. 210.

<sup>474</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *op.cit.*, p. 339.

<sup>475</sup> *Ibidem*, p.342; Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 231.

După constituirea, la 25 octombrie 1936, a „*Corpului Muncitoresc Legionar*“, prima garnizoană legionară muncitorească din Dobrogea s-a constituit la Constanța, cu scopul de a crea structuri legionare în mediul muncitoresc, de a-i atrage pe muncitori la doctrina „*Dreptei*“ și de a lupta împotriva comunismului.<sup>476</sup>

Probleme organizatorice au fost abordate de comandantul Virgil Ionescu la o întrunire organizată în zilele de 13-14 aprilie 1937 la Constanța cu președinții organizațiilor județelor Caliacra, Constanța, Durostor și Tulcea, cărora li s-au făcut recomandări verbale și li s-au trasat instrucțiuni referitoare la strângerea și procurarea uniformelor, a fondurilor și protejarea secretelor organizației și circularelor transmise de C. Zelea-Codreanu.<sup>477</sup>

La 5 iulie 1937, comandantul Virgil Ionescu, șeful „*Regiunii VI Dobrogea*“, era dat exemplu pe țară pentru eficiența manifestată în coordonarea zonală a activității și dezvoltarea organizațiilor legionare din județul Constanța.<sup>478</sup>

În vara anului 1937, sub comanda liderului național al „*Frățiilor de Cruce*“, Gh. Istrate, în județele Caliacra și Durostor s-a organizat cu 350 de tineri un marș pe durata a două săptămâni. Marșul era apreciat ca „*o injecție de speranță și curaj*“ pentru românii dobrogeni asupra cărora comitagiții bulgari executau atentate și diverse presiuni.<sup>479</sup>

La 11 noiembrie 1937, partidul „*Totul pentru Țară*“ a declanșat campania electorală pentru alegerile parlamentare ce urmau să se desfășoare în luna decembrie. În județele dobrogene, zeci de echipe sub conducerea șefilor de cuiburi și sectoare au desfășurat o intensă propagandă electorală. Marșurile în formații în acordurile cântecelor legionare au fost combinate cu întruniri publice organizate în majoritatea localităților urbane, dar și în mediul rural.<sup>480</sup>

Campania electorală din județul Constanța a culminat cu întrunirea din 12 decembrie 1937 organizată în sala cinematografului „*Tranulis*“,

---

<sup>476</sup> Puiu Bordeiu, Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p.505.

<sup>477</sup> Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 311.

<sup>478</sup> C. Zelea-Codreanu, *Circulări și manifeste. 1927-1928*, Colecția „*Omul Nou*“, München, 1981, p. 140.

<sup>479</sup> N. Roșca, *op.cit.*, p.28.

<sup>480</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXIII, nr. 220 din 25 noiembrie 1937.

la care au luat parte circa 1.800 de legionari. Au fost prezenți toți fruntașii organizației și Virgil Ionescu, șeful organizațiilor legionare din Dobrogea. Toți vorbitorii au acuzat autoritățile că-i provoacă pe legionari și îi supun la diverse șicane. Vinovați erau liberalii, caracterizați ca fiind „o cloacă de ghiftuiți”.<sup>481</sup> Pe lângă corupția politicianilor, în campania electorală s-a pus accent pe nerezolvarea diverselor probleme sociale, necesitatea contracarării pericolului comunist și a terorismului practicat de extremiștii bulgari în sudul Dobrogei.

Pe liste au fost înscrși comandanți, legionari cu experiență, cu contribuții în crearea structurilor gardiste, avocați, ingineri, preoți.<sup>482</sup>

În Dobrogea, organizațiile partidului „*Totul pentru Țară*” s-au situat, la „*Camera Deputaților*”, pe poziția a treia. Au fost aleși patru deputați, Virgil Ionescu – județul Constanța, Grigorie Cristescu – județul Tulcea, Constantin Papanace – județul Caliacra și Vanghele Petrașincu – județul Durostor.<sup>483</sup> La „*Senat*”, în județele Constanța și Tulcea s-a situat pe locul trei, iar în Caliacra pe locul patru, în Durostor nefiind depuse liste, legionarii nereușind să obțină vreun loc.<sup>484</sup>

Rezultatele obținute în Dobrogea erau explicate de reputatul ziarist dobrogean C.N. Sarry „*nu numai în avântul tinerilor, ci în păcătoșenia celor învechiți în rele*”.<sup>485</sup>

Încurajată de succesul electoral înregistrat în urma alegerilor din decembrie 1937, „*Mișcarea Legionară*” a desfășurat în timpul guvernării național-creștine (28 decembrie 1937 – 9 februarie 1938) o campanie propagandistică ofensivă. S-au organizat numeroase întruniri ce evidențiau o creștere fără precedent a susținerii de care se bucura și în Dobrogea „*Mișcarea Legionară*”.

Instaurarea regimului carlist la 10 februarie 1938 a curmat temporar planurile legionare de ascensiune politică. Introducerea stării de asediu a marcat reluarea de către autorități a măsurilor represive. În aceste condiții, Corneliu Zelea-Codreanu a luat, la 21 februarie 1938, decizia de autodizolvare a partidului „*Totul pentru Țară*”.

---

<sup>481</sup> Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 367-368.

<sup>482</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXIII, nr. 217 din 20 noiembrie 1937.

<sup>483</sup> Puiu Dumitru Bordciu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea*, p. 156.

<sup>484</sup> *Ibidem*, p. 157.

<sup>485</sup> „*Dobrogea jună*”, an XXXIII, nr. 3-4 din 4 ianuarie 1938.

Activitățile clandestine au luat locul celor deschise. Într-un document de epocă se sublinia că și în Dobrogea „*Mișcarea Legionară*” „*clandestin și ilegal continua să activeze și cu mai multă îndârjire, sperând într-o schimbare a actualului regim*”.<sup>486</sup>

Autoritățile locale au recurs sistematic la supravegherea structurilor legionare, a legionarilor, prin metode specifice. Spre exemplu, „*Chestura Poliției Constanța*” preciza într-o „*Notă informativă*” că membri ai „*Gărzii de Fier*” „*ies la câmp și se întâlnesc în grupuri de 2-3 sub pretext că fac plimbare. În timpul mersului individul se schimbă dintr-un grup și trece în altul*” (sic).<sup>487</sup> La 20 mai 1938, „*Comisia de colaborare în legătură cu siguranța portului Constanța*”, din care făceau parte prefectul, căpitanul portului Constanța, șeful de stat major al Diviziei a 9-a, procurorul șef și șeful Siguranței, a constatat, după cum s-a consemnat și în procesul-verbal, că „*legionarii activează*”, că în sala tribunalului se țineau întruniri între legionari „*sub forma consultațiilor cu avocații*”, iar muncitorii de la întreprinderile petrolifere conștănțene „*sunt simpatizanți ai Gărzii de Fier*”.<sup>488</sup>

„*Comisia de colaborare pentru siguranța statului din județul Călărași*” constata la 25 iulie 1938 că „*sub masca recreerii sau căutării sănătății, foarte mulți membri ai Gărzii de Fier își dau întâlnire pe litoralul marin între Constanța și Balș. Ei fac propagandă mai mult orală și foarte puțină scrisă, pentru răzbunarea lui Codreanu sau a celorlalți membri arestați*”.<sup>489</sup> (sic).

S-au făcut percheziții la domiciliile celor suspectați că dețineau materiale propagandiste și armament. Spre exemplu, în noaptea de 16/17 mai 1938 s-au efectuat în județul Durostor 596 de percheziții la domiciliile unor legionari cunoscuți.<sup>490</sup> O parte dintre cei arestați au fost implicați în procese. La 1 decembrie 1938, „*Tribunalul militar*” de pe lângă „*Divizia a 9-a*” pronunța sentința în procesul celor 27 de legionari găsiți vinovați de răspândire de manifeste.<sup>491</sup> Alți membri au fost internați în lagăre și închisori.

<sup>486</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 3/1938, f. 133.

<sup>487</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1296/1938, f. 6.

<sup>488</sup> *Ibidem*, dosar 1292/1938, f. 12.

<sup>489</sup> *Ibidem*, f. 42.

<sup>490</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 4/1938, f. 184.

<sup>491</sup> *Ibidem*, fond Prefectura Județului Constanța, dosar 33/1938, f. 281.



Arestarea conducerii „*Mișcării Legionare*” și asasinarea în noaptea de 29/30 noiembrie 1938 a celor 14 lideri legionari, între care s-a aflat și C.Z. Codreanu, au provocat reacții de ripostă și în rândul legionarilor dobrogeni. În zone publice din Constanța, Tulcea, Bazargic, Silistra ș.a. s-au difuzat manifeste prin care s-a protestat vehement împotriva represaliilor la care era supusă „*Mișcarea Legionară*” de către Armand Călinescu, ministru de „*Interne*”. S-au operat numeroase arestări și în Dobrogea ale celor implicați în astfel de activități.<sup>492</sup>

Intensificarea măsurilor antilegionare după descoperirea unui complot care a încercat asasinarea regelui Carol II și a lui Armand Călinescu, la 6 ianuarie 1939, a determinat refugiarea în Germania a mai multor lideri legionari, între care s-au aflat și cei din Dobrogea. La începutul lunii martie 1939 au ajuns în Germania Nicolae Șeitan și Eugen Teodorescu.<sup>493</sup> Grupului legionar de la Berlin i s-a mai alăturat și Victor Silaghi.

Anul 1939 a însemnat pentru legionarii dobrogeni rămași în țară și nearestați o etapă de derută și dificultăți deosebite în menținerea legăturilor între structuri și continuarea activității în forme clandestine. Cei închiși au fost supuși la presiuni, astfel că o parte dintre membri s-au desolidarizat de „*Mișcarea Legionară*”.

În județul Constanța până în 14 decembrie 1939 adresaseră Prefecturii cereri de desolidarizare 109 legionari. Urma ca în a doua parte a lunii ianuarie 1940 să fie analizate și cererile celor din mediul urban.<sup>494</sup> Alții au aderat la „*Frontul Renașterii Naționale*” și au semnat declarații de loialitate față de Carol al II-lea.

Asasinarea la 21 septembrie 1939 a primului-ministru Armand Călinescu de către o echipă de legionari a fost primită și de legionarii dobrogeni „*ca o victorie morală în lupta împotriva regimului carlist*”.<sup>495</sup> Autoritățile au aplicat un nou val de represalii dure. În așa-numita „*noaptea cuțitelor lungi*” din 21/22 septembrie 1939, au fost asasinați 252 legionari, inclusiv dobrogeni, aflați în detenție la Râmnicu

---

<sup>492</sup> D.J.C.A.N., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 18/1938, f. 160-164.

<sup>493</sup> Șt. Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Editura Roza Vânturilor, București, 1933, p. 121-122.

<sup>494</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 160/1940, f. 2.

<sup>495</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *Mișcarea Legionară*, p. 197.

Sărat, Braşov, Miercurca Ciuc, Vaslui sau în detenţia Siguranţei. Cei în cauză n-au avut nici o legătură cu asasinarea lui Armand Călinescu. Din judeţul Constanţa au mai fost împuşcaţi patru fruntaşi locali, iar din judeţele Durostor şi Caliacra trei.

Pe fondul ascensiunii Germaniei pe plan internaţional, Carol al II-lea a acceptat „reconcilierea” cu „Mişcarea Legionară”, etapă care a început în luna octombrie 1939 şi s-a prelungit până în primăvara anului 1940. „Mişcarea Legionară” a fost recunoscută ca realitate politică, iar amnistia aprobată de rege a dus la eliberarea pe etape a legionarilor închişi. Ei au rămas însă sub supravegherea autorităţilor. Elocvent în acest sens este un raport al „Prefecturii Judeţului Tulcea” către „Ministerul de Interne”, datat 12 februarie 1940, în care se precizează că, de la schimbarea regimului, „Mişcarea Legionară” „nu a avut nici cea mai mică mişcare. Foştii conducători fac impresia că sunt în mod sincer convertiţi”, oferindu-şi serviciile autorităţilor.<sup>496</sup>

În contextul valului de nemulţumire populară determinată de cedarea unei părţi a Ardealului prin Dictatul de la Viena, mizând pe diminuarea loialităţii faţă de regim a armatei, poliţiei şi jandarmeriei, la 3 septembrie 1940 mai multe obiective militare şi civile din Constanţa au fost atacate de legionari, acţiuni similare celor desfăşurate la Bucureşti şi Braşov. După cum reiese dintr-o telegramă a „Prefecturii Judeţului Constanţa” către „Ministerul de Interne” în seara zilei de 3 septembrie 1940, grupe de 10-15 legionari înarmaţi au ocupat simultan „Prefectura”, „Inspectoratul de Poliţie”, „Legiunea de Jandarmi”, „Legiunea de Jandarmi Mobilă” şi „Centrala Telefonică” Constanţa.

Pentru eliberarea clădirilor ocupate s-a apelat la comandamentul „Corpului 2 Armată” care a ordonat intervenţia trupelor. În urma schimbului de focuri s-au înregistrat 16 răniţi şi 9 morţi, dintre care 2 legionari, 4 jandarmi, 3 marinari. În dimineaţa zilei de 4 septembrie, clădirile au fost evacuate şi 100 de legionari arestaţi, majoritatea fiind elevi de liceu.<sup>497</sup>

---

<sup>496</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 211/1940, f. 1.

<sup>497</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Judeţului Constanţa, dosar 40/1940, f. 75; Puiu Dumitru Bordeiu, *op.cit.*, p. 223-224.

Dintre cei arestați, 81 de legionari au fost trimiși în judecată, 77 au fost condamnați la diferite pedepse privative de libertate, dintre care câțiva lideri, precum Eugen Teodorescu și Traian Puiu, în contumacie.<sup>498</sup>

Ulterior, după participarea la guvernare, 171 de legionari erau incluși de Eugen Teodorescu, șeful „*Regionalei V Constanța*“, pe un tabel fiind remarcați pentru modul cum au acționat pe timpul confruntărilor din noaptea de 3/4 septembrie 1940.<sup>499</sup>

Ca urmare a cedărilor teritoriale din vara anului 1940 care au dus la prăbușirea României Mari, în țară s-au organizat mitinguri și demonstrații împotriva regimului carlist. La 4 septembrie 1940, Carol al II-lea l-a însărcinat pe generalul Ion Antonescu cu formarea guvernului, încredințându-i depline puteri, iar în dimineața zile de 6 septembrie a abdicat și a părăsit țara. Evenimentele au avut consecințe directe asupra „*Mișcării Legionare*“ cărcia i s-a deschis drumul spre putere.

Încă în după-amiaza de 4 septembrie 1940, generalul Antonescu a ordonat punerea în libertate legionarilor arestați, între care s-au aflat și cei din Dobrogea.

Prima manifestație publică organizată de legionarii constănțeni după schimbarea regimului politic a avut loc la 13 septembrie 1940, când s-a comemorat ziua lui Corneliu Zelea-Codreanu. Un cortegiu de 2.000 de legionari a străbătut străzile Constanței de la sediul din str. Călărăși până la Catedrala „*Petru și Pavel*“ unde episcopul Gherontie a oficiat o slujbă de pomenire, iar Eugen Teodorescu a omagiat personalitatea „*Căpitanului*“.<sup>500</sup> Astfel de ceremonii au mai fost organizate și în perioada ulterioară. Astfel, au fost reînnumate, cu mare pompă, rămășițele legionarului Constantin Chiriazii, ucis în noaptea de 22/23 septembrie 1939, și s-a comemorat împlinirea a 7 ani de la moartea lui Virgil Teodorescu.<sup>501</sup>

Legionarii constănțeni s-au implicat prin „*ajutorul legionar*“ în sprijinirea populației refugiate, a familiilor celor concentrați și a celor lipsiți de mijloace, în scopul atragerii de noi aderenți.

La 14 septembrie 1940 s-a instalat regimul legionaro-antonescian, iar România proclamată stat „*național-legionar*“. Prin forța împreju-

---

<sup>498</sup> *Ibidem*, f. 226.

<sup>499</sup> *Ibidem*, f. 224.

<sup>500</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXVI, nr. 89 din 13 septembrie 1940.

<sup>501</sup> *Ibidem*, nr. 110 din 27 noiembrie 1940.

rărilor, legionarii dobrogeni s-au implicat în conducerea administrației. O atenție deosebită s-a acordat selecționării tuturor celor care solicitau admiterea în „*Mișcarea Legionară*” și întăririi ferme a disciplinei. Reprezentanți ai „*Regionalei V Constanța*” au participat la manifestația din 8 noiembrie din Iași în ținută de ceremonie, cu steaguri cu însemnele organizației.<sup>502</sup>

Propaganda prin presa centrală legionară distribuită în mii de exemplare în județele Constanța și Tulcea, tipărirea în 1940 a ziarului „*Biruitorii*”, oficios al „*Regionalei V Constanța*”, și răspândirea altor publicații și materiale de propagandă denotă că și în Dobrogea răspândirea ideilor și doctrinei legionare a constituit în această etapă activitatea prioritară. Educația prin filme și prin școală a urmărit formarea tineretului în spirit legionar. Propaganda a vizat și „*afirmarea românismului între Dunăre și Mare*”.<sup>503</sup>

„*Regionala V Constanța*”, ca structură zonală din care făceau parte organizațiile județelor Constanța, Tulcea, Ialomița și Brăila, condusă de un stat major format din șefii organizațiilor județene avea, conform „*Ordinului de zi nr. 5*” pe luna noiembrie 1940, semnat de Eugen Teodorescu, șeful „*Regionalei*”, 1.514 cuiburi și 10.967 de membri.

Principalele activități, sau „*bătălii*” cum erau denumite, erau fixate a fi realizate lunar. Pentru luna decembrie 1940, pentru organizațiile legionare din „*Regiunea a V-a*” erau stabilite: „1. *Bătălia împământinirii sistemului de organizare*; 2. *Bătălia comerțului legionar, cel puțin a unei cooperative pe județ*; 3. *Bătălia Ajutorului legionar prin deschiderea unor cantine pentru oamenii nevoiași, muncitori, funcționari*; 4. *Bătălia colportajului prin difuzarea unui număr cât mai mare din cărțile noastre de căpătâi. Se recomandă deschiderea unei librării în orașele de reședință*; 5. *Bătălia organizării Gărzilor Legionare*; 6. *Bătălia respectării datei trimiterii rapoartelor*”.<sup>504</sup>

Profitând de funcțiile ce le dețineau în aparatul administrativ și politic, ori pe cont propriu, legionarii s-au dedat și în Dobrogea la acțiuni abuzive, percheziții, arestări, maltratări, legarea la stâlpul infamiei și confiscări de bunuri de la diverși cetățeni.

<sup>502</sup> Puiu Dumitru Bordeiu, *op.cit.*, p. 251.

<sup>503</sup> „*Biruitorii*”, an I, nr. 5 din 8 decembrie 1940.

<sup>504</sup> *Ibidem*, nr. 7 din 25 decembrie 1940.

Parchetele din cele două județe dobrogene au înregistrat în Constanța 19 maltratări, 16 sechestrări de persoane, 15 însușiri de bunuri prin vânzări forțate, o confiscare de bunuri, 3 ocupări forțate de imobile și o devastare, iar în județul Tulcea 3 maltratări, 3 sechestrări, 15 însușiri de bunuri și 7 confiscări.<sup>505</sup> Din alte izvoare aflăm că la Constanța legionarii au preluat de la evrei 37 de magazine<sup>506</sup>, iar la Tulcea, 11.<sup>507</sup>

Rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941 a cuprins și Dobrogea. În zilele de 19-20 ianuarie s-au desfășurat și în această parte a țării mitinguri, manifestații, întâlniri care au avut ca scop „*verificarea nivelului de pregătire a efectivelor legionare pentru răsturnarea de la putere a generalului Antonescu*“.<sup>508</sup>

Conform ordinelor transmise de la București, legionarii dobrogeni s-au baricadat în sediile instituțiilor publice, încercând să se opună preluării lor de către autoritățile militare. În cursul zilei de 21 ianuarie sute de legionari s-au adunat la sediile județene, la cantine și în alte locuri pentru a se organiza și riposta la măsurile ordonate de șeful statului. Circa 500 de legionari au manifestat pașnic în după-amiaza zilei de 21 ianuarie pe străzile Constanței. Localurile ocupate de legionari au fost înconjurate de efective militare. S-au produs schimburi de focuri. La 23 ianuarie 1941, „*Comandamentul Diviziei a 9-a*“ raporta că „*în oraș (Constanța – n.n.) au pătruns foarte mulți legionari de la țară*“. Alte coloane venite dinspre Hârșova și comuna Mihai Viteazu au fost oprite de posturile instalate de „*Regimentul 13 Artilerie*“, dezarmate și obligate să se înapoieze.<sup>509</sup> În mai multe localități rurale, unde se găseau posturi de jandarmi, armamentul a fost sustras de legionari.

Elemente din armată, simpatizanți ai „*Mișcării Legionare*“, au încercat să sprijine și să atragă soldații și ofițerii la rebeliune. Oficioul „*Biruitoarii*“ a publicat în numărul din 23 ianuarie 1941 un apel al maiorului M. Turcescu adresat ofițerilor și soldaților în care arată că „*Ceasul hotărârilor supreme a sosit. Armata din Constanța nu poate și*

---

<sup>505</sup> *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie, vol. I*, București, 1941, p. 131-132; vezi și Puiu Dumitru Bordeciu, *op.cit.*, p. 274-275.

<sup>506</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1740/1941, f. 161.

<sup>507</sup> D.J.T.A.N., fond Tribunalul Județului Tulcea. Parchet, dosar 191/1941, f. 19.

<sup>508</sup> Puiu Dumitru Bordeciu, *op.cit.*, p. 286.

<sup>509</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1740/1941, f. 19.

nu trebuie să meargă pe altă cale". Pentru a-i convinge pe militari, în apel se arată că unitățile din Craiova și Iași sunt alături de „Mișcarea Legionară”.<sup>510</sup> Un alt manifest adresat trupelor constănțene a fost scris de Nicolae Șeitan, fost prefect legionar, dar care n-a mai fost difuzat întrucât a fost confiscat de autoritățile militare. După ordinul dat de Horia Sima în 23 ianuarie 1941 de încetare a rezistenței, cei mai mulți legionari dobrogeni s-au predat. Autoritățile au procedat la dezarmarea legionarilor din orașe, confiscarea armamentului și muniției, iar în mediul rural legionarii au depus armele la posturile de jandarmi.<sup>511</sup> În zilele următoare s-au făcut descinderi la domiciliile și sedii, soldate cu arestarea altor legionari. În noaptea de 28 ianuarie 1941, toți tinerii, majoritatea fiind elevi de liceu, găsiți la sediul „Frăției de Cruce” au fost arestați.<sup>512</sup> Măsurile ferme adoptate și anunțate de Ion Antonescu au produs și în Constanța „printre legionari, o stare de frică și derută”, după cum reiese dintr-un raport al „Inspectoratului Regional de Poliție Constanța”.<sup>513</sup> Din același document reiese că în județul Constanța „marea masă legionară se află în derută pentru moment și nu știe ce atitudine să ia cu privire la noua orientare politică. O parte din ei sunt pentru o înțelegere imediată cu conducătorul statului, condiționând această acțiune prin realizarea treptată, dar integrală a programului legionar, iar o altă parte opinând șederea în expectativă și orientarea să fie în funcție de evoluția evenimentelor interne... Fiind complet lipsiți de conducători și mijloace de legătură cu cei în drept, legionarii sunt foarte rezervați în discuții și manifestațiuni”.<sup>514</sup>

<sup>510</sup> „Biruitoarii”, an I, nr. 13 din 23 ianuarie 1941.

<sup>511</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1741/1941, f. 120. Legionarii din județul Tulcea au predat 513 arme de vânătoare, 28 arme vechi, 53 arme care erau din dotarea armatei, 64 de pistoale, 127 revolve, 197 cartușe. De la „Liceul de Băieți” și sediul din Tulcea al „Mișcării” s-au confiscat 42 arme de război, 5 carabine, 19 pistoale, 14 revolve, o pușcă mitralieră, 495 cartușe ș.a. *Ibidem*, fond Divizia a 10-a, dosar 118/1941, f. 114, 656.

<sup>512</sup> *Ibidem*, fond Divizia a 9-a, dosar 1741/1941, f. 379.

<sup>513</sup> „Evenimentele din ianuarie 1941” în „Arhivele germane și române”, vol. II. Studiu introductiv de dr. Gheorghe Buzatu. Ediție îngrijită și notă de Radu-Dan Vlad, Editura Majadahonda, București, 1999, p.113.

<sup>514</sup> *Ibidem*, pp.112-113.

Înlăturată de la guvernare, cu conducerea și arestată ori forțată să se refugieze în străinătate, „*Mișcarea Legionară*” și-a încheiat rolul politic. În următorii ani, activitatea celor rămași liberi până după al Doilea Război Mondial a fost atent supravegheată de autorități, după cum o demonstrează izvoarele istorice. Câteva exemple în acest sens sunt concludente. La 23 octombrie 1942, „*Legiunea de Jandarmi Constanța*” raporta „*Prefecturii*” că la domiciliul preotului din comuna Ivrinezu a fost găsit „*material de propagandă legionară*”.<sup>515</sup> Dintr-un raport al „*Comisariatului de Poliție Măcin*” din 1943 aflăm că „*s-a continuat supravegherea legionarilor, la percheziție s-au găsit arme și material de propagandă*”.<sup>516</sup>

**Frontul Românesc.** Creat prin sciziune de Al. Vaida-Voevod, la 25 februarie 1935 și pe ideea naționalistă „*numerus valahicus*”, „*Frontul Românesc*” a găsit și în Dobrogea adepți, îndeosebi din rândul foștilor membri ai statelor majore ale organizațiilor P.N.Ț. La Constanța, dr. M. Isăcescu a primit din partea lui Vaida-Voevod sarcina de a constitui și conduce organizația.

În județul Caliacra cu organizarea a fost însărcinat avocatul Vasile Covată, căruia periodicul „*Dobrogea nouă*” îi aprecia trecutul politic, ceea ce i-a permis să atragă cetățeni „*fără deosebire de origine etnică*”.<sup>517</sup>

La 25 august 1935, organizația Caliacra a „*Frontului Românesc*” a organizat o consfătuire a șefilor organizațiilor comunale. Numărul mare de participanți a transformat consfătuirea într-o adunare publică la care avocatul Vasile Covată, președintele organizației, a insistat pe intensificarea propagandei pe „*numerus valahicus*”.<sup>518</sup> În lunile următoare s-au constituit organizații în aproape toate localitățile județului și a început pregătirea șefilor din mediul rural. O altă secție s-a creat în județul Durostor, dovedind, prin presa tipărită și activitățile organizate, o oarecare viabilitate.<sup>519</sup>

<sup>515</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 5/1941, f. 136.

<sup>516</sup> D.J.T.A.N., fond Comisariatul de Poliție Măcin, dosar 66/1943, f. 134.

<sup>517</sup> „*Dobrogea nouă*”, an XVI, nr. 1 din 2 aprilie 1935.

<sup>518</sup> *Ibidem*, nr. 21 din 27 august 1935.

<sup>519</sup> „*Curierul*”, an II, nr. 1 din 11 iunie 1936.

Pentru consolidarea poziției în dreapta Dunării, conducerea „Frontului Românesc” a organizat în toamna anului 1935 un „congres” la Constanța la care a participat Al. Vaida-Voevod, dr. Ioanițescu ș.a., prilej pentru prezentarea pe larg a programului și efectuarea apologiei lozincii „*numerus valahicus*”. Programul expus de dr. M. Isăcescu, avea un pronunțat caracter naționalist și se adresa cercurilor locale comerciale, precum și proprietarilor rurali care se simțeau lezați în afaceri de concurența străinilor. Pentru sudul Dobrogei, unde „*numerus valahicus*” credea numeroase semne de întrebare printre minorități, se dădeau asigurări că acesta va „*constitui o garanție care corespunde unei echități sociale, asigură în limitele unui echilibru național viața și existența concetățenilor români loiali de origine străină*”.<sup>520</sup> Adepții lui Vaida-Voevod s-au adresat și celor colonizați în Dobrogea, cărora li se promitea anularea datoriilor și întărirea frontierei de sud împotriva acțiunilor comitagiiilor prin constituirea unui cordon de sate românești.<sup>521</sup>

Cu toate eforturile făcute, ale propagandei „*pe teren*”, organizațiile dobrogenice ale „Frontului Românesc” nu au reușit să se impună în alegerile din decembrie 1937.

**Activitatea organizațiilor de Stânga și Extremă Stânga.** După Primul Război Mondial, situația dificilă în care s-a aflat populația a determinat o aderență mai mare la „Partidul Socialist” în județele transdunărene. La Constanța „*începutul l-au făcut metalurgiștii și ceferiștii, urmând portul, lucrătorii în lemn, tăbăcarii, tipografi etc.*”.<sup>522</sup> La Tulcea, organizația socialistă a fost una dintre cele mai puternice, reușind să desfășoare o propagandă intensă cu ocazia alegerilor și a grevei generale din 1920.<sup>523</sup> Primarul Chilici Vechi preciza, în februarie 1920, într-un memoriu că este „*foarte greu de a preîntâmpina propaganda socialistă*”, în localitate „*sunt 400 de adepți ai dr. Racovski*”.<sup>524</sup>

<sup>520</sup> *Ibidem*, an II, nr. 2 din 5 iulie 1936.

<sup>521</sup> *Călăuza Frontului Românesc. Program și conducători*, Constanța, 1937, p. 44.

<sup>522</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVI, nr. 219, ediția a II-a din 30 septembrie 1922.

<sup>523</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 193/1920, f. 32.

<sup>524</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 550/1920, f. 3.



În județul Caliacra, conform unei note informative a „Corpului de Jandarmi“, datată 15 iulie 1920, aflăm că „în urma propagandei făcute de agenții socialiști Tinev Hagi Tinev și Gheorghe H. Tinev, fratele și nepoții lui Racovski, cum și un anume Boris Ștefanov, întreaga populație aderă la ideile și principiile socialiștilor care păstrează strânse legături cu boșelvicii ruși, având speranța că va veni curând momentul când Cadrilaterul va fi retrocedat Bulgariei“.<sup>525</sup>

Conducerea „Partidului Socialist“ informa „Ministerul de Interne“ că în luna mai 1920 mai mulți cetățeni din Silistra, „care în timpul când Cadrilaterul era la Bulgari erau socialiști“, au vrut să pună bazele organizației socialiste, fiind refuzați de „Tribunalul Durostor“. Se solicita ridicarea măsurilor excepționale și aprobarea constituirii organizației socialiste „să poată să-și exprime programul său și să controleze ideile șoviniste pe care unii le propagă poate în numele socialismului“.<sup>526</sup>

Organizațiile socialiste din județele Caliacra și Durostor au reușit să atragă un număr mare de membri din rândul minorității bulgare. Implicarea filierei comuniste balcanice și a Cominternului<sup>527</sup> a imprimat activității secțiilor socialiste linia politică comunistă, extremistă și antiromânească.

Dintr-un raport al lui Al. Constantinescu către „Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste“, datat 1 mai 1921, aflăm că după sosirea de la Moscova în septembrie 1919 a unui curier „cu o sumă de bani importantă“, activitatea s-a lărgit și a fost atras la activitatea comunistă Boris Ștefanov pentru județele Caliacra și Durostor, s-a reluat contactul cu „Partidul Comunist Bulgar“ prin

---

<sup>525</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 297/1920, f. 15.

<sup>526</sup> *Ibidem*, dosar 246/1920, f. 4.

<sup>527</sup> Pentru rolul „Federației Comuniste Balcanice“, al „Cominternului“ și iredentismului bulgar vezi: Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul, Filiera comunistă balcanică în România (1919-1943). Studii documentare*, Editura Silex Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994, p. 57-99; Dan Cătănuș, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar, 1919-1940*, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001. (Passim); Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *Propagandă, contrapropagandă și interese străine la Marea Neagră (1919-1939). Documente. Partea I*, Editura Universității din București, 2003. (Passim).

„tovarășii Neicev și Boris Ștefanov“. S-au făcut eforturi pentru crearea la Constanța a unui „organ central comunist care să fie folosit ca centru de activitate în această regiune din România. Starea de asediu și lipsa absolută de elemente de toată încrederea ne-au împiedicat să îndeplinim această dotare. În partea de sud a Dobrogei, anexată în 1913, secțiile partidului sunt în întregime sub influența comuniștilor”.<sup>528</sup> Intensificarea propagandei comuniste a determinat autoritățile locale să se conformeze dispozițiilor „Ministerului de Interne” și să ia măsuri.<sup>529</sup> La 3 aprilie 1919, „Prefectura Constanța” cerea organelor de subordine, „în legătură cu propaganda bolșevică”, să vegheze „cu cea mai mare atenție în această direcție. Cei dovediți că se îndeletnicesc cu astfel de propagandă vor fi arestați”.<sup>530</sup>

În sudul regiunii, „Comitetul Revoluționar din Dobrogea”, constituit din comuniști, desfășura activitate propagandistică și organizatorică. S-au constituit „comitete revoluționare la Balci, Silistra, Dobrici, Ruse, Șumula, Cavarna, Turtucaia”. În mediul rural se creaseră 38 de „organizații legate de comitetele revoluționare de la orașe. Tot teritoriul nostru a fost prelucrat în spirit comunist”, recunoscând că „toată munca noastră are loc împreună și într-un contact deplin cu partidul comunist din Bulgaria de unde primim instrucțiuni și sfaturi”.<sup>531</sup>

Respectând programul adoptat în luna mai 1919 de conducerea „Partidului Socialist” și secțiile din dreapta Dunării au trecut la pregătirea și desfășurarea campaniei electorale în vederea alegerilor din noiembrie, editând și răspândind manifeste, organizând întâlniri cu alegătorii. Congresul extraordinar al „Partidului Socialist” din 13-14 octombrie 1919 a decis abținerea de la alegeri. În județele Caliacra și Constanța, „Partidul Socialist” a depus însă liste pentru „Adunarea Deputaților”, obținând 16.866 voturi.<sup>532</sup> Gh. Panaitescu, cunoscut socialist constănțean, a fost ales deputat de Caliacra. În alegerile generale din mai-iunie 1920, activitatea de propagandă electorală s-a caracterizat

<sup>528</sup> Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social Politice (I.S.I.S.P.), fond I, dosar 808 (copie), f. 25, 42-43.

<sup>529</sup> Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *op.cit.*, p. 77.

<sup>530</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Constanța, dosar 4/1919, f. 1; Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *op.cit.*, p. 73-93.

<sup>531</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 66.

<sup>532</sup> T. Ionescu, *Statistica electorală*, p. 19.

prin întruniri și răspândirea de manifeste, atragerea de noi membri și simpatizanți „*mai cu seamă printre locuitorii de origine bulgară*“.<sup>533</sup> S-au constituit noi secții, îndeosebi în sudul Dobrogei unde „*în toate garnizoanele (...) s-au pus bazele partidului socialist*“.<sup>534</sup> „*Partidul Socialist*“ a reușit să obțină trei locuri prin Boris Ștefanov ales la Caliacra, Costa Stoev în Durostor și Evanghelie Stanef la Tulcea.<sup>535</sup> Recunoscând buna organizare a campaniei electorale, oficiosul organizației Constanța a „*Partidului Liberal*“ sublinia că acesta s-a bazat pe faptul că au „*știut să stabilească o disciplină perfectă a lor, așa că nici un glas să nu se rătăcească, nici un vot să nu dea greș. Din acest punct de vedere „Partidul Socialist” s-a arătat superior celorlalte*“.<sup>536</sup>

Deputatul Boris Ștefanov a fost contestat la validare pentru „*motivul că ar fi șeful iredentei bulgare*” și că a „*făcut propagandă contra integrității statului român*“.<sup>537</sup>

Boris Ștefanov a respins acuzațiile, protestând de la tribuna „*Adunării Deputaților*” față de modul în care a fost arestat pe timpul campaniei electorale și împotriva legislației speciale care se aplica în sudul Dobrogei.

Un alt moment de afirmare publică a organizațiilor socialiste l-a constituit greva generală din 1920. Și între Dunăre și Marea Neagră organizarea grevei a fost pregătită de organizațiile socialiste.<sup>538</sup> Ca și în alte regiuni ale țării, autoritățile dobrogene au procedat la închiderea sediilor, confiscarea documentelor, arestarea conducătorilor și a membrilor găsiți, cărora li s-au intentat procese.

După cum s-a văzut, influența grupurilor comuniste a fost mult mai puternică în Dobrogea. În perioada premergătoare congresului din mai 1921, și în secțiile „*Partidului Socialist*” au avut loc dezbateri asupra problemelor referitoare la transformarea în „*Partid Comunist*” Organizațiile Caliacra și Durostor erau apreciate într-o scrisoare către „*Comintern*” din 13 martie 1920 ca fiind „*fără discuție comuniste*“.<sup>539</sup>

<sup>533</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 477/1920, f. 1.001.

<sup>534</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 50, dosar 7150, f. 180.

<sup>535</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 20/1920, f. 38; dosar 27/1920, f. 13; dosar 50/1920, f. 3.

<sup>536</sup> „*Liberalul*”, an I, nr. 13 din 6 iunie 1920.

<sup>537</sup> D.A.N.I.C., *loc.cit.*, dosar 20/1920, f. 14.

<sup>538</sup> *Ibidem*, dosar 193/1920, f. 32; dosar 270/1920, f. 8.

<sup>539</sup> Arh. I.S.I.S.P., fond I, dosar 808, f. 2.

Ședințele secțiilor dobrogene de alegere a delegaților pentru congresul „*Partidului Socialist*” au avut loc la începutul lunii mai 1921. Hotărârea pentru care s-a optat a fost de „*afiliere necondiționată*” la „*Comintern*”, ca fiind decisă încă din luna octombrie 1920.<sup>540</sup>

Ca delegați au fost aleși adepți ai curentului comunist. Din Constanța au participat Andrei Ionescu, Dumitru Gheorghiu, Dobrică Radu și Nicolae Rusu, de la Tulcea Evanghelie Stanef, iar din Durostor Costa Stoev, care au primit din partea organizațiilor mandat de a vota pentru afiliere la „*Comintern*”. Doi dintre comuniștii dobrogeni au fost aleși în organele de conducere ale congresului. Astfel, Andrei Ionescu a fost ales vicepreședinte al biroului congresului, lui revenindu-i și sarcina de a prezida ședința din 9 mai 1921, iar Evanghelie Stanef a făcut parte din comisia de validare.

În după-amiaza celei de-a cincea zi a congresului, autoritățile au întrerupt lucrările, participanții fiind întemnițați în închisorile de la Jilava și Văcărești; ulterior, cei reținuți au fost implicați în procesul de la Dealul Spirii.

Întocmai ca și alte secții, și cele din Dobrogea au creat în anii 1921-1922 comitetele provizorii de conducere și au reluat activitatea de reînscrisere a membrilor. Prima manifestare publică s-a organizat la Constanța în februarie 1922 cu prilejul reîntoarcerii lui Andrei Ionescu în oraș, „*unul din cei mai vechi socialiști români care se bucură de simpatie în masă*”, după eliberarea în închisoare.<sup>541</sup> Adunarea a constituit prilejul pentru a critica regimul și a cere celor prezenți să nu-i sprijine în alegeri pe țărăniști, cum ceruseră socialiștii „*de nuanță centristă*”, și a exprimat convingerea în victoria comunismului.<sup>542</sup>

Întrunirile ulterioare, cum au fost cele din 17 septembrie 1922, 1 octombrie, 8 octombrie, 21 octombrie, 12 noiembrie, 27 noiembrie și 11 decembrie 1922, ale comuniștilor constănțeni, monitorizate de organele de supraveghere, au fost utilizate pentru a critica regimul și de „*a face teoria comunismului*”, pentru a exprima, prin liderii comuniști locali N. Ghețu, Andrei Ionescu, G. Dorobanțu, convingerea că „*mai*

---

<sup>540</sup> Arh, C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 3, f. 128.

<sup>541</sup> „*Dobrogea jună*”, an XVI, nr. 45 din 28 februarie 1922.

<sup>542</sup> *Documente din istoria Partidului Comunist Român și a mișcării muncitorești și revoluționare din România 1921-1924*, Editura Politică, București, 1970, p. 55.

curând sau mai târziu cei mulți și slabi se vor deștepta și că vor și să-și ceară dreptul față de stăpânitori“.<sup>543</sup>

În cursul lunii iunie 1922 și-a reluat activitatea secția socialist-comunistă din Tulcea, ce se preocupa să „organizeze și să întărească pe toți muncitorii porturilor dunărene și ai celor de pe malurile Mării Negre. O asemenea mișcare s-a pornit și la Sulina“, se preciza într-un raport al „Inspectoratului General al Siguranței“ din Constanța.<sup>544</sup>

La alegerile generale din 1922 organizate de guvernul liberal, numai organizația comunistă în județul Caliacra a depus lista de candidați, unde „comunismul își are aderenți hotărâți în muncitorii agricoli și proprietari rurali“.<sup>545</sup>

Delegații ai secțiilor și organizațiilor comuniste din Dobrogea au participat la cel de-al doilea congres al „Partidului Comunist din România“, ținut clandestin în noaptea de 3 spre 4 octombrie 1922 la Ploiești, având intervenții pe marginea problemelor aflate pe ordinea de zi. Dezbătând problema națională, importantă pentru provincia dintre Dunăre și Marea Neagră, participanții la congres și-au însușit punctul de vedere antiromânesc al „Cominternului“ și „Federației Comuniste Balcanice“<sup>546</sup> că minoritățile vor „cuceri deplină libertate națională numai în cadrul Republicii Socialiste Federative a Sfaturilor din Balcani“.<sup>547</sup>

Această teză antiromânească și-a găsit loc și în anul 1924 în documentele „Federației Comuniste Balcanice“, în care s-a afirmat că în Dobrogea burghezia română duce față de minorități „o politică brutală de deznaționalizare“ și din această cauză activitatea organi-

<sup>543</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 140/1922, f. 12.

<sup>544</sup> *Ibidem*, dosar 744/1922, f. 63.

<sup>545</sup> *Ibidem*, dosar 16/1922, f. 20.

<sup>546</sup> Creată la 13 ianuarie 1920, la Sofia la cea de-a III-a conferință a „Federației Socialiste Balcanice“, la care a participat și „Partidul Socialist din România“, preciza într-un document adoptat: „numai revoluția proletară și dictatura proletariatului, cu organizația de soviete de deputați ai muncitorilor, țăranilor și ostașilor roșii vor elibera țările balcanice de orice asuprire și le vor oferi posibilitatea autodeterminării libere, unindu-le în cadrul Republicii Socialiste Sovietice Balcanice“ (apud Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul*, p. 59); vezi și Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *op. cit.*, p. 109-110.

<sup>547</sup> D.A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 21.

zațiilor „Partidului Comunist din România“ trebuie orientată spre acțiuni menite să transforme străvechea provincie românească în republică „ca parte integrată în Federația republicii muncitorilor și țăranilor din Balcani“.<sup>548</sup> La 10 octombrie 1924 „Federația Comunistă Balcanică“ a adoptat declarația „cu privire la problema dobrogeană“, cu un conținut net, antinațional și antiromânesc, care-și propune să sprijine „eliberarea populației dobrogene“ și constituirea „Republicii Dobrogene libere“, desigur o Dobrogea comunistă „într-o federație balcanică liberă și puternică“.<sup>549</sup>

Îndeaproape urmărite de autorități, organizațiile comuniste din sudul Dobrogei se întâlneau la domiciliile unor comuniști, unde se critica regimul și se recomanda ca cea „nimerită întrunire este prin case sub diferite forme, fie de invitați de sărbători familiare, sărbători de zile de naștere“ (sic).<sup>550</sup>

„Corpul II Armată“ atrăgea atenția comandantului „Diviziei a 9-a“ că Dobrogea „este un loc foarte eficace pentru activitatea bolșevică“, comuniștii fiind aprovizionați cu materiale din Bulgaria și de emisari trimiși de „Rusia Sovietică“ pentru „revoluționarizarea maselor populare“.<sup>551</sup>

După plenara 21-24 iulie 1925, desfășurată în condiții de ilegalitate la Târgu Mureș,<sup>552</sup> activitatea comunistă din Dobrogea s-a axat mai mult în plan organizatoric. La Constanța s-au înființat celule de partid în șase întreprinderi din oraș și de cartier. După cum preciza, la 30 iulie 1925, „Inspectoratul Siguranței“ din Constanța, „Diviziei a 9-a“ „Mișcarea comunistă în orașul Constanța se bazează pe organizația muncitorilor în bresle și sindicate“.<sup>553</sup>

În județul Durostor, comuniștii conduși de Costa Stoef urmăresc „organizarea clandestină a țăranilor“, corespondența cu centrul se realiza verbal, dar și prin scrisori, după cum se semnala în aceeași sursă

<sup>548</sup> Arh. I.S.I.S.P., fond II, dosar 847, vol. I. C, f. 192-193.

<sup>549</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 103; Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *op.cit.*, p. 109.

<sup>550</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar I/1924, f. 121.

<sup>551</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 618/1924, f. 79.

<sup>552</sup> Vezi Marin C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924-1928*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 50-68.

<sup>553</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 657/1925, f. 446.

istorică citată mai sus. „*Dobrogea jună*“ din 5 februarie 1925 își anunța cititorii că la Silistra, Bazargic, Balcic și Cavarna s-au descoperit „*puternice organizații conduse de ofițeri ruși*“ care ar avea ca principal obiectiv sprijinirea comuniștilor bulgari în acțiunile lor, fiind arestate 50 de persoane.<sup>554</sup>

Sursele cercetate ne arată că în județul Tulcea comuniștii acționau și prin cooperativele „*Principesa Ileana*“ și îndeosebi „*Poporul muncitor*“, al cărei președinte era un cunoscut comunist tulcean, Evanghelie Stanev.<sup>555</sup>

O altă organizație prin intermediul căreia „*Partidul Comunist din România*“ a acționat și în Dobrogea pentru desfășurarea propagandei și prezentarea în alegeri a fost „*Blocul Muncitoresc-Tărănesc*“ (B.M.Ț.). Primele comitete locale al B.M.Ț. s-au înființat la începutul lunii martie 1926 ca urmare a activității comuniștilor N. Rusu și A. Ionescu, care au prezentat programul și au cerut muncitorilor să-l aprobe și să se înscrie în organizație.<sup>556</sup> Adunările organizațiilor B.M.Ț. din această parte a țării au acuzat regimul de „*dictatură politică și economică cu care oligarhia română sugrumă masele producătoare de ani de zile*“, hotărând să „*meargă alături de celelalte comitete de front unic din țară și sub conducerea Comitetului Central de la București pentru îndeplinirea programului*“.<sup>557</sup> La alegerile generale 1927, 1928, 1930 și 1931, precum și în cele locale, comuniștii dobrogeni și-au prezentat candidații sub semnul electoral al B.M.Ț. Boris Ștefanov, Chiru Ștefanov la Caliacra, E. Stanev și Vintilă Voinea la Tulcea, A. Ionescu, N. Ghițu, Ilie Ninescu, Gh. Panaitescu la Constanța și Costa Stoef la Durostor, au obținut sute de voturi fără a putea obține însă baremul pentru a ocupa vreun loc în Parlament.<sup>558</sup>

În sudul Dobrogei, comuniștii bulgari iredentiști, organizatori ai primelor detașamente de comitagii au constituit „*Organizația*

---

<sup>554</sup> „*Dobrogea jună*“, an XIX, nr. 28 din 5 februarie 1925.

<sup>555</sup> D.J.T.A.N., fond Tribunalul Județean Tulcea, Cabinetul de instrucție, dosar 11/1925, f. 56.

<sup>556</sup> „*Dobrogea jună*“, an XII, nr. 48 din 2 martie 1926.

<sup>557</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond, 126, mapa 3, f. 206.

<sup>558</sup> D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 553/1927, f. 3; dosar 559/1927, f. 3; dosar 649/1928, f. 3; „*Dacia*“, an XVIII, nr. 83 din 3 ianuarie 1930.

*Revoluționară Dobrogeană*” („*Dobrogeansko Revoluționo Organizația – D.R.O.*”) desprinsă în 1925 din „*Organizația Internă Revoluționară Dobrogeană – V.D.R.O.*”, constituită la sfârșitul anului 1923 și începutul anului 1924 ca braț înarmat al societății „*Dobrogea*”.<sup>559</sup> „*Părintele fondator*” a fost considerat Docu Mihailov, iar după asasinarea acestuia, de locuitorul său Dimităr Donev.<sup>560</sup> Subordonată „*Filierei Comuniste Balcanice*”, D.R.O. a intrat în anii 1927-1928, conform recomandărilor „*Cominternului*”, sub îndrumarea „*Partidului Comunist din România*”, devenind mai mult formal „*organizație de masă*” a acestuia.<sup>561</sup>

D.R.O. a organizat din 1925-1928 mai multe conferințe: 20-28 septembrie 1925, considerată și conferință de constituire; 20-26 septembrie 1926; 4-16 ianuarie 1928 – plenară; martie 1928.<sup>562</sup> Organizația a fost condusă de un comitet format din 7 membri, din care 5 au activat în Dobrogea, iar 2 printre emigranții dobrogeni din Bulgaria. În aprilie 1926, conform unei Dări de seamă, D.R.O. a întocmit un plan operativ prin care zona de sud a Dobrogei a fost „*împărțită în 7 regiuni revoluționare, fiecare cu voevodul respectiv, fiecare voevod are un ajutor secretar. Pentru moment, mai bine organizate și pregătite sunt trei regiuni/sectoare: Turtucaia, Silistra și Curt-Bunar*” (sic).<sup>563</sup>

Activitatea organizatorică și de extindere la nivelul întregii regiuni dintre Dunăre și Marea Neagră s-a desfășurat treptat, documentele istorice publicate recent dovedind această realitate. Astfel, la congresul desfășurat între 28 iunie – 10 iulie 1929, din cei 13 delegați, 6 erau din Dobrogea, dintre care 3 reprezentau „*Comitetul Central*”, iar ceilalți 3 veneau de la organizațiile „*Silistra și județul Durostor, Bazargic, Cavarna și Constanța*”.<sup>564</sup> Dintr-un raport al „*Ministerului de Interne*”, datat 26 iunie 1930, reiese că și în județul Tulcea se crease un comitet de conducere.<sup>565</sup> Extinderea activității D.R.O. în regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră dovedea totodată lipsa de „*raporturi regulate între*

---

<sup>559</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p.44.

<sup>560</sup> *Ibidem* p. 25-26.

<sup>561</sup> Marin C. Stănescu, *op.cit.*, p.44.

<sup>562</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p.45.

<sup>563</sup> *Ibidem*, p.138.

<sup>564</sup> *Ibidem*, p.167.

<sup>565</sup> *Ibidem*, p. 178.



*Organizație și Partidul Comunist*".<sup>566</sup> Comitete județene s-au creat numai în Caliacra și Durostor, unde influența era mai mare în mediul sătesc, cu precădere în localitățile cu populație dominant bulgară.

Obiectivul politic esențial urmărit de D.R.O. a fost profund antiromânesc întrucât a urmărit „realizarea Republicii Independente Dobrogene, în cadrul Federației Balcanice”.<sup>567</sup> Conducerea D.R.O. s-a detașat de acțiunile bandelor de comitagii, precizând în unele materiale că misiunea sa este de a pregăti și organiza „populației asuprite din Dobrogea pentru revoluție în masă a poporului pentru doborârea jugului român și eliberarea Dobrogei”.<sup>568</sup>

După cum reiese din diverse izvoare și după cum s-a concluzionat, între conducerea D.R.O. și cea a „Partidului Comunist din România” s-a manifestat o lipsă de coordonare.<sup>569</sup> De aceea, periodicul „Secera și ciocanul”, al „Comitetului regional Dobrogea” al „Partidului Comunist”, recomanda în 1932 D.R.O. să canalizeze „radicalizarea maselor trudite dobrogene spre stânga”, să-și întocmească planuri de acțiune pe județe și plase, „să iasă cu lozinci clare”, să atragă locuitorii satelor, să organizeze comitete de autoapărare. Întreaga „muncă D.R.O. trebuie să fie condusă și controlată de partid”.<sup>570</sup>

Fiind subvenționată de U.R.S.S. „pentru a crea probleme autorităților române, pentru a învenina raporturile româno-bulgare”,<sup>571</sup> activitatea D.R.O. s-a desfășurat mai mult sub influența Moscovei și a comuniștilor bulgari.

D.R.O. și întreaga activitate comunistă din sudul Dobrogei au primit o puternică lovitură din partea autorităților. În primăvara anului 1936, „după lungi și oboșitoare cercetări, s-a prins firul organizației comuniste din Durostor”.<sup>572</sup> S-au efectuat sute de arestări, la domiciliul

---

<sup>566</sup> *Ibidem*, p. 167.

<sup>567</sup> *Ibidem*.

<sup>568</sup> D.A.N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale. Presă externă, dosar 73/1927 – 1930, f. 30.

<sup>569</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 41.

<sup>570</sup> „Secera și ciocanul”, nr. 2, 1932.

<sup>571</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 45; Arh. M.A.E., fond 71/Bulgaria. Dosare speciale 1930-1933, f. 85.

<sup>572</sup> „Țara lui Mircea”, an II, nr. 28-29 din 23 martie 1936.

multora dintre cei reținuți s-au găsit broșuri, manifeste, steaguri roșii, dări de seamă asupra activității pe diferite perioade.<sup>573</sup>

Au fost inculpați și aduși în fața instanței pentru comunism 372 locuitori români și bulgari, membri ai D.R.O. și ai „*Partidului Comunist din România*”, procesul fiind, prin numărul celor acuzați, una dintre cele mai mari acțiuni de justiție îndreptate împotriva extremismului comunist și a organizațiilor sale antiromânești.

Și în anii următori, activitatea D.R.O. „*a devenit tot mai relativă*” față de „*Partidul Comunist*”. O tot mai mare influență a avut-o „*Biroul de peste graniță*” din Bulgaria al D.R.O., care s-a menținut pe linia politică a activității antiromânești și de susținere a revenirii sudului Dobrogei la Bulgaria.<sup>574</sup>

Revenind la activitatea organizațiilor comuniste din celelalte județe ale Dobrogei, diverse surse istorice confirmă o activitate în anii crizei economice din anii 1929-1933. Într-un buletin informativ pe luna martie 1930 al „*Diviziei a 9-a*” către eșalonul superior se preciza că „*acțiunea comunistă a luat o dezvoltare foarte intensă*”.<sup>575</sup> Se raporta despre răspândirea de manifeste în cazarmile regimentelor 13 artilerie, 34 infanterie, „*Bazei Navale*” din Constanța, ceea ce constituia în opinia autorilor documentului „*dovada că în garnizoană există o puternică organizație comunistă*”.<sup>576</sup>

„*Comitetul Regional Dobrogea*” al „*Partidului Comunist*”, a cărui activitate ca structură este semnalată începând cu anul 1929, s-a pronunțat împotriva arestării comuniștilor D. Ganev și D. Verbanov și împușcării într-un sat de lângă Silistra a lui D. Doncev, apreciat în documentele comuniste ca fiind „*unul din cei mai buni conducători ai muncitorilor și țăranilor revoluționari din Dobrogea*”.<sup>577</sup>

---

<sup>573</sup> Valentin Ciorbea, *Împotriva intereselor statului român. Comuniștii dobrogeni între cele două războaie mondiale*, în „*Dosarele istoriei*”, anul VI, nr. 5 (57), 2001, p. 12.

<sup>574</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 48.

<sup>575</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 863/1930, f. 409.

<sup>576</sup> *Ibidem*, f. 273; General maior dr. Constantin Olteanu ș.a., *Activitatea Partidului Comunist Român în armată 1921-1944*, Editura Militară, București, 1974, p. 39.

<sup>577</sup> Arh. I.S.I.S.P., fond II, dosar 847, A. 15-9; „*Scântea*”, an I, nr. 1 din 15 august 1931; „*Tânărul leninist*”, an VI, nr. 4 din 1 noiembrie 1931.

Activitatea „Comitetului Regional Dobrogea” a fost analizată în luna mai 1932 de conducerea „Partidului Comunist”, care a adoptat o rezoluție. Documentul orienta, pe de o parte, activitatea viitoare, iar pe de alta a criticat vehement organizațiile comuniste dobrogene deoarece „n-au dus nici o muncă pentru demascarea trădării naționale (...) pentru mobilizarea păturilor trudnice”.<sup>578</sup>

Pe baza recomandărilor, „Comitetul Regional Dobrogea al Partidului Comunist” a întocmit un plan de muncă pentru atragerea muncitorilor din întreprinderile și sectoarele aflate sub influența social-democraților. S-a cerut stabilirea de sarcini pe categorii de muncitori; desfășurarea de acțiuni permanente prin presă și întruniri pentru prezentarea și susținerea revendicărilor imediate; crearea de comitete de acțiune în porturi și ateliere; întărirea activității celulelor comuniste în sindicate; organizarea comitetelor de acțiune în mediul rural. Planul mai prevedea „cucerirea conducerii luptei revoluționare și a popoarelor asuprite din Dobrogea” și stabilea obiectivul ce trebuia realizat: lupta pentru autodeterminare a Dobrogei până la despărțirea de statul român; organizarea luptei bulgarilor și turcilor împotriva politicilor de colonizări a statului. Ca sarcină organizatorică imediată s-a fixat constituirea de celule de partid în porturi, în întreprinderi de importanță economică din toate centrele urbane, îndeosebi în Constanța, care trebuia să devină „în mod efectiv centrul activității comuniste din Dobrogea”.<sup>579</sup>

---

<sup>578</sup> Arh. I.S.I.S.P., A. XVI-50.

<sup>579</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 13, mapa 37, f. 64, 66; Organizația comunistă din Constanța a întocmit un plan de muncă pentru perioada până la 1 august 1933. Date fiind obiectivele propuse, prezentăm în detaliu extrase din acest document pentru ca cititorul să-și poată forma o imagine. În plan politic se prevedeau: 1. participarea „cea mai activă” la campania antifascistă; 2. organizarea unei conferințe locale antifasciste; 3. desfășurarea de acțiuni în zilele de 8 iunie și 1 august; 4. ridicarea nivelului ideologic și politic al organizației prin prelucrarea cu toate celulele a hotărârilor plenarei C.C. în privința muncii cu uteciști și serviciilor imediate de partid. Organizarea unei „Școli de cadre”. În plan economic erau propuse acțiuni la „Serviciul Porturilor Maritime”, C.F.R., căminul ucenicilor. În plan organizatoric planul stabilea consolidarea celulelor existente la S.C.E.C. și S.P.M. și în cele două cartiere, organizarea unei celule de trei membri la C.F.R. și de cel puțin patru membri în întreprinderile petroliere; „reactivarea tovilor de la hidroavioane”. Atragera de 1-2 comuniști din

Cele două documente au fost întocmite pe baza hotărârilor Congresului al V-lea, desfășurat în U.R.S.S. sub îndrumarea și controlul „Cominternului”. Obiectivele politice propuse urmăreau sporirea influenței comuniste în mediile muncitorești, dar și la sate. Se mențineau aceleași indicații nerealiste, antistatale și antiromânești.

În luna iulie 1932, „Comitetul Regional Dobrogea” al „Partidului Comunist din România” a organizat o analiză cu secretarii organizațiilor locale, discuțiile purtându-se cu precădere pe munca organizatorică. S-a criticat inactivitatea celulelor de partid din portul Constanța și atelierele C.F.R. care nu se ocupau de revendicările zilnice. S-a criticat faptul că în sudul Dobrogei comuniștii nu s-au situat peste tot în fruntea acțiunilor țăranilor, iar în județul Tulcea „acțiunile de clasă” au fost ignorate de membrii partidului.<sup>580</sup>

În anii 1930-1932, „Organizația Regională Dobrogea” a editat câteva periodice, majoritatea șapirografiate și răspândite ilegal. Astfel, în 1930 s-a multiplicat la șapirograf „Muncitorul Roșu” ca organ al „Uniunii Tineretului Comunist”, secția Constanța. Prin același procedeu s-a publicat ilegal „Mladiat Bolșevik” („Tânărul bolșevic”) în limba bulgară, ce a apărut în lunile septembrie-octombrie 1931 tot ca publicație ilegală a organizației uteciste Dobrogea. Între decembrie 1931 – ianuarie 1932 s-au reprodus la gestetner două numere, primul legal, al doilea ilegal, al ziarului „Secera și ciocanul”, buletin al „Comitetului Regional Dobrogea al P.C.R.” ce „a publicat materiale privind întărirea rândurilor partidului, lărgirea activității organizațiilor de masă”, lupta pentru drepturile muncitorești și a.<sup>581</sup>

În 1932 a apărut în ilegalitate „Comunistul”, „gazeta muncitorilor și țăranilor. Organul Comitetului Regional Dobrogean al Partidului Comunist din România”. A publicat articole despre activitatea muncitorilor portuari și ceferiști din Constanța și Tulcea.<sup>582</sup>

---

regimentele 13, 18 și 34; realizarea lozincii „Fiecare utecist să aibă un prieten soldat”; atragerea grupurilor de recruți; pătrunderea „cu orice preț și organizarea opoziției în Garda de Fier”; organizarea resortului sindical, a muncii femeilor și constituirea unei biblioteci (*Ibidem*, fond 112, mapa 7, f. 54-55).

<sup>580</sup> *Ibidem*, fond 13, mapa 37, f. 66.

<sup>581</sup> Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op.cit.*, p. 283.

<sup>582</sup> *Ibidem*, p. 77.

La începutul anului 1933, muncitorii petroliști de pe Valea Prahovei și ceferiștii de la „*Atelierele Grivița*“ din București au participat, cum deja am arătat, la ample mișcări sociale „*căroră Partidul Comunist le-a acordat o specială atenție*“.<sup>583</sup> Pentru a evita acțiunile de solidaritate și agitațiile comuniștilor, organele de poliție au trecut la arestări. În noaptea de 14/15 februarie 1933, opt comuniști din Silistra, dar și din alte localități au fost arestați.<sup>584</sup> Din diferite cartiere ale Constanței, în noaptea de 15/16 februarie 1933 au fost ridicați de polițiști 40 de comuniști.<sup>585</sup>

În luna octombrie 1933, „*Comitetul Regional Dobrogea*“ al „*Partidului Comunist*“ a analizat situația din județele Caliacra și Durostor. S-a concluzionat că în rândul locuitorilor există o puternică stare de nemulțumire datorită acțiunilor represive ale autorităților și din cauza activității organizațiilor anarhiste bulgare care organizau bandele de comitagii, terorizând populația.<sup>586</sup> S-a lansat un „*Manifest*“ ce acuza guvernul național-tărănist, „*armatele imperialiștilor români-coloniști*“, și se chemau muncitorii și sătenii români, populația bulgară și turcă să lupte pentru „*dreptul la autodeterminare până la despărțirea Dobrogei de România, pentru prigonirea coloniștilor din Dobrogea*“.<sup>587</sup>

La începutul lunii mai 1934, în prezența unui reprezentant al „*Comitetului Regional Dobrogea*“, s-a prezentat un raport al „*Secretariatului Politic* al „*Partidului Comunist*“, care a analizat activitatea și s-au adoptat rezoluții referitoare la: I. „*Situația în Dobrogea*“, II. „*Mișcarea națională burgheză*“, III. „*Greșelile Comitetului Regional*“, IV. „*Partidul și organizațiile revoluționare țărănești*“, V. „*Sarcinile apropiate*“.<sup>588</sup> În prima „*rezoluție*“ era acuzată „*burghezia fascistă română*“ de „*alipire națională (a) populației din Dobrogea la România Mare*“, de politica agrară de „*exproprierea pământului de la țărani bulgari*“, de persecutarea limbii bulgare, de înscenarea proceselor, de „*șpionaj bulgar sau sovietic*“. Nu au fost scutite criticii nici burghezia și chiaburimea bulgară care își apărau interesele creând

---

<sup>583</sup> Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. 259.

<sup>584</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1933, f. 43.

<sup>585</sup> „*Dacia*“, an XX, nr. 17 din 17 august 1933; *Momente din mișcarea comunistă și muncitorească în județul Constanța*, p. 92.

<sup>586</sup> Arh. I.S.I.S.P., fond II, dosar 847, f. 149.

<sup>587</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 209-210.

<sup>588</sup> *Ibidem*, p.211-213.

„iluzii de unire și solidaritate națională și fraternitate între burghezie și chiaburime, cu muncitori și țărani“. „Comitetul Regional“ a fost criticat pentru că „n-au dus nici o muncă pentru demascarea trădării naționale a burgheziei bulgare“.<sup>589</sup> Referitor la „organizațiile țărănești“ și activitatea partidului, „rezoluția“ sublinia că „domnește o neclaritate“, iar „tovi din partid care lucrează în organizația țărănească se rup cu totul de activitatea și viața de partid“. (sic).

Ca „sarcini apropiate“, „Secretariatul Politic“ a fixat „ca în toată Dobrogea, atât în orașe cât și la sate, să fie formate celule de partid și să fie regulată activitatea lor“ (sic), atragerea de muncitori și țărani, organizarea de „fracțiuni comuniste“ în secțiile și organizațiile țărănești, crearea de organizații de masă în sate, pregătirea conferințelor locale și „crearea de noi cadre de partid“, desfășurarea de către organizațiile de partid a unei munci sistematice „zi cu zi între toate naționalitățile asuprite și coloniști din Dobrogea pentru crearea și cimentarea frontului unic revoluționar“.<sup>590</sup>

În acțiunile de propagare a unor idei și teze comuniste, dar și în activitățile împotriva „Dreptei“, și în Dobrogea comuniștii au acționat, alături de socialiști, social-democrați și sindicaliști, prin intermediul comitetelor locale ale „Comitetului pentru Ajutorul Roșu“, „Comitetului pentru Amnistie“, „Comitetului Național Antifascist“, „Grupul Avocaților Democrați“, „Liga Muncii“, împotriva fascismului și a pericolului de război.<sup>591</sup> Comuniștii și uteciștii s-au înscris în organizația județeană P.N.Ț. Constanța și în cea a tineretului național-țărănesc unde „au creat în cadrul acestora celule active“.<sup>592</sup>

După plenara C.C. al „Partidului Comunist“ din februarie 1935, care a fixat tactica pentru crearea „Frontului Popular Antifascist“, la scurt timp „Regionala Dobrogea“ a organizat o conferință și a stabilit că „își însușește hotărârile C.C. din februarie, pășind la traducerea lor în practică“.<sup>593</sup> Conferința a concluzionat că metodele „de teroare“

<sup>589</sup> *Ibidem*, p. 211.

<sup>590</sup> *Ibidem*, p. 212-213.

<sup>591</sup> *Momente din mișcarea comunistă din județul Constanța*, p. 104-105.

<sup>592</sup> Victor Dușa, *Memorii. Activitatea grupurilor de U.T.C.-iști și comuniști în cadrul tineretului și P.N.Ț. din județul Constanța, 1934-februarie 1938*, Biblioteca Județeană Constanța, Ms. D.5, p. 2.

<sup>593</sup> Arh. I.S.I.S.P., Ab, XIX-6, inv. 1941, f. 65; Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 217-219.

folosite de autorități n-au stopat „marile nemulțumiri ale populației din Dobrogea care s-au manifestat prin zeci de acțiuni și lupte de masă, mai ales la satele conduse de partid și D.R.O. în lupta pentru revendicări economice și naționale”.<sup>594</sup> S-a decis orientarea muncii politico-organizatorice spre proletariat „hegemon în luptele tuturor păturilor muncitoare de la orașe și sate”.<sup>595</sup> Întrucât în întreprinderi, în porturi, în centrele importante nu s-au concentrat cele mai bune cadre, iar la satele acțiunile au fost izolate, neajunsurile înregistrate s-au datorat „nepriceperii folosirii diferitelor forme și metode, a tuturor posibilităților legale și semilegale de muncă”.<sup>596</sup> Conferința a stabilit că în cel mai scurt timp „trebuie făcută cotitura necesară” pentru a bara calea fascismului prin front popular.<sup>597</sup>

În cursul lunii iulie 1935, „Comitetul Regional Dobrogea” al „Partidului Comunist” a adresat membrilor de partid și uteciștilor o scrisoare „în care se fac recomandări asupra sporirii vigilenței revoluționare”.<sup>598</sup> După ce enumera pe „unii din cei mai buni, devotați și curajoși revoluționari”<sup>599</sup> căzuți jertfă terorii albe a dictaturii burghezo-moșierești și imperialismului român, se preciza că seria de căderi din județele Constanța, Durostor și Caliacra s-au datorat trădării „și mai ales prin purtarea inconspirativă”.<sup>600</sup>

Pentru a combate „informatorii și cozile de topor”, în „scrisoare” erau enumerate mai multe sarcini: 1. citirea, prelucrarea și aplicarea în practică a scrisorii „Comitetului Central”, „ce trebuie să știe orice revoluționar”; 2. lichidarea „tendințelor de teroare individuală” și aplicarea muncii de educație zilnică; 3. lichidarea răspândirii de zvonuri referitoare la comportamentul unor membri că ar fi provocatori, deconspirarea trădătorilor și popularizarea numelor acestora; 4. respin-

---

<sup>594</sup> Arh. I.S.I.S.P., *loc.cit.*, f. 66.

<sup>595</sup> *Ibidem*, f. 70.

<sup>596</sup> *Ibidem*.

<sup>597</sup> *Ibidem*, f. 74-75.

<sup>598</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 220.

<sup>599</sup> În acest document erau enumerați Dimităr Doncev (doctor), conducătorul organizației D.R.O., Velicu Marin Stoianov, militant comunist, Conci Petrov, utecist, și Enciu Atanasov, fondatorul organizației revoluționare dobrogenice (*Ibidem*, p. 220).

<sup>600</sup> *Ibidem*.

gereza zvonurilor lansate de „Siguranță”, „cu mai mare încredere și mai mare intrare în mase a organizațiilor noastre revoluționare”.<sup>601</sup>

Sprijinirea comuniștilor și antifasciștilor pe perioada proceselor și a detenției, activitatea de educație pe linia antifascistă și antirăzboinică au fost în centrul preocupărilor organizației comuniste constănțene. Prin eforturile avocatului Al. Șteflea s-a constituit un comitet de amnistie care a fuzionat în martie 1936 cu „Comitetul de apărare a deținuților politici”, creat de un grup de muncitori, alcătuiindu-se „Comitetul de apărare a deținuților politici antifasciști” ce a reunit circa 100 de membri.<sup>602</sup> Săptămânal, comitetul organiza întruniri, conferințe, șezători pe teme educaționale antifasciste, antirăzboinice și de sprijinire a luptătorilor antifasciști.

Activitatea a început să fie supravegheată de organele specializate ale statului care cunoșteau că, de fapt, activitatea era condusă de comuniști, ce își făceau astfel noi prozeliti. În seara zilei de 21 octombrie 1936, organele de „Chestură” au arestat, „într-o casă conspirativă un număr de 55 de comuniști care formau nucleul ilegal sub denumirea Comitetul de apărare a deținuților politici antifasciști”.<sup>603</sup> La percheziție s-au găsit adeziuni și „instrucțiuni de la centrul comunist din București”.<sup>604</sup> Între 11 și 16 decembrie 1936, „Consiliul de război” al „Diviziei a 9-a” a judecat procesul celor arestați și acuzați de comunism, activitate publică interzisă de lege, și a stabilit condamnările.<sup>605</sup>

Conducerea superioară a „Partidului Comunist” a analizat activitatea din Dobrogea după Plenara a V-a lărgită a C.C. din iulie 1936. S-au făcut preziceri tactice referitoare la mobilizarea „maselor largi ale naționalităților asupra în Front Popular Antifascist”, adoptarea de rezoluții care cereau comitetelor, celulelor și membrilor de partid să dezbată hotărârile congresului al VII-lea al „Cominternului”, ale Plenarei a V-a și să „mobilizeze în jurul comitetului regional ca prin

<sup>601</sup> *Ibidem*, p. 221.

<sup>602</sup> Gheorghe Bodca, *Filimon Sârbu*, Editura Politică, București, 1978, p. 19-20.

<sup>603</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1191/1936, f. 210; D.A.N.I.C., fond Parchetul Constanța, dosar 16/1936, f. 121.

<sup>604</sup> A.M.R., *loc.cit.*, f. 210.

<sup>605</sup> Prin sentința nr. 425, 13 comuniști, între care Al. Șteflea, N. Cioroiu, Aristide Socaciu ș.a., au fost condamnați la un an de închisoare și 6 luni interdicție, alți 21, între care Andrei Ionescu, Levy Kaufman, Filimon Sârbu ș.a., la 6 luni închisoare și 3 ani interdicție, iar 6 arestați au primit 3 luni detenție (*Ibidem*, f. 245; „Dobrogea jună”, an XXXII, nr. 275 din 17 decembrie 1936).



muncă colectivă să poată îndeplini sarcinile în contra pericolului de război și fascism”.<sup>606</sup> „Secretariatul C.C.” a decis înlocuirea „tov. Florescu”, secretarul comitetului regional Dobrogea, „pentru lipsă de muncă colectivă”, sectarism, pasivitate, fiind trimis „la muncă de masă”.<sup>607</sup>

O analiză făcută de C.C. al „Partidului Comunist”, referitoare la activitatea „Secretariatului” pe perioada iulie 1936 – ianuarie 1937, prezenta și situația organizației regionale comuniste din Dobrogea după deciziile adoptate prin rezoluția de mai sus. Din document rezultă că fostul secretar destituit a refuzat timp de două luni să predea conducerea organizației, sabotând hotărârea și mobilizând „comitetul regional împotriva C.C. al partidului, ducând o adevărată muncă fracționistă”. A fost nevoie să se trimită 5-6 activiști „până când am reușit să punem lucrurile la punct”.<sup>608</sup> S-a constituit o comisie pentru sprijinirea procesului comuniștilor din județul Durostor arestați. S-a precizat, de asemenea, că „din cauza slăbiciunilor organizației de partid, cât și din cauza greutăților financiare, n-am reușit să transformăm cum trebuie munca D.R.O.-ului”.<sup>609</sup>

După dizolvarea de către regimul carlist a partidelor politice, posibilitățile comuniștilor și uteciștilor dobrogeni de a acționa legal s-au îngustat foarte mult. Victor Dușa, unul dintre comuniștii constănțeni cunoscuți, preciza în memoriile sale că „vremurile erau extrem de grele și tulburi. Ascensiunea dreptei era extrem de mare. Posibilitățile de a activa legal erau mici, celulele de comuniști și uteciști din organizația constănțeană a P.N.Ț. au fost nevoite să acționeze numai în ilegalitate”.<sup>610</sup>

Autoritățile au continuat să supravegheze și să efectueze percheziții la cetățeni din localitățile unde se bănuia că se desfășoară activitate comunistă. Astfel, în noaptea de 24 spre 25 mai 1938 jandarmii au efectuat 345 de percheziții în 16 comune, rezultatul fiind însă negativ.<sup>611</sup>

<sup>606</sup> „Scânteia”, an VI, nr. 10-17 (85-86) din 1 octombrie 1936.

<sup>607</sup> *Ibidem*.

<sup>608</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 224.

<sup>609</sup> *Ibidem*, f. 225.

<sup>610</sup> Victor Dușa, *Amintiri (perioada februarie 1938 – 22 iunie 1941)*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, inv. 1.420, p.14.

<sup>611</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 4/1938, f. 167.

O problemă care a marcat și activitatea organizației comuniste dobrogene în cursul anului 1939 a fost modalitatea în care s-a abordat problema națională. În orientările și recomandările venite de la conducerea superioară confuziile au persistat. Un raport al C.C. critica activitatea „Comitetului Regional” pentru că „a capitulat în fața curentului revizionist”, susținând, sub influența D.R.O., alipirea Dobrogei la Bulgaria.<sup>612</sup> Într-un articol din „Scânteia”, oficiosul ilegal al „Partidului Comunist”, din 29 iunie 1939, erau criticați comuniștii dobrogeni care „au ajuns să suprime din lozinca lor de «integritate și independență a României» cuvântul de integritate”.<sup>613</sup> A fost singurul moment în care conducerea „Partidului Comunist” a adoptat o poziție corectă, criticată ulterior de către „Comintern” pentru situarea „pe pozițiile guvernului român, în contradicție cu dorințele maselor muncitoare bulgare, care îi urăsc pe ocupanții români”.<sup>614</sup>

O notă referitoare la activitatea comunistă în Dobrogea pe perioada 10 decembrie 1939 – 10 ianuarie 1940 sublinia că aceasta s-a desfășurat „aproape exclusiv în rândurile minorităților bulgare, printre români mișcarea comunistă manifestându-se fără importanță”.<sup>615</sup> O statistică alcătuită la 8 iulie 1940 la nivelul „Cominternului”, ce prezenta situația comuniștilor pe regiuni istorice, „consemna în Dobrogea (în principal) bulgari”.<sup>616</sup> După cedarea județelor Durostor și Caliacra, unde populația bulgară era mai numeroasă, numărul comuniștilor din județele Constanța și Tulcea s-a diminuat simțitor.

Autoritățile au continuat însă să ia măsuri riguroase de supraveghere. „Chestura” și „Jandarmeria” prin unitățile sale din Dobrogea au primit ordine să acționeze „pentru urmărirea și prinderea agenților propagandiști”, îndeosebi din cazărmi, fabrici și satele unde erau cantonate trupe.<sup>617</sup>

După instaurarea regimului antonescian, prin manifeste și întruniri secrete activitatea comunistă era semnalată ca activă în județele

---

<sup>612</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 229.

<sup>613</sup> *Ibidem*.

<sup>614</sup> *Ibidem*, p. 245.

<sup>615</sup> *Ibidem*, p. 246.

<sup>616</sup> Denis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și Statul Polițienesc 1948-1965*, Editura Polirom, 2001, p. 34.

<sup>617</sup> D.A.N.I.C. fond M.A.I., dosar 160/1940, f. 2.

Constanța și Tulcea. Diferite organe locale dobrogene, civile și militare, raportau, începând cu luna septembrie 1940 „despre tipărirea de manifeste cu caracter subversiv”.<sup>618</sup> La 13 septembrie 1940 „Comitetul Regional Dobrogea” a difuzat un manifest „Către muncitori, țărani, naționalitățile asuprite din Dobrogea” ce aprecia că guvernul Antonescu „este port-drapelul Gărzii de Fier”. Ca modalități de acțiune se recomanda „frontul unic de luptă al tuturor celor care muncesc”, constituit prin comitete de autoapărare.<sup>619</sup> Un alt document multiplicat și răspândit în luna noiembrie 1940 de „Comitetul Regional Dobrogea” făcea apel la muncitori, țărani, intelectuali, marinari și soldați să formeze comitete de acțiune pe întreprinderi, să acționeze prin greve și demonstrații pentru răsturnarea dictaturii și înstaurarea regimului popular-democratic.<sup>620</sup>

Organele de supraveghere și anchetă raportau că la Constanța până la data de 19 octombrie 1940 „am identificat elemente comuniste la atelierele D.P.M., Fabrica Getta și Atelierele C.F.R. Palas”.<sup>621</sup> La 25 octombrie 1940, organele „Siguranței” din Tulcea au efectuat percheziții la domiciliile a 16 comuniști, în urma acțiunilor fiind reținuți 8, care au fost internați în lagărul organizat la Constanța, unde au fost internați și comuniști constănțeni din conducerea „Comitetului Regional Dobrogea”.<sup>622</sup>

O acțiune desfășurată de comuniști, care a pus organele de supraveghere într-o adevărată stare de alertă, a fost realizată în noaptea de 6 spre 7 noiembrie 1940 când „indivizi necunoscuți au reușit să arboreze drapele roșii în portul Constanța la poarta nr. 6”.<sup>623</sup>

---

<sup>618</sup> D.J.C.A.N., fond I.M.C., dosar 69/1940, f. 283; A.M.R., fond Divizia a 10-a, dosar 45/1940, f. 152; D.A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 160/1940, f. 32.

<sup>619</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 13, mapa 97, f. 28.

<sup>620</sup> Arh. I.S.I.S.P., A. XXIV-29.

<sup>621</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 50, dosar 3948, f. 394.

<sup>622</sup> A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1719/1941, f. 203.

<sup>623</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 50, dosar 3279, f. 19; vezi și Dominuț I. Pădureanu, *Aspecte privind activitatea desfășurată de Comitetul Regional Dobrogea al P.C.R. pe linia sabotării mașinii de război hitleriste în perioada 1940-1944*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol», Tom XVIII, XVIII, 1981, pp. 429-438.

În Delta Dunării, în anul 1940 funcționa o rețea de pescari coordonată de Dumitru Coliu, care trecea de la Chilia în Dobrogea. Aceștia erau comuniști trimiși de Moscova în România. Indubitabil, filiera era una dintre cele mai importante și mai sigure, dacă avem în vedere că pe aici a fost trecut în noaptea de 31 decembrie 1940 Ștefan Forii, numit de „Comintern” secretar general al „Partidului Comunist” din România.<sup>624</sup>

După arestările din toamna anului 1940, „Comitetul Regional Dobrogea” al „Partidului Comunist” și-a reorganizat activitatea în cursul lunii ianuarie 1941. Au fost numiți „în posturile de conducere comuniști cu experiență, însuflețiți și înflăcărați până la sacrificiu, capabili de a redacta manifeste de propagandă și cu multă influență asupra cercurilor muncitorești din fabrici și porturi”.<sup>625</sup> Cum în mod corect s-a observat și informat, acțiunile comuniștilor dobrogeni s-au desfășurat în raport cu schimbările survenite în situația internă și externă a țării.<sup>626</sup> Un exemplu elocvent îl constituie manifestul răspândit la 27 ianuarie 1941 în care se explicau cauzele conflictului dintre Antonescu și legionari, motivul prezenței armatei germane care „ne-a ocupat și face o bază de operații pe teritoriul țării noastre”, dobrogenii fiind chemați să lupte împotriva regimului, să alunge armata germană din țară, să ceară mărirea salariilor și ziua de muncă de 8 ore.<sup>627</sup> În cursul lunii mai 1941, din inițiativa regionalei Dobrogea s-a tipărit ilegal ziarul „Adevărul dobrogean” ce-și propunea să educe și să orienteze activitatea comuniștilor din această parte a țării.<sup>628</sup>

Deosebit de activă în activitățile propagandiste a fost și organizația utecistă din Constanța. În zilele de 1, 3, 8, 11, 17 și 21 martie 1941 s-au răspândit manifeste adresate tineretului prin care acesta era îndemnat să lupte împotriva războiului și a dictaturii militare. „Comitetul Județean U.T.C.” din Constanța își desfășura activitatea sub conducerea lui Ivanca Rudenco și Filimon Sârbu, despre care

---

<sup>624</sup> Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași, 2002., p. 108.

<sup>625</sup> A.M.R., fond 1.400, dosar 15, f. 128.

<sup>626</sup> *Ibidem*, p. 28.

<sup>627</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 13, mapa 105, f. 113.

<sup>628</sup> *Ibidem*, mapa 108, f. 76; fond 50, dosar 3484, f. 172.

documentele „*Poliției*“ consemnau că este „*cunoscut comunist cu o activitate destul de bogată și condamnări la bază*“.<sup>629</sup>

La 22 iunie 1941, în zona Pescăriei de la intrarea în Mamaia au fost descoperiți și arestați un grup de uteciști conduși de Filimon Sârbu, care desfășurau acțiuni subversive împotriva statului român. Deferiți „*Curții Marțiale a Corpului II Teritorial*“, au fost judecați. La 4 iulie 1941, Filimon Sârbu a fost condamnat la moarte, doi la 20 de ani muncă silnică, iar alți doi la câte 15 ani.<sup>630</sup> Spre sfârșitul lunii iunie, alți patru comuniști au fost arestați și înaintați spre cercetare „*Corpului II Armată*“.<sup>631</sup>

Datorită arestărilor și concentrărilor efectuate, precum și faptului că activiștii C.C. trimiși în Dobrogea au fost rechemați la București, activitatea celulelor comuniste a fost lipsită între lunile august-septembrie 1941 de conducere și legături cu organul superior de partid.<sup>632</sup> Organele „*Poliției*“ semnalau „*Divizia a 9-a*“ că „*elemente izolate din mișcarea comunistă locală i-au legătură între ele*“, concluzionând astfel: „*comuniștii se găsesc în perspectiva de reorganizare*“.<sup>633</sup>

După punerea în libertate a unora dintre comuniștii arestați, activitatea „*Comitetului Regional Dobrogea*“ s-a reluat, desigur în condiții de ilegalitate, și s-au refăcut și legăturile cu conducerea superioară. În cursul lunii februarie 1943, „*Secretariatul C.C.*“ a analizat activitatea „*Regionalei*“ Dobrogea. Ca sarcină imediată s-a trasat „*urgentarea construirii comitetelor patriotice în întreprinderi, în rândurile armatei, organizarea luptei femeilor și a celor concentrați*“.<sup>634</sup> S-a pus la dispoziție material propagandistic alcătuit din manifeste, chemări, apeluri, broșuri și ediții din ziarul „*România liberă*“.<sup>635</sup> În lunile februarie-martie 1943, trei comuniști constănțeni au fost trimiși la București pentru a fi pregătiți în executarea actelor de

<sup>629</sup> A.M.R., fond 1.400, dosar 15, f. 29-30.

<sup>630</sup> Gheorghe I. Bodca, *op.cit.*, p. 75.

<sup>631</sup> Victor Dușa, *op.cit.*, p. 11.

<sup>632</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 50, dosar 3413, f. 126; A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1719/1941, f. 108.

<sup>633</sup> *Ibidem*, f. 109.

<sup>634</sup> Victor Dușa, *op.cit.*, p. 94.

<sup>635</sup> *Ibidem*, p. 95.

sabotaj și instruiți în confecționarea și utilizarea bombelor incendiare. În noaptea de 23/24 aprilie 1943 s-a incendiat un depozit al marinei germane din Constanța, acțiunea de sabotaj fiind coroborată cu afișarea în diferite puncte ale orașului de manifeste și lozinci antirăzboinice.<sup>636</sup>

Alarmate de actele de sabotaj, organele de „*Siguranță*” au operat noi arestări. Aproape întreaga conducere a „*Regionalei*” a fost reținută.<sup>637</sup> La 14 octombrie 1943, „*Curtea Marțială a Corpului II Armată*” a judecat procesul comuniștilor constănțeni arestați. Sentința a fost extrem de aspră, patru au fost condamnați la moarte, sentința nefiind executată, alții au primit ani grei de temniță, iar celor considerați mai puțin periculoși li s-au fixat domiciliile obligatorii în diferite localități din județ.<sup>638</sup>

Dintr-un proces-verbal al „*Comitetului Regional Dobrogea*”, datat 22 august 1944, aflăm că era constituit din numai patru membri: George, Micu, Eftimie și Mircea. Evident, avem de-a face cu nume conspirative, o constantă în practica activității comuniștilor, pentru a se proteja de organele de supraveghere ale statului și de eventualele trădări. Ședința a fost ocazionată de „*expunerea făcută de Tov. George, venit cu instrucțiuni din partea Comitetului Central*”. S-a decis să fie delegați în nucleul local al „*Blocului Național Democrat*” (B.N.D.), constituit la nivel central la 20 iunie 1944 din P.N.L., P.N.Ț., P.S.D. și P.C.d.R., „*tovarășii Dumitru Mihai și Nicu Cioroiu, cel din urmă în lipsă, fiind în lagăr*”. În plan organizatoric s-a cerut să se stabilească măsuri „*pentru reluarea legăturilor cu membrii partidului din muncitorimea legală care din pricina terorii și stării de ilegalitate tehnică trebuie din nou identificați*”.<sup>639</sup> Cunoașterea conținutului documentului a fost limitată la nivelul celor câtorva membri din comitet.

Public, comuniștii dobrogeni s-au manifestat după lovitura de stat din 23 august 1944. Printr-un manifest populația era chemată să împiedice trupele germane să ridice alimentele, să se constituie pe

---

<sup>636</sup> *Ibidem*.

<sup>637</sup> Din organul regional Dobrogea al „*Partidului Comunist*” au făcut parte Victor Dușa, Gh. Iuga, Gh. Dinică, Alex. Șteflea, căpitanul Ion Eremia, Mihai Dumitru, Panait Vanghele, Dumitru Olteanu ș.a. (D.J.C.A.N., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 20/1943, f. 38.

<sup>638</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 50, dosar 3495, f. 25.

<sup>639</sup> *Ibidem*, fond 13, mapa 11.

cartiere în comitete, să ocupe depozitele, să dezarmeze ofițerii și soldații inamici.<sup>640</sup> Astfel de manifeste au fost lansate și la Tulcea în numele B.N.D., dar locuitorii erau chemați la ordine și disciplină pentru a fi „*demni de clipa cea mare și plină de răspundere*“.<sup>641</sup>

Comuniștii dobrogeni, ca de altfel întreg „*Partidul Comunist*“, au intrat într-o altă etapă de activitate. Sub oblăduirea ocupantului sovietic au acces la putere, cu consecințe dramatice pentru țară.

**Organizațiile din Dobrogea ale Partidului Social-Democrat (P.S.D.).** După transformarea „*Partidului Socialist*“ în „*Partid Comunist*“ la 8 mai 1921, după arestarea delegaților care au votat pentru afiliere fără rezerve la „*Internaționala a III-a*“ și implicarea în procesul din Dealul Spirii, numărul socialiștilor dobrogeni s-a diminuat, iar organizațiile și-au încetat activitatea. Periodicul „*Dobrogea jună*“ nota că la Tulcea „*după proces nu mai există mișcare. Muncitorii (și pescarii) sprijinind pe Nicolae Georgescu Tulcea*“<sup>642</sup> din „*Partidul Țărănesc*“.

La Constanța, bazele unei secții a „*Partidului Social-Democrat*“ s-au pus în primăvara anului 1924 „*în urma aderării la acest partid a unui mare număr de muncitori constănțeni*“.<sup>643</sup> În primăvara anului 1932, avocatul tulcean Heronim Popa „*împreună cu alți tovarăși au înființat P.S.D. Tulcea printr-un proces-verbal creat acasă*“ (sic).<sup>644</sup> Ca director al bilunarului „*Prezentul*“, unde s-a afirmat ca susținător al ideilor de stânga, a pus periodicul, începând cu numărul 5 din 20 iunie 1932, la dispoziția „*Partidului Social-Democrat Tulcea*“.<sup>645</sup> De la 29 august 1932 organizația P.S.D. Tulcea a avut până în 1935 ca organ de presă „*Dunărea Socialistă*“,<sup>646</sup> sub conducerea lui Iosif Naumov.

---

<sup>640</sup> *Ibidem*, mapa 13.

<sup>641</sup> D.J.T.A.N., fond Prefectura Județului Tulcea, dosar 1711/1944, f. 4.

<sup>642</sup> „*Dobrogea jună*“, an XVI, nr. 261 din 20 noiembrie 1922.

<sup>643</sup> „*Dacia*“, an XI, nr. 49 din 2 martie 1924.

<sup>644</sup> „*Prezentul*“ (Tulcea), an II, nr. 6 din 17 septembrie 1932.

<sup>645</sup> Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op.cit.*, p. 253. La începutul lunii ianuarie 1932 H. Popa a părăsit organizația social-democrată intrând în „*Partidul Țărănesc*“ condus de dr. N. Lupu, pentru ca la începutul lui ianuarie 1933 să revină în P.S.D.

<sup>646</sup> *Ibidem*.

Periodicul a abordat probleme referitoare la situația precară a pescarilor tulceni, persecutați și prigonți de autorități, la șomaj și la diminuarea nivelului de trai al muncitorilor.<sup>647</sup> Organizația și-a îndreptat atenția, cu precădere, spre miile de pescari din zona Jurilovca-Razelm și Delta Dunării și spre muncitorii din carierele de piatră și căruțașii din porturile județului, care „*lucrează din zori până în noapte, iar ca rezultat pentru munca lor primesc salarii de mizerie*”, fiind terorizați de antreprenori, vătăfi și agenți.<sup>648</sup> S-au criticat constant politica guvernelor în județ și arestarea ziaristului Iosif Naumov, lider local P.S.D.

După o serie de întruniri în diverse localități, la 8 ianuarie 1933 s-a desfășurat conferința județeană a P.S.D. Tulcea, cu participarea delegaților din 18 comune și a unui delegat din București. Participarea delegaților din zonele rurale ale județului a fost apreciată ca o dovadă că ideile socialiste au început „*să se înfiripeze adânc în sufletul păturii țărănești*”. S-a adoptat o rezoluție prin care s-a decis să acționeze energic pentru eliberarea lui M.Gh. Bujor, lider marcant al „*Stângii*”, convocarea congresului general pentru schimbarea statutului și programului, intensificarea propagandei în rândul populației și răspândirea idealului socialist de către delegații prezenți.<sup>649</sup>

În anii următori, activitatea membrilor organizației social-democrate tulcene s-a afirmat public cu ocazia alegerilor, fără a obține însă reprezentare parlamentară, cu prilejul zilei de 1 mai, când participau la manifestări câmpenești.<sup>650</sup> La sediul organizației aveau loc periodice conferințe pe diverse teme precum: „*Socialism și capitalism*” și „*Viața și opera lui K. Marx*”.<sup>651</sup>

„*Poliția orașului Silistra*” informa la 18 aprilie 1932 „*Prefectura Județului Durostor*” că în orașul Turtucaia „*a luat ființă un nou partid*” sub denumirea de P.S.D. din inițiativa lui Dumitru S. Dragancev. Organizația avea 640 membri, din care 260 proveneau din sindicatul „*Sf. Gheorghe*” din oraș.<sup>652</sup> La nivelul județului Durostor

<sup>647</sup> „*Dunărea socialistă*”, an I, nr. 1 din 29 august 1932; nr. 2 din 12 noiembrie 1932.

<sup>648</sup> *Ibidem*.

<sup>649</sup> *Ibidem*, nr. 3 din 6 februarie 1933.

<sup>650</sup> *Ibidem*, nr. 5 din 8 mai 1933.

<sup>651</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 461, mapa 897, f. 51; mapa 842, f. 40.

<sup>652</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1932, f. 119.



organizația s-a încheiat la 10 octombrie 1932. Periodic, unele organizații dobrogene au fost vizitate și stimulate în activitate de liderii din conducerea centrală. Pe data de 18 iunie 1933, la Turtucaia a avut loc o adunare a membrilor și simpatizanților, la care Lotar Rădăceanu, secretarul P.S.D., a prezentat programul partidului. L. Rădăceanu a criticat politica de colonizare și împrăștiere în sudul Dobrogei, precizând că „*nu este contra celor veniți de pe alte meleaguri*“, dar toți locuitorii, români, turci și bulgari, trebuie să se bucure de toate drepturile.<sup>653</sup> La 28 iulie 1935, Lotar Rădăceanu și Lazăr Maglașu erau la Siliștriu, unde s-au întâlnit cu membrii simpatizanți, iar în aprilie 1936, Rădăceanu vizita Isaccea în același scop.

Mesajul politic al social-democraților viza muncitorii și șomerii, care erau chemați să se înscrie în partid și îndemnați să trimită prin votul lor în Parlament reprezentanții lor, „*proletarii voștri care vă cunosc durerile și suferă cot la cot cu voi*“.<sup>654</sup>

După interzicerea activităților partidelor politice de către regimul lui Carol al II-lea unele secții social-democrate din Dobrogea au încercat să organizeze totuși întruniri care însă n-au fost avizate de „*Ministerul de Interne*“.<sup>655</sup> Atunci când acestea s-au desfășurat ilegal, organele de „*Poliție*“ au efectuat percheziții și arestări.<sup>656</sup>

\* \* \*

Analiza evoluției vieții politice dobrogene în perioada ce stă în atenția lucrării relevă că aceasta s-a încadrat, în general, ansamblului sistemului politic național. Majoritatea partidelor politice au creat organizații între Dunăre și Marea Neagră. O atenție deosebită s-a acordat județelor Caliacra și Durostor, integrate după 1918 vieții politice naționale.

Organizațiile locale au evoluat sinuos, cu o activitate mult mai intensă pe timpul campaniilor electorale, al reuniunilor județene ori cu prilejul unor vizite ale liderilor centrali, după care luni de zile presa și alte izvoare istorice nu mai consemnau acțiuni. În cazul în care partidul

---

<sup>653</sup> *Ibidem*, dosar 14/1933, f. 420.

<sup>654</sup> Arh. C.C. al P.C.R., fond 46, mapa 961, f. 31.

<sup>655</sup> D.J.C.A.N., fond Prefectura Județului Durostor, dosar 9/1932, f. 139.

<sup>656</sup> *Ibidem*, dosar 4/1938, f. 161.

se afla la putere, organizațiile locale se străduiau să facă o propagandă intensă, referitoare la realizări, iar în opoziție se critica vehement partidul aflat la conducere. În programe, pe lângă prevederile generale s-au trecut puncte de interes regional și local pentru a atrage membri și simpatizanți. Nu întotdeauna aceste puncte au găsit ecoul necesar la centru și guverne, realitate care nu de puține ori a produs dezamăgiri, nemulțumiri și părăsirea organizațiilor.

Dobrogea nu a fost lipsită, desigur, de fenomene întâlnite într-o democrație pluripartidistă, de facțiuni, de nemulțumiri soldate cu disidențe locale ori plecări spre alte partide.

Dobrogea a constituit regiunea unde atât „*Dreapta*“, cât și „*Stânga*“ au găsit un câmp prielnic de manifestare. Comunismul a găsit aderenți în rândul românilor, dar mai ales al minoritarilor bulgari. Prin celulele create și alte organizații, aflate sub îndrumarea și controlul „*Cominternului*“, acestea au dus o politică antistatală și antiromânească. „*Dreapta*“ a exploatat numeroasele nemulțumiri și dezamăgiri îndeosebi ale aromânilor, naționalismul lor ardent și dorințele sincere ale unor categorii de români, de a se duce o politică profund naționalistă și lipsită de corupție.

Democrația interbelică a creat cadrul și în Dobrogea, ca de altfel în toate regiunile istorice românești, pentru a-și trimite, în urma alegerilor, parlamentari în „*Corpurile Legiuitoare*“. Parcurgerea dezbaterilor parlamentare și a presei dobrogene relevă că unii parlamentari, îndeosebi cei care erau localnici, și-au onorat mandatul interpelând și acționând pentru rezolvarea unor probleme cu care se confruntau locuitorii dintre Dunăre și Marea Neagră.

Analiza evoluției vieții politice a Dobrogei relevă că regiunea a prezentat un interes special pentru cei mai mulți dintre liderii partidelor și organizațiilor politice. Majoritatea au vizitat Dobrogea de mai multe ori, preocupându-se de constituirea organizațiilor, de atragerea de noi membri și simpatizanți, de propagarea doctrinei și a programelor generale și a celor electorale ce au inclus și puncte care vizau rezolvarea unor probleme locale și regionale.

## CAPITOLUL V

### SEPTEMBRIE 1940: CIUNTIREA TERITORIALĂ A DOBROGEI. TRATATUL DE LA CRAIOVA (7 septembrie 1940)

După 27 de ani de la întregirea Dobrogei și a României cu județele Caliacra și Durostor, act istoric realizat în baza „*Tratatului de la București*” din 10 august 1913,<sup>1</sup> reconfirmat la 27 noiembrie 1919,<sup>2</sup> țării noastre i s-a impus să cedeze Bulgariei zona de sud a regiunii dintre Dunăre și Marca Neagră. Conform „*Tratatului de la Craiova*”, semnat la 7 septembrie 1940, frontiera româno-bulgară a fost mutată spre interior și redelimitată. Consecințele au fost pentru românii dobrogeni complexe, multiple și dureroase, parte din ele fiind prezentate în capitolele anterioare.

Pentru ca cititorul să înțeleagă cum s-a ajuns la soluția prin care Dobrogea a fost ciuntită de cele două județe, se impune să punctăm mai întâi evoluția raporturilor româno-bulgare în perioada interbelică, să fixăm ce rol geopolitic a jucat Dobrogea în cadrul relațiilor dintre România și Bulgaria, să conturăm cadrul internațional din vara anului 1940 care a dus la semnarea „*Tratatului de la Craiova*” și la raptul județelor sud-dobrogene.

După eșecul diplomatic înregistrat la „*Conferința de Pace*”, guvernării bulgare au făcut din revizionism direcția fundamentală a politicii externe. Acestui obiectiv strategic diplomația bulgară i-a subordonat întreaga activitate. Asociațiile iredentiste legale și ilegale din Bulgaria, acțiunile teroriste organizate pe teritoriile statelor vecine,

---

<sup>1</sup> Vezi subcapitolul „*Problema Cadrilaterului*” din lucrarea profesorului univ. dr. Gheorghe Zbucnea, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, București, 1999, pp. 146-149.

<sup>2</sup> Viorica Moisuc (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 397.

numeroasele activități propagandistice desfășurate pe plan intern și internațional au urmărit aceleași scopuri.

Dintre problemele spinoase redeschise după 1918 de Bulgaria în relațiile sale cu România, „*Dosarul dobrogean – cu multiplele sale aspecte – a atârnat greu în raporturile bilaterale*“, după cum a apreciat unul dintre cei mai avizați cercetători ai temei.<sup>3</sup>

Reconfirmarea frontierei româno-bulgare fixată la 10 august 1913 a nemulțumit guvernanta Bulgariei, diverse cercuri politice și culturale, îndeosebi refugiații bulgari care au părăsit Dobrogea după reîntoarcerea administrației românești în dreapta Dunării. În țara vecină, Dobrogea a fost considerată o „*Alsace – Lorraine bulgare*“,<sup>4</sup> un obstacol în raporturile Bulgariei cu România pe care au revendicat-o sub diverse forme și la diverse nivele interne și internaționale. Spre exemplu, după vizita din cursul lunii ianuarie 1921 a premierului Stamboliiski la București, acesta declara că Bulgaria va prelua Dobrogea „*prin pătrunderea (pénétration) școlară și prin propagandă*“.<sup>5</sup>

Mult mai grave au fost tolerarea și sprijinirea de către guvernele bulgare, unele au făcut-o într-o măsură mai mare,<sup>6</sup> a organizațiilor iredentiste și teroriste antiromânești care au acționat pentru destabilizarea zonei de sud a Dobrogei.

Începând cu anul 1919, refugiații dobrogeni din Bulgaria, membrii societății „*Dobrogea*“, reactivată în același an, au creat în localitățile de la granița bulgaro-română, cu asentimentul și sprijinul organelor civile și militare din țara vecină, adevărate baze înarmate constituite din așa-numiții „*comitagii*“, în care pregăteau trecerea frontierei în județele Caliacra și Durostor pentru a jefui, teroriza și asasina cetățeni pașnici, mai ales funcționari și militari români, dar și etnici bulgari acuzați de

---

<sup>3</sup> Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale din sud-estul european. problema păcii, securității și cooperării (1919-1924)*, Editura All Educational, București, 1999, p. 39.

<sup>4</sup> Joseph Poppov, *La Dobroudja des relations bulgaro-roumaine*, Liège, 1935, p. 29.

<sup>5</sup> Apud Constantin Iordan, *op.cit.*, p. 40.

<sup>6</sup> Spre exemplu, după instalarea guvernului Alexandr Țancov în urma loviturii de stat din 8/9 ianuarie 1923, premierul „*a privit cu mai multă receptivitate organizațiile iredentiste, implicându-se activ, chiar dacă nu oficial, în susținerea comitagiiilor.*“ (Dan Cătănuș, *Cadrilaterul. Ideologia cominternistă și iredentism bulgar (1919-1940)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 22.)

colaboraționism cu autoritățile române. Bizuindu-se pe întunericul nopții și zonele împădurite de la graniță, pe cunoașterea locurilor sigure de trecere, pe sprijinul rudelor și al altor minoritari bulgari, ce le împărtășeau ideile și acțiunile, bandele de „comitagii” au reușit să desfășoare o activitate subversivă, teroristă și iredentistă până în toamna anului 1940, cu intensitate diferită.

Guvernele și opinia publică din România, autoritățile dobrogene, majoritatea locuitorilor din județele Caliacra și Durostor și-au manifestat în mod cu totul justificat îngrijorarea și indignarea față de atacurile „comitațiilor” și activitățile antiromânești desfășurate în Bulgaria.

Pentru contracararea politicii antiromânești, România a promovat o politică menită să-i apere statu-*quo*-ul dobrogean, să soluționeze prin negocieri problemele litigioase. Concomitent, a căutat soluții pentru întărirea dispozitivului de apărare a zonei de sud a Dobrogei.<sup>7</sup> România a reluat după 1918 relațiile diplomatice cu Bulgaria, a renunțat la dreptul de a-i judeca supușii incluși pe listele vinovaților de război și a susținut intrarea țării vecine în „*Societatea Națiunilor*”.

Întrucât răspunsurile cercurilor bulgare la gesturile de bunăvoință românești n-au fost cele așteptate, autoritățile române au fost obligate să-și modeleze politica de apărare a zonei de sud a Dobrogei. Pe măsură ce frecvența atacurilor „comitațiilor” a crescut, autoritățile românești au luat măsuri de creare și întărire a unui sistem special de apărare. S-a introdus și permanentizat starea de asediu, s-a limitat și controlat circulația în zonă, s-au aplicat amenzi cu mari sume de bani așezărilor unde se produceau atacuri și făptuitorii nu erau descoperiți, s-au mărit efectivele de jandarmi din sudul Dobrogei. Populația românească a fost

---

<sup>7</sup> Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Divizia a 9-a, dosar 479/1920, f. 20; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), fond 71/Bulgaria. B1, 1920-1924. Dosare speciale 1920-1924. Vol. IV. Chestiunea comitațiilor din Dobrogea, f. 131; Direcția Arhivelor Naționale Istorice (D.A.N.I.C.), fond Casa Regală, dosar 7/1921, f. 1; Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrogea del Sud. 1918-1940*, Roma, 2000, p. 7; Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940). Documente (1939-1940)*, Editura Curtea Veche, București, 2000, p. 98 și urm.; Maria Costea, *România și Bulgaria. Diplomatie și conflict. Negocierile româno-bulgare privind problemele litigioase în perioada 1933 - martie 1940 reflectate în documente diplomatice românești*, Epoca Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, p. 9.

întărită prin colonizările efectuate cu locuitorii din stânga Dunării și grupuri de aromâni din Balcani. Pe lângă aspectul economic, la care ne-am referit în capitolul II al lucrării, colonizările au avut și rolul de a fortifica zona de sud a Dobrogei. Așezarea aromânilor, oameni aprigi, deprinși „cu vecinătatea deseori agresivă”,<sup>8</sup> din zonele de unde veneau, în județele Caliacra și Durostor s-a făcut și cu scopul de a crea „centura de apărare”, după cum sublinia un periodic local.<sup>9</sup> Coloniștii din zona frontierei au fost înarmați și s-au organizat adevărate puteri de urmărire, prindere și anihilare a acțiunilor teroriste ale „comitațiilor”. În anumite perioade atacurile s-au diminuat, dar, așa cum relevă diverse izvoare istorice, ele s-au prelungit până în vara anului 1940,<sup>10</sup> autoritățile române, fiind nevoite să recunoască: „măsurile de pază nu pot suprima atacurile”.<sup>11</sup>

O altă direcție de acțiune pentru apărarea intereselor românești în zona de sud a Dobrogei a fost cea diplomatică. Prin intermediul „Ministerului de Externe” și „Legatia” de la Sofia s-au făcut numeroase intervenții, s-a atras atenția părții bulgare asupra diverselor probleme apărute ca urmare a deselor încălcări ale frontierei de către „comitații” și acțiunile acestora, precum și a frecventelor manifestări antiromânești. În luna iunie 1921, Constantin Langa-Rășcanu, reprezentantul României la Sofia, a atras atenția premierului Stamboliiski, în cadrul unei întrevederi, asupra dificultăților activității guvernului de la București în sudul Dobrogei în rezolvarea unor probleme ale minorităților bulgare datorită deselor încălcări ale frontierei.<sup>12</sup> Problema încălcării frontierei românești a fost pusă de Langa-Rășcanu și în cadrul întrunirilor următoare cu șeful administrației bulgare. Deși diplomatul român i-a prezentat premierului bulgar date punctuale privind activitatea antiromânească și detalii referitoare la atacurile asupra pichetelor de pe frontiera română și a locuitorilor, Stamboliiski a declinat amestecul autorităților din țara vecină, promițând însă că va verifica informațiile și

<sup>8</sup> George Fotino, *Pagini răzlețe. Câteva articole și cuvântări*, Editura Cartea Românească, București, 1934, p. 32.

<sup>9</sup> „Viitorul Silistrei”, an V, nr. 27 din 18 aprilie 1926.

<sup>10</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 290-291.

<sup>11</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N.), fond Prefectura Județului Durostor, dosar 16/1936, f. 184.

<sup>12</sup> A.M.A.E., fond 71/Bulgaria, vol. 69, Relații cu România, f. 50.

va „urmări bandele ce ar urma să se formeze în apropierea frontierei dobrogene“. Diplomatul român i-a precizat cu fermitate premierului bulgar că manifestațiile antiromânești organizate în Bulgaria „nu vor putea fi trecute cu vederea de opinia publică românească“.<sup>13</sup>

Problema atacurilor „comitațiilor“ a mai făcut obiectul discuțiilor pe care prefectul județului Durostor le-a avut în 1922 și 1923 cu prefectul de Rusciuk. Reprezentanții administrației din țara vecină s-au rezumat la promisiuni că vor lua măsuri împotriva bandelor de „comitații“.<sup>14</sup> O nouă intervenție diplomatică a fost făcută de ministrul de „Externe“, I.Gh. Duca, în primăvara anului 1924, cu ocazia unei vizite la Sofia. Șeful diplomației românești a precizat interlocutorilor bulgari că incursiunile „comitațiilor“ au creat o situație ce nu mai poate fi tolerată de România. Guvernul Bulgariei a răspuns atenționărilor prin delegarea șefului „Legăției“ Bulgariei la București, generalul Ficev, pentru a purta discuții cu autoritățile române. Acestea s-au finalizat prin semnarea unui aranjament ce a prevăzut constituirea a două comisii compuse din prefectii județelor Caliacra – Varna și Durostor – Rusciuk din care au mai făcut parte și comandanții trupelor de grăniceri care trebuiau să găscască soluții pentru a preveni „printr-un control riguros incursiunile bandelor pe teritoriul celor două țării“.<sup>15</sup>

Nemuțumite de colonizările efectuate în Dobrogea, guvernele Bulgariei și-au modificat atitudinea diplomatică în abordarea chestiunii „comitațiilor“, refuzând colaborarea cu România pe motiv că, de fapt, atacurile se pregătesc pe teritoriul românesc. Concomitent, presa din țara vecină și-a continuat campania antiromânească pe tema colonizărilor, apreciate ca fiind făcute de autoritățile române pentru distrugerea minorității bulgare din Dobrogea.<sup>16</sup> Conform unei note a „Siguranței“ române, datată 3 februarie 1926, premierul Leapcev s-a întâlnit la Sofia cu „deputați ce proveneau din rândul grupurilor iredentiste și la care participase și Asparuh Aidemirski, unul din liderii V.D.R.O.“ („Organizația Internă Revoluționară Dobrogeană“).<sup>17</sup>

<sup>13</sup> *Ibidem*, f. 59 și urm.

<sup>14</sup> „Dobrogea jună“, an XVI, nr. 148 din 6 iulie 1922.

<sup>15</sup> *Ibidem*, an XVIII, nr. 89 din 18 aprilie 1924.

<sup>16</sup> *Ibidem*, an XXII, nr. 158 din 15 iunie 1926.

<sup>17</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 27-28.

Bulgaria a desfășurat acțiuni antiromânești și în plan internațional. Începând cu anul 1927, personalitățile ale viciei culturale bulgare au adresat „Societății Națiunilor” memorii, au publicat lucrări în limbi de circulație internațională prin care încercau să sensibilizeze și să manipuleze opinia publică internațională, s-o atragă la dezacordul față de politica statului român în sudul Dobrogei.<sup>18</sup> Dintr-o altă notă informativă, datată 30 iunie 1929, a „Inspectoratului general de siguranță. Circ. a II-a din Constanța”, care monitoriza activitatea organizațiilor refugiaților dobrogeni, aflăm că la Sofia a avut loc o consfătuire a membrilor „Societății Apărarea Neamului” în cadrul căreia s-a hotărât, „să se renunțe la expectativa de până în prezent adoptată față de România și să înceapă neîntârziat incursiunile de bande în Dobrogea”.<sup>19</sup> Documentul informa că zona din apropierea graniței cu România a fost împărțită în trei sectoare, pe raza fiecăruia organizându-se câte două bande înarmate, comandate de foști ofițeri.<sup>20</sup>

Diplomația română a continuat să fie preocupată de problema îmbunătățirii raporturilor româno-bulgare, dar maniera în care țara vecină aborda problemele dobrogene, era de natură să afecteze eforturile Bucureștiului. Cu prilejul turneului diplomatic efectuat de N. Titulescu în lunile octombrie-noiembrie 1933 în țările balcanice, în scopul încheierii pactului „Înțelegerii Balcanice”, la Sofia s-au purtat discuții cu referire specială „la litigiul dintre cele două țări cu privire la sudul Dobrogei”.<sup>21</sup> După semnarea la 9 februarie 1934 a actului de constituire a „Înțelegerii Balcanice”, la care Bulgaria nu a aderat, în mai multe localități din țara vecină s-au desfășurat demonstrații antiromânești, pe parcursul cărora tema principală a luărilor de cuvânt a fost „lupta pentru mântuirea Dobrogei de sub tirania românească”.<sup>22</sup>

---

<sup>18</sup> O astfel de lucrare tipărită în epocă este elocventă prin însuși titlul ales de autori: „Une nouvelle injustice dans la Dobroudja du Sud (Interdiction pour la population bulgare d'acquérir des biens ruraux)”, Sofia, 1935.

<sup>19</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 165.

<sup>20</sup> *Ibidem*, p. 166.

<sup>21</sup> Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, ediția a II-a, Editura Politică, București, 1971, p. 120.

<sup>22</sup> A.M.A.E., fond 71/Bulgaria. Vol. 182/2. Activitatea „Societății Dobrogea” 1930-1939, f. 206.



În anii '30, între România și Bulgaria negocierile asupra unor chestiuni litigioase au continuat pe baza unor proiecte și contraproiecte. O cercetătoare a problemelor litigioase româno-bulgare a identificat 15 probleme care au persistat în raporturile dintre cele două țări.<sup>23</sup> O parte dintre chestiunile litigioase au vizat direct sudul Dobrogei: lichidarea proprietăților comune de pe frontieră; tăierea pădurilor situate pe graniță care favorizau infiltrarea „comitagiilor”; împrumutarea cetățenilor bulgari; acceptarea interpreților de limbă bulgară pe lângă instanțele judecătorești din sudul Dobrogei; acordarea de drepturi școlare și religioase; acceptarea despăgubirii pentru exproprierea minorității bulgare din Caliacra și Durostor. Așa după cum în mod corect s-a concluzionat, „România a acordat minorității drepturi mai largi decât a pretins statul bulgar”.<sup>24</sup> Discuțiile bilaterale nu au fost ușoare, dar în 1938 s-a înregistrat o îmbunătățire evidentă a relațiilor româno-bulgare. După încheierea „Acordului de la Salonic”, prin care Bulgaria putea să-și sporească efectivele militare, precum și după semnarea unei declarații de neagresiune, Carol al II-lea l-a decorat pe premierul bulgar Gheorghi Kioseivanov.<sup>25</sup> Concesiile făcute de România nu au modificat atitudinea revizionistă a Bulgariei, realitate demonstrată de poziția exprimată la 21 martie 1939 de premierul Kioseivanov ambasadorului României de la Ankara, din care a reieșit cu claritate că pentru guvernul și opinia publică bulgară revendicarea sudului Dobrogei rămâne deschisă.<sup>26</sup>

Modificările impuse de Germania granițelor fixate de sistemul „Tratatelor de pace”, dar mai ales cele survenite după declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial au produs satisfacție la Sofia și au încurajat și mai mult cercurile revizioniste bulgare. Propaganda bulgară revizionistă desfășurată în țară și în străinătate pe tema Dobrogei s-a intensificat. S-au tipărit și răspândit gratuit în străinătate „două broșuri privind Dobrogea și anume: 1. «Schimbul Dobrogei cu Basarabia» de Vl. Atabov și 2. «Premize la apropierea bulgaro-română (problema Dobrogei)» de In. St. Penacov. Ambele au fost traduse în limbile franceză, engleză și italiană și difuzate la sfârșitul anului 1939 și

<sup>23</sup> Maria Costea, *op.cit.*, p. 21-22.

<sup>24</sup> *Ibidem*, p. 34.

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 36.

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 42.

începutul anului 1940”.<sup>27</sup> Activitățile de propagandă ale „Uniunii pan-bulgare «Oteț Paisie»” s-a intensificat și corelat cu cea a societății „Dobrogea” și „Legăției” Bulgariei de la București care a preluat coordonarea activităților din România pentru „menținerea trează a conștiinței bulgărești în sânul populației bulgare din Dobrogea”.<sup>28</sup>

Pentru România situația era cu atât mai îngrijorătoare cu cât lui Grigore Gafencu, ministru de „Externe”, i s-a vorbit cu insistență în cursul lunii aprilie, la Londra și Paris, despre necesitatea intrării Bulgariei în „Înțelegerea Balcanică” chiar cu prețul unor concesiuni din partea României. Deși era deplin conștient de complexitatea situației internaționale, Grigore Gafencu a răspuns tuturor care s-au interesat de această problemă că guvernul de la București va acționa în sensul facilitării intrării Bulgariei în „Înțelegerea Balcanică” fără a ceda însă teritorii.<sup>29</sup>

Situația a devenit și mai îngrijorătoare când Bulgaria a trecut la presiuni militare. La frontiera dobrogeană bulgaro-română au fost deplasate importante efective militare și s-au organizat atacuri cu trupe asupra pichetelor românești, urmărind „să creeze o stare de neliniște în special la frontiera Cadrilaterului, cu scopul probabil de a servi cu pretext revizionist”.<sup>30</sup> Un raport întocmit la nivelul „Marelui Stat Major” la 31 mai 1939 preciza că „în timpul crizei cehoslovace Bulgaria a luat măsuri la frontiera dobrogeană, care a marcat distinct intențiile sale de agresiune asupra Dobrogei”.<sup>31</sup>

După declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, soarta Dobrogei a devenit deosebit de îngrijorătoare pentru diplomația românească întrucât a intrat direct în preocupările cercurilor diplomatice și ale presei internaționale. O scrisoare-raport, datată 7 noiembrie 1939,

---

<sup>27</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 253.

<sup>28</sup> *Ibidem*.

<sup>29</sup> Ion Calafeteanu, *Eforturile diplomației românești în vederea realizării unității de acțiune a statelor din sud-estul Europei în fața expansiunii fasciste (martie 1938 – iulie 1939)*, în *Probleme de politică externă a României 1919-1940. Culegere de studii*, Editura Militară, București, 1977, p. 368-369.

<sup>30</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la dictat. Documente. Volumul III*, Editura Europa Nouă, București, 2000, p. 22; A.M.R., fond Divizia a 9-a, dosar 1.045/1939, f. 441.

<sup>31</sup> Apud Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Pro Transilvania, București, 2000, p. 156.

trimisă de N. Petrescu-Comnen din Italia (la data respectivă îndeplinea funcția de ambasador la Vatican) lui Grigore Gafencu atenționa asupra acestei realități. Petrescu-Comnen relatează că „în ultimele zile au circulat în cercurile diplomatice din Roma știri din cele mai alarmante cu privire la viitorul Dobrogei noastre. De câteva zile presa internațională la rândul ei se face ecoul acestor zvonuri, ceea ce mărturisesc începe să mă îngrijoreze”.<sup>32</sup>

Bun cunoscător al problemelor și realităților Dobrogei, N. Petrescu-Comnen i-a schițat lui Grigore Gafencu opiniile sale în legătură cu modul cum ar trebui abordate și soluționate. N. Petrescu-Comnen opina că dacă se va ajunge la discuții și la cedări teritoriale, acestea trebuiau făcute și de celelalte țări balcanice, astfel „pretențiile sale (Bulgariilor n.n.) față de noi ar putea fi simțitor reduse”. În opinia lui Petrescu-Comnen, solidaritatea balcanică trebuie opusă pretențiilor bulgare. În eventualitatea că se vor face unele cedări teritoriale, Bulgaria trebuia obligată să semneze o declarație fermă din care să reiasă că este „pe deplin și definitiv satisfăcută ne mai având nici un fel de pretenții de nici o natură față de vecinii săi”,<sup>33</sup> asumându-și obligația de a intra în „Înțelegerea Balcanică”. Ambasadorul român preciza că modificarea frontierei dobrogene trebuie realizată pe baza unor condiții „sine-qua-non”: schimbul obligatoriu de populație, „lichidându-se astfel în mod definitiv orice aspirație bulgară la restul Dobrogei”; frontiera urmând să fie fixată ținând cont de interesele strategice ale României. N. Petrescu-Comnen era de părere că cedările teritoriale trebuiau acceptate mai ales în județul Caliacra, păstrându-se cât mai mult din Durostor unde, propunea, „să facem maxim de eforturi pentru a păstra Turtucaia, cap de pod necesar apărării Bucureștiului”. Pierderea Caliacrei însemna și sacrificarea Balicului motiv, după Petrescu-Comnen, „pentru a ne împotrivi cu orice preț”.<sup>34</sup> Opiniile exprimate de diplomatul român au stat la baza pregătirii strategice a abordării problemelor Dobrogei în negocierile cu Bulgaria.

Situația internațională a evoluat în vara anului 1940 cu totul nefavorabil României. Practic, izolarea internațională a țării a fost

---

<sup>32</sup> A.M.A.E., fond 71/Tratatul de la Craiova, vol. 1, 1940, f. 217.

<sup>33</sup> *Ibidem*, f. 221.

<sup>34</sup> *Ibidem*, f. 222-223.

desăvârșită. În noul context geopolitic european dominat de Germania și Italia, factorii de decizie de la București au fost nevoiți să accepte noua realitate politico-militară de pe continent, să schimbe strategia diplomatică și să se apropie de Reichul german, nutrind iluzia că ar putea obține sprijinul Berlinului pentru contracararea presiunilor de la granițele țării. Speranțele s-au dovedit iluzorii. Răspunsul guvernului german înmănat la 2 iunie 1940 de către Fabricius, reprezentantul acestei țări la București, a provocat o cruntă deziluzie cercurilor conducătoare românești. Germania nu era interesată în apărarea statu-quo-ului României și nu dorea să-și ia nici un angajament în acest sens. Guvernul german a condiționat orice „*strânsă colaborare amicală*” cu România de modul în care Bucureștiul înțelegea să acționeze în „*rezolvarea definitivă a diferendelor balcanice*”, ridicând deschis problema cedărilor teritoriale către vecini.<sup>35</sup>

La 30 iunie 1940, regele Carol al II-lea l-a convocat pe ambasadorul german la București pentru a-i comunica hotărârea de a urma o politică „*de strânsă colaborare cu Germania în toate domeniile*” și a solicitat lui Hitler să trimită o misiune militară în România „*pentru a ne proteja în aceste vremuri de grea încercare*”.<sup>36</sup> Solicitarea venea în urma ultimatumurilor Uniunii Sovietice din 26-27 iunie 1940, prin care Basarabia, zona de nord a Bucovinei și Ținutul Herța au fost evacuate de trupele și administrația română și ocupate de trupele sovietice. Cedările teritoriale au amplificat și mai mult demersurile revizioniste ale Bulgariei și Ungariei care au vizat rapturi teritoriale pe seama României. Factorii de decizie din Bulgaria au exploatat momentul dramatic prin care trecea România, iar prin jocul diplomatic abil între Moscova și Berlin au reușit să determine Germania, dar și Italia, să le satisfacă pretențiile teritoriale pe seama țării noastre. Autoritățile bulgare s-au adresat Moscovei pentru a fi sprijinite în recuperarea sudului Dobrogei. Urmărind propriile interese în relațiile cu Bulgaria, semnalele transmise de la Moscova au fost clar antiromânești, de

---

<sup>35</sup> D.A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri. Cabinetul militar al lui Ion Antonescu. Parchetul nr. 179, dosar 1.182. Nota verbală din 2 iunie 1940 cu privire la răspunsul Germaniei la nota solemnă a primului-ministru Tătărescu din 28 iunie 1940.

<sup>36</sup> *Documents on German foreign policy (1918-1945)*, seria D, vol. I, documentul nr. 68. Telegrama lui Fabricius către Ausmartiges Ant din 1 iunie 1940.

susținere a pretențiilor Bulgariei. Primul înregistrat în plan diplomatic a venit de la Căpităneanu, însărcinatul cu afaceri de la „*Ambasada României*“ la Ankara. Un consilier al „*Ambasadei U.R.S.S.*“ l-a vizitat pe 18 ianuarie 1940 pe diplomatul român pentru prezentare. Pe timpul discuțiilor s-a referit și la raporturile româno-bulgare „*afirmând că ar fi bine să se satisfacă revendicările bulgare asupra Dobrogei*“. Însărcinatul cu afaceri român „*a stăruit asupra dreptății cauzei noastre față de revendicările bulgare (...) căutând să provoace neîncrederea consilierului sovietic în consecvența și sinceritatea bulgară*“.<sup>37</sup>

Două editoriale publicate în „*Pravda*“ și „*Izvestia*“ exprimau clar poziția de susținere a Bulgariei. În numărul din 13 august 1940 în „*Pravda*“ a apărut articolul „*Cu privire la problema retrocedării către Bulgaria a Dobrogei de Sud*“ care conchidea că „*revendicarea Bulgariei privind retrocedarea Dobrogei de Sud este justă și pe deplin fundamentată*“.<sup>38</sup> Un articol cu conținut asemănător a apărut și în „*Izvestia*“. Ambele editoriale confirmau, după cum preciza Grigore Gafencu într-o telegramă transmisă de la Moscova, că Uniunea Sovietică a stat „*întotdeauna și continuă să stea pe poziția susținerii acestor revendicări ale Bulgariei în raporturile cu România*“.<sup>39</sup>

Acceși solicitare a fost adresată Berlinului de țarul Boris al III-lea care a precizat că „*guvernul său dorește să primească sudul Dobrogei de la Germania, dar la nevoie era decis să-l accepte de la Uniunea Sovietică*“.<sup>40</sup>

Într-un document analitic întocmit la nivelul „*Marelui Stat Major*“ intitulat „*Studiu referitor la operațiunile militare ce au avut loc cu prilejul pierderii Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilater*“ s-a apreciat în mod corect că „*Marile Puteri – Germania și Italia – interesate atât în menținerea păcii în sud-estul Europei, cât și asigurarea influenței lor exclusive în acest sector (considerat ca spațiu vital și cel mai important rezervor economic), își dădea perfect de bine seama că, fără o investiție energetică și imediată, pacea de care*

<sup>37</sup> Alesandru Duțu ș.a., *Atașatii militari transmit... Volumul II (1938-1940)*, Editura Europa Nouă, București, 2002, p. 133.

<sup>38</sup> Apud Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 285; Ion Giurcă, *op.cit.*, p. 159.

<sup>39</sup> A.M.A.E., fond 71/1939. Eq (1940-1944), vol. 234 referitor la 71/1939, Eq XIII, I (*Pregătirile româno-bulgare în vederea tratativelor de la Craiova*), f. 176.

<sup>40</sup> Ion Giurcă, *op.cit.*, p. 159.

avea atât nevoie va fi periclitată, iar Bulgaria, prin apropierea de U.R.S.S., deschidea pentru totdeauna, poarta penetrației bolșevice în Balcani”.<sup>41</sup> (sic).

Satisfacerea revendicărilor teritoriale a constituit, în opinia Berlinului, „condiția primordială pentru pacificarea reală a Balcanilor”. Guvernul german a cerut lui Carol al II-lea să se hotărască dacă acceptă sau nu începerea discuțiilor cu guvernele de la Sofia și Budapesta.<sup>42</sup> Recomandărilor cu caracter ferm li s-a dat un răspuns indirect la 4 iulie 1940 când s-a format un nou guvern condus de Ion Gigurtu, „cunoscut pentru vederile sale filogermane”, iar ca titular la „Externe” a fost numit Mihail Manoilescu „în speranța că relațiile sale cu cercurile conducătoare de la Roma și Berlin vor fi utile pentru statul român”.<sup>43</sup>

La 6 iulie, Mihail Manoilescu a transmis lui Fabricius mesajul regelui Carol al II-lea adresat lui Hitler, în care se preciza că este „gata să lase să înceapă tratativele directe între guvernul român, pe de o parte, și guvernele ungar și bulgar pe de altă parte”. Baza discuțiilor trebuie să constituie principiul etnic – în virtutea căruia urmau să se facă „vaste și reciproce schimburi de populație” – și cel teritorial. Carol al II-lea solicita sprijinul „moral” al Germaniei pentru ca Sofia și Budapesta „să nu meargă cu pretențiile lor dincolo de cadrul dreptății naționale și al rațiunii politice”.<sup>44</sup>

Devenit arbitru al rezolvării problemelor diplomatice în manieră proprie, Hitler nu a fost mulțumit de răspunsul monarhului român. Într-o scrisoare adresată la 15 iulie 1940 lui Carol al II-lea i-a recomandat, după ce amintea de prietenia mai veche dintre Germania, Ungaria și Bulgaria, soluționarea definitivă a revendicărilor maghiare și bulgare.<sup>45</sup> La 26 iulie, la Bergof, I. Gigurtu și M. Manoilescu au înmănat lui Ribbentrop, ministrul de „Externe” al Germaniei, răspunsul lui Carol al II-lea. În document se preciza că se acceptă „calea” cerută de Hitler, dar se încerca să-l convingă să impună guvernelor de la Sofia și

<sup>41</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 387.

<sup>42</sup> *Documents on German foreign policy (1918-1945)*, seria D, vol. I, documentul nr. 104.

<sup>43</sup> Ioan Scurtu, *op.cit.* p. 359.

<sup>44</sup> A.M.A.E., fond 71/Germania, vol. 789, f. 118-119.

<sup>45</sup> *Documents on German foreign policy, Seria D*, vol. X. Documentul nr. 171. Scrisoarea lui Hitler către Carol al II-lea din 15 iulie 1940.

Budapesta moderație, în chiar interesul Reichului și pentru a nu „zguduî” situația internă din România, atrăgând atenția că există posibilitatea ca poporul român să nu mai accepte cedări teritoriale și să se angajeze în război. Regele făcea câteva propuneri care ar fi obișnuit pe români cu ideea unor noi revizuii ale frontierei. Se propunea ca negocierile să se desfășoare într-un cadru mai larg al reglementărilor teritoriale din sud-estul Europei, iar Germania să-și asume responsabilități „mai ample” și să dea garanție României „împotriva oricărei posibilități și încercări de violare a teritoriului țării noastre de oriunde ar veni”.<sup>46</sup>

Demersul Bucureștiului a rămas fără ecou la Berlin. Mai mult, la 31 iulie 1940, pe timpul audienței delegației de stat bulgare la Berchtesgaden, după ce a ascultat poziția Bulgariei asupra zonei de sud a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, Hitler a informat Bucureștiul că „Dobrogea de sud ar trebui retrocedată în granițele sale definitive dinainte de 1913”.<sup>47</sup> Decizia lui Hitler a fost adusă la cunoștință lui Mihail Manoilescu de către Fabricius. Ea a produs o și mai mare îngrijorare la București. Se evidențiau dificultățile cu care avea să se confrunte „Ministerul de Externe” în soluționarea problemei zonei de sud a Dobrogei, dar și maniera în care Berlinul va soluționa litigiul Ungariei cu România. Din nota asupra convorbirilor reiese că M. Manoilescu și-a exprimat față de Fabricius îngrijorarea, subliniind că „noi socotim că este o mare nedreptate să nu păstrăm mai departe Silistra și Balcicul” și „ne arată nouă care poate fi modul de a se proceda în viitor și în ceea ce privește cealaltă problemă, mult mai importantă, a Transilvaniei”. Șeful diplomației române a subliniat interlocutorului său, cu dezamăgire, că decizia lui Hitler „are o valoare atât de hotărâtoare și dă dreptate bulgarilor sută la sută în pretențiile lor” înainte de începerea tratatelor. Manoilescu și-a exprimat îngrijorarea că „ne vom putea trezi peste câteva zile (...) cu altă hârtie verde în care ni se comunică și alte opinii ale Führerului cu aceeași valoare de arbitraj”.<sup>48</sup> Fabricius nu a comentat aprecierile lui Manoilescu, dar în finalul convorbirilor i-a comunicat că delegația bulgară „a arătat

<sup>46</sup> A.M.A.E., fond 71/Bulgaria, vol. 77, f. 273-276.

<sup>47</sup> *Ibidem*, fond 71. Tratatul cu bulgarii, vol. I, 1940, f. 196; vezi și Ion Giurcă, *op.cit.*, p. 160.

<sup>48</sup> A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 197.

*Führerului că Silistra nu are nimic românesc, iar chestiunea Balcicului este necesar Bulgariei ca port*”,<sup>49</sup> concluzionând că dorința României de a păstra aceste localități nu s-ar baza pe argumente.

La nivelul factorilor de decizie ai țării s-a exprimat opinia că problemele apărute în raporturile cu Bulgaria ar trebui soluționate cât mai rapid pentru a se putea concentra și apăra interesele naționale în Transilvania, considerată mult mai importantă în comparație cu zona de sud a Dobrogei.

Cu toate precizările venite de la Berlin, guvernul României nu a considerat că județele Caliacra și Durostor trebuie cedate pur și simplu. A fost trimisă la Sofia o misiune diplomatică amicală, condusă de ambasadorul Victor Cădere, care a prospectat între 3 și 5 august 1940 poziția Sofiei față de schimbul obligatoriu de populație, rectificarea frontierei dobrogene, în condițiile în care se propune o largă satisfacție teritorială Bulgariei, dar se păstra Silistra și Balcicul cu litoralul maritim, statornicirea viitorului relațiilor româno-bulgare, chestiunea proprietăților, căii ferate ș.a., probleme propuse de a fi abordate într-o reuniune ce urma, conform propunerii părții române, să aibă loc la Craiova.<sup>50</sup>

Guvernul bulgar și opinia publică din țara vecină au privit cu interes inițiativa diplomatică a României. Pe parcursul primei întrevederi pe care a avut-o cu Popoff, titularul „*Ministerului de Externe*” al Bulgariei, Victor Cădere a găsit înțelegerea deplină pentru propunerea referitoare la schimbul total de populație. Ministrul bulgar s-a arătat însă intransigent în privința delimitării frontierei, cerând cedarea județelor Caliacra și Durostor în întregime. Pentru a-l impresiona pe Victor Cădere, a ținut să precizeze că Bulgaria este susținută în cererile ei de Germania, Franța, Marea Britanie, iar U.R.S.S. a promis „*frontieră comună* (între Bulgaria și U.R.S.S. – n.n.) *pe care Bulgaria nu o dorește în nici un caz*”.<sup>51</sup> Victor Cădere a avut o întrevedere și cu Bogdan Filoff, primul-ministru al Bulgariei. Întâlnirea nu a dus la modificarea punctelor de vedere ale părții bulgare, singurul asupra cărora s-a convenit fiind acceptarea Craiovei ca loc „*pentru a*

<sup>49</sup> *Ibidem.*

<sup>50</sup> *Ibidem*, fond 71/Tratatul de la Craiova, vol. 1, 1940, f. 247.

<sup>51</sup> *Ibidem*, f. 251; fond 71/1939, vol. 233, f. 448-450. Telegrama 2.350 din 3 august 1940 de la V. Cădere.



negocia un document bilateral comun de **cesiune voluntară** (s.a.) în favoarea Bulgariei".<sup>52</sup> Popoff a exprimat dorința guvernului Bulgariei ca discuțiile dintre cele două țări să se desfășoare rapid, dar să înceapă numai după ce se ajunge anticipat la o înțelegere de cedare integrală a sudului Dobrogei.<sup>53</sup> În finalul raportului său asupra discuțiilor purtate la Sofia cu oficiali bulgari, Victor Cădere a exprimat un punct de vedere optimist care nu s-a justificat. El a precizat că față de „rănille deschise în altă parte”, care „sunt dureroase și adânc resimțite de orice român, aranjamentul cu Bulgaria apare în comparație cu celelalte dificultăți ca cea mai lesne de realizat”,<sup>54</sup> ceea ce nu s-a întâmplat. Mai mult, discuțiile purtate de Victor Cădere la Sofia au relevat că partea bulgară și-a exprimat inflexibilitatea față de propunerile avansate de partea română în chestiunile teritoriale. Poziția Bulgariei s-a datorat nu numai recomandărilor cu caracter de presiune ale Berlinului, ci și sprijinului internațional mai larg.<sup>55</sup> Informat despre misiunea și rezultatele discuțiilor lui V. Cădere la Sofia, Carol a notat în jurnalul său de însemnări zilnice: „Lucrurile merg greu, căci, din cauza nenorocitelor intervenții ale lui Hitler, bulgarii sunt intransigenți asupra Silistrei și Balcicului. Manoilescu a întocmit un memoriu pe care-l va trimite lui Hitler, Mussolini și Ribbentrop, în această chestiune”.<sup>56</sup>

Într-adevăr, după încheierea misiunii lui V. Cădere la Sofia, „Ministrul de Externe” al României a întreprins trei demersuri diplomatice internaționale în încercarea de a păstra Silistra și Balcicul. La 6 august 1940 i s-a înmănat lui Ribbentrop o lungă „scrisoare-memorandum” în care se preciza că Hitler nu trebuie să fie surprins că Bucureștiul revine asupra recomandărilor sale, „dar suntem siliți de însuși modul cum au decurs conversațiile noastre asupra Cadrilaterului”. În continuare, după

<sup>52</sup> Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940 – trecut și prezent*, Editura Lumina Lex, București, 2004, p. 70.

<sup>53</sup> *Ibidem*, f. 460. Telegrama nr. 2.361 din 5 august 1940 de la Filotti, Sofia.

<sup>54</sup> *Ibidem*, fond 71/Tratatul de la Craiova, vol. 1, 1940, f. 254.

<sup>55</sup> *Ibidem*, fond 71/Eq. 1940, vol. 237, f. 82. Regele Boris al III-lea al Bulgariei a adus mulțumiri publice printr-o scrisoare adresată Parlamentului bulgar lui Hitler, Mussolini, Victor-Emanuel, regele Italiei, Ribbentrop și Ciano pentru sprijinul acordat realizării revendicărilor teritoriale. (Apud *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. 1, Editura Militară, București, 1989, p. 275-276).

<sup>56</sup> Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. II, Casa de editură și presă Șansa S.R.L., București, 1996, p. 233.

ce Führerul era asigurat de considerație, se preciza că România era gata să cedeze sudul Dobrogei în afară de Silistra și Balcic „care prezintă pentru noi un interes cu totul special și nu are pentru Bulgaria nici o valoare”.<sup>57</sup>

După ce a luat cunoștință de conținutul scrisorii, Fabricius a apreciat-o ca fiind „cu totul inoportună” întrucât va provoca nemulțumirea Führerului și, în manieră șantajistă, a ținut să atragă atenția că, abordând astfel problemele, România va pierde foarte mult în tratativele cu Ungaria.<sup>58</sup>

O delegație condusă de titularul „Ministerului Afacerilor Externe”, Popoff a venit la București în ziua de 8 august 1940 pentru consultări cu primul-ministru, Ion Gigurtu. Vizita a durat mai puțin de 24 de ore, Popoff părăsind Bucureștiul după ce partea română a ridicat din nou problema păstrării Silistrei și Balcicului. Din același motiv a refuzat să-l întâlnească pe M. Manoilescu pe o navă de croazieră pe Dunăre, pentru consultări. Popoff avea să-i precizeze la Sofia, ambasadorului Filotti, că „nu vroește să meargă la o întrunire care ar da impresia că ar fi dispus să discute și asupra chestiunilor teritoriale pe care le consideră închise”.<sup>59</sup>

La 12 august 1940, I. Gigurtu și M. Manoilescu l-au convocat pe șeful „Legăției” Bulgariei la București, căruia i-au declarat că după „recomandarea cu caracter de cvasi-arbitraj a Führerului”, guvernul român consideră sudul Dobrogei „ca fiind deja retrocedat Bulgariei și formulăm problema invers și anume dacă Bulgaria înțelege să dea un gaj de prietenie pentru noi lăsând la o parte din Cadrilater Silistra și coasta, inclusiv Balcicul, atrăgând atenția că preferința noastră merge mai ales pentru coasta Balcicului”.<sup>60</sup> Al treilea demers diplomatic s-a făcut la Sofia. Carol al II-lea nota la 15 august 1940 în jurnalul său: „Pentru chestiunea Silistra-Balcic am făcut un ultim efort, însărcinând pe Filotti să facă, în numele meu, un demers pe lângă regele Boris. Nu cred că va da rezultatul voit, dar în orice caz trebuie făcut”.<sup>61</sup>

<sup>57</sup> A.M.A.E., fond 71/1939, Fq (1940-1944), vol. 234. Referitor la 71/1939, Eq XII, 1 (Pregătirile româno-bulgare în vederea tratativelor de la Craiova), f. 3-4.

<sup>58</sup> *Ibidem*, fond 71/Tratatul de la Craiova, vol. 1, 1940, f. 299.

<sup>59</sup> *Ibidem*, f. 294-295.

<sup>60</sup> *Ibidem*, f. 316.

<sup>61</sup> Carol al II-lea, *op.cit.*, p. 234.

Guvernul bulgar și-a reconfirmat poziția într-un „Aide-memoire” adresat României la 14 august 1940, „în care subliniază din nou că numai retrocedarea integrală a Cadrilaterului poate crea o atmosferă restabilirii raporturilor de prietenie cu România”.<sup>62</sup>

La 16 august 1940, ambasadorul României în capitala Bulgariei a primit de la București un „Aide-memoire” realizat în cadrul „Ministerului de Externe”, însoțit de precizări de a-l înainta guvernului bulgar și țarului Boris al III-lea. S-a recomandat ambasadorului să insiste pe timpul audiențelor asupra importanței Balciului pentru România, iar dacă partea bulgară manifestă intransigență „să apărăm mai mult și pentru ultima dată asupra chestiunii Silistrei”.<sup>63</sup> După îndeplinirea misiunii, ambasadorul Filotti a raportat telefonic că pe timpul primirii la regele Boris al III-lea acesta i-a precizat că „are toată înțelegerea pentru poziția României, dar în situația actuală nu este altă soluție”.<sup>64</sup> Păstrarea Silistrei și Balciului era apreciată de guvernul român ca o rezolvare menită să se constituie într-un gest de prietenie din partea Bulgariei, o soluție la chestiunea teritorială sensibilă pentru România menită să așeze relațiile româno-bulgare pe coordonate de înțelegere. După cum avea să-l informeze Mihail Manoilescu, la 29 august 1944, pe Grigore Niculescu-Buzești printr-o scrisoare, România dorea să păstreze „Balciul cu litoralul și teritoriu, absolut minimal, 1.000 km p.”, dar Bulgaria a refuzat „gajul de amicitie pe care-l cerea poporul român”, adoptând o soluție „unilaterală și rigidă” și nu o rezolvare „bilaterală și amicală”, cum propunea Bucureștiul.<sup>65</sup>

Până la începerea negocierilor de la Craiova, partea bulgară a continuat presiunile asupra României prin intermediul presei, care avertiza că, dacă va continua cu pretențiile, Bulgaria „va cere întreaga Dobroge până la gurile Dunării, așa cum a fost sfătuită de Moscova”.<sup>66</sup>

---

<sup>62</sup> Aurel Preda-Mătășaru, *op.cit.*, p. 76.

<sup>63</sup> A.M.A.E., *loc.cit.*, f. 316.

<sup>64</sup> *Ibidem*.

<sup>65</sup> Apud Gheorghe Zbucnea, *Cadrilater 1940*, în „Studii și articole de istorie”, an LXV, 2000, p. 151.

<sup>66</sup> Aurel Preda Mătășaru, *op.cit.*, p. 78.

Pe data de 17 august 1940, reprezentanți ai mai multor departamente ministeriale au fost convocați la sediul „*Ministerului de Externe*” pentru a analiza modalitățile de colaborare și informare privind problemele ce urmau să fie discutate la Craiova cu delegația bulgară. Reuniunea a fost condusă de Mihail Manoilescu care i-a informat pe cei prezenți că pe data de 19 august 1940 se deschid lucrările „*Conferinței*” care „*prevăd cedări teritoriale foarte importante și de aceea voiește ca acest act să se execute cel puțin în condiții de demnitate a statului și salvagardare a intereselor românești*”. Cei prezenți au fost înștiințați de M. Manoilescu că principalele probleme ce vor fi abordate la Craiova se referă la cedarea totală a sudului Dobrogei și efectuarea schimbului de populație.<sup>67</sup>

În aceste condiții, „*Conferința*” româno-bulgară deschisă la 19 august 1940, ora 13.00, la Craiova a avut de rezolvat aspecte tehnice referitoare la forma tratatului ce urma să se semneze, chestiunea demarcării frontierei, schimbul de populație, evacuarea și transferul teritoriului, probleme financiare ș.a.

Încă de la prima întrevedere, șeful delegației bulgare, S. Pomenov, i-a precizat lui Al. Cretzianu, conducătorul delegației române, dorința de colaborare, propunând ca tratatul să cuprindă o clauză de amicitie, să redelimiteze traseul frontierei pentru care a propus să se constituie o comisie. Al. Cretzianu nu a dat un răspuns precis la propunerile părții bulgare, rezumându-se să precizeze că „*orice gest de înțelegere din partea lor, cu privire la Silistra și Balciac, ar fi apreciată de noi ca o condiție esențială a prieteniei de viitor*”.<sup>68</sup>

Demarcarea frontierei româno-bulgare a făcut obiectul analizei la nivelul „*Marelui Stat Major*” care a întocmit documentul „*Memoriu asupra traseului noii frontiere a Dobrogei de Sud*” din care se desprinde că traseul propus a fost adoptat pe considerente etnografice, istorice, economico-geografice și militare.<sup>69</sup> Traseul propus separă două zone „*una la sud, în care elementul bulgar are o oarecare consistență; restul făcând corp cu întreaga Dobroge, la nord, în care elementul*

---

<sup>67</sup> A.M.A.E., fond 71/1939, Eq (1940-1944), vol. 34, referitor la 71/1939, Eq XIII, I (Preparativele româno-bulgare în vederea tratatelor de la Craiova), f. 232, 236.

<sup>68</sup> *Ibidem*, vol. 237, f. 69.

<sup>69</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 176.

românesc este caracteristic dominant”.<sup>70</sup> Argumente istorice susțineau importanța a „două puncte asupra cărora renunțarea noastră este imposibilă: Silistra și Balcic”.<sup>71</sup> Silistra a fost stăpânită în secolul XIV de Țara Românească, iar după aceea până în 1878 de către turci. Balcicul este legat de pământul românesc și „de sufletul fiecărui locuitor al țării pentru considerentul că, ales reședință a Reginei Maria, acolo este îngropată inima ei”.<sup>72</sup> Considerentele economico-geografice au vizat ca Silistrei să i se asigure hinderlandul economic, legătura cu direcția Călărași, debușeul zonei de sud a Dobrogei cu porturile Mangalia, Cavarna și Balcic. Păstrarea zonei împădurite Deliorman era absolut necesară pentru a putea controla spațiul unde se organizau „comitagii”, a evita posibilele incidente de frontieră provocate de bulgari și a crea o zonă de siguranță.<sup>73</sup>

La 21 august 1940 generalul Gh. Potopceanu, expert în „Comisia Română” de la Craiova, s-a întâlnit cu generalul Popov, reprezentant al părții bulgare, cu care a abordat traseul frontierei, termenul și modalitățile de evacuare a județelor Durostor și Caliacra. Din raportul înaintat de Gh. Potopceanu lui Al. Cretzianu reiese că guvernul bulgar ținea „să se revină la absolut toate punctele și sinuozitățile” vechii frontiere. Un asemenea punct de vedere „nu se poate să nu fie interpretat de generațiile viitoare, atunci când nici unul din parlamentarii actuali nu vor mai fi pe acest pământ decât ca un «diktat». Într-adevăr, această frontieră prezintă două intrânduri: unul, în regiunea Cranova și altul, în regiunea Pădureni, cărora nu li se poate da decât o singură interpretare: o rezervă mentală a actualului guvern bulgar de a crea, pentru generațiile viitoare, condiții favorabile de atac. Primul dominând cu tunul de câmp tot spațiul până la iezerul Oltina, pune armata română în imposibilitatea de a disputa spațiul de 600 km. p. cuprins între Ostrov-Oltina-Cranova; iar al doilea intrând ține sub bătaia focurilor sale de artilerie poziția de la Cocargea, binecunoscută din războiul din 1916”.<sup>74</sup> Conform precizărilor generalului Potopceanu,

---

<sup>70</sup> Ibidem.

<sup>71</sup> Ibidem, p. 177.

<sup>72</sup> Ibidem.

<sup>73</sup> Ibidem., p. 178.

<sup>74</sup> Ibidem, p. 129.

generalul Popov a luat notă de punctele de vedere exprimate, promițând că-l va informa pe G. Pomenov, șeful său.

La 30 august 1940, generalul Potopeanu a avut o nouă întrevedere cu generalul Popov și a repus în discuție chestiunea rectificării frontierei între Cranova și Pădureni. Generalul Popov i-a comunicat generalului român punctul de vedere al Sofiei la problema ridicată: „*îndată după ratificarea Tratatului și încă înainte de terminarea lucrărilor Comisiei mixte pentru delimitarea frontierei – Guvernul bulgar va propune celui român un acord special care să nu se refere decât la ratificarea în chestiune*“.<sup>75</sup>

La 20 august 1940, M. Manoileșu i-a transmis lui Al. Cretzianu o telegramă cu noi instrucțiuni. Se cerea șefului delegației române ca în problema Balcicului să se insiste pe lângă partea bulgară ca orașului să i se acorde un statut aparte prin care românii să se bucure de drepturi speciale. Al. Cretzianu a prezentat imediat părții bulgare dorința Bucureștiului referitoare la statutul orașului Balcic, dar șeful delegației bulgare a respins categoric cererea pe motiv că „*aceasta ar fi subiect de ceartă*“.<sup>76</sup>

În problema „*tratatului de amicitie*“, solicitat de partea bulgară, răspunsul lui Al. Cretzianu a fost „*rece și categoric*“, poziție ce a produs satisfacție la București. Forma „*de amicitie*“ a tratatului era condiționată de șeful delegației române de atitudinea părții bulgare în problemele de fond aflate în discuție la Craiova. În telegrama din 20 august 1940, M. Manoileșu aprecia că „*forma cea mai apropiată de un tratat de amicitie*“ era necesară la încheierea tratatelor „*pentru a impresiona pe unguri și pentru a da satisfacție puterilor Axei*“. Șeful diplomației române recomanda ca părții bulgare să i se precizeze „*că tratatul va putea să conțină asigurarea de ambele părți că noua frontieră va fi definitivă, pentru vecie*“.<sup>77</sup>

Luând cunoștință de precizările făcute de Al. Cretzianu în baza instrucțiunilor primite de la București, S. Pomenov a subliniat că va informa Sofia referitor la recunoașterea definitivă a noii frontiere româno-bulgare, apreciind că guvernul bulgar va fi de acord cu

---

<sup>75</sup> *Ibidem*, p. 175.

<sup>76</sup> A.M.A.E., *loc. cit.*, vol. 235, f. 132.

<sup>77</sup> *Ibidem*, f. 125.

propunerea părții române. Spre sfârșitul lunii august, delegația bulgară a dat o declarație că o dată cu Bulgaria va avea sudul Dobrogei „*nu va mai formula niciodată nici o pretenție contra României considerând chestiunea Dobrogei ca tranșată pentru vecie*“.<sup>78</sup>

În cadrul ședinței din 25 august 1940, partea bulgară a acceptat schimbul de populație, considerat de delegația română „*ca o condiție de bază a tratatelor româno-bulgare*“.<sup>79</sup>

Primul document în care s-a consemnat cedarea sudului Dobrogei către Bulgaria nu s-a semnat la Craiova, ci la Viena. La 30 august 1940, aflat la Viena, unde i s-a impus acceptarea dictatului prin care s-a cedat Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, Mihail Manoilescu a fost silit, după propria mărturisire, să semneze două scrisori către miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, Joachim von Ribbentrop și, respectiv, Golcazzo Ciano, prin care accepta cedarea sudului Dobrogei „*în spiritul recomandărilor Führerului și ale Ducelui*“.<sup>80</sup> În scrisoarea adresată la 29 august 1944 lui Grigore Niculescu-Buzești, Mihail Manoilescu îi explica contextul cedării județelor Caliacra și Durostor, precum și rolul „*Dictatului de la Viena*“ în rășuirea Dobrogei. Fostul ministru preciza că „*cedarea formală a Cadrilaterului (pe care Tratatul de la Craiova nu a făcut decât s-o consacre printr-un act solemn) s-a consumat de fapt și chiar juridic la 30 august 1940 la Viena și ne-a fost impusă în același timp de aceiași oameni și sub aceeași presiune ca și arbitrajul de la Viena, printr-un act conexat indivizibil, ba chiar inclus ca o simplă anexă a aceluiași act de arbitraj. De altfel toate documentele anterioare sau aferente tratatelor de la Craiova confirmă caracterul silit al cedării Cadrilaterului în întregime sa*“.<sup>81</sup>

Indubitabil, intervenția Germaniei și a Italiei a grăbit tratativele de la Craiova. La 3 septembrie 1940, Bogdan Filov, președintele „*Consiliului de Miniștri*“ al Bulgariei, declara presci că la Craiova s-a ajuns la

<sup>78</sup> *Ibidem*, f. 165.

<sup>79</sup> *Ibidem*, vol. 237, f. 71.

<sup>80</sup> *Ibidem*, fond 71/1920-1924, Transilvania, vol. 32, f. 220.

<sup>81</sup> Apud Gheorghe Zbucă, *Cadrilater 1940*, p. 150; vezi și subcapitolul „*Presiunile Germaniei și ale Italiei asupra României. Cedarea Cadrilaterului și nord-estului Transilvaniei*“ în „*Istoria Românilor*“, vol. III (1918-1940), Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 575-578.

înțelegere în ceea ce privește chestiunea teritorială și a evacuării populației, dificultăți înregistrându-se în problemele financiare și ale ocupării sudului Dobrogei de către trupele și autoritățile bulgare.<sup>82</sup> Problema despăgubirilor a făcut obiectul mai multor dezbateri. Delegația română a cerut părții bulgare ca în tratat să fie inclusă o clauză referitoare la restituirea tuturor sumelor reprezentând investițiile făcute după 1913 în sudul Dobrogei de statul român și persoane fizice. Conform calculului experților români, soldul ce se cuvenea României se ridica la 3.268 milioane lei.<sup>83</sup>

Situația deosebit de dificilă creată României ca urmare a impunerii „*Dictatului de la Viena*“, noile probleme militare ce trebuiau rezolvate rapid au determinat „*Ministerul Apărării Naționale*“ să comunice la 4 septembrie 1940 „*Ministerului Afacerilor Străine*“ că „*în situația internațională actuală Marele Stat Major apreciază ca imperios necesară lichidarea cât mai grabnică a problemei Cadrilaterului pentru ca forțele noastre care sunt astăzi fixate pe frontiera de sud să poată fi dirijate către alte frontiere*“.<sup>84</sup>

Câteva zile mai târziu, la 7 septembrie 1940, Al. Cretzianu și H.G. Meitani, pentru România, S. Pomenov și T. Papazoff, în numele Bulgariei, au semnat la Craiova documentul intitulat „*Tratat între România și Bulgaria*“ ce cuprindea șapte articole.<sup>85</sup> Au mai fost semnate „*Protocol la articolul I al Tratatului semnat la Craiova la 7 septembrie 1940 (Anexa A)*“, „*Acord privitor la modalitățile de transferare a teritoriului (Anexa B)*“, „*Declarațiune*“ și „*Acord financiar*“. Tratatul dat publicității mai cuprindea „*Nota cuprinzând caracteristicile farurilor de la Șabla și Caliacra, precum și acelea ale radio-farului de la Caliacra*“ și trei scrisori adresate de S. Pomenov președintelui „*Delegațiunii Române*“, Alexandru Cretzianu.

Conform articolului I, frontiera între Bulgaria și România „*va fi pe viitor stabilită astfel încât să urmeze traseul arătat în Protocolul*

---

<sup>82</sup> A.M.A.E., fond 71/1930. Eq 1940, vol. 236, f. 233-234.

<sup>83</sup> *Ibidem*, f. 70.

<sup>84</sup> *Ibidem*, f. 280.

<sup>85</sup> *Tratat între România și Bulgaria semnat la Craiova, 7 septembrie 1940*, Monitorul Oficial și imprimăriile statului. Imprimeria Centrală, București, 1940, p. 2-5.



*anexat articolului de față*”,<sup>86</sup> iar modalitățile de aplicare formau obiectul „*Anexei B*”.

„*Anexa A*” avea două articole. Primul preciza că „*noua frontieră va începe de la Dunăre, imediat în aval de Silistra, pentru a ajunge la Marea Neagră la aproximativ 8 km sud de Mangalia*”. Linia convențională între cele două puncte lăsa României satele: Almaly, Essekeui, Karvan Mic, Karvan Mare, Velikeui, Kalaidji (Făurei), Redjebkuyussu (Tudor Vladimirescu), Téké Derési (Valea Țapului), Dobromir (Dobromir din Deal), Hissarlik (Cetatea), Hairankeui (Dumbrăveni), Dokusagatch (Măgura), Déré-keui (Cerchezul), Doulikeui (Darabani), Valaly (Vâlcele), Kadikeui (Coroana) și Ilanlik (Vama Veche). Cel de-al doilea articol preciza că o comisie mixtă compusă dintr-un număr egal de membri „*va începe să fixeze pe teren, chiar a doua zi după schimbul instrumentelor de ratificare ale Tratatului de față, traseul noii frontiere*”.<sup>87</sup>

Părțile contractante declarau, conform articolului II, „*în mod solemn frontiera stabilită între ele ca fiind definitivă și perpetuă*” și se angajau „*în consecință să nu mai formuleze niciodată vreo pretențiune de ordin teritorială împotriva celeilalte Înalte Părți Contractante*”.<sup>88</sup>

Prevederile articolului III și ale „*Anexei C*” referitor la schimbul de populație au fost analizate în capitolul III al lucrării de față, cititorul cunoscând deja prevederile sale.

Conform articolului V, proprietarii români evacuați aveau dreptul să-și lichezeze „*liber și nesilit de către proprietarii lor, fără piedici, ce ar rezulta din dispozițiuni legislative sau administrative bulgare, într-un termen de 18 luni, cu începere de la schimbul instrumentelor de ratificare*”.<sup>89</sup> Partea bulgară n-a respectat nici aceste prevederi și n-a permis proprietarilor români să-și rezolve problemele în spiritul „*Tratatului*”, motiv pentru care România a adus și această chestiune în fața arbitrajului.<sup>90</sup>

Problemele de ordin financiar derivând din „*Tratat*” formau, conform articolului VI, „*obiectul unui acord special depus în Anexa*

---

<sup>86</sup> *Ibidem*, p. 2.

<sup>87</sup> *Ibidem*, p. 7.

<sup>88</sup> *Ibidem*, p. 3.

<sup>89</sup> *Ibidem*.

<sup>90</sup> Aurel Preda-Mătăsaru, *op.cit.*, p. 96.

D".<sup>91</sup> În baza „*Acordului financiar (Anexa D)*“, România și Bulgaria se angajau „*să renunțe definitiv la toate pretențiunile de ordin financiar de la Stat la Stat*“ rezultate din transferul de teritoriu și din schimbul de populație „*în schimbul plății de către Guvernul Bulgar Guvernului Român unei sume forfetare de un miliard de lei, care va fi pus la dispoziția Ministerului de Finanțe în două tranșe egale la data de 15 ianuarie 1941 și 15 ianuarie 1942*“.<sup>92</sup> Sub motivul unor noi pretenții financiare, guvernul bulgar nu și-a onorat obligațiile asumate la datele fixate, astfel că România a fost nevoită să supună problema arbitrajului.

Conform articolului V, bunurile românilor ce nu făceau obiectul transferului de populație „*vor fi lichidate liber și nesilit de către proprietarii lor*“,<sup>93</sup> într-un termen de 18 luni de la schimbul instrumentelor de ratificare. După expirarea termenului, aceste proprietăți puteau fi expropriate de autoritățile bulgare în schimbul unor despăgubiri juste.

În baza articolului VI se constituia o „*Comisie Mixtă*“ din câte trei reprezentanți ai celor două state care urmau să soluționeze toate problemele ce rezultau din aplicarea „*Tratatului*“. Comisiei i s-a fixat sediul la Giurgiu și urma să se întrunească în trei zile de la schimbul instrumentelor de ratificare. Articolul mai făcea referire la situațiile și termenele soluționării problemelor. Astfel dacă „*Comisia Mixtă*“ nu găsea soluții în zece zile din momentul când a fost sesizată, problema era adusă la cererea uneia din părțile celor două guverne pentru a fi soluționată pe cale diplomatică. Dacă în termen de două luni nu se ajungea la „*un acord, diferendul va fi supus arbitrajului*“. „*Părțile Contractante*“ desemnau câte un arbitru, iar cei doi arbitri desemnau un „*supra arbitru*“. Dacă și în acest caz se ajungea la un dezacord, alegerea „*supra arbitrului*“ urma să fie încredințată unei „*terțe Puteri*“.<sup>94</sup>

Ultimul articol al „*Tratatului de la Craiova*“, al VII-lea, preciza că documentul trebuia ratificat, schimbul instrumentelor urmând să aibă loc la București, cel mai târziu până la 15 septembrie 1940.

<sup>91</sup> *Tratatul între România și Bulgaria*, p. 3.

<sup>92</sup> *Ibidem*, p. 19.

<sup>93</sup> *Ibidem*, p. 4.

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 5.

„Acordul privitor la modalitățile de evacuare și de transferare a teritoriului (Anexa B)” preciza modul în care se efectua transferul bunurilor imobiliare publice. Operațiunea trebuia efectuată în patru etape, teritoriul trebuia împărțit în patru zone separate prin indicativele L1, L2, L3, marcate pe hartă. Documentul stabilea ca arhivele comunale, județene, ale tribunalelor și altor instituții din teritoriul transferat trebuiau remise autorităților bulgare. Mai trebuiau cedate planurile cadastrale referitoare la teritoriul transferat aflat în regiune, iar din cele existente la București trebuiau predate copii autentificate. Evacuarea teritoriului și ocuparea de către armata bulgară a județelor Caliacra și Durostor trebuiau realizate de unitățile militare și grănicerii români aflate între frontieră și L1 începând cu „20 septembrie, orele 9 și vor trebui să se găsească în aceeași zi cel mai târziu la orele 18, pe L1”. Autoritățile militare bulgare nu puteau trece frontiera decât în 21 septembrie 1940, orele 9, și nu puteau atinge L1 înainte de 21 septembrie, orele 18. Liniile L1, L2, L3 trebuiau părăsite de unitățile române în 24, 27 și 30 septembrie 1940, orele 9, iar armata bulgară trebuia să ocupe zonele în 25, 28 septembrie și 1 octombrie 1940, orele 9. La 30 septembrie 1940, orele 18, autoritățile române trebuiau să evacueze complet teritoriul cedat. Datele și orele stabilite în ordin au avut în vedere ca operațiunile de evacuare și transfer să se producă fără incidente, evitându-se conflictele între unități. Printr-o „Declarațiune”, cele două țări se angajau să respecte prevederile stabilite prin articolul III din „Acord” și pe cele din „Anexa A” și „Anexa B”. Se preciza că supravegherea operațiunilor de evacuare și transfer trebuia asigurată de către o comisie mixtă româno-bulgară, compusă din 10 membri, civili și militari. Comisia avea în teren câte o subcomisie pentru cele două județe.<sup>95</sup> „Anexa B” mai făcea precizări referitor la recoltele de porumb, bumbac și floarea-soarelui, care nu puteau fi culese. Subcomisiile trebuiau să constate în cele patru județe dobrogene totalul suprafețelor însămânțate, aparținând persoanelor supuse schimbului, producția medie pe hectar, iar „Comisia Mixtă”, pe baza datelor puse la dispoziție, stabilea cifrele forfetare și obligațiile guvernului debitor care trebuia să predea diferența de recoltă până la 1 martie 1941 în porturile

---

<sup>95</sup> *Ibidem*, p. 12.

fixate de pe Dunăre. Guvernele celor două țări deveneau proprietare ale cantităților aparținând populației evacuate.<sup>96</sup>

Cum am precizat mai sus, din documentele „*Tratatului de la Craiova*” publicate, mai face parte o „*Notă*” asupra caracteristicilor farurilor de la Șabla, Caliacra și radio-farului de la Caliacra, remisă de partea română celei bulgare. S. Pomenov confirma printr-o scrisoare, datată 7 septembrie 1940, angajamentul guvernului bulgar de a întreține instalațiile și pe cele de semnalizare din portul Balcic. În aceeași zi, președintele „*Delegațiunii bulgare*” îl informa în scris pe șeful delegației României asupra deciziei guvernului bulgar de a „*păstra amintirea rolului glorios pe care armata română l-a avut în războiul ruso-turc din 1877-1878 care s-a încheiat cu eliberarea Bulgariei*” prin întreținerea bisericii comemorative de la Grivița, de a organiza pază și comemorarea în fiecare an, la 30 august, a serviciului divin și de a acorda toată atenția și celorlalte monumente ce aminteau de luptele armatei române la sud de Dunăre.<sup>97</sup> În sfârșit, S. Pomenov a comunicat în scris că la solicitarea părții române, guvernul bulgar acordă facilități în privința trecerii și formalităților vamale persoanelor care călătoresc cu mașinile pe șoseaua Turtucaia - Silistra, „*Comisiei Mixte*” revenindu-i misiunea de a elabora un regulament.<sup>98</sup> În aceeași zi, Alexandru Cretzianu confirma în scris primirea scrisorii și lua act de conținutul ei.<sup>99</sup>

S. Pomenov i-a mai trimis la 7 septembrie 1940 câteva scrisori lui Al. Cretzianu. Într-una din ele îi comunica omologului român că guvernul bulgar, în dorința de a păstra caracterul de oraș turistic Balcicului, „*a hotărât să nu considere vilele construite în împrejurimile sale și mai ales în direcția Ekrene, ca fiind proprietăți rurale supuse exproprierii*”, proprietarii români „*vor putea dispune de ele după cum vor dori*”.<sup>100</sup> Al. Cretzianu i-a confirmat primirea scrisorii în aceeași zi.<sup>101</sup> La rândul său, Al. Cretzianu i-a transmis lui S. Pomenov la 7 septembrie 1940 decizia guvernului român de a întocmi o listă cu

<sup>96</sup> *Ibidem*, p. 11.

<sup>97</sup> *Ibidem*, p. 25.

<sup>98</sup> *Ibidem*, p. 27.

<sup>99</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 202.

<sup>100</sup> *Ibidem*, p. 202

<sup>101</sup> *Ibidem*, p. 203.

cetățeni români de origine bulgară „condamnați sau urmăriți pentru crime și delict de natură politică“, în scopul prezentării regelui Mihai pentru grațiere. S. Pomenov a răspuns în aceeași zi, confirmând primirea scrisorii.<sup>102</sup> Tot prin intermediul unei scrisori, Al. Cretzianu i-a comunicat lui S. Pomenov răspunsul la întrebarea referitoare la situația militară a cetățenilor români de origine etnică bulgară și turcă din județele Caliacra și Durostor care îndeplineau serviciul militar. În scrisoare s-a precizat că vor fi scutiți de serviciul militar, că „*Marele Stat Major*“ făcea cunoscut „*că toți acești militari, indiferent de contingent au fost eliberați de obligația militară față de Statul Român*“ (sic).<sup>103</sup> Svetoslav Pomenov îi confirma în acea zi primirea și conținutul scrisorii.<sup>104</sup>

Semnarea „*Tratatului de la Craiova*“ la ora 15.20, în localul „*Rezidenței Regale*“ din Craiova, și a celorlalte documente a provocat o satisfacție deosebită cercurilor politice din Bulgaria, ale căror declarații sunt elocvente pentru înțelegerea contextului și factorilor care au impus documentul prin care Dobrogea a fost ciuntită de județele Caliacra și Durostor. După 20 minute, „*Radio Sofia*“ a transmis „*imnul Dobrogei*“ și premierul Bogdan Filov s-a adresat concetățenilor săi subliniind că „*prin acest act se distrug lanțurile de la Neuilly, lanțuri care au fost cele mai grele pentru poporul bulgar*“. Filov preciza în continuare că „*trebuie să mulțumim conducătorilor marilor popoare ale Germaniei și Italiei care au contribuit la realizarea acestui act de mare valoare pentru Bulgaria, pentru sud-estul Europei*“.<sup>105</sup>

---

<sup>102</sup> *Ibidem*, p. 204.

<sup>103</sup> *Ibidem*, p. 205.

<sup>104</sup> *Ibidem*, p. 206.

<sup>105</sup> A.M.A.E., fond 71/1939, Eq. 1940, vol. 237, f. 260; După anunțarea știrii semnării pactului de la Craiova, la Sofia s-a organizat o mare manifestație condusă de Nikola Zaharieva, vicepreședintele „*Sobraniei*“ (Parlamentul bulgar). S-a demonstrat în fața palatului regal, a „*Legăției*“ germane unde s-a strigat: „*Trăiască marele Reich și conducătorul german Hitler*“, apoi manifestații au trecut prin fața „*Legăției*“ Italiei, „*manifestând zgomotos pentru Italia și Duce*“. *Manifestații s-au oprit la «Legăția» ungară și «Legăția» sovietică. La 8 septembrie 1940 în întreaga Bulgaria s-a sărbătorit anexarea sudului Dobrogei. La Sofia, în prezența familiei regale, membri ai guvernului, ai delegației ce a negociat la Craiova, ofițeri, ambasadorii Germaniei, Italiei și Ungariei, public, s-au organizat un tedeum și o manifestație. Tedeumuri și manifestații s-au organizat la Plovdiv, Varna, Plevna ș.a.*“. Parlamentul bulgar a convocat o

La 13 ianuarie 1941, Bogdan Filov, referindu-se din nou la „*Tratatul de la Craiova*“, a ținut să sublinieze că „*fără intervenția celor două mari puteri ale Axei, Germania și Italia*“, fără sprijinul moral și aprobarea U.R.S.S. „*soluționarea acestei probleme n-ar fi fost posibilă atât de repede*“.<sup>106</sup>

În perioada premergătoare deschiderii „*Conferinței*“ de la Craiova se fac cunoscute opiniei publice dobrogene, dar și la nivel național realitățile dintre Dunăre și Marea Neagră. Ziare locale și centrale au publicat articole pe tema revizionismului bulgar și a drepturilor istorice și naționale ale României asupra străvechii provincii românești dintre Dunăre și Marea Neagră în integralitatea sa. S-a răspuns la campaniile revizioniste bulgare prin exprimarea dorinței sincere a României de a stabili relații cu Bulgaria.<sup>107</sup> La București, la sediul „*Fundației «Carol I»*“, 20 de profesori universitari, între care s-au aflat N. Iorga, C. Moisil, George Murnu ș.a., au susținut în fața publicului participant diverse subiecte de istorie, geografic și cultura Dobrogei.<sup>108</sup> Ziarul „*Dobrogea jună*“ a deschis în paginile sale rubrica „*Dobrogea noastră*“ în care s-au publicat articole referitoare la importanța provinciei transdunărene pentru România și sud-estul Europei.<sup>109</sup> Toți cei care au publicat articole ori au susținut conferințe pe teme referitoare la Dobrogea s-au pronunțat deschis împotriva rășluirii regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră și au scos în evidență politica promovată de România în provincia transdunăreană.

După semnarea „*Tratatului de la Craiova*“, Constantin Brătescu, reputat cercetător al istoriei și geografiei meleagurilor dobrogene, scria că cesiunea unei zone a Dobrogei a produs în sufletele românilor o profundă amărăciune. „*Eu – scria C. Brătescu – nu voi rămâne convins că actul (...) a fost un act de dreptate istorică și națională (...), ci mai degrabă a creat o nedreptate strigătoare la cer*“.<sup>110</sup>

---

sesiune extraordinară. Întreaga presă din țara vecină a elogiat momentul ca pe o mare victorie a poporului bulgar. (Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, p. 233 și urm.)

<sup>106</sup> „*Dobrogea jună*“, an XXXVII, nr. 4 din 16 ianuarie 1941.

<sup>107</sup> *Ibidem*, an XXXVI, nr. 13 februarie 1939.

<sup>108</sup> *Ibidem*, an XXXVII, nr. 44 din 9 aprilie 1941.

<sup>109</sup> A.M.A.E., fond 71/Tratatul de la Craiova, vol. 1, 1940, f. 272.

<sup>110</sup> *Ibidem*, 71/1939, Eq. 1940, vol. 235, f. 426.

La 10 septembrie 1940, generalul Gheorghe Potopeanu a fost numit președinte al delegației române în „Comisia Mixtă Româno-Bulgară“ ce urma să lucreze la Bazargic. S-au stabilit membrii subcomisiilor pentru județele Caliacra și Durostor, acestea urmând să înceapă să funcționeze începând cu 14 septembrie 1940. Din ordinul „Marelui Stat Major“, „Institutul Geografic al Armatei“ a fixat membrii români în „Comisia Mixtă“ pentru a „proceda inițial la trasarea și țărșarea noii frontiere și va termina lucrările la terminarea evacuării”.<sup>111</sup> (sic). Frontiera trebuia să fie trasată conform textelor și crochiurilor fixate prin „Acordul de la Mangalia“ din 5 septembrie 1902.

Comisia de delimitare a frontierei bulgaro-române s-a întrunit la Silistra în zilele de 17 și 20 septembrie 1940. Dintr-un raport al colonelului Gabriel Gheorghiu, șeful delegației române în „Comisia Mixtă pentru Delimitarea Frontierei Româno-Bulgare“, înaintat către „Marele Stat Major“, reiese că partea bulgară a solicitat „ca punctul terminus să fie mutat pe Dunăre, la 3,5 km spre est de Silistra aproximativ în dreptul limitei de est a insulei Pastramașiu, pentru a îngloba teritoriului bulgar izvoarele de unde Silistra se alimentează cu apă“, pentru care dorea să cedeze o suprafață egală la Cranova și Saragea. Bulgarii au mai cerut 534 metri din șoseaua Silistra-Ostrov din zona neutră a frontierei. La cererile bulgarilor, colonelul Gabriel Gheorghiu le-a răspuns că „eventualele rectificări de frontieră vor trebui să mențină pe loc punctul terminus, ceea ce înseamnă că izvoarele de alimentare ale Silistrei vor rămâne în teritoriul Român”.<sup>112</sup> În ceea ce privește solicitarea ca șoseaua Silistra – Bazargic și comuna Carol al II-lea să fie scoase din zona neutră prin cedarea unei zone de 50-100 m<sup>2</sup> s-a cerut părții bulgare să cedeze în regiunea Silistra o suprafață egală. Soluțiile propuse de partea română aveau în vedere „a se obține o mai mare siguranță a navigației pe brațul Dunării de la Ostrov“ și a îmbunătăți traseul frontierei față de cel vechi. Referitor la intrândurile de la Cranova și Saragea, partea română a propus un schimb local, soluție prin care se obțineau comunele Iusuf, Cuius și Hosan și se ceda comuna Tekederesi. Se ameliora situația dezavantajoasă României prin reorientarea frontierei pe direcția generală nord-vest – Cranova –

<sup>111</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 240.

<sup>112</sup> *Ibidem*, p. 280.

nord – Saragea – sud-vest – Bairamchioi.<sup>113</sup> Bulgaria nu a acceptat soluțiile propuse de partea română și nu a rectificat nici până astăzi frontiera în punctele Cranova și Pădureni.<sup>114</sup>

La 10 septembrie 1940 „*Tratatul de la Craiova*” a fost ratificat de Ion Antonescu. În afara pregătirilor pentru evacuarea populației și a bunurilor, „*Corpul 2 Armată*” s-a ocupat încă din 10 august de evacuarea trupelor din subordine pe care le avea dislocate în sudul Dobrogei.<sup>115</sup> Din documentele aflate în arhivele militare și din rezultatele cercetărilor publicate recent reiese că evacuarea efectivelor s-a desfășurat conform graficului.<sup>116</sup> Unele dificultăți s-au înregistrat din cauza fronturilor mari afectate unităților care au primit și misiunea să păstreze dispozitivul operativ și starea de veghe, necunoscându-se intențiile trupelor bulgare destinate ocupării teritoriului cedat.

Pe timpul evacuării s-au înregistrat situații „*când grănicerii bulgari au dat onorul la plecarea trupelor române, iar populația civilă în mai multe localități s-a adunat în piețele publice pentru a-și lua rămas bun de la cei care plecau, oferindu-le flori.*”<sup>117</sup> S-au înregistrat și câteva incidente cauzate de trupele bulgare care au depășit limitele stabilite. Fiind „*puține la număr și reduse ca amploare*”, acestea au fost soluționate de comandanți și „*Comisia Mixtă Româno-Bulgară*”.<sup>118</sup> La sfârșitul operațiunii, unitățile române evacuate au fost instalate pe poziția de rezistență în raioanele Iezerul Oltina – Dumbrăveni – Negru Vodă – Lacul Mangalia, în imediata apropiere a traseului viitoarei frontiere. Pe graniță au fost dislocate trei batalioane de grăniceri și câteva detașamente de siguranță, acestea numai pentru zilele de 1 și 2 octombrie. Dispozitivul de acoperire a sudului Dobrogei a revenit „*Brigăzii 7 Cavalerie*” întărită cu „*Regimentul 36 Infanterie*”, „*Divizionul 1/ Regimentul 18 Artilerie*”, „*Grupul 52 Recunoaștere*” și

---

<sup>113</sup> *Ibidem*, p. 281.

<sup>114</sup> Aurel Preda-Mătășaru, *op.cit.*, p. 94.

<sup>115</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 297; pentru organizarea dispozitivului de retragere vezi și Jipa Rotaru, Leonida Moise, *Regimentul 13 Artilerie. Un destin istoric*, Editura Paideia, București, f.a., p. 115.

<sup>116</sup> Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 303; Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, p. 174 și urm.

<sup>117</sup> *Ibidem*, p. 388.

<sup>118</sup> Ion Giurcă, *op.cit.*, p. 180.



„Escadronul 9 Cavalerie“. „Divizia a 9-a Infanterie“ și-a regrupat principalele unități în zona Târgușor – Ferdinand – Poarta Albă – Medgidia – Dorobanți.<sup>119</sup>

La 1 octombrie 1940, delegația română de pe lângă „Comisia Mixtă“ și-a încheiat misiunea, revenind în țară prin punctul de frontieră de pe șoseaua Bazargic – Constanța.

Rapturile teritoriale din anul 1940, care au dus la prăbușirea frontierelor României Mari, au creat țării noastre, pe fondul puternicelor presiuni internaționale a statelor revanșarde, o situație geopolitică dramatică. Sub aspect militar, apărarea țării a devenit extrem de îngrijorătoare pentru factorii de decizie. O situație specială o avea Dobrogea, căreia i s-a creat o vulnerabilitate sporită. Pierderile teritoriale au diminuat și litoralul maritim, iar preluarea capului Caliacra de către Bulgaria a afectat controlul traficului maritim. Distanța dintre frontiera sudică și Constanța s-a micșorat cu 60 km, portul fiind mult mai amenințat. S-a diminuat distanța dintre frontiera U.R.S.S. și Bulgaria. Pe de altă parte, frontiera fluvială de apărut s-a mărit în zonele Turtucaia – Silistra cu 74 km și Gura Prutului – Ismail – Stari Stribul cu 171 km.<sup>120</sup> Preluarea controlului malului stâng al Dunării maritime de către U.R.S.S. a îngreunat navigația în zonă, iar apărarea Deltei și a porturilor Sulina și Sf. Gheorghe a trebuit regândită în noi termeni geopolitici, în zonă urmând să fie dislocate forțe sporite.<sup>121</sup>

După cel de-al Doilea Război Mondial, „Conferința de Pace“ de la Paris a decis „ca granița româno-bulgară să fie stabilită înainte de război“, adică cea fixată prin „Tratatul de la Craiova“.<sup>122</sup> La nivelul „Ministerului de Externe“ s-au pregătit o serie de materiale bine documentate care demonstau „că retrocedarea Transilvaniei către noi ar implica retrocedarea automată a Dobrogei de Sud“.<sup>123</sup> „Conferinței

<sup>119</sup> Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 307.

<sup>120</sup> Ion Ionescu, *Politica navală a României între 1919-1941*, Editura Companiei Naționale a Administrației Porturilor Maritime, Constanța S.A., 2002, p. 193.

<sup>121</sup> Colonel dr. Alesandru Dușu, conf. univ. dr. Mihai Retegan (coord.), *Armata română în al Doilea Război Mondial. Volumul I. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie - 26 iulie 1941)*, Editura Militară, București, 1996, p. 51-52.

<sup>122</sup> Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lunii 1945-1947*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, p. 28.

<sup>123</sup> Gheorghe Zbucnea, *op.cit.*, p. 149.

*de Pace*“ i s-a adresat numai un amplu și documentat memoriu semnat de Teodor Bellu în numele „*Asociației dăunaților din Dobrogea de Sud*“ în care situația sudului Dobrogei era prezentată din punct de vedere juridic și istoric, în baza căruia se cerea forumului internațional anularea „*Tratatului de la Craiova*“.<sup>124</sup> Demersul a fost criticat de L. Pătrășcanu în ședința „*Biroului Politic*“ al C.C. al P.C.R. și apreciat ca fiind realizat de „*elementele acelea reacționare, bandiții aceia*“.<sup>125</sup> În aceeași ședință, Gheorghe Gheorghiu-Dej a afirmat că sudul Dobrogei nu-i al României, ci al Bulgariei, pronunțându-se pentru o declarație publică în acest sens.<sup>126</sup> La 23 august 1947, presat de conducerea „*Partidului Comunist*“, Gheorghe Tătărescu, în expunerea făcută cu prilejul ratificării „*Tratatului de Pace*“ în fața Parlamentului, a declarat că încorporarea în 1913 a sudului Dobrogei „*nu a fost prielnică nici consolidării raporturilor de pace cu toți vecinii urmărită de România și nici consolidării păcii în sud-estul Europei*“. Ministrul de „*Externe*“ își exprima încrederea că prin confirmarea dată de „*Conferința de Pace*“ de la Paris includerii sudului Dobrogei țării vecine, se pune capăt neînțelegerilor dintre România și Bulgaria „*și o nouă perioadă de colaborare și prietenie îi ia locul*“.<sup>127</sup>

O astfel de abordare a fost rezultatul modificărilor geopolitice impuse de ascensiunea comunismului în cele două țări și al dominării spațiului din estul și sud-estul Europei de către U.R.S.S. Liderii comuniști de la București nu doreau să aibă nici un fel de probleme cu omologii lor bulgari care aveau prin Gheorghiu Dimitrov, devenit în octombrie 1946, după ocuparea Bulgariei de către „*Armata Roșie*“, prim-ministru, o influență mai mare la Moscova.

---

<sup>124</sup> Vezi pe larg *Ibidem*, p. 146 și urm.

<sup>125</sup> Dan Cătănuș, *op.cit.*, p. 327.

<sup>126</sup> *Ibidem*.

<sup>127</sup> Apud Ion Encescu, *Politica Externă a României în perioada 1944-1947*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 353.

## CAPITOLUL VI

### ACȚIUNI MILITARE DESFĂȘURATE ÎN SPAȚIUL DINTRE DUNĂRE ȘI MAREA NEAGRĂ (1941-1944)

Rapturile teritoriale impuse României de statele revanșarde începând cu luna iunie 1940 au amplificat presiunile, incidentele și provocările la noile hotare ale țării din partea beneficiarelor prăbușirii granițelor României Mari. Pe frontiera nord-estică dobrogeană s-au înmulțit actele de agresiune ale grănicerilor sovietici. Pe brațele Chilia, Musura și Stari Stambul<sup>1</sup>, s-a deschis focul asupra grănicerilor români și s-au organizat provocări cu grupuri de nave „dând semne că vor să pună stăpânire și pe Gurile Dunării”, cum s-a conchis într-o documentată lucrare.<sup>2</sup> Mai mult, o parte din localitățile Deltei au fost afectate de bombardamente, „fixând în primul plan însă orașul Sulina”, după cum se precizează într-un document de epocă.<sup>3</sup>

Prin acțiuni succesive sovieticii au preluat la 28 septembrie 1940 ieșirea canalului Stari Stambul, la 28 octombrie Tătarul Mic, Dalerul Mare și Măcin, iar la 5 noiembrie canalul Musura.<sup>4</sup> Ocuparea

---

<sup>1</sup> Ion Șiscanu, *Traseul frontierei pe Dunăre – obiectul tratatelor româno-sovietice de la Moscova*, în „*Revista istorică*”, Serie nouă, Tom VI, nr. 5-6, mai-iunie, 1995; Nicolae Koslinski, Raymond Stănescu, *Marina Română în al Doilea Război Mondial (1939-1945)*, Volumul I (1934-1942), Editura Făt-Frumos, București, 1996, p. 58.

<sup>2</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *Glorie și dramă. Marina Regală Română 1940-1945*, Editura Ion Cristoiu, București, 2000, p. 30.

<sup>3</sup> Conform unui raport întocmit în cadrul „*Ministerului Afacerilor Interne*”, în toamna anului 1941, Sulina „a primit de la începutul războiului 2.000 de bombe, a pierdut complet 181 clădiri și parțial 502 imobile, a cunoscut 90% din populația evacuată.” (Apud Virgil Coman, *op.cit.*, p. 405).

<sup>4</sup> Florin Constantiniu, *URSS preia controlul asupra brațului Chilia: de la actul de forță la consacrarea prin tratat*, în *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 453.

ostroavelor s-a făcut în urma unor acțiuni militare scurte „în care sovieticii au atacat cu forțe superioare și în care românii au avut morți și prizonieri”.<sup>5</sup> În perioada 3 iulie 1940 – 21 iulie 1941 s-au înregistrat 39 de incidente cu astfel de rezultate tragice și capturare de nave de pe Dunăre.

Devenind putere dunăreană, U.R.S.S. a luat măsuri imediate pentru a-și organiza o flotilă fluvială, aducând pe brațul Chilia diverse nave.<sup>6</sup> Politica U.R.S.S. a vizat, de asemenea, reorganizarea controlului navigației la Dunărea de Jos și întărirea controlului U.R.S.S.-ului în zonă. Astfel, sovieticii au solicitat dizolvarea „Comisiei Europene a Dunării” și crearea unei noi instituții sovieto-române.<sup>7</sup> Mai mult, prin crearea propriului sistem militar, sovieticii și-au asigurat un ascendent tactic ce-i putea permite să pătrundă în Dobrogea „prin forțarea frontierei fluviale cât și prin Delta”.<sup>8</sup>

Dezmembrarea teritoriului național a impus reorganizarea sistemului defensiv al armatei, proces ce a cuprins și trupele din Dobrogea. În regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră „Corpul 2 Armată” avea în subordine „Divizia 10 Infanterie” cu efective dislocate în zona nordică a provinciei și „Divizia a 9-a” în spațiul central și sudic, unde se mai afla dislocată „Brigada 7 Cavalerie”.

Procesul de reorganizare a constat în reducerea efectivelor, desființarea unor comandamente de brigăzi, diminuarea numărului de batalioane de la 4 la 3 din structura regimentelor. Conform „Directivei Operative” nr. 30 din decembrie 1940 „Corpului 2 Armată” i-a revenit misiunea principală „de a interzice forțarea Dunării între gura

---

<sup>5</sup> Colonel Alesandru Duțu, conf. univ. dr Mihai Retegan, *Armata română în al Doilea Război Mondial. Volumul I. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iulie 1941)*, Editura Militară, București, 1996, p. 41.

<sup>6</sup> Sovieticii au creat flotila militară pe Dunăre dislocând la Reni și la Ismail 5 monitoare tip „Udarnic”, aduse de pe Amur, 22 vedete blindate, 7 vedete dragoare și nave auxiliare. Au amenajat un sistem defensiv, bazat pe artilerie grea, proiectoare și baraje de mine. Dorin Mara, *Marina Regală a României în cel de-al Doilea Război Mondial*, Editura Economică, București, 2000, p. 29.

<sup>7</sup> Carmen Atanasiu, *Problema suveranității României la Dunăre și Navigația Fluvială Română (1919-1945)*, f.e., București, 2003, p. 195-196.

<sup>8</sup> Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Administrației Porturilor Maritime, Constanța, 2002, p. 194.

Prutului și Tulcea, a apăra Delta și a interzice orice debarcare pe litoralul maritim. Cele mai importante direcții de interzis erau Kartal-Hârșova și Ismail-Babadag”.<sup>9</sup> În primăvara anului 1941, misiunile marilor unități terestre din Dobrogea au fost definitive, acestora revenindu-le misiuni la extremitatea sudică a Frontului de Est românesc. La sfârșitul lunii mai 1941, conform „*Ordinului Marelui Stat Major*” nr. 124700, s-a trecut la aplicarea „*Planului de Concentrări și Rechiziții*”, misiune ce trebuia încheiată până la 17 iunie 1941.<sup>10</sup>

Dispozitivul trupelor „*Diviziei 9 Infanterie*”, la 21 iunie 1941, a fost gândit și realizat pentru apărarea litoralului maritim și a principalelor obiective strategice din județul Constanța. Misiunile trebuiau realizate în cooperare cu „*Divizia de Mare*”. Ordinele primite atrăgeau atenția asupra zonelor și punctelor apreciate ca sensibile din zona centrală a Dobrogei împotriva atacurilor grupurilor de parașutiști și subunităților inamice care intenționau să se infiltreze.

Principalele efective erau dislocate pentru apărarea litoralului și a orașului Constanța. Pentru apărarea terestru-antiaeriană și pe apă a podului Fetești-Cernavodă s-a constituit „*Detășamentul Germano-Român*” (denumit și „*Detășamentul colonel Bașta*”), constituit din efective ale „*Regimentului 36 Infanterie Vasile Lupu*”,<sup>11</sup> 2 batalioane germane, trupe de jandarmi, piese de artilerie ș.a. Un punct sensibil a fost considerat și Hârșova, căruia i s-a creat un dispozitiv de apărare. La dispoziția „*Diviziei 9 Infanterie*” s-au mai aflat efective ale „*Regimentului 2 Grăniceri, Legiunii Jandarmi Constanța și toate subunitățile teritoriale de pază*”.<sup>12</sup>

Responsabilitatea apărării frontierei fluviale și a celei maritime până la Sulina a revenit „*Diviziei de Dunăre*” și „*Detășamentului maritim Sulina*” subordonat operativ „*Diviziei 10 Infanterie*”. „*Divizia de Dunăre*” (comandamentul, o companie de transmisiuni, o companie

<sup>9</sup> Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești 1879-1999*, Editura Punct, București, 1999, p. 104.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 105.

<sup>11</sup> Jipa Rotaru, Leonida Moise, Spiridon Huchiu, *Sacrificii pentru țară. Regimentul 36 Infanterie „Vasile Lupu”. 90 de ani de la înființare*, Editura Europolis, Mihai Kogălniceanu, 1999, p. 80-81.

<sup>12</sup> Jipa Rotaru ș.a., *op.cit.*, p. 119.

pioneri și Secția 40 mm A.A., plutitoare) avea în componere „*Forța Navală Fluvială*” (comanda Compania de debarcare marină, 5 monitoare, 2 vedete fluviale, Grupul arme sub apă), „*Gruparea tactică Tulcea*” (comanda un pluton transmisiune, compania observare, „*Grupul fluvial*”: 2 monitoare, 2 vedete fluviale, 2 vedete dragoare, Secția arme sub apă, Convoitul de aprovizionare) și „*Grupul de servicii și depozitele fluviale*”. „*Detașamentul maritim Sulina*” (comanda un pluton pentru transmisiuni, Grupul arme sub apă) subordona „*Subdetașamentul Sulina*” (comanda Batalionul 16 infanterie marină, artilerie de coastă: o baterie cu 4 tunuri, calibru 120; o baterie cu 3 tunuri, calibru 101,6 mm; o secție calibru 76 mm a.a., 2 secții calibru 13,2 mm); Artileria plutitoare (2 secții plutitoare, calibru 152,4 mm; o secție 47 mm și o secție calibru 40 mm); „*Subdetașamentul Periprava*” (comanda Batalionul 17 infanterie marină, o baterie 75 mm); „*Subdetașamentul Chilia Veche*” (comanda Batalionul 15 infanterie marină, o baterie calibru 75 mm); secția șalupe patrulare.

Din cele 7 monitoare românești („*I.C. Brătianu*”; „*L. Catargiu*”; „*A. Lahovary*”; „*M. Kogălniceanu*”; „*Basarabia*”; „*Bucovina*”; „*Ardeal*”) 6 erau modernizate, fiind superioare celor sovietice, atât sub aspectul protecției, cât și al puterii de foc.

Apărarea litoralului fluvial și a zonei de nord a Deltei Dunării a fost îngreunată de configurația dominantă a malului basarabean, cu excepția zonei Garvăn-Tulcea, ceea ce a permis staționarea în siguranță a navelor sovietice la Reni și le-a facilitat acțiunile ofensive.

Configurația geografică, caracteristicile terenului și lipsa efectivelor au impus ca în Delta Dunării să nu se poată organiza o apărare „*continuă și eșalonată în adâncime, batalioanele 15 și 17 fiind dispuse pe formele de teren dominante (grindurile Chilia și Letea), cu lucrări genistice sumare și armament greu puțin, fără rezerve*”.<sup>13</sup>

Apărarea litoralului maritim pe cea mai mare parte a traiectului său a revenit celeilalte mari unități tact-operative a marinei, „*Divizia de Mare*”, în componerea căreia au intrat: „*Forța Navală Maritimă*” (Escadra de distrugătoare: N.M.S. „*Regele Ferdinand*”; N.M.S. „*Regina Maria*”; N.M.S. „*Mărășești*”; N.M.S. „*Mărăști*”); „*Secția canoniere*” (N.M.S. „*Lt.c-dor Stihl Eugen*”; N.M.S. „*Cpt.*

---

<sup>13</sup> Dorin Mara, *op.cit.*, p. 115.

Dumitrescu“; N.M.S. „*Slt. Ghiculescu Ioan*“); „*Secția torpiloare*“ (N.M.S. „*Năluca*“; N.M.S. „*Sborul*“); „*Secția nave postmine*“ (N.M.S. „*Amiral Murgescu*“; N.M.S. „*Durostor*“); „*Grupul submarin și vedete torpiloare*“ (N.M.S. „*Constanța*“; N.M.S. „*Delfinul*“; N.M.S. „*Vijelia*“; N.M.S. „*Viscolul*“; N.M.S. „*Viforul*“); „*Secția crucișătoare auxiliare*“ (N.M.S. „*Dacia*“; N.M.S. „*Regele Carol*“). La dispoziția „*Forței Navale Române*“ se mai aflau câteva nave rechiziționate.<sup>14</sup> Disponerea mijloacelor artileristice destinate apărării litoralului maritim și fluvial era următoarea:

– regiunea Sulina-Sf. Gheorghe:

- Sulina: 3 tunuri 101,6 mm; 2 tunuri 76 mm Armstrong A.A.;
- Sf. Gheorghe: 2 tunuri 76 mm Armstrong; 2 tunuri 47 mm;

– regiunea Midia-Constanța-Agigea:

- Midia: se efectuau lucrări pentru instalarea unei baterii de 152 mm;
- Constanța: cota 22 se efectuau lucrări pentru instalarea bateriei de 152 mm; la „*Școala Navală*“ – o baterie de 75 mm; în portul Constanța – o baterie de 66 mm; la punctul Tataia – o baterie de 4 tunuri 152 Armstrong și 4 tunuri 76 mm Armstrong; Punctul Vii – 4 tunuri St. Chammond;
- Agigea: se efectuau lucrări pentru instalarea bateriei 120 mm St. Chammond.

„*Marina Regală*“ mai avea montate două tunuri de 125 mm Armstrong la Tataia, iar la „*Uzinele Reșița*“ se aflau în reparații 4 tunuri de 125 mm și 4 tunuri 120/35 mm. Pe lângă bateriile fixe se aflau și bateria de 152 mm plutitoare de la Sulina și bateria de 152 mm plutitoare nr. 2 de la Galați.<sup>15</sup>

După cum se poate constata, din punct de vedere tehnic situația nu era din cele mai bune. La unele baterii nu erau terminate lucrările de amplasare, unele tunuri se aflau în reparații, la alte tunuri nu funcționau frânelor de recul, iar alte tunuri nu aveau aparate de ochire. Bateriile nu

---

<sup>14</sup> Jipa Rotaru și Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 257-258; vezi și Dorin Mara, *op.cit.* (Anexa nr. 2).

<sup>15</sup> Valentin Ciorbea, *Cu privire la rolul și evoluția artileriei de coastă între anii 1920-1960*, în Comandor dr. Ioan Damaschin (coord), *Omagiu istoricului militar Jipa Rotaru*, Constanța, 2001, p. 166-167.

fuseseră dotate cu tabele complete privind tipurile de avioane inamice și viteza de zbor.

În subordinea „*Diviziei de Mare*“, cu misiuni de apărare a litoralului maritim se mai aflau „*Secția proiectoare*“ și „*Comandamentul portului și zonei Constanța*“ (C.P.Z.C.) ce avea în subordine un detașament costier (compania 2 observare și un batalion de grăniceri); un grup de dragaj și siguranță (4 remorchere dragoare, o șalupă dragoare, 4 remorchere ascultare submarină și pilotaj); „*Serviciul faruri*“, „*Secția șalupe patrulare*“, „*Secția arme sub apă*“, „*Serviciul pilotaj militar*“.<sup>16</sup> Precizăm că și „*Flotila de hidroaviație*“ cu cele două escadrile – ale căror avioane ajunseseră la limita orelor de zbor, având deci performanțe reduse, situație ce a impus utilizarea lor numai la misiuni de cercetare – se afla de asemenea în subordinea „*Diviziei de Mare*“.

Temându-se de acțiuni ale forțelor sovietice asupra portului Constanța, Hitler a ordonat „*amplasarea unor baterii de coastă grele în zona litoralului român al Mării Negre*“, a dispus măsuri de coordonare a operațiunilor de comandă de către „*Misiunea navală germană în România*“.<sup>17</sup> De mare eficacitate s-a dovedit a fi bateria germană „*Tirpitz*“ de la Agigea de 280 mm, instalată în primăvara anului 1941.<sup>18</sup>

Pentru respingerea navelor și aviației inamice, bateriilor de coastă li s-au precizat cu claritate misiunile principale și secundare. Astfel,

---

<sup>16</sup> Căpitan Marius Giurgiu, *Comandantul Militar al Portului și Zonei Constanța*, în „*Revista de istorie militară*“, nr. 2, (8), 1991, p. 42.

<sup>17</sup> Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938-1944*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 160; A.M.R., fond 375, dosar 4/1940, f. 19;

<sup>18</sup> Bateria „*Tirpitz*“ era amplasată pe malul mării și avea în dotare trei tunuri de 280 mm, dispuse la 250 m unul față de altul. Bateria avea un efectiv de 7 ofițeri, 30 de subofițeri și 300 de marinari. (Comandor (rtg.) Nicolae Petrescu, *Bateria navală germană „Tirpitz“, element principal pentru întărirea puterii combative a artileriei românești în războiul antisovietic*, în *Armata română și unitatea națională. Studii și comunicări*. Volum editat cu prilejul sărbătoririi a 88 de ani de la înființarea Armatei Militare Române (coord. comandor dr. Marian Moșneagu, locotenent-colonel dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă), Editura Delta Cart Educațional, Pitești, 2008, p. 275.



bateria Tataia a primit misiunea de a respinge prin foc orice încercare a inamicului de a se apropia de oraș și de port. Focul trebuia efectuat împotriva aviației inamice ce zbura sub plafonul de 612 m, contra navelor ce se îndreptau spre mal și a celor care acționau în sprijinul debarcării. Deschiderea focului trebuia executată când țintele inamice se aflau la bătaia maximă, astfel încât să nu se apropie de obiectivele de pe litoral.<sup>19</sup> Bateria 75 mm din Punctul Vii avea misiunea de a distruge prin foc orice fel de navă sau ambarcațiune inamică ce încearcă să se apropie de litoral sau de port de la bătaia maximă a tunurilor de 8.000 m. Ca misiune secundară, acestei baterii i s-a încredințat asigurarea protecției unui baraj de mine din sectorul său. Cu cele două mitraliere aflate în dotare trebuiau executate trageri asupra avioanelor ce zburau sub 2.000 m.<sup>20</sup> Secția de 66 mm, instalată pe dig, la intrarea în bazinul portuar, a avut ca misiune principală de a opri navele inamice rapide ce ar fi încercat să intre în bazinul portuar sau să protejeze ieșirea navelor românești în Mare. Ca misiune secundară, efectivul bateriei trebuia să acționeze împotriva trupelor inamice desantate în zona „Stației de petrol”.<sup>21</sup> „Diviziei de Mare” i s-a fixat ca misiune apărarea litoralului maritim, îndeosebi a portului Constanța și a zonei cuprinse între Capul Midia și Tuzla, considerată ca fiind expusă atacurilor navale și acțiunilor de debarcare, interzicerea pătrunderii navelor inamice pe brațele Sulina și Sf. Gheorghe și, eventual, atacarea comunicațiilor inamice.

Uniunea Sovietică stăpâna la începutul războiului mai bine de jumătate din lungimea coastelor Mării Negre, prin bazele de la Nikolaev, Odessa, Novorosiisk, Tuapse, Poti și, îndeosebi, Sevastopol. Prin poziția sa geografică, portul Sevastopol flanca limitele comunicațiilor maritime românești spre nord și sud, iar cu puternica flotă bazată aici putea intercepta liniile de operații spre est și dezvolta operațiuni ofensive asupra litoralului românesc, în special în zonele Constanța, Sulina și Delta Dunării.

---

<sup>19</sup> A.M.R., fond Artilerie de Coastă, dosar 46/1940, f. 6.

<sup>20</sup> *Ibidem*, f. 24.

<sup>21</sup> *Ibidem*.

Bazinul Mării Negre constituie un teatru de operații restrâns, distanța dintre Sevastopol și Constanța fiind 210 Mm\*, iar cel de la Sevastopol la Sulina de 175 Mm. Adâncimile sunt, în general, mari, cu excepția zonei de nord-vest, între gurile Dunării și Capul Tarcan, unde platoul submarin este la mică adâncime. Această particularitate a permis sovieticilor să acopere cu baraje de mine drumurile costiere spre Odessa, cât și punctele sensibile de pe litoralul Transnistriei și Crimeei<sup>22</sup>, realizând o economie reală de forțe, în special pe timpul executării misiunilor de siguranță a transporturilor maritime. Superioritatea aviației din Crimeea permitea adversarului să controleze, fără eforturi deosebite, bazinul de est al Mării Negre și să creeze condiții grele pentru acțiunea navelor de suprafață și pentru submarinul „Delfinul”.<sup>23</sup>

În scopul de a întări și a da o mai mare stabilitate apărării litoralului maritim, în special a zonelor Sulina și Constanța, „Comandamentul Marinei Militare” s-a preocupat de crearea așa-numitelor „zone tari”. Îndeplinirea acestei misiuni a constat din întărirea dispozitivului artileriei de coastă și lansarea unor baraje de mine de apărare. La 17 februarie 1941 s-a constituit „Comandamentul Artileriei Apărării Coastei”, subordonat „Corpului 2 Armată” ce avea misiunea „ca în cooperare cu forțele navale ale Diviziei de Mare să acționeze în sectorul Vadu-Vama Veche asupra vaselor de război și submarinelor inamice, împiedicându-le să se apropie de coastă pentru a scoate litoralul și în special zona Constanța de sub focul eficace al navelor inamice”.<sup>24</sup>

O parte din bateriile de coastă au fost puse în subordinea noului comandament care le-a grupat în funcție de puterea de foc și misiunile încredințate:

- a) gruparea de luptă apropiată (bateria nr. 4 „Tataia”; bateria „VII” și bateria motorizată 205 mm de la cota 22);

---

\* Unitate de măsură pentru lungimi, folosită în navigație, egală cu 1.853 m.

<sup>22</sup> *Ibidem*, f. 16.

<sup>23</sup> *Ibidem*, f. 15;

<sup>24</sup> *Ibidem*, dosar 145c/1941 (nenumărat).

b) gruparea de luptă contra obiectivelor de circumstanțe (Secția de marină nr. 5 de la Farul Roșu al portului Constanța; bateria A.A. de la Industria Casnică; secția de marină A.A. nr. 2 de la Hotelul Carol).<sup>25</sup>

În primăvara anului 1941 a luat ființă „Comandamentul româno-german” care avea misiunea de a coordona tragerile asupra obiectivelor navale.

Prin Decretul nr. 1527 din mai 1941, „Divizionul de Artilerie de Coastă” a fost transformat în „Regimentul de Artilerie Marină” și s-a trecut la efectivul de mobilizare.

În anul 1942, bateriilor și secțiilor artilerie de coastă li s-au acordat denumiri care le-au individualizat:

- Bateria 101,6 Obucov Sulina – „Ștefan”
- Bateria 77 A.A. Armstrong Sulina – „Șoimul”
- Secția 76,2 A.A. Sf. Gheorghe – „Lăstunul”
- Bateria 152,4 Obucov Cap Monument – „Mircea”
- Bateria 152 mm Tataia – „Tudor”
- Bateria 76 mm Industria Casnică – „Vulturul”
- Secția 66 mm Farul Roșu – „Rareș”
- Bateria 75 mm Vii – „Brâncoveanu”
- Bateria 120 mm Agigea – „Elisabeta”
- Secția 75 mm Mangalia – „Vasile Lupu”

„Regimentul de Artilerie Marină” a organizat în perioada următoare noi baterii pentru întărirea sistemului de apărare a Constanței și zonei de nord-est a Deltei Dunării. La 15 septembrie 1942 s-a înființat, cu 3 tunuri de 170 mm, bateria „Mihai”. Cu 3 tunuri de 105 A.A. luate de la nava „Carol” s-a constituit bateria „Carol”. Cele două baterii, cărora li s-au adăugat două secții de proiectoare, au întărit dispozitivul de apărare a zonei Constanța. La 3 decembrie 1943 s-a constituit bateria „Mărăcineanu” din secția plutitoare de la Vâlcov, iar la Sulina s-a instalat o secție de artilerie fixă.<sup>26</sup>

---

<sup>25</sup> *Ibidem.*

<sup>26</sup> Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p. 168.

Una dintre cele mai complexe<sup>27</sup> și importante misiuni pentru apărarea portului Constanța a fost operațiunea de minare desfășurată între 15 și 19 iunie 1941 ce a constituit „prima acțiune de război de mare amploare a forțelor noastre navale”.<sup>28</sup> La îndeplinirea misiunii au participat „Forțele Navale Maritime”, hidroaviația și bateriile de coastă române și germane din zona Constanței.<sup>29</sup>

Executarea minării a început la 15 iunie 1941, când s-a efectuat prima linie de mine și a continuat zilnic până la 19 iunie 1941, sistemul de apărare fiind alcătuit din 5 baraje de mine tip „Vickers” și „U.C.” în lungime 5,5 Mm. Misiunea a fost executată de o grupare de minare, lansările principale fiind îndeplinite de puitorul de mine „Murgescu”, navă dotată cu sondă ultrason și cele mai perfecționate aparate de navigație ale timpului. Barajele au fost protejate cu mine de protecție lansate de navele „Mărășești” și „Regele Ferdinand”. Nava „Mărășești”, împreună cu „Sborul” și „Năluca” au constituit gruparea de asigurare ce a executat misiuni de patrulare la circa 10 Mm de punctele de lansare. Asigurarea aeriană a misiunii de minare a revenit „Flotei de hidroaviație” care a îndeplinit misiuni de cercetare în largul Mării până la 20-25 Mm la larg, atât înainte de începerea misiunii, cât și în timpul executării ei.<sup>30</sup> Lansarea barajelor de mine din zona Midia-Tuzla a fost o operație de anvergură, realizându-se un obstacol foarte serios împotriva navelor și submarinelor inamice.<sup>31</sup>

---

<sup>27</sup> Complexitatea operațiunii reiese din succesiunea misiunilor ce trebuie realizate: a) operațiuni preliminare (efectuarea unui studiu); b) operațiuni intermediare (constituirea grupării de minare, balizarea, dragajul de cercetare, măsurarea adâncimilor); c) operațiuni premergătoare execuției (studiul meteo, asigurarea secretului ș.a.); d) cooperarea antiaeriană; e) supravegherea (pentru precintâmpinarea surprinderii navelor proprii de către inamic); f) amenajarea de navigație (realizarea sistemului de pas și codificarea drumurilor pentru navele române și aliate) (vezi detalii la Dorin Mara, *op.cit.*, p. 32-37).

<sup>28</sup> A.M.R., fond 375, dosar nr. 4/1940, p. 15.

<sup>29</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 33-34.

<sup>30</sup> George Petre, dr. Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, București, 1991, p. 44-50.

<sup>31</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 35.

În ceea ce privește minarea din zona Sulina, s-a urmărit „ca barajele de mine să închidă un careu cu latura de nord pe paralela 45<sup>0</sup> 14', la est, distanța de 6 Mm față de bara Sulina, având și o linie pe latura de sud”.<sup>32</sup> Lansarea minelor a început la 30 iunie 1940, fiind îndeplinită pe latura de est de nava „Aurora”, iar pe cea de sud, de „Durostor”.<sup>33</sup> Se impune precizarea că la pregătirea minelor pentru lansare s-au utilizat specialiști germani.

La 22 iunie 1941, Armata României a intrat în război pentru o cauză „dreaptă și sfântă”: eliberarea și reîntregirea teritoriilor cotoșite la est, apărarea „drepturilor strămoșești și a bisericii”, cum a precizat generalul Ion Antonescu.<sup>34</sup>

În prima parte a „Campaniei din Est”, acțiuni de luptă cu trupele inamice au avut loc în Delta Dunării și în Marca Neagră. Inițial, planul de operații a stabilit ca misiune principală pentru forțele „Marinei Militare” o atitudine „defensiv-agresivă”, prevăzându-se acțiuni ofensive limitate numai pe brațul Chilia pentru distrugerea sau fixarea forțelor sovietice. Această concepție de folosire a forțelor „Marinei Militare” a rezultat din luarea în calcul a unui complex de factori, între care s-au impus caracteristicile tehnico-tactice ale navelor sovietice, slaba dotare a hidroaviației și derularea operațiunilor pe uscat, după forțarea Prutului.

Frontul fluvial românesc măsoară pe traiectul canalului navigabil 155 km, având o importanță specială pentru derularea operațiunilor la aripa dreaptă a frontului din Moldova. Pătrunderea navelor sovietice spre Galați, posibilitatea forțării fluviului, desantarea unor unități și executarea de bombardamente în vederea distrugerii porturilor fluviale și maritime puteau să aibă consecințe dramatice pentru îndeplinirea misiunilor de luptă de către „Armata 4 română”.

În baza directivelor primite de la „Marele Stat Major”, comandamentul „Marinei Regale” a elaborat instrucțiuni operative

---

<sup>32</sup> *Ibidem*, p. 28.

<sup>33</sup> *Ibidem*.

<sup>34</sup> Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei, vol. I. Documente, mărturii și comentarii*, editată în colaborare cu Stela Cheptea, V.F. Dobrinescu, I. Saizu, Iași, 1990, p. 229.

referitoare la concepția de conducere și întrebuințare a forțelor în fâșia fluvială: în cooperare cu unitățile „*Armatei 4*” și „*Corpului 2 Armată*” din Dobrogea, „*Divizia de Dunăre*” și „*Detășamentul Maritim nr. 1 Sulina*” să împiedice pătrunderea navelor de luptă inamice în amonte în gura Prutului spre Galați, să asigure flancul drept al „*Armatei 4*”, să execute misiuni de foc pentru neutralizarea obiectivelor terestre inamice; să coopereze cu unitățile „*Corpului 2 Armată*” pentru a interzice inamicului forțarea Dunării și desantarea în Dobrogea, să distrugă sau să captureze forțele navale sovietice aflate pe Dunăre și acțiunile la vest de Ismail, în funcție de desfășurarea luptelor în fâșia fluvială să fie în măsură să concentreze navele la Tulcea pentru a dezvolta operațiunii în Deltă, să pregătească și să organizeze mijloacele necesare executării la ordin a transporturilor de trupe în Deltă, să sprijine trecerea trupelor noastre din Dobrogea în Basarabia.

Pentru îndeplinirea misiunilor primite, comandamentele marilor unități care aveau trupe în subordine pe fluviu și în zona de nord a Dobrogei au acționat până la retragerea forțelor sovietice din sudul Basarabiei în trei raioane distincte: Galați-Reni; Tulcea; brațul Chilia. În vederea cooperării trupelor s-au stabilit legături între comandamentul „*Diviziei 1 Grăniceri*”, ale cărei unități erau dispuse la flancul drept al „*Armatei 4*”, comandamentul „*Diviziei 10*” și comandamentele fluviale navale.

În raionul Galați-Reni, 4 monitoare, 2 vedete și un grup arme sub apă (formațiuni de mine și dragaj) au luptat cu o secție de monitoare și 4 vedete protejate de bateriile grele sovietice din zona Giurgiulești-Reni. Acțiunile de luptă s-au rezumat la executarea unor misiuni de foc contra navelor și bateriilor sovietice. Îndeplinirea misiunilor a fost îngreunată de completa dezorganizare a observării, situație ce a lipsit gruparea de monitoare și vedete de date asupra numărului, mișcării și poziției navelor adverse din raionul fluvial, precum și a organizării apărării de pe malul stâng. În aceste condiții, monitoarele n-au putut executa misiuni în aval de Reni, înainte de distrugerea punctelor întărite inamice.

O forțare a trecerii prin barajul de foc al navelor și bateriilor inamice ar fi expus monitoarele românești la mari riscuri, „*ceea ce nu*

putea fi acceptat decât în cazul unei operații importante cu scopul bine definit de a împiedica trecerea inamicului în Dobrogea”.<sup>35</sup>

În raionul fluvial Tulcea, misiunea de apărare a revenit „Grupării tactice Tulcea” (2 monitoare, 4 vedete și un grup arme sub ape) care a executat manevre de foc asupra obiectivelor navale inamice. Cu toate că acțiunile navelor românești au fost stânjenite de bombardamentele foarte intense ale aviației sovietice, s-a reușit avarierea unui monitor, incendierea unei vedete și a unei șalupe care au încercat să forțeze intrarea pe brațul Tulcea; celelalte nave au fost trimise la distanță față de orașul Tulcea pe care nu l-au putut bombarda. Cu subunitățile din subordine, „Gruparea tactică Tulcea” a îndeplinit misiuni de tragere asupra bateriilor sovietice de la Ismail și Mатуșca, în vederea nimicirii lor. În zona Pătlăganca, „Secția de mine” a lansat două baraje alcătuite din mine de contact și mine magnetice germane, în scopul blocării navelor sovietice la Reni. Din cauza unor defecțiuni existente la mine din fabricație, barajul nu și-a atins scopul. Profitând de această realitate și de ceață, navele sovietice s-au retras din Reni pe brațul Chilia în noaptea de 8 spre 9 iulie 1941 fără a fi reperate.

Pe brațul Chilia la est de linia Gardina, Mahmudia, apărarea raioanelor a fost încredințată unităților „Detașamentul maritim nr. 1”, iar la vest de această linie, un batalion din subordinea „Diviziei 10 Infanterie”. Dispozitivul de apărare a fost organizat pe trei sectoare: Periprava, Chilia Veche, Sfântu Gheorghe. Fiecare sector a fost apărat de un batalion de infanterie marină, constituit în principal din rezerviști, cu o dotare necorespunzătoare în armament, ceea ce i-a dat o valoare combativă redusă. Configurația hidrografică a brațului Chilia, cu ramificații și întinse zone inundate, făcea posibilă deplasarea nestingerită a navelor inamice, cu excepția punctelor Pardina, Chilia Veche și Periprava. Malul stâng, înalt, cu teren solid, propice instalării bateriilor de artilerie și a punctelor de observare, a mărit avantajul trupelor sovietice.

După 22 iunie 1941, conform ordinului de operațiuni, batalioanelor de infanterie marină le-au revenit misiuni de apărare a

---

<sup>35</sup> Comandamentul Marinei Militare, *Documente privind acțiunile Marinei Militare* (culegere de documente), f.c., f.a., p. 19.

fâșiei fluviale pentru îndeplinirea cărora trebuiau să coopereze cu pichetele de grăniceri. Cele mai grele lupte în apărarea zonei de nord-est a Deltei le-a dat „*Batalionul 15 infanterie marină*“. Unitatea trebuia să supravegheze mișcarea navelor inamice, să împiedice ocuparea punctelor Chilia și Principele Ferdinand, să respingă atacurile executate prin surprindere în zona de responsabilitate cuprinsă între vest – Km 77, Pardina, exclusiv – principele Carol, inclusiv est, Bobina, inclusiv Mila 23 – Carmen Sylva, exclusiv, iar în adâncime între brațul Chilia și canalul Sulina.<sup>36</sup>

În fâșia de acțiune a batalionului, inamicul realizase o superioritate netă. Din documentele de arhivă reiese că inamicul dislocase 2 batalioane infanterie marină, o companie care de luptă, un divizion artilerie de câmp, o baterie artilerie grea, două monitoare și 19 vedete rapide sprijinite de aviație.<sup>37</sup> Dată fiind superioritatea adversarului, batalionului i s-au fixat misiuni ofensive numai în eventualitatea retragerii trupelor sovietice din nordul Dunării.

În dimineața zilei de 22 iunie 1941, „*Batalionul 15 infanterie marină*“ a deschis focul asupra bivuacurilor de la Chilia Nouă și a artileriei de însoțire. S-a declanșat un puternic duel de foc executat cu piesele de artilerie grea de câmp și tunurile unui monitor, care s-a prelungit și în cursul nopții de 22 spre 23 iunie. Artileria sovietică a distrus posturile românești de observare de la Crapina, Lascăr Catargiu și Ceatalchioi.<sup>38</sup> În după-amiaza zilei de 23 iunie, inamicul a executat bombardamente aeriene și atacuri cu vedete blindate, situație ce a impus plutonului de pescari și grupuri de mitraliere din „*Regimentul 33 Infanterie*“ dislocate la Lascăr Catargiu să se retragă cu lotcile din dotare. Satul Patapov a fost supus atacului masiv de artilerie inamică din zona Ismail și de pe monitorul „*Udarnik*“, sovieticii reușind să debarce trupe de infanterie.<sup>39</sup>

---

<sup>36</sup> Colonel dr. Valentin Ciorbea, *Cu privire la evoluția și pregătirea unităților de infanterie marină între anii 1918-1956 (II)*, în „*Anuarul Muzeului Marinei Române*“, Tom III/2, 2000, Constanța, 2001, p. 291.

<sup>37</sup> A.M.R., fond Batalionul de infanterie marină, dosar 403/1944-1945, f. 84.

<sup>38</sup> *Ibidem*, fond 375, dosar, 11, f. 4.

<sup>39</sup> Colonel dr. Alexandru Duțu, conf. univ. dr. Mihai Retegan (coord.), *op.cit.*, p. 178-179.



Pentru unitățile de infanterie marină și cele de grăniceri, ziua de 26 iunie 1941 a fost cea mai grea. Inamicul a reușit, după o puternică pregătire de artilerie și simularea unei debarcări în dreapta dispozitivului românesc, să forțeze brațul Chilia. Concomitent, o vedetă blindată și 2 bacuri încărcate cu trupe au intrat pe canalul Tătaru și au reușit debarcarea în sectorul apărat de compania de grăniceri, întorcând linia întâi și rezerva batalionului. După două ore și jumătate de lupte puternice, „*Detașamentul maritim nr. 1*” a aprobat retragerea efectivelor batalionului „*întrucât nici o rezistență n-a fost posibilă*”.<sup>40</sup> Retragera pe grindul Chilia s-a executat prin luptă, „*înregistrându-se pierderi serioase în cadre și trupă, morți și răniți*”.<sup>41</sup> O parte din supraviețuitori, care nu știau să înoate, s-au înecat. Trupele din linia a doua, comanda batalionului și subunitatea de aprovizionare s-au retras pe grindul Câșla și apoi spre Mila 23, unde s-au regrupat și ceilalți supraviețuitori. La 28 iunie 1941, cei scăpați cu viață au fost retrași la Tulcea și apoi duși la Malcoci, pentru refacere, unde au rămas până la 6 iulie 1941. Și asupra celorlalte unități românești de infanterie marină s-au executat puternice bombardamente care le-au produs pierderi în oameni și materiale. Inamicul a reușit să ocupe pe malul drept o întindere de 75 km.

Intervenția promptă a navelor din subordinea „*Grupării tactice Tulcea*” și a artileriei „*Diviziei 10 infanterie*” a forțat navele sovietice, care au susținut debarcarea, să se retragă. Simultan, au fost reduse la tăcere bateriile inamice în sectorul Periprava, unde, prin acțiuni îndrăznețe, grupe de infanterie au trecut Dunărea, capturând prizonieri. Înaintarea inamicului a fost stopată.

Succesele sovieticilor în zona de nord-est a Deltei Dunării s-au datorat, pe de o parte, unei bune cooperări între forțele fluviale, terestre și aeriene proprii, iar pe de alta, lipsurilor din dotarea unităților române, în special în piese de artilerie cu care să se poată riposta din primul

---

<sup>40</sup> A.M.R., fond 375, f. 14, Pierderile în militari au fost de 468 militari, din care 11 ofițeri, 6 subofițeri și 451 trupă morți, numeroși răniți și dispăruți: s-au pierdut 13 tunuri, două aruncătoare, 495 arme „Z.B.” (colonel dr. Alesandru Duțu, conf. univ. dr. Mihai Retegan (coord.), *op.cit.*, p. 179).

<sup>41</sup> A.M.R., fond 375, f. 14.

moment împotriva navelor și bateriilor de artilerie sovietice. Unitățile românești au fost obligate să abandoneze pozițiile și să se retragă și datorită preciziei bombardamentelor aviației inamice, informate de elemente dinainte infiltrate, care au semnalizat „*prin rachete pozițiile și mișcările navelor și trupelor noastre*”.<sup>42</sup>

Informat de situația creată în Delta Dunării, „*Comandamentul Marinei Regale*” a luat măsuri de evacuare a locuitorilor, îndeosebi a lipovenilor. S-au interzis deplasările pe canale cu ambarcațiunile proprietate personală. Totodată, „*Gruparea tactică Tulcea*” a fost întărită cu 3 companii de infanterie cu misiunea de a cerceta, „*depista și aresta informatorii sovietici*”.<sup>43</sup>

La 7 iulie 1941, primul detașament refăcut din „*Batalionul 15 infanterie marină*” a primit ordinul de a se deplasa la Mila 23, iar cel de-al doilea a pornit spre raionul Domnița Maria-Carmen Sylva – Mila 23, cu misiunea de a bloca infiltrările inamicului. După o pregătire corespunzătoare, la 20 iulie 1941 „*Batalionul 15 infanterie marină*” a recuperat localitățile Cășele, Chilia Veche și Pardina. Batalioanele 16 și 17 au reluat localitățile Jibrieni, Musura și Periprava, inamicul fiind nevoit să se retragă datorită succesului trupelor româno-germane din aripa dreaptă a frontului.<sup>44</sup>

Succesele s-au datorat și angajamentelor de artilerie ale monitoarelor românești: „*Kogălniceanu*” și „*Catargiu*” și vedetelor fluviale nr. 1, 3, 5 și 6. Începând cu 23 iunie, monitoarele au executat foc împotriva navelor sovietice, obligându-le să se retragă pe pozițiile inițiale. S-au susținut cu foc acțiunile trupelor de uscat și s-a tras împotriva avioanelor inamice.

Până la 22 iulie 1941, întreaga Deltă a Dunării a fost trecută sub controlul trupelor române. Pentru asigurarea navigației pe brațul Chilia s-a constituit la 1 octombrie 1941 „*Detașamentul Tactic Vâlcev*” care a avut în subordine „*Grupul Fluvial Nr. 1*” (2 monitoare) cu misiunea de a nimici navele inamice ce ar încerca să pătrundă pe brațele Chilia și

---

<sup>42</sup> *Ibidem.*

<sup>43</sup> *Ibidem.*

<sup>44</sup> *Ibidem*, f. 53; Dorin Mara, *op.cit.*, p. 57.

Sulina. În prima parte a anului 1944 aceste nave au participat la evacuarea trupelor proprii din sudului Basarabiei.<sup>45</sup>

O contribuție decisivă pentru apărarea și recuperarea zonei de nord-est a Deltei, dar și în urma luptelor purtate pentru alungarea trupelor sovietice a avut-o „*Batalionul 17 infanterie marină*“. Modul deosebit în care comandantul, ofițerii și trupa acestei unități și-au îndeplinit misiunile între 21 iunie și 23 iulie 1941, menținând-se timp de 30 de zile în Sectorul Periprava, s-a concretizat în respingerea acțiunilor inamicului, angajarea și executarea de incursiuni pe brațul Chilia, distrugerea a 6 vedete și a unui remorcher, avarierea a 2 monitoare inamice, trecerea Dunării la 21 iulie și înaintarea în marș forțat, fiind prima unitate care a eliberat localitatea Tatar-Bunar. „*Batalionul 17*“ a fost citat la 6 septembrie 1941, prin ordin de zi semnat de mareșalul Ion Antonescu, „*ca exemplu pe întreaga Armată*“.<sup>46</sup>

După retragerea trupelor și a navelor sovietice, „*Divizia de Dunăre*“, „*Detășamentul Tactic nr. 1 Sulina*“ și 12 vedete dragoare din „*Donnau Flotille*“ au ocupat localitățile de pe malul stâng al Dunării, au executat misiuni de dragaj și curățirea de mine, pentru asigurarea siguranței navigației. Concomitent, s-au instalat și 2 baraje de mine la Ceatalul Ismail și la Periprava.

În ajunul începerii acțiunilor militare ale „*Campaniei din Est*“, „*Corpului 2 Armată*“ și forțelor „*Diviziei de Mare*“, le-au revenit misiunea de a respinge încercările de atac și debarcare pe coasta dobrogeană, în special între Caraorman și Mangalia, să respingă inamicul debarcat, să supravegheze zona cuprinsă la nord-vest de linia Sevastopol-Bosfor, în special Sulina-Mangalia, să se opună pătrunderii navelor inamice pe canalele Sulina și Sf. Gheorghe.

Conform ordinelor primite, forțele „*Diviziei de Mare*“ au adoptat o atitudine defensivă, concentrând majoritatea navelor în portul Constanța, unde de altfel se află principala bază navală a „*Marinei Regale*“. După primirea „*Ordinului de operațiuni*“, și forțele „*Diviziei de Mare*“ au stabilit măsurile ce se impuneau și au luat hotărârea de

<sup>45</sup> A.M.R., fond Comandamentul Marinei Regale, dosar 1458, f. 198.

<sup>46</sup> Apud Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p.56.

aplicare. Astfel, s-a reorganizat serviciul de pilotaj la capetele barajelor prin patrulare; s-a permanentizat serviciul de informare continuă; au fost puse la dispoziția „Comandamentului Forțelor Navale Maritime” crucișătoarele auxiliare „Dacia” și „Regele Carol I”; a fost retras puitorul de mine „Aurora” pe brațul Sfântu Gheorghe.<sup>47</sup>

Prima navă trimisă în larg a fost submarinul „Delfinul”, cu misiunea de „supraveghere apropiată în zona Constanța”, în afara barajului de mine. În zona de supraveghere, ce s-a întins, pe timp de zi, la 60 Mm est-nord-est și 30 Mm est Constanța, submarinul a semnalat mai multe ținte aeriene inamice, a găsit materiale de salvare sovietice și a observat pe timp de noapte lumini pe care nu le-a putut identifica.

În scopul dezorganizării apărării, distrugerii navelor, instalațiilor portuare și a unor obiective din Sulina și Constanța, formații de avioane inamice de mărimi diferite (de la două la 98 de aparate) au supus cele două porturi la bombardamente începând cu 23 iunie 1941. Între orele 5.30 și 7.30, asupra orașului și portului Constanța trei valuri de bombardiere au lansat bombe de la joasă înălțime. Între orele 14.10 și 17.00, 6 avioane sovietice au lansat două noi atacuri cu bombe asupra orașului și portului Constanța, producând victime și distrugerii.<sup>48</sup> S-au mai înregistrat distrugerii la clădirea „Școlii Navale”, cazarma „Regimentului 3 Călărași”, iar în port la magaziile de tablă de la danele 20 și 21, depoul CFR Port și un rezervor de la stația de petrol.<sup>49</sup>

Riposta antiaeriană a fost imediată, „pe calibre, de la litoral, unele obiective având apărare antiaeriană nemijlocită cu armament de

---

<sup>47</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 45.

<sup>48</sup> Cristian Crăciunoiu (coord.), *Războiul submarin în Marea Neagră 1941-1944. Acțiunile Marinei Române*, f.a., p. 22.

<sup>49</sup> Aflăm dintr-un raport prezentat de primarul Constanței, N. Rădulescu-Dobrogea, mareșalului Antonescu, la începutul lunii noiembrie 1941, cu ocazia vizitei efectuate în județele Constanța și Tulcea, că cel mai puternic și distructiv atac aerian sovietic s-a derulat la 25 iunie 1941. Pe parcursul a 7 ore și 18 minute s-au produs șapte atacuri asupra Constanței, asupra căreia s-au lansat 1.105 bombe explozive, incendiare și obuze navale, care au distrus complet 37 imobile, au fost avariate 158 și 600 au fost ușor afectate, totalul pierderilor fiind estimat la 206,9 milioane lei. (Alin Spănu, *Radiografia situației din Dobrogea – noiembrie 1941*, în „Anuarul Muzicului Marinei Române”, Tom IV, 2001, p. 263-264).

calibru mijlociu mic”.<sup>50</sup> Lipsa acoperirii aeriene s-a simțit însă, deoarece escadrila de aviație de la Mamaia fusese redislocată la Buzău. Totuși, singurul avion de tip „Hurricane” ce nu fusese dus la Buzău, a reușit să se ridice pilotat de locotenentul Horia Agarici și să doboare 3 din cele 5 avioane sovietice, pilotul fiind decorat pentru curajul excepțional de care a dat dovadă.<sup>51</sup>

Ziua de 26 iunie 1941 va înregistra prima luptă aeronavală din zona Constanței, purtată de o grupare navală de lovire, compusă din 5 nave, ce a primit misiunea de a desfășura o acțiune ofensivă de suprafață „coroborată cu cele ale aviației, în scopul dezorganizării apărării zonei și litoralului românesc”.<sup>52</sup> La atac au participat numai navele „Moskva” și „Harkov” ce s-au apropiat, în dimineața zilei de 26 iunie, la circa 20 km de Constanța, s-au așezat pe drumul de luptă venind din direcția nord-est, dinspre soare, au tras asupra portului și orașului 350 de proiectile, producând distrugerii în port și la gara Palas.

„Marina Regală” avea în Marc submarinul „Delfinul” la circa 50 Mm în misiune de supraveghere, canoniera „Eugen Stihl”, în zona Agigea, torpilorul „Sborul”, în dreptul capului Tuzla în misiune de supraveghere a barajului de mine, și distrugătoarele „Regina Maria” și „Mărăști”, care s-au apropiat de navele inamice până la 14 km și au luat drum S<sup>0</sup> N pentru a putea trage cu tot armamentul de la bord.<sup>53</sup>

Tirul a fost ulterior reglat pe baza informațiilor primite de la hidroavioanele românești care au pornit în misiune de observare (aparatele neputând, datorită stării tehnice, să execute bombardamente) după ridicarea întinericului, avioanele nefiind echipate cu aparate de navigație pe timp de noapte. Salvele navelor românești au încadrat navele inamice, care pentru mascare au lansat perdele de fum. Împotriva navelor sovietice au deschis focul și tunurile bateriei germane de coastă de 280 mm „Tirpitz”. Navele sovietice au schimbat drumul spre est, manevrând în zig-zag cu viteză maximă. La ora 5.30,

---

<sup>50</sup> Vezi pe larg Vasile Bățlan, *Constanța sub bombe (1941-1944)* în Valentin Ciorbea (coord.), *Studii istorice dobrogene*, Editura Ovidius University Press, Constanța, 2003, p. 385 și urm.; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 45.

<sup>51</sup> *Ibidem*.

<sup>52</sup> „Dobrogea jună”, an XXXVII, nr. 93 din 10 iulie 1941.

<sup>53</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 47.

distrugătorul „Moskva“ (3.000 t, 6 tunuri de 130 mm și 9 torpile), datorită focului la care a fost supus, a lovit o mină, s-a rupt în două și s-a scufundat.<sup>54</sup> Celălalt distrugător, „Harkov“, protejat gruparea de acoperire „Voroșilov“, a reușit să se retragă din zona periculoasă și să se pună la adăpost.

Concomitent cu atacul naval, sovieticii planificaseră lovirea Constanței și cu 3 grupuri de bombardiere. Din motive tehnice, numai al treilea grup, format din 7 bombardiere de tip „S.B.“, a bombardat Constanța la circa o oră și jumătate de la atacul escadrei sovietice.

Se poate conchide că distrugătoarele românești, bateriile de coastă și hidroaviatice și-au îndeplinit misiunile primite, făcând să eșueze tentativa de atac acronaval sovietică, provocând inamicului pierderi materiale și umane, obligându-l să-și retragă navele. Succesul s-a datorat descoperirii navelor inamicului încă de când se aflau sub orizont, alarmării rapide a echipajelor distrugătoarelor, ceea ce a permis executarea în minimum de timp a manevrei de apropiere la distanța coresponzătoare de tragere. Riposta puternică dată de distrugătoarele „Regina Maria“ și „Mărăști“, de bateriile de coastă a obligat inamicul să-și întrerupă tirul, să rupă lupta și să se retragă precipitat. Pe bună dreptate, comandantul „Grupului submarin și vedete torpiloare“ menționa într-un raport înaintat eșalonului superior că această acțiune navală a constituit „o mândrie a Marinei Regale“, determinând comandamentul sovietic să nu mai execute atacuri decât cu aviația de bombardament și cu submarinele.

Acțiunile subunităților din subordinea „Divizia 9 Infanterie“ s-au aflat, din cauza atacurilor aviației sovietice, „în majoritatea timpului în dispozitivele de luptă în stare de alarmă, executând mai ales misiuni de observare“, exerciții și manevre specifice posibilelor misiuni.<sup>55</sup>

Începând cu 9 octombrie 1941, „Divizia 9“ a preluat responsabilitatea apărării întregii Dobroge. Misiunile principale stipulate în

---

<sup>54</sup> „Marina Română“, an II, nr. 6 din iunie-iulie 1991, p. 21.

<sup>55</sup> A.M.R., fond 375, dosar 17, f. 19; Dorin Mara, *op.cit.*, p. 55; vezi și Comandor dr. Ioan Damaschin, *Lupta navală de la Constanța din 26 iunie 1941*, în Comandor dr. Ioan Damaschin (coord.), *Omagiu...*, p. 260-272; din cei 400 de membri ai echipajului au fost salvați 69 de marinari sovietici. După cercetări, au fost internați în lagăr (*Ibidem*, p. 268).

documentele operative au vizat apărarea litoralului, împiedicarea acțiunilor de parașutare inamice în zonele: Constanța, Cernavodă, Tulcea, Medgidia, Hârșova și litoral, asigurarea pazei porturilor și paza internă a Dobrogei. În funcție de noile misiuni, grosul forțelor a fost redislocat în raioanele Carol I, Medgidia, Basarabi și Ferdinand.<sup>56</sup>

Conform unui „*Protocol*” privind sporirea efectivelor românești pe front, semnat la 17 ianuarie 1942 la Berlin, la sfârșitul lunii iunie 1942 „*Divizia 9*” a trecut la executarea concentrării conform tabelii de război și, la 2 septembrie 1942, a început marșul spre frontul de la Cotul Donului.

Apărarea regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră a fost preluată de „*Divizia 1 de Gardă*”.<sup>57</sup>

După luptele grele de la Cotul Donului, unde s-au înregistrat morți, răniți, dispăruți și pierderi materiale, precum și după misiunile de pază a frontierei transnistrene, efectivele „*Diviziei 9*”, deplasându-se pe jos și pe calea ferată, au revenit prin Ismail-Tulcea în cazarmele din reședințele de pace. Până la 23 august 1944, conform „*Planului de Acțiune și Cooperare al Comandamentului Litoralului Maritim*”, „*Divizia 9*” a avut ca misiune principală apărarea litoralului dobrogean între Gura Portiței și granița de sud cu trupele din subordine organizate pe trei grupări tactice: Năvodari, Constanța și Mangalia.<sup>58</sup>

Misiunile subsidiare au constat în apărarea antiaeriană, iar în cursul lunilor aprilie-mai 1944 în sprijinirea primirii în portul Constanța a trupelor române, germane, slovace evacuate din Crimeea, îndrumarea și organizarea deplasării acestora spre garnizoanele stabilite de „*Organizația Tomis*”.

Deschiderea și exploatarea liniilor de comunicații maritime din vestul și nord-vestul Mării Negre au impus navelor românești și germane o serie de misiuni de luptă complexe contra submarinelor sovietice, împotriva cărora s-a acționat cu nave de suprafață, s-au efectuat misiuni de cercetare permanentă cu nave și hidroaviația. Acestea li s-au adăugat și misiunile de dragare și balizare.

---

<sup>56</sup> Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești*, p. 121.

<sup>57</sup> *Ibidem*, p. 122-123.

<sup>58</sup> *Ibidem*, p. 130;

La sfârșitul campaniei anului 1941, mareșalul Ion Antonescu a ordonat „*citarea prin Ordin de zi pe Armată a ofițerilor, maeștrilor, subofițerilor și echipajelor distrugătoarelor, torpiloarelor, canonierelor, submarinelor, vedetelor, torpiloarelor, navelor și remorcherelor dragoare, navelor plutitoare de mine, hidroavioanelor, vaselor a/s și auxiliare, care, înfruntând vitejește zi de zi reacțiunea unui inamic mult superior numericește*” (sic) au reușit să împiedice atacul flotei sovietice din 26 iunie, au garantat siguranța navigației și transporturilor prin operațiuni de dragaj, convoiere și minare, au distrus submarine și au doborât numeroase avioane.<sup>59</sup>

Cea mai mare operație navală din Marea Neagră, denumită codificat „*Operația 60.000*”, care a solicitat participarea de nave românești și germane în cursul lunilor aprilie-mai 1944, a constat în evacuarea trupelor române, germane, slovace și ruse care au trebuit să plece din Crimeea. Conform datelor statistice, între 14 aprilie și 13 mai 1944 au fost evacuați pe Mare 120.000 de militari, din care 35.857 români, 58.486 germani, 25.117 slovaci și 22.548 tone material de război, iar 3.056 militari români au fost transportați cu avioane. Convoaiele au fost formate din nave românești și germane organizate în contact nemijlocit cu inamicul care a acționat împotriva lor cu submarine și aviație. Întrucât în istoriografia română „*Operația 60.000*” a fost analizată pe larg<sup>60</sup>, ne vom limita la prezentarea misiunilor îndeplinite de structurile implicate la Constanța și în alte zone ale Dobrogei.

Printr-un ordin al „*Marelui Stat Major*” din 13 aprilie 1944 s-a constituit „*Organizația Tomis*” care s-a ocupat de primirea trupelor evacuate, de dirijarea spre prima destinație, spre zonele de staționare, de asigurarea hranei și asistenței medicale, precum și de expedierea către garnizoanele de reședință. S-au organizat garnituri de tren, separat pentru trupele române și germane. „*Organizația Tomis*” a constituit centre de îndrumare în portul Constanța, aeroporturile Palas, Ciocârlia

---

<sup>59</sup> Vezi pe larg, *Ibidem*, pp. 159-167.

<sup>60</sup> *Ibidem*, p. 86; vezi și Nicolae C. Petrescu, *Contraamiralul Horia Măcellariu. „Gloria – dulce și amară povară”*, Editura și Tipografia Europroduct, Pitești, 2005, p. 104-106.



și Mamaia, centre de deparazitare la Constanța, Ciocârlia și Saligny. Au fost deparazitați și îmbăiați cel puțin o dată toți ostașii evacuați. Activitatea „Organizației Tomis” a încetat în 29 mai 1944. A fost o reușită, după cum o reușită a fost și evacuarea.

Conform planurilor militare realist concepute, coticura României de la 23 august 1944 a luat ca arie de desfășurare întregul teritoriu din spatele frontului sovieto-german pentru dezarmarea, izolarea și lichidarea trupelor germane. În acest context, dată fiind poziția geografică a Dobrogei și prezenței în această parte a țării a numeroase și diverse trupe germane, acțiunile militare din regiune (inclusiv și Dunărea în zona dobrogeană) li s-a acordat o atenție specială, nu numai pentru evenimentele dintre fluviu și Marca Neagră, dar și pentru desfășurarea operațiunilor militare din stânga Dunării. Disponibilitatea și numărul trupelor germane în momentul întoarcerii armelor împotriva Germaniei, precum și manevrele executate de acestea începând cu seara zilei de 23 august 1944 au pus forțele terestre, maritime și fluviale în fața rezolvării unor situații militare ce au devenit tot mai complexe pe măsura derulării evenimentelor.<sup>61</sup>

Principalul organism militar german cu responsabilități în Dobrogea a fost Comandamentul superior „Amiralul Mării Negre”, cu sediul la Eforie, comandat de viceamiralul Brinkmann, subordonat „Grupului de Marină Sud”, cu punctul de comandă la Sofia și care acționa în cooperare cu grupul de armate „Ucraina de Sud” (comandamentul se afla la Slănic Moldova) și cu alte comandamente. La Hotelul „Carlton” din Constanța „Amiralul Mării Negre” dispunea de un organism de permanență și legătură cu „Comandamentul

---

<sup>61</sup> Cu câteva zile înainte de ziua de 23 august 1944, mai precis, la 19 august, „Statul Major al Marinei” a emis „Directiva Operațională nr. 2”. Documentul stabilea misiunile ce reveneau comandamentelor și unităților din subordine în funcție de configurația aripii stângi a frontului sovieto-german și de posibilele acțiuni pe care urmau să le întreprindă unitățile și marina rusă, accentul fiind pus pe apărarea litoralului maritim, cu precădere a zonelor Constanța-Sulina, asigurarea flancului drept al unităților germano-române fixat pe țărmul Mării Negre și menținerea controlului căilor maritime. Alăturarea României „Națiunilor Unite” a pus și în fața „Marinei Regale” alte misiuni, total diferite de cele fixate la 19 august 1944. (Nicolae C. Petrescu, *op.cit.*, p. 115).

Forțelor Navale Maritime" (CFNM), denumit „Amiral Schwarzes Meer-Carlton”, și avea în subordine forțele germane de la Constanța din cadrul „Diviziei 10 Siguranță”.<sup>62</sup> În total, la Constanța, la 23 august 1944, se aflau mai multe flotile: *Flotila 30 Submarine* (3 unități); „*Flotilele 1 și 11 S-Boote*” (6 nave torpiloare); „*Flotilele 3 și 30 R-Boote*” (10 vedete dragoare); „*Flotilele 3,5 și ZMEP*” (21 pontoane de transport); „*Flotilele 1,3 și 23 UJ*” (7 vânătoare de submarine); „*Flotilele 16,17 și 18 HS-Boote*” (14 șalupe de dragaj pentru siguranța portului); „*Flotila 3 AT*” (3 nave artilerie transport); „*Flotila 30 și 31G-Boote*” (7 nave de însoțire, purtătoare de artilerie; 4 nave de transport și 4 remorchere). În total, în portul Constanța marina germană avea 79 nave de luptă și nave de asigurare.<sup>63</sup>

Pe litoral, Germania avea dislocate mai multe divizioane de artilerie de coastă, artilerie antiaeriană, batalioane de infanterie și alarmă, de transport auto, subunități de pionieri, servicii ș.a., dispuse la Constanța, Mamaia, Eforie și Mangalia. La Eforie se găsea, de asemenea, „Comandamentul Aviației Maritime”, ce comanda escadrilele aflate pe aerodromurile din regiune, la Constanța, o parte din efectivele „Regimentului 12 Artilerie Antiaeriană” al „Luftwaffe”, iar la Cernavodă comandamentul generalului Tachammer und Osten, cu importante unități în subordine. În Dobrogea mai staționau subunități de transmisiuni, detecție, observare ș.a. Conform unor aprecieri, efectivele germane se cifrau la 15.000 de militari.<sup>64</sup> Precizăm că, pe măsura desfășurării acțiunilor militare, trupele române au înfruntat efective mai mari. Pe Dunăre, Germania dispunea de numeroase nave de toate categoriile, destinate aprovizionării și menținerii transporturilor pe fluviu – cărora Hitler le-a acordat o importanță specială, numindu-l la 20 iunie 1944 ca împuternicit special pentru conducerea unitară a tuturor unităților și serviciilor implicate pe generalul Wilhelm

---

<sup>62</sup> Vezi Jipa Rotaru, Leonida Moise, Vladimir Zodian, Teofil Oroian, *Antonescu-Hitler. Caucazul și Crimeea*, Editura Paidecia, 1999, p. 113 și urm.; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 132-155; Dorin Mara, *op.cit.*, 74-84.

<sup>63</sup> A.M.R, fond 381, dosar 38, f. 8.

<sup>64</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 199.

Marschall<sup>65</sup> -, de instalații fixe sau mobile necesare întreținerii, reparării și demagnetizării navelor. Aceștia li se alăturau o parte din navele de război ce fuseseră retrase din Marea Neagră pe Dunărea maritimă.<sup>66</sup> În Mare se găseau aproximativ 200 de nave militare și comerciale care „puteau să navigheze și pe Dunăre, distanța permisă pentru fiecare fiind în funcție de tonaj”,<sup>67</sup> ceea ce putea să complice și mai mult situația. Periculoase pentru acțiunile militare din Dobrogea, ca de altfel și pentru celelalte teritorii românești limitrofe Dunării, erau și forțele germane din amonte și care, la nevoie, puteau să se deplaseze pe fluviu în aval.

Armata Română avea dislocate între Dunăre și Marea Neagră trupe din toate categoriile de forțe. La Constanța, la Hotelul „Carlton” își avea sediul „CFNM”, comandat de contraamiralul Horia Macellariu. Teatrul de operațiuni al acestei mari unități „era largul Mării Negre, până la bătaia tunurilor de la care începea teatrul de operațiuni al Comandamentului Litoralului Maritim (CLM), până la bătaia armelor automate, când comanda trecea la C-tul Div. a IX-a Inf”.<sup>68</sup> (sic). O parte din navele române și germane participau la operațiunile de salvare a trupelor ce luptau pe coasta Basarabici, aflate sub comanda generalului Leoveanu. „CLM”, comandat de comandorul Nicolae Bardescu, cu sediul la Constanța, avea în subordine bateriile de coastă, batalioanele de infanterie marină și subunități de servicii.

---

<sup>65</sup> General-maior Eugen Bantea, *Acțiunile militare române pe coasta Mării Negre în timpul insurecției naționale antifasciste armate din august 1944*, în *File din istoria militară a poporului român. Studii.*, vol. II, Editura Militară, București, 1974, p. 114.

<sup>66</sup> A.M.R., fond 1401, dosar 156, f. 2; Colonel Constantin Nicolae, *Lupte insurecționale pe Dunăre, în insurecția din august 1944 și semnificația sa istorică*, p. 262; Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 228.

<sup>67</sup> Contraamiralul Horia Macellariu, *În plin uragan. Amintirile mele*, Editura Sagittarius, București, 1998, p. 21; A.M.R., fond 381, dosar 38, f. 3;

<sup>68</sup> General-locotenent dr Marin Dragu, general-maior (r) Mircea Dumitru (coord.), *Istoria infanteriei române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 268; Valentin Ciorbea, Mariana Păvăloiu, *Contribuția Marinei Române la desfășurarea operațiunilor insurecționale din sudul Munteniei și pe Dunăre*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XVI, 1979, p. 127-128.

La Tulcea se afla „Comandamentul Forțelor Fluviale” (C.F.Fl.), comandat de contraamiralul Alexandru Stoianovici. Prin unitățile din subordine a îndeplinit misiuni de apărare a Dunării maritime și a Deltei, precum și de sprijinire a acțiunilor de retragere a unei părți din unitățile „Comandamentului 110 Infanterie” din subordinea „Armatei 3”, care reușiseră să iasă din încercuirea „Frontului 3 ucrainean” și să treacă fluviul prin punctele Chilia și Ismail.<sup>69</sup>

Forțele de uscat se subordonau „Corpului 2 Armată”, comandat de generalul de corp de armată Nicolae Dăscălescu. Principala mare unitate era „Divizia 9 Infanterie” – comandant, general de divizie Costin Ionașcu – cu efective complete de 19.622 militari și dotare de război, și se afla în dispozitivul operativ ordonat, iar din 20 august 1941 „în alarmă de gradul III gata de luptă”.<sup>70</sup> În județul Tulcea erau dislocate unitățile „Diviziei 10 Infanterie” – comandant, generalul de divizie Constantin Trestioreanu –, cu un efectiv de 7.034 militari. Regimentele 23, 33, 38 infanterie, 3 și 20 artilerie ocupau un dispozitiv între localitățile Tulcea, Isaccea și Măcin. Unele unități aveau efective reduse, iar altele erau în curs de organizare.

Efectivele „Corpului 2 Armată” se ridicau la 37.000 de militari, iar împreună cu cele ale „Marinei Regale”, grăniceri etc., la aproximativ 45.000 de luptători.<sup>71</sup> Aceștia li s-au adăugat unitățile repliate din Basarabia, prin Chilia și Ismail.

În diferite puncte importante dintre Dunăre și Marea Neagră se aflau dislocate divizioane de artilerie din subordinea „Regimentului 13 Artilerie” și „Regimentului 18 Artilerie”. Se mai adăugau efectivele „Regimentului 2 Grăniceri”, subunități de pontonieri și „Regimentul 8 Artilerie Antiaeriană”. La Ciocârlia se afla dislocată „Escadrila 22 Observare”.

---

<sup>69</sup> Jipa Rotaru ș.a, *Divizia 9 Mărășești*, p. 169.

<sup>70</sup> Colonel A. Marinescu, colonel Gh. Romanescu, *Armata Română în războiul antihitlerist. Album de scheme*, Editura Militară, București, 1982, p. 58-59; *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial, volumul 2, Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944*, Editura Militară, București, 1989, p. 206.

<sup>71</sup> Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 22.

Luând cunoștință de cotitura realizată de România după transmiterea „Proclamației către țară“ în seara zilei de 23 august 1944, contraamiralul Horia Macellariu avea să noteze în memoriile sale cu amărăciune că nu fusese informat, precum și dramatismul situației în care fusese pusă Marina Regală: „*Abia mai târziu am aflat că dl. G-ral Sănătescu mersese pe front și luase consimțământul comandanților marilor unități până la Corp de Armată, ultimul cu care a stat de vorbă fiind G-ral N. Stoenescu, comandantul Corpului 2 de Armată Iași.*

*Dar eu, în calitatea de comandant al F.N.M., care avea similar unei divizii, nu am fost prevenit nici de comandantul Marinei (V.Am. I. Georgescu), nici de cel al Corpului 2 Armată (G-ral Dăscălescu), superiorii mei la eșalonul Corp de Armată. Mai mult: nu au făcut asta, deși exercităm comandament româno-german și eram simultan subordonat atât superiorilor mei români, cât și amiralului german din Marea Neagră, iar navele de sub comanda mea erau în porturi și pe mare, împletite cu cele germane. Oare s-a gândit cineva atunci la cei de pe teren, la cei care trebuiau să rezolve situația în care au fost puși cu totul pe neașteptate? Așa se face că ne-am trezit că trebuie să schimbăm întreaga noastră strategie și tactica de luptă cu 180<sup>o</sup>, aflându-ne cu un inamic alături și cu un amic în spate, care – încă nu știam asta în acel moment – susținea că nu există nici un armistițiu”.<sup>72</sup> S-a transmis telefonic la toate navele și unitățile ordinul privind alarmarea echipajelor și supravegherea navelor germane pentru a preîntâmpina un atac din partea acestora. Concomitent, s-au cerut eșaloanelor superioare precizări și instrucțiuni cu privire la misiunile ce le reveneau în noua situație.<sup>73</sup>*

Conform „*Directivei Operative a Marelui Stat Major*“ referitoare la misiunile de luptă ale armatei române împotriva trupelor germane transmisă comandamentelor în noaptea de 23 august, unităților din Dobrogea le-a revenit misiunea de „*eliberare a teritoriului dobrogean de trupele germane, împiedicarea sosirii de noi trupe germane și bulgare de peste frontieră, împiedicarea retragerii trupelor germane*

---

<sup>72</sup> A.M.R, fond 381, dosar 38, f. 13.

<sup>73</sup> *Documente privind istoria militară a poporului român, 23 august-31 august 1944 (D.I.M.P.R.), vol. I, Editura Militară, București, 1977, p. 15.*

din Dobrogea la vest de Dunăre.<sup>74</sup> „Marinei regale“ i-a revenit misiunea de a „împiedica infiltrațiunile germane și bulgare în Deltă, împiedicarea de debarcări, siguranța Dunării maritime, de a face siguranța Dunării între Brăila și Siliștra, în special la trecerile de la Brăila, Hârșova, Cernavodă și Călărași“.<sup>75</sup>

În baza „Directivei Operative“, „Statul Major al Marinei Regale“ a intrat, la miezul nopții de 23 august 1944, într-o activitate febrilă. Viceamiralul Ioan Georgescu (care ocupa simultan funcțiile de șef al „Statului Major al Marinei“, „Comandant al Marinei Regale“ și „Subsecretar de Stat pentru Marină“ în noul guvern) a transmis telefonic, în jurul orei 1.30, dispoziții privind încetarea subordonării față de comandamentele germane, încetarea luptelor contra trupelor sovietice, precum și noua linie (Focșani–Nămoloasa–Brăila) pe care urmau să acționeze trupele române.

La nivelul „Corpului 2 Armată“, conducerea acțiunilor de luptă a avut în vedere, concomitent cu anihilarea trupelor germane din spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, ca principalele obiective economice, sociale și, în situația dată, de o importanță militară deosebită să fie apărate. S-a acordat atenție deosebită portului Constanța, celorlalte baze navale și aeriene, arterelor de comunicație feroviare – calea ferată Constanța–Fetești, podul de la Cernavodă, șoseaua Hârșova–Constanța, drumurile regionale Tulcea–Constanța și Constanța–Siliștra și zonei fluviale de la Călărași la gurile Dunării.

Evenimentele din România au produs atât la Berlin, cât și în rândul reprezentanților săi la București, o surpriză de proporții. Stupoarea și panica n-au ocolit nici unitățile de uscat și de marină germane din Dobrogea care au fost „complet surprinse de schimbarea politică a României prin actul de la 23 august 1944“, după cum subliniază un document al „Secției operații“ din „Statul Major al Marinei Regale“.<sup>76</sup>

Este extrem de important să precizăm că în afara Bucureștiului contramăsurile germane au vizat două arii geografice de o importanță strategică majoră: Valca Prahovei și Constanța cu litoralul maritim.

---

<sup>74</sup> *Ibidem*, p. 16.

<sup>75</sup> *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 204.

<sup>76</sup> A.M.R., fond 1.401, dosar 156, f. 2.

Menținerea portului Constanța, unde se afla, după cum s-a precizat, cea mai importantă grupare de forțe a inamicului, și a întregului spațiu dobrogean, cu valențele sale defensive, apărea ca decisivă pentru regruparea forțelor „Grupului de armate Ucraina de Sud” pe aliniamentul fortificat Focșani–Nămolosa–Brăila și de a recontrola linia Dunării maritime.<sup>77</sup>

Viceamiralul Helmuth Brinkmann a primit în dimineața zilei de 24 august 1944 ordinul de la Hitler „de a ocupa cu trupele din subordinea sa orașul Constanța”.<sup>78</sup> În cursul aceleiași zile, Brinkmann a făcut cunoscută decizia de a menține Constanța. Ordinele primite de viceamiralul Brinkmann de la „Grupul de armate Ucraina de Sud”, „Comandamentul Grupului de marină Sud” și „Seekriegsleitung” au fost contradictorii în legătură cu obiectivele trupelor germane în Dobrogea.

Pe 25 august, viceamiralul Brinkmann s-a întâlnit cu comandanții trupelor germane, concluzia fiind că ocuparea portului și a orașului Constanța, anihilarea navelor românești nu puteau fi realizate datorită superiorității trupelor române. S-a decis ca acțiunile defensive între Capul Midia și Carmen Sylva să aibă ca element central și punct forte puternic „Baterie Tirpitz”. Cu cele 3 tunuri de 280 mm, 4/75 mm, 10 tunuri antiaeriene (4/75 mm și 6/20 mm), cu amenajările genistice ce constau din rețele de sârmă ghimpată și câmpuri de mine, cu o subunitate de protecție motorizată, cu două tunuri de 50 mm autoblindate pe șenile și 700 militari, „Bateria Tirpitz” constituia un pericol major, atât pentru port, cât și pentru orașul Constanța. La Capul Midia și Sulina, germanii mai dispuneau de baterii de calibru de 150 mm. O baterie cu 6 tunuri antiaeriene și 280 infanteriști la Capul Ivan, la Mamaia-Sat 2 companii, iar în port circa 500 infanteriști, precum și 3 companii aflate la dispoziția colonelului von Oertzen, comandantul trupelor de uscat de pe litoral, constituiau dispozitivul trupelor germane de pe litoralul românesc.

---

<sup>77</sup> *România în anii celui de-al doilea război*, p. 204; General-maior Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german Ucraina de Sud*, Editura Militară, 1974, p. 41-42.

<sup>78</sup> Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 264.

Imediat după transmiterea „Proclamației”, comandamentul „Diviziei 9 Infanterie” a alarmat unitățile din subordine, s-au luat măsuri de izolare și împiedicare a acțiunilor trupelor germane, de contracarare a acțiunilor de ocupare a centrului Constanței. Două batalioane din „Regimentul 34 Infanterie” au „compartimentat orașul Constanța, zădărniciind prin aceasta adunarea trupelor germane”.<sup>79</sup>

În cursul nopții de 23 spre 24 august, în comuna Carol I a avut loc o ciocnire cu trupe germane care minau aeroportul. Pe 25 august, la Topraisar, Negru Vodă și Ferdinand I (Mihail Kogălniceanu) au avut loc lupte cu coloane germane, care se puseseră în mișcare. În seara zilei de 25 august s-a anihilat o coloană ce s-a îndreptat dinspre Basarabi spre Constanța. Acțiunile trupelor române s-au desfășurat cu rapiditate și s-au soldat cu capturarea a zeci de militari, mașini, armament și materiale de război. S-au dejucat planurile inamice de a efectua distrugerii în orașul și portul Constanța.

Conștiente de faptul că nu pot să-și îndeplinească misiunile, anihilate, înconjurate și încolțite de trupele române, navele germane au fost nevoite să se retragă din portul Constanța spre Bulgaria. Alegerea acestei soluții „unică în istoria marinei germane”<sup>80</sup> (în sensul de a părăsi un port fără a-l distruge) s-a datorat întâlnirilor pe care generalul Costin Ionașcu le-a avut cu viceamiralul H. Brinkmann, la discuții participând și contraamiralul Horia Macellariu și comandorul N. Bardescu, cu care prilej comandantul „Diviziei 9” și al teritoriului dobrogean i-a cerut să se retragă fără a provoca distrugerii și victime.<sup>81</sup> Contraamiralul Horia Macellariu a precizat, în memoriile scrise, după ieșirea din detenția politică de 16 ani, publicate după 1989, că soluția aleasă de desprindere din dispozitiv de „Marina Regală” se datorează în primul rând capacității de judecată a d-lui V.Am. Brinkmann,

<sup>79</sup> Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești*, p. 169.

<sup>80</sup> A.M.R., fond 381, dosar 38, f. 23; Costin Ionașcu, *Mărturia documentelor*, Editura Militară, București., 1968, p.31;

<sup>81</sup> În volumul său de memorii, contraamiralul Horia Macellariu avea să noteze: *26 august 1944, ora 2.30 – Se produc explozii și incendii. Bateria Tirpitz se sinucide, sărind în aer. Până la această oră ea a fost în stare de funcționare, acoperind retragerea navelor din port și a trupelor germane până la frontiera Bulgariei.* (Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 47).



convorbirii purtate cu el la „*Bateria Tirptiz*“, pe timpul căreia a înțeles că marinarii români nu se puteau abate de la datoria față de țară, dar și fermității poziției generalului Ionașcu.<sup>82</sup> Ordinele transmise de „*C.L.M.Fl.*“ au fost clare și în ceea ce privește atitudinea față de „*Armata Roșie*“, cerându-se să nu „*se deschidă focul și să nu se comită vreun act de agresivitate împotriva eventualelor forțe navale, terestre sau aeriene sovietice*“.<sup>83</sup>

Deși vremea se înrăutățise, în după-amiaza zilei de 25 august 1944, ora 15.00, navele germane au început să părăsească portul Constanța, operațiunea încheindu-se în mai puțin de o oră, fără incidente, astfel că infrastructura portuară a rămas intactă.<sup>84</sup> După retragerea navelor germane s-au luat măsuri ca portul Constanța să fie închis, iar pe timp de noapte camuflat.<sup>85</sup>

Concomitent cu misiunile de anihilare a trupelor germane, „*Divizia 9 Infanterie*“ a primit ordinul de a deplasa, încă din 24 august 1944, spre București, trupe din subordine. În baza ordinului „*Marelui Stat Major*“, s-a constituit „*Detașamentul colonelului Iacob*“ (3 batalioane, 1 divizion de artilerie), care s-a imbarcat în vagoane, iar pe 25 august a intrat în dispozitivul de apărare al capitalei.<sup>86</sup> Operațiunile de imbarcare și transport al trupelor „*Diviziei 9 Infanterie*“ au continuat și în zilele următoare, fiind necesare pentru transport „*peste 60 garnituri a 50 la 60 vagoane*“.<sup>87</sup> (sic). Deplasarea s-a făcut cu îndeplinirea unor importante misiuni de luptă împotriva inamicului. S-a

---

<sup>82</sup> A.M.R., fond 378, dosar 25, f.4.

<sup>83</sup> *Ibidem*, fond 381, dosar 38, p. 23-24. Escadra germană a navigat spre sud, iar în zona Capului Caliacra circa 200 de nave au sabordat în fața Varnei, în afara apelor teritoriale, echipajele repatriindu-se. Trei submarine, U19, U20, U23, au continuat să acționeze în Marca Neagră până la epuizarea muniției, după care trebuiau să se retragă la coasta turcească, unde urmau să fie vândute. Nicolae Koslinski, Raimond Stănescu, *Marina Română în al Doilea Război Mondial (1939-1945), volumul III (1944-1945)*, Editura Modelism Internațional, București 1988, p. 206-207.

<sup>84</sup> *Ibidem*.

<sup>85</sup> Dr. Jipa Rotaru ș.a., *op.cit.*, p. 172.

<sup>86</sup> *Ibidem*, p. 173.

<sup>87</sup> General-colonel Ion Popescu (coord. principal), *Istoria artileriei române*, Editura Militară, București, 1977, p. 280-281.

trecut, de asemenea, la crearea unui cap de pod la Hârșova pentru facilitarea trecerii trupelor „*Corpului 3 Armată*”, precum și a apărării căii fluviale în zonă și a căii de comunicație Hârșova–Constanța. Dispozitivul de luptă constituit de o baterie a „*Regimentului 18 Artilerie*” și efectivele „*Batalionului 2 Poduri Fluviale*” a constat din amenajarea apărării a patru puncte: trecerea Giurgeni–Vadu Oii, portul Hârșova, zona de est și nord-est a orașului și înălțimea Varoș. În zilele de 24-27 august 1944, artileriștii și pontonierii dislocați la Hârșova au capturat peste 1.200 militari, 8 nave, alta a fost scufundată, precum și importante cantități de materiale de război.<sup>88</sup> Până în cursul nopții de 25 august 1944, trupele române au lichidat unitățile germane de pe litoral. Izolate, puse în imposibilitatea de a acționa, trupele germane de la „*Bateria Tirpitz*” au distrus armamentul și aparatele de dirijare a focului, neputându-le evacua, și și-au abandonat pozițiile. Orașul și portul Constanța au fost salvate.

În zilele următoare s-au desfășurat lupte de amploare în zona centrală și de nord a Dobrogei pe linia Medgidia–Cernavodă cu coloane germane aflate în deplasare spre sud, care încercau să se retragă în Bulgaria sustrăgându-se dezarmării și cu nave ce navigau în amonte pe Dunăre.

În nordul Dobrogei, în zilele de 24 și 25 august 1944, subunități ale „*Regimentului 18 Infanterie*” din „*Divizia 10*” au dezarmat trupele hitleriste de la Isaccea, Văcăreni, Jijila și Măcin, Mihai Viteazu, Sinoe, Babadag ș.a., respingând totodată încercările de debarcare a inamicului.<sup>89</sup> La Tulcea, trupele germane, pe lângă un spital și un depozit de alimente, dețineau un mare depozit de obuze și explozivi care trebuia preluat de la inamic pentru a nu fi aruncat în aer, cu consecințe catastrofale, ori să fie utilizat împotriva trupelor *Națiunilor*

---

<sup>88</sup> General-maior (r) Aurel Dumitrescu ș.a., *Din câmpia Dunării dincolo de Munții Cehoslovaciei. (Drumul de luptă al Diviziei 9 Infanterie în războiul artilerist)*; Editura Militară, București, 1972, p. 30-31; Nicolae Bîrdcanu, *Insurecția în orașele portuare ale României*, în „*Studii și articole de istorie*”, XXVII-XXVIII, 1974,

p. 38-39; General-locotenent dr. Marin Dragu, general-maior (r) Mircea Dumitru, *op.cit.*, p. 285.

<sup>89</sup> *D.I.M.P.R., 23-31 august 1944, partea a II-a*, p. 69.

*Unite*. Acționând cu fermitate, trupele române au obligat trupele germane să predea obiectivele.

Succesele trupelor române în acțiunile împotriva trupelor germane între Dunăre și Marea Neagră, în primele zile după cotelura României, sunt demonstrate și de capturarea unor importante efective inamice. După cum reiese dintr-un raport al „*Corpului 2 Armată*”, până în după-amiaza zilei de 26 august 1944, ora 18.00, în Dobrogea au fost făcuți prizonieri „*circa 100 de ofițeri și 4.000 trupă germană cu un numeros material de război*”.<sup>90</sup>

La Cernavodă, podul și linia ferată Cernavodă–Fetești cu celelalte poduri constituiau „*un obiectiv de importanță strategică*”.<sup>91</sup> Pentru apărarea obiectivului s-a organizat „*Detașamentul Cernavodă-Fetești*”, constituit din 3 batalioane din „*Divizia 9*”, un batalion din „*Regimentul 2 Grăniceri*” și o companie din „*Regimentul de Pontonieri*”. În sprijinul acestui detașament au mai acționat „*Bateria 109 Antitanc*” și un divizion din „*Regimentul 8 Artilerie*”. Luptele în acest punct extrem de important s-au desfășurat în două etape. În prima etapă, derulată în noaptea de 23/24 august și cursul zilei de 25 august, trupele române au intrat în luptă între Cernavodă și Seimenii Mari, împotriva unor nave germane care au forțat trecerea utilizând armamentul de la bord. Confruntări puternice au mai avut loc în zilele din 27-29 august 1944 la Medgidia, Tortomanu și la Cernavodă, unde s-a desfășurat a doua etapă a confruntărilor pentru menținerea controlului asupra podului și liniei ferate. În după-amiaza zilei de 28-29 august 1944, în zona Tortomanu-Medgidia, unități ale „*Diviziei 9*” aflate în deplasare spre Cernavodă s-au confruntat cu o coloană germană de 800-900 militari pe care efective ale „*Detașamentului Petru Matei*”, companiei de pioneri și un batalion din „*Regimentul 36 Infanterie*” au forțat-o, după ce două divizioane de artilerie au ținut-o sub foc nimicitor, „*să se predea în urma unor lupte scurte și violente cauzându-le și pierderi însemnate prin tirul artileriei*”.<sup>92</sup>

---

<sup>90</sup> Costin Ionașcu, *op.cit.*, p. 25.

<sup>91</sup> *D.I.M.P.R., 23-31 august 1944, partea a III-a, 1978, p. 260-261.*

<sup>92</sup> Jipa Rotaru, Leonida Moise, Spiridon Huchiu, *op.cit.*, p. 115.

Din informațiile primite în zilele următoare de comandamentul „Diviziei 9” reieșea că importante forțe navale și terestre continuau să se îndrepte spre Cernavodă, cu intenția de a distruge sistemul de poduri. În după-amiaza zilei de 27 august, orele 18.30, formațiuni navale germane, formate din 8 nave, au apărut în dreptul ostrovului Traian. Au fost primite de artileria română cu foc, după ce inamicul a refuzat să acosteze și a început să tragă, reușind să anihileze o vedetă și alte două nave. Celelalte au depășit tirul artileriei române, navigând spre Ostrov. Concomitent, o coloană germană de 800-1.000 căruțe se apropia de Cernavodă. În urma luptelor purtate, militarii „Detașamentului Cernavodă-Fetești” au zdrobit trupele germane, făcând circa 6.000 de prizonieri, între care 65 de ofițeri și generalul Tschammer und Osten, comandantul suprem al trupelor hitleriste de uscat din Dobrogea, care au fost internați în cazarmele din Cernavodă.<sup>93</sup> La victoria din zona Cernavodă, o importantă contribuție au avut-o și piloții „Grupului 7 bombardament ușor” prin misiunile de cercetare și informațiile culese în zona ostroavelor de la nord de Cernavodă, unde s-au descoperit nave de război germane camuflerate, dar mai ales prin atacurile aeriene care au obligat navele să se depărteze de pod.<sup>94</sup> Importante misiuni de cercetare aeriană atât pe litoralul maritim și fluvial, cât și în interiorul teritoriului dobrogean a executat și „Escadrila 22 Observare” de pe aerodromul din Ciocârlia. În urma zborurilor efectuate de unitățile „Diviziei 9” au fost culese informații referitoare la direcțiile de mișcare ale coloanelor hipo și mecanizate germane.<sup>95</sup>

Ca urmare a părăsirii Dobrogei de către trupele de uscat române, la 26 august 1944 „Marele Stat Major” l-a numit pe contraamiralul Horia Macellariu „Comandant Superior pentru apărarea Dobrogei contra germanilor”.<sup>96</sup> Conform ordinului „Marelui Stat Major”, pe 26 august 1944, ca urmare a plecării „Diviziei 9”, pentru îndeplinirea unei noi misiuni în Muntenia și Transilvania se predă contraamiralului

---

<sup>93</sup> Comandor av. (r) ing. Balotescu Nicolae ș.a., *Istoria aviației române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 286;

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 285;

<sup>95</sup> Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești*, p. 173;

<sup>96</sup> Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 53.

*Horia Macellariu comanda teritoriului Dobrogei și apărarea litoralului, iar Comandantului Litoralului Maritim, contraamiralului Bărbuneanu, toate obiectivele de fortificații, armamentul și personalul ce le deservește de pe litoral.*<sup>97</sup>

Echipajele navelor indisponibile trebuiau debarcate „constituite în unități terestre, pentru apărarea contra germanilor”. La această apărare au contribuit navele disponibile și recruții „Diviziei 9 Infanterie”, care rămân pe loc. „C.L.M.Fl.” se subordona „Comandamentului Superior al Dobrogei”. Prin același ordin se preciza contraamiralului Horia Macellariu să stabilească „prin V.Am. Al. Stoianovici legătura cu Comandamentul rus. Rușii vor da sprijin”.<sup>98</sup>

Primele măsuri luate de contraamiralul Horia Macellariu au vizat restabilirea ordinii în port și oraș, unde unele depozite au început să fie devastate. Pe de altă parte, plecarea „Diviziei 9” a creat panică în rândul populației Constanța, au apărut disfuncționalități în activitatea unor instituții civile și militare. Posturile se părăseau, iar o parte a populației se îndrepta spre gară și șosele, cu gândul de a se refugia peste Dunăre.

Deși primise ordinul de a duce navele pe brațul Sulina și apoi în amonte, Horia Macellariu a decis să nu mai execute această misiune. S-a transmis „C.P.Z.C.”, care se retrăsese la Valu Traian să revină în port. A numit pe căpitanul-comandor Dumbravă la comanda portului cu misiunea de a instaura ordinea, a stopa furturile și jafurile. „C.P.Z.C.” a fost subordonat „Comandantului Superior al portului”.<sup>99</sup> Măsurile au readus încrederea în rândul populației constănțene. Totuși, contraamiralul Horia Macellariu avea să constate și să raporteze „Statului Major al Marinei” că trupele din subordine destinate apărării Dobrogei erau cu totul insuficiente. Acestea constau „din 3 batalioane recruți ai Diviziei a IX-a Infanterie, circa 2 batalioane recruți ai Marinei și echipajele navelor debarcate. Aceste 2 batalioane de recruți din marină nu au decât arme Manlicher fără muniții și nu există altă posibilitate de dotare cu armament automat. Nu dispunem de personal

<sup>97</sup> Jipa Rotaru ș.a., *Divizia 9 Mărășești*, p. 173.

<sup>98</sup> Apud. Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 53.

<sup>99</sup> *Ibidem*, p. 56.

pentru încadrare. Pentru apărare nu dispunem nici de aviație, nici de armament anticar, nici antiaerian și nici de artilerie de uscat. Absolut e necesar a ni se pune la dispoziție mijloacele necesare. Pentru asigurarea ordinii interne, numai la Constanța sunt necesare 2 batalioane instruite. Populația s-a înarmat cu material din dispozitivele germane pe care le-a jefuit și celelalte depozite”.<sup>100</sup> (sic).

Derularea cu succes a acțiunilor militare între Dunăre și Marea Neagră începând cu noaptea de 23 august 1944 a fost posibilă și determinată și de curățirea Deltei și a fluviului pe segmental dobrogean de navele germane. După distrugerea unor obiective proprii în cursul zilei de 24 august, al nopții de 24 spre 25 și al dimineții, majoritatea navelor comerciale și militare germane „se retrag în mare grabă în susul Dunării”.<sup>101</sup> Convoitul de nave a fost pus sub comanda contraamiralului P.W. Zieb. Pe măsură ce naviga în amonte, s-au atașat și alte nave, astfel că numărul a ajuns la circa 200. Concomitent, nave germane staționate la Sulina au ieșit în Marea Neagră, îndreptându-se spre sud. Pe 25 august 1944, ora 15.00, cca mai mare parte a Deltei Dunării era eliberată creând condiții forțelor sovietice pentru înaintarea nestingherită și cooperării cu trupele române.

Conform ordinelor primite de la „Marele Stat Major”, „Statul Major al Marinei” a acționat cu unitățile din subordine astfel încât trupele germane din Dobrogea să nu treacă în Muntenia.<sup>102</sup> Pentru îndeplinirea cu succes a misiunii, mijloacele de trecere a fluviului, românești și germane, trebuiau trecute pe malul vestic al Dunării și puse sub pază.

La 25 august 1944, „Statul Major al Marinei” a hotărât ca monitoarele „Grupului 2 Fluvial – Ardeal”, „Basarabia-Bucovina” și vedeta fluvială nr. 4, care staționau în zona Arapu-Brăila, să se deplaseze „imediat la Giurgiu cu misiunea de a ataca navele de război și convoaiele de debarcare germane”.<sup>103</sup> După primirea ordinului contraamiralului Al. Stoianovici, comandantul „C.F.Fl.” a reunit la

---

<sup>100</sup> A.M.R., fond 379, dosar 10, p. 29.

<sup>101</sup> D.I.M.P.R., vol. 1, p. 183.

<sup>102</sup> A.M.R., fond 379, dosar 10, f. 39; dosar 15, f. 21.

<sup>103</sup> *Ibidem*, f. 23 și urm.

bordul monitorului „*Bucovina*” comandanții monitoarelor, cărora le-a expus „*planul de urmărire și capturare a navelor în retragere pe Dunăre, fixând planul pentru îndeplinirea acestei misiuni*”.<sup>104</sup> Planul a stabilit ca monitoarele să acționeze perechi în funcție de starea tehnică a stațiilor telegrafice. Ordinul a prevăzut plecarea în misiune în dimineața zilei de 28 august 1944. Conform hotărârii, grupul „*Basarabia-Bucovina*” trebuia să acționeze pe Dunăre începând cu ora 3.00, iar grupul „*Ardeal-Lahovari*” pe brațul Borcea, după plecarea în misiune a primelor două monitoare.

Monitorul „*Bucovina*” a reușit să captureze 14 remorhere, 2 șlepuri cu motor și alte 60 șlepuri încărcate cu diferite materiale și muniție de război. Navele au fost dezarmate, o parte fiind trimise spre Piuă Pietrei, iar cele lipsite de mijloace de deplasare au fost lăsate pe poziție. În aceeași zonă au fost găsite puse pe uscat 3 remorhere cărora li s-au schimbat pavilionul și au fost, de asemenea, trase la mal. La km 229 au fost capturate mai multe convoaie cărora li s-a ridicat armamentul, fiind obligate să ancoreze în același punct.<sup>105</sup> Tot aici a fost găsit un convoi de nave cu răniți, care a fost trimis spre Piuă Pietrei.

Ajunse la Cernavodă, cele două monitoare au acostat, iar comandantul grupului, locotenent-comandor Nicolae Eustațiu, s-a prezentat la comandantul garnizoanei, colonel Grigorescu, căruia i-a transmis ordinal „*C.F.Fl.*” ca trupele care apărau podul să nu „*permită ca nici o navă germană să treacă în amonte de Cernavodă*”.<sup>106</sup> Navele trebuiau capturate, dezarmate, iar prizonierii germani îmbarcați pe o navă și trimiși spre Piuă Pietrei.<sup>107</sup>

După îndeplinirea misiunii la Cernavodă, cele două s-au îndreptat la Gura Borcei unde, conform ordinului, trebuiau să se reunească cu celălalt grup de monitoare ce acționa pe brațul Borcea. Pe drumul spre punctul de întâlnire, unde a ajuns la ora 19.00, în zona Rasova, au mai fost capturate două remorhere abandonate de germani.

---

<sup>104</sup> *Ibidem*, f. 24; dosar 10, f. 51.

<sup>105</sup> *Ibidem*, dosar 15, f. 24.

<sup>106</sup> *Registrul istoric al Căpitaniei Portului Cernavodă*, Muzeul Marinei Române Constanța (Passim).

<sup>107</sup> A.M.R., fond 379, dosar 10, p. 51.

Celălalt grup de monitoare, „*Ardeal-Lahovari*“, a plecat în misiune pe brațul Borcea pe data de 28 august 1944, ora 5.00. Grupul a fost însoțit de remorcherile „*Isvoranu*“ și „*Silistra*“. Toate navele germane întâlnite în drum: 2 șalupe, 3 bacuri încărcate cu armament și alimente, un convoi sanitar, format din 2 remorchere și 8 șleपुरi, precum și 11 remorchere au fost capturate.<sup>108</sup> După reunire la Gura Borcei, monitoarele și-au continuat misiunea spre Giurgiu.

La operațiunile de degajare de navele germane aflate în zona dobrogeană a Dunării a participat și torpilorul „*Sborul*“ care a capturat remorcherul „*Frankenstein*“ și nava-spital „*Ferdinand*“.<sup>109</sup>

Prin acțiunile forțelor terestre, maritime și fluviale române, în ziua de 29 august 1944 s-a încheiat cu succes misiunea de curățire a Dobrogei de trupele germane exclusiv prin efortul trupelor proprii. O ultimă acțiune de luptă în zona de litoral s-a mai înregistrat în dimineața zilei de 29 august. Un pluton german a atacat postul de jandarmi din comuna Darabani. A fost nevoie de intervenția grănicerilor de la pichetele din apropiere care „*au reușit – după o luptă scurtă, dar violentă, să-i alunge pe germani peste graniță*“. S-au luat măsuri de către compania de grăniceri de la Negru-Vodă ca un pluton de mitraliere montate pe căruțe să se deplaseze rapid în urmărirea inamicului.<sup>110</sup>

Pierderile produse inamicului de trupele „*Diviziei 9*“, „*Regimentului 2 Grăniceri*“ și „*Regimentului 8 Artilerie Antiaeriană*“ au fost considerabile: peste 10.500 prizonieri, între care, cum s-a precizat mai sus, un general și 400 ofițeri, numeroase nave, armament și diverse materiale.<sup>111</sup>

O preocupare majoră a contraamiralului Horia Macellariu și a comandanților trupelor dislocate între Dunăre și Marea Neagră a constituit-o stabilirea contactelor cu trupele sovietice și clarificarea raporturilor militare româno-sovietice.

---

<sup>108</sup> *Ibidem*, fond. 1.400, dosar 156, f. 71.

<sup>109</sup> Contraamiralul Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 79-80.

<sup>110</sup> *D.I.M.P.R.*, vol. 4, p. 19.

<sup>111</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 210.



Primele unități sovietice au pătruns în Dobrogea în dimineața zilei de 24 august 1944 în Delta Dunării în zona Periprava, continuând misiunile de luptă. În dimineața datei de 24 august au fost scufundate de aviația sovietică monitoarele „Lascăr Catargiu” și „Mihail Kogălniceanu”, deși acesta din urmă avea arborate pavilionul național și steag alb, precum și 2 remorchere („Elena Doamna”; „Elly”) și 6 șlepuri („Dionisios”; „Condoguris”; „Elisabeta”; „Sfântul Spiridon”; „Vasos și Jaques”), care transportau trupe între Chilia Nouă și Chilia Veche.<sup>112</sup> La 25 august, puțin după ora 10.00, o grupare de câteva avioane sovietice a bombardat portul Constanța, provocând scufundarea remorcherului dragor „Basarabia”, a câtorva nave germane, precum și a unor magazine de materiale pentru submarinele „U-Boot”-uri. S-au înregistrat victime în rândul echipajelor.<sup>113</sup> Pentru a sublinia irevocabilitatea desprinderii operate, unitățile române nu au ripostat, singura reacție venind din partea unei baterii germane de 88 mm.<sup>114</sup> În dimineața zilei de 26 august 1944 dintr-un avion sovietic au fost lansate deasupra Constanței manifeste ce îndemneau „pe marinarii români să aresteze pe comandanți și să conducă navele în porturile sovietice”.<sup>115</sup> Circa 100 avioane au bombardat Sulina, provocând pierderi și distrugerii. Șalupa „Rândunica”, plină cu răniți, a fost mitraliată.<sup>116</sup>

Pentru clarificarea situației, cunoașterea poziției sovieticilor și informarea acestora, din ordinul „Marelui Stat Major”, contraamiralul Al. Stoianovici și generalul Leoveanu s-au deplasat pe data de 26 august 1944, ora 14.30, la Ismail pentru o întâlnire cu contraamiralul Gorșkov, comandantul „Flotei Sovietice de Dunăre”. Din primul moment, contraamiralul Gorșkov a precizat că „el personal nu are nici un ordin cu privire la armistițiu”.<sup>117</sup> De asemenea, a afirmat că „nu este deloc lămurit asupra vizitei la el a generalului și contraamiralului român”.<sup>118</sup> Cu calm, cei doi delegați ai „Armatei Române” i-au

<sup>112</sup> Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1996, p. 127.

<sup>113</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 204.

<sup>114</sup> Contraamiralul Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 49.

<sup>115</sup> *Ibidem*, p. 55.

<sup>116</sup> A.M.R., fond 379, dosar 10, f. 37; D.I.M.P.R., vol. 1, p. 177.

<sup>117</sup> Contraamiralul Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 54.

<sup>118</sup> *Ibidem*.

prezentat contraamiralului Gorșkov noua situație politico-militară, solicitându-i să ceară la Moscova confirmarea stării de armistițiu între România și U.R.S.S.

Complexitatea situației a fost creată de faptul că la 24 august 1944 „*Națiunile Unite*” nu recunoscuseră noul statut pe care România și l-a creat prin întoarcerea armelor și aderarea la marea alianță și considerau România ca fiind încă inamică. S-a pornit astfel de la o situație neclară în raporturile politico-militare româno-sovietice, extrem de dezavantajoasă pentru partea română. Guvernul României, „*Marele Stat Major*” și „*Statul Major al Marinei*” au acționat în sensul declarației lui V. Molotov, din 2 aprilie 1944, și al „*Declarației din 23 august 1944*”, care nu era un armistițiu. Partea română a suspendat unilateral acțiunile militare, fără a se semna un acord. Trebuie precizat că la nivelul comandamentului „*Marinei Regale*” din Constanța s-a crezut în existența unui astfel de acord și s-a acționat în acest sens.

În timpul discuției, amiralului Gorșkov i s-a raportat că 2 vedete sovietice au intrat în portul Tulcea. Întrebat de contraamiralul Al. Stoianovici care era scopul prezenței acestora în portul românesc, i s-a răspuns că „*trebuie să ceară tuturor navelor românești de război din Tulcea să se predea, iar dacă se vor opune vedetele vor deschide focul asupra lor și le vor scufunda*”.<sup>119</sup> Al. Stoianovici i-a precizat interlocutorului său că misiunea lor este de a discuta modalitățile de cooperare între forțele fluviale române și sovietice, de a obține acordul ca navele aflate în Mare să intre pe Dunăre pentru urmărirea celor germane, subliniind că „*cererea de predare a navelor de la Tulcea*” (monitorul „*Brătianu*”, o vedetă fluvială, trei pontoane, remorcherul „*Mântuirea*”) „*exclue acțiunea de cooperare dintre români și sovietici pentru urmărirea cât mai grabnică a navelor germane*”, iar pe de altă parte împiedică „*executarea misiunii flotilei fluviale la Hârșova-Piua Pietrei, precum și a altor misiuni în amonte pe Dunăre*”.<sup>120</sup> S-a reușit amânarea ordinului până a doua zi, ora 11.00, însă în final navele au fost predate.<sup>121</sup>

---

<sup>119</sup> *Ibidem.*

<sup>120</sup> Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 211.

<sup>121</sup> Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 63.

În după-amiaza zilei de 26 august 1944 (ora 17.30), în Sulina a intrat primul batalion sovietic. Comandantul acestuia a comunicat comandantului „*Batalionului 16 Infanterie Marină*”, maiorul Titieni, că preia comanda garnizoanei orașului, că se interzice circulația trupelor române, iar depozitele germane sunt rechiziționate. La cererea de a preda armele batalionului, maiorul Titieni a refuzat, solicitând timp pentru precizări de la eșalonul superior, cerere aprobată de comandantul sovietic cu condiția ca toate armele să fie adunate și păzite de români. Sovieticii au capturat și navele trimise (motonava „*Abrud*” și un șlep) pentru transportul „*Batalionului 16 Infanterie*” la Tulcea. Mai mult, soldații sovietici au jefuit ostașii români de bocanci, haine și alte obiecte personale.

În seara zilei de 26 august, contraamiralul Al. Stoianovici a raportat telefonic contraamiralului Horia Macellariu concluziile convorbirilor avute cu contraamiralul Gorșkov și situația operativă din zonă. Stoianovici preciza că în portul Tulcea intraseră 5 vedete rusești, iar trupele sovietice ce se stabiliseră în localitatea Principele Carol nu au mai permis trupelor române să efectueze deplasări. Aceeași situație reieșea și din raportul generalului Leoveanu, care a informat că de la Moscova urma să sosească un delegat.

Deși a fost informat asupra situației create în Delta Dunării, primul-ministru, generalul Sănătescu, nu a dat ordine clare referitoare la predarea navelor, limitându-se la precizarea necesității cooperării cu „*Armata Uniunii Sovietice*”. În schimb, G. Niculescu-Buzești, titularul „*Ministerului de Externe*”, la informarea șefului „*Secției III Operațiuni*” din „*Statul Major al Marinei*” referitor la cererea sovieticilor de a preda navele, i-a comunicat acestuia verbal: „*Predați Flota ca să salvăm 14 milioane de români*”, promițând că va informa Guvernul.<sup>122</sup> Soluția viceamiralului Ioan Georgescu, ministrul „*Marinei*”, care se afla internat în spital fiind rănit, a fost să se încerce tergiversarea predării vapoarelor prin tratative. Până se va ajunge la înțelegere, navele să fie predate provizoriu, chestiunea urmând să se abordeze pe cale diplomatică.

---

<sup>122</sup> Apud, *Ibidem*, p. 64-65.

În dimineața zilei de 27 august 1944, „Ministerul de Externe“ a transmis „Statului Major al Marinei“ documentul intitulat „Asupra hotărârii luate de Ministerul de Externe în ceea ce privește comportarea comandanților Marinei Regale Române față de trupele sovietice“. În notă se preciza că „Statul român a declarat armistițiul și așteaptă din partea Marinei Regale ca, prin atitudinea ei, să-i permită de a-l încheia cât mai urgent. Regulile de onoare tradiționale ale unei marine militare trebuie sacrificate în acest moment de grea cumpănă pentru țara noastră, când oriunde și-n orice situație forțele noastre armate trebuie să capete încrederea forțelor sovietice“. În legătură cu comportamentul față de sovietici se preciza în continuare: „comandanții de marină români vor protesta energic pe lângă comandanții sovietici, în cazul când aceștia vor împiedica acțiunea forțelor române contra forțelor germane. Totuși, în cazul când, cu toate stăruințele depuse în acest scop, comandanții sovietici nu acceptă protestul, navele românești vor fi puse la dispoziție în mod temporar. Nici una din navele românești nu va fi internată în porturi străine sau scufundată. Comandanții români, care vor ordona sau executa asemenea operații vor fi traduși în fața Curții Marțiale“.<sup>123</sup>

Documentul cerea marinarilor români să-și sacrifice onoarea și să adopte o poziție care să permită încheierea armistițiului declarat de România unilateral. Se sublinia care era misiunea principală – lupta contra forțelor germane, iar dacă sovieticii se opun acțiunilor, navele trebuiau puse temporar la dispoziția lor. Comandanții nu vor îndeplini misiuni ordonate de ruși, ce vizau scufundarea navelor ori evacuarea în porturi străine. Desigur, au fost recomandări dureroase pentru marinarii români, greu de înțeles în condițiile în care armele românești tăceau, iar sovieticii continuau să atace și să ceară ultimativ, fără condiții, predarea navelor.

„Statul Major al Marinei“ a transmis la ora 9.30 ordinul întocmit în spiritul notei „Ministerului de Externe“, „C.F.Fl.“ și „C.F.N.M.“ de a protesta pe lângă sovietici dacă se împiedică cooperarea, iar dacă se refuză conlucrarea navele trebuiau puse la dispoziția lor.

---

<sup>123</sup> *Ibidem*, p. 66.

La 27 august, ora 11.00, navele de la Tulcea au fost predate rușilor, care au păstrat echipajele și pavilionul românesc, dar au impus arborarea unui pavilion alb, semn că navele s-au predat. Le-au ordonat apoi să se deplaseze la Ismail. Aici comandanții au fost obligați să semneze câte o declarație că vor lupta împotriva germanilor sub comanda operativă a „Flotei Ruse de Dunăre”. În dimineața aceleiași zile, avioane sovietice au lansat asupra Constanței manifeste pe care se scria „Flota să se refugieze în porturile sovietice”.<sup>124</sup>

A doua zi, contraamiralul Horia Macellariu era informat de la Tulcea că numeroase trupe sovietice trec în Dobrogea. S-a raportat totodată că la Tulcea a sosit o delegație rusă. Pentru noua rundă de discuții delegația română a fost formată din generalii Leoveanu, Tudose și contraamiralul Al. Stoianovici. Acestora urma să li se alăture și, desigur, să conducă delegația generalul I. Eftimiu, titularul „Ministerului Comunicațiilor”. Întrucât, între timp, generalul Eftimiu a primit un nou ordin de a lua legătura, în comuna Mazăru, la sud de Tiraspol-Tighina, cu un general rus, l-a delegat pe generalul Leoveanu pentru a discuta cu contraamiralul Gorșkov. Acesta a cerut în mod expres subordonarea operativă a flotei române celei sovietice, solicitare aprobată de delegația română. S-au cerut contraamiralului Gorșkov eliberarea echipajelor monitoarelor „Catargiu” și „Kogălniceanu” și aprobarea deplasării unor nave în zona Piuș-Pietrei. Generalul Leoveanu și contraamiralul Stoianovici au revenit la Tulcea cu o vedetă amiral-sovietică, unde au purtat discuții cu generalul rus ce comanda trupele de ocupație.

Până în dimineața zilei de 29 august 1944 efective rusești de mărimea unei brigăzi intraseră în Babadag, iar de la Hârșova un batalion din avangardă înainta „în pâlcuri, în căruțe, pe jos sau călări, unii chiar într-un dric luat cu jașca de la Tulcea, tras de un bou și un cal, într-o vădită dezordine, făcând mai degrabă impresia că erau împinși cu forța înaintea armatei organizate”.<sup>125</sup>

---

<sup>124</sup> Ibidem, p. 91.

<sup>125</sup> A.M.R., Jurnalul de Operații al Comandamentului Forțelor Navale Maritime, f. 45; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 205-206; Contraamiralul Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 80-81.

La Capul Midia 2 vedete sovietice au lăsat la uscat un ofițer ce a adus un plic adresat contraamiralului Horia Macellariu, ce conținea textul: „*Ultimatumului*”<sup>126</sup> adresat de amiralul Oktiabrisky, comandantul „*Flotei din Marea Neagră și Sulina*”. Documentul avea cinci cereri ultimative:

„*Propun:*

1. *Toată Flota românească de Război și auxiliară să fie mutată la Sulina și predată Comandamentului Maritim Sovietic.*

2. *Toate echipajele germane de război și auxiliare să fie arestate, iar navele să fie aduse la Sulina.*

3. *Toate hărțile și documentele relative la barajele și de mine pe Marea Neagră și Dunăre să fie predate Comandamentului Marinei Sovietice.*

4. *Răspunsul la prezentul ultimatum îl aștept cel mai târziu până la 29 august, orele 12.00.*

5. *În caz de refuz de a accepta ultimatumul de față sau de neprimire a răspunsului, cu începere de la orele 15.00 din 29 august, voi începe atacul Flotei și bazelor Dv. de pe mare și din aer.*

*Comandantul «Flotei din Marea Neagră și Sulina»  
Amiral Oktiabrisky”*

Din „*Ultimatum*” se desprinde cu claritate că sovieticii doreau să controleze și navele maritime, așa cum procedaseră și cu cele ale „*Flotilei de Dunăre*”.

După cum era redactat punctul doi, reiese că amiralul Oktiabrisky nu cunoștea care era situația echipajelor și navelor germane atât de la Marea Neagră, cât și de pe Dunăre. Pentru a putea naviga în siguranță în apele românești doreau să cunoască situația barajelor.

Contraamiralul Horia Macellariu avea să noteze peste ani în memoriile sale: „*Asta nu înseamnă armistițiu, alianță, cobeligeranță, prietenie! Asta înseamnă că rușii consideră că România a capitulat! Mă hotărâsc să refuz acceptarea ultimatumului primit, neconsiderându-mă învins. Îmi sunau în minte cuvintele mari primite*

---

<sup>126</sup> *Ibidem*, p. 81.

de la eşaloanele superioare: armistițiul, alianță cu sovieticii, colaborare cu ei, dar să nu mă las dezarmat".<sup>127</sup>

După ce a raportat telefonic generalului Ion Eftimiu, delegatul guvernului aflat la Tulcea, care i-a aprobat decizia, contraamiralul Horia Macellariu a redactat personal răspunsul către amiralul Oktiabrisky. Documentul a fost finalizat la ora 8.45. Din conținutul său reiese că se confirma primirea „Ultimatului” la 29 august 1944, ora 7.00, și se preciza că în baza ordinului Guvernului român și a prevederilor declarației Molotov, „trupele române care vor înceta lupta împotriva Armatei Roșii și vor duce războiul împotriva germanilor pentru independența României nu vor fi dezarmate, ci ajutate și considerate cobeligerante”. În continuare, răspunsul lui Horia Macellariu prezenta situația „de facto a Armatei” și „Marinei”, începând cu seara datei de 23 august. Se preciza că trupele germane au fost alungate de pe litoral și în această situație se conchidea că „nu văd necesitatea ultimatumului”. Amiralul Oktiabrisky era informat despre discuțiile purtate la Ismail cu partea sovietică și despre faptul că pe Dunăre se cooperează cu flota sovietică. Se preciza că „Din ordinul guvernului român, forțele Marinei Române sunt gata a primi directiva de luptă a Comandamentului Flotei Roșii din Marea Neagră împotriva germanilor. Nici o navă de război sau auxiliară nu se mai găsește în porturile Marinei Române, fiind alungate. Sunt gata a pune la dispoziția Comandamentului Maritim Sovietic hârtiile și documentele relative la barajele de mine din Marea Neagră. Pe Dunăre nu sunt așezate mine de către români”. În finalul răspunsului la „Ultimatum”, Horia Macellariu propunea atașarea reciprocă a câte unui ofițer de legătură.<sup>128</sup>

Textul a fost transmis la ora 9.25, cu două ore și jumătate mai devreme decât preciza „Ultimatumul”, dovadă certă a modului responsabil în care contraamiralul Horia Macellariu a abordat situația. S-au luat măsuri ca amiralul Oktiabrisky să primească pe mai multe canale (telefonic și scris) răspunsul înainte de expirarea termenului. Totodată, s-au transmis ordine ca la Constanța populația să poată fi alarmată din timp, în cazul declanșării unui atac sovietic.

<sup>127</sup> *Ibidem*, p. 82-83; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 206.

<sup>128</sup> Contraamiralul Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 86-87.

Informând eșalonul superior, contraamiralul Horia Macellariu a primit un ordin verbal de la șeful „Secției III Operații”, care i-a cerut să trimită navele la Sulina. Contraamiralul l-a însărcinat pe căpitanul-comandor Alexandru Dumbravă, comandantul grupării de distrugătoare, pentru a pregăti marșul navelor spre Sulina.

Contraamiralul Horia Macellariu a redactat un al doilea document, o scrisoare, pe care la 10.45 a expediat-o amiralului Oktiabrisky, în care aduce noi clarificări privind cadrul cooperării. Astfel, se preciza că „*Marina Română va coopera cu flota sovietică în unitățile constituite române, care intră sub comandamentul forțelor sovietice și numai în lupta contra forțelor germane*”. Textul era foarte explicit: cooperare în lupta contra forțelor germane, dar în unități cu comandă proprie. S-a dorit să se păstreze comanda navelor, controlul lor și să se evite dispersarea lor. Textul era însoțit de o anexă: „*Situația navelor de război și auxiliare române în portul Constanța la 29 august 1944, ora 10.00. 1. Nave disponibile: NMS Regina Maria, N19S Constanța, Mărășești, C.Am. Murgescu, Cpt. Dumitrescu, Slt. Ghiculescu, S.M.R. Ardeal, vedetele torpiloare 3, 4, 7, 9, remorchererele I.G. Duca, Tomis, Lt. Vârtosu, Alba-Iulia, precum și șalupa Albatros; 2. În reparații: NMS regele Ferdinand, Mărășești, submarinul Marsuinul, Rechinul, Dacia, Lt.c-dor Stihi Eugen, torpilorul Smeul, vedetele torpiloare 5,6,9, remorchererele Negoitul, Istria, SMR Oituz, Orel, Fritz și Glückstadt*”.<sup>129</sup> (sic).

Pentru deplasarea navelor la Sulina s-au constituit 3 grupări de marș: „*Gruparea de marș nr. 1 – comandant NMS „Am. Murgescu” din care mai făceau parte „Slt. Ghiculescu”, „Cpt. Dumitrescu”, ora de pornire 14.00; „Grupul de marș nr. 2: comandantul Escadrilei de Distrugătoare”, „NMS Regina Maria”, „Mărășești”, escortate de V/S (vânătoarele de submarine – n.n.) nr. 3 și 9. Plecarea din Constanța la ora 16.00. „Gruparea de marș nr. 3: comandată de comandantul Flotilelor de vânătoare de submarine V/S 1, 2, 3”, remorcherul „Aslan”, „I.G. Duca”, „Lt. Vârtosu”, „Dor de mare”, „Albatros”. Plecare din Constanța la ora 17.30.*”<sup>130</sup>

---

<sup>129</sup> *Ibidem.*

<sup>130</sup> Nicolae Koslinski, Raimond Stănescu, *op.cit.*, volumul III, București, 1998, p. 197-198.



Prima întâlnire în Mare a navelor românești cu cele sovietice s-a produs în jurul orei 16.00, când vedetele nr. 7 „*Viforul*“ și nr. 4 „*Vedenia*“ au întâlnit în dreptul Cășlei Vădanei (punct costier situat la jumătatea drumului dintre Sfântu Gheorghe și Sulina) navele sovietice aflate în drum spre Constanța. Un raport referitor la această întâlnire a întocmit căpitanul-locotenent Mircea Papazoglu, locțiitor al comandantului „*Escadrilei de vedete torpiloare*“, sub forma unei scrisori adresate viceamiralului Ilia Ilici Azarov.<sup>131</sup> Cinci nave sovietice aflate în drum spre Constanța s-au apropiat pregătite de luptă, deși vedetele românești țineau țevile tunurilor la verticală, iar „*Viforul*“ avea pavilionul alb (de parlamentare). Deși Marea atingea gradul 4-5, s-a reușit transbordarea personalului: delegatul purtător al răspunsului la „*Ultimatum*“ a trecut pe nava-comandant sovietică, predând contraamiralului Azarov documentul. Vedeta nr. 4 și-a continuat drumul spre Sulina, iar vedeta nr. 7, la bordul căreia trecuseră căpitanul de rangul II Kovel și un locotenent major translator, urma să piloteze navele sovietice spre Constanța. Conform surselor istorice, primele trupe sovietice au intrat în Constanța la ora 15.40. Două tanchete ușoare și mai multe autocamioane au intrat în oraș în recunoaștere. Un delegat al „*Comandamentului Dobrogei*“ a contactat pe comandantul detașamentului rus. Acesta a cerut spații pentru parcare a 20 tancuri și locuri de cazare pentru trupe și animale. S-au repartizat terenul din fața gării (vechi) și un teren în zona de sud a orașului lângă „*Abator*“. În mai puțin de o oră, noi trupe și autovehicule au intrat în oraș, solicitând combustibil. Toate cererile trupelor sovietice au fost satisfăcute. Până în seara zilei de 29 august 1944 unitățile ruse au atins linia ferată Constanța-Medgidia-Cernavodă. Eșaloanelor aflate în deplasare spre frontiera româno-bulgară li s-au pus la dispoziție ofițeri de grăniceri pentru a le conduce. La 31 august, trupele rusești au atins granița. Aici s-au regrupat pentru intrarea în Bulgaria.

Întrucât de la comandamentul sovietic s-a primit ordinul ca toate navele să aștepte la Constanța, s-a transmis comandantului *N.M.S.* „*Murgescu*“ să revină în port. Canonierele au primit ordinul să aștepte

---

<sup>131</sup> Marian Cojoc, *Portul Constanța și Marinu Română în documente de arhivă (1944-1947)*, în „*România de la Mare*“, an V, nr. 7, 1996, p. 33-34; Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 94-95.

la intrare în baraj și să piloteze navele sovietice spre port. Începând cu ora 22.00 s-a aprins lumină de la farurile de semnalizare și s-a deschis estacada de la intrare din port.

La ora 19.15, două hidroavioane rusești au aterizat pe lacul Mamaia, comandate de un comandor. Scopul a fost de a bloca orice activitate a hidroavioanelor românești și de a lipsi „*Marina Regală*” de posibilitatea efectuării unor misiuni de observare și cercetare aeriană.

Pentru a dovedi sovieticilor bunele intenții, dorința de cooperare și ospitalitatea, contraamiralul Horia Macellariu a oferit în seara zilei de 29 august 1944 un dineu celor cinci ofițeri din brigada motorizată sovietică ce intrase în Constanța, la care au mai luat parte ofițeri români și reprezentanți ai autorităților civile constănțene.

În jurul orei 23.00, canonierele „*Stt. Ghiculescu*” și „*Cpt. Dumitrescu*” au luat contact cu cele 5 motocanioane sovietice dirijate de vedeta nr. 7. Pilotarea grupării a fost făcută de canoniera „*Cpt. Dumitrescu*”, întrucât la motorul babord al navei „*Ghiculescu*” s-a produs o avarie. Navele au intrat în port la ora 2.40, fiind conduse la cheul din fața Gării Maritime. Aici, echipajele românești așteptau pentru a-i primi pe marinarii ruși, conform protocolului marinăresc internațional. Protocolul nu s-a respectat, comandanții ruși refuzând ceremonialul și manifestând față de români lipsă de încredere și comportament de ocupant.

Chemat în port, contraamiralul Horia Macellariu a dorit să discute cu comandantul navelor rusești, contraamiralul Ilia Ilici Azarov, care a refuzat. În schimb, a ordonat subordonatului său, comandorul Derevenko, să se întâlnească cu contraamiralul Horia Macellariu, căruia i-a cerut într-un limbaj arogant, jignitor și ultimativ o serie de măsuri: blocarea carburanților, aprovizionarea exclusivă a navelor sovietice, controlul materialelor existente în port, instalarea la bordul navelor românești a unui ofițer rus, interzicerea oricăror manevre, instalarea unui comandament în oraș și port, predarea dispozițiilor ce au aparținut trupelor germane, asigurarea aprovizionării cu alimente a trupelor sovietice, punerea la dispoziție a unor mijloace de transport, spații de cazare pentru o mie de marinari și o vilă pentru instalarea comandamentului.<sup>132</sup> S-au cerut punerea la dispoziție sovieticilor a

---

<sup>132</sup> *Ibidem*, p. 103.

„Hotelului Bristol“, autoturisme și liberă circulație pentru rubla sovietică. La „Hotelul Carlton“ s-a instalat comandamentul trupelor de uscat sovietice de ocupație. Și acestea au cerut să li se dea alimente, combustibil, mijloace de transport și bani fără a prezenta acte constatative. S-au pus la dispoziția sovieticilor schițele dispozitivului bateriilor de coastă și dispozitivului de observare, situația barajelor și lista navelor germane care au părăsit portul Constanța.

La 30 august 1944, „Statul Major al Marinei“ a transmis ordin „Comandamentului Dobrogei“ să ia măsuri ca tot ceea ce a aparținut germanilor să fie păzit, inventariat și trecut în patrimoniul „Armatei Române“, cei care nu se supuneau ordinului urmând să fie dați în judecată pentru jaf. Ordinul nu mai putea fi îndeplinit întrucât comandanții navelor românești raportau că „depozitele germane din port sunt asaltate cu arma în mână de marinarii sovietici și pur și simplu devastate“. Contraamiralul Horia Macellariu nota în continuare: „Așa că ce trebuia să fac? Să dau în judecată trupele sovietice pentru jaf? Eu însumi aș fi făcut-o bucuros, dar...“.<sup>133</sup>

În după-amiaza zilei de 30 august 1944, o delegație a Guvernului României a sosit la Constanța. R. Georgescu, subsecretar de stat, secretar-general al „Ministerului Economiei Naționale“, delegat al „Băncii Naționale“ a venit să reglementeze în primul rând pretenția sovieticilor de a pune în circulație rubla. Conform cerinței „Comandamentului Marinei Sovietice“, delegației Guvernului i s-au mai alăturat la discuții contraamiralul Horia Macellariu și traducătorul de limbă rusă, locotenent-comandorul Boris Levitsky. Primirea delegației române a fost rece, distantă și jignitoare. Contraamiralul I.I. Azarov și comandorul Derevenko i-au primit pe români „stând jos, neschițând nici un gest de a se ridica în picioare, iar amiralul sovietic ținându-și picioarele întinse și cu șireturile pantofilor desfăcute“.<sup>134</sup> R. Georgescu a informat că Guvernul României pune la dispoziția „Comandamentului Sovietic“ 350.000 lei, dar oferta a fost respinsă. Întrevederea a luat sfârșit fără să se ajungă la înțelegere, deși R. Georgescu și-a exprimat deschis simpatia față de sovietici.

---

<sup>133</sup> *Ibidem*, p. 106.

<sup>134</sup> *Ibidem*, p. 110.

Contraamiralul Azarov a respins invitația la masă făcută de conducătorul delegației române, dovadă că sovieticii continuau să păstreze distanță față de români.

La ora 17.00 contraamiralul Azarov, comandorul Derevenko, însoțiți de contraamiralul Horia Macellariu, comandorul N. Bardescu și alți ofițeri, fotografi și operatori ruși, au inspectat navele și portul Constanța. Primirea s-a făcut conform protocolului maritim internațional și onorurilor militare. Observând nava „*Mureșul*” (ex-„*Orel*”), una dintre navele sabordate de sovietici pentru a închide portul Odessa, ce a fost ranfluată de specialiștii „*Marinei Regale*” și adusă la Constanța, contraamiralul I.I. Azarov a cerut schimbarea pavilionului românesc cu cel sovietic și piturarea navei în 24 de ore, desigur pentru preluarea ei. La terminarea inspecției, sovieticii au întors pur și simplu spatele contraamiralului Horia Macellariu și însoțitorilor săi. A fost încă o dovadă a aceluiași comportament de ocupant care a dorit să nu lase românilor nici o speranță. Horia Macellariu avea să noteze în legătură cu atitudinea acestora: *„câtă vreme am fost în contact cu sovieticii la Constanța, nimeni nu mi-a întins vreodată mâna, nimeni nu mi-a vorbit convenabil, nu pentru mine personal, ci pentru calitatea mea de ofițer român. Dar pentru comuniștii sovietici, fie ei chiar îmbrăcați în haină militară, nu există nici cele mai elementare reguli de bună-cuviință și nici reguli de onoare obișnuite în armatele tuturor țărilor civilizate”*.<sup>135</sup>

În după-amiaza zilei de 30 august 1944, la Sulina a sosit și grupul de militari români de pe Insula Șerpilor, care fusese ocupată de trupele sovietice în ultimele zile ale lunii august 1944.<sup>136</sup> Cert este că aceasta a însemnat preluarea prin forța armelor de către sovietici a Insulei Șerpilor.

„*Statul Major al Marinei*” s-a preocupat și în zilele următoare să reglementeze raporturile româno-sovietice. Astfel, în dimineața zilei de 31 august 1944 s-a transmis ordinul „*Ministrului de Externe*” de a

---

<sup>135</sup> În legătură cu controversa asupra datei ocupării Insulei Șerpilor, vezi pe larg: Dr. Pădurcanu I. Dominuț, *Insula Șerpilor*, Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 318-319.

<sup>136</sup> Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 114.

contacta delegatul Guvernului pe lângă mareșalul Fiodor Ivanovici Tolbuhin, subsecretarul de stat R. Georgescu, însărcinat cu rezolvarea „*chestiunilor economice, financiare și de subzistență în legătură cu prezența trupelor sovietice în România*”, care trebuia să prezinte poziția Bucureștiului. În opinia Guvernului României, trupele sovietice, terestre și navale, prezente pe teritoriul și în apele românești nu se găseau „*în calitate de forțe ocupante*”, ci pentru a lupta împreună cu trupele române împotriva Germaniei. Partea română va pune la dispoziție materialele de care trupele rusești aveau nevoie, fondurile necesare (nu și pe cele ale unităților române), „*într-o măsură rezonabilă și până la limita la care Armata și Flota noastră nu ar rămâne ea însăși lipsită de mijloacele indispensabile funcționării lor*”. Dacă trupele sovietice luau materiale cu forța, partea română trebuia să protesteze energic, iar pentru livrările și rechizițiile efectuate de sovietici urmau să se ceară dovezi scrise.<sup>137</sup> Numai la Constanța, în urma unor discuții între contraamiralul Horia Macellariu și generalul Bogradov, care se instalase la „*Hotel Carlton*”, la fostele depozite germane s-a pus pază româno-rusă, iar ceea ce mai rămăsese din materiale a fost eliberat pe acte semnate de români și ruși.<sup>138</sup> Pe baza rapoartelor scrise primite de la „*Comandamentul Superior al Dobrogei*”, „*Statul Major al Marinei*” a notificat „*Ministerului de Război*”, „*Marelui Stat Major*” și „*Ministerului de Externe*” la 31 august 1944 că trupele sovietice se considerau trupe de ocupație, că au preluat depozitele germane și au cerut predarea celor românești, au rechiziționat spații, localuri, mijloace de transport și de subzistență, fără acte, „*prin somații drastice și amenințări ultimative*”. Întreaga cantitate de carburanți a fost sechestrată. Se informa că misiunea secretarului de stat R. Georgescu a eșuat, acesta părăsind Constanța pentru a raporta Guvernului situația. În notă s-a exprimat opinia că era necesară o intervenție urgentă la Moscova pentru a se da ordin „*direct comandamentelor terestre și navale din Dobrogea, deoarece toate protestele făcute de noi până în prezent au rămas fără rezultate*”. În finalul documentului se preciza că la Constanța „*Comandamentul*

---

<sup>137</sup> *Ibidem*, p. 118.

<sup>138</sup> *Ibidem*.

*Naval Sovietic își exercită toată autoritatea asupra portului orașului Constanța, depășind complet comandamentul terestru*".<sup>139</sup>

La 31 august 1944 s-a primit ordinul de la „Comandamentul Sovietic” de a retrace monitoarele aflate în misiune în amonte de Brăila la Reni, ceea ce a însemnat, de fapt, sechestrarea lor. În dimineața aceleiași zile, doi ofițeri ruși s-au prezentat la punctul de comandă al „C.F.N.M.” din cartierul Coiciu din Constanța, care au cerut informații despre activitatea desfășurată în zilele anterioare, relațiile cu forțele germane, date despre flotele bulgară, ungară, turcă și despre navele germane plecate din port, schițele barajelor, instrucțiuni referitoare la drumurile de navigație ș.a. Șeful „Biroului 3”, căpitanul Gh. Costea, le-a atras atenția ofițerilor ruși asupra necesității executării unor importante misiuni în zona costieră: patrulări cu vânătoare de submarine la intrarea în baraje și în interior, precum și în zona Sulina, la sud de Insula Șerpilor întrucât în Marea Neagră acționau submarine germane.<sup>140</sup>

O întâlnire importantă a avut-o contraamiralul Horia Macellariu în seara zilei de 31 august 1944. Chemat la generalul Bogradov, acesta i-a adresat 11 întrebări referitoare la localitățile mai mari de 1.000 locuitori, situația episcopului ortodox, a bordelurilor din oraș ș.a. Generalul a solicitat să formeze trei garnituri de tren „de dimensiuni și capacitate care nu existau în România”.<sup>141</sup> Întrucât în Dobrogea nu existau vagoane, s-au trimis locomotive la Fetești pentru a aduce vagoane. La ora 21.00, la „Centrul Militar” Constanța au fost adunați reprezentanți ai autorităților militare și civile din oraș, la care a participat generalul Bogradov care a fost însoțit de un alt general. Contraamiralul Horia Macellariu a fost surprins că generalul Bogradov a întrebat pe cei prezenți dacă cunosc condițiile armistițiului. „Era pentru prima oară când un rus confirmă existența unui armistițiu”. După un număr din „Pravda” a citit declarația lui Molotov din 2 aprilie 1944, pe care mareșalul I. Antonescu le-a respins, dar au fost acceptate la 23 august 1944 de Regele Mihai. Generalul Bogradov a insistat în

---

<sup>139</sup> *Ibidem*, p. 112.

<sup>140</sup> *Ibidem*, p. 120.

<sup>141</sup> *Ibidem*, p. 121.

cuvântul său numai pe înlesnirile pe care autoritățile române erau obligate să le facă trupelor rusești, amenințând că în caz contrar „*ne expunem la grave consecințe*“.<sup>142</sup> S-a cerut tuturor celor prezenți să întocmească situații asupra sectoarelor pe care le conduceau.

Raporturile autorităților și ale dobrogenilor cu trupele sovietice nu s-au îmbunătățit după întâlnirea cu generalul Bogradov. La „*Comandamentul Superior al Dobrogei*“ soseau plângeri de la locuitori din întreaga regiune care reclamau jafuri, violări de domiciliu, abuzuri asupra femeilor, rechiziții forțate, crime ș.a. comise de trupele sovietice.<sup>143</sup> Protestele comandanților români n-au avut nici un efect asupra trupelor rusești care se comportau în continuare ca ocupanți.

În dimineața zilei de 1 septembrie 1944, ora 3.35, în portul Constanța s-a produs un incident care a agravat relațiile militare româno-sovietice. Nava „*Oituz*“ a „*Serviciului Maritim Român*“ a fost lovită de o torpilă trasă din gura portului. A doua torpilă a lovit „*cheul de la Titan*“ deteriorându-l pe circa 50 m. Torpilele au fost lansate de submarinul german „*U23*“, care, cunoscând drumul de acces dintre Tuzla și Constanța, a profitat de faptul că a găsit estacada de la gura portului deschisă. A urmat scufundarea unui dragor sovietic aflat în marș într-o grupare navală însoțită de nava „*Amiral Murgescu*“.

La farul verde de la gura portului s-au deplasat pentru anchetă viceamiralul Bassisty, contraamiralul I.I. Azarov, comandorul Derevenko, alți ofițeri ruși, comandorul N. Bardescu, ofițeri români cărora li s-au alăturat contraamiralul Horia Macellariu. Sovieticii au încercat să acuze „*Marina Regală*“, deși răspunderea activităților derulate în port era în sarcina „*Comandamentului Sovietic*“. Fermitatea contraamiralului Horia Macellariu a modificat atitudinea rușilor și s-a „*convenit că pentru neînchiderea estacadei greșeala revenea unui ofițer sovietic care a fost sancționat*“.<sup>144</sup> După cum se constata, în zilele următoare „*Comandamentul sovietic*“ a continuat să considere

---

<sup>142</sup> *Ibidem*, p. 123.

<sup>143</sup> Nicolae Koslinski, Raimond Stănescu, *op.cit.*, p. 206-207.

<sup>144</sup> Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota Maritimă Comercială Română. Un secol de istorie modernă 1895-1995*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1995, p. 175.

incidentele drept acte de sabotaj ale Marinei Regale Române în complicitate cu marina germană.<sup>145</sup>

Pentru că pericolul atacurilor submarine germane se păstra, contraamiralul H. Macellariu a propus un plan de ascultare și vânatoare de submarine, întocmirea unui plan comun de foc, care au fost acceptate de sovietici.

În ziua de 3 septembrie 1944, noul comandant al *Bazei Navale Sovietice* de la Constanța, generalul Morgonov, a inspectat portul. Urmarea a fost că trupele sovietice au preluat controlul punctelor de intrare în port. Dintr-un raport al căpitanului portului Constanța, Gheorghe Bibicescu, datat 6 octombrie 1944, aflăm că: „*Porțile de intrare în port sunt păzite de santinele sovietice, santinelele române făcând paza numai la diverse instituții, ca: uzina electrică, silozuri, stație petrol etc.*”

*În total nu avem în port decât 47 grăniceri. Restul de 300, efectivul normal al companiei de grăniceri nu are asentimentul Armatei Sovietice pentru a intra în port.*

*Toate localurile din port: Gara Maritimă, Serviciul Sanitar al Portului, Vila Halier, spălătoria S.M.R., Căminul Muncitorilor din port etc. sunt ocupate de armatele sovietice“.*<sup>146</sup>

La ordinul amiralului Oktiabrisky a fost pregătită o grupare de nave pentru a executa o misiune până la Odessa. Navele „*Ardeal*“ și „*Alba-Iulia*“ escortate de 2 distrugătoare, 2 canoniere, 1 puitor de mine și 3 V/S sub pavilion român, întărită cu 4-5 dragoare mici și 4 dragoare mari sovietice au primit ordinul de a aduce alimente și personal de la Odessa la Constanța.

În după-amiaza zilei de 1 septembrie 1944, contraamiralul Horia Macellariu a fost chemat la București pentru a prezenta un raport asupra situației din Dobrogea, lăsând provizoriu la comandă pe comandorul N. Bardescu.<sup>147</sup> Ulterior, a fost numit contraamiralul August Roman, care s-a prezentat la post pe 6 septembrie 1944.

---

<sup>145</sup> Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (D.J.C.A.N), fond Căpitănia portului Constanța, dosar 170, 1944, p. 35.

<sup>146</sup> Contraamiral Horia Macellariu, *op.cit.*, p. 131.

<sup>147</sup> *Ibidem*, p. 175.



Un act intolerabil s-a produs la Ismail. Contraamiralul Al. Stoianovici, împreună cu ofițerii care-l însoțeau plus echipajele monitoarelor care au fost debarcate au fost reținuți, iar navele capturate. Ulterior, sovieticii au permis să rămână la bord 8 maiștri și soldați pentru îngrijirea navelor. Contraamiralul Al. Stoianovici a adresat două proteste contraamiralului Gorșkov, la care însă n-a primit răspuns. Abia pe 7 septembrie, ora 23.00, a fost pus în libertate împreună cu comandanții monitoarelor „*Basarabia*“, „*Ardeal*“ și „*Lahovary*“ și transportați la Tulcea. Interesându-se de situația navelor și a echipajelor, i s-a răspuns că problema va fi soluționată de delegația română plecată la Moscova pentru semnarea „*Convenției de armistițiu*“.<sup>148</sup>

Apogeul dramei „*Marinei Regale a României*“ s-a consumat la 5 septembrie 1944. După modul cum s-au comportat cu comandanții și echipajele „*Flotilei de Dunăre*“, era de așteptat ca și celor din subordinea „*C.F.M.*“ să li se impună același tratament.

După cum s-a putut constata în paginile de mai sus, autoritățile militare sovietice au avut și la Constanța același comportament de ocupant, distant, lipsit de minimă încredere față de români, acuzați nejustificat de simpatie față de germani.

Pe 5 septembrie 1944, ora 4.00, la întunericul nopții, soldați ruși au năvălit la bordul navelor militare românești din portul Constanța capturându-le. Ofițerii și maiștrii au fost dezarmați, deși nu s-a opus rezistență, și obligați să se strângă la „*Gara Maritimă*“. Navele au fost încadrate cu echipaje rusești. Două evenimente grave s-au înregistrat la bordul unuia dintre distrugătoare. Căpitanul-comandor Alexandru Dumbravă, comandantul escadrei de distrugătoare, s-a sinucis (există și versiunea uciderii sale), iar căpitanul Nicolae Tudor din echipajul aceleiași nave a fost înjunghiat în piept cu baioneta de un soldat sovietic. În același timp, un detașament de asalt de circa 50 de soldați a ocupat punctul de comandă al „*C.F.N.M.*“ de la „*Școala Navală*“, a dezarmat ofițerii și i-a dus la „*Gara Maritimă*“. Ocupanții au ridicat arhiva operativă, casele de fier și cifrurile, pe care nu le-au mai returnat niciodată.

---

<sup>148</sup> *Ibidem*, p. 148.

Ocupantul sovietic a prezentat cadrelor militare reținute la „Gara Maritimă” trei motive ale abuzurilor, „*unul mai absurd și mai mincinos decât celălalt*”<sup>149</sup>; 1. Pregătirea unei revolte la bordul navelor; 2. Torpilarea navei „Oituz” și a unui dragor sovietic a fost posibilă datorită activității unor agenți germani printre marinarii români și lipsei de vigilență a „Marinei Române”; 3. Plecarea, apreciată ca „ciudată”, la București a contraamiralului Horia Macellariu. Ceilalți comandanți, comandorul Bardescu și comandorul Cristescu, au fost acuzați că ar fi fugit, părăsindu-și unitățile.

Celor prezenți li s-a comunicat: „*voi aparținești guvernului sovietic*”, iar după ce le-au fost aduse lucrurile de la bord au fost lăsați să părăsească portul.<sup>150</sup> Căpitanul-comandor Eugen Trandafirescu, șeful „Statului Major” al „C.F.N.M.”, avea să noteze în raportul redactat în 6 septembrie 1944 despre acest moment: „*O adevărată caravană de ofițeri și maiștri cu sacul în spate, care luau drumul pribegiei prin Piața Ovidiu și str. Carol (...). Efectul moral al acestei lovituri a fost atât de puternic, încât este absolut necesar ca înainte de toate să se găsească o formulă pentru a reînsuflești credința și nădejdea în restabilizarea autorității și prestigiul scumpei noastre flote*”.<sup>151</sup> Contraamiralul Horia Macellariu reținuse la rândul său: „*Aceasta a fost ziua neagră a Marinei Regale Române*”. Acțiunea „*nu poate fi numită decât PIRATERIE, ea încălcând toate legile militare, marinărești și civile, ca să nu mai vorbim de încălcarea celor mai elementare reguli de onoare militară*”.<sup>152</sup> Se impune sublinierea că majoritatea marinarilor români au refuzat propunerea care li s-a făcut de a servi sub pavilion sovietic, respectându-și jurământul și păstrându-și onoarea militară.

Informat asupra situației create „Marinei Regale”, generalul Gheorghe Mihail, șeful „Statului Major General”, a înaintat un raport primului-ministru, raportându-i demisia din funcție „*pentru că nu înțelegem să-mi vărs sângele pentru o cauză comună alături de ruși, iar ruși, să-mi captureze flota, să ia unități române prizoniere*”.<sup>153</sup>

<sup>149</sup> *Ibidem*, p. 153;

<sup>150</sup> *Ibidem*, p. 151-152.

<sup>151</sup> *Ibidem*, p. 148-149; Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *op.cit.*, p. 225; Nicolae Koslinski, Raimond Stănescu, *op.cit.*, p. 215 și urm.

<sup>152</sup> *Ibidem*, p. 226-227.

<sup>153</sup> Apud, Marian Cojoc, *op.cit.*, p. 34.

(sic). Primul-ministru, generalul Constantin Sănătescu, nota în jurnalul său: „Pe motiv că suntem încă în război, rușii pradă tot. Cea mai rea purtare o dovedesc rușii marinari. Au băgat groază în oraș; lumea fuge în toate părțile. Sosesc la Președinție reclamații din toate locurile pe unde ajung trupele ruse”.<sup>154</sup>

Relațiile militare româno-sovietice au rămas și în lunile următoare de neîncredere și nesiguranță datorită comportamentului abuziv al trupelor „Armatei Roșii”. O notă a „Centrului Informativ Zonal Constanța” este extrem de elocventă în acest sens. La Tulcea, rușii „intră în casele oamenilor și ridică lucruri de preț, lenjerie, bani etc”.<sup>155</sup> Continuă să sosească trupe pe mare și uscat la Constanța. Zona dintre statuia lui Ovidiu și intrarea în port a fost interzisă accesului populației. Pe litoral, la Palas, de la Mamaia până la Capul Midia „sunt instalate tunuri de coastă și antiaeriene în număr foarte mare”. Același document preciza referitor la relațiile dintre armata rusă și cea română: „Relațiile sunt aproape inexistente. Nu există camaraderie între ostașul rus și român. Unii pe alții se critică. Unii între alții nu au încredere. Această neîncredere este vizibilă în special la ostașul român, care a luptat contra Rusiei”.<sup>156</sup>

În această atmosferă s-au instalat și între Dunăre și Marea Neagră trupele sovietice de ocupație ale „Armatei Roșii” care au profitat din plin de amânarea semnării armistițiului. Ocupanții au acordat o importanță deosebită Dobrogei din punct de vedere militar, menținând aici până în 1958 efective apreciabile și consilieri. Constanța a devenit cea mai mare garnizoană pe care sovieticii au avut-o în România. Tot aici au funcționat comandamente superioare pentru întregul sector de sud-est.<sup>157</sup>

---

<sup>154</sup> Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 169.

<sup>155</sup> Marian Zădaru, *S.S.I. se opune ocupației sovietice. Centrul Informativ Zonal Constanța, octombrie 1944-martie 1945*, în Valentin Ciorbea (coord.) *Studii istorice dobrogene*, Editura Ovidius University Press, Constanța, 2003, p. 413.

<sup>156</sup> *Ibidem*. Asupra comportamentului trupelor de ocupație sovietice în perioada următoare vezi și Dr. Marian Cojoc, *Octombrie 1944 în ținutul dintre Dunăre și Mare. Noi documente privind ocupația sovietică*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom III/2, 2000, pp. 269-273.

<sup>157</sup> Marian Moșneagu, *Politica navală postbelică a României (1944-1958)* (Teză de doctorat), Craiova, 2004, p. 408.

## CONCLUZII

Reunită prin dorința și voința Europei în 1878 la România, Dobrogea (județele Constanța și Tulcea) a fost reîntregită în anul 1913 cu zona de sud a regiunii (județele Caliacra și Durostor).

După anii războiului și ocupației „*Puterilor Centrale*“ (1916-1918), evoluția provinciei transdunărene între anii 1918-1944 se încadrează în două etape distincte. În prima etapă, 1918-1940, Dobrogea, la fel ca toate regiunile României Mari, a intrat, pentru mai bine de 20 de ani, într-o perioadă de evoluție complexă, ascendentă, cu progrese în toate domeniile. Depășind consecințele războiului și nefastului regim de ocupație, potențialul productiv general al provinciei a sporit. S-a diversificat producția industrială prezentă, în special în județele Constanța și Tulcea. Comparativ cu alte regiuni ale României, Dobrogea s-a menținut, cu toate progresele, o zonă cu o slabă dezvoltare industrială, posibilitățile oferite acestei ramuri fiind departe de a fi puse în valoare. În perioada interbelică, transporturile, îndeosebi cele maritime și fluviale, au avut o pondere mai mare în viața economico-socială a regiunii și a țării.

Comerțul, deosebit de important pentru provincie, a fost dominat de tranzacțiile cu produsele agricole care luau calca Mării Negre sau a Dunării spre piața internațională, dar și internă. Deși a făcut reale progrese în deceniile trei și patru ale secolului XX, comerțul n-a satisfăcut deplin pe cei care se ocupau cu această profesie, care s-au considerat stânjeniți în activitate de obstacole legislative și financiare, de lipsa de preocupare a autorităților pentru dezvoltarea corespunzătoare a circulației mărfurilor.

Agricultura a fost principala ramură economică a Dobrogei, care a influențat și celelalte ramuri de activitate. Evoluția agriculturii s-a făcut, pe ansamblul provinciei transdunărene, într-un cadru legislativ

complex. Dacă județele Constanța și Tulcea au beneficiat de reforma agrară din 1921, în Caliacra și Durostor s-a aplicat o legislație specială, destul de des modificată, menită însă să consolideze proprietatea rurală și să permită statului să pună în valoare întinsele suprafețe de teren pe care le deținea. Situația s-a complicat în sudul Dobrogei ca urmare a efectuării colonizărilor, amplu proces demografico-economic, care n-a fost pregătit așa cum se impunea, sub aspect legislativ și financiar.

Producția și rentabilitatea agriculturii dobrogene au fost influențate atât de transformările prin care a trecut agricultura românească, precum și de o serie de factori și fenomene de natură locală. Suprafețele cultivate au crescut, în special cu cereale, dar terenurile n-au fost puse pe deplin în valoare.

Datorită așezării geografice prielnice, întinderilor de pășuni și climatei favorabile, creșterea animalelor a jucat un rol important în cadrul sectorului agrar, nu numai al regiunii, dar și al țării.

Sub aspect demografic, Dobrogea a cunoscut sporuri considerabile până în 1940, datorate colonizărilor și creșterilor naturale. S-a produs și în dreapta Dunării o cuprindere mai mare de populație în activitatea productivă. Majoritatea populației active a fost cuprinsă în ramurile agricole. Datele statistice consemnează însă diversificarea socio-profesională a populației, o creștere a detașamentelor de muncitori. Aceleași surse consemnează și în Dobrogea persistența unui șomaj cronic alimentat de efectele crizelor economice și de numeroșii muncitori veniți din alte regiuni ale țării în speranța găsirii unui loc de muncă, măcar și temporar.

Condițiile de muncă și viață s-au încadrat celor existente în majoritatea sectoarelor productive din țară, excepție făcând porturile unde lipsa, după 1918, a legislației care să reglementeze raporturile de muncă a marcat negativ o bună perioadă de timp acest sector. Efectele s-au manifestat în plan social și al activității sindicale care s-a dezvoltat simțitor în perioada interbelică.

După 1918, efectele lărgirii cadrului democratic au influențat decisiv și viața politică a Dobrogei. Majoritatea partidelor politice au

creat organizații în dreapta Dunării, forța acestora fiind diferită, ea ținând de lideri și programe, de capacitățile de a atrage cât mai mulți membri și simpatizanți, și în special electoratul. Analiza ofertelor politice electorale relevă propuneri și preocupări pentru rezolvarea unor probleme locale și regionale. Aceleași preocupări se pot constata și la unii parlamentari dobrogeni, afirmarea în Parlament ținând și de valoarea celui ales.

Pe lângă activitatea partidelor democratice, Dobrogea a fost regiunea în care s-au manifestat cu putere organizațiile „*Extremei Stângi*” și ale „*Dreptei*”. Prin obiectivele politice urmărite, prin organizațiile politice sprijinite de la Moscova, activitatea comunistă iredentistă, extremistă și teroristă s-a plasat pe poziție antistatal românească. „*Extrema Dreaptă*” a exploatat în special situația dificilă economică și puternicele sentimente patriotice ale elementului aromânesc colonizat în sudul Dobrogei.

Sistemul politic românesc interbelic n-a îngădit manifestarea minorităților, astfel că și în Dobrogea reprezentanți ai diverselor etnii s-au încadrat în organizații ale partidelor politice, reușind să se afirme, să susțină interesele pe plan local, dar și în Parlament, majoritatea afirmându-și loialitatea față de statul român.

Cea de-a doua etapă din evoluția Dobrogei începe cu „*Tratatul de la Craiova*”, semnat la 7 septembrie 1940, și se încheie cu actul de la 23 august 1944. După Primul Război Mondial, Bulgaria, nemulțumită de prevederile „*Tratatului de la Neuilly*”, s-a străduit să creeze în jurul Dobrogei o problemă internațională, aducând acuzații false României și acționând constant pentru revizuirea frontierei bulgaro-române. România a acționat pentru așezarea relațiilor româno-bulgare pe coordonate de prietenie și colaborare solidă, deziderat neîndeplinit datorită politicii revizioniste promovate de guvernele Bulgariei, de dese incursiuni ale bandelor de „*comitagii*”, care perturbau viața economică și administrativă a zonei de sud a Dobrogei și care au produs victime în rândul populației românești, al funcționarilor,



impunând României luarea unor măsuri administrative și legislative adecvate.

În condițiile ascensiunii statelor revizioniste, ale izolării internaționale a țării noastre, România a fost nevoită să dea curs presiunilor externe și să cedeze Bulgariei, conform prevederilor „*Tratatului de la Craiova*”, județele Caliacra și Durostor. Pentru Dobrogea efectele demografice și economice au fost dramatice.

Poziția geostrategică a Dobrogei a făcut ca efectele războiului să se resimtă din plin și în regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră. Mobilizările, creșterea efectivelor militare, bombardamentele, anihilarea trupelor germane din regiune și de pe Dunăre, misiune îndeplinită cu succes de forțele române după 23 august 1944, ocuparea regiunii, instalarea, comportamentul abuziv al trupelor sovietice de ocupație au fost caracteristicile esențiale ale dramaticei perioade.

Cercetarea surselor bibliografice ce ne-au stat la îndemână duce la concluzia că Dobrogea și-a afirmat, în perioada analizată în lucrare - una dintre cele mai importante din istoria sa milenară, dacă avem în vedere că a evoluat între anii 1918-1940 reîntregită în cadrul României Mari - , rolul geopolitic major în afirmarea civilizației românești și a culturii minorităților la Dunărea de Jos și Marea Neagră, vocația de deschidere spre relații internaționale benefice statului român.

# **DOBRUDJA (1918-1944). CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE (GEO)POLITICAL, ECONOMIC, DEMOGRAPHIC, SOCIAL AND MILITARY LIFE OF THE REGION**

## **Abstract**

## **Preface**

Located between the Danube and the Black Sea, in south-eastern Romania, the province of Dobrudja, which has continuously been part of the Carpatho-Danubian and pontic space, prides in its millennial history.

Its positioning at the crossroads the major commercial and cultural routes favored the early flourishing of civilization. At the same time, Dobrudja was an area where strong political and military interests collided, which drew many peoples from other parts of the pontic basin into the area; their presence can be traced to the present day.

After an extremely rich, both materially and spiritually, pre-history, communities on the right bank of the Danube continued to evolve under the beneficial influence of the Greek, Roman, Byzantine and Italian civilizations.

At the end of the 14<sup>th</sup> century, the region was incorporated into Wallachia by Prince Mircea the Old (1386-1418) and, in the 15<sup>th</sup> century, it came under Ottoman domination.

At the Peace Conference of Berlin (June 1/13- July 1/13, 1878), Europe decided on Romania's union with Dobrudja (Tulcea and Constanta Counties). Re-attached to the geopolitical space to which it had belonged initially, Dobrudja gave new dimensions to Romania's efforts towards progress, modernization and integration in the European civilization.



Taking advantage of the direct access to the Black Sea that Dobrudja gave the country, Romanian authorities launched ambitious political and economic projects which were meant to tightly integrate the new province with the rest of the country.

The policy and legislation implemented by the Romanian state contributed to the development of a multicultural society in Dobrudja-- one of its lasting achievements--, where Romanians, Tartars, Bulgarians, Russians, Greeks continued to live together.

In compliance with the provisions of the Treaty of Bucharest (August 10, 1913), Bulgaria ceded the counties Caliacra and Durostor in southern Dobrudja to Romania. The newly acquired territories came to be known as New Dobrudja, whereas contemporary Romanian press referred to them as the Quadrilater, a term borrowed from military cartography.

\*

Historians, geographers, economists and specialists in other fields have written monographs, studies and articles dealing with some aspect or another of Dobrudja. Although the 1918-1944 period in Dobrudjan history has been a favored subject of Romanian historiography yet, none of the analyses published so far has been either systematic or comprehensive. The research carried out during the Communist regime managed to amass reliable and detailed data, but the censorship exercised by the regime and, in particular, Nicolae Ceausescu's "precious suggestions" impinged on the interpretation of certain topics, whereas others, such as the problem of the counties of Caliacra and Durostor, were simply prohibited, so as to maintain amicable relations with Bulgaria.

Based on the careful critical reevaluation of earlier, or more recent historiographic contributions, and on the painstaking research of a rich and diverse documentary base, preserved in local and central archives, including more than 120 local periodicals and transcripts of parliamentary debates, this book

could rightfully claim to be the first coherent, scientific and monographic presentation of the evolution of Dobrudja from 1914 to 1944 in Romanian historiography.

## **CHAPTER I**

### **DOBRUDJA AT THE END OF WORLD WAR I**

#### **I.1. From the regime of enemy occupation to Allied military occupation (1917-1919)**

As the front in southern Dobrudja collapsed under the Central Powers' pressure, Romania gradually conceded control of the region to its opponents. On October 9, 1916, a part of the population and the authorities of Constanta were withdrawn from the town under heavy bombing and artillery fire from the enemy.

The battle for the defense of central and northern Dobrudja continued until January 3, 1917. Most of the Romanian area between the Danube and the Black Sea was occupied by enemy troops, except for the Danube Delta, which remained under the firm control of the Romanian authorities.

The territory under occupation was initially controlled by Bulgarian military forces. The Bulgarian authorities installed a brutal and ruthless anti-Romanian regime, characterized by systematic robbery and destruction, which both Romanian and German sources confirm.

Since the Bulgarians broke the agreements they had signed with their German and Turkish allies, Germany opted for setting up its own military administration, called *262 German Section*, in central Dobrudja. The main objective of the German presence in the region was to facilitate requisition of strategic materials for the war effort. The Bulgarian and German military occupation primarily affected the Romanian population. Anything that could be

transported, from the freight found in the port of Constanta to railway materials and equipments, was appropriated by the occupants.

The statue of Ovid in Constanta was taken off its pedestal, and other important monuments in Constanta and Tulcea were demolished. Nor were churches spared. In many villages, which had thriven before the occupation, hundreds of houses were pulled down and turned into ruins. The Bulgarians in particular committed barbaric unprecedented acts against the Romanian population. Cruel murder and rape, to which many contemporary documents bear testimony, remind one the horrors of the dark Middle Ages.

As a consequence of Russia's withdrawal from the war, and its own incapacity to defend itself against the enemy on the Eastern front, Romania was forced to sign the Peace Treaty of Buftea-Bucharest, on May 7, 1918, by which Dobrudja was conceded to the Central Powers.

Following Bulgaria's defeat, the Allied Commandment decided to send troops to Dobrudja, but it did not allow Romanian authorities, troops and refugees to return to the region. These decisions and the presence of Bulgarian troops in southern Dobrudja, raised concern in Bucharest and forced the Romanian government to react.

## **I.2. The diplomatic and scientific battle for the defense of Romanian rights over Dobrudja**

The success of Dobrudja's re-union with Romania and the international acknowledgement of this reality were the result of a fierce diplomatic, scientific and propagandistic battle, undertaken on multiple planes by Romanian politicians, diplomats, intellectuals and by Romania's friends from abroad.

The Bulgarian authorities initiated various actions in the neighboring countries and abroad with a view to "proving" that Dobrudja was not Romanian land. During the occupation, attempts

were made at "Bulgarizing" Dobrudja, such as the two conferences organized at Babadag in December 1917 and September 1918, respectively.

Romanian interests in Dobrudja were defended by such intellectuals as Nicolae Iorga, Constantin Bratescu, G. Vilsan, I. N. Roman, who published studies concerning Romanian rights over Dobrudja. On the international scene, the battle was fought by Professor Oreste Tafrali, supported by Emanuel de Martonne, Francis Lebrun and V. Stoica, who argued in favor of Romanian Dobrudja. The Romanian, Turkish, Bulgarian and Greek inhabitants of the province also publicly declared themselves in favor of Dobrudja's being returned to the Romanian state, and rejected the Bulgarian attempts to obtain parts of Dobrudjan territory.

The diplomatic battle for the defense of Dobrudja continued at the Peace Conference in Paris. Through the Treaty of Neuilly-sur-Seine, signed with Bulgaria, the border line separating Romania from Bulgaria was established to its former position, of 1 May, 1914.

### **I.3. Restoration of Romanian administration in Dobrudja and the problem of war compensations**

As a result of Romanian authorities' actions, and in response to the requests of the people of Dobrudja, at the beginning of December 1918, the International Council restored Romanian administration in the counties of Constanta, Tulcea, Durostor and Caliacra. What the representatives of the local institutions and the Romanian population were confronted with at their return to their native places was beyond their worst dreams: utter destruction, lack of drinking water, epidemics.

The American Relief Administration made a major contribution to the organization of the food relief campaigns in the region. Local authorities started evaluating the damage produced by the occupants in order to identify the needs for the restoration of the area. As the relief efforts progressed too slowly, Dobrudjans wrote

petitions, while their representatives pressed central authorities to step up action to meet their legitimate demands for war reparations.

## **CHAPTER II**

### **THE ECONOMY OF DOBRUDJA (1918-1944)**

#### **II.1. Progress in industry and trade. The ports**

##### *Industry*

The resumption of industrial activity after 1918, in a few enterprises in Dobrudja was seriously hindered by the period of occupation. Practically, no factory or workshop on the right bank of the Danube had been spared theft or destruction.

According to historical sources, most industrial activities were resumed between 1919 and 1920, food industry ranking first. About 250 flour mills were working in the four counties in Dobrudja at the time. Although bakeries and pasta factories did not benefit from appropriate technical conditions, an aspect heatedly argued by the local press, pastry industry made encouraging progress. Factories, such as "Progresul" (Progress) factory in Bazargic and some oil-workshops processed local raw materials, and oils from corn or sunflower seeds and soya beans. Silistea could boast a modern tobacco fermentation factory. The opening of slaughterhouse in Constanta facilitated the export meat products. In the towns of Tulcea and Constanta, there were also producers of sweets, biscuits and mineral water. Other workshops in Dobrudja manufactured and repaired various machinery and sub-systems. It was a company in Constanta which built the first Romanian hydro-plane called "Getta", whose maiden flight took place on 17 August, 1925.

During the same period, mechanical and metal containers manufacturing workshops, electrical power plants, leather

processing and textile factories grew in numbers. The quarries and the mines at Altan-Tepe, among the most important in the country, produced significant quantities of stone and copper respectively. While chemical and timber industries began to grow fast, the graphical arts industry, with its large printing workshops located in Constanta, had already made considerable progress.

Part of the productive capacity of Dobrudja was lost together when Durostor and Caliacra Counties were conceded to Bulgaria.

### *Trade and transportation*

Romania's railway tracks and stations, bridges and roads were severely damaged during the Great War. In Dobrudja--the region was almost completely isolated from the rest of the country because of the destruction of the bridge across the Danube--the situation was even worse. The first train arrived in Tulcea on March 1, 1939, and the railway connecting Eforie to Mangalia was officially opened on July 17, 1938.

*The maritime ports. Constanta Port.* The process of modernization of the port, which had begun in the late 1870s, was brought to a halt during the occupation. After 1918, the main problem was the restoration of those facilities used for the export of grains and oil products. The total volume of the yearly commercial traffic carried on through the 44 specialized wharves of the port amounted to 3.7 million tones, of which 2.5 million tones were oil products, 600.000 tones were grains and the rest, general freight. A wharf could host as many as 37 ships simultaneously. Between 1924 and 1925, Romania exported on the average about 1.040 million tones of oil products and, in 1935, the figure reached 5.4 million tones, representing 92% of the country's overall production for foreign markets. For grains, the peak was reached in 1936, when 545.095 million tones were exported. Imports consisted of various industrial product, but also of coffee, cocoa, lemons, figs, etc.

The ships of the Romanian Maritime Service and of other shipping companies controlled by Italian, English and Dutch

businessmen connected Constanta to the major ports in the Mediterranean basin. At the time, about 6.1 million tones of products and produces passed through the port, as compared to Calais (3.4 million tones) or Marseille (5.9 million tones). Only Le Hâvre and Anvers shipped larger quantities, 6.8 million tones and 20.8 million tones, respectively.

After entering World War II, Romania's trade diminished significantly, because many activities were diverted to support the country's war efforts.

The ports of Mangalia, Balcic and Cavarna were modest in size, their infrastructure responding mainly to local needs.

*Fluvial ports.* A number of Dobrudjan ports on the right bank of the Danube, such as Turtucaia, Silistra, Ostrov, Oltina, Cernavoda, Harsova, Macin, Isaccea, Tulcea, Sulina and Chilia Veche Ports and Topalu, Ghindaresti played an important role in the grain trade and in the transportation of people from the neighbouring regions. Of them, Tulcea and Sulina experienced remarkable development.

During the inter-war period, the project for the building of a Danube-Black Sea canal were revived, but, unfortunately it could not go beyond the initial stage.

## **II.2. Agriculture**

Throughout the period, agriculture remained the main sector of Dobrudja's economy. After World War I, peasant farmers in Romania strongly pressed for agricultural reform. However, in Durostor and Caliacra counties, the outbreak of World War II interrupted updating changes in ownership in the Land Register, which further complicated the situation.

Consequently, agricultural reform could be implemented in the counties of Tulcea and Constanta only, and was operated within the laws of the kingdom. Big land owners in Dobrudja opposed the reform, claiming that expropriation in the conditions of the new law was an infringement of their rights, because their properties had

been acquired according to different legal principles. They used various tricks to flout law and keep larger agricultural land in their hands. In the Danube Delta, state authorities showed considerable reluctance to the new agricultural reform. As the process lingered, this bred discontent among farmers and had negative consequences for harvest. However, once carried out, the reform improved the living conditions not only of the Romanian but also of the Tartar and Bulgarian farmers.

Land allocation started in the village of Pestera, Constanta County, in March 1926.

In Southern Dobrudja, additional legal changes were operated to create a land reserve for the landless from other regions of Romania, and for the Macedo-Romanians relocated from zones south of the Danube. Faced with such complex problems, the process drew out until 1935.

*Rural colonization in Dobrudja.* The evolution of agriculture in Dobrudja during the inter-war period was also marked by the complex problem of rural colonization. Internal colonization involved farmer families from the mountainous and the hilly areas of western Romania, where there was little land available. In Durostor and Caliacra counties, the state owned lands could be granted to those whom the law entitled to receive them. Colonization started in Constanta County in 1927. The first families that settled in Durostor and Caliacra were Macedo-Romanians from Macedonia and Eastern Thracia. Most of them were sheep owners, forced to emigrate because of the demographic changes triggered by the war between Greece and Turkey. Their Latin origin and attachment to the Romanian community encouraged them to choose this area for their relocation.

Because of the inadequate preparations made by the local authorities, many colonists had to be accommodated in houses owned by Bulgarians and Turks, which caused tensions between Macedo-Romanians and Muslims, in particular. Gradually, as the



authorities allocated more funds for the house-building program, new communities were formed.

*The structure of land ownership, agricultural production and efficiency of Dobrudjan agriculture.* Agricultural reform and colonization fundamentally changed the structure of land ownership. In Tulcea and Constanta, small farms (1-10 hectares) represented the most common form of land ownership. Constanta County could boast the largest number of 10- and 20-hectare farms in the country. There was also a considerable number of larger farms of 50-100 hectares and even over 100 hectares. In Southern Dobrudja, in Caliacra and Durostor counties, colonists were typically allocated 5, 10 or 15 hectares each, whereas war veterans were granted 25 hectares each; another 75 hectares were available to them for very little money.

The role of agriculture in the economy of the region and of the country depended on its efficiency and productivity; harvest were also influenced by climate and soil quality. In the aftermath of the war, the volume of agricultural production fell dramatically because of the destruction of the farming stock, the lack of traction cattle and seeds, and the immediate effects of the agricultural reform. Thousands of hectares remained unplowed. With the active support of the authorities, the situation improved gradually and the cultivated areas grew larger and larger, though until 1940, good harvests alternated with less good ones.

The region was an important producer of grains, barley and wheat were its staples. In contrast to the previous period, a larger number of agricultural machinery and a wider variety of plants were grown during the inter-war period.

Dobrudjan agriculture received a heavy blow when in September 1940, Caliacra and Durostor Counties were conceded to Bulgaria, and important agricultural lands were lost.

*Cattle raising* had always been an important occupation in rural Dobrudja. The existence of large grazing areas and the mild climate fostered its development and the production of superior breeds of

animals. *Fishing* was essential to the way of life of the communities living in the western and northern riparian zones and along the Black Sea coast.

The *trade* of agricultural products and building materials, etc., played an important role in the economic life of the region. In the inter-war period, many companies, banks and other institutions, with Romanian or foreign capital had their headquarters and production units in the region.

Dobrudja offered adequate conditions of development of *tourism*. In summer, the holiday resorts along the Black Sea coast, the Silver Coast in Caliacra in particular, and those in Northern Tulcea were popular both with Romanian and foreign tourists.

## **CHAPTER III**

### **THE DYNAMICS AND THE SOCIO-PROFESSIONAL STRUCTURE OF THE POPULATION. ACTIONS TO IMPROVE PAY AND WORKING CONDITIONS**

#### **III.1. The dynamics and the socio-professional structure of the population of Dobrudja (December 1918 – September 1940)**

The signing of the Treaty of Craiova on September 7, 1940 was a turning point in the evolution of Dobrudja's population. Until then, the total population grew steadily, mainly due to the rise of the birthrate, the internal immigration of Romanians and Macedo-Romanians, and the relocation Bulgarian and Turkish families from Bulgaria, and of Greek and Macedo-Romanian families from the Balkans, to the region. However, some ethnic communities diminished, as groups of Turks and Tatars emigrated to Turkey.

In the aftermath of the Treaty of Craiova, Romania conceded Durostor and Caliacra counties to Bulgaria, which resulted in

massive displacements of Romanian and Bulgarian populations fleeing one country for the other. At the same time, as part of Hitler's policy of reintegration of all Germans into their *Heimat*, and as a consequence of the war, many Germans chose to, or had to leave the region.

Thus, if in 1919, the population of Dobrudja amounted to 669.245 people, in 1929, the figure rose to 789.351. Romanians represented 41%, Bulgarians 24%, Turks and Tartars 22%, Russians 5%, the Germans 1.47%, Greeks 1.44%, Jews 0.66%, while other nationalities 3.14%. In Tulcea and Constanta, the majority of the population was Romanian; Turks were dominant in Durostor, while Bulgarians, in Caliacra. Statistics of 1930 show that, of the 814,475 people, 618,997 lived in rural areas, and 196,997 in urban ones. At the beginning of 1940, the population of Dobrudja rose to about 911,926 people.

### **III.2. The socio-professional structure**

The exact figures and the professional structure of Dobrudjan population of until the 1930 census are more difficult to determine because of the lack of official statistics. 55.2% out of a population of 815,475 (in 1930) were laborers: of these, 77.9% worked in agriculture, 5.5% in industry and mines, 5.8% in public institutions, 2.8% in trading and credit businesses, and 2.3% in transportation.

Statistics show that most workforce were under-qualified and just over half were illiterate.

### **III.3. The dynamics and the socio-professional structure of the population (September 1940 - August 1944)**

Romanian authorities had anticipated that the displacement of the Romanian population from Durostor and Caliacra counties would pose serious problems, even before the negotiations with Bulgaria began at Craiova on August 19, 1940. For all this, the

preparations for the exchange of Romanian and Bulgarian populations, made according to the second article of the Treaty of Craiova (Annexes C and B, which provided the framework for the populations exchange and territory transfer respectively), bred growing resentment on both sides.

The transfer of population and their belongings was made in two stages under surveillance by the Joint Commission for the Population Exchange. According to statistics, about 103,711 people were evicted from the two southern counties of Dobrudja and about 64,000 Bulgarians left Romanian at that time.

In 1941, the population of Dobrudja amounted to 519,297 people. Between August 1940 and July 1944, as a result of population exchanges and the repatriation of Germans, population diminished from 911,926 (in 1940) to 377.089.

#### **III.4. Improving pay and working conditions**

Dobrudjan employees were mainly concerned about their working hours and working conditions, pay, trade unions, and their relations with the employers. According to work inspectors' reports, employers used to establish the working hours to suit their needs only. Consequently, employees had to work between 10 and 12 hours a day, and, in some cases, even 18 hours a day.

Special attention was paid to port laborers, especially those working in Constanta Port. In July 1931, following a sustained campaign by concerned organizations, Parliament voted a law regulating port activity, which, save for some provisions restricting social actions, was a great victory for this category of workers.

The lack of security at the workplace resulted in numerous accidents. Historical sources dated to 1940 hardly mention any preoccupation to organize work rigorously and scientifically. Like the rest of the country, payment in Dobrudja varied from business to business. On the right side of the Danube, the pay for women, girls and apprentices was significantly lower, though they shared

the same working conditions with men. Therefore, individual and collective conflicts frequently arose from pay and working conditions. Trade unions played an important role in supporting the employees' actions, whether strikes or other actions meant to change or improve the labor contracts. The largest and best organized organizations were in Constanta Port: "Principesa Elena"/ Princess Elena and "Dezrobirea"/ The Emancipation, which changed its name to "Muncitorii manuali"/ Manual Workers. Civilian sailors joined "Marea"/ The Sea, while officers "Orizontul"/ The Horizon trade union. These organizations remained active until 1939, when other workers' organizations were created.

Employees continued to organize social actions demanding improvement of their living and working conditions both in the urban and rural areas of Dobrudja between 1941 and 1944.

## **CHAPTER IV**

### **POLITICAL LIFE: THE ACTIVITY OF LOCAL PARTY ORGANIZATIONS AND OF DOBRUDJAN PARLIAMENTARIANS**

The political life of Dobrudja (1918-1939) developed within the limits of the Romanian democratic mechanisms, with all their advantages and disadvantages. Since suffrage was universal, Dobrudja, like the rest of the country, offered a colourful picture of the political party organizations. Political parties were especially interested in the trans-Danubian region, since the acquisition of the Durostor and Caliacra Counties was likely to bring new members.

*The activity of the National Liberal Party (NLP).* After the return of the refugees and local leaders to Dobrudja, the liberal organizations in Constanta and Tulcea counties resumed their activity, and new organizations were created in Durostor and Caliacra.

The political activity of the NLP was extremely visible during the general elections, when its members were busy canvassing for the party program and problems specific of the region. The liberals dominated the November 1919 elections in southern Dobrudja: in addition to Romanians, they sent representatives of the minorities to the local governments and to the Romanian parliament. Four years later, they were as successful as in the previous elections. Liberal MPs, such as Remus Opreanu, N. Petrescu-Comnen, I. N. Draghici, I. N. Roman, Emil Pangrati, Vasile P. Sassu, Radu Rosculeț, successfully brought to the attention of the central authorities the problems of the region. However, the activity of the liberal organizations in Dobrudja was unfortunately marked by inner conflicts and dissidence.

*The activity of "Gh. Bratianu" National Liberal Party (Dobrudja).* The new party created by Gheorghe Bratianu, after his exclusion from the NLP, as a consequence of his support for Charles II's return to the throne in June 1930, attracted many liberal personalities, who were satisfied neither with some local leaders nor with disputes within their own organizations. Politicians, such as Ioan N. Roman, Virgil Andronescu, C.N. Sarry, Victor Papacostea, joined the new party, creating organizations in all the four counties in Dobrudja. Yet, their electoral score remained low. That is why in 1938, the organizations led by Gheorghe Bratianu merged with the National Liberal Party.

*The activity of the Peasants' Party, the National Party, the Peasants' National Party (PNP) and the Peasants' Radical Party in the Region between the Danube and the Black Sea.* After World War I, new parties appeared in the political life of Dobrudja. The Peasants' Party had organizations only in Constanta and Tulcea counties. The organization in Tulcea won the 1919 local elections. The newspaper *Taranul dobrogean/ The Dobrudjan Peasant* was instrumental in promoting the party's message among the peasants in Tulcea county. In southern Dobrudja, except for Durostor county, the party was unable to set up any local political organization. The most

prominent figure of the Dobrudjan Peasant Party was N. Georgescu-Tulcea, Member of Romanian Parliament.

*The activity of the Romanian National Party in Dobrudja (RNP).* The first organizations of the RNP south of the Danube were created in Caliacra and Durostor. The most active organization proved to be the local organization in Caliacra, led by Constantin Angelescu, a lawyer from Bucharest. This organization of the RNP offered the minorities in Dobrudja the program adopted by the party at Alba-Iulia, on 1 December, 1918. The organizations in Constanta and Tulcea were set up in 1924 and in 1925, respectively. After the absorption of the RNP into the PNP on October 10, 1926, the new party launched a sustained anti-liberal campaign. Victorious in the general elections, the PNP's parliamentarians were active in passing laws in support of local projects. After the Depression of 1929-1933, when the PNP came to be associated in the popular perception with the establishment and when local issues were the focus, the popular vote turned to the opposition. Consequently, the party's following decreased, internal dissent grew so dramatically that representative personalities, such as Grigore Gafencu and Ion Mihalache, had to directly involve in the life of the local organizations in Caliacra and in Durostor respectively, to ease tensions. The creation of the youth organization of the party had also positive effects.

*The activity of "Dr. N. Lupu" Peasants' Party.* Out of political reasons, Dr. N. Lupu left the PNP and founded, in 1927, the Peasants' Party. He managed to create organizations in the four counties in Dobrudja, to which members of traditional PNP also adhered. In 1934, Dr. N. Lupu returned with all his organizations to the Peasants' National Party. A few dissatisfied members veered toward the Romanian Right.

*The activity of the Peasants' Radical Party in the region between the Danube and the Black Sea.* Grigore Iunian, an important leader of the PNP, dissatisfied with the Iuliu Maniu's dictatorial manner of running the party and his being excluded from the decision-making

process, left the party and created the Peasants' Radical Party. He managed to create organizations in all the four counties yet, the number of members remained low and the PRP failed to produce prominent local leaders.

*The activity of the People's League in the political life of Dobrudja.* Among the new political parties created in the trans-Danubian province, there was also the People's League, founded by General Averescu, with local organizations in all the four counties of Dobrudja. Its members were land owners, retired officers, lawyers, as well as many others who believed in the general's political ideas. Benefiting from short-term periodicals, the party organizations enlisted many new members after General Al. Averescu was appointed to form the government on March 13, 1920. The party's MPs worked diligently to adapt the legislation for the organization of the two counties in the southern Dobrudja. Until 1937, People's Party remained highly visible, according to the historical sources. In March 1926, the party was voted again to form the government. However, after the fall of the government, in 1927, many members left the party, joining the Peasants' National Party, the Agrarian National Party, and the Christian National Party.

*The activity of the Conservative Party and the Democratic Conservative Party.* The local organizations of the Conservative Party (later, the Progressive Conservative Party) were faced up with the severe economic depression that Dobrudja, like the entire country, experienced immediately after World War I. The organizations in Constanta and Tulcea concentrated their efforts on the reconstruction of the region. In Constanta, the Progressive Conservative organization obtained the highest number of votes in the 1919 general elections, due to the vigorous campaign it mounted and to the personalities that figured on its lists of candidates. However, in 1922, the local organization ended its activity.

The activity of the *Democratic Conservative Party* led by Take Ionescu in Constanta county in particular was modest. Its members



were land owners tried to defend their properties against the effects of the agrarian reform. Unable to impose their point of view, most of them migrated towards other political organizations.

*The creation and activity of the Dobrudja organizations of "N. Iorga" Nationalist Party and the Agrarian National Party.* In 1922 "N. Iorga" Nationalist Party set up its own branches in Dobrudja, the first one in Constanta. The party attracted mostly doctors, lawyers and teachers and, generally speaking, they were admirers of the great scientist. There were organizations in Tulcea and Durostor, too. Yet, since party membership remained low, it failed to send any representative to Parliament. In 1932, the Agrarian National Party run by Octavian Goga, started forming its own organizations in Dobrudja, in Constanta, Durostor and Caliacra in particular. In 1935, all the party organizations in Dobrudja merged under the name the Christian National Defense League.

*The Agrarian Union.* The political organization created in 1932 by Constantin Argetoianu enlisted members in all the four counties of Dobrudja. More visible were the organizations in Constanta and Caliacra, yet, they did not manage to send representatives to Parliament because they failed to win many popular votes.

*The activity of the right wing between the Danube and the Black Sea.* The problems Dobrudja was faced with caused a lot of dissatisfaction and disappointment, which pushed many people into the right wing of Romanian political life. The first to voice radical right wing policy was the journalist Miltiade Cutava and the newspaper *Stralucitorul/ The Brightest*, the official publication of the Christian National Defence League (CNDL), with branches in Constanta and Tulcea. In south Dobrudja, there was the organization of the Quadrilater. Because of their strong anti-semitism, these organizations were not successful. After the CNDL merge with the Agrarian National Party, few CNDL members continued their political activity in the new political organization.

*The Christian National Party in Dobrudja.* Created in 1935, through the fusion of the Christian National Defence League with the

Agrarian National Party, the new party managed to survive through its local organization in Constanta until the end of 1936.

*The Activity of the Extremist Right Wing Movement in Dobrudja.* In 1932, in Bucharest, some students from Constanta set up the first extremist right wing "nest" of the Iron Guard. The original members came from north-west Tulcea county. In 1933, the first branches of the organization appeared in Constanta. Most extremist right wing "nests" was located in southern Dobrudja. The movement attracted mostly Macedo-Romanian young men and students, who were disillusioned and disappointed with the policies of the Romanian state in southern Dobrudja. Animated by powerful national feelings, Macedo-Romanians saw in the Extremist Right Wing Movement the political organization capable of defending and promoting their goals. Among its members, were peasants, craftsmen and civil servants. Corneliu Zelea-Codreanu played an important role in the activity of the Iron Guard in Dobrudja. In the paramilitary camps organized by the Extremist Right Wing Movement at Carmen-Sylva and Eforie Sud hundreds of young received military training; they also helped with the propaganda among the tourists in the holiday resorts. In 1937, the "Everything for the Country" Party (the name the movement had adopted in March 1935) to send one MP to the Parliament for each of the four Dobrudjan counties.

After the breaking up of the "Everything for the Country" Party on 21 February, 1938, as a consequence of public pressure, the Extremist Right Wing Movement went underground. A difficult period began for the organization whose members were chased and arrested by the police. After the murder of the Prime Minister Armand Calinescu in September 21, 1939, which the Extremist Right Wing Movement approved, Romanian authorities intensified reprisals against its members. However, with the instauration of Marshal Antonescu's regime, the movement revitalized its activity in the region.

During rebellion which the Extremist Right Wing Movement mounted in January 21-13, 1941, its Dobrudjan members occupied and took control of public institutions. The strong response of Romanian authorities ended the Extremist Right Wing Movement in Dobrudja.

*The Romanian Front.* Created at the beginning of 1935 by Al. Vaida-Voevod, on the nationalist idea of *numerus valahicus*, the Romanian Front in Dobrudja, recruited most of its members from the former Peasants' National Party. Political structures were created in Constanta, Caliacra and Durostor. Despite all efforts, the organizations in Dobrudja did not manage to impose themselves in the elections held in December 1937.

*The activity of the left-wing and extreme left-wing organizations.* After World War I, the organizations of the Socialist Party intensified their propaganda in the counties of Dobrudja. Extremely active was the organization in Caliacra, which attracted many Bulgarians who had connections with Russian communists. Caliacra, Durostor and Tulcea each sent one MP to Parliament. In the context on the Bolshevik seizure of power in Russia in November 1917, with the assistance of Balkan communists and the Comintern, the party recruited new members. In Tulcea and Constanta, most of the new recruits were workers; in southern Dobrudja, it was the Bulgarian community that offered most adepts.

When the Communist Party was declared illegal, the communists in Dobrudja went underground. In the south of the province, the Bulgarian irredentist communists founded the Dobrudjan Revolutionary Organization (DRO). Affiliated to the Communist Federation in the Balkans, the DRO functioned as a "mass" organization of the Communist Party in Romania, often promoting anti-Romanian activities through its program and through the actions of the Bulgarian paramilitary organizations.

In the Danube Delta, a Communist organization was formed of many party members sent there by Moscow.

The Communist activity until August 1944 is well documented by various local historical sources.

*The Dobrudjan organizations of the Social-Democrat Party (SDP).* After the transformation of the Socialist Party into the Communist Party (1921), the socialists in Dobrudja who did not embrace the communist doctrine ceased any activity. However, in 1924, a branch of Social-Democrat Party was set up in Constanta. Similar organizations were created in the counties of Tulcea and Durostor in 1932. Their political message was directed at poor laborer and the unemployed, who were called to support "proletarians".

## **CHAPTER V**

### **SEPTEMBER 1940: THE TERRITORIAL FRAGMENTATION OF DOBRUDJA, THE TREATY OF CRAIOVA (7 SEPTEMBER, 1940)**

After the diplomatic failure of the Peace Conference, the major concern of the Romanian government was the increasingly revisionist policy of Bulgarian authorities. The relations between Romania and Bulgaria were seriously affected by the so-called "Dobrudjan file".

The Dobrudjan refugees from Bulgaria were active in various revisionist organizations. Assisted by Bulgarian civil and military structures, they organized themselves into paramilitary groups that crossed the border into Caliacra and Durostor counties robbing, threatening and killing peaceful Romanian citizens, civil servants and soldiers. In response, Romanian authorities settled Macedo-Romanians in the region, and as organized the local population – for example, the Dobrudjan Revolutionary Inner Organization (DRIO) – so that they could contain and even terminate the cross-border activity of the Bulgarian communist or nationalist paramilitaries.

Bulgarian revisionist propaganda about Dobrudja intensified, after the changes imposed by Hitler to the internationally-recognized borders of Romania, established by the Treaty of Versailles. By the end of 1939, the problem of Dobrudja was on the agenda of the major international diplomatic circles. N. Petrescu-Comnen, Romania ambassador to Vatican, who was well informed about Dobrudja, suggested that problems of the region should be approached taking into account the geopolitical context of the Balkans, if there had to be territorial cessation in favor of the neighboring country.

By June 1940, Hitler had already decided to concede southern Dobrudja to Bulgaria. The Romanian diplomatic efforts failed to avoid the fragmentation of the province, imposed at Vienna on August 30, 1940.

The talks between Romania and Bulgaria started in August 19, 1940, in Craiova and the Treaty was signed on 7 September, 1940, together with a number of annexes, such as those establishing the new Romanian-Bulgarian border that started from Silistra on the right bank Danube and reached the Black Sea coast about 8 km south of Mangalia, or to the population exchange, to financial issues, evictions and transfer of territory, etc.

At the Peace Conference in Paris (1919) it had been decided that the Romanian-Bulgarian border established by the Treaty of Craiova should be preserved.

## **CHAPTER VI**

### **MILITARY OPERATIONS IN THE REGION BETWEEN THE DANUBE AND THE BLACK SEA (1941-1944)**

The territorial rapture imposed to Romania in June 1940 only increased the pressure on the country's new borders, as more and more incidents were reported. At Chilia, Musura and Stari Stambul,

the Soviets attacked the Romanian guards and took control of the respective zones.

Divisions 9 and 10 of the Military Marine were charged with the defense of Dobrudja's maritime and river borders. After the entrance of the German troops in Romania, Hitler ordered the defense of Constanta Port. From June 15 to 19 June 1941, Romanian ships guarded the port: this was the first important mission of the Romanian Military Marine during World War II.

On June 22, 1941, Romania joined Germany in its war against the USSR, with the declared objective of remaking its original frontiers. Romanian marine infantry was ordered to carry out operations against a large number of Soviet forces located in north-eastern Danube Delta.

The Sea Division concentrated its efforts on the defense of the port and town of Constanta Port and the Black Sea coast. Soviet air attacks on the town were also responded to. On June 26, 1941, the "Queen Mary" and the "Marasesti" destroyers, assisted by units of the coast divisions, repelled an attack on the town by a Soviet naval force that included the "Moskva" and the "Harkov" battleships, which had tried to damage the coastline and the town. The former was sunk by the Romanian forces.

The 9<sup>th</sup> Division took part in the Eastern Campaign as far as to the Dnieper river. The greatest naval operation that the Romanian Royal Marine participated during the war was *Operation 60.000*: in cooperation with the German Navy of the Black Sea, Romanian ships successfully evacuated Romanian, German, Slovak and Austrian troops blocked in Crimea to safer regions of the front.

Following the royal coup of August 23, 1944, which put Romania's armies on the side of the Allies, units of the Romania army in Dobrudja had to deal with the German troops in the region. Romanian and German commanders negotiated the withdrawal of the German ships from Constanta to Caliacra. By August 29, 1944, Romanian units had taken control of the whole region between the Danube and the Black Sea, the German troops withdrawing

southward and westward. The German convoys which tried to advance up the Danube were disarmed by Romanian units.

The first Soviet units entered Dobrudja on the morning of August 24, 1944 in Periprava region, in the Danube Delta. Despite the armistice, they continued their war missions and Soviet planes bombed Constanta on August 25, 1944. Romanian troops did not react to these actions. The Soviets declared that they were unaware that an armistice had been signed with Romania and that they had not received orders to cancel operations against the Romanian army. Moreover, they attempted to subordinate the Romanian Danubian fleet to the Soviet Fleet. On 29 August, Admiral Oktiabrinsky, the commander of the Soviet Fleet in the Black Sea and Sulina, issued a five point ultimatum demanding the handing over of the Romanian ships in Constanta Port. On the same night, five Soviet ships guided by Romanian ships entered the port of Constanta. A week later, on September 5, 1944, Russian soldiers boarded the Romanian ships, capturing them, their crews being disarmed and disbanded.

The Soviet soldiers behaved like an occupying force. That is why relations between the Romanian and the Soviet military were strained and tensions were high. Soviet troops remained in Dobrudja until 1958.

## CONCLUSION

In 1878, Dobrudja (Constanta and Tulcea Counties) was reunited with the Romanian Kingdom, through the will of Europe, and in 1913 the counties of Caliacra and Durostor, in the southern part of the region, were attached to it.

Seriously affected by the years of war and the occupation by the Central Powers (1916-1918), Dobrudja made visible progress in many domains in the next two decades. The development of agriculture, which remained its major economic activity, facilitated

substantial expansion in other sectors as well. Transportation developed quickly and so did trade, most of which was carried through the port of Constanta. Within the same period of time, the population of Dobrudja continued to grow both through natural reproduction and through colonization. Except for the town ports, living conditions were very similar to those in the rest of the country.

Most of the Romanian political parties established networks of local branches in the region between the Danube and the Black Sea; these acted with more or less success, depending on the personal qualities of their leaders, the efficiency of their programs and their members' ability to attract voters. Both right-wing and left-wing extremists were rather active in Dobrudja during the inter-war period.

As a consequence of the Treaty of Craiova (7 September, 1940) and of international pressure, Romania was forced to concede Caliacra and Durostor Counties to Bulgaria. The economic and demographic consequences of this act were far-reaching for Dobrudja.

Given its geostrategic position, the region between the Danube and the Black Sea bore the brunt of World War II. After 23 August, 1944, Dobrudja was occupied by the Soviet troops.

All the bibliographical sources consulted seem to lead to the same conclusion, namely, that between 1918 and 1944, Dobrudja played a major political role in advancing Romanian civilization, in developing the culture of the ethnic minorities living here, and in opening up the country to the outside world.



# BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

## I. IZVOARE

### 1. Arhive

- **Arhivele Naționale Istorice Centrale**, București, fonduri:
  - Casa Regală
  - Ministerul Afacerilor Externe
  - Ministerul Propagandei Naționale
  - Președinția Consiliului de Miniștri
  - Reforma Agrară din județul Caliacra
- Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, fonduri:
  - 13; 50; 56; 103; 112; 126\*
- Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., București, fonduri:
  - I; II; XIV; cota A\*\*
- **Arhiva Ministerului Afacerilor de Externe**, București, fond:
  - 71
- **Arhivele Militare Române**, București-Pitești, fonduri:
  - Divizia a 9-a
  - Divizia a 10-a
  - Divizia de Mare
  - 378; 379; 381; 515; 1400; 1401
- **Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale**, Constanța, fonduri:
  - Inspectoratul General Administrativ Constanța;

---

\* Cotele sunt cele utilizate înainte de 1989.

\*\* Fonduri consultate înainte de 1989.

- Prefectura Județului Caliacra<sup>\*\*\*</sup>
  - Prefectura Județului Constanța
  - Prefectura Județului Durostor<sup>\*\*\*</sup>
  - Primăria Municipiului Constanța
  - Primăria Orașului Hârșova
  - Primăria Orașului Medgidia
  - Primăria Orașului Techirghiol
  - Primăria Comunei Cogealac
  - Primăria Comunei Gura Dobrogei
  - Primăria Comunei Tuzla
  - Curtea de Apel Constanța
  - Parchetul General al Curții de Apel Constanța
  - Tribunalul Județean Constanța
  - Fabrica de Ciment Cernavodă
  - Întreprinderea Textilă „Dobrogeana“ Constanța
  - Societatea cooperatistă „Energia“
  - Inspectoratul Cadastral Constanța
  - Consilieratul Agricol Constanța
  - Direcția Navigației Maritime Constanța
  - Căpitănia Portului Constanța
  - Inspectoratul Muncii Constanța
- **Direcția Județeană Tulcea a Arhivelor Naționale, Tulcea, fonduri:**
- Prefectura Județului Tulcea
  - Camera de Agricultură a Județului Tulcea
  - Consilieratul Agricol al Județului Tulcea
  - Căpitănia Portului Tulcea
  - Comisariatul de Poliție Măcin
  - Poliția Orașului Tulcea
  - Tribunalul Județului Tulcea

---

\*\*\* La data efectuării cercetărilor, cele două fonduri se aflau în custodia Direcției Județene Constanța a Arhivelor Naționale. În prezent, fondurile sunt depozitate la Râmnicu-Vâlcea.

## 2. Documente publicate

- Botoran, Constantin, Matichescu, Olimpiu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- Cătănuș, Dan, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar, 1919-1940*, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001.
- Cojoc, Mariana, Cojoc, Marian, *Propagandă, contrapropagandă și interese străine la Marea Neagră (1919-1939). Documente, Partea I*, Editura Universității din București, 2003.
- Dobre, Florica, Manea, Vasilica, Nicolescu, Lenuța, *Anul 1940. Armata Română de la ultimatum la dictat. Documente, volumul III*, Editura Europa Nova, București, 2000.
- \*\*\* *Documente din istoria Partidului Comunist și a mișcării muncitorești și revoluționare din România (mai 1920-august 1924)*, Editura Politică, București, 1970.
- \*\*\* *Documente privind istoria militară a poporului român (23 august-31 august 1944), vol. I (1977); vol. II (1977), vol. III (1978), vol. IV (1979)*, Editura Militară, București.
- Duțu, Alesandru, ș.a., *Atașajii militari transmit..., volumul II (1938-1940)*, Editura Europa Nova, București, 2002.
- Hamangiu, Constantin, *Codul General al României, vol. II, VII, VIII, IX-X*, Editura Librăriei Universale „Alcalay“, București.
- \*\*\* *Memoire from the Central National Council of Dobrodja to the representatives of the states called together restor the paces among the nations*, Sofia, 1919.
- Moisuc, Viorica, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea 1918. Documente*, București, 1996.
- Scurtu, Ioan (coord.), *Ideologie și formații de dreapta în România, vol. IV, 7 iulie 1934-30 martie 1938*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003.
- Stoica, Lascu, *Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța*, în „România de la Mare“, I, nr. 1, iunie 1992.

### 3. Memorii

- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice, vol. II*, Casa de editură și presă „Șansa“ S.R.L., București, 1996.
- Dușa, Victor, *Memorii. Activitatea grupurilor de uteciști și comuniști în cadrul tineretului și P.N.Ț. Constanța, 1934-februarie 1938*, Biblioteca Județeană „I.N. Roman“, Constanța.
- Giurescu, Constantin C., *Amintiri. Vol. I*, Editura Sport-Turism, București, 1995.
- Contraamiral Macellariu, Horia, *În plin uragan. Amintirile mele*, Prefață și îngrijirea ediției Ioana-Maria Ionescu, Editura Sagittarius, București, 1998.
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice, vol. III*, Editura Machiaveli, București, 1995.
- Iorga, N., *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1976.

### 4. Dezbateri parlamentare

- \*\*\* Dezbaterile Adunării Deputaților (1917-1937, 1939-1940).
- \*\*\* Dezbaterile Senatului (1919-1937, 1939-1940).

### 5. Periodice (ziare, reviste și publicații de istorie)

- *Acțiunea* (Bazargic) 1931-1937.
- *Acțiunea românească din Durostor* (Silistra) 1926-1931.
- *Analele Dobrogei* (Constanța) 1920-1938; Serie nouă, 1994-2002.
- *Analele de istorie*, 1969-1980.
- *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*, Iași. 1972-1988.
- *Anuarul Muzeului Marinei Române*, Constanța, 1999-2002.
- *Arhiva Dobrogei* (Constanța) 1918-1919.
- *Aurora Dobrogei* (Constanța) 1940-1941.

- *Brazda* (Constanța) 1933-1937.
- *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Balcic* (Bazargic), 1926-1940.
- *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța* (Constanța), 1921-1944.
- *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Silistra* (Silistra), 1927-1935.
- *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Tulcea* (Tulcea), 1933-1944.
- *Buletinul municipal al orașului Constanța* (Constanța), 1923-1925.
- *Buletinul P.C.A.* (București), 1931-1937.
- *Călăuza plugarului* (Tulcea) 1929-1930.
- *Coasa* (Constanța) 1922-1925.
- *Coasa* (Tulcea) 1925-1926.
- *Curierul sindicatului agricol Constanța* (Constanța) 1922-1923.
- *Curierul Tulcei* (Tulcea) 1922-1932.
- *Cuvântul nostru* (Bazargic) 1928-1930.
- *Dacia* (Constanța) 1920-1944.
- *Democrația* (Silistra) 1923-1934.
- *Deșteptarea* (Bazargic) 1931-1938.
- *Dobrogea economică* (Constanța) 1922-1924.
- *Dobrogea jună* (Constanța) 1918-1944.
- *Dobrogea nouă* (Bazargic) 1920-1940.
- *Dunărea socialistă* (Tulcea) 1932-1933.
- *Ecoul Silistrei* (Silistra) 1918-1919.
- *Farul* (Constanța) 1919-1922; 1933-1937.
- *Farul Constanței* (Constanța) 1922-1938.
- *Foaia plugarului* (Constanța) 1926-1939.
- *La Federation Balcanique* 1929-1936.
- *Făclia* (Constanța) 1931-1933.
- *Gazeta poporului din Tulcea* (Tulcea) 1921-1927.
- *Legionarii* (Bazargic) 1932-1937.
- *Liberalul* (Constanța) 1920-1922.

- *Liberalul Constanței* (Constanța) 1920-1924.
- *Libertatea* (Bazargic) 1923-1936.
- *Lupta* (Tulcea) 1919-1938.
- *Marea* (Constanța) 1933-1940.
- *Marea Neagră* (Constanța) 1923-1940.
- *Oglinda Tulcei* (Tulcea) 1927-1939.
- *Ogorul* (Constanța) 1934-1938.
- *Opinia Tulcei* (Tulcea) 1933-1934.
- *Pescarul* (Tulcea) 1923-1924.
- *Peuce* (Tulcea) 1971-1978.
- *Plugarul* (Bazargic) 1932-1935.
- *Pravda* (Bazargic) 1928-1929.
- *Răsăritul* (Constanța) 1939-1940.
- *Refacerea* (Constanța) 1919-1924.
- *Revista de istorie*, 1968-1980.
- *România de la Mare* (Constanța) 1933-1940; 1992-1994.
- *Scânteia*, 1931-1940.
- *Secera* (Constanța) 1920-1927.
- *Semănătorul* (Silistra) 1932-1940.
- *Steagul Dobrogei* (Constanța) 1919-1922.
- *Steaua poporului* (Bazargic) 1929-1936.
- *Straja Cadrilaterului* (Bazargic) 1936-1938.
- *Strălucitorul* (Constanța) 1919-1938.
- *Tînărul leninist* 1929-1935.
- *Țăranul dobrogean* (Tulcea) 1920-1943.
- *Viitorul Constanței* (Constanța) 1927-1928.
- *Viitorul Silistrei* (Silistra) 1920-1938.
- *Voința Dobrogei* (Constanța) 1928-1944.
- *Voința Durostorului* (Silistra) 1930-1933.
- *Voința economică* (Tulcea) 1932-1940.
- *Ziua* (București) 1930-1937.
- *Zorile* (Constanța) 1927-1938.
- *Zorile Democrației* (Silistra) 1935-1936.

## II. LUCRĂRI GENERALE

- Antonescu, Ion, *Românii: Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, Editura Clio, București, 1990.
- Ali, Ekrem, Mehmet, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1994.
- Bancoș, Dorel, *Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, Editura Eminescu, București, 2000.
- Bărbulescu, Cantian, *Monografia orașului Babadag*, f.e, f.a, 1998.
- Bâțlan, Vasile, *Constanța 1939-1945. Aspecte cotidiene*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2006.
- *Bilder ausder Dobroudscha Her ausgegeben von der Deutschen Etappen - Verwaltung in der Dobroudscha. In eigen Verzog*, Constanța, 1918.
- Buzatu, Gheorghe, Ciucanu, C., Sandache, Gr., *Radiografia Dreptei românești 1927-1941*, Editura F.F. Press, București, 1996.
- Ciorbea, Valentin, Atanasiu, Carmen, *Flota Maritimă Comercială Română. Un secol de istorie modernă 1895-1995*, Editura Fundația „Andrei Șaguna“, Constanța, 1995.
- Ciupercă, I., *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Editura Universității „Al.I. Cuza“, Iași, 1996.
- Cojoc, Mariana, *Constanța – port internațional. Comerțul exterior al României prin portul Constanța (1878-1939)*, Editura Cartea Universitară. București, 2006.
- Colcer, Iosif, Măgureanu, Viorel, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Tulcea, 1998.
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.
- Costea, Maria, *România și Bulgaria - Diplomatie și conflict*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004.
- \*\*\* *1878-1928. Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei, București, Cultura Națională, 1928.

- Dominte, Paul, 1916 -- *Frontul din Dobrogea de Sud și ocuparea orașului Constanța de către Puterile Centrale*, în „Studii și articole de istorie“, LXXIII, 2005, pp.44-56.
- Duțu, Alesandru, colonel dr., Retegan, Mihai, conf. univ. dr. (coord.), *Armata Română în al Doilea Război Mondial, volumul I, Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iulie 1941)*, Editura Militară, București, 1996.
- Duțu, Alesandru, Ignat, Maria, 1940. *Drama României. Rapt și umilință*, Editura Universal Dalsi, București, 2000.
- Dumitrașcu, Gheorghe, *Locul Partidului Radical Țărănesc – Grigore Iunian în istoria României (1932-1940)*, Editura Sfera, București, 2000.
- Fotino, George, *Pagini răzlețe. Câteva articole și cuvântări*, Editura Cartea Românească, București, 1934.
- *Germanii dobrogeni – istorie și civilizație* (coord. prof. univ. dr. Valentin Ciorbea), Editura Muntenia, Constanța, 2006.
- Giurcă, Ion, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Pro Transilvania, București, 2000.
- Hillgruber, Andreas, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Ibram, Nuredin, *Comunitatea musulmană din Dobrogea. Repere din viața spirituală. Viața religioasă și învățământul în limba maternă*, Editura Kriterion, Constanța, 1998.
- Ionescu, Ion, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime S.A., f.l., 2002.
- Ionescu, T., *Statistica electorală. Alegerea din noiembrie 1919*, în „Buletinul Statistic al României“, semestrul IV, XV, nr. 3, 1920.
- \*\*\* *Istoria românilor, vol. VIII (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru integrarea României 1916-1918, vol. III*, ediția a II-a, București, 1926.



- Lup, Aurel, *Dobrogea agricolă. De la legendă... la globalizare*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003.
- Lupu, Mihai (coord.), *Dobrogea. Repere istorice*, Editura Europolis, Constanța, 2000.
- Moșneagu, Marian, *Politica navală postbelică a României (1944-1958)*, Editura Mica Valahic, București, 2005.
- Munteanu, Ioan, dr., *Interferențe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, Editura Pronostic, București, 1999.
- Mureșan, Nicolae, *De la Arrubium... prin Vicina... la Măcin*, Editura Eficient, București, 2002.
- Mușat, M., *Drama României Mari*, Editura Fundației România Mare, București, 1992.
- Idem, Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire, vol. II, Partea I. 1918-1933*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1996.
- Netzhhammer, Nikolaus, *In verbo tuo: Raymond Netzhhammer OSB Arhiepiscop de București 1905-1924*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2003.
- *Raportul lui Anghel Vasilescu, referent titular la Oficiul de Studii, Documentare și Statistică din cadrul Ministerului Afacerilor Interne – elaborat în urma anchetei documentare efectuată în Dobrogea, în lunile iulie-septembrie 1941 – înaintat lui Traian Migia, inspector general al Inspectoratului General Administrativ Constanța – 23 decembrie 1941, București – (Virgil Coman, Dobrogea anului 1941 văzută de un funcționar al Ministerului Afacerilor Interne, în „Anuarul Muzeului Marinei Române“, Tom IX, 2006, pp. 399-435).*
- Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998.
- Răcilă, Emil, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial. Situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului vremelnic ocupat, 1916-1918*, Editura Științifică, București, 1981.
- Rotaru, Jipa, ș.a., *Divizia 9 Mărășești 1879-1999*, Editura Punct, București, 1999.

- Idem, Moise, Leonida, Huchiu, Spiridon, *Sacrificii pentru țară. Regimentul 36 Infanterie Vasile Lupu. 90 de ani de la înființare, 1909-1999*, f.e., Mihail Kogălniceanu, 1999.
- Scurtu, Ioan, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926)*, București, Editura Litera, 1975.
- Idem, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- Idem, Buzatu, Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paidicia, București, 1999.
- Spânu, Alin, *Radiografia situației din Dobrogea – noiembrie 1941*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române“, Tom IV, 2001, pp. 261- 265.
- Stănescu, Marin C., *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924-1928*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Idem, *Moscova, Comintern, Filiera comunistă balcanică în România (1919-1943). Studii documentare*, Editura Silex, Casă de Editură, Presă și Impresariat, S.R.L., București, 1994.
- Seișan, Romulus, *Dobrogea. Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, Editura Ziarului Universul, f.l., 1928.
- Simion, A., *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
- Stanciu, M., ș.a., *Îndrumător în arhivele statului: județul Constanța*, București, 1976.
- Șandru, D., *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei R.S.R., București, 1975.
- Idem, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Editura Academiei R.S.R., Iași, 1980.
- Idem, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Tonev, Velko, *Dobrudja prez Vizrajdanetno*, Izdatelstvo, Varna, 1973.
- Zbucnea, Gheorghe, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999.

### III. LUCRĂRI SPECIALE

- Bantea, Eugen, general-maior, *Acțiunile militare române pe Coasta Mării Negre în timpul insurecției naționale antifasciste armate din august 1944*, în *File de istorie militară a poporului român. Studii*, vol. II, 1972, pp. 112-127.
- Bărglăzan, A., Smigelschi, O., *Studiul unui canal navigabil Cernavodă-Constanța*, în *Bulletin Scientifique de L'ecole Polytechnique*, Timișoara, Tom 2, fasc. 1-2, 1929, pp. 43-174.
- Basciani, Alberto, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud. 1918-1940*, Roma, 2000.
- Bitoleanu, I., *Situația politică din județul Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în *Comunicări de geografie și istorie*, Constanța, 1971, pp. 66-74.
- Idem, *Situația economică a orașului Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în *Studii și cercetări dobrogene*, Constanța, 1971, pp. 163-168.
- Boroș, Șt., *Posibilități economice viitoare ale Dobrogei*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța. Volum festiv cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei*“, XXXIX, 28 octombrie din 1928, pp. 29-38.
- Brătescu, C., *Două statistice etnografice germane în Dobrogea, 15 mai 1917; 15 februarie 1918*, în „*Arhiva Dobrogei*“, vol. II, nr. 1, 1919, pp. 60-71.
- Idem, *De sub ocupația germană în Dobrogea*, în *Ibidem*, nr. 2, 1919, pp. 116-133.
- Bordeiu, Puiu Dumitru, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003.
- Idem, Valentin Ciorbea, *Aspecte din activitatea desfășurată de Mișcarea Legionară în Dobrogea (1933-1940)*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiul istoricului Gheorghe Buzatu*, Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp. 493-516.

- Bordeiu, Puiu Dumitru, *Crearea primelor structuri legionare în Dobrogea (1932-1933)*, în Valentin Ciorbea (coord.) *Studii istorice dobrogene*, Editura Ovidius University Press, Constanța, 2003, pp. 372-383.
- Budeanu, P., Petrescu, Alexandru, *Realizări tehnice și economice în Cadrilaterul dobrogean*, în „*Analele Dobrogei*”, XIX, vol. III, 1938; (Cadrilater), pp. 46-62.
- Cărpinișan, N. Sever, *Munca în porturi*, în „*Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța, Volum festiv*”, pp. 93-122.
- Cheramidoglu, Constantin, *Regimul ocupației militare la Constanța*, în „*Analele Dobrogei*”, Serie nouă, an IV, nr. 1, 1998, pp. 95-101.
- Valentin Ciorbea, *Activitatea organizațiilor din Dobrogea ale partidelor politice burgheze între anii 1918-1921*, în „*Cercetări istorice*”, Serie nouă, IX-X, Iași, 1978-1979, pp. 465-478.
- Idem, *Privire istorică asupra structurii socio-profesionale a populației Dobrogei, între anii 1918-1938*, în *Lucrări Științifice*, Constanța, 1981, pp. 67-72.
- Idem, *Industria Dobrogei între anii 1918-1944*, în *Profesorul Ilie Grămadă la 70 de ani*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1984, pp. 308-320.
- Idem, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*”, Tom XXIV/1, 1987, pp. 221-236.
- Idem, *Aplicarea reformei agrare. Structura proprietății, producția și rentabilitatea gospodăriilor rurale din județele Constanța și Tulcea între anii 1918-1944*, în „*Pontica*”, pp. 309-323.
- Idem, *Aspecte din contribuția Dobrogei la mișcarea de rezistență*, în „*Revista de istorie*”, Tom 37, nr. 7, 1994, pp. 640-664.
- Idem, *Aspecte privind acțiunile desfășurate de Marina Militară la începutul Campaniei din Est*, în „*Gândirea militară românească*”, II, nr. 6, 1993, pp. 15-23.

- Idem, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Editura Europolis, Constanța, f.a. (vezi și *Portul Constanța 1896-1996*), Editura Fundația „Andrei Șaguna“, Constanța, 1996.
- Idem, *Împotriva interesului statului român. Comuniștii dobrogeni între cele două războaie mondiale*, în „*Dosarele istoriei*“, VI, nr. 5 (57), 2001, p.12.
- Idem, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român*, în Lascu, Stoica, Vitanos, C. (coord.), *Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Constanța, 1993, pp. 363-364.
- Idem, *Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)*, în „*România de la Mare*“, nr. 3-4, 1994, pp. 55-56.
- Idem, *Aspecte privind poziția populației musulmane la sfârșitul Primului Război Mondial față de problema Dobrogei*, în Tahsin Gemil (coord.), *Tătarii în istorie și în lume*, Editura Kriterion, București, 2003, pp. 243-248.
- Idem, *Turco-tătarii în Dobrogea interbelică*, în Marian Cojoc (coord.), *Tătarii în istoria românilor*, Editura Muntenia, Constanța, pp. 53-60.
- Ciulei, Gh. Șt., *Organizarea și rentabilitatea gospodăriilor agricole din Dobrogea și Basarabia. Condițiile de viață ale agricultorilor din această regiune*, Imprimeria Națională, București, 1938.
- Constantin, Zamfir, Dumitru, Georgescu, Octavian, *Presă dobrogeană (1879-1980). Bibliografie comentată și adnotată*, Constanța, 1985.
- Cotovu, Brutus, *Însemnări pe timpul refugiului*, în „*Analele Dobrogei*“, an X, fascicula 1-12, 1929, pp. 251-256.
- Cușa, Nicolae, *Macedoromânii pe văile istoriei*, Editura Europolis, Constanța, 1990, pp. 35-48.
- Diana, Ana-Maria, Pașca, Cecilia, *Proiecte românești de realizare a unei căi navigabile între Dunăre și Marea Neagră*, în „*Analele Dobrogei*“, Serie nouă, an IV, nr. 1, 1998, pp. 111-118.
- Deculescu, Gh. D., *Munca în porturi*, București, 1939.

- Dumitrescu, Alexandru, comandor, *Canalul Cernavodă-Marea Neagră*, în „*Revista Aeronauticii și Marinei*“, XII, septembrie 1938, pp. 78-95.
- Dumitrașcu, Gheorghe, *Contribuții la istoria Dobrogei (1932-1938). Organizațiile din Tulcea și Constanța ale Partidului Țărănist Radical*, în „*Comunicări de istoria Dobrogei*“, 2, 1983, pp. 269-293.
- Dumitrașcu, Lavinia Dacia, *Dobrogea anului 1919. Breviar militar și diplomatic*, în Horia Dumitrescu, *op.cit.*, pp. 324-355.
- Dușa, Victor, *Din activitatea Regionalei a P.C.R., în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în „*Analele de istorie*“, XIII, nr. 4, 1970, pp. 93-106.
- Filipescu, C., *Agricultura în Dobrogea Nouă*, în „*Analele Dobrogei*“, XIX, vol. III (Cadrilater), 1938, pp. 1-27.
- Idem, *Dobrogea agricolă*, Cultura Națională, București, 1928.
- Gheorghiev, Ivan, *Dobroudja v borbataza zvoboda, 1913-1940*, Sofia, 1962.
- Ghinea, Cornelia, *Zile zbuciumate la Constanța. Bombardamentele din toamna anului 1916*, în „*Anuarul Muzeului Marinei Române*“, Tom V, 2002, pp. 293-298.
- Ionescu, Dobrogianu (colonel), *Invazia barbară din 1916-1918 în județul Tulcea*, în „*Arhiva Dobrogei*“, II, 1919, pp. 153-212.
- Ioniță, Gheorghe I., *Acțiuni patriotice desfășurate în Delta Dunării împotriva dictaturii militar-fasciste și a războiului hitlerist*, în „*Peuce*“, II, 1971, pp. 363-368.
- Lapradelle, A. de, *Legislația relativă la proprietatea funciară în Dobrogea nouă (Dobrogea de Sud) și dreptul internațional*, București, f.a.
- Lascu, Stoica, *Mărturii documentare privind elaborarea unor proiecte ale Canalului Dunăre-Marea Neagră*, în „*Revista de istorie*“, Tom 37, nr. 6, 1984, pp. 534-555.
- Idem, *Mărturii privind istoricul Șantierului Naval Constanța (1892-1944)*, în „*Peuce*“, XVIII, 1985, pp. 285-305.

- *Portul Constanța, între tradiție, actualitate și perspective* (coord. prof. univ. dr. Valentin Ciorbca), Editura Companiei Naționale Administrația Poturilor Maritime, Constanța, 2007.
- Preda, Mătășaru, Aurel, *Tratatul între România și Bulgaria semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, Editura Lumina Lex, București, 2004.
- Roman, Ioan N., *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, Iași, 1918.
- Rotaru, Jipa, Damaschin, Ioan, *Glorie și dramă. Marina Regală Română 1940-1945*, Editura Ion Cristoiu, București, 2000.
- Roșculeț, Mircea, *Evoluția portului Constanța. Construcția și exploatarea lui*, Editura Cartea Românească, București, 1939.
- Spănu, Alin, *Radiografia situației din Dobrogea în noiembrie 1941*, în „*Anuarul Muzeului Marinei Române*“, Tom IV, 2001, pp. 261-265.
- Stan, Gligor, *Exploatarea pescuitului și consecințele lui asupra vieții pescarilor din județul Tulcea în perioada 1919-1944*, în „*Peuce*“, IV, 1973-1975, pp. 295-303.
- Sarry, C.N., *Cum s-ar putea rezolva criza economică. Modeste contribuțiuni*, Constanța, 1931.
- Stanciu, M., Ciorbea, V., *Aspecte ale problemei agrare în Dobrogea la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. al XX-lea*, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*“, Tom XVII, 1980, pp. 405-423.
- Stănescu, Adrian, Lascu, Stoica, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „*Pontica*“, Tom XVII, 1984, pp. 177-186.
- Stoenescu-Dunăre, J., *Canalul navigabil Cernavodă-Constanța. Putința de a realiza această lucrare (I)*, în „*Analele Dobrogei*“, III, nr. 3, iulie-septembrie 1922, pp. 388-410; II, VIII, 1927, pp. 149-161; III, IX, vol. 2, 1928, pp. 315-320; IV, XI, fasc. 1-12, 1930; pp. 175-180.
- Stoica, Vasile, *The Dobrougea*, New York, George H. Doran Company, f.a.

- Șandru, D., *Aplicarea reformei agrare din 1921 în Delta Dunării*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, IX, 1972, Iași, pp. 331-347.
- Idem, Valentin Ciorbea, *Piscicultura în Dobrogea între cele două războaie mondiale*, în *Ibidem*, Tom XV, 1983, pp. 380-396.
- Șeitan, Octav O., *Dobrogea. Date statistice (1928-1930)*, Constanța, f.a.
- Tafrali, O., *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920.
- Trifan, Adrian, *Chestiunea retrocedării Cadrilaterului și a schimbului de populație din anul 1940*, în *Demistificarea sau remistificarea istoriei. Materialele Dezbaterilor Naționale, 26-28 aprilie 1999*, Editura Pontos, Chișinău, pp. 102-116.
- Ursu, Nicolina, *Dobrogea în negocierile de pace din martie-mai 1918*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom IV, 2001, pp. 209-215.
- Idem, *Rapoarte Militare despre Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în *Ibidem*, Tom V, 2002, pp. 315-318.
- Idem, *Aspecte privind orașul Constanța la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Analele Dobrogei”, Serie nouă, VII, 2002, pp. 130-133.
- Văleanu, Octav, Ionescu, Ioan N., *Dobrogea economică, politică și socială*, Constanța, f.a.
- Vlădescu, Ioan, *Cadrilaterul. Ce este și ce ar trebui să fie. Colonizarea și naționalizarea lui*, Constanța, 1928.
- Zaharia, Petru, *Sulina – porto-franc*, în „Peuce”; VIII, 1977-1978, pp. 515-529.
- Idem, *100 de ani de presă tulceană 1879-1979*, supliment „Peuce”, 1979.
- Zbucnea, Gheorghe, *Cadrilater 1940*, în „Studii și articole de istorie”, LXV, 2000, pp. 148-162.





Tiparul executat la SC **INFCON** SA  
tel./fax: 0241 580 527, 585 627

Valoarea remarcabilă a demersului de investigație al autorului este confirmată prin acordarea Premiului «Mihail Kogălniceanu» al Academiei Române volumului de față.

Sunt onorată să-mi asociez numele, prin acest cuvânt înainte, unei lucrări-jalon a istoriografiei române.

Prin cartea de față, dl. profesor Valentin

Valoarea remarcabilă a demersului de investigație al autorului este confirmată prin acordarea Premiului «Mihail Kogălniceanu» al Academiei Române volumului de față.

Sunt onorată să-mi asociez numele, prin acest cuvânt înainte, unei lucrări-jalon a istoriografiei române.

Acad. Florin Constantiniu



ISBN: 978-973-644-825-5